

kérd kérdez; a întreba; fragen. 1568: Joannes gulay Paulus Dengelegy . . . fassi sunt, aequaliter, Ez tugyuk hogy az gyermek oda Joue, es kerde hogy ha hon vagyon eotúes Pal, kerdok myre keresne [Kv; TJK III/1. 204]. 1589: kerdette az Thoth leant mith czinal az Ew Azzonia [Dés; DLt 226]. 1610: kerdeók húl járt, monda Brassoba iarek [UszT 4. 9d]. 1637/1639: kerdettük volna hogi mi okaert hittanak volna eo kigjelmek minket oda [Kv; RDL I. 111]. 1711: egykor estvé felé latuk h(o)gy két Nemét fako szekereket hajt, kirdűk az szekeresektől hova valok mondak Sz: Egyediek [Göc SzD; WassLt Nagy Ferencz jud. nob. (33) vall.]. 1770: ital közben kérdm; hogy forognak a malom kerekei [Királyfva KK; JHb LXVII. 104]. 1814: kérdm, mit hajtagatnának | kérdők hova mennének [A. rákos NK; Borb.]. 1833: kérdő töllem, hogy valjon a' Huszárok Gidofalvarol^a el bomlottaké [Angyalos Hsz; HSzJP Pető Péter (52) gy. kat. vall. — ^aHsz].

Szk: tanács ~eni. 1584: Bred Azzony Kozma Miller-ne vallia . . . Tawali Eztendeoben az leiant Egy legen kereti volt, a leian en hozzam iwue Tanach kerdeny hogy ha hozza Menniene az Zegeny legenyhez vag ne [Kv; TJK IV/1. 225]. 1762: tanács Kardeni másokhoz nem mentem [Karácsonfva MT; Told. 3a]. 1820: a' tisztelt Plébanus Székellyel együtt folyamodtanak tanács kérdeni Mlgs Consiliarius és Director Turi Urhoz [Aranyosrákos TA; JHb F. 48 Ferentzi Mihály br. Jósika Jánoshoz] * azon ~. 1570: Zeoch Kelemen, Zeoch Pal . . . vallyak, hogy Zeoch Gërgh által hywatta Az Dawyd new legent . . . Es ezt Mongya volt nekj. Jo Atthiam fia Azon kerdlek ha megis Azt Mondodeh hogy az gereznat kyt hozzam atthal chinalny, ha vgian Megh chinallyam [Kv; TJK III/2. 161] * hitre ~. 1570: Nagy hitre kerdette Taligas Janosne az Molnar legent mykor Thordara Mennel volt hogy Megh Mongia ha vetkezet vele^a [Kv; i.h. 103. — ^aA városból ilyen vád alapján ki-vert Rengeo Annával] * Istenre ~. 1594: Helfter Eotweos Andras vallia . . . Masod nap Az Sebes legent az polgarok az Istenre kerdek kj chelekedte raita, Azt monda a' leghenj . . . Engemet Baisz Marton vagha [Kv; TJK V/1. 462] * lelkere ~. 1573: Thakach Balas Azt vallya hogy . . . Jeot volt az eo feleségehez Kadar Antalne Es vgian lelkere kerdette hogy meg Mongia ha myt Thwd Attiafiwsagok feleol [Kv; TJK III/3. 241] * módot ~ henne. 1597: Dimien Andrasnak az Attia Demie(n) ferench magara veve az kwptwt Eny rezebeol, hogi ne(m) Elengezet (!) az szek attia Emberek Elott hane(m) modott kerdet benne mi kepe(n) chinalia meg az kwptwt az szek Attia Emberektől, my nekink is az techek törüeny szerent hogi Demie(n) Andrasnak kel az peres vtat cinalnj [UszT 12/85] * reá ~. 1559: Byro Wram ew kegyelme Myndenky Mezarost kyk yth Coloswarth lakyk (igy!), a Thanaez hazba Be hywassa . . . Ees wgyan waloba Reya kerdgye ha Mezaros mestherseggeth akar elny az varoson ah wagy Thewzerseggeth akar yuzny [Kv; TanJk V/1. 57]. 1570: Angalyt, Danchyak Leorinchne . . . Az ew zalloya Beh Megien az hazba es Mond hogy az zomzed azzonnak Nem adnek egy penzt Jamborzan, . . . Rea kerdys Mond az Zallo, Az Éstallo hean valek onnat Latta(m) [Kv; TJK III/2. 37] * róla ~. 1570: Haragowo Cristiannus, Ezt vallya hogy Eotet hyttak volt Segesowary Damakos hazahoz hogi Testamentumot Jrion . . . az Testamentum lewelet . . . Megh

olwasta elewtté . . . kerdeteis rola ha hyon Embereket oda kykel megh pechetelesse [Kv; i.h. 130] * tanácsot ~. 1570: Racz Agotha Azt vallya hogy Eccher esmet Megen hozzaya Ez Santha Cristina es Tanachot kerd volt Theole Megyen^a [Kv; TJK III/2. 146-7. — ^aÉrtsd: mit tegyen?]. 1606: En bardoczfaluan ualek es ieue en hozzam mak istuan es Jakab Andras . . . es kerdnek uala tanachiot hogi mit tennenek [UszT 20/17] * voksot ~. 1577: Az zeole myesseknek fizetesse felöl voxot kerdwe(n) egienleo akarathol vegeztek^a [Kv; TanJk V/3. 15a. — ^aKöv. a részl.]. 1581: eo kegmek voxot kerdwe(n) adot vetet fel, mely adobul senkit ne(m) veznek ky ne(m) is zabadetanak senkit twlle [Kv; i. 245b]. 1645: az Malom Mesterektwl kerdettwnk jo lellek ismeretek szerint valo voxot [Körtvélyfája MT; Bál-Lt 51].

kérdendő kérdésként felteendő; care trebuie pus ca întrebare; als Frage zu stellend/vorzulegend. 1697: Mú vgj vettük eszunkb(e), hogy az első kérdendő Utrum túl ellenünk volna, Azert arra az első Utrumra meg nem esküszünk, meg sem vallunk, mivel úsmerjük lenni ellenünk [Mezőbánd MT; MbK 87].

kérdés 1. întrebare; Frage. 1600: Molnar Istwanne Anna azzony . . . vallya Azt hallottam Zenthmiklossy Gergeliteol egy nehani zory kerdese me varady Istwannek hogy azt monda az Piaczon hogy az Aranyatt el nyertes es el chygankottak [Kv; TJK VI/1. 503]. 1674: onnan fellyül kérdés jüt arról, fizettettette azon adosságh neme [Kv; TJK VIII/11. 314]. 1763: már az az kérdés, hogi vallyon az én Inasom tselekedté, vagi az eő kegjelméje vagi mind az ketten [Torda; TJKt V. 253]. 1767: egy hoszszu furuval a' kertet . . . keresztül kasul furdolták még . . . kerdeztem . . . hogy mit keresnek a' kertben . . . mellj kérdésesre Tisztartó Uram az felelte hogy azt hallatták hogi ha egy körteveljfa tőrsőkre réá akadhannának annak a' tovin Sok kintset kaphatná(na)k [Abosfva KK; Ks 4 Mich. Jakab (36) cantor eccl. cat. vall.]. 1831: Ezen kérdésesre Te Vonutz, meg fordítván elébbeni beszédedet én nekem ezt felelted^a [Dés; DLt 332. 13. — ^aKöv. a nyil.]. 1850: ezen kérdésekre azon szárnyalo hir kénytetet, hog Nságod Szt György napkor a Jozságot haszonberbe akarja adni [Széplak KK; SLt évr. Sipo Miklós P. Horváth Ferenchez].

Szk: ~be hoz. 1710 k.: a két első holnapot jobb csak odaajándékozni, sőt jobb azt még csak kérdésbe sem hozni, és a státusok között arról nem is szólni [BÖn. 926] * ~ben forgó. 1726: azon régi órog Ember . . . lehet ennek az Kérdésben forgó Gjörgi Gábornak az Szüle Apja [Bongárd BN; Szentk. Bulz Vaszily (79) vall.] * ~ben forog. 1662: minémű kedve s parancsolatja lehetne még a portának és császárnak, az most a boldog állapothoz képest kérdésben sem forogván a fejedelem előtt . . . segítségére nagy hajlandósággal viseltetik vala [SKr 336] * ~be tesz felveti a kérdést. 1701: ennek előtte Sokszor kérdésb(e) tőtte azt a' T. Consistorium, mi okonn adnak a' közönséges Dézmájából a' két Ecclesiának bort. hol többet s hol kevesebbet Kolosvári Hadnagy Uramnak ő klgnek [Kv; SRE 77]. 1873: kérdésbe teszi ajánlja-e a p(resbite)rium e határozat foganatosítását [M. bikal K; RAK 304] * ~be téteődik. 1794: Mivel hogy . . . tellyességgel megakadályoztatott a vas tsiná-

lásnak mestersege kérdésben tetetődött hogy mi modon kellett ennek elejét venni és orvosolni [Torockó; TLev. 9/26] * ~be vesz felveti a kérdést. 1662: a lengyelek discursus, tanácskozás által kérdésbe vévén . . . a szomszéd keresztyén fejedelmek közül a koronának reménységével mellyiknek volna hasznosabb segítségéhez folyamodniok [SKr 344] * ~be vétetődik. 1662: nem annak kellene inkább kérdésbe vitédödni, az ellen a török erő ellen szembezállani hasznos és bátorságos lehetne-e vagy nem? [SKr 533] * ~re vesz a. kb. kérdésként felvet. 1790: panaszkodik Miháj Andrásné, hogy őt az fiának felesége nem bősülné úgy, amint illenék. Arra való nezet hitések eleibe kívánta tenni és ott kérdésre venni, hogy az ura nevét viselő asszont ura része illet-e vagy nem [Jenőfva Cs; RSzF 239]. — b. számba/számitásba vesz. 1782: A menyi szamu földet kaszálo helyek voltak mindenik forduloban, azokat mind describáltam kapacitassaival edgyütt, az előbbeni Inquisitioban köblözéseit vicinitassait nem igen vették kérdésre [Arany H; JHb XXXI/53. 22] * ~tétetik kérdés intéztetik. 1843: Varga Katalin . . . jelenlegi holléte iránt kérdés tetetett [VKp 68] * ~tétetik. 1820: kérdés tetetettén az iránt, hogy Zsoda Ignáz, Földesi István és Vig János ö Kgyk remekre bósáttassanaké (!) [Kv; FésCJk 26] * ~t kérdést tesz fel. 1618: Én nagyságodnak mindent titkolatlan megmondok . . . én is hát nagyságodtól egy kérdést kérdek [BTN² 142]. 1619: Töled egy kérdést kérdek, erre felelj meg nekem [BTN² 298] * ~támaszt a. kérdést terjeszt elő. 1646: Az A(ctrix) egy kerdest tamazott az Ecclia eleyben [SzJk 64]. — b. kérdést vet fel. 1717: az B: Cehnek edgyütt létén) támaszta kérdést az Apánk Ur(unk) eo kegyk hogy kiki egymashoz mi nemükeppen atta meg betsülletit [Kv; ACJk 99]. — c. kérdést intéz vkihez. 1772: (A) két Cancellisták . . . engemet az ő Felsege kegyelmes parantsolattya mellett egy Hűtes által magokhoz hivatának, és én előmben ezen kérdéseket támasztatták [Drág K; TSb 21] * ~t tesz (vmi iránt). a. kérdést tesz fel vki-nek. 1625: Az mikor Agiagfalua Musna megh alkunak Ugron Pal Uram kerdest tesz az Matisfaluiaktól, monda. Tw Matisfaluiak mit mondotok ez ellen [Agyagfva U; UszT 155a]. — b. megkérdez vkit. 1785: kérdést tők Szedrési Peternétől hogy kik azok az Aszonyok [Csehéd-fva U; Pf]. — c. kérdezősködik vmi iránt. 1846: Darvas János kérdést tett hozzánk, hogy nem tudnóké, hol lakik Pap Daniel [Dés; DLt 530/1847. 19].

2. vallatókérdés; utrum; întrebare pusă la interogatoriul/la ascultarea/audierea martorilor; Verhörfrage. 1582: Czeke Georgy valla, hog semmith az penz Asas dolgaban es az keresnek articulussiba(n) Nem tud [Kv; TJK IV/1. 102.]. 1634: az mely scena Rét felől az kereses vagion . . . soha senki nem ellenzette hogy tudna(m) az Vass Urakat rolla [Pulyon SzD; WassLt Apaczai Janos Deak (46) ns vall.]. 1723: valamelyik a kérdésben fel vadnak téve, mind azokatt hallottam [Hodák MT; VGy. Buta Hora (50) jb vall.]. 1752: Én a kérdésen is csudálkozom nem hogy valaha láttam volna a Tit. Benkő Anna Aszszonynak Boszorkánkodását, s boszorkányoztatását [Altörja Hsz; HSzJP Andreas Vizi (25) pp vall.]. 1762: Mlgos Groff Bethlen Lajos Ur eő Nga Boros nevű Czigányának az kérésbenn emlitet ház mellett egy lo pajtáskája volt a Czigany maga pusztította el [Bethlen SzD; BK]. 1792: az előnkben idézet cöregeket

az Exponens Ur . . . kérdéseinek tartások szerint minek utánna erős hittel meg hiteltük volna hitek le tétele után . . . a magok szájjakkal tett vallomásokot meg irtuk [Ne/Elekes AF; DobLev. IV/703]. 1806: az elunkben hivattatott Tanukot rendes hitlések után a' kérdések szerént meg kérdezők egyen egyen [A.várca Sz; BfR 130/1].

3. vallató kérdőpont; punct din întrebare pusă la interogatoriul; Verhör-Fragepunkt. 1584: Az második kerdis | Harmadik kerdis [Torda; DLt 212]. 1614/1616: Az mi az első Articulust avagy Kerdest illet az Utrumnak, azt en hallottam [Kv; RDL I. 100]. 1813: nem igen járom a' Czéh gyűléseket, s nemis tartozom véle s annál fogva ezen kérdés felett igen keveset tudak mondani ezen kérdésre (így!) [Dés; DLt 56/26].

Szk: eskető ~. 1794: Azan Esketők Cancellisták engemetis sokat keringettek hol ide hol amoda változtatván külömb külömb féle képpen Esketők kérdéseket; mind addig mig tetzések szerint tsikorták ki az emberből, valamint, s azt le irták | nem tudam, hogy azan Cancellisták eleiben adatt Esketők Kérdésekben volté kérdés irva [Koronka MT; Told. 42/1].

4. vallatás; interogatoriul; Verhör. 1666: az a' Mány Piszeri (!) az ki felől mostan az kereses vagion . . . az Lengyen országban valo veszedelem után . . . bujdosot el [Bogát AF; JHb XXVI/50]. 1711: hallattam hogy azon marhák (: melyről a' kereses van :) Szaporodási féle volt [Újfalua Cs; WLt Mast. Czirják (26) pp vall.]. 1764: az Szentkirályiak Regiussais el jöven hozzám fateáltatni . . . tudom hogy azon erdőről légyen a kérdés [M.bagó AF; JHb XXVIII/48].

5. probléma; problemă, chestiune; Problem, Frage. 1679/1681: Udvarbiro vram . . . kitül mit es mennyit vött, s miért, Seriesbe(n) adgia a Szántarto kezéhez, hogi öis a' szerint Rationalhasson rolla; jövendőbenis ha mi kereses, difficultas emeralhatna ez iránt igazittathas-sek el a' szerint [Vh; VhU 676]. 1785: a' midőn . . . negyedik Papságra választando személy iránt lett volna a' kérdés, unanimi voto mindnyájan meg nyugovának abban, hogy a' K. Lonai Ref. Ekklesiában Fungens Pappnak Tiszt. Incze Samuelnek adattassék Hivatal [Kv; SRE 242]. 1796: Hogy az Actorok magokat Jobbágságra le köteleztéké, vagy nem? 's ezek által a' Privilegialistól el állottanaké? s azt el vesztették? vagy nem? nem ehez a' Processushoz való Kérdés [Mv; TLev. 5/16 Transm. 39]. 1826: az Ország utján pedig mindég kell hidat tartani, magossabb vagy törpebb czövekeken álljon az, itt nem kérdés, csak hogy az Ország utját a' viz el ne iszapolja [Msz; GyL].

Szk: ~be hoz kérdésessé/problematikussá tesz. 1796: Az Törvényes, vagy Törvénytelenségit sem lehet hoc Processu azonm Levélnék kérdésben hozni [Mv; TLev. Transm. 67 tábl.] * ~be tetetik problémaként felvetetik. 1768: discursálván a' Ven. Consistorium leg először is kérdésbe vétetett, vallyon az Aszszony Embe-rektől eddig tartatott apro Iskolák meg-hagyattatnának-e? [Kv; SRE 224–5] * vmely ~re száll kb. vmely problémához ér, vmely problémához (el)jut. 1823–1830: A doktori graduáltatás ilyen móddal megyen véghez a professzorok közül valamelyik beszélni kezd az időről vagy egyébről, mig valamely fakultásbeli kérdés-re száll, a kandidatus, ha tud, hozzászól a dologhoz, ha nem tud, keveset szól [FogE 239–40. — ^aGöttingában].

6. ~en kívül kétségtelenül; incontestabil, indiscutabil, fără îndoială/discuție; zweifellos. 1795: a Cserébe maradott uttzátol fogott ház helyyetske kérdésen kívül osztályra való lett volna [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 5a]. 1800: kérdésen kívült [Dés; DLt].

7. dolog, ügy; chestiune; Sache, Angelegenheit. 1647: Ez keresbe ezt tudom En kerdem az en szolgamat az Mate Pal fiat Janost ha uolnae uettke az Csiszer Péter halalaban [Cszs; CsÁlt F. 27. I/13]. 1658: Az kerdisben azt tudom hogy szabados utat . Balint Istvannak az Bako Tamas előrksegen nem adtak [Hodgya U; USZT 8/64. 17a].

8. pálya/pályázati kérdés; întrebare pusă la concurs; Bewerbungsfrage. Szk: fel/kitett ~ kitűzött pályakérdés. 1769: A kik ezen fel tet kérdést Jol ki tanályák és ki Munkallyák 150 forintos Arany Numismát vésznek ajándékba eo Felsőgétől [Usz; USzLt XIII. 97]. 1823–1830: Szent György-napkor ülik meg a király születése napját. Ekkor osztatnak ki a feltett matériákra írott munkákra kitett jutalmak. 1796-ban az három fakultásból három ifjakk nyerek el a jutalmat, mert a medica facultásból kitett kérdésre senki is a jutalomig nem felelt [FogE 239].

9. kb. iskolai feladat; temă dată la școală; Schulaufgabe. 1807: 7-től 8 utánig tanultam Statistikából két kit-siny kérdést 's 5 szőri vizsza adás után nagy nehezen el mondtam [Dés; KMN 355].

kérdésbeli szóban forgó; în chestiune; zur Frage stehend, vorliegend. 1781: Néhai Guti Sándor Vram . a' kérdésbeli helyre Juh Aklot tsináltatván, fel fogta volt, 's annak utánna Guti Kristina Aszszony reá Pakulár Há-zat tsináltatott [Perecsen Sz; IB. Andreas Veres (86) lib. vall.].

kérdésbeni szóban forgó; în chestiune; zur Frage stehend, vorliegend. 1847: Darvas János ki a' kérdésbeni Verekedésre alkalmat szolgáltatott, vér birság fizetése alá vettetett | Virág László a' kérdésbeni kétféres verekedéssel elkövetett köz botrányért 14. Napi bézárásra ítéltetett [DLt 530a gub.].

kérdésecske kics (leckeként) feladott kérdés; întrebare (dată ca temă); (als Aufgabe) gestellte Frage. 1804: Dél előtt a tegnap előtt hagyott Letzkéből tanultam két kérdésétskét [Dés; KMN 39].

kérdéselt szóban forgó; în chestiune; zur Frage stehend, vorliegend. 1821: a' kérdéselt nagy anya Gát reparatiojához lehetne fogni [Kolozs; SLt évr.]. 1834: a' kérdéselt helyet Torvény uttyán kívánnák magoknak ítéltetni [Asz; Borb. I]. 1843: a' kérdéselt időben Kereskedő Pap Hátsig korttsmájába voltam [Dés; DLt 586. 11]. 1849: Ezen kérdéselt és előttem le sorolt fel jedzéseket meg halgatám [Héjjasfva NK; CsZ].

kérdéses kérdésben forgó; în chestiune; zur Frage stehend. 1849: azon kultsal meg próbálva a' szoba ajtó zár-ját, ugy találtuk mikép azon kultstsal bé és ki lehet zárni a kérdéses szoba ajtot | A kérdéses szálláson többször is jártam | a' kérdéses időbeni kosztózásról mit sem tudok [Kv; Végr. Vall. 73, 90, 92].

kérdéskívül kétségtelenül; incontestabil, indiscutabil, fără îndoială/discuție; zweifellos. 1710 k.: Kérdéskívül abban solidum semmi sem lehetett [BÖn. 540].

kérdésvitel kb. izenetvitel; ducerea unui mesaj; Nachrichtsendung. 1665: nem mi rajtunk állott az; az mi dolgunk csak követség, kérdés vitel és azokra való válasz hozás volt [TML III, 532 Teleki Mihály Bornemisza Anna fejedelemszonyhoz].

kérdet kérdezett; a pune pe cineva să întrebe ceva; fragen lassen. 1606: Engem kwldeot uala galfi istuan Ferenczj Georgijheoz, es azt kerdeti uala en uelem, hogy miért uitte el az louat [UszT 20/160 Valentinus Miklos de Szaldobos pp vall.]. 1711: D: Sz: Martoni Balogh Sigmond Uramtól . Győrőffi Borbara Aszszony eő Naga aszt kerdetj hogi Erdély Fő Generalis Com-mendáns Staavnil (!) ur(am) eő Exceletiaja Commis-sionalis Poronczolattyanak akare Engedelmeskedni avagy nem, es . . . azon Bonumokban, intromittalt-tattyae [Kük.; Ks]. 1812: a Groff bé küld a Groffnéhoz hogy Frustukra külgyön edgj kevés kolbászt; A Gróffné izenetül azt kerdeti kinek kell a Frustuk! [Héderfája KK; IB].

kérdetlen 1. (meg)kérdezetlenül; neintrebat; unge-fragt. 1569/1571: Ez ellen Erdely lenartne azzonim prokator altal ezt felele ez Andras Mester mynekwnk feoldeo(n) lakonk es zolgank volt az szabad Sokadalomban hiruunknelkwl minket kérdésetlen az my zolgankat meg nem foghattatok volna [Dés/Szu; SLt XY24.]. 1783: Compulsoriummal engemet is idéztek volt, Comparealtam volt is, de hogy a' Sor nem került réam, én esketetlen és kérdésetlen maradtam [Kr; IB. G. Sombori (54) ns vall.]. 1816: éppen reggeli Tehénhajtás-kor tanálkozván velle, minden kérdésetlen ezt mondá né-kem [Dés DLt 99. — "Köv. a nyil.]. 1820: Karátson előtt nekem kérdésetlen azt beszéltette hogy a' Báro kiitsi fia iránt nékie azt mondotta az enyim az én Udva-romba Született, akár ki mit mondanais Soha ki nem ta-gadnám [Aranyosrákos TA; JHb 48 Biro Gábor (69) hűtes assz. vall.].

2. ~-hallatlan kb. se szó, se beszéd; nici una, nici alta, nitam-nisam; weder Wort, noch Rede. 1755: egy nyarssal kerdetlen hallatlan bé jöve mehes kérti-b(en) [Udvarfva MT; Berz. 11. 85/5].

3. ~megszólítatlan 'ua.; idem' 1840: talám egy da-rabot akkoris kérdésetlen, megszólítatlan el borozdóltak [Dés; DLt 974].

kérdett kérdésben említett/feltett, kért; menționat în întrebare; erwähnt. 1776: ezen kérdés Broszkai Praediumnak . . . igaz határa az élen vagy is Bértzen elé fel felé menvén mégyen éppen az Nagy Krisztoltzi határ széllyig [Szalonna SzD; JHb K XLII/6]. 1783: A kértett Öreg Détései Sigmond Uramt esmérém gyermekségemtől fogva, miolta meg házasodott örökké itten lakik s lakott Sámsonb(an) [Borb. II Fr. Almási de Ér Szodoro (53) ns vall. — "Sz]. 1790: az hol a' kértett Sertés meg lötetett jo Sántz, jo kert volt [Dés; DLt]. 1792: a' kértett vatzkorfa le vágattatott volt de ki által nem láttam [Szentlászli MT; Sár.]. 1800: Vennék

magam mellé elegendő Segittséget, s a föld fenekiből is keresnök fel a kérdett Aszszonyt [Décs SzD; Ks Vegyes ir. 92] | Tudom hogy mind az gabona szűkit mind az Marha dogit az Exp(ress)us uris a kérdett időben erztette [Ilencfva MT; DLev. 3 XXXV. 6]. 1855: Én a kérdett jószágott jól tudom hol vagon [Szentsimon Cs; Hr].

kérdez 1. a întreba; fragen. 1570: Repas Mihal ezt vallya, hogy Mynekvanna Zekel peter ely Bwðossot volt ez varosrw, Talalta volt Myrislo^a es Dechie^b keozet, Kerdezte hwl Jart, Monta hogy Magyar orzagbol Jeot Beh [Kv; Tjk III/2. 16d. — ^{a-b}AF]. 1584: Varga Jacob vallia . . . kerdezte a' leánt, kiteól terheswlt megh [Kv; Tjk V/1. 396]. 1600: oda Jutanak valamy Alma-siak . . . kerdezek azokat, ha Jónék Istúan deakek, mondanak hogy maid el iutnak [UszT 15/15 Fozto Imre Fwlej vall.]. 1630: enis kerdezem hogy mint essett dolgok mikor az Eótueös legeniekkel megh vagdalkoztak volna [Mv; MvLt 209. 203b]. 1783: többet hogy kérdeztek volna töllem nem emlékezem reá [Perecsen Sz; IB. St. Gergely (47) jb vall.]. 1844: indulatosan kérdezek azon Embernek a nevét [Szárzapatok Hsz; Berz. 17].

2. tanácsot ~ tanácsot kér; a cere un sfat; um Rat bitten. 1567: kerdeztwnk tanachot Nemely wraymtol az feyerwary Ambrus Dolgarwl hogy kellene az Sentencia [Gyf; BesztLt 81 Th.Krechner és Lucas Pystakj a beszt-i bíróhoz és tanácshoz].

3. érdeklődik, tudakozódik vki/vmi felől; a se interesa/a întreba despre cineva/ceva; sich erkundigen. 1591: Sardj Balint . . . leowe oda Beogeozenben hogy az zajt hallam Menek oda hozzaiok en teollem kerdenek pechie-niet kerdeznj hol találnak [Szu; UszT]. 1604: Tiboldy Isak Jöue oda az nemetekkel, het uagi niolcz Zazokis walanak uelok az birot be adta wolt öt keresik wala, Engem megis foganak az Zakalomot fiteak wgi wontak az lora, az birot wgi kerdeztek kerestek [UszT 18/145 Czieherdfalwi Issak wyfalwi zabad zekel vall.]. 1633: nemis hallottam, hogy akkor senkj el veszet kezkeőneőjet kerdezte, es kereste volna [Mv; MvLt 290. 111a]. 1771: égy részeges Lovas katonák káplárja is keresvén Szabo Ferkóné szállását . . . erővel bé akart bujni az ablakon Szabo Ferkónét kerdezvén erőssen [Dés; DLt 321. 16b Borbara Szölösi cons. nb Ladislai Mak (25) vall.]. 1853: ha leveleimet rendre meg olvasgatad abba én sokat kerdeztem borso lentse vetésről kert trágyázásról veteménekről [Kv; Pk 6].

kérdés kérdés; chestionare; Fragen. 1606: Az teőb kerdezesekeől azont vallja mj(n)t az teőb bizonsagok [UszT 20/147]. 1705: a főrendek a kérdésben összeegyeztének volt [WIN I, 488].

kérdezett a kérdésben megjelölt; la care se referă întreba; erwähnt. 1711: Tudom hogy a' kérdezett marhákb(an) a' kik meg maradtak volt Gjegjob(an) Lázár Ferencz vr(am) öszve gyütteté [Csomafva Cs; WLt Mich. Csata (42) pp vall.]. 1768: az kérdezett Napon és holnapb(an) eő Nga hálojának kötele el vágodott [Tóhát TA; JHb XI/22. 6]. 1770: (A) kérdezett Malom hogy el pusztult, alkalmasint vagon [Dombó KK; JHb LXV/1/157]. 1796: a Tanu . . . Mutassa meg ezen kérdezett helynek Határait és Halmozásait [Hsz; BLev. vk]. 1804: A' kérdezett dolog aránt a' felettébb régiség miatt

Semmi bizonyost nem tudunk vallani [Makfva MT; DLev. 5]. 1824: a' kérdezett idők alatt a' sertések két versen meg-hullottak [Szentdemeter U; Told. 40].

kérdezget gyak a întreba (mereu); wiederholt fragen. 1710: Annakutána midőn páter Forstall itt Bécsben a velem való beszélgetésre hozzám bebocsáttatott volna, kérdezgetni kezdém a charta bianca felől [CsH 85].

kérdezgetés kérdezősködés; întrebaři repetate/nesfirşite; Gefrage. 1619: (A vezér) Semminemű dologról egy szót sem kérdezkedék, mint másszor. Valamikor szemben voltam önagyságával, ugyan én untam el beszélgetésit, kérdezgetésit, de most abban semmi nem kele [BTN² 243].

kérdezhet kérdehet; a putea întreba; fragen können. 1761: A memoria hominum a Szörös bostkornak arulása Varasunkban oly szabados volt, hogy nevezetesen vásár, és sokadalmi napokon senki nem kerdezhetette miért arultatik mindenektől [Torda; TjkT V. 63].

kérdezkedés 1. kérdezősködés, tudakozódás; întrebaři puse cu scopul de a afla ceva; Erkundigung/fragung. 1586: Az Tarsay feleol az kerdezkedestis megh engedj az teorweny mindenkeppen | effele kerdezkedes Bosegessen leon keozoetwnk [Kv; Tjk IV/1. 563, 615]. 1596: Enge(m) Porkolab Vra(m) Zauauual hyúa Nagy Istúa(n) az zegeny Andras Testamentoma megh Irnj, de hogy olyan keues zoual teón Testamentomot; az Nagy Istúa(n) kerdezkedesekre chak azt monda, hogy mindeneket Porkolab Vra(m)nak hagy megh keresni Attiafiái zamara [UszT 11/14].

2. vallatás; interrogatoriu; Verhör. 1599: Zaz Balint az Capitan Farkas vchaban kyweol, Zilagy Istwan Xdes^a es Chengery Ferench Xdes vallyak: Elseoben az felseo inget . . . az kemeny mellet az ezterhaban talaluk megh . . . sok kerdezkedések vitan tehat megh vallotta hogy amellett valo Zarwfvá meget az ezterhaban talaljak megh az mentetis . . . aztis ott talaluk megh [Kv; Tjk VI/1. 367. — ^aOlv. tizedes]. 1628/1778: miolta ez Világot tudgyák, mindégig Tholdalagi Andrasénak hallották ezt az Szöllöt, a ki felől a Kérdezkedés vagon [Told. Transs. 187]. 1761: ez iránt melyly most kérdésb(en) fogrog nem vólt kerdezkedés [Szombattelke K; Ks 4. VII. 10 Hurubán Szimion (65) zs vall.].

kérdezkedhetik kérdezősködhetik, tudakozódhatnak; a se putea interesa punind întrebaři; sich interessieren/erkundigen. 1618: immár egy holnapja, miolta kezdett itt költözni az európai hadak, mindennap² eleget látunk bennek és kérdezkedhetünk tőlök [BTN² 170].

kérdezkedik érdeklődik, kérdezősködik, tudakozódik; a se interesa punind întrebaři; sich interessieren/erkundigen. 1573: Herceg Antalné Anna vallia hogy Ez ely mwlt virag heten volt mykor vasarhelre wywarra es feyerwarra zokadalmokba Mennék, Es egimast (!) keszt kerdezketek Kozma Gergely feleol howa leot volna hogy Ninchen oith [Kv; Tjk III/3. 97]. 1577: eo kegeme is Byro vram . . . az Capitanoknak haggia meg, hog tyzedek zerent kereszkeggenek e' dolog felől es az erdeonek el adassa felol tudakozzanak [Kv; TanJk V/3.

148a]. 1602: Elisabet consors . Petri Hozzw fassa est kerdekedek teollem fabian Hazy Mathene, hogy ha lattam Salanenal egy Erzent [Kv; TJK VI/1. 181]. 1636: Pragai Thámás az mezeoseghrol joo uala kerdekedem tolle, ha talalt uolna ualami louazokat lóuakkal | menek uyaluban, ot kerdekedem uálá az loua(m) feleol [Mv; MvLt 291. 70b, 72b]. 1653: Kerdekedék Toldalagitól a tihája micsoda rendbeli ember vagyok én [ETA I, 130 NSz]. 1700: az mely személyeket az Dominus exponens előnkben alita elsőbenis erős huttel megh esketők, az előnkben adattatot Utrumokval szorgalmatosan kerdezkedenk [Burjánosóbuda K; JHb LI. 22]. 1736: a' Timofi fia György . kerdezkednek az Atyámtul az iránt, ha érte a' Nagi Atyát [Kisbun KK; TL. Joh. Triff al(ia)s Ispán (42) ns vall.].

kérdező I. *mn* care întreabă/pune întreabări; fragend, Frage stellend. 1820: a' Kérdező Cancellista Ur azt mondá, hogy ha meg nem mondom, az Isten is megvér [Várfva TA; JHb 48 Bontz Mária Szakmári Sámuelné (37) vall.].

II. *fn* persoană care întreabă/pune întreabări; Frager, Fragesteller. 1899: egy szuszra megirhatja a választ. Írja is meg, kérem, szombaton, úgy, hogy vasárnap elmondhassam a kérdezőnek [PLev. 202 Petelei István Gyalui Farkashoz].

kérdződik kérdezősködik, tudakozódik; a se interesa punînd întreabări; sich erkundigen. 1704: sokat kérdeződik, hogy hun gyűlnek össze a kurucok, hun harcolnak meg [WIN I, 244].

kérdezősködés tudakozódás; interesare; Erkundigung. 1797: a' további kérdezősködésnek és tudakozódásnak békét hagyván, a' dolgot nem vitatja [Kolozs; Told. 42/24].

kérdezősködik érdeklődik, tudakozódik; a se interesa; sich interessieren/erkundigen. 1584: Chizar Ianos vallia Mondek Tiede ez giermek Istwan vram, S monda ... ha Mas volnal bizony Mastis Mondanek hogy igy kerdezeoskeodeol feleölle [Kv; TJK IV/1. 301]. 1625: en senkit ne(m) intette(m) hogy papista legien ha tudakoztam kerdozoksettem kik legienek keoztwnk papistak [UszT 78a]. 1723: Dècei Mihályné kérdezősködött házánál, hová lótt él az olaj és a liszt [Szászníres SzD; Ks 27/XVI]. 1733: Reggel Mester Uramhoz men-vén kérdezőskedem ő Kglmétől [Hévíz NK; JHbT]. 1745: kérdezőskedem volt hogy hová levének az embe-rek az Uttzárol [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1819: Fér-jének állapattyáról kérdezőskedtem [Kv; Pk 2]. 1820: a' Cancellisták ... Kérdezőskedni kezdenek [Aranyosrákos TA; JHb 47 Kotsis Petre (42) sz vall.].

HA. 1636: kérdezősködeőt volna [Mv; MvLt 291. 182a]. 1654 k.: kerdozósokdek [Hsz; Kp 76 Pünkösti Pál (32) vall.]. 1749: kérdezőskedtem [Korolya H; Ks 101]. 1770: Kérdezőskedni [Nagyercse MT; Told. 3a]. 1840: kérdezőskedet [Dés; DLt 277].

kérdeztet kérdezt; a dispune să se întrebe; fragen lassen. 1702: Admonealtatta Walter Janost az B: Ceh Az Ur Gubernator Urunk eo Naga Munkajn kívül hogy senkinek másnak Aszialos Munkát ne munkálkodgyék

sótt asztis kerdeztette tolle hogy honnét vótte aszt az Autoritást hogy miolta az Remekjét meg tsinálta sok helyekre munkaladott és mostis munkalodik az Ur eo Nsga munkajn kívül [Kv; ACJk 48]. 1776: Kerdeztette én általam . ha volnaé tökéletes Szándéka, s bizonyos akarattya ő Ngát el venni, vagy sem? [Kóród KK; GyL. G. Vizi rk kántor (30) vall.]. 1839: Tkts Dobolyi Klára özvegy Bartok Adámné aszszony kerdezteti^a [Fejér m. DobLev. V/1223. 2. — ^aKöv. a vk-ek]. 1847: Kincstári tanácsos és a királyi s közügyek főigazgatója, pálosi méltóságos Donáth Sándor úr, igazgatói hivatalánál fogva, azt kerdezteti a tanútól letett hite után^a [VKp 206. — ^aKöv. a vk-ek].

kérdeztetés vallattatás; interrogare; Verhörenlassen. 1841: a tsitkonak miként lett a lába' eltörése felől lett kerdeztetésekre valo feleletem mellett maradok ezentul-is [Dés; DLt 2541. 9b].

kérdeztetett a kérdésben feltett/forgó; la care se referă întrebarea; zur Frage gestellt/stehend. 1792: En ezen kerdeztetett utrumokra az elébbeni Relatoriában meg feleltem [Szu; Borb. II]. 1806: a Küküllő vizenek folyomja a' kerdesztetett helyről .. Insinér által Gát kötéssel vétetettett el végkeppen [Erdősziggyörgy MT; WH].

kérdeztetik vki/vmi felől kérdés tételik; a fi interogat referitor la ceva; nach jm/einer Sache Frage gestellt werden. 1606: Bagi biro Bencze Peter kerdeztetue(n) hwti vtan ezt vallia^a [UszT 20/119. — ^aKöv. a vall.]. 1777: Katalina Cigányné kerdeztetik, hol kaptad azon aranyat [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1809: valami Boérók által .. Felső vagy Also Rákoson által hajtott Csorda Marhákbán valo nyavalya kerdeztetik ... az egész do-log tsupa hir valoságnélkül [Vargyas U; UszLt Com-Gub. 1634]. 1820: a Templomba maga a' Néhai Báro.Ur midőn az Urffi neve kerdeztetett szollott fel, és maga nevezte Pálnak 's Istvánnak [Várfva TA; JHb 48 Imreh Miklos (19) ifjú legény vall.].

kérdeztető I. *mn* 1. vallattató; cel care cere interogatoriu; Verhör verlangende (Person). 1820: A' kérdeztető Mlgos Bároné Aszszonyinak ... kik légyenek ros akaro-i mi okbol kerekedett és miért a kerdeztető Bároné ellen valo haragjak, nehezkedsek [Kv; JHb 48]. 1843: hallottam beszélni hogy Lorinczi Josef Ur .. a kérdeztető Grof urat lebitángozta [Moson MT; TSb 49].

2. ~ pontok vallatókérdés pontjai; punctele întreba-riilor interogatoriului; Verhör-Fragepunkte. 1832: Ezen Kérdeztető pontokra teendő törvényes Esketésnek vég-b(e) vitelire Eskető Regiusoknak kinevezetnek^a [Asz; Borb. II. — ^aKöv. a nevek fels.].

II. *fn* vallató (személy); persoană care interoghează; Verhörer, Befrager. 1849: Esmerie a Kerdeztető Cseh Sándort [Héjjasfva NK; CsZ].

kérdő 1. kérdés; întrebare; Frage. Szk: ~be tesz felte-szi a kérdést. 1792/1795: a' Marosszeki T. Esperest Tsiki János Atyankfia kérdőbe teszi hogy mikor a' Hazasur-landok különböző helysegből valok mellyik Pap eske-se egybe a' Völegény Papja, é vagy a' Meny Aszszonyé? [M.bikal K; RAK 112] * ~re feltesz kérdésként feltesz-

1772: Vallyon fel nyomjaé az én Malmom a' Vizez a' Novizans A eö Excellentiája Malmára, a' mint most itt szubtiliter csak ennyit tészen fel kérdőre [Kük.: JHb LXVII/242] * ~re hozatik kérdésként felvettetik. 1801: A Parochialis Ház anyira el rongyolott állapotja kérdőre hozatik a Nmes Ecclesia előtt [M.köblös SzD; RLt] * ~re vesz kérdést felvet/intéz vkihez. 1782: én . . . kérdőre vettem, hogi a' Bátyám . . . részes volté abban a' Jobbagjokrol hamissan tsinált Contractusban [Torda; KW].

2. jog, rég vallatókérdés; utrum; intrebare pusá la ascultarea/audierea martorilor; Verhörfrage. 1570: az kérdőre Lakatos Myklos hyty zarent vallyia hogy hon Nem volt Sala Imre mykor Balasy Lazlo ky Bontotta volt az keozt [Kv; Tjk III/2. 60a]. 1591: az kerdeoe eleott teorweny lattatusunk eleoszer az teorweny keozt lattato(m) megh azutana(n) a kérdotis eleoadom [UszT]. 1767: En egyebet a' kérdőbe nem tudok, hanem a' Nevezett időbe kére engemet hogy botsátanék vagy két aratot kalákába [Uzon Hsz; Kp IV. 243 Vid(ua) quondam Gabrielis Pünkösti Sara Batzoni (34) ns vall.].

Sz: ~ben fel/kitett. 1730: Az kérdőben fel tett napon . . . Látam Szakács Mátyást [Altoria Hsz; Borb. I Dánne^a Provida (30) vall. — "Csak így!]. 1777: A kérdőbe(en) ki tett Néhai Nemes Etzen Andrást értem és jól ismértem [Albis Hsz; BLEv. Vall. 8] * ~ben forgó. 1688: Az Kérdőben forgo Bikfalvi néhai Márkos Istvánnak . . . ben valo örökségit tudok edgyet [Bikfva Hsz; BLt]. 1712: Aztis bizonyosson hallottam, hogy az kérdőbe(en) forgo Balog Mihályt az Annja csak bitangba kapta volt [Nagyegrestő KK; BetLt 6]. 1767: Nem tudom hogy Néhai Györgybiro János gyűlölséggel viseltetett volna a Kérdőben Forgo Veres Házhoz [Kökös Hsz; Kp IV. 246].

3. jog (tanú)kihallgatás; ascultare/audiere de martori; Zeugenverhör. 1573: Igh Zolt Zeoch Pal Zeoch peterne-nek, Im latom hogi keolceged Ninchen Nekemis Ninchen Azert ezt en Nem varhatom mygh az Byrak Be gywlnek az kerdeore Mert az Meszsze leszen hane(m) En haza megek, Zeoch peterneis azt Monta . . . vegre kerte Etot ez vallot hogy gongiat viselne az kerdén . . . es Etot vallotta p(ro)curatoranak az azzony [Kv; Tjk III/3. 182].

Szk: ~re vesz kihallgat. 1800: kérdőre vévén a dolgat magak sem tagadtak, hogy ok nem tselekedték volna [Ádamos KK; JHb XX/19]. 1849: felhivom a tisztelt kinyomozó bizottmányt, vegye kérdőre Krizsán Máriát, hogy . . . honnan mi jövedelme volt [Kv; Végr. Vall. 6].

4. ~re vétetés tanúkihallgatás; ascultare/audiere de martori; Zeugenverhör. 1849: (Az) iromány felől a' t. Rendőrigazgatóság általi kérdőre vétetésekort azt vallotta, hogy egy Erdélyi Janos nevű Szakács irta volna [Kv; Végr. Vall. 52].

5. jog fellebbezés; apel; Berufung. Szk: ~ben áll fellebbezés alatt van. 1573: Zegedy Anna azt vallia hogy puskarne . . . kerdezy volt mybe allana az eo megh holt wra pery Herschel Lykachal, Az vra azt Monta hogy Jo azzonyom Lam Meg Monta(m) ezeleotis hogy kerdeoben al [Kv; Tjk III/3. 128] * ~ben vesz fellebbezési tárgyalásra kerül. 1662: a törvényes octávakat békességnak idején az országnak mind felső, mind alsó részeiben az 1609-béli 70. articulus szerint mindenkor az ő idejében kiszolgáltatja, és mind az királyi táblán, s mind

másutt az apellációra kérdőben vett igyeknek megítélésében az bírák a religió megkülönböztetése nélkül legyenek^a [SKr 120–1. — "A magyar királyok választási „conditioi”-nak egyike] * a ~ meglátatik a fellebbezés megvizsgáltatik. 1574: Mely Nap^a az kerdeoe meg latatot vgian Azon Zokat Montha az Thanach eleot Borne(m)yzza gergel, kyert p(ro)testal vicey Janos [Kv; Tjk III/3. 234. — "1574. március 29-én] * ~re fog fellebbez. 1570: Erzebet Darochy Jakabne Ezt vallyia hogy ezt Mongia wolt More Ambrus az felesegenek, Ely vegezedh mynden dolgotat az Rachnewal, Arra azt felelte az felesége ely vegezem, Mert holt Dymon (!)^a Maraztam. Eo penigh Tanachra fogah kerdeore [Kv; Tjk III/2. 149. — "Tollvétség Dyomon (értsd: díjamon) h.] * ~re veszi a dolgot fellebbez. 1564: nimelinek az kinek pery volt, es kérdőre vőtte az dolgat az alat öttuen forintot vőt reyta kin negiuenet [SzO II, 179] * ~t hátra fog fellebbezéstől eláll, fellebbezésről lemond. 1568: eptues o maga a kerdoth hatra foguan Igy alkut volt meg az aly p(er)esal eptues gergelel, ambator maragon hatra az tizesseg dolga, mennyen chyak az kotel dolga elo [Kv; Tjk III/1. 178].

6. ~re vitel (meg)fellebbezés; apel; Berufung. 1797: Hogy ha pedig történnék hogy valameli Criminalis Actust cselekedő személly az Uradalmi (: Dominalis :) széken pereltetnék köteles a' Földes Ur azon személlyt (: in vinculis :) fogva tartani a' Causának felsőbb kérdőre valo vitele utánis, z kezességénis elnem bocsáthatja [Mv; MbK XII. 113].

7. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~re vesz felelősségre/kérdőre von; a trage la răspundere; jn zur Verantwortung ziehen/Rede stellen. 1799: a' Béres Szekerrel Szölő karot hozván a' Tisztarto is ott lévén, a' szegény Bérést tsak azért, hogy a' tsatlo pälzát le nem kötette volt, kérdőre vette . . . s egy szölő Karoval . . . el verte [Berz. 4. 31. N. 27]. 1809: Itten Kis Galambfalván Szilágy somjai Bako Joseff ezen ide Zárt Passussal meg találtatván . . . erőssen fenyegetődzött

Mellyekért Árestáltatván, annak utána kérdőre vettem hogy hová valo Volna s mitsoda járásbéli [UszLt ComGub. 1751] * ~re von 'ua.; idem'. 1798: a viz melet Budáklot kérdőre vonám hol jársz aszt felelé hogy Gudasjosba [Szárzajta Hsz; HSzJP Biro István (31) gy. kat. vall.]. 1814: a' Menyemet midon kérdőre vontam volna azt mondotta: hogy ő az Annjánáll volt [Banyica K; BfR 117/1] * ~re vonat felelősségre vonat; a pune să fie tras la răspundere; jn zur Verantwortung ziehen lassen. 1849: felhivom a tisztelt kinyomozó bizottmányt . . . Krizsán Máriát . . . kérdőre vonatni . . . hól, mikor, minő és mennyi pénzen történt bevásárlását kimutassa [Kv; Végr. Vall. 6] * ~re vonatik felelősségre vonatik; a fi tras la răspundere; zur Verantwortung gezogen werden. 1802: ide hatrébb ha a' fákbán hijjanosság találna lenni, a' mostani számadok fognak iranta kérdőre vonatni [Torockó; TLev. 5] * ~re vonatattik 'ua.; idem'. 1785 k.: Még Bánfi Hunyadon mulatott a nemes tábor, a körül lévő helységeknek pópái és öregei elfogatván és kérdőre vonatattván, majd minnyájan — kivált a popák — megvallatták, hogy Hóra követeket küldött hozzájuk alattomban, hogy a Szent Katalin napi vására Bánfi Hunyadra el fog jönni sokad magával, esküdjének az ő hívségére, mert császár parancsolatjával jár [Prodan. Rásc. Horia 181–2 A Hóra-felkelés rövid leírása ismeretlen szerzőtől].

◇ Szk: ~re megy kb. bizonyításra kerül; a se proba; zur Beweisführung gelangen. 1738: Hogy ha valamely Inas az kiis Gazdaját akarná Hamissan vadolni akár mely Szénü Dologban és meg nem tudná Bizonyítani akkor mikor az dolog kérdőre menne tehát az olyan Inasnak Büntetése Lészen 16 Lapát^a [Kv; FésCjk 43. — ^aÉrtsd: lapátütés].

kérdőpont *rendszer* *tsz* vallatókérdés (utrum) pontja; punct al întrebarilor puse la ascultarea martorilor; Verhör-Fragepunkt. 1813: el mentünk .. Hederfájára .. az hová is a meg nevezett Inquisitoriában ki nevezett Tanukat .. elsobben is kemény hittel meg esketvén, a' kérdő pontokat és az arra tett vallomásokat külön külön mindenik Vallo előtt fel olvastuk [Kük.; IB vallatójel.]. 1832: mindnyajon egyessen vallanak az Iső 2dik 3dik 6dik 's a többi kérdő pontokra [HG]. 1842: a' Kinyomozo Biztosság a' dolog világosságra hozhatására nézve szükségesnek látta mindenek előtt fel tenni ez alábbi Kérdő pontokat [Dés; DLT 1452a]. 1843: Ezen fenn irt Tanuk .. egy szájjal vallanak a' kérdő pontok közzül A másadikra^a [Borsa K; BetLt 1. — ^aKöv. a vall.]. — L. még VKp 91, 131, 225.

kerecsentoll pană de șoim dunărean; Gierfalkenfeder. 1692: Kerecsen Thol kettő. Răro Thol egy. Egy tiszta arany Giermantos forgo Daru tolhoz valo ... Kocsok (!) Thol Eőt szá! [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa]. 1736: A közönséges fő emberek egyes nuszto süveget viseltek; az urfiak két, három, némelykor négyszerű nuszto farkas süveget, abban forgó vagy kerecsen vagy ráró toll volt [MetTr 346]. — L. még CsH 52.

kerecsentoll-forgósan (impodobit) cu pană de șoim dunărean; mit Helmbusch aus Gierfalkenfedern. 1736: egész nász népével megindultak^a, két úrfiat szerszámos lovon, párducz- vagy tigrisbőrben felöltözvén, daru- vagy kerecsentoll-forgósan elől küldöttek [MetTr 379. — ^aAz „előlköszöntők” a vőlegény házától a menyasszony házához].

? **kéredzhetik** ? kérezkedhetik; a putea să ceară permisiunea, a putea să-și ceară voie; um Erlaubnis bitten können. 1653: Akarnam ha ide kéredzhetnel hogy keszitenek jobban [Sófva BN; Ks 41. E. 31].

kéredzés kérezkedés; cerere de permisiune; Bitten um Erlaubnis. 1657: az vezérhez kimenvén . . . Haller uрам, proponálá az kéredzést, hogy az fejedelem hívatna bennünket; kire az vezér mondá: Ha ti elmennétek, hát én kivel tudjak tractálni ? [KemÖn. 183]. 1705: ez iránt az kéredzés iránt elsőben is magok a generálist tanálták meg fölőle [WIN I, 420]. 1818: Az én Tzélom tsak a' Tárára kéredzés volt [Körösbánya H; Ks 119c].

kéredzetlen kéredzetlenül; fără a cere voie/permisiunea; ohne Bitten um Erlaubnis. XVI. sz. v.: A mestere hire nekül senki sem(m)it olyant ne miellen, ki ellene volna, sohova se mennyen kéretzetlen [Szentlélek Hsz; Barabás, SzO 350 a szentléleki iskola rendszabályai].

kéredzhetik 1. kérezkedhetik; a putea să-și ceară voie, a putea să ceară permisiunea; um Erlaubnis bitten kön-

nen. 1705: én az úr mia nem kéredzhetem, ha kéredzem is az úr meggátolja elmenetelem [WIN I, 547].

2. vmire való bocsátását kérheti; a putea cere permisiunea pentru ceva; um die Zulassung zu einer Sache bitten können. 1674: az Incta exmissiora nem keredzhetik [Kv; Tjk VIII/1. 324].

kéredzik 1. kéredzkedik; a cere voie; um Erlaubnis bitten. 1570: eo Nala zolgalt ez Borbara New lean es my (!) egy kort kerettzett volt Teole az predicatoria es sokaig keset oda [Kv; Tjk III/2. 89 Maradek peterne Anna vall.]. 1585: Theowissy Menyhart, Zabo Mate, Keopez kapubely Drabantok valliak Estwe kesen Az emelcheot Immar fel vontuk vala, Az Nagy ferencz leania leowe borral, keredczik vala, Monda Zeoch Mate ky bochatanalak ha A tizedesnek ellene Nem volna [Kv; Tjk IV/1. 463]. 1592: mikor le vagdaltak volna Ceklast, ez Mihali ereossen kereccik vala be oda ahul fekszik vala Ceklas [Kv; Tjk V/1. 211 Nimeti orbanne, Anna azzoni vall.]. 1599: mikola pal vramnak zolgay es Jobbagy egy nihanian oda giulekeztek kikteol mikoron keroczchietunk volna hogj az vduarhoz be bochiassanak Azt mondak hogj semmikepen esok vrok hire nekul be ne(m) bochiatnak hane(m) az my executionknak ellene mondanak [Pöcsfva KK; JHbK XIV/37]. 1663: keredtzet oroszfajarul^a Szűcz Laszlo Rettégi Istva(n) Ur(am)tul hogy be mennyen Beszterczere az feleségehez, mert beteges vala de nem botsata [Retteg SzD; RLt 1. — ^aK]. 1770: bé akarván menni az Ajton elegett zörgöttem, s ettzer s mind kéredztemis hogy botsássa bé eő Nsga, de semmi képpen bé nem botsátott [Gyf; BK sub nro 1017 Paulus Kontz (21) vall.]. 1822: egy idegen katona kéredzett, hogy ereszse bé a' kortsomába egy fertáj bor inya [HSzjP].

2. vmire való bocsátását kéri, kéredzkedik; a cere voie să facă ceva; um Zulassung zu einer Sache bitten. Szk: *bizonyságra* ~. 1629: az Inctus keredzik bizonsagha [Kv; Tjk VII/3. 149]. 1650: J bizonsagra keredznek, hogy az viz foliassa ne(m) az eo eoröskégen volt elein, ne(m) ot eset be az derek patakban, az hol most bele esik [Uszt 8/64. 59] * *ekléziaskövetésre* ~. 1706: Kéredzett Tót Kisanna Ekklesia követésre [Kv; SRE 95] * *exmissiora* ~ bizonyításra való kibocsátását kéri. 1650: J ... vyab exmissiora keredzik az Novum mellet, mivel Relatoriaiokat keszen ne(m) voltak [Uszt 8/64. 53]. 1792: A panaszlatott inctus Küs Miklos azt állítja, hogy maga aki keresi, az vitte el azon elkárosozott orjost, melynek megbizonyítására exmissiora is kéredzett, hogy más törvényes napon doceálni kész leszen [Árkos Hsz; RSzF 262] * *remekesztenőre* ~ remekdarab-készítésbeli évre való bocsátását kéri. 1834: aki a remek Esztendőre kéredzik az írásba kérje okait fel adván Vador Könyvét és meg kívántato minden bizonyításait bé adván [Kv; ACLev. Kül. Perc. 15] * *számvetésre* ~. 1645: Varadj Borbara Aszony eot forint eot penz kereset dolgabol szamuetésre keredzuin, az teoruinj ki bocziatotta [Kv; Tjk VIII/4. 1] * *taksára* ~ évi robotváltásig fizetésének engedélyezését kéri. 1749: (A jobbágyok) taxára kéredzette(ne)k volt az Gubernátor urtol [Szásznyires SzD; Ks 81. III. 17]. 1770: én keredzettem Taxara Nem Leven szolgalo Cseledem .. Senkire erővel a Taxat nem vetettek hanem magok keresek után Nyerték meg [Babuca Sz; BK. Volfgangus Szároz (60) ^{jb}

vall.]. 1774: itten a' Székes helyen taxára nem mehet 'a szegény Jobbágy ha csak egy arany ajándékát nem ad számtartó, és Praefectus Uraimék(na)k ... enis régtől fogva kéredzem taxára, de hogy nem ajándékozhattam az Tiszteket, nemis nyertem el [Szentdemeter U; LLt Vall. 67]. * *vhova bevétetni* ~. 1826: Ha a kalandos-
apaságot viselnek vagy viselőnek becsületes jó hírű fiú fia a Kalandos társaságban bevétetni kéredek, őket a társaság maga közé bevenni ... köteleztetik [EM XI, 377 a Külközéputcai Kalandos-társaság art. XXXI].

Vö. a *kérezik* címszóval.

kéredző I. *mn* szk-ban; *în construcții*; in Wortkonstruktionen: ~ *levél* elbocsátást kérő levél; *scrisoare prin care cineva cere eliberarea sa din serviciu*; Entlassungsschreiben. 1823–1830: gondolván, hogy már továbbá nem lesz tekintetem, azon éjszaka egy kéredző levelet írtam Nem írtam, hogy bosszúmba cselekszem, hanem hogy publicus praceptor vagyok ... s nem érkezem az úrfit tanítani ... Menőleg kéredző levelet megtaláltam a szász deáknak, hogy adja be az úrnak [FogE 114] * ~ *szupplikáció* ? 1705: Innen is pedig ma a két vásárhelyi követek elszöktének és az beadott kéredző supplicatíókat itthagyták [WIN I, 396].

II. *fn-i* jell-ű haszn-ban; *cu valoare de substantiv*; substantivisch gebraucht: elkéredző személy; *persoană care cere învoire*; sich aus/losbittende Person. 1705: a generálhoz felvitték volt a kéredzőknek számokat és neveket, kiket is a generál elbocsát [WIN I, 419]. — L. még i.h. 413.

kéreg 1. fakéreg; coajă, scoarță; Rinde. XVI. sz. *eleje*: Item quilibet homo cortex ligni wigo lwb sive keregh [DomH 151]. 1652: Egy kéregből csinált fel véka [Görényi MT; Törzs]. 1839: Egy darabotska kéreg [Dés; DLt].

2. cserkéreg; scoarță de cer; Zerreibenrinde | cserző-kéreg; scoarță/coajă de argăseală; Gerbrinde. 1687 k.: Egy loter szcupiatol f — // 20. Egy köből szcupiatol f — // 03 Egy Lóterhe kéregtől f — // 06 [MvRKLev. Vect. 19–20]. 1855: Cserki Vurtán Szimion l loterü kéregt készíthet [T; Born. G. XXIVg].

3. csizmakéreg; ștaiful cizmei; Steife (im Stiefel). 1788: Csizmadia mű szerhez való portékák Kapta Pár Nro 40 Kéreg darab 2 [Mv; MvRKLev. 6]. 1819: ha a dolgozato Bört, talpat, Bállést, csizsliket, Sinort, kéreg fonalat, czérnat, Szorkot, viaszat ... a' sorokra fleket ... egy szoval mindent a' mi a' Tön és Csirizen kívül egy csizmához meg kívántatik ad, a' csizma el készítettésének idejét ... a következőekben nyújtjuk bé [Torda; TVLt szltan Birósági ir.].

4. kb. malomkő-káva; tocul/văcălia pietrei de moară; Mühlsteinkranz. 1573: az filep Janosne fely akar volt Eoteny az garatba, De ez leany Nem hatta hane(m) Bwzastwl ely tazította az keo melle eszt Latta hogi Mind kergestwl taszigallia volt az keo [Kv; TJK III/3. 293]. 1581: Az Alpárey Malomnak Zwkseregere Harom Kerget veottem p(ro) d. 32 ... veottem Kerget harmat p(ro) d. 36 [Kv; Szám. 3/I. 3–4]. 1632: Malomhoz ualo minden fele szerszam vagyon ... Egi uy fwrez dez-kabol czinalt keregh [Fog; UF I, 189]. 1753: Mola bilapidaris Az also kéregben a fel kő hitván; a felső kéregben penig a talp kő hitván [Veresegyháza AF; Told.

18]. 1755: Malom kő körül valo kéreg régi 1 [Déva; Ks 76. IX. 4]. 1824: Az egész Kő pad, Kérgestől, garadastól, Lisztelő Tekenőivel edgyüt meg avult rosz állapotba [Kisjenő SzD; TGsz 51].

kéregedény kászu; vas din scoarță (de copac); butten-artiges Gefäß aus Baumrinde. 1647: Egi keregh Edenj Aszu gyümölcs benne [Marosillye H; Vlt 55/5415].

kéreg 1. időnként, többször is kér; a cere adesea/de mai multe ori; öfters/wiederholt bitten. 1631: Szabo Gieörgj keregetet imit amot benne^a s mondotta volna is hogj nem bün az paraznasagh [Mv; MvLt 290. 252b. — ^aA jel-re nézve l. ad 19. al.]. 1760: oláh Borso Tavalyrol nem maratt semmi, hanem im innen im amonnan, ahonnan lehetet denique kéregettem, ött kupanit [Szőkefva KK; Ks 71. 52 Szám.]. 1817: Szükségek Szorongattások idein egyszer és mátszor sok summa Pénzeket kéregettek s vellegettek fel [Köpec Hsz; HSzjP].

2. tbsz 3. szem-ben; la pers. a 3-a pl; Mz 3. Ps. (többen is) kéri; (mai mulji) cer; (mehrere) bitten. 1844: A Szénát kéregetik de mind hitelbe [Széplak KK; SLt évr. Sipo Miklós P. Horváth Ferenchez]. 1848: a kebelel marhas gazdák kéregetik a' Bosi utnál, es a' csonkáson fellyül lévő erdönket [Kebele MT; Újf. 6 Kimpian János gond lev.].

3. tbsz 3. szem-ben; la pers. a 3-a pl; Mz 3. Ps. (többen is) kéri a kezét; (mai mulji) ii cer mîna; (mehrere) bitten um die Hand. 1758: De azallat ötet is kéregették, megvallom nálam jobb emberek, úgymint: Kakucs Imre, Rác András ... Kakucsizhoz azért nem ment, hogy megukatkozott iránta [RettE 76].

4. *tn* alamizsnát kér; a cerși/cerșetori; betteln. 1586: Keth zemelt eg' azont es ferfyat meg fogtata(m) es vezeozesre Jtyltek myert hog ez warosson zyn alat hamyssan chalarkotanok keregetenek [Kv; Szám. 3/XXV. 1]. 1758: egy Kolosvári Dániel nevű haszontalan semmire kellő gazember ... arra jutott, hogy házanként kéregett s úgy élt [RettE 59–60].

5. kb. kunyerál, kérincsel; acere de pomană; geilen, betteln. 1631: megh enis attam(m) fat Katanak mind eo keregetet fat keozeöttünk kuldulta ot az fat szegenj [Mn; MvLt 290. 58b].

6. (mendikáns diákként) adományt gyűjt, ritk kápsál; a face colectă (ca student cerșetor); (als Bettelstudent) Gaben/Spenden sammeln. 1823–1830: Ez a Nagy András beszélette, hogy egy debreceni deák Erdélyben járván kéregetni, az ötöt reábeszélette, s elment vele Debrecenbe, ott tanult [FogE 149].

kéregetés adománykérés; colectă; Bitten um milde Gaben. 1803: a kéregetés Dom. Curator es Egyháziak által, és a Mester által házanként essék [M. bikal K; RAK 36]. 1836: a 4 M.or(sz)gi oskolák számára, a kurátor házankénti kéregetéséből gyűlt alamizsnát administralni kell [Nagykapus K; RAK 13].

kéregethet a putea face colectă; geilen/betteln können. 1634: miuel menyegzőhöz valo kezvleti Nyerges Tamasnak nem vala mi adank az Zegeny Birone Azzonyommal 4 veka buzat es abbol kezdettwk el az Swtest, es az sok io Azzontol az Varoson az mit keregethetwkn

abbol Czinaltatott volt az szegeni Jstenben el nyugutt Bironé Azzanyom egi fodor igler szoknyat [Mv; MvLt 291. 22b].

kéregető I. mn 1. kolduló; care cereste/cere de pomână; bettelnd, Bettel-. 1662: midőn erdélyi hadakkal, moldvai és kozákországi különb-különféle kegyetlen nemzetségekkel az ország közepére^a békességszerezni behatolt volna, az elegy-belegy nép ... az alamizsna kéregető szegényeknek szemeket kitolván, orvokat, fülöket, lábokat kezeket elmetelni nem szánák^b [SKr 362. — ^aLengyelország közepére. ^bG. Lubimericzki lengyel főmarsal vádjá I. Rákóczi György seregeinek kegyetlenkedése ügyében].

2. ~ *iv/levél* gyűjtőiv; listá de subscriptie; Sammelbogen. 1793/1795: A kéregető Levélét és Jegyző könyvét Paginák szer(int) Numeralizálva mind az Esperest mind a' Curator Urak subscribálván és meg petsetelvén úgy meg indullyon követje^a [M.bikal K; RAK 12. — ^aEgyházközségi építkezésre gyűjteni]. 1866: Közöltetik a Sarkadi egyház kéregető ive [M.gyerőmonostor K; RHAk 17].

II. *fn* adománygyűjtő (személy); persoană care face colectă; Gaben/Spendensammler. 1755: Templom számára kéregetők(ne)k, és egi Papista koldusnak xr 34 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 32a]. 1798: senki a' Papok közül semmi féle koldusnak v. kéregetőnek, Bizonyosság vagy koldulo levelet adni ne mérészeljen, hanem azok(na)k a' kiket a' kir. Gubernium exmital [HbEk]. 1833: Közönségesen az el égetek fel segéllésekre kéregetőkné 10 Rf [Kv; ACSzám. 3].

kéreg-mérővéka kéregvéka; banijă din scoarță (de copac); Scheffel aus Baumrinde. 1745: Kéreg mérő véka nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1841: Egy kereg fél vékás mérő véka [Egeres K; Ks 89].

kéregvéka banijă din scoarță (de copac); Scheffel aus Baumrinde. 1685 e.: Kéreg véka Nro 1 [Borberek AF; MvRK Lev. Urb. 15]. 1688: (A gabonás házban) egi mérő kereg véka Egy kis mércze [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 6]. 1735: Egi hitván Kereg véka [Mezősztjakab TA; JHb XI/9. 8]. 1831: Egy Kéreg véka [Körtvélyfája MT; LLt].

kérei l. kérői

kerek, kerék I. mn 1. kör alakú; rotund; rund. 1576: Wagon egy feyr kerek Skatwlabá Ezeost fonal Arany fonal [Szamosfva K; JHbK XVIII/7]. 1673: Egy kerek holyagos aranyas só tartó [Fog.; Utl]. 1711: Kis kerék sotartocská [Told. 19]. 1739: 1 vég Kerek himmel való Asztal keskenyő [Szászzerked K; LLt Fasc. 96]. 1778: Kerek Szűrő Sztácska [Csapó K.K; Berz. 4. 8. C. 18]. 1790: Csap alá való Kerek Kádatskák 4 [Déva; Ks 76. IX. 24].

Szk: ~ *aljú szoknya*. 1628/1635: Egi metzjn atlacz hozzw farku zoknia ... Egi zederies perpete kerek alliu zoknia [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.] * ~ *asztal*. 1656: Vagion ezen filegoriaban ... Egy kerek asztal [Fog.; UF II, 155]. 1837: Kolozsvári kerék asztal, két toldó táblával [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 42] * ~ *bástya*. 1594: Az piacz feleől ualo kerek Basttiaban ... Vres Eőregh Zekreni uagion No. 2 [Som-

lyó Sz; UC 78. 7/32]. 1652: Ez Kerek Bástya mellett á Folyaso alatt egy réz Taracz [Görgény MT; Törzs]. 1676: Az Kerek strasalo bastia [Gyalu K; EHA] * ~ *fejű gyűrű*. 1636: Nagy Balint(na)k vala egy nagy kerek fejű arany gyurujé [Mv; MvLt 291. 63b] * ~ *fejű répa*. 1681: Vagyo(n) itt: Kerek fejű apro repa Murók répa [Vh; VhU 570] * ~ *fejű szeg*. 1852: Az istálló ajtóra egy slagslaisni, kerekfejű vasszegekkel 30 xr [Kv; SLt Vegyes perir. Kállai Lajos asztalosm. jegyzéke]. 1862: 1000 drb nagy padimentszeg 3 (ft.) ... 200 darab 3" kerekfejű szeg 96 xr [Kv; i.h. 22] * ~ *ház*. 1652: Az Deszka ház végiben balkez feleol vagyon egy oldal kerek ház vagy bástya [Görgény MT; Törzs] * ~ *him*. 1739: 4 vég kerek himbe szőtt Abroszsz darabba Nro 4 1 vég Kerek himmel való Asztal keskenyő darabba Nro 1 [Szászzerked K; LLt Fasc. 96] * ~ *kalap*. 1845: Szamosfalvi Gábor Nyikuláj ... fejen debreczeni kerek kalap [DLT 515 nyomt. kl]. 1846: Ipi Szabó Sándor ... visel fekete bokrétás kis kerek kalapot [DLT 738 ua.] * ~ *kemence*. 1625: Az Fazakasok czinaltanak az Palotakban 4. kemenczet ... mellyen vagyon mazas kalyha No: 60

Az Zeller hazanal az kerek kemenczen No: 64 Boltos vagyon raita 5 [Kv; Szám. XXVII. 23]. 1626: veott ... Az kerek kemencze korso forma Labaihoz egy rud huniadi vasat f. 1/10 [Kv; i.h. 26] * ~ *körmű*. XVIII. sz. *eleje*: A kerek körmű lónál job nincsen ... az lud talpú lonak ... Szegletes körme van, az félék igen jól szoktak lenni, és nap keletről Szármáznak [JHb 17/10 lótarási ut.] * ~ *pajzs*. 1628: Egy török kerek pais [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 6] * ~ *palást*. 1627: Egi rakot ladaban ... Egi fekete barsony viragos szoknya, ezwt premes. Egi kerek palast fekete barsony viragos [BLt I Béli Kelemen inv.] * ~ *rostély*. 1629: Egy kerek rostély er. tt. f. — d. 75 [Kv; RDL I. 143] * ~ *stomp*. 1757/1758: Lészen circirt három esztendeje midon én mivesse lēven Jonás Pal Uramnak a kiis kerék Stompját ... epiteni akarta [Abrudbánya; Szer. Morar Onucz (25) vall.] * ~ *süveg*. 1797: Egy paraszt fejér hosszú Kutsma Hf I Dr. 18 Egy fekete kerek Süveg Dr. 76 [DobLev. IV/775] * ~ *szemű aranylánc*. 1595: Eggik kerek zemeo Aranj lanch hozzw kibem vagyon Aranj forint pp. 130 [Zsombor K; SL. Sombori László reg.]. 1716: egy nyakra valo kerek szemű arany láncz [Wass-Lt] * ~ *szoba*. 1610: az Mathias deak also Stompia keek szobaiabol ala iőweo Arka [Abrudbánya; Berz. 17] * ~ *szoknya*. 1628/1635: Egi kek uiragos barsonj kerek zoknia, az allia(n) ket rend aranj perem [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.] * ~ *tál*. 1786: Egy kerék Simma nagy tál [Nsz; Ks 74/56 Conscr. 74]. 1806: 2 tsipkés szélű kerék tálok [Ne; DobLev. IV/897. 1a árva Szántó Sándor lelt.]. 1837: Egy csikos szélű kerék tál [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 10] * ~ *tálacska*. 1786: Egy kerék tálatska ... Két kissébb kerek tálatska [Nsz; Ks 74/56 Conscr. 74] * ~ *talpú*. 1788: Dio fábol valo kerek talpu egy lábón álló kised rakott Asztalka [Mv; TSb 47] * ~ *talpú kengyel* keleties (török) kengyelfajta. 1691: Egy pár ezüst Kálmány kengyel, Egy pár ezüst kerek talpu török kengyel [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa] * ~ *tányér*. 1677: Egy fa tal négy kerek tányér, három deszka tányér — // 18 [Kv; RDL I. 155b] * ~ *tűzhely*. 1676: Vagyon ezen házban teglából rakott kerék tűzhely mellyen egy paraszt kályhás belől tűzellő vas lábón álló kemence az szájában is vas

[Sárkány F; UF II, 754] * ~ *vas-stömpöly* kerek alakverő. 1812: Egy kerek vas stömpöly [Mv; MvLev. Szabadi József Kovács hagy. 12].

2. *hosszúkó/ovális* ~ ovális, tojásdad alakú; oval; eiförmig, oval. 1744: Edgy hoszszukó kerek szőrös bőr láda [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1752: Edgy ovalis Kerek Asztal Lábostol [Szászvevsszöd NK; JHb XXIII/27]. 1855: a' Kajántói patak mellett ovalis kerek Föld [Kv; Pk 3].

3. kör alakú; cicular; kreisförmig. 1628: vagio(n) az Georgy falui vt mellett, egy kerek feold [Kv; RDL I. 137]. 1640: adott . egy kerek hatt holdni szena retet . . . kilencz magyar forint [Ne; DobLev. I/10]. 1652: Egy nyolcz szegű kerek asztal | Egy Kerek Asztal nyolcz szegű [Görgény MT; Törzs]. 1693: A' Kis réten vagy(n) edgy kerek rét [Marossztyörgy MT; MMatr. 310]. 1717: eo Excellentiájának adtunk edgy darab kerek gazos Rétet [Dés; Ks 26. VII]. 1746: egy agyagos kopatzos kerek domb [Nagyida K; Told. 9]. 1777: az réten lévő kis kerek réteteske [Hidalmás K; RLt O. 2]. 1806: (Az) Agyagos alatt . az Árok szomszédtságiban kis darabotska kerek fiatalos бүк erdejek [Bede MT; EHA].

Hn. 1370: campum Kerekmezew nuncupatum [Kövr (Szt) tart.; DocV 389]. 1464: in prato seu fenili Kerek-reth vocato^a [Nagyernye MT; Barabás, SzO 112. — "Egy másolatban Kerekkerth]. 1554: A Kerek hegen [Sárd K; Törzs]. 1577: Kerek to zeryben [Méra K; AggmL C. 3]. 1580: Kerek erdeo [Somosd MT]. 1589: zena reth melljeth kerek retnek hinak [Mikháza MT]. 1599: Kerek ponk [Abásfa U]. 1602: Kerek erdeo [Bágy U]. 1603: Kerek feold newy helyben [Bogárfva U] | Kerek Teouisnel [Küsmöd U]. 1622: kerék tövis szeri labian [Felőr SzD] | Kerek nadra meneoben [Szentimre Cs]. 1622 k.: Kerek ton tul (sz) [Szentmargita SzD]. 1625: Kerekisar felet (sz) [Kercsed TA]. 1627: az kerek szena swbe (k) [Galambod MT]. 1637/1752: az Kerek Rakottjánál [Szárhegy Cs]. 1641 e./1687 k.: Kerek tob(an) vagyon egy hold pallag [Jedd MT; MMatr. 257]. 1646: Az Kerek domb oldolon [Kozárvár SzD]. 1650: Kerek szeoleo [M.fenes K]. 1677: az Kerek Aybaly hegyben [Kissolymos U]. 1679: Kerek Ponkonn [Vadasd MT]. 1693: Kerek Dombo(n) [Enlaka U]. 1697: Az Kerek rett [Dés]. 1699: az Kerek Dombnál [Hétúr KK] | Az Kerek Szakadásban (k) [Siklód U]. 1700: Kerek Tövis nevű hely(en) Irotvány [Kál MT] | a Kerek to-bali vaczkor fára meneő föld [Tarcsafva U]. 1712: kerek egerben (sz) [Gelence Hsz] | Az kerek kert nevű hely [Tarcsafva U]. 1713: a kerek domban fejül [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/19]. 1717: Kús kerek kert [Kobátfva U]. 1720: Kérék érdben (sz) [Menaság Cs]. 1721: Kerek pallag nevű hely(en) . egy darab erdős hely pal-lagos [Bibarcfa U] | Kerek réten (sz). Kerek domb kö-zött (irt) [Kozárvár SzD]. 1722: A' Kerék tob(an). a' Ke-rek Egerre megjen véggel [Kovászna Hsz]. 1725: az Ke-rek Egerben egy kis retescke [Torockósztyörgy; UnV-Jk]. 1730: Az Kerek To alat [Nagyfalu Sz]. 1731: a Ke-rek To Tartományban [Gelence Hsz] | Kerék Verem-ben (sz) [Impérfva Cs]. 1735: Kerek eger [Bere MT]. 1740: Kerek omlás mellett (sz) [Győrővásárhely K] | A' Kerek Veremben (k) [Inaktelke K] | Kerek nyárban (sz) [M.Valkó K] | A Kerek kert megett pallag. A Kerek Tóó Terin [Sztána K]. 1744: Kerek szakadásban (sz) [Siklód

U]. 1746: kerek gödörnél egy vápácska [Altörja Hsz; HSzjP]. 1749: Kerek tövis nevű helyben (sz) [Etéd U]. 1753: Kerek mezőn. Kerék mezőn [M.décse SzD]. 1754: A Kerek ortványban (k) [Erdőcsinád MT] | Kerek бүк [Gyergyóalfalu]. 1773: A Kerek fűz Dombja [Szárhegy Cs]. 1774: Kerekszege [Sóvárad MT]. 1780: Kerek kö-nél (e) [Tarcsafva U; Pf]. 1781: A kerek Csere meget [Kányád U] | A' Kerek pusztá alatt (sz). A Kerek Tögy nevezetű helyen (sz) [Mákó K]. 1785: Kerek bérce [Dés]. 1792: A' Kerek Domb között egy darab [Márkod MT; MMatr. 453]. 1795: A Kerek Gárd alatt [Mezőkö-bőlkut K; BfN Conscr.] | A Nagy kerék Rét [Szentlázló MT]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Szk: ~ *muszkáta*. 1814: A' Felső Virág Házba talál-tattak ezek a Virágok . Rosa muszkáta cserépbe 24. Török muszkáta cserépbe 3 . Kerek Miskáta Cserép 13 [Szászvevsszöd NK; Told. 18 gr. Toldalagi Kata lelt.] * ~ *muskáta-gyökér*. 1813: Virág Házban Kerek Muskáta gyökér Nro 15 [Alpestes H; i.h. ua.] * ~ *nádrálevél*. 1842: Az elő mutatott Burjányokat esmértem . azan Burjányok állanak Kerek nádrálevélből, vad Petresellyemből, Pipe hurból [Dés; DLt 85. 6].

4. kerekded; rotofei, rotund; rund(lich), kugelrund. 1788: 12. Esztendős Fiu, barna, kerék ábrázatu [DLt gub. nyomt. kl]. 1799: fejár piras, kerek ábrázatu [DLt nyomt. kl]. 1812: Misztrai Alexa . fejéretske, kerék ábrázatú [DLt 506 ua.]. 1823–1830: Egyik gyermekem-nek a fejét egy bábaasszony úgy kezdette volt szorongatni, hogy a szeme is toltult ki, mert nekik az a boldogtalan szokások vagyon, hogy kerekébb fejet formáljanak [FogE 227].

5. ~ *esztendőn* (által) egy egész év alatt; într-un an întreg; ein ganzes Jahr hindurch. 1797: Égett-boris pe-dig el-kél, középszerűleg véve, 5. Veder kerek esztendő [Szentgothárd SzD; WassLt Conscr. 366] | Pálinkais el-kél kerek esztendőn által mintegy 6. veder [Vizszilvás SzD; i.h. 79].

6. ~ *summában* egybevéve; toate luate la un loc; alles zusammengekommen, abgerundet. 1751: Kerek Sum-(m)aba azon földek téznek 12. darabot [Nyén Hsz; BLt].

7. teljes; complet; vollständig. 1667: Úgy látom, so-kat járt, fáradozt s veszedelmeskedett szegény, de ke-rek-bb választ kívántam volna, mint az mineműt hozott [TML IV, 176 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

Szk: ~ *ár* preț rotund; runder Preis. 1630: hiszem nagy dologh az menjt szolgálta(m) en eo nekik s megis az kerek arrat kerek raitunk s ugia(n) el is menenek az kerek arraval [Mv; MvLt 290. 220b].

8. ~ *szám* număr întreg; runde Zahl. 1710 k.: Hogy az az egynehány óranyi különbözős vagyon a nap és a hold járása között, és hogy proportio radii ad periphe-riam in circulo nem kerekszám az Isten titkai a ter-mészetben [BÖn. 456].

9. félköríves; în formă de semicerc, semicirculat; halbkreisförmig. 1812: sok emberektől hallottam, hogy Grantzi Moses Uram a' Groff ur eo nsgát meg taszigálta és az Also udvarra lejáro kerek gráditsrol le is vágta vol-na [Héderfája KK; IB. Nemes Kolumbán Imreh (21) vall.].

10. ~ *szakáll* körszakáll; barbă rotundă; Vollbart. 1773: a nagyapját is esmértem én kegyelmednek^a Ke-rek, veres szakállá vala [RettE 310. — "Az emlékirónak].

11. ~ só kb. sókorong; sare gemä in formä de disc; Salzscheibe. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium Az belseő kapu mellet, Wagion orehg kerek Soo No 1 [Somlyó Sz; UC 78. 7/22. 29].

12. gömbölyű; rotund; rund. 1824: Wajna Antal Urnak Kolo'svári Fogadóájában . Nyoltz darab ki-miveletlen kerek Tisza-fák, 's két Deszkák [Kv; BetLt 2].

Szk: ~ fa gömbfa. 1592: Piriska (?) Ambrustol Solimkeoytol vettem kerek fat [Kv; Szám. 5/XIV. 56 Epep Péter sp kezével].

13. hengeralakú; cilindric; walzenförmig. 1821: Egy kerek . tözvek végére valo gömböljég vas karika [Dés; DLt].

II. *fn* ? erdő; pădure; Wald. Hn. 1600: az Fwz kerek-be(n) egi tanorok [Mezőbodon TA; KvAkKt Mss 343]. 1636: Somkereken (sz) [Siménfa U]. 1678: Szykerek felső reszen (sz) [Fiátfva U]. 1713: Szikerek nevű helyben (sz) [Backamadaras MT]. 1723: Kökény Kerek nevű helyben (sz) [Bibarcfa U]. 1727: Territorium Gyöngyös kerek (k) [Zovány Sz]. 1753: Nagy kerek [M.bece AF]. 1773: A középső Kerek magos oldalában (sz) [Ditró Cs]. 1805: az Eger Kerek alatt (k) [Kövend TA]. 1810: Magyarokerek alatt [Bibarcfa U]. 1841: Kőris kerekben (sz) [Korond U]. 1864: Somkerekek. Szilvakerek [Pecsen Sz; Pesty, MgHnt XXVI. 86a]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Az 'erdő; Wald' jel-re l. TESz 1. jel. Bárczi Géza szerint az ilyenféle hn-i adalékokban a *kerek* tag 'erdő' jel-e a régi adatokból kétségtelen [Bárczi, TAI. 30]. Ennek ellenére a szerk. c jel kétségtelen voltával szemben fenntartással él. Még kevésbé látja elfogadhatónak az OkiSz 2. *silva* rotunda, *dumus rotundus*; *runder wald*, *rundes gehölz* értelmezését.

◇ Szn. 1602: Kerek Tamás szab. [Nagyajta Hsz; SzO V, 212]. 1684: Barbara Szeki de Des consors nobilis Georgyi Kerek [Dés; DLt 447]. 1693: Kerek Györgyne Szeki Borbala aszony [Dés; Jk]. 1705: Senatores: Georgius Kerék [Dés; Jk].

A két első vezetőknév *kereknek* és *keréknek* egyaránt olvasható; ezek az adalékok tehát a *kerék fn* címszó alá is tartozhatnak.

◇ Szk: ~ *postába köt* . 1655: az lovakot az Szekerhez kötötte vala s ozton kerek postába [Kvh; HSzjP].

kerék 1. roatá; Rad. 1548: lopta valamý vasas kerekemet el, kiknek az vasait Nala talaltam vala megh [HSzj *vasas-kerék* al.]. 1573: Palfy Gaspar Apahidy vallia az ely mwlt Beoyben (!) volt hogi eo kereket vasastat volt Benedek kowachal [Kv; TJK III/3. 88]. 1595: Ókmeek hagyak, miért hogy Kerekes Palnakis, ürossége volna hozza, meg czjnalattassam az Taraszkokon, Mosarokon, és Sereg bontyon valo kerekeket és Tengellyeket [Kv; Szám. 6/XVIIa. 119 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1600: Egy keözep vasat veottem d 18 kerek talpara wttemtem, es az kerék agyára megh forraztattam Pal cziga(n)nal d 8 [Kv; i.h. 9/XII. 66 Igyarto Simon isp. m. kezével]. 1644: mondak azt hogi az Baba Marton szekere iarta altal ugian meghis teczet az farczokan az giermek(ne)k hogi ki serkedez vala az vere a hul az kerek altal ment rajta [Mv; MvLt 291. 410b]. 1699: vadnak beres szekérb(e) valo hitván kerekek nro 3 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1724: egy Lektikába(n) való új kerék vas nélkül [Koronka MT; Told. 27]. 1781: az egyik keréke egy Ráfot fel-vontam xr. 36 [Szászváros; BK].

Szk: ~ *falazni*. 1768: bé hívák . . . kerék falozni azon Tengejbe valo kerekeket meg falozza [Martonos U; Pf] * *kereket falaz*. 1651: En ez Punkosd nap tayba kereket falazok uala Jmreh Istuannit [Cssh; CsÁlt F. 27. 1/16] * *kereket köt*. 1632: a hun kereket szoktak kötni, ott jü ki az udvarfalvi határ [Udvarfa MT; Barabás, SzO 369].

Sz: az igazság kiszolgáltatása oly sok kereken megyen keresztül. 1843: a közönség . . járuljon mind a kamarai, mind a közigazgatási hatóságokhoz illedelemmel és bizodalommal mert az igazság kiszolgáltatása oly sok kereken megyen keresztül, hogy az igaznak lehetetlen ki nem kerülni [VKP 119] * *kerekét eloldja* kerekét old, elinal. 1774: volt más Jantsi nevezetű, mint egy tizen egy esztendő Legényke . . (kerekét ell oldván:) máig is oda Van [Szentdemeter U; LLt Vall. 27] * *ötödik ~ vki*. 1670: csak ötödik kerék a szekérben [TML V, 372 Bethlen Miklós Bethlen Jánoshoz, Bánfi Dieneshez, Teleki Mihályhoz] * *a szerencse kerekén felhág*. 1670: többet is láttam és már Erdélyben, ki az szerencse kerekén jól felhágott s meg leesett [i.h. 395 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. *törvényes ~ kb.* hóhér/törvénykerék (kivégzéshez használt kerék); roatá de torturá/executie; Folter/Richt/Henkerrad. 1797: Egy hóhér kezibe valo, vagy is Törvényes kerék . . . Egy Hóhér Pallos hüvelyestül edgyüt [Szu; UszLt XII. 87].

A legmegalázóbbnak tartott középkori kivégzési módra l. Ürészék 1021.

3. hóhér/törvénykerék; roatá (de torturá); Henker/Richtrad. 1736: egy Péro nevű Rácz kapitány három paraszt magyar emberrel . . . kerékkal rontottak meg, és az után négyé vágatván az Tagjok az Akasztófára akasztatnak [ApLt 2 Kálnoki Mihály Apor Péternéhez Nsz-ből].

Szk: ~ *ben tör meg vkit*. 1764: Krisán a bocskorszjával megfojtotta magát, a más kettőt kerékbe törték meg Károlyvárat [RettE 427] * ~ *be töretik*. 1603: myrt-hogy nagy Balinth megh vallya hogy eo foztotta megh az holt testet, es parthayat es Tafotat el hozot . . . elseoben lo farkon megh hordoztassek, masodszor hew fogowal megh fogdoszassek es annak vthanna . kerekben teorettessek [Kv; TJK VI/1. 675] * ~ *re íteltetett*. 1710 k.: grófokat érdemel-e egy kerékre íteltetett veneficus sicarius száz? [BÖn. 956. — "Szász János; bűnlajstromát l. i.h. 945–58] * ~ *re tétetik*. 1764: Imbre György . halála méltónak íteltetvén feje vétessék, azután teste kerekre, feje pediglen karoban tétessék [Torda; TJKt V. 239].

4. *merítő ~ kútkerék*; roata fintinii, roatá de pu; Brunnenrad. 1724: vagyon egy kerekes kut, egy vasas veder, egy merítő kerék tengelyestül [Koronka MT; Told. 29/12].

5. *kútkerék*; roata fintinii, roatá de pu; Brunnenrad. 1570: Zygarto Mathias vallya Egy koron Meryt volt az kwthon eo ez vallo, Es hogy ely hagyja az Merytest, Megien oda zygarto gyérgh gyermeke Es az kwth kerekehez Nywl, Az kerek megh Serthy az kezét [Kv; TJK III/3. 74d]. 1632: Az Swtő ház megett egy filegorias kutt, melljen vagion egy vasas vider kerekeuel es tengeliuel [A.porumbák F; UC 14/38. 175]. 1679: Kút . négi szegű oldala az feneketől fogva az felső Kávájagh barona faval rott . . . talpfás czulakoko(n) álló Ten-

gyeles kereke nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 91-2].

6. fonókerék, rokka; roatã de tors; Spinnrad. **Szk:** *cérnafonó* ~. 1835: 1 romlott 2 jobb czérna fono s egy használható gyapott fono kerék [F.zsuk K; SLT Vegyes perir.] * *cérnaserítő* ~. 1848: Egy nagy Czérna serítő orso 1. Egy Czérna serítő kerek — hijuba [Szászkerked K; LLt] * *gyapotfonó* ~. 1744: gyapotfonó kerék nro 3 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1762: őtt szekéren hozák fel a' Portékákat ... hehelt 3mat gerebent kett part gyapot fono kereket kettőt [Oltsem Hsz; Mk IX/109]. 1787: Egy romlott gyapat fono kerék [Mv; MvLev.] * *kenderfonó* ~. 1827: Kender fono rosz kerék kettő [F.zsuk K; SLT Vegyes perir.] * *lenfonó* ~. 1788: Egy Len fono kerék [Mv; Tsb 47]. 1810: Len fono kerék nr 20 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 18]. 1820 u.: Egy len fono kerék vagy rabka [Mv; MvLev.].

7. *száraz* ~ taposókerék; roatã acionatã prin cãlcare; Tretrad. 1662: egy kerékkel két köre forgó igen mesterséges szárazmalom (mellynek kerekébe csak két ökrök vagy lovak köttetvén, csak azon egy helyben mintha elébb-élebb mennének, nyomdosván az nagy száraz kereket, alattok nagy sebbel megyen vala és egynehány rendbéli mesterséges kerekei által egyszersmind két követ külön-külön való orsóin s száraz kerekein forgat vala) [SKR 603].

8. kb. akasztó-kerék; roatã folositã ca spînzurãtoare; Hãngerad. 1662: (Heriza Vornik) Constantin vajda kezébe akadt, egy nagy oszlopra egy igen nagy kereket készített s huszonötöd magával arra akasztatta vala [SKR 369].

Szk: ~ *en vagon*. 1753: Balan Andrast tudom hogy a mult esztendőkb(én) Déván kövel verettették agyon s most is att a Kereken vagon [Branyicska H; JHb Tomuca Opra (48) jb vall.].

9. *vizmerítő* ~ vízemelő kerék; roatã pentru scos apa; Wasserschöpftrad. 1820: 'A Pálinka főzőnél a' viz Merítő kerék kupának igazgatására 30 Létz Szeg [Déva; Ks 105. 173].

10. malomkerék; roata morii; Mühlrad. 1581: Egy Bokor keowet vontatam fel ata(m) molnarnak es egy wy kerekot f. 2 [Kv; Szám. 3/III. 3 Chyanady Thamas mb kezével]. 1594: Vagion Egi Thoo kin egi Malom volt három kerekeuel, de most az Arviz minden Gattiat el zagatta [Goroszló Sz; UC 113/5. 34]. 1632: Vagion két malom egj egj kerekre [Ohába F; UC 14/38. 19]. 1745: az eő Excellëntiaja Malmának also kereke sokszor állot holt vizben tsak kevés áradásakor is a Nyarad vizinek [Bac-kamadaras MT; CsS]. 1772: az említett Malom két also kerekének Silipjeit meg földoztattam s meg igazítottam [Ádamos KK; JHbK XXXIV/36]. 1816: a Malom Bél kerekei, tengellyi, és az viz által alol csapott kerekei jok [Jobbágyfa MT; BálL 67]. 1821: Vagon még cennn Malomnak egy Kerekén Dürűzkölője, 's Kása törője is [Makfva MT; DLev. 6].

Szk: *belső* ~ *bél/szárazkerék*. 1600: akkor az malomnak kett kereke forogh wala, annak vtanna wittek el az wasat, es belseő kerekeit el rontottak [Ust 15/264 Nobilis et Reuerendus Stephanus Kodor de Orozhegy vall.]. 1636: A malomnak ... vagon ... Jo keő padgya és belseő kerekeys eppek [Siménfva U; JHb Inv.]. 1685: Vagon az felső év alatt egy köre forgo malom Ennek lisztes ládája, Orso faja, Belső kereke, Padgya Ko-

rongha ... mind jok [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 22] * *főlücsapó* ~. 1636: Az malomnak első reszeben vagon ket keőre forgo feőlül Cziapo kett kereke [Siménfva U; JHb Inv.]. 1817: Ujj Malom, Fejűl csapo 3 kerekekkel [Ördöngösűzes SzD; ÖrmMűz. 8-9] * *forgó* ~ *vízi/vízkerék*. 1772: a mely két zsilipbe a két forgo kerekek állanak a meg maradhat, de a kerék nélkült valo pusztá Silip egy araszsza. szállitassék alább a Zápor tartotol fogva [Kük.; JHb LXVII/2. 390] * *kásatörő* ~. 1825: A Negyedik és utolsó Zsilip mellyen a viz az ugy nevezett Kásatörő kerekre foly uj, nem régibenn készített, derék Tolgy zsilip vállu [SzentkZs Conscr. 351] * *kupás vízi* ~. 1677: (A hámor) fűvő hajtó kupás vízi kerekit az felső kemenczéhez vitték, mert a mely ott volt el romlott | (A kovács)műhelynek vagon fűvő hajtó egy vízi kupás kereké, gerendelyével két vas kerikájával és két vas csapjaival egygyütt [CsVh 49] * *külső* ~ *vízi/vízkerék*. 1620: Boer Peter egiszer a malom portis el uutte a külső kereketis megh czinaltatta de fel nem uonatta megh [Récsé F; Szád. Stroya Morar (35) fe-i jb vall.]. 1694: (A malom) Külső kerekei roszzsak, Gerendelyeis io [Kóvár Szt; JHb Inv.]. 1750: A Malmon aloll menvén találtunk ... Négy Külső Kerekhez valo fal-fát [Szamosfva K; JHbK LVIII/46] * *lapátos* ~ *lapátkerék*. 1677: az vas verő házra szolgáló ... viz láda szolgál az cőreg vas verőt hajtó lapátos kerekre [CsVh 53] * *lisztelő* ~. 1594: Az varas veghen uagon egy Malom, ket lyzteleő kerekeuel [Somlyó Sz; UC 113/5. 6] * *tarajos* ~ *lapátkerék*. 1673: az vas verő hajtó tarajos kerekre tizenhat kapcsoló fák között csinált viz szekrény eresztli le a vizet [CsVh 43] * *tőkehajtó* ~. 1680: Fűrés Malom

Rováczkos tőke hajtó kereke ezen Fűresznek az Fűresz Mester relatija szerint kopat renovatit kíván [A.porumbák F; ÁLT Inv. 38] * *vasverő* ~ kb. hámor/stompkerék. 1681: (A) kis konyha az vasverő kerék felé menő vizen áll [CsVh 91] * *vízahajtó* ~ *vízi/vízkerék*. 1680: (A kötő malom) Víz hajtó kerekinek tengellye vasas ugyan de az vas az mestereké [A.porumbák F; UF II, 674]. 1692: a lisztelő malom ... Bel kerekei jok, viz hajtó kerekei ujjak [Szentimre MT; JHb Inv.] * *vízi* ~ *vízkerék*. 1591: Keouettkeozyk Az Alperet Malomra vallo keolchyege ... veottem egy wyzy kereknek vallo fat p(ro) f l [Kv; Szám 5/V. 3].

11. *bél/szárazkerék*; roatã interioară; Innen/Tockenrad. 1681: Ezen házban be nyulo viz kerék tengelyén vagon vas csap és vas karika. Annak kerekin vagon egy bőr törő új vállu s két bot [CsVh 96].

12. fegyver/gépezet/szerszám kerékszerkezete; dispozitiv de roji la o mașină/un instrument/o armă; dispoziție einer Maschine/eines Werkzeuges/einer Waffe. 1590: (A) felseo orara Kerekere fiztettem f. 6 [Kv; Szám. 4/XXI. 68-9]. 1714: Üvegesn(e)k valo eszkez meg pallirozott Atzélbúl, kerekekkel, és requisitumokkal fl. Hung. 10 | Egi régi Puska, maskép Pulhak, ki metzett Csivével, s kerékkel fl. Hung 5 [AH 50, 51]. 1729: a' Tisztartó házban Négy Sztucz. egy tersény puska kerék nélkül [Marossztyörgy MT; Ks 23/XXIIB]. 1840: Egy cső Furo masina ... 8 derékszege és kerekének egész készületivel [HSzj csőfűró-masina al.].

13. *pecsenyesítő (vas)* ~ disc de fier folosit pentru friptul cărnii; Brateisen. 1629: Egy peczenie swteo vas kerek tt f 2 [Kv; RDL I. 132]. 1801: Petsenye Sütő kerék 1 [Pestes SzD; Told. 19].

14. ? hajtókerék; roată de acționare; Treibrad. 1848: Szacska vágo késhez való olyan kerék, mint a' Cséplő gépé . 2 rft [Szentimre MT; Born. G. XXIVd].

◇ **Hn:** 1798: A' Füz kerék nevű helyben (sz) [Fintaháza MT; EHA].

kerékagy kerékfej/tuskó; butucul roții, buciun; Radnabe. 1621: Az oh vasat adta(m) szeghnek es karikanak es kerekagyra [Kv; Szám. 15b/V Voghner Mihály mb szám.]. 1681: Kerek agy, csak ki nagyolva [Vh; VhU 568]. 1794: Kerék Agy Furo (!) [Zentelke K; CU]. 1849: két furuk kerék agyak furásához [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

kerékagy-fa kerékfőnek való fa; lemn pentru butuc (de roată)/bucium; Radnabenholz. 1681: Kerék Agy fa [UtI].

? **kerékagy-kalánfűró** kerékagy-fúráshoz való fűrófajta; burghiu pentru butuc; Nabenbohrer. 1745: Kerék agy nagy kalán furú nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18].

kerékakasztó kerékkötő; de piedică pentru roți; Hemm-, Radsper-. **Szk:** ~ *vaslánc*. 1790: Egy kerék akasztó vas Lántz 1 Flr. [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 12].

kerékalmafa almafa-fajta; un soi de măr; Art Apfelbaum. 1687 k.: Gegesb(en) lako Csok Péter a kiszebbik hagyott Fenes tövén a felső határban(an), egy Tőkös, egy mosolygo, és egy kerek alma fát, fiatalokat Testamentumban [Geges MT; MMatr. 174. — ^aA ref. egyház-nak].

kerékbéli kerék-; din roată; Rad-. **Szk:** ~ *féntő*. 1809: Kerékbéli féntő 1 fl. 34 xr. [HSzj *kerékféntő* al.].

kerékborsó borsófajta; un soi de mazăre; Art Erbsen. 1738: Kerek borso Cub. 1. mtr. 2 [Szászvevsszöd NK; Born XX/12]. 1765: Termet de hoc Anno Kerek Borso Cub 4 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.]. 1778: küldöttem . egy véka elegyes aszszu Gyumóltsót és egy véka kerek Borsót [Malomvíz H; KfMiss.]. 1796: Sárga Fuszujka nagyobb féle Kerék borsó [Déva; Ks 76. IX. 26].

Szk: *mezei* ~. 1765: Csorára kuldettem Mezej kerek borsot Cub Ol Metr. 2 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.].

kerékborsó-szalma borsószalma; vrejuri de mazăre (uscate); Erbsenstroh. 1738: Egy kalangya kerek borsó Szalma [Szászvevsszöd NK; Born. XX/12].

kerékcsep kerékfal-szeg; cepul obezii; Felgennagel. 1751: Nékem adott Laczkó István kerék csapnak valót, s azt mondotta hogy az maga Csereiből való [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151].

kerékcsinálás kerékjavítás; repararea roții; Radmachen/ausbesserung. 1597: Es hogy az kereket el teörte ... masfel weka búzat ighyrt volna az kerek chynalas-tol, de azert sem chinaltak megh [UszT 12/91]. 1644: ados volt cum fl. 2 es harom kerek czinalással [HSzj *kerék* al.].

kerékcsináló szk-ban; în construcție; in Wortkonstruktion: ~ *szék* scaunul de înșipat, scaun de spițe, cobilă; Rad(e)macherstuhl/werkzeug. 1656: (A mivelő) színben Vagion kerek csinalo 2 labas szek [Fog.; UF II, 148].

kerekded 1. kerek; rotofei, rotund; rund. A. emberre von.; cu privire la om; in bezug auf den Menschen. 1617: magos ember kerekded abrazattia vala [Szövérd MT; BfN Cath. Csaszar relicta Joannis Czibi de Bordos (65) vall.]. 1815: Domokos Miklós Termete Magos Sugár Ábrázata kitsiny kerekded [Torda; TLt 1237].

B. tárgyra von.; cu privire la obiecte; in bezug auf eine Sache. 1594: Vagion egi hituan kerekded aztal [Somlyó Sz; UC 78/34]. 1615: Egi Eőreogh kerekdit (!) Iskatolya . d 25 [Kv; RDL I. 97 Junc Andrá kezé-vel]. 1639: Czikor Giőrgi mutatata egi lo bőrt de im-mar kys Czerzetek vala, ket liukat rajta, egi kerekdid Liuk vala mint az ujom az kin be mene [Mv; MvLt 291. 182b]. 1641: tudok az Feny Peter Gödre előt egi kis ké-regded reteczket [Inó Sz; GyK X. 3018]. 1652: kerekded ablakra valo ivegek [Görgény MT; Törzs]. 1676: Vagyon ezen pitvarban egy kerekded köből rakott pusztat tűzhely [Fog.; UF II, 724]. 1686: Ket kerekded czipó tartó Kosár hosszú Czipó fogó kosár — 3 [UtI]. 1730: egy kis kerekded bot hajtasos hazoczkará . . . szolgál más ajtó [JHbK XLIX/4]. 1754: a' Falu felé lévő kerekded Erdőben [Koronka MT; Told. 27]. 1783: Kis Kerekdek Asztal 1 [Náznánfva MT; Berz. 13. VII/24].

2. *hosszú/hosszúkö* ~ ovális; oval; oval, länglich-rund. 1737: Az Közepében ezen Palotának, vagyon egy hoszszu fenyő deszkából valo hoszszuko kerekded ebédő asztal [Csákgörbő SzD; JHbK XXVI/13. 6]. 1748: Asztal Nagi és hoszszu kerekded 1 Asztal öszve hajto kerekded utra valo 1 [Nagyida K; Told. 11/95].

3. kör alakú; în formă de cerc; kreisförmig. 1662: (A váradi) vár a városnak közepette, kerekded formában nagy erős körakással és kőfállal lévén megkerítve [SKr 415].

4. kb. iv alakú; în formă de arc, arcuit; bogenförmig. 1679: Kerekded Legyező fa, buriatlan nro 1 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 30]. 1810: jó színű ábrázattya, kerekdek álla [DLt 598 nyomt. kl].

5. ? gömbölyded; rotund, rotunjor; kugelförmig. 1679: Kemence tetejere valo, kerekded végű, zöld mas Kalyha nro 10 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 12].

6. henger alakú; în formă de cilindru, cilindric; walfen-förmig. 1612: Egy kerekdid horpodazat Pohar fedele Aranyas Labas [Kv; PLPr 68]. 1668: Egy kerekded merőn Arannias Korso, Mosdostol [Mk Kapi György inv.]. 1679: 3 labu, kerekded tőke szék [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 79]. 1756: Hoszszu kerekded kőrősa páltza 2 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 22]. 1761: (A kemence) kerekded vas kürtője szolgál a nagj kéményben [Szpring AF; JHbK LXVIII/1. 501].

kerekdeden 1. kör alakban; circular; kreisförmig, rund. 1626: Az Lakatosok czinaltanak ket labat az Kerek kemencezehez . . . item egy eoregh vasat kereghiden az kemence szajab(an) f 3 [Kv; Szám. XXVII. 25]. 1681: Vajda Hunyad vára . . . Regi Szam tarto Ház . . . Vagyo(n) ezen Pitvarban egi eleven kút, az kő szikla-

bol ki vaghva, es keredgeden rakva; szája is szép keredgeden köből vagyon meg csinálva [Vh; VhU 502, 521]. 1697: egy Pésma tarto keredéd, két Zomanczos, mellen vagyon keredgeden rakva tizenharom Rubint, ora formára van csinálva [KGy]. 1738: van egy Méhes Kertecske keredgeden kerített jó Tamasos Sátoros kértel bé kerítve [Szászvezessződ NK; Born. XX. 12]. 1763: Az Udvarfalvi Határ a' Nyár szer nevezetű Erdőkön alól keredgeden mégyen [Udvarfalva MT; EHA]. 1803: Ezüst Pohár egy forma három virágokkal és a' talpán feülül keredgeden ki ülő tsőtörtéig ugyan hasonlokkal ékesítve [Szökefva KK; UnVJK 91].

2. kör alakúra; rotund; rund. 1679: Festet vászonbul, keredgeden csinált kised legyező [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 22]. 1694: Vagyon ebbe(n) egy Kemen-cze, Zöld mázos káljhákból keredgeden rakott [Borberek AF; BfR néha ifj. Bálpataki János kúrialeir. — "Szobában]. 1702: Vagyon egy zöld mázu káljhákból keredgeden rakott kemecze [O.brettey H; Born. XXIX. 4].

3. iv alakban, iv alakúan; arcuit, in formă de arc; bogenförmig. 1731: Az udvarház kapuja naptámodat felől Az ajtó szemöldöke felett keredgeden csinálva [Szászcsanád AF; ETF 108. 78. — "A néhai gr. Bánffy Dénes].

4. körben; împrejur; rundum, ringsum(her). 1803: Vagyon egy szép kis harangocská ... melynek külső oldalain keredgeden ezek olvashatók [O.asszonynepe AF; EHA].

5. köröskörül; (de) jur împrejur; ringsherum, (rund) umher. 1679: Jégvermes Pincze . Vagyon itt, Alol, félyül, oldalul fényő deszkával burított, negi szegű kis pincze . Ennek kívül az negi oldala mellett keredgeden Jegh verem vago(n); Szalmával fedett [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 140-1].

6. ~ hosszukó ovális, tojásdad alakú; oval; länglich-rund, oval. 1850: Marzsán Juon . keredgeden hosszukó barna ábrázatú [Kv; DLt 505 nyomt. kl].

kerekdedforma kerekedszerű; de formă rotundă; kugelform. 1676: Vagyon itt keredgeden teglabol csinált tűz helyen egy vas labon fényes kalyhából keredgeden rokott kemence melynek az elein keredked forma vas vagyon [A. szombatfva F; UF II, 760].

kerekecske rotunjor; ein wenig rund. 1756: negyedik asztal kicsin kerekecske [Déva; Ks 92. I. 32].

kerekedhetik 1. kb. kerülhet; a se putea ridica (din rîndurile unei comunități); gelangen/raten können. 1662: Meg is szaporította őket a' mennyei Úr, és e kicsiny idő alatt úgy megsokasította, hogy csak egynehány nap sok fegyveres és látott-hallott vitéz kerekedhetik mezőre közülük hazánk oltalmazására [SKr 111. — "A Tiszántúltra letelepedett haldúságot].

2. híre ~ híre támadhat; a se putea duce vestea; es kann sich die Nachricht verbreiten. 1836: (E juhokból) azonban még sem vennék: mivel könnyen az a' híre kerekedhetnék, hogy a' fenn irt úrtól visszahánytakat vettem [Felgyógy AF; Wlt Szabó György lev.].

kerekedik 1. kerül, kanyarodik; a se întoarce; gelangen. 1806: innen kívül kerekedvén látok a széna tartott [Bodola Hsz; BLt].

2. kb. előkanyarodik/kerekedik; a coti; nach vorne/vorwärts schwenken. 1790: a' hegy alatt, vagy-is a' gát farkába, a' melly nagy borozda kerekedik, az szakasziya meg a' Nagy Sármasi, és Báldi határokat | a dombocská a' mint meg hajlik, ott szakad meg, a' Pogol hidann feljebb s kerekedik a' gát uttyába, és a' gátnál egyenesen vagyon a Nagy Sármasi határ [Báld K; BLt].

3. felkerekedik/kapja magát és elmegy vhová; a porni la drum: sich aufmachen (auf den Weg). 1744: én az hazban viszzá mentem, a' Legenyek pedig az uttzara kerekedtenek [Besenyő AF; Told. 3].

4. jut, kerül; a ajunge; gelangen/raten. 1764: Azután Kolozsvárra kerekedtünk, mert úgy voltunk informátusok, hogy Apahidának a plebánus kezénél lévő részét is kiadják [RettE 171]. 1767: onnan a kocsmára Udvar Mátehoz kerekedvén, oda jöve reánk Kis Todoris [Betlenszmtklós KK; BK. Musnai Márton (22) Ersek Andráshoz conventios szolgájának vall.].

Szk: elől ~ vki elé jut/kerül. 1766: Pünköszt György mikor üzték a Lova meg kapván elől kerekedett Kispál Uraimékon [Kökös Hsz; Kp 234 St. Falka (35) miles equ. vall.] * perbe/processusba ~ perre kerül/megy. 1674: Nemes Thorda Vár(me)gy(éne)k derék törvényes Székin kételenítetvé(n) perbe(n) kerekedni, az declaralt portioik végett [Havadtó MT; Told. 1a]. 1762: post Deliberatum mingyárt Processusba kerekedett az A. az Ivel [Torda; TJKt V. 66] * szembe ~ a dolog szembesítésére kerül sor. 1804: nála tanáltatot meg ezen háznak fája és ő arra fogta hogy én adtam az én házamtól: de szemben kerekedvén a dolog hazugságban maradt [Hidvég Hsz; Mk I. IV/122] * törvénybe/törvény elébe ~. 1675: annakutánna törvényben kerekedvén Haller Pal Urammal ő Nagauai, Keresztesi János Uram Mostoha fia képiiben szintén úgy forgodott mint Vas János Ur(am) [Cege SzD; WassLt Joannes Devai (24) ns vall.]. 1794: Viszzáson éltünk velle s Törvény eleibe is gyakran kerekedtünk az holott Mindenkor ő volt a Nyertes [Déva; Ks] * törvényre ~. 1794: Muntyán Gligor ... szomszédaival középszerűképpen élt, egyel is mással is kotzodott, mellyért gyakran Törvényre kerekedtenek [Déva; Ks] * vki eleibe ~ vki színe elé kerül. 1777: Medgyesen ... a bíró eleibe kerekedvén, a bíró azt javallotta, menjen ki a városból [RettE 374]. 1800: tudom hogy Biro Uram eleiben kerekettek volt, hogy a' kortsomán ne vesztegetne [Kvh; HSzjP Bartok Anna Kizdi Szt. Léleki (19) szolgáltó vall.] * vki elé ~ a dolog vki színe elé kerül a dolog. 1761: ez előtt egynehány esztendőkkal valami Almában lopásával kárt tévén Bota Nikula, Praefectus Uram eleiben kerekedett a' dolog, és vélem meg békéltet [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1797: midőn egymás között a' dolgot tsendessen ell nem igazíthatták volna a' dolog processualis Szolga Biro eő Kegyelme eleiben Kerekedett a' ki is azonnal mind Ketőjekeket ell fogattatta [Déva; Ks 75. VII. 270].

5. vhová vetődik; a ajunge undeva; irgendwohin verschlagen werden. 1803: a' Kis Hágón tul mind el szélesedvén sertéseim, az Exponens sertéseise is ekkor el tévelyedtek, 's ugy kerekedtek a' Czitz Hegyi Török buzákba [Dés; DLt 82/1810]. 1824: Egy Gyurka Máris nevű szolgáalom egy néhány Esztendőkig nállam lakván töllem el szokott s végre Benkő Lajos Urhoz kerekedett [A.csernátón Hsz; HSzjP]. 1846: később oda kerekedett Darvas János is [Dés; DLt 530/1847].

6. *tolvajásra* ~ tolvajságra vetemedik; a se deda la furt/hotje; auf Diebstahl verfallen. 1842: Uj Arestanst hoztak — a' ki kotsmáros lévén holmi tolvajságra kerekedet [Bereck Hsz; HSzjP].

7. vmire kap; a pune mîna pe ceva, a apuca ceva; nach/zu etw. greifen. Szk: *botokra kerekednek* botra kapnak; (ei) pun mîna pe ciomege; sie greifen nach Prügel. 1862: botokra kerekedvén Tövissi Jánost le ütették [Hagymásbodon MT; Told. 48] * *lóra* ~ kap, lóra veti magát; a se sui/arunca pe cal; sich aufs Pferd schwingen. 1831: mi szükség volt te néked . egy kis hus sütésért Lóra kerekedni [Dés; DLT 332 vk].

8. *hajba/egymás hajába kerekednek* hajba kapnak, beleakaszknak egymás hajába; a se pârui; sich immer in den Haaren liegen. 1807: azután egy más hajába kerekedének s mind addig húzák egy más haját míg mind ketten a' földreis esének [Tarcsafva U; Pf]. 1823: meg ragadtam ötöt s hajba kerekedtünk, hanem sokáig nem tizálódhatván el választottak egymástól [K; KLev.].

9. támad, keletkezik, származik; a se ivi/naște/produce; entstehen. 1782: arra kérte a Bátyját Samuel, hogi hadjon békét annak . hogy sem valami kár és gyalázat kerekedjék belőle [Torda; KW].

Szk: *haragja* ~. 1820: mi okból kerekedett és miért a kérdeztető Bárone ellen valo haragjak, nehezkesdek ? [Kv; JHb 48 vk] * *hir(e)* ~. 1731: azon betegségéb(en) az a hir kerekedet vala hogy gyermek ágyat fekszik [Szelistye H; Born. XXXIX. 16]. 1775/1781: ha hoztanak is valami kevés pénzt azon Bányákból, nem vólt olyan sok hogy annak hire kerekedet vólna [Algyógy H; JHb LXXI/3. 369] * *lárma* ~. 1764: lárma kerekedik, és látom ott közel az emberek bolyongását, s hálottam kiáltani [SzúvLt]. 1803: egy más között húzolkodván, Nagy Lárma kerekedik [Berekeresztúr MT; Berz. 3. 5. B.1] * *nagy dolog* ~. 1843: hibás Ked Toka Sámuné, adja ki ked a' Levelet szép szerént, ne pereljenek ketek, mert ebből nagy dolog kerekedik, — utoljára mégis békesség lesz a' vége [Dés; DLT 137] * *rossz hire-neve* ~. 1823: Özvegy Josika Istvánné Tóvisi Borbára aszszonyt igenis jól esmértem Esztendeig főzője voltam valhatom azt bizonyosan . hogy el fajult életre vete-medett, melyből rossz hire neve is kerekedett [Déva; JHb 48 Popa Mariska Dsoszán Szimionné (20) vall.] * *zeréte* ~ zenebona támad. 1739: én azonnal . haza felé indulék, zeréte kerekedik tsak hamar [Szentlélek Hsz; HSzjP Michael Keresztes de Kézdi Sz Lélek (55) pp vall.].

Sz. 1704: Azért az asszony, mint okos asszony, modérálja az urat úgy, hogy ne kívánjon ez iránt a marcona dolog iránt izetlenkedni, mert sokszor kicsiny szikrából nagy tűz kerekedik [WIN I, 274].

10. egybekerül, összegyűl/jön; a se aduna/stinge; zusammenkommen. 1793: az Ifju Aszszony azokból is a mi pénz kerekedett, mind maga költötte el [Páva Hsz; HSzjP].

11. kikerekedik; a se forma; sich (aus)runden. 1773: (A havasokra) szellérnek annyi (!) szállottanak s ottan annyira vertnek magoknak mossiát, hogy majd egy falu kerekedik belőlök [Gyszm; LLT Conscr.].

◇ Szk: *eső* ~ *eső* (meg)ered; a începe să plouă; es beginnt zu regnen. 1799: egy kis *esső* kerekedvén [Názánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27] * *szó* ~ *vti felől* a veni vorba despre cineva; es fällt ein Wort über jn. 1756: egy

alkalmatossággal magam jelen létembe, valami szó kerekedik Németi István felől, 's az Úr Henter István Uram kezdé defendálni [Kv; Mk IX Vall. 46–7] * *táncba* ~ táncolni kezd; a intra în dans; zu tanzen anfangen. 1630: azuta(n) hogi tanczba(n) kerekedenek latam hogi Banhazi Uramnak kard vala az oldala(n) [Mv; MvLt 290. 196a]. 1823: a mult Esztendő vége felé tántz lévén iten a szomszédombba Nms Déé Antal uramnál . . . Szabo Josef uram a Feleségivel együt tántzba kerekedtek [Radnótfája MT; TLT Praes. ir. 65/1827-hez Csarvási Györgyné Benedek Klára (26) vall.].

kerékellenző-vas ' . 1680: Füresz Malom. . . Kerek hajto a vagy ellenző ket vasai jok [A.porumbák F; ÁLT Inv. 38].

kerékemelő-sróf ' 1756: Kerek emelő Sróff, fájával együtt jó l [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 23]. — Talán a 'héver' jel-sel számolhatni.

kereken 1. kőralakban; in formă de cerc, circular; kreisförmig, rund. 1690: Vagyon Egy jo bőv Vízü Kutt, melyen be asva, köből fel rakva kereken [BK Kentelki (SzD) inv. 6]. 1732: vagyon egy jó, sendelljel kereken fedett, csak egy cserefa oszlopon álló ló patkoló szín [Kóród KK; Ks 12. I]. 1747: tanáltatt az Udvar közepin egy kerekén köből ki rakott Csígas kut [Királyhalma NK; Ks 23/XXIIb]. 1765: az ujj, most ázni kezdett árok felső végihez, vagy kezdetihez . . . kereken totskának való helyet ástanak a' Városiak [Mv; Told. 48/28]. 1810: Vagyon . . . egy állással tiz lora készült derék istálo Vagyon benne 11 oszlopos formára kereken csinosan kifaragott állás fa [Doboka; Ks 76 Conscr. 30–1]. 1820: Egy Kereken veszőből font Sertés oll [Szentbenedek AF; DobLev. V/1030].

2. körbe, kör alakba, karikába; in formă de cerc; kreisförmig. 1653: megvizsgálók azt: hun menyen el a császar' szekere. És a' szekereinket mennél láthatóbb helyre lehete és közelebb, kereken úgy állatók, hogy egy kaput hagyánk rajta, a szekér-táboron, és elvárók a császárt [ETA I, 133 NSz. — 'A török szultán]. 1816: a' kertnek csak nem közepibe vagnak kereken ültetett gyertyán fa Fiatalok [Jobbágyfa MT; BáIlt 67].

Szk: *körül* ~ körös-körül, körödes-körül. 1810: Egy közép nagyságu briliántos ró'sa gyűrű, körül kereken, 8. gyémántokból, és a' közepen egy nagy magános gyémántból (:Solitairéből:) álló [DLT 368 nyomt. kl]. 1850: a gabonás körül kereken van ültetve mind fiatal etzet fákkal [Gyéressztkirály TA; DE 5].

3. körül; imprejur, jur imprejur; herum, umher. 1823–1830: Mennyit változott a világ! Ma a nadrág felmászott a mente, dolmány vagy lájbli megkurtult s kereken vágva, úgyhogy ha lehajol, az inge hátul kibgyien | A sirhoz érkezvén, professorok s deákok kereken állották aztat, s a sirások beeresztvén a földdel behányták [FogE 64, 243. — 'A koporsót. 1796 táján göttingai temetésről]. 1828: az hagymás mezőn Lévo agyag helyet kereken kell Venni santzal [ZFaz.].

4. körös-körül; de jur imprejur; ringsherum. 1653: (A brassiak) Garast is veretének a rebellio^a alatt, melyet az egész országban mindenütt elveszik vala parancsolat nélkül, és kereken mindenütt [ETA I, 109 NSz. — '1612-ben a Báthori Gáborral való hadakozás idején]. 1766:

kére minket . . . hogy mennénk el . . . Nyárádtőre^a, hogy ottan két antiqua Colonialis Sessioit, Nem külemben valamely helyek, Puszták, s Szegeletek azokhoz valók és tartozók, benn itt(en) a' Faluban s kereken mellette, mind azoknak . . . régi igaz határait kijáratnok [SLt XLVIII. 16. — ^aMT]. 1799: Tktes Nagy Dániel Ur élete párja B. Eröss Ágnes aszszony adott . . . a' Kebelei Refor. Eklának Ur Asztalára . . . Egy Gazdag Arany kötésekkel kereken Varott patyalot abraszt [Kebele MT; MMatr. 302]. 1810 k.: A láb földeket közel az Udvarhoz kell tsinálni a' rétet jo moddal ki Sántzoltatni a' közepén is széles Santzot es kereken fuz fával bé ültetni [Banyica K; IB]. 1851: A' Tanorok minden évben használható kereken sánczba véve [Erdősztygörgy MT; EHA].

5. iv alakban; in formă de arc; bogenförmig. 1807: az haja kereken az ábrázattyába bé-füsülve [DLt 582 nyomt. kl]. 1864: Külső kerek gypű . . . nevét vette a' nemrégiben elbontott és fel hagyott határt hasító gypűről, mely a ref. megye földje Északi és Keleti szomszéd-ságában kereken fordult bé [Kendő MT; Pesty, MgHnt XXVIII, 117a].

6. határozottan, merőben; hotárít, ferm; rundweg, durchaus. 1852: Bánfi Josef . . . kereken tagadja, hogy az általa el foglalt Erdők és Berek részek 's egyebek . . . az Horváth Kataliné lettek volna [Nagyak AF; Dob-Lev. V/1351].

kerekés I. m 1. kerekded; rotunjor; rundlich | kerek; rotund; rund. 1714: Körökes Török Tüker, Tekenjös békával széljen meg borított fl. Hung. 3 | két Lámpásotska egyik rezes, másik vasas feketére festet, mind két-ő pedig kerekés fel emelt üvegekkel 1 // 50 | Hintóba való körökes óra, réz(be) foglaltatott ezüstös mutatóval és három fundamentom(na)k inservialo gombokkal fl. Hung. 30 [AH].

Szk: ~ *rosta*. 1761: Romlott kerekés rosta [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 24]. 1771: Nagy Hoszszu Rosta Kerekés Rosta [Nagyida K; Told. 19].

2. kereken járó/mozgó; cu roată; mit einem Rad. **Szk:** ~ *ágyú*. 1735: Gr. Kornis Ferencz Ur ő Ng(na)k cedált . . . ket kerekés ágyú közül a' Kisebbik [Kv; Ks 40. Varia XXVIIIc]. 1758: Kerekés küsebb rend Réz Ágyú Nro 4. Nagyobbacska hasonló készületű Vasas kerekű ágyú Nro 2 [Déva; Ks 76. IX. 8] * ~ *szék* a. kb. tolószék. 1797: Bénának való kerekés bőr szék [Mező-köbölkút K; CU]. — b. járóka. 1679: Járni tanuló gyermek(ne)k való ciklos kerekés lyukas szék nro. 1 [Uzdizszipéter K; TL. Bajomi János inv. 12] * ~ *tarack*. 1756: Dévai Curia Bástyába . . . Mozsár ágyú egy. Apro kerekés kis Torock 6 [Ks 92. I. 32].

3. kb. hajtókerekés; cu roată de acționare; mit Treibrad. **Szk:** ~ *csörölő*. 1849: A Takács Ház Vagyon egy kerekés Csörölő [Somkereké SzD; Ks 73/55] * ~ *guzsaly*. 1727: Legyistrom az mit ki hoztunk brasobol . . . egy kerekés gusalyat hozza valójával [Árapatak Hsz; ApLt 1 Apor Susánna gr. Kálnoki Borbálához]. 1778: Kerekés Gusaly kettő, egyik(ne)k meg van az orsója [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18]. 1816: Egy otska kerekés Gusaly [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

4. (prevázut) cu roată; mit einem Rad (versehen). 1694: Va(gyo)n egy vastag fakkal felgerendázott mély

kút Tengelye kerekés [Kóvár Szt; JHb Inv.]. 1732: vagyon edgy . . . kut, meljből vizet meritnek cserefából való . . . négy öreg öl, tekertes szemű lánczra foglalt vederrel, mely lántzis tekerődik, egy két felől vas csapokon forgó . . . kerekés tengelyre [Kóród KK, Ks 12. I]. 1824: A' kut kerekés, bé fedett, 's rajta egy vas veder egy darab lántzal [Kv; BetLt 2].

Szk: ~ *kút*. 1685 e.: vagyon labakon álló sindely fedel alatt kőből rakott kerekés kut, mellyen jo vasas, lanczon járo veder vagyon [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18]. 1699: el jöttünk az kerekés kut mellet [Szentdemeter U; LLt]. 1752: vagyon jo Sendely fedél alatt való kerekés kut ki folyo tsorgójával és vedrével együtt [Pókafva AF; JHb XXV/75].

5. cu roțiță (la închizătoare); mit einem Rad, mit Radschloß. 1692: Egy nagy Karabel harom tölcseres karabel kerekés [Szárhegy Cs; LLt]. 1736: Akkor^a leghirebb puska vala az stutz, az után való volt az tersényi puska, az is vont lyukú volt, azután volt az községi pulyhák, ennek nem volt vontja Ezek mind kerekések voltak . . . még az pistoly is rendszerint mind kerekés volt [MetTr 371. — ^aA fejedelemtörvény végén].

Szk: ~ *pisztoly*. 1681: Egi pár kerekés, aranyas csűjű tok nélkül való pistoly Par 2. Franciai pistoly Tok nélkül Par 1/2 [Vh; VhU 538]. 1714: Egi Par fa ágja (!) régi kerekés Pistoly fl. Hung. 8 [AH 14]. 1723: Egy par kerekés pistaly [Koronka MT; Told. 29/2] * ~ *puska*. 1700: Régi hoszszu Kerekés Puska 9. Regi Stuczok no 4 [Ebesfva Utl] * ~ *stucc*. 1759: szállitasson el Egy kerekés Stutzot [Sárd AF; TSb 51]. 1760: Edgy Pár Tersényi Stucz mellyis gyöngj házzal ki vagyon rakva Két Kerekés Stutz [Mv; TGsz 2].

II. *fn* bognár, kerékgyártó; rotar; Wagner, Rad(e)macher. 1589: Fizettem a' Kereskesnek Monostor wczaba(n) Demeternek Zeker es Talyga chinalasert F. 6 d. 20 [Kv; Szám. 4/XI. 45]. 1594: Keoüettkozyk kerekösseknek fizettesse [Kv; i.h. 6/VII. 6]. 1629: Balintfi Christophnak ados leue(n) az kerekés, akkor sem mert lenni, hanem budoklot [Kv; TJK VII/3. 18]. 1680: ezen szekér színben . . . talaltunk kerekések(ne)k es acsok(na)k való mivelő szeket no. 9 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 25]. 1711: 2 Bárd 6 // — 3 Kereskesnek való Bárd . . . 4 // 08 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. 1726: a' Németh kerekésnek tiz uj targoncásért (!) fl: hg: 9 [Kv; Ks 15. LIII. 4].

Szn. 1436: Kerekés [Kv; Csánki V, 316]. 1554: kerekés balynt [Kv; Szám. 1/IV. 50]. 1563: Kerekés Balaz [Vécs MT; BesztLt 16]. 1566 k.: Ioannes Kerekés [Hagymáslapos Szt; Makkai, SzDPuszt. 58]. 1575: Valentinus Kerekés [Dés; DLt 199]. 1577: Joannis Kerekés [Ne; Incz. I. 2]. 1583: Az taliganak lajtoriatat meg foldoztatam Kerekés mihálnak ata(m) d. 10 [Kv; Szám 3/XII. 6]. 1590: Kerekés Pall jb [Km; GyU 11]. 1598: Kadar aljas Kerekés Istwan (darabont) [Kv; Szám. 8/I. 13]. 1602: Kerekés Gergely szab. [Jakabfva Cs; SzO V, 217]. 1607: Kerekés Marto(n) [Mv; APol. I. 179D]. 1638 k.: Kerekés Istwan. Kerekés Gergely [Jegyenye K; GyU 37]. 1644: Az Posta lovak szekeribe czinaltattam Kerekés Andrassal egi utolso Tengelt [Kv; Szám. 26/VII. 540]. 1658: Kerekés Péter Szabados kerekés [Zilah; EM XLIII, 305].

Szk: ~ *hintó-csináló* ~. 1700: az Hintó Csináló kerekés [Kv; Szám. 40/III. 11].

◇ **Hn. 1604:** (A) Medue Verme bikit, szekeres bikit, Kereses bikit, nagy patak búkit Abastfalui birodalomnak tudom [Abásfva U; EHA]. 1643: Kereses domb niakan egy irtvan kaszalo [Kozárvár SzD; EHA]. 1705: az also mezön Kereses nevű helyben az málna vesz utyan (sz) [Szárhegy Cs; EHA]. 1759: Keresesben. a' Kereses tetőn (sz) [M. gyerőmonostor K; KHn 79]. 1815: Kereses völgy nevezetű vagy is Kűs Mezőben (sz) [Bözödűfal U; EHA]. 1821: A' Kereses árka verőfőnyin [Mikóúfal U; Hsz; EHA]. 1827: A Keresesbe . . . tövises Cziher [Szentegyed SzD; WassLt Conscri. 117]. 1852: Kereses Egriben (sz) [Bölön Hsz; EHA].

kerekeshárd bognárbárd; barda rotarului; Wagnerbeil. 1819: Két Kereses bárd [Kv; Pk 3].

kerekescéh bognár/kerékgyártó-céh; breasla rotarilor; Wagnerzunft. 1843: Nagy Antal, az egyesült kovács és kereses céh főmestere [Dés; DLT 159].

kerekeshinas bognár/kerékgyártó-inas; ucenic de rotar; Wagnerlehning. 1814: égy kis Fiutka Kereses Inas [Dés; DLT 222].

kerekeshégény bognár/kerékgyártó segéd; calfă de rotar; Wagnergeselle. 1574: Mentek volt Be az Thoromba Az Asztalos legenhez, kerdezek hogy ha volna Resze az halalba (!) az kereses legennek [Kv; TJK III/3. 372 Cratter Georg p(rae)dicator vall.].

kerekeshester bognár, pintér; rotar; Wagner, Rad(e)-macher. 1676: vagyan sop fedel alatt pitvaraval együtt az kereses mestere háza melyre nyílik paraszt bikfa ayto [Fog.; UF II, 740. — ^aÍgy, de nyilván sajtóhiba!].

kerekeshesterember bognár, kerékgyártó, pintér; rotar; Wagner, Rad(c)macher. 1749: az Incutus men-ven furúért edgy Pap Miklos nevű Kereses Mester emberhez kitsiny okért illyen káromkodást vitt végben^a [Torda; TJKt III. 264. — ^aKöv. a káromkodás].

kerekeshesterség bognár/kerékgyártó mesterség; rotárie, rotárit; Wagnerhandwerk. 1731 k.: Velemelly Udvarban lévő kereses Mesterséghez tartozó Kalán Furukat el vitték [Sorostély (AF) körny.: JHBT Fasc. 14hez].

kerekeshmunka bognár/kerékgyártó munka; lucru/muncă de rotar, rotárie; Wagnerarbeit. 1841/1846: A kereses munka javittasait ujból meg festettem [Ne; DobLev. V/12. 54].

kerekeshné bognárné, kerékgyártóné; soția rotarului; Frau des Wagners. 1572: Deseo Benedek, latta az Keresne hazanal hogy egy gwbas legeny kardiat ky vonta volt [Kv; TJK III/3. 24]. 1814: nagy haraggal kezdette mtskolni a' Német Kereseshét Kurváza Lotyozta [Dés; DLT 222].

kerekeshpuska-kulcs cheia puștii cu roțiță la închizătoare; Schlüssel zur Radschloßbüchse. 1759: szállitasson el . . . Egy kereses puska kotsot [Sárd AF; TSb 51].

kerekeshég kereseshesterség; rotárie, rotárit; Wagnerhandwerk. 1658: Lenart Márthon Kerekeshégivel szolgál [Zilah; EM XLIII, 305].

kerekeshetlen kerék nélküli; fără roată; radlos, ohne Rad. 1791: Kerekeshetlen karikás ágyu [Nagyercse MT; Told. 36].

kerékfal keréktalp; obadă; Felge. 1591: Thudo(m) azt hogy az fiattffaluiak kerek folat faragnak vala egyzer az kereztturffalui erdőn [UszT]. 1595: Kereses Mattyas czjnalt . . . 2. hamfat, 2 Löczet, 2 kerek falt az posztos kűczira [Kv; Szám. 6/XVIIa. 153 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1692: feles ki faragot kerek falak [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1728: vagyon egy Kerek falra valo Thoroczka vass [Aranykút K; Ks 55. 73]. 1793: A' Tsere . . . Találatnak benne rakó Fának Tengelynek, kerékfalnak való Bikfák [Inaktelke K; EHA]. 1840: Orsova^a . . . Marhassai kerek falat hoztak az udvarba [Born. G. XXIVb. — ^aMT]. — L. még RSzF 115.

Szk: ~ csinálni. 1600: mente(m) magamis oda az Feier Niko melle zekereme(n) kerek fal chenalni [UszT 15/113 Isthwan Lazlo, Jikely^a Weres Drabanth (50) vall. — ^aÜlkéről (U) való].

kerékfalazó keréktalp-munkáláshoz való; de/pentru obădat; Felgen-. **Szk:** ~ furó obădar; Felgenbohner. 1748: Kerék falazo egy nagy furu [Ks XXVIII. 8. 5] * ~ pad/szék scaun(ul) de înspîjat, cobilă; Felgenbank. 1786: A Farago színben Kéz vonolo szék nro 2 Kerék falazo szék nro 1 [Nagyalmás K; JHbK; XXIX/36]. 1816: Kerék Falazo Pad becsültetett 20 xr [HSzj falazó-pad al.]. 1826: Egy kerék Falazo Szék, láb nélkült [Szentdemeter U; Told. 41].

kerékfal-fa keréktalpnak való fa; lemn pentru obăzi; Felgenholz. 1769: kerék fal fát hozott [Tarcsafva U; Pf]. 1840: Kásova^a Marhássai abrantsot és kerék falfát hoztak [Born. G. XXIV. — ^aMT].

kerékfalszorító-szék keréktalp-munkáláshoz való eszköz; scaun(ul) de înspîjat, cobilă; Felgenbank. 1851: egy kerék falazó szék, egy kézvonó szék, egy faragó tőke, és egy kerékfalszorító szék [Erdősztygyörgy MT; TSb 34].

kerékfej kerékagy/tuskó; butucul roții; Radnabe. 1666/1793: azon tilalmas Erdőből . . . ha oly ökor rudnak valo fát talál vágni, hogy abbol kerek fejis ki telik . . . adjon dénár 3 [A.csernátón Hsz; SzékFt 19]. 1692: öreg szekerben valo . . . meg fentőzött öreg kerek nro 8 // kerek fejek nro 3 [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1825: ha valami alkalmatassagat kap ne sajnálja aszt az negy kerék fejet Kőrispatakra ki küldeni [Szentháromság MT; Pf Beretzki Sándor lev.].

kerékfentő kerékküllő; spiță la roată; Radspeiche. 1656: (A) miveleő színben . . . vagion kerek talp nélkül valo uy fenteős agyas kerek nro. 16 . . . Ittem egi kerek fenteő [Fog.; UF II, 148]. 1676: Az pitvar gerendain vagyon által hánnya kerek fentő no. 150. Uy kerek fentősek minden kessegevel [Fog.; i.h. 740].

kerékfog kb. fogaskerék-fog; dinte la roată dintată; Zahn im Zahnrad. 1840: a K Monostori Papiros Malomnál. Kerek fogak(na)k és vánkoso(n)knak való gyertyánfa darabok mintegy 1 láb 3 czol hosszúságuk [Km; KmULev. 2].

kerékforma în formă rotundă; rund. 1736: az hintó derekában az ablak-tartó vas- vagy acél-csaphoz közel volt mintegy arasznyi hosszú és mintegy másfél tenérnyi szélyes kerékforma erősen bécsinált fa ahhoz tartózkodtanak, mikor az hintóban fel akartanak ülni [MetTr 365]. 1751: a' Bartsa Tsere alatt egy darab kerék forma Föld [Koronka MT; EHA].

kerékforma kerékszerű; în formă de roată; radartig. 1807: Egy Kantza Lapatzkájára egy kerék forma Bélyeg vagyon sütve [DLt 422 nyomt. kl].

kerékfő kerékagy/fej; butucul roții; Radnabe. 1679: Vagyon egy fako Bires Szekér. mindenik kerék fűnek mind két végén egy egy vas karika vagyon idest nro 8 [Gyalu K; BFN Gyalui cs.]. 1750: Kerék főt fűreszlő Jobbágyok(na)k 2° [Kv; Szám. 70/VIII. 6. — "Értsd hozzá: kenyer]. 1761: Vagyon. két kerékű Talyiga, melynek az egyik kerekén két kerék Főre, és két fentő tőre való, alkalmas vas karikái vannak [Kéménd H; JHb XXXV/39. 32]. 1818: Fako Szekér. kerék főre való 16. darab karikák [Kv; Born. IV/41]. 1840: (A jbo)k Kerékfőköt vágta [Hodák MT; Born. G. XXIVb].

kerékfőfűró kerékagyat/fejet fűró; de/pentru găurit butucul roții; Radnabe bohrend. Szék: ~ fűró burghiu pentru butuc; Nabenbohrer. 1788: Kerék fő furo nagy furo Köfal furo furo, és forrás kereső furo [Mv; TSb 47]. 1837: Kádárazo Szerszamok Két nagy kerék fő furo furo [Szentbenedek SzD; Ks 77/55].

kerékfűró-fűró spişelnic, butelnic; Radbohrer. 1817: Két Kerék Furo Furo 6 Rf [Varsolc Sz; Born. IV. 41].

kerékgyártó bognár, kerekes; rotar; Wagner. 1593: Czelegeo Jano witte az wrunk kerekgyártioat 12 eokreon tordaig f l d 50 [Kv; Szám. 5/XXI. 125]. 1598: Az kérekiartioat üettete(m) zamot fizete(m) f 8 d 65 [Kv; i.h. 9/III. 23]. 1625: varosunkb(an) lako keregh (!) gyarto mestereknek Zam utes szerent Quietantiat aduan de f. 23/ bevaltottuk teolleok az Quietantiat [Kv; i.h. 5/XXVII]. 1823: A kerék gyártok dolgozzanak eszerent: egy kereket falazzanak 9 xr [HSzj kerékfalazás al.].

Szn. 1594: Kerekjarto Andras [Somlyó Sz; UC 113/5. 3]. 1713: Szathmári Kerékgyarto Andras [Kv; CsCJk III. 161b].

kerékgyártó-legény bognár/kerekeslegény; calfă de rotar; Wagnergeselle. 1809: azon Hazban dolgozo Szathler és kerék gyarto Legényeketis kínálván^a [Dés; DLt. — "Pálínkával].

kerékgyártó-mesterség bognár/kerekesmesterség; rotărie, rotărit; Wagnerhandwerk. 1787: Kebler Lőrincz: maga kerék gyarto mesterségehez meg kívántató épületeket ezen fundusra építhet [Déva; Ks 73. III. 24].

kerekítés 1. 1804: Vagyon 20. Esztendeje hogy ezen irtás foldet Bozintán Kosztán békessegesen éli, birja, és használja, a' miolta az Erdőből és gazbol ki takarította, mert az Ötsémé Drentye Mitruje, tsak a' fel fogás és keresztés (!), 's némely fákon való kerekítés volt, de a' haszon vehetővé való tétel Bozintán Kosztáné volt [F.berekszó Sz; BfR III. 12/7 Drentye Vaszali (60) col. vall.].

A kerekítés alighanem a fa aszalásának, kiszáritásának az a módja, hogy a fa kergét kereken szalagosan lehántják.

? 2. Hn. 1852: a Szarka kerekítésibe (k). a Balint Jano kerekítésibe (k) [Magyaró MT; EHA].

kerekítették kerekítődik; a fi rotunjít; abgerundet werden. 1774: (A kapufélfák) felső végeibenn egy kifragott kapu szemöldök-gerenda húzattatott s belévésetetvén, kötésekkel arkas^a formára kerekítették [Erdősztyörgy MT; ETF 108. 14. — "Így, de talán arkus h.].

kerékkötő I. mn de frinare (a roții); Rad sperrend. Szék: ~ eszkö. 1697: Azon szekerek mind legyenek hat hat ökrű jo ernyös szekerek, az mineműt hosszú utra szoktanak készíteni, es azon legyen egy vezeték kerek es tengely, item kerék kötő eszköz, fejsze, égy öreg kötel, es ökör fejere való hat istrangok [Uzslt IX. 76. 27. gub.] * ~ vaslánc. 1789: Egy. Vasas Kerekű Kotsi Kerek kötő Vas Lántz rajta Rf 40 [Mv; ConscrAp. 18].

II. fn 1. kerékkötő készség; opritoare roții; Radsperre/bremse. 1849: Harom vasas Beres szekér vas kerék kötéssel övedzőkkel és Lántzokkal [DobLev. V/1280].

2. kerékkötő hely; locul unde se fixează opritorul/piedica; Radsperstelle. Hn. 1716: Az kerek kötőben [Csekelaka AF; EHA]. 1739: a Kerek Kötőbenn [M.bece AF; EHA]. 1763: A Kerek Kötőnél [Felőr SzD; EHA]. 1770: Kerek kötőben [Vista K; KhN 271]. 1797: a kerek kötőbe. a' kerek kötő Ut [Ajton K; EHA].

kerékküllő rég kerékfentő; spiță la roată; Radspeiche. 1632: dezka es sindeli tarto szín Vagyon benne egy rakas kerek kwlőnek való száraz fa [Fog.; UF I. 187]. 1674: Vadnak az házak hejan Kerek küllök nr. 64 | Az ecetes házban. vagyon Az kemencze meget kerek küllü nr. 60 [Fog.; UF II. 600, 603]. 1679: Uy Kerek küllő, csak üszőgeb(en) faragva No. 304 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. 1681: Kerek küllü nro 18 [UtI]. 1692: kerek fejek nro 3 öreg kerekben való kerek küllők nro 100 [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1698: negj löcs, kerek küvő nr: 16. viseltes küvő nr: 22 [Kóród KK, LLt Fasc. 72].

kerékpád kb. keréktartó; suport de roată; Radbank. 1842: a' lisztelő Malomnál a' külső kerék pad melyen a' felyül csapo vízkereknek orsófái forognak-erősen lognak és el vagynak gyengülve [Kv; KmULev. 3].

kerékpánt ? kerékabroncs, ráf; cerc de roată; Radfelge, Felgenband. 1822: A marok veszők és kerék pánt megforasztás [HSzj marokvessző al.].

kerekrépa ? tarlórépa, nép fehérrépa; Brassica rapa, rapijá sálbatică; Rübsen, Stoppelrübe. 1789: Ezen sze-

keren küldök egy réztét s egy kevés kerek répát kívánom költthesse Nsgtok jo egészéb(en) [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

keréksár kocsikenőcs, degenyeg; unsoare de căruță; Wagenschmiere. 1747: Nms Pap Vánka másod magával hajtót feles meddő Teheneket, mind meg voltanak Kérek sárral béjjegezve Erdélj fele hajtotta [Száság; Ks 27/XVII] | lattam Pap Vankat tarsával ... hajtani tizen egy darab marhakat kerek Sárral meg voltak jegyezve mint az Meszarosok szoktak [Szilágycseh; i.h.].

kerekesség 1. szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktionen: a földnek ~ében a föld kerekén; in lumea astă largă; auf dem Erdenrund(e). 1663: az földnek kerekességében lévő minden te teremtett állatid áldják ... az te dűcsőséges nevedet [Kv; KvE 187 LJ] * e széles világ ~ében 'ua.; idem' 1620 k.: Egiptus csudálatos bő föld, hogy ez széles világ kerekességében annál bővebb föld nincsen [BTN² 411].

2. kerület; circumferință; Umfang. 1816: Mértéke ezen Czinteremnek: Kereksege 47. Hossza 14, előtte a' belőlle kimaradt kűs Piatznak Hossza 9. Szélessége 10 [Vadad MT; UnVjk 187].

kerekességű 1. kerületű; de circumferința .; von einem Umfang von | nagyságú; de mărimea von einer Größe von 1768: Egy egy Garasnyi kerekességű tizenhárom filagrament arany boglárak. ugyan ehhez tartazo Filagrament munkával csinált egy egy petáknyi kerekességű aranybol csinált fűlben való [Szarhegy Cs; LLt Fasc. 109]. 1796: a' Pártán vagyon őt számbol álló mint egy rez kraitár kerekességű és nagyságu Arany Boglár [Sólyomkő K; RLt özv. Ludányi Jánosné Patonai Eszter lelt.].

2. tojás ~ tojásdad alakú; oval, de forma unui ou; eiförmig, länglichrund. 1810: Egy tojás kerekességű ezüst Skatulyácska | Egy kékre színel (Lazurozott:) jőféle arany tojás kerekességű Frantzia Piksis [DLt 368 nyomt. kl].

? **kerék-stomp** kb. érczúzó malom; șteamp; Erzstampfe. 1617: Vagio(n) egi Kerek Stomp Verespatak(ban) [Abrudbánya; Törzs]. 1700: az Veres patak(ban) az Igren Banjánál levő egi kerék stomp [uo.; EHA]. 1750: Veres-patak torokban az Abrud vizin egy tizenkét nyilu kerék stomp [uo.; EHA].

kerékszeg 1. cuiul de la roată; Radnagel. 1591: Veottem kerek zegnek 3 Apro vassat d 24. Veottem 1 Apro vassat poczoknak d 8 [Kv; Szám. 5/V 3]. 1598: veottem .3. apro vasat chinaltattam kerekzeget beleolle .d. 30 [Kv; i.h. 7/XVI. 108]. 1621: Az oh kerekre^a valo vasat mind hogy ige(n) el koptak volt adta(m) kerek zegnek es wtkezőő karikaknak [Kv; i.h. 15b/IV. 7. — ^aMalomkerékre]. 1794: Egy Udvari Lo után valo vasas tár Székér Nro 1 Melyben ezek a hibák két kerék szeg Lántzostol [Gyalakuta MT; TSb 17]. 1812: Kerék szeg tengelly végibe lantzával együtt 6 xr. [F. rákos U; Falujk 72].

2. ~re billentő' 1794: Ez a' jó féle menyecske kerék szegre billentő [Gyarmathi, Nyelv. II, 248].

A szk értelmezése talán a Tsz és a MTsz tekintetbe vételével megközelíthető: K e r é k s z e g r e j á r ó , kicsapongóról mondatik. Székely szó szegre-járó kikapós, kicsapongó, korhely | szegre-járócska kissé kikapós/kicsapongó, korhelyecske. Így Kriza, Vadr. 517 is: szegrejáró kikapó, kicsapongó Az asszony szegrejáró férjén kívül más emberfian is kapó.

kerékszeg-fúró sfredel pentru cuiul de la capătul osiei; Radnagelbohrer. 1794: Furu vagyon 5 4dik Hoszsza száru Furu, az ötödik Kerék szeg Furu [Zentelke K; CU]. 1816: egy kerék szeg Furu [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

kerékszoba 1610: az Mathias deak also Stompia kerek szobaiabol ala ieőweő Arka [Abrudbánya; Berz. 17].

keréktalp kerékfal; obadă; Radfelge/kranz. 1636: Egi pánt kerek talpra ualo d. 5 [Kv; RDL I. 109]. 1656: (A) miveleő . színben Vagion . . kerek talpnelkül valo uy fenteős agyas kerek nro. 16 [Fog.; UF II, 148]. 1681: Kerék talpnak valo fa, csak üszőgeben ki faragva, darab Nro 26 [Ut].

keréktalpaló 1. mn kerékekaszto; de frinare (a roții); Rad sperrend. Szk: ~ vas. 1823–1830: Ahol^a hegyeken kell általmenni . . vagynak az hegynek mindenik aljában kerék talpalo vasak, melyet a hegynek innető aljában felteszi a szekeres, s leereszkedvén rajta, a túlsó fogadóban hagyja [FogE 254. — ^aNémetországi postakocsis utazásra von.].

II. fn kerékfékező fa- v. vaskészülék táj talabor, kutyá, papucs; opritoare, piedică; Radsperre, Hemmschuh. 1862: 1 drb kerék talpalo 1 ft 56 kr. [Kv; SLt Vegyes perir.].

A táj-i megjelölésekre nézve I. részben a Tsz és a MTsz értelmezését.

keréktalp-fa kerékfal-fa; lemn pentru obezi; Radfelgenholz. 1681: Kerék talp fa nro 14 [Ut].

kerekű 1. cu roată; mit Rad. 1748: Jo vasas kerekű Lektica hozzá valo Hamjával, gyeplőivel [Nagyida K; Told. 11/95]. 1755: edgy nagy vasas kerekű Ló szekér, és edgy fákó Ló szekér [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. 1789: Egy jo moddal készült Vasas Kerekű Kotsi, melly(ne)k Böltsője kívül fekete Bőrös belől hamuszin posztos [Mv; Conscrip. 18]. 1837: Egy vas Ráfos kerekű Tár Székér ernyő fájával edgyüt [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

2. malom/vízkerékű; cu roată de moară; mit Mühl/Wasserrad. 1652: Vagyon az Tho alat egy uy ket kerekw felwl czapo malomis [Vista K; GyU 99]. 1757: Építetett a három Lisztelő kövű alol csapo Kerekű Malom [Nagyernye MT; EHA]. 1771: négy kerekű Malomból csak két véka Vamot administált egi Holnapra [Ádamos KK; JHb 167]. 1779/1785: birt . . egy kerekű Malmat [Forró AF; DobLev. III/596. 113]. 1838: Inventariuma A K Monostori Szítáló, és Lisztelő edgyüt nyöltz kerekű malmoknak [Km; KmULev. 2]. 1864: Ditró nevé patak . . forgat több egy kerekű csapo örlő malmokot [Ditró Cs; EHA].

3. 1805: Egy Falra valo Réz Kerekű Fa ora [A. jára TA; BLt 9]. 1809: Egy falra valo réz kerekű Ora Vas pondussal [MvLev.].

4. ? 1679: Apro madárnak valo, kettős kerekű, vesszős kalitka [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.].

kerékvánkos kb. malomkerék tengely-ágy; perinoc/ perná la roata morii; Achsenshale des Mühlrad(e)s. 1840: Kerek fogak(na)k és vánkosoknak való gyertyánfa darabok mintegy 1 láb 3 czol hosszúságuk [Km; KmULev. 2].

kerékvasazás kerékabroncsozás/ráfozás; bandajarea rojii; Radbereifung. 1572: Nemel Nap volt Mate kowachnal valamy kerek vasazasert [Kv; TJK III/3. 45]. 1798: Kerek vasazásért [Aranyosrákos TA; Borb.].

kerékvető I. *mn* szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~ *fa* (bornă mică) apără-roate, bornă de protecție (la poartă/stilp de pod); Prellholz, Abweise (am Torpfosten, an der Brückensäule). 1847: 12 darab kerékvető fa, a hid padlok végein [Dés; DLT 858] * ~ *oszlop* 'ua.: idem' 1847: 38 darab kerékvető oszlopok [Dés; i.h.].

II. *fn* 'ua.: idem' 1816: (A) Kardosfalvi Hidnak 12 kerékvető [Kv; KmULev. 2].

kerékszilip scoc, láptoc, uluc; Radschleuse. XIX. sz. e. f.: Az alsó szabad zsilip, és kerék zsilipek fenekei ki padolására odrossal együtt kívántatik 5 fertáj tutaj [Marosbogát TA/Kv; GyK kv-i építőmester jegyzéke].

kérel I. kérel; a ruga/implora; anflehen, erbitten. 1661: kérem szeretettel, Örményesre jűjőn el Kérelm, oda compareáljon [TML II, 15 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1772: Hodis Maftyéj ... kérelte, de nem engedelmeskedet [Tordavilma SzD; TL. Ioszip Demián (36) jb vall.]. 1786: nékemis artván hozám jött kérelt az békességre [Hidvég MT; GyL. Jarolin János (52) fogadós vall.]. 1796: az Annya is Fijának kezit meg ragatta és kérelte mondván, hogj hadgyan békét a Béresnek [Fodorháza K; RLt Fr. Jakab de Középlak (42) vall.]. 1800: Az édes Annays ... kérelí Gázmár György Eő kegyelmét [Dés; DLT]. 1812: Ekkor a számtartó és D(omina)lis Biro külön külön meg fogván ökök engem védelmeztek, Grantzkit pedig kérelték [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) jb vall.]. 1829: hozzam jött 's kerelt hogy hatat kenném meg [Dés; DLT 246].

2. hosszasan kér vmit; a cere ceva cu insistență/indulung; um etw. weiltäufig bitten. 1692: Kun Farkas Doceallya hogy azon ökörnek egyikét az Nagj Annyatol adot borjuval kerelte [Kovázna Hsz; HSzjP].

kérelm I. kérés; cerere, rugáminste; Bitte. 1592: Irtottam Nywladba(n) ... fakatis aszáltam megh, Annak utanna kerelembul vittem az Azalt faba(n) [UstT]. 1606: Az eő eokretis el vittek volt s eő kerelembul vitte el, hogy ott ne eheszek maszor esmet oda attá [i.h. 20/10 Michael Farkaslakj de Zentkírjai vall.]. 1747: láttam két katonát, kik is Házomhoz magok szabadoson minden kérelm nélkül bészállának [Kiskájon SzD; Ks 27. XVI]. 1756 k.: A Bányászok szolgálja senki kérelmére a' Permester hire nélkül ... a' Tokból vizet eresztetni ne mérészellyen [Born. XXXVIII/8 az abrudbányai bányászok törv.]. 1811/1813: önként tett propria oris fassioját ... minden szo hozzá tétel vagy el vétel nélkül jövendőbéli törvényes erősségül kiis adtuk a' fenn tiszt Aszszony kérelmére [Szentbenedek AF; DobLev. IV/1. 941. 22].

1842: hiába törekedik panaszo Hadnagy Atyánkfiának igazságos kérelmét ... Szoszolloi el fatsarásokkal bé lárvázni [Dés; DLT 1452].

Szk: ~ *szerint* kb. annak rendje és módja formájában való kérésre. 1572: az Baniaj saphar Köszma (!) gergelt itt erosse(n) meg perlette, es 18 forintot irt ell rajta, mj annyual kett ökörrrel s eg loual Nagy kerelem szerint elegytettwk meg [Lápos^a; BesztLt 3687 ismeretlen levél-író a beszt-i bírőhoz. — ^aValószínűleg Hagymáslápos Szt]. 1610: Stenczel János vram adosagajert penigh Attu(n)k eő Klmenek egi ezwsteos kardot es kerelem zerent eő Klmet contentaltuk [Kv; RDL I. 6]. 1756: Tudom hogy tsak az Esztergarozó szerszámát is nagy kérelem szerént engedte oda neha neha Lenardnak estvénként de maga soha nem tanította [Mv; Told. 16/42] * ~ *szerint* kér kérve kér. 1632: nemzetes Borsos Tamás uram kö-zinkbe kijűvén kérelem szerént kéré, hogy ezen jobbá-gyit, ne néznők az ő rosz voltakat, hanem vennők kö-zinkbe [Udvarfva MT; Barabás, SzO 366–7]. 1680: aztis tudom hogi az felső retet kerelem szerent kerte Uala kertnek, az Utan Cziak el foglala az tobbitis [Szent-imre Cs; LLt Fasc. 156].

2. kérvény; cerere, petítie; Gesuch, Bittschreiben. 1840: Nyihány Evék teldegettek el, — mioltától olta van szerentsém kérelemmel folyamodni [Dés; DLT 343]. 1846: Czéh gyűles alkalmával Bencsik János egy kérelmet ád bé el kobozott szerszáma ki kaphatasa iránt [Kv; ACProt. 15]. 1852: Több allodialis földeket biro zsellé-rim ellen kérelmet nyujtottam bé, kérelmemre semmi vá-lasz [Nagylak AF; DobLev. V/1552].

kérelemíratás kérvényíratás; scrierea unei cereri; Gesuchschreiben. 1854: A Fuserok eltiltásáért kérelem íratásáért 7 Rf 30 xr A fuserok elleni ujabbi kérelem íratásáért 7 Rf 30 xr [Kv; ACSzám. 42]. 1855: A' Tanáts-hoz kérelem íratásért a' Raktár dalgába 7 Rft 30 xr [Kv; ACLev. Kül. Perc. 73].

kérelemlevél kérvény; petítie; Bittschreiben. 1794: Fel-olvasztatott Nehai T. Verestoi György Ur(am) Özve-gyének ... kérelem levele Mellyben kéri lmo hogy né-hai férjének fizetése esztendeje ki teléseig adattassék ki [Kv; SRE 318–9]. 1844: a Lövetei Közönség bé ád jelenleg két kérelem leveleket ... melyekben ezen tűz ál-tal történt káraiért Ő Felségétől Segedelmet esdeklík [UstLt XI. 85/1. 69–70]. 1845: A fennebbi panaszo ké-relem Levelet Gr. Béli Ferentz Ur ő Nagával közöl-ve ara tett feleletét ide zárom [T; TLt Böllőni Ignázt szb jel.].

kérelmes I. *mn* 1. kérelmező; care solicită (ceva); um etw. ansuchend. 1837: A kérelmes Gergely Anna Babos Jánosné ... most olly állapotba helyeztetődöt Férjé-nek szolgálattya és maga kereskedése által, hogy a petse-nye sűtés és árulásbéli kevés haszontol valo el zárása ese-tébenis kényelmesen élhet [Torda; TLt Praes. ir. 466]. 1843: A' Tisztelt Ttes Tisztseg a kérelmes közönség-nek többet engde, mint sem kért [Km; KmULev. 2. Ko-váts Miklos adm. nyil.].

2. kérelmezett; solicitat; um etw. angesucht. 1845: A' Kérelmes a bent irt kerelmes tárgya iránt a' leg közelebb jövő quartalis Czéh gyűlésre határozatokat [Kv; AC-Prot. 13].

3. ~ *levél* kérvény; cerere, petiție; Gesuch, Bittschreiben. 1843: a három faluk közönsége peres ügyében a kérelmes leveleket beadta [VKp 91].

II. fn 1. kérelmező személy; solicitant; Ansucher, Bitter. 1821: a kérelmes praetendált ártatlanságát a ki rendelő Investigatoria Commissio előtt igyekezzék be bizonyítani [Szászrügen; TLt Praes. ir. 65/1827-hez]. 1839: Várja el a Kérelmes a Felperes által teendő előlépéseket [Dob.; Somb. II]. 1844: nintsen egyéb téjendője a kérelmesnek, mint a többszer érdekelt republikatios per ki folytatása [Uzslt XI. 85/1. 27].

2. kb. kérő (vkihez kéressel forduló személy); solicitant; Bitter. 1843: ezre Czégényi és Veress István meg-szólítá Pap Gábort, — hogy részeltesse a sülyéből, — mivel nagyon sietnek, — nints idejek süttetni, ezre Pap Gábor nyilatkozván kérelmessei felé — hogy jó szívvvel [Dés; DLt 586. 5].

kérelmez kérvényez; a solicita; um etw. ansuchen. 1869: Hogy hova küldje az ember a kérelmet, azt az határozza meg, hogy hova akar kérezni. mi mind ide Kolo'svárra kérelmeztünk | Az iskolából sokan kérelmeztek, de még eddig csak kettőt a kik fel is vannak öltözve és engem vi-sítáltak meg Pálfi Károly mp leendő baka [Kv; Pf].

kérelmezés kérvényezés; solicitare; Ansuchen. 1869: Aztán tudod szép volt itt a kérelmezés, a kérelmeket bé-szedni itt Kolosvárt egy májorra bízták, a ki egy szot se tudott magyarul [Kv; Pf Pálfi Károly lev.].

kerelői a Kerelőszentpál (KK) tn előtagjából -i képző-vel alakult szárm.; derivatul format cu sufixul -i al topo-nimului Kerelőszentpál/Sinpaul; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Kerelőszentpál. 1661: Anno 1661. die 10 Septembris hivattattam Istenül ez bajos erdélyi fejedelemségre . A kerelei réten a hatalmas nemzettül adatott bot, kaftán, ló szerszámostúl, tollas süveg [AMN 84–5]. 1682: Balog Borbara Proc-uratorának constituallia Sajo Udvarhelyi Szalardi Ist-vant. Kerelőj Simon Mihály ellen [SzJk 179].

Szn. 1555: kereley pal [Msz; SzO II, 140].

kéremés kérés; cerere, rugămintă; Bitte, Ansuchen. 1574: Marton . Azt vallia hogi Eo Myweltette kere-mes zere(n)t az Igarto gergy zeoleyet [Kv; TJK III/3. 337]. 1596: Adot keremes zerenit weres Tamasne Azzo-niom vrunk be jeouetelire 6. Eitel vayat f l d 38 [Kv; Szám. 6/XXIX. 105]. 1629: Az melj Zalas erdejek voltis aztis nem birtak modnelkül, hane(m) az Tanaczj Erdeo birakat tartot benne, senkj hirnelkül egy ujni fat sem mert le vagni benne hanem keremes szerent az kinek mit engedet ugi Zúkségere az Tanaczj [Kv; TanJk II/1. 50]. 1633: Nagy Thamas Vr(amna)k ket Ekeje jart, es kiualtkeppen aual majorkodot, JoI lehet Clacual eokis segitetek, mind szantassal es Aratassal egieb dologhalis keremes szerint [A.venice F; Szád. Bukur Grekul (35) judex vall.]. 1677: Ki-vénen azt, ha kéremés szerint ma-gok jo akarattjyokból, nem rajtok élödni akaro, hanem uttyokat jámborul continualo embereknek, valami em-berséggel akarnak lenni [AC 222].

kereng, kering 1. kódorog, táj bódorog; a hoinări/umbla; (herum)streichen/streifen. 1593: egi veres lo ...

mikor az mezeoreol be jwt, az eo hazához ment, es ot ke-rengett [Kv; TJK V/1. 315 Kouach Balasne, orsolia vall.]. 1672: az előtt valo nap mikor az eokrókót el lop-tak Barna Janos a Sylvasi^a hatoro(n) keringet [Septér K; BfR Radul Oltian vall. — ^aA Septérrel tőzsomszédos Mezőszilvás (K) határán]. 1676: Zalani Koncza Anna ... elbujdosvan imit amot kerenget [Gidófa Hsz; HSzjP]. 1695: egy idegenn csoban szörű tehen egy bor-nyaval együt mind itt Kököse keringe [Kökös Hsz; MvRKLev.]. 1779: azután szökött el, innen és jó darab ideig oda bódorgott, Keringett, és . Haza kerülven a' bódorgásból, szüret után szült [Km; KLev.]. 1804: a Dé-si Ur ... Basa nevű kortsomárossa 4 Malatz és 1 kotza Sertessei örökké a Czitz hegyi Szőlők aijába jártak és ke-ringettek minden Pásztor nelkül [Dés; DLt 82/1810]. 1809: Mái napon a Strásak egy lengyel embert fog-tak el . amint maga mongya hogy itt kering Erdellybe 4. Hetektől fogva . Lukátsfi István mp Dullo [Derzs U; ComGub. 1658 hiv. jel.].

2. kóvályog; a rătăci; herumirren. 1594: Ez el múlt Eyel ölteke vala meg az Apahidj Iobbagyinkat: Zomos-fálúan, az Gyilkosokra vittek az szolga Birakat, azokat szellel kerestek Czanic, és ott szellel postalkottak kere-ngettek Napestig azon forgolottak hogy az gyl-kossakat meg fogdossak [Kv; Szám. 6/III. 13]. 1711: Ott^a addig keringe alá s fel, mig oda lön a jó alkalmatos-ság a hadának intertentiojára penig semmi provisiója nem volt [CsH 468. — ^aBender felé a muszka cár és sere-ge]. 1780: midőn a káros a vasat keresni vissza tért vol-na, ezek a vassal nem mertek az uton járni, hanem az ut félén keringve jöttek haza [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1793: Iosef nevű fia imit amott keringet és Ham-masnak hívták | mások hamvasnak is hívták minthogy többire az hammuba hevert [Bodola Hsz; Mk] | kün imit, amot istálloba, hol, keringett, és hálógatott [Zalán Hsz; Mk].

3. forgolódik; a se învîrți; verkehren. 1569: Lucas Custus Campi hallotta ezt, hogy Janos deak ezt Monta Wicey Janos vramnak hogy te Wicey Janos Jgen kerengez Az halo eleot egzer rea keryttettelek vala. Azonban Az keobelere Mutat, es Mond hogy Byzon es-met rea kerytlek az halora ewel A sentenciawal [Kv; TJK III/2. 172b].

4. ólalkodik, settenkedik; a da tîrcoale; herumstrei-chen. 1762: Merk Lukát Sok izben láttam, mint etczaká-nak idején, mind nappal midőn Kotsis Toma hon nem volt, a' Kotsis Toma háza körül, hogy kerengett, és béis ment [Kóród KK; Ks 17. XXXI].

5. vonaglik, táj facsarog, tekergőzik; a se zvîrcoli/zbate; sich (herum)wälzen. 1635: azonba(n) ra rohana Debreczieni is ugy uaga megh hanyota esek, is vgy vagdala az foldon, seot ugia(n) megh keringe es azon se-bek mia hala megh [Mv; MvLt 291. 39b]. 1791: le huzat-ta és négyet ollyat vágatott rá, hogy szintugy keringett fatsargott, a földenn kinnyába [Méra K; RKA].

6. is kerülget; a înconjura; um etw. herumgehen. 1657: Mikor megszállott volna a tatár, legottan a sán-czot lövöldözni kezdi és kerengeni [ETA I, 164. NSz] | néhány rendben kerengék szállásomat minden alkalma-tosság nélkül az drabontok, de kívül az kerten minden-ker vigyázó emberimet tanálván, nem volt módjok az si-cariusoknak [KemÖn. 148]. 1662: sokak ... a városnak felső részén levő kapura kerülven, azon is vár alá beke-

rülnek és úgy nézelik, kerülük s kerengik vala [SKr 569]. 1710: nem vala több hatezer németnél vele, az a sok baromi kurucság még sem mere eleiben állani, maga könnyen százezer fegyverfogható kuruc vala Rákóczi mellett, mint az apró vislák a medvét, távul keringik ugatják, közel nem mernek menni ök is úgy kísérték Rabutint^a [CsH 392. — ^a1707-re von. feljegyzés].

7. forog; a se invirti; sich (herum)drehen. 1676: Úgy szédült az fejem, hacsak írást kezdettem is nézni, mintha a ház kerengett volna [TML VII, 260 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

kerengés 1. kódorgás, táj bódorgás; hoinárealá; Herumstreichen/schleifen. 1657: semmiképen nem tudtuk persuadálni az tatártól való félelem miatt kerengésünket . . . csata, strázsa, zsákmány . . . és sok egyéb hadi nehézségek miatt [Kemlr. 313]. 1786: a Tractusokban szorgalmas vigyázás kívántatik, hogy tudatlan, erköcstelen, keringéshez szokott, rest ember a mesterségre^a fel ne vétessék [Csetri, Kőrösi Csoma 43 a ref. főkonz. iskolaügyi rend. — ^aÉrtsd: iskolamesterségre]. 1816: Daradits Mihály mikor a bikák beszorultak (: a társával együtt :) akkor csak az egyiket vették kezébe, és az másikat Gáll Mártonnál hatta, és Gáll Márton elhajtotta . . . Veress Fülöpnéhez, mivel az ura idehaza nem lévén, és a sem vette kezihez. És azután a bika kerengése a faluközött esett, hogy senki számba nem vette [Szarhegy Cs; RSzF 180].

2. kanyarulat, kanyar; cotitură; Biegung. 1772: Tit Fekete Ioseff uramnak volt két kövű Lisztelő Malma a Kis Küküllő folyásának sokkal kisebb keringése sorkában esett a Mságos Groff Osdalai Kun Istvánné Aszszony eő Nsga . . . Királyfalvi Malmánál [Sövényfva KK, JHb LXVII/2. 357].

3. kanyargás, kerülés; ocolire; Schwenkung, Wendung. 1662: Boldvai Márton . . . a várból kibocsáttatván, hogy rabló tatárság kezébe ne akadna, noha kerengéssel Tokajba palatinushoz érkezett vala [SKr 626].

kerenget 1. kerülget; a ocoli; um etw. herumgehen. 1593: Tudom hogy vagion mint egy 25 ezteideie hogy ez peres helien ker<t> vala, hanem szanto feold vala, mikor sar volt mind egy arant Jar<tak?> kerengettek. Vgj Emlekezem rea hogy a derek ut ott vala ahol az Mathe Leorinczy kertj vagion [UszT 10/91]. 1771: Szasz Mihály egy ökröt kerengetni kezdte a' végre hogy meg fogja [Vadad MT; VK].

2. (a fa kergét) lehántogatja; a (de) coji (copacii); nach und nach abrinde. 1804: ezt az irtás földet . . . Ötsém Néhai Drentye Mitru véllem együtt az elött mint egy 28. Esztendővel fogta, énis ott voltam mikor a' fákat kerengettük, és keresztelkel meg határoztuk [F. bekrekszó Sz; BfR III. 12/7 Drentye Vaszali (60) col. vall.].

3. ? tértiget; a ajuta să umble (pe undeva); herumtreiben. 1794: elsöben az ágyhoz ment, le huzta Horvát Josef Uramat az ágyból, s meg fogta a' házba keringette [Dés; DLT az 1799. évi iratok közt].

4. terelget; a mina (spre . . .); treiben. 1764: Láttam Kántor Jánost, hogy . . . a Groff Ur eo Nga Tanorakjáb(an) egj Lovan ülven az ökröket kerengeti vala [Héderfája KK, BfR VI. 125/18 Bördi György jun. (25) jb vall.]. 1777: Szelistyetöl nem meszsze rea tanáltam

. . . Muntyán Péterre hogy ő a Szelistyeiek(ne)k egy néhány lovaikat egy nagy mart felé keringeti vala, és lasu beszédél azokat szelidíti vala hogy ő egyiket meg foghasa közülek [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.].

5. kb. megforgat/nyaggat; a suci și a răsuci (pe cineva); jn befragen, vexieren. 1794: Azan Eskető Cancalisták engemet is sokat keringettek hol ide hol amoda választatván külömb külömb félé képpen Eskető kérdéseket [Koronka MT; Told. 42/1].

kerengez kerülget; a ocoli; um etw. herumgehen. 1671: Lazar Gaspar oda erkezek monda Jozan Janosnak miert kerengezed az en hazamat [Nyújtód Hsz; HSzjP Üke Marton (25) jb vall.].

kerengő I. mn 1. kóborló, kódorgó; hoinar, vagabond; herumschweifend. 1710: azok a csiki keringő tolvajok^a ott a csiki havasokon lappangottanak, le kezdetek vala jöni a falukra éjszaka, s fosztogatni házaknál az embereket [CsH 368–9. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1724: ezt az Simont az emberek nevezték volt Hoc<na>k mivel ifju legén koraban igen keringő és dolgotlan ember volt [Kisnyires SzD; Ks]. 1729: aztis hallottam, h(o)gy Bodola Gyórné Aszszonyom, hogj Bartok Kelemen Uramat Keringőnek Csavargónak monta [Feldoboly Hsz; DobLev. I/141]. 1768: a Birák<na>k, és Polgároknak elég bajok volt, 's vagyon a sok keringő Marha mián [Mezőmadaras MT; BK. Fr. Markus (68) ns vall.]. 1781: mind a' Strásákkal mind másokkal a' kortsomákon viradattig alkalmatlanokodó, 's utzákon keringő iffiuság szokott tsufolkodni s excedalni [Torockó; TLev. 2/5]. 1796: Egy keringő Czigány Legeny tekerget itten [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1810: Egy sarga szörű . . . Ló egy gyanura el-fogattatott kerengő Embertől el vétetett [DLT 696 nyomt. kl].

2. kb. jármozatlan; neinjugat; nicht ins Joch gespannt. 1820: Páscuumak mind a' Vono mind a keringő marhák számára van^a [Besimbák F; MvÁlt Fogaraszvidéki úrbéri összeírások 591. 9. — ^aUo. a jb-ok az e vonatkozásban feltett kérdésre így vallanak: Az iga vono marháink számokra . . . nintsen pascuumunk, Teheneket, és ingo bingo kisebb marhákat tsak inkább tarthatunk (i.h. 3)].

3. ? forgó; care se poate invirti; drehbar. 1819: Keringő tekerő levél vagyon hat [Somkerék SzD; Ks 73/55].

4. szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktionen: ~ *fagrădics* fa-csigalépcső; scară în spirală din lemn; hölzerne Wendeltreppe. 1632: Fejedelem Azzony haza eleöt ualo pituar Vagion benne egy ala iaro kerengő fa gradicz [Fog.; UF I. 167] * ~ *kőgrădics* kö-csigalépcső; scară în spirală din piatră; steinerne Wendeltreppe. 1694: Az Zolyomi Haz Ajtaja mellett megien fel egj kerengő Kő Garadics az Toronjban [Kővár Szt; JHb Inv.].

5. ~ *szél* forgósél; virtej; Wirbelwind. 1686: Oly nagy kerengő szél lött az táboron, hogy sok kalybát elrontott [VassN 57].

6. ~ *ház* ? 1640: Az keringő hazakra nilik egj bellet parasztaito, paraszt Zaros, vas sarkos, pantos [KJ].

7. kanyargós; cotit, șerpuitor, sinuos; sich schlängeld, voller Windungen. 1754: a patak mellett édgý darab kaszáló két Szigetből álló, szomszédgya Délfelől a patak kerengő folyása [Csomafája K; BHN 61] | az Or-

mányi patak kerengő folyása [Dengeleg SzD; EHA]. 1864: Kerengő Régebben a' Küküllő ottjárt 's annak kerengő folyásáról nevezetett (sz) [Betfva U; Pesty, MgHnt LVII, 71b] | Keringő a mellette elfolyó Maros vize keringő folyásáról [Vajdasztiván MT; i.h. XLIX, 343b].

A két utolsó adalékban hn-i származék is; az elsőben a köznévi és hn-i adalékban jellemző hangalakbeli kettősség.

8. ~ szó kertelés, köntőrfalazás; inconjur, ocol, oclore; Umschweife. 1662: Barcsai Ákos feleleti az Rákóczi György uram volt fejedelemnek világ eleibe bátran kiterjesztett írására, mert igaz mentségünkre minket, ha szerit tehetné, magához hasonlókkal gyűlöltető egy bakot, de kerengő szókkal nyúzó feleletire [SKR 461].

II. fn I. kódorgó személy; vagabond, haimana; Herumstreicher. 1817: sok kerengők lappangván azok által történi az város kára [Bereck Hsz; HSzJP].

2. ~ben van a. bujdosóban/kóborlóban van; a fi in pribegie; im Herumwandern begriffen sein. 1692: mikor Barabas Peter nevu Jobbaganak szenajat el hordta akkor azon Jobbagy Aszszony fogva volt, az Ura keringőben volt [Kovácsna Hsz; HSzJP]. 1732: hány fugitivus Jobbagyok vadnak keringőben? [MúzRhédei vk]. 1761: Fugitivi Iobbagiones Kelemen alias Molnár Péter — Gelentzen lakot, de most keringőiben vagyon [Tat-rang Br; BrÁLt Conscr. Dom. Törtsvár 579. — Binder Pál kijegyzése]. 1775: valólanak magokra kezességet... Providus Kodra Györgyiért mostan keringőiben lévő Feleségével egyetemben [Fejérd K; ApLt B.Fasc. V]. 1805: Pálosi Gyurka több complex Társaival el szököt de nem tudom meddig volt keringeibe [Szárzajta Hsz; HSzJP]. — b. elkódorog; a rätäci; herumstreichen. 1806: egy vasárnap reggel éppen diszno Csorda hajtás idején, lévén énnékemis egy Keringő fejeér malatzom az melj akoris keringőben volt, és a midőn annak keresésére indultam volna, meg találtam az utrizált Udvari fogadoház ablaka alatt hogy ottan valamellj ki vetett szilva magot szemetskél [Dés; DLt 250/1808 Mészáros Nemes Ats Josefine Árkosi Susánna (22) vall.].

3. kanyar, kanyarulat; cotitură; Kurve. 1722: a' Mikes Urak Malmátol... eő Excellenciajaéig tér helljen folj a' Viz az eő Excellenciajaéig fogva enyimig jobban lejt, keringői vadnak [Kük.; JHb LXVII/253]. 1763: az a' keringő, holott a' Viz meg fekszik és tojul Popa Öröksegből mosodott el [Szecsel Szb; JHb].

4. kereszt/körfolyosó; coridor circular; Kreuz/Rundgang. 1585: vettunk egy Zeker Teowisset hogy a Scholaban^a az püzta kamara aitolkat es az kerengeot hogy bechinaltak hogy ide s túa a gyermekek ne mehesse-nek [Kv; Szám. 3/XIX. 30. — "Alkalmasint a ma is álló Ferenc-rendi kerengős kolostorra von.].

5. ? szárazmalom-kerék, taposókerék; roată de moară acionată cu piciorul; Mühlentretreud. 1742: Az Száraz Malom, Kerengője jó és ép [BfN Vegyes].

A valószínű jel-re l. NrLex. III, 511, IV, 558–61 al. irtakat (szárazmalomképekkel és alaprajzi vázlatokkal).

6. örvény; virtej, vîltoare; Strudel. 1799: Morgo nevű keringő felett a Maros meg csorbulásáig [Mv; Mv-Hn].

Szk: ~t csinál örvénylik. 1820: A Sópajtánál levő hajos Malomnak kereke alol le tsapo viz arolol (!) az utnak szegezvén magát kerengőt tsinált [Dés; DLt].

7. útvesztő, labirintus; labirint; Labyrinth, Irrgang. 1811: Lehet még találni sok nyomorultokat, Kik Labirintusba keverték magokat: Vagynak nyughatatlan elméjű Emberek. Kiknek mindennapi kenyerek a' Perek, Olyan Dédalusok ezek, kik tsinálnak Keringőt, melybe nem tsak holtig sétálnak, Hanem olyan Hoszszas a' Labirintussok, Hogy A' Pert Fiaiknak örökségül hadják [ÁrÉ 92–3].

8. orrfék, kápican; iavaşă de nas; Kappzaum. 1722: (A) Lovakat afféle kerengőn kapacsánon jó fárasztani és tanítani... de mikor hátas is jó a kapatsánt két felől a kengyel szijhoz kötni, hogy a fejét meg szegje [EMLt].

◇ Hn. 1625: Az uiz elue ualo mezeóban egi dóló föld az keringőre ió labbal [Uzon Hsz]. 1680/1826: Az Keringőben [Vajdasztiván MT]. 1712: az Keringő Domb mellett (sz) [Komjatszég TA]. 1716: A Keringő partya mellett [Nagylak AF]. 1720: az Keringőben (sz) [Vaja MT]. 1721: Felső völgyben az keringő kutnál (sz) [Körspatak Hsz]. 1722: A' Keringőben (sz) [Zágon Hsz]. 1726: a Keringőben. Keringő előtt (r) [Vajdasztiván MT]. 1743: Keringő Szőlőben (sz) [Balavásár KK]. 1744: a Keringőben [Aranyospolyán TA]. 1754: A' Keringő Berekben (k) [Gernyeszeg MT]. 1757: A Keringőben (sz) [Holmaros MT]. 1762: Ezen helyet úgy értük hogy kerengőnek vagy is víz között lévő kis berek (n)k hivaták [Körtvélyfája MT]. 1764: a Keringőben (sz) [Szövérd MT]. 1771: A Keringő Berek [Körtvélyfája MT]. 1781: A Keringő Martnál (sz) [Szárzajta Hsz]. 1788: a Keringőre menő lább(an) (sz) [Torja Hsz]. 1791: A' Keringőben (sz) [Magyaró MT]. 1797: Keringőbe (sz) [Körspatak Hsz]. 1807: A Keringőben a Nyarád vicinitásában (sz) [Köszvényes MT]. 1849: Esztergár Keringőbe (sz). Sándor keringőbe (sz) [Körspatak Hsz]. 1858: A kis Porond v(agy) kerigő [Szászújfalú AF]. 1864: Keringő [Ikland MT; Pesty, MgHnt XXVIII, 84a] | Keringő [Sóvárád MT; i.h. 231b] | Keringő [Sfklód U; i.h. LVII, 300b]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

kerengőgrádics csigalépcső; scară în spirală; Wendeltreppe. 1629: Ez házának pitvarából, az kis keringőgrádicson fel, egy kis pitvar [Szu; SzO VI, 96]. 1632: Az kapu félen ualo kerengeő gradiczion fel menuen, iob kéz felé nilik Beczy zaros aito be uonoiaul es kolczauul edgiatemben [Fog; UF I, 135]. 1681/1748: a' Paloták héjjazattyára menő keringő garadits | Az Transitoriumból... vagion a' Templomb(a) le járo keringő Grádits [Balázsfva AF; KvÁkKt Mss lat. 236]. XVIII. sz. e. f.: Az Castély Uduarókl vagi Piatzárol, a két Contignatioiu Kő gradicson fel menvén, a' Keringő Gradics mellett léptünk a' Leányok réghi nagj házaba(n) [Gernyeszeg MT; TGsz 42]. 1770: <Szeg>ödtem meg... Ats Mestert Mijáter Jose<f>... Hogy az egész N. <Sajol> Udv>arházonnak fedelét a' Delineatio szerént, a' kerengő graditsot egész végig a' padlásig... el készíti [CartTr XIV br. Bánffy Mária nem sk szerz. — "SzD].

kerengőgrádics-ajtó csigalépcső-ajtó; uşa scării în spirală; Wendeltreppentür. 1585: A nagy Templumba^a kerengeo gradich aytonak walo zar chinalassatol... d 15 [Kv; Szám. 3/XIX. 38. — "A Szent Mihály templomra von.].

kerengőleg 1. kanyargósan; cu cotituri, șerpuit, sinuos; schlängelnd. 1826: a' viz ha kerengőleg, nem pedig a' maga esete után jár, egyebet nem teszen, hanem tölt [Msz; Gyl].

2. átv kerülő úton, facsarosan; pe ocolite; umschweifig, gewunden. 1784: directe ugyan nem mondja, hanem kerengőleg azt akarja el hitetni [Mv; Told. 20].

kerengős I. mn 1. kanyargós; cotit, sinuos; schlängelnd. 1662: a nagy kerengős, sáros-vizes utakon ... a királyt a Viszlán által Pomerániába késérte vala [SKr 370]. 1811: Amott a' kert Ámbár plántáltatott, természetet mutat Találsz azon által égy keringős utat [ÁrÉ 105].

2. ~ (kő)grádics csigalépcső; scară în spirală; Wendeltreppe. XVIII. sz. e. f.: fel menő kerengős karádsra nyilik vas Sarku, erős záros ajtó [Gernyeszeg MT; TGsz 42]. 1740: az Házoknak héjjára fel járo keringős kőgrádicsra szolgáló ajtó hellj [Kv; BfN Gyalui cs.].

3. kerge; căpiat; drehkrank. 1834: Juhak Perseptuma . 21 July a kalákásak(ak) meg nyuzatt(am) mivel keringősek voltak 2 Berke Bárány [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod Péter tt kezével]. 1861: 28ik Mar(tius) el dőglött egy fejr Juh keringős lett [Sorostély AF; Tsb 24].

II. fn 'Hn. 1774: a' Nagy rétben a Keringősnél (k) [Kalotasztkirály K; KHN 53].

kerengő-út kanyargó/kigyózó út; drum cotit/íntortochet; sich schlängelnder Weg. 1693: az Keczes nevű helyben (sz) fellyül vicinussa az Kerengő ut [Kál MT; EHA].

Hn. 1825: A Keringő Utnál (sz) [Nagymoha NK; EHA]. 1834: a' Kerengő uttal szemben [Jedd MT; EHA].

kerenta l. krinta

keres 1. a căuta; suchen. 1568: Tordan Egy szallason volt, Andras Katoual, es Andras Kato valamy penzt kezd keresny, kyth azt mongia volt hogy el vezet, Es Talal az gazda szolgálja meg, negyed fel talert, s mond Andras Katho hogy eoue [Kv; TJK III/1. 233]. 1570: Oroz falusy Kelemén Lwincz vallia hogh Mi koron az Liztet el oroztak volna az Istúan vram Molnabol, akoron az Niomott vöttek be Oroz faluban, ott kezdik az Liztet hazonként keresny ment annak szokasa [Oroszfalu SzD; BesztLt 114]. 1598: az boriut mind addig kereste a tehenes ember az migh meg tanalta [Alparét SzD; Ks]. 1603: Jhon keresetek mind cziór födelben, mindenöt ahol walamj borzogatast lattok, wgi kezdek keresnj es az cziór födeleben Talala meg dienes georgy Egj zederies mentet [UszT 17/22 Koronkai Peter Etedi Zabab Zekel vall.]. 1629: Gyertyat .. hozanak, fogam mindenüt minden hazakban es az pinczebennis keresem megh reitek helyekennis de en sohult ne(m) talalam [Kv; TJK VII/3. 111]. 1647: monda Marto(n) Mate az Benedek Jstuan szolgálának keresze meg Ciszser Paternele mert nala sok penz uagio(n) talleris uagio(n) keresnj kezd az Benedek Jstua(n) szolgálja ne(m) talala [Cszs; CsÁLt F. 27. 1/13]. 1664: akor hallam hogy monda Tonbay György itt keressük a lilek bestie kurva fyt mert ide buvek [Császari SzD; WassLt Drabant Mihály (70) jb

vall.]. 1778: az Inas az este ell hajtotta az ökröt s az egész étzaka keresték [A.volál Hsz; HSzJP].

Szk: ~i a halált magának. 1585: hallotta(m) keőzeón-segeskeppen hogy a' holt legeny kereste a' halalt magának [Kv; TJK IV/1. 470] * akasztófát ~ 1766: eő Nagysága Szabó Pétert ilyen szokkal fenyegete: te Péter életeddel jádzol, s akasztófát keresz magadnak [Szentlélek Hsz; HSzJP Szondák Mátyás (42) lib. vall.] * keresve ~. 1663: akár mely időben szükség minden rendbeli embereknek, de kiváltképpen az fejedelmeknek, sok jóakárokat keresve is keresn(i)ek [TML II, 589-90 Teleki Mihály a fej-hez] * maga ~i magának. 1672: Bizony én ő reájok nem is sokat hajtának, mert sokan közülök magok keresik magoknak. Az hamis hitért .. meg is verte Isten [TML VI, 143-4. Naláczy István Teleki Mihályhoz] * veszedelmet/veszélyt ~ magának. 1662: sehol semmi kárt, prédálást ne tegyenek, mert különben a Tiszán békével által nem mennének, minden bizonynyal veszélyt keresnének magoknak [SKr 151]. 1670: Nagy dolog volna az, kinek Isten eszet adott, magának veszedelmet keressen [TML V, 338 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

Sz: amit magának ~, ússzék benne. 1672: A bányaiaik az mit magoknak kerestek, ússzanak benne [TML VI, 412 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * megtalálja az eb, amit ~ hitvány. 1666: (Paskó Kristófnak) Hihető, van piszkálója; egyébiránt meg találja az eb, az mit keres hitvány [TML III, ua. ua-hoz] * napfényben homályt ~. 1791: mind ezek utánis a' Nemes Uradalom Tisztsege a' Napfényben homályt keres [Körösbánya H; Ks 74. VII. 153] * ökör alatt borjút ~. 1698/1699: eő kelme ökör alatt borjút keres. egy szoval eő ke(mene)k ehez sem(m)i szoloja ne(m) volna, ha az nagy Attyafitalanság nem volna eő kglmében [Cege SzD; WassLt Vas György nyil.] * ubi non est, ott ne ~d ahol nincs, ott ne kereskedj. 1710 k.: (A jó hírnevet) amint a féldeák s félmagyar mondás tanit: Ubi non est, ott ne keresd, hanem az ő helyen [BÖn. 425].

2. (lakó/tartózkodási helyén) keres (fel) vkit; a căuta pe cineva (la domiciliu/locul de ședere); jn (am Wohn/Aufenthaltort) aufsuchen. 1568: Joannes gulay Paulus Dengelegy fassi sunt az gyermek oda jőwe, es kerde hogy ha hon vagyon eotűes Pal, kerdők myre keresne [Kv; TJK III/1. 204]. 1599: az harcholaskor ott ne(m) volta(m) mert en akkor eő magath kerestem hon hazanal [UszT 13/110 Andreas Lippaj de Bogarthfalúas vall.]. 1666: Az áprilist alkalmasint megjártam, mivel szinte Bunon kerestem az urat, ő kglme pedig még az elmult hétfőn jött ide [TML III, 562. Csuti Benedek Teleki Mihályhoz]. 1667: Tudom aztis hogy egykor keresi Vala egy oláh aszony [Réty Hsz; BLt].

3. felkeres; a mai căuta/a vizita (pe cineva); aufsuchen. 1664: (Férje) ottan ottan el hagyta, nem tartotta tapalta feleséget es már vagyon huszon öt esztendeje hogy külön laknak az ferje az asszont nem is keresi [SzJK 95].

4. szokv m-okban; in propozíjjii uzuale; in gewohnheitsmäßigen Sätzen: mi ördögöt ~ itt? mi a manót keres itten?; ce naiba caută aici?; was zum Teufel sucht er/sie hier? 1592: Catus, Bek Janosne zoigaloia vallia be leoue az legini, es fekwuek mellem, mondek nekj, nem tudo(m) mi eorodeogot kerez itt, fel kele onnet, es megh kereste az seotetbe Azzoniomat [Kv; TJK V/1.

270]. 1632: mj eordogot keres illien kor itt az iffiu legeny [Mv; MvLt 290. 81b] * *mit ~ (itt)?* a. mi keresnivalója van (itt)?; ce caută aici?; was hat er/sie hier zu suchen? 1583: monda ennekem balassi gergeli mit kerez it hires kwrwa mert vgy ruglak hogy ki essik az torongiod [Kv; TJK IV/1. 155 Orsolia Theoreok Martonne vall.]. 1633: mit keresz te annak az kamoraba(n) . . semmit ne(m) vram, im cziak az reteszt vetetem fel [Mv; MvLt 290. 127a]. 1774: ki vagy, s mit keresz ablakunk alatt [Bábalma KK; Ks 19. VII]. — b. mi járatban van?; cu ce scop a venit aici?; was führt ihn/sie her? 1573: Ersebet Bota Miklosne Azt vallia hogy hazaba hallotta hogy Igen zergetyk az zomsedy Bako Andras aytaiat, Eo ky tekint hat az kowachot zergetnek, Mond nekyk myt keres keg(elmet)ek Mert Nincenek hon [Kv; TJK III/3. 179]. 1633: kerem mit keres . . elsőbe azt mo(n)da saluo honore sit dictu(m), hogi fel fele valo dolgara ment volt az Malom ala [Mv; MvLt 290. 115b]. 1810: a' Vintzellér . . meg szollította Menyhárt Jánost mondván: hát kend itt mit keres [Görgényszítmre MT; Born. G. XV/1 Pap Danyila (43) vall.] * *ott(an) nincs mit ~ sen* semmi keresni valója ott; nu are ce căuta acolo; dort hat er/sie nichts zu suchen. 1760: Mi bizony nem menünk, nintsen ottan mit keressünk [Vártelek Sz; Mk 14]. 1792: bé mene Sz. Ersebethi Szabo Mihály egy tarisnya Vatzkor szedni, meljet meg látván M. Sákodi Kedei András Uram, ugi el szidá, gazlá erette, ugjan rutul hogy ott nints mit keressen [M.zsákod U; Borb. II Olésza Tamás (80) lib. vall.]. 1814: a' Grofné Orbora többé vissza ne mennyen, mert ott nints mit keressen [Mv; TSB 12].

5. tbsz 3. szem-ben; la pers. a 3-a pl.; in Mz 3 Ps: *vmi ~ nek* vmi kelendő/keresett, kereslet van vmi iránt; se caută, sint căutate; (sie) sind gängig/absatzfähig. 1752: itten á jo oh Borokat kérésik, de parancsollyatom nincsen s en nem adhatok parancsollyat nélkül [Szentdemeter U; Ks 83 Antal Mihály lev.].

6. vevő szándékkal vmi után jár; a căuta spre a cum-păra; mit Kaufabsicht einer Sache nachgehen. 1788: a Török buza még eddig látom nem igen hág fellyebb 14 garasnál itt nálunk az alföldiek nemis keresik [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1840: (A fát) sokon keresik [Várfva TA; Bosla].

7. *in is* keresgél; a căuta mult/cu insistență; herumsuchen. 1582: Latham hog az Azzont megh fogak es el wywek . . . Az vthan gierthyavalis keresenek az eorizeok Az zeker keorwl [Kv; TJK IV/1. 8 Walentinus Wadany vall.]. 1598: ez Merte(n) Albert mas zolga tarsatol egy czondorát lopot wala . . . az legenyek keresny kezdek hat türbaikbol penzek egietmassok wezet el [Kv; TJK V/1. 142 Velten Bidner vall.]. 1747: sokáig keresven ezen erdő(ne)k az Dél felől valo határát holott egy bongorba ezen borozdán egy régi Csere Csutkacsára vágának keresztet [Vaja MT; VH]. 1765: Fő Biro uramnak contumax cselédgyei . . . Borbánd felé járván, nem keresték az utat, hanem keresztül kotsul az város vetésein jártak lóval s szekkerrel [Ne; Eszt-Mk Vall. 126].

Szk: *határt ~* 1699: Gomba után jártunkban . . . az Anyam a Henczel Tetőn meg álván . . . monda: Emlekezzél rea mikor valaha Határt keres(ne)k és esketnek másut az hatarat Szász Nemeti(ne)k^a ne esküd hanem it, mert réghen mikor Nemetit szászok lakták it volt az Határ Malom [JHb II/14. — ^aKésőbb: O.németi BN] *

nyomot ~. 1775: (A) nyomot kezdik keresni melyet meg tanálván felesed magammal [HSzjP].

Sz. 1626/XVIII. sz.: Keres mint oroszliány hogy kit be kaphassan [ITK 1931. 85].

8. fürkész, vizslat; a scurta/privi cercetător; herumspüren. 1593: latam az Hidelui paztor ott az Kappa peterne kertibe nezel be, kerdem mit keresne ott [Kv; TJK V/1. 437]. 1840: mikor a' Dullo Ur kereste, s vizsgálta a' Házam minden szegeleteit az Köntös-Tartomba égy jo ezust huszast is kapott [Homoródsztmárton U; KLev. Szász István (30) szabad székely vall.].

9. tudakol vmit, tudakozódik vmi után; a se interesa de ceva; nachfragen, sich erkundigen. 1666: Beldj Palmé Asz(szonyo)m holtom uta(n) ezen böcsöletes emberek-nél keresse^a [Kv; BLT. — ^aA végrendeletet].

10. vki/vmi után jár/néz; a căuta cineva/ceva; nach jm/einer Sache sehen. 1570: Azon valasztot vraitat hat-tak eo kegek hogy az Juhoknak hatart Mwtassanak, hogy azon kywl Neh Iarianak ha megh Nem Eryk vele kyknek Jwhok vagion, Mas hataron keressenek foeldet magoknak [Kv; TanJk V/3. 8b]. 1588: Urunknak Ieott uolt keet Tizedesse, kik feyer es keek karasia poztot ke-restek [Kv; Szám. 4/1. 31]. 1604: hallottajis hogy daykat keresöt az aruaknak lörinczi benedek [UstZT 18/135]. 1635/1650: valamely Eottues Legeny, Jdegen orszagbol vagy Varosbol Jeone ide Coloswarra, Es it akarna miuelnj. Az Eottues Legenyek Elötteok jaroit tal-lallyak megh, es azok által keressenek miuet az Mester-hez [Kv; ÖCJk]. 1728: Meszáros Bernát intra octavum keressen szállást magának, és az Fejervari Sigmond Haz-atol elmennyen [Dés; Jk 375a]. 1764: keressen egy Va-ras békát és annak varja bé a száját veres selyemmel belé téven első(en) három kovats követ^a [Kóród KK; Ks 19/1. 6. — ^aBabonáskodásra, bűbájoskodásra von.]. 1773: Vasz (!) fazakat . . igenis kerestem de en nem kaptam [Szárhegy Cs; LLT Fasc. 149].

Szk: *gomba ~ ni*. 1595: vgy vegezönk egy massal mikor el valank egy mastol gomba keresni, hogy megh varjuk egy mast az maior haznal | el valank egy mastol gom-ba keresni [UstZT 10/57] * *just ~*. 1763: Rettegről származván pedig ki az apja^a, ottan just keresett, de azon az úton nem boldogulhatott, minthogy mostohaapja volt az az innét Rettegről kiszármazott ember [RettE 156. — ^aA Némában (SzD) meghalt Újhelyi Andrásnak] * *más urat ~*. 1679: (A jobbágyok) el nem szöknék, el nem bujdosnak, más urat nem keresnek, es soha más helyre nem szállanak [Mezőbánd MT; MbK jb-i kezeslevél]. 1686: Nyaga János nevű ember . . . arra kőte magát, hogi ez Országban más Urat ö Kglmeken kívül nem keres [Melegföldvár SzD; SLT AM. 35] * *más utat ~*. 1603: (Kegyelmetek) ne mutasson engedetlenséget . . . ha . . . kegyelmetek különben viseli magát, más küllemb utat keresünk az kegyelmetek hozzánk való hajtására [Szentbenedek MT; SzO VI. 7 Székely Mózes rend.] * *nemesség ~ ni*. 1659: Sonkolyosru^a is akartanak menni nemesség keresni; mcgragadtam vala őket, megesket-tetém erősen, hogy nem mennek el [TML I, 445 Teleki Mihály Pekri Sofiához. — ^aB] * *oszlásrészt ~*. 1582: Szabo Simon ozlas rezt keres vala, Caspart (!) deaktul feleseghe vthan [Kv; TJK IV/1. 13-4] * *szolgálatot ~*. 1793: itt Angyaloson^a meg fordulván, és engemet értvén Férfi nélkül lévő, Ház, Tüz tarto Fejér népet . . . szolgál-atot keresvén [HSzjP Nobilis ac Generosa filia Haclena

Forró (60) vall. — ^aHsz]. 1831: Bánamis en már most, hogy Rabságamból mihelyt ki szabadultam tanult kotsi Mesterségemet nem folytattam, de ha az Isten innen ki szabadít szolgálatot keresek [Dés; DLt 332. 23].

Sz. 1742: Hallottam mikor a' bányát össze vágtuk hogy Kup Jovan mondotta Bartók András(na)k Halgass Bartók Andor, tsak lassabban, mert a' mit keressz majd meg találd [Torockó; Bosla. Tamás Albert (39) jb vall.].

11. *kedvét ~ i vkinek* kedvében jár vkinek; a face cuiva pe plac; jm zu gefallen suchen. 1582: Mikor szilagi Mihált eozeu szerzek az feleségewel akkor azt lattam hog az felesége Mindenben kedwet kereste meg sem talalta kedwet semmiből hanem szitta [Kv; TJK IV/1. 60b Anna cons. Petri Kochis vall.]. 1591: Nagi Antalné Nagi Demeter kwrwl forgodot és keduet kereste, inkab hogi nem mint az hwteos vranak [Kv; TJK V/1. 140 Baniabw-ni Janosné Anna azzoni vall.]. 1617: Georginek kereste az Azzoni kedvet ne(m) az vranak [Mv; MvLt 290. 28b]. 1655/1754: (Ha) Urával magát nem szeretteti^a, s kedvét nem keresi, az Társaságis Ura akarattya ellen semmit nem szolgálhat [Kv; ACart. 20. — ^aAz apróberes].

12. *vkinek érdekét/javát keresi/nézi; a ține cont de interesele/binele cuiva; js Interesse/Wohl suchen/sehen. Szk: hasznát és javát ~ i. 1602: Megh ertettek eo kgmek varosul biro vramtol az eo kgmek zorgalmatos gondui-selesek, melyben keresik eo kgmek az zegeny varosnak haznat es iowath [Kv; TanJk I/1. 416] * maga hasznát ~ i. 1587: Nemelyek penigh csak magok hasznat kerestek, hatra hagywan minde(n) keozeonseges hasznos fardozast [Kv; i.h. 434]. 1672: Az magam hasznát az eo Ngok Jovainak meg kissebbitesevel nem keresem [Utl]. 1749: ő industriosuskodot az a tolvaj etetnek csak az maga hasznat kereste [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferencz lev.].*

13. találni igyekszik vmit; a se strădui/a-și da osteneala să găsească ceva; etw. zu finden streben/sich bemühen. Szk: alkalmatosságot ~. 1710: Vagyon olyan hir is, hogy az austriai udvar megértvén titkon Zrínyi Miklós szándékát erővel nem mernek vala belékapni, alattomban egy német jágert nagy fizetéssel fogadtanak volna meg, aki mind keresett alkalmatosságot, hogy valahol vadászatban meglőhesse [CsH 74. — 1666-ra von. feljegyzés]. 1778: Ugrán Lepadát és Flora Jakob régen haragusznak Csanán Urszulyra, s az is igaz hogy Ugrán Lepadát kereste az alkalmatosságot, a' Kortso-mánis, hogy bele garáználkodhassék [Egerbegy TA; JF. Marosán Maftyéj (34) zs vall.] * *mentséget ~. 1792 k.: ezen helységek a' privilégiumok(na)k tartása szeren(t) a' katonáskodás(na)k terhe alol mentségeket kereset* volna [UszLt X. 80] * *módját ~ i vminek. 1618: En ezt jóakaratomból mondom, ird meg az uradnak keresse módját az Jenő dolgának^b, mert egy búsulása az hatalmas császárnak ezféle s nagyot cselekedik egykor [BTN 145. — ^aBethlen Gábornak. ^bBorosjenőnek, Erdély délnyugati végvárának megszerzése a török diplomáciának több évtizedes célkitűzése volt]. 1709: Keresék módját, miképpen kelljen a marhát kihajtani legelődni [Kv; KvE 288 SzF] * *módot ~ vmiben. 1613: Eo felsege^a Minden rendekett, ez orzagban az haro(m) nemzetett le cziendesiczen Modot keresuen benne, hogi eggik nemzett az masikra teoruén, buzzott wzny ne ereol-kedgiek [KJ. — ^aBáthory Gábor]. 1634: az mely haz ma-**

radat cziak ebben kerestem modot, hogy bele szálhassak, es ha modot talalok benne fejem fen allasigh (!) megh otalmazo(m) [Mv; MvLt 291. 13b]. 1723: Nemasagi ur(am) Luka Vaszilyra ... kardott rántott ... Modot keresett a rá való Tolvajkiáltásra [Hodák MT; VGy] * *okot ~ vmire. 1677: az Országnak Fejedelmi ... magok indulattyokból, authoritassokból háboruságra és hadakozásra való okokat ne adgyanak és keresenek [AC 39]. 1778: (A j) ottan ottan kereste az okot a' veszekedésre [Egerbegy TA; JF. Marosán Matyáj (34) zs vall.]. 1813 k.: Dobai Mihály az Alpereseket szüntelen motskolta, és minden Gyűlésben okot kereset a' beléjek való akadhatásra [Dés; DLt 56-hoz] * *orvoslást/orvosságát ~ i vminek. 1602: hallottam tölle hogi Jm mint haborgatnak az pinszen wöt öröksegeből de orwossagat kel keresnem [UszT 17/37 nagi lazar Zent Abranj szabad zekel (32) vall.]. 1775: (A gubernium iratában) egyéb nincsen, hanem ha a parasztember valami kárt vagy egyéb injuriát szenved földesurától, vagy valami tiszttól, miképpen keresse orvoslást a circulusok tábláin s miképpen adistáljon a tábla mellette [RettE 342] * *palástot ~ magának. 1632: Mathe Vaidanak abbeli czelekeditit rés szérent my nekünk, es resz szerent Abaza Passanak eo Naganak tulajdonítottak, es magha mentsegere az my nevunkel kereset palástot maghanak [KJ] * *refugiumot ~ magának a. menedékhelyet keres magának. 1701: hat Compagnia ... rebellálván****

Faluknak felverésével és nagj prédálással s sok gonosz-sággal Török országra és más helyekre el széllettenek, és tartunk attol, hogy ide Erdélybenis bé hatnak, és valahun magoknak refugiumot keresnek [UszLt IX. 77. 30 gub.]. — *b. mentséget keres magának. 1595 k.: sokan keozwllwnk kwlemb, kwlemb fele refugiumokat keresuen magoknak [Dés; DLt 247] * *rést ~ rajta kibúvót igyekszik lelmi/találni. 1665: ezen recognitionalisokban lett némely irások(at) még, úgy mond, kézhez sem adatok s már is réseket kerestek rajta [TML III, 245 Teleki Mihály Bethlen Jánoshoz].**

14. kitalálni igyekszik vmit; a se strădui/a-și da osteneala să ghicească ceva; etw. herauszufinden sich bemühen. Szk: *akadályt/akadéket ~. 1662: hogy abba^a jobb móddal tudhatnának előlenni s akadékokat ne kezdenének keresni, minden végzése a fejedelem és az ország között ... a fejevári káptalan pecsét alatt ... a váradi káptalanoknak kezekbe küldettek vala [SKr 393. — ^aAz ország dolgainak intézésében]. 1670: Kegyelmed azért, édes Komám uram, viselje magát kinyilt szemmel ezekre és ha miben az én gonosz akaróim akadályt keresnének ... hogy én általam ily nagy hasznos dolog ne mehessen végben, az olyanoknak álljon ellenek [TML V. 37 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz] * *gáncsot ~. 1759: Bánfi Dienes ... sokaknak gyűlölségébe esvén^a, addig kereset hozzá egy s más gáncsokat, míg életét elfogyatták^b [RettE 92. — ^aRátartisága miatt. ^bApa Mihály fejét vétette] * *hibát ~ kb. gáncsokodik, akadékoskodik. 1785: midőn a' szolgálatott meg tészük, és fel akarjuk rotatni, az Gondviselő hibát keres [M.bikal K; KLev.].***

15. *szeretni igyekszik vmit; a se strădui/a-și osteneala să obțină ceva; etw zu erwerben sich bemühen. 1710 k.: Sokan ... a tiszteket pénzen vészik, minden hamis utakon-módonok keresik [BÖn. 417-8].*

Szk: *becsületet ~. 1657: minden böcsületet, jó hirt-nevet Isten segedelme után szerzettem s kerestem vala*

[KemÖn. 55]. 1710: Egyik felől megyen vala Scheffenberg . a jobb kezét ellövik, az adjutántja mondja: „Nagyságos uram, forduljunk vissza!” Megrisztja a generál: „Eredj — úgymond —, mert így szokták a becsületet keresni, azért vettük fel a császárt fizetésit, hogy meg is haljunk mellette!” [CsH 212. — 1668-ra von. feljegyzés] * *elégítelt* ~. 1876: Törös János ha Csonkáné által sértve érezte magát a törvény útján kellett volna elégíteltet keresnie [M.bikal K; RAK 328] * *hirt-nevet* ~ *magának*. 1710 k.: én hirt, nevet ezzel magamnak nem keresek, noha ugyan egészen meg sem vetem | megemészt | az üdö nemcsak az embereket, hanem azoknak minden munkájokat is, még amelyekben hirt, nevet, örökkévalóságot kerestek is [BÖn. 407, 457] * *örökkévalóságot* ~ → *hirt-nevet* ~ *magának* * *szabadságot* ~. 1626: az eo Kgme Eosinekis Jobbagia uoltam, keotteott uoltis magamot ugan akkor eo knek arra, hagi soha semmi uto(n) eo kmet nem busittom, se szabadságot nem keresek [Csekefva Cs; BLt]. 1796: a' Fell Peresek ezuttal nem szabadságot keresnek, hanem a' Copiában elő adott privilegialisnak ki adását [Mv; TLev. 5/16. Transm. 39].

16. kb. kelt, okoz; a pricinui/produce/cauza; verur-sachen. Szk: *félelmet* ~. 1657: vadnak oly consideratióra való okok az én hitvány személyemnek állapotjában, akár ittlétemben, akár portára való vitetésben, hogy annak alkalmazásával az én kegyelmes uramnak és hazámnak fogyhatatlan félelmet, költséget és nyughatatlanúságot kezdenek keresni, ha az én innen való kiszabadulásom halad [KemIr. 323] * *nyughatatlanúságot* ~ → *félelmet* ~ * *garázdát* ~. 1592: Annak vtanna kezd mondani ferencz Kutinak, te esse kurua, el arultal engemet, de megh lad hogy gonozul Jarz, monda Küti Marton, de ne garazdalkodial, mert en ne(m) arultalak: Mikor ezen keppen zidalmazna . monda Tot Jstuan, te hittuan ember, mit kerez garazdat [Kv; TJk V/1. 252]. 1705: mindenféle rend csak keresi a garázdát a magyar-ral, valamben tud neki injuriát tenni [WIN I, 446] * *izgágát* ~. 1726: Ha ezen Testament(omba)n meg nem nyugodnának az en Edes Gyermekim. valamelyik izgágát keresne: tehát az oljan gyermekem, minden acqvistumtol privaltasok [ApLt 3 Apor Péter végr.]. 1832: aki izgágát nem akar keresni által láthattya hogy a sok rendbeli Commissio oda ingyen ki nem ment, aztis Láthattya hogy az Intsinier azt a nagy Mappátis ingyen nem csinálta [Görgény MT; Born. XVb] * *skandalumot* ~. 1746: jó időtől fogva maga régi nemessi praerogativáját meg akarván tartani Pünkösiti Susánna és Sára Aszszony, nem admittálták, az elsősegre^a, hanem magok édes Anyok mellett megálván úgy communicaltanak, mellyben Scandalumot keresvén Kispál Györgyné Aszszonyom provocalta a' Szent Visitatio eleibe a' meg nevezett Leányokat; de a' Szent Visitatio nem ítélte Scandalosaknak a' Leányokat [Uzon Hsz; Kp I. 160b. — ^aKispál Györgynét].

17. szk-ban; in construcjii; in Wortkonstruktionen: *fejedelemség* ~ *ni* *fejedelemségre* törekedni; a rivni la domnie; nach dem Fürstentum trachten/streben. 1667: nem fejedelemség keresni ment, hanem hogy jószágát visszaadják [TML IV, 88 Szilvási Bálint Teleki Mihályhoz]. 1676: Ő is, nyavalyás, az török földre indult volt királyság vagy fejedelemség keresni, amint hallom [TML VII, 259 Haller János ua-hoz] * *királyság* ~ *ni* →

fejedelemség ~ *ni* * *fejedelemséget* ~ *fejedelemségre* törekedik; a rivni la domnie; nach dem Fürstentum trachten/streben. 1657: Homonnai György német factióból és némely erdélyi pártosoknak is izgatásából fejedelemséget akarván keresni, előljáró hadait beíndította [KemÖn. 30–1].

18. kutat; a căuta; forschon. 1677: Aranyász Oláhok Czigányok por aranyokat mi fizetésért tartoznak Fiscus számára adni . Akar mely folyó vizekben keresni szabados [AC 251]. 1681: Thot Márton, vágó bányász, csak alig lát eöreg is. Ennek mint hogy az vas keő bányát ez szokta keresni, fizetnek mindenik hétre fl. 1., mikoron abban fárad s dolgozik [CsVh 99]. 1732: Ez utánis ha hól micsoda pénzt, vagi Clenodiumot el tétetve lenni eszre vészen valamellyik Atyafi . szabad légjen minde-niknek keresni, és ásní ezen Varczagás utzai alsó szoross mellett lévő háznak telekin [Ne; DobLev. I/149].

Szk: *pénz* ~ *ni*. 1730: Tudodé, láttadé, vagy hallottadé nyilván és bizonyoson . az közelebb el múlt Vasár nap, dél után, Mihálcz Jstván Uram hire, s — akarrattya ellen, hatalmason pénz ásní, vagy keresni ki ment volna? azon jószágon ki merte volna marékkal az pénzt? [Altörja Hsz; Borb. I vk] * *kincset* ~. 1705: Az aranyos palotának mind a felső, mind az alsó padlásdeszkáit leszaggatták, a falakat széllyellyuggatták, kincset kerestek [WIN I, 655]. 1864: Kincses ágy Régen ezen helyen a nép kincset keresett s vélt el rejte [Csőb U; Pesty, Mg-Hnt 102b].

19. előkeres/teremt; a căuta și a găsi; hervorsuchen. 1621: Az mi penigh egieb dolgokban illethj az keőzseget, ezeknek dirigalasaban es bwnetesebe(n), keressek eő kglmek az 1611 Eztendeőbelj Die 20 July concludalt vegezest [Kv; TanJk II/1. 334]. 1680/XIX. sz. eleje: ha ezen Papok papok nem lennének is, ha az magok régi igazságokat keresnék, az Boérokkal szolgálnának [Persány F; Szád. Mundrán lakó Algya Stefán Boér (70) vall.]. 1804: most hirtelenséggel kontraktust keresni nem tudunk [DLev. I. VIIIA. 24].

20. folyamodik; a recurge/apela; sich an jn wenden. 1668: Ez feljebb specificált punctumoknak megállására igrirje magát ilyen formán, hogyha csak az kisebb punctumocskát által hágná is, tehát énnekem se püspököt, se ecclesiát ne kellessék érette keresnem, hanem lehessen szabados elválásom tőle [TML IV, 402 Szalánczy Krisztina Teleki Mihályhoz]. 1711: Jollehet ennekelőtte is vegesztetett volt a Sz. G(ene)ralistola, hogy senki az Atyafiak közül Esperestye hirenélkül ügyes bajos dolgab(an) ne recurallyon T. Püspök Urunkhoz es mashoz; mind-azáltal azt sokan posthabealvan . a Mgos Urakat a Supremus Consistoriumat keresik es busittjak dolgoknak orvoslasara [SVJk].

21. vkiért jön; a veni după/pentru cineva; für jn kommen. 1604: Tiboldy Isak Jöue oda az nemetekkel . az birot be adta volt öt keresik wala [UszT 18/145]. 1633: halla(m) hogy az Vy Malo(m) aitaja megh nylek, es sokat kalandozanak az Malo(m)hazba(n), en rea akarek menni, hagi meg lassam kiczioda, de Zele Geörgi yezte el hogy az Vamost keresik az katonak [Mv; MvLt 290. 115b]. 1701: Bukur . . . mikor hazul el ment . aszt mondotta a' Feleségének hogy mikor Pestes felől három magyar s egy oláh lovast lát jöni mindenét hadgia el csak az gyermeket fogja s mindgiárt fusson el mert őket keresik [Kereszténymás H; Szer. Jac. Cserbelán (40) jő és

Demetrius Rugyan (26) jb vall.). 1766: midőn eképpen beszélgetnének meg sajditta . Damokos Ferentz hogy ötött keresnék a Birák s meg futamodék házambol, és a kértemb(en) ugyan tsak meg fogák a Birák [Szilágycseh; BfR 104. 2 Andreas Hentes (35) jb vall.].

22. kézre keríteni igyekszik vkít: a se strádui/a-şi da osteneala să pune mîna pe cineva; js habhaft zu werden sich bemühen. 1570: ew volt zekeresse Zabo Balintnek, mykor az or vtan Menth volt keresny [Kv; Tjk III/2. 68 fejerwary Mathe vall.]. 1584: Hallotta ezt(is) Teteó Ianostol hogy feddette volna ez Andrast, hogy Ne zolgalna etot latorsagaval hanem Jamborul, Seot ha vetke volna el Menne, Mert Ne(m) Iol larna mert az Azony Apiais keressy, Es ez Zon elment And-ras [Kv; Tjk IV/1. 350 Takaro Ianos vall.]. 1626: Boczkor Janos monda hogj ala megiek Zeöke Janosnoshoz (!) egy puzdorot kerek mert azt mondak, hogj Illies Jyuel (!) nyilual keres es ze(m)be allok uele [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Ficiz Mihaly (60) ppix vall.]. 1666: egy Sámsondrol¹ el bujdosott Kis Istva(n) nevű fugitivus Jobbágyom . megh ertvén hogy keresem, nem régen a² Kolosi Aknára Millyérességre allott [Berz. 17. XII. ¹MT]. 1724: Todor észre vevén hogj az földös ura keresj, Kolos monostorra recipiálta magát [Kisnyires SzD; KS].

23. szerez: a agonisi/ciştiga prin muncă; erwerben, verschaffen. 1570: Az My Marhachkayak Antalnak vagion mostan Eo maga az fiaywal egembe kereste Nem attyawl Maradot [Kv; Tjk III/2. 136 Karas Myklos vall.]. 1589: egez életvknben az mi kichidet keresteonk vala es giwteottwnk vala, vgj mint fl. 32 ez tiz singh hean zaz singh vaznat [Márféva U; UszT]. 1598: Nem thúdom hogi Eotwes Thamasnak Eossireol semmi marhaia zallot volna, hanem azt thúdom hogi keze munkaiawal kereste amye wolt [Kv; Tjk V/1. 207 Jffiw Boncidai Gergeli vall.]. 1602: az magam lelemessit kit en kerestem, zerzettem, mindeneket Nekték hagio(m) [Kásonimpér-fva; BCs]. 1629: miert hogj reszt az feleségének az hazba ha az gjermek(ne)k az szüle attiatol marat az, nem eö ke-reste [Mv; MvLt 290. 158a]. 1679: az mely hazban mos-tan laknak aztis edgyüt szerzették, es keresték aztis Szgyarto Janos Uram egészen hagyá Feleségének tellyes eleteigh [Kv; RDL I. 157]. 1772: minden Jovats-jakokat tulajdon magok égyjütt keresték [Kv; KvRLt káj. 25 Kun Márton és felesége test].

Szk: pénz(t) ~ pénzt szerez, pénzre tesz szert. 1570: Zabo Janosne . ezt Montha hogj az wra ely very kergethy az haziwl hogj penz keressen neky, Es eo neky Ninchen Myhez Nyulny egyebhez hane(m) az my hazatayan vagion [Kv; Tjk III/2. 22 Orsolya azzon Nyreo fe-renchne vall.]. 1756: mint hogj szegeny ember voltam menogtettem eö kegyelmihez penz keresni [F.csernáton Hsz; HszjP Fegyverneki István (42) pp vall.]. 1774: Kerti veteményből se kerestek pénst [Mocs K; KS Conscr. 56].

24. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: eledeit ~ a căuta hrană/de-ale gurii; Essen suchen/auf-bringen. 1719: helységink szegény lakosi jó idénin (!) korán elbujdosván másutt életet táplálására való eledeit keresni [SzO VII. 259 Cszs. Gysz és Ksz tisztai a gub-hoz] * *élelmét* ~ i a-şi procura hrana; seine/ihre Lebensmittel suchen/verschaffen. 1847: férjhezmenetelem idejéig hol Kőhalomban, hol Szebenben ... szolgál-

latom útján kerestem^a élelmemet [VKp 167. — ^aVarga Katalin]. 1849: Kelemen Béni mondotta nékem nem akarom én hogj szolgálattal keresd élelmedet annál fog-va mostan jösz vélem egy szeribe el is vitt ujbol a² Biazini vendég fogadoba [Kv; Végr. Vall. 14 Krizsán Mária vall.] * *életét* ~ i a-şi asigura subzistenja; sein/ihr Le-ben sichern. 1561: Egy idegennekis ne legien it az waros-son mwy chinalassal etleit keresni [Kv; ÖCART.]. 1584: (Hagyóné) Igaz Munkaiawal elt, Ruhat Mos az sok Jam-bornak es vgy keressy életet [Kv; Tjk IV/1. 365 Ersebet Nagy Janosne Anna Leorincz kowachne vall.]. 1722 k.: Proventus Pastoris . Az özvegy Aszszonyok az kik csak orsojokkal gusaloyokkal keresik eteket 3. sing vásznat adnak [Radnótfája MT; GörgJk 113]. 1790: Keresem életemet Tspil, Kászával, Kapával és a mivel lehet [K; KLev.] * *kenyerét* ~ i a-şi ciştiga pînea; sein/ihr Brot erwerben. 1683: Ennyi, steób sok alkalmatlan-sagi conflualvan tovabba valo betstelségére es serel-mere Sz: Tarsaságunk(na)k tetzet hogj Dobai Mihály Atyankfiat közöttte tovab ne patiallyia hanem medio temporis relegallyia. keresse kenyeret az hun talallyia [SzJk 194]. 1790: a Helységnek sovány terméketlenségé-re nézve kézi Mesterséggel, kádársággal, Szekerek s egyéb Eszkezek tsinálásával keresik kenyereket [HSzj kézi mesterség al.] * *kenyeret* ~ vkinek eltart vkít; a in-treţine pe cineva; jn erhalten. 1628: egi kor Rezezen az en Mattkam aual feniegetet hogi orromot ajkastol el-<me>czi holot megh cziak iegiben volta(m) nalla es ke-nierett nem <ke>resett nekem [SzJk 18] * *szükségét* ~ i. 1581: az En Jozagochkambeli zegeny Jobbagimis onnat Eltenek minden fele muhaba (!) walo fakkal hordo fal-nak walo fawal zuksegeket abbol kerestek [Törzs. Kor-nis Mihály a fej-hez].

25. igényel, követel; a pretinde/cere; verlangen. 1570: Zeoch Myhal Recognoscallya hogj mykor hagiót byro volt hitta volt eo eleyben ferencz pap Alcz Antalt az zeoleiert es Torozkay adossagat keressy volt rayta. De az Theoruen ely vetette az papot Melleole. Es benne hatta Alcz Antalt az zeolenek vrasagaban, kiert Alcz Antal leys teotte az tyztasagot d 40 [Kv; Tjk III/2. 84g]. 1583: ha mi igassaga wolnais minden melleol el maradot es az mit Raytunk keres az is ra ter, miert ket missilis mellet zollit, Patuarosnak mondom Erette es keresetj melleolis el maradott [Hsz; BálLt 80]. 1591: valamith en raita(m) keres, aszok mind rah ternek az felperesre [UszT]. 1631: csak enrajta(m) ne keresse az uta(n) Ko-uacz Peter en mindeneket kiadok [Mv; MvLt 290. 261b]. 1646: Talauan megh egi Verczie szabasu szürke herelt louat egy Fogarasi Geörgi neuü legeny alatt ha io szuatossat nem adhatia, hogi aldomas itallal uőtte, es czerelte . . . annakis^a karat rajta keresi [Kv; Tjk VIII/4. 115. — ^aMásik elveszett lovának is]. 1795: ha mi károk, hatra maradások következnek, mindeneket rajtatok fogna keresni s p(re)tendalni [Ádámos KK; JHb XIX. 46]. — L. még RSzF 296.

Szk: *bírságot* ~ per útján pénzbüntetést igényel. 1766: Az falu törvényiben constál, hogj Esztene nevű helyen alól foglalni csereerdőt nem szabad, mivel marha élő hely. Pető János junior, belemenvén, potencieose le-aszalta. A bíró, Lőrincz János megzalogoltatta, és keresi a bírságot falu törvénye szerint. Mely megítéltetett [M.hermány U; RSzF 134] * *elégítelt* ~ 1876: Törös János, ha Csonkáné által sértve érezte magát, a törvény

útján kellett volna elégtételt keresnie [M.bikal K; RAK 328] * *igazságot* ~ jogos követelést igényeli. 1590: Reisz Mihály . hiremelkwl az en pechetemet le vonta, ot Nem lewen, es Saffraniomhoz hozza niult, ez Nagy Antalnak fizetet saját Adossagaba az en Saffraniombol, keesz volnek meg eskennj hogy igazságot keres Nagy Antal [Kv; Tjk V/1. 24 Peter deak Al(ia)s Syrmer vall.] * *perrel* ~ per útján igényel vmit. 1637: ollia(n) dologhra nem emlekezem hogi az diuisio uta(n) pert hatunk volna közöttük, hogy valamit perrel keressen az Aszszony [Mv; MvLt 291. 76b]. 1671: perrel keresni az haereseznek saját jószágokrol valo leveleket károsnak ismérjük lenni [CC 68] * *terhet* ~ *vkín* tartozást követel vkitől. 1586: a' leant az Varos Directori es Igyarto Georgy kezesegen erezték el. Azon keozbe fernek Adok a leant, de Igyarto Georgy Nem hízva, hane(m) terhet keres vala raytunk [Kv; Tjk IV/1. 587 Zeoch Miklos vall.]. 1596: P(ro)ponit I . Az my terhet raytam keres^a, rah tér [UszT 11/6. — ^aA felperes]. 1598: myert hogy megh az teórüeny el ne(m) valt közöttink, semm(y)-be megh Artatlansagod ki ne(m) techik, es terhet keresz, azis rad tér [i.h. 13/104].

26. reklamál/visszakövetel vkit/vmit; a revendica pe cineva/ceva; jn/eine Sache zurückfordern. 1569: soha ne(m) keresyk ezt az zylkerek^a Yozagot az wytezeo almadu Andrastol es az Eeó Maradekytol: Es Anos azony Eeó maga feleólis felelt hogy soha ne(m) perly sem ne(m) keresy Eeóü js ezt az zylkerek yozagot [Néma SzD; JHbK XXXVIII/6. — ^aSzilkerék, később Szükerék SzD]. 1570: mywel Zigartho Myhal es Janos deak Jdegen orzagba nem voltak hane(m) gyakrabban az varoson laktak, hirekel volt az kertnek ely adasa, Nem Tyltotak sem kerestek ennye Idew alatt Azert ely marathak melleole [Kv; Tjk III/2. 49]. 1584: az Actor ne(m) attiafiatol keres Jozagot, hane(m) ldegenteol [Mv; BálLt 80]. 1600: az mely hazat es eóreksiget keresne Racz Benedek, az apiae Racz Antale wolt, es ezt az It werre gywkerre illetne [UszT 15/136]. 1666: nem hallottam hogy senki ellene mondat volna vagy kereste volna az Jozagot [Marosillye H; JHb XXV/6]. 1671: (Ha szökött) Jobbágyokrol inquiraltatnak akar legyen az Relatoriaban az, hogy hol s' ki földén lakik az ilyen Jobbágy, csak constallyon világossan, hogy azon Possessoré a' ki keresi es ab Anno 1657 bujdossott-el hire s' akarratya ellen, tartozzék restituiálni [CC 58–9]. 1717: azon szölo pos(ses)iojáb(an) eo kglmének valakitől impedimentuma lészen, ne engemet Compillallyon érette, hanem az venditorit, es ott keresse pénzt az kinél lehet [Ne; DobLev. I/91]. — L. még CC 69–70; RSzF 236.

27. *in* perel; a se judeca; einen Prozeß führen. 1592 k.: my mind aszrol Reóuideren lly valaszt tezőnk hogy my Jo modo(n) chelekettünk, Jo modo(n) kerestünk, merth my teórüenynek foliassa zerinth chelekettünk [UszT].

28. perel vkit, pert folytat vki ellen; a da in judicatá pe cineva, a face/intenta cuiva proces; gegen jn einen Prozeß führen, klagen. 1548: Azyonom Aniam Zwch Thamasnak wettet volt zalagon Egy Arranas Barsont Nigy forintirth Azirt, az Ew fytul Zwch Lenarttul, En Meg váltottam. Es Ez En Lewelemeth Adom Menedekul, Neky, hogy ha valaky Ewtet keresne Jrthe tahat En Mindenek ellen Meg otlamazom [Somkerék SzD; Beszt-Lt 64 Erdelyi Bertalan elismervénye]. 1592: megh ertette(m) az Actrixnak keresetith, Jobbagia kepebe(n) keres

hogy en itt az Sokadalo(m)ba le vonta(m) volna [UszT]. 1620: Szentgyörgyi Molnar Istuan p(ro)clamaltata Kozmasi Kwsseb Mihaly Petert az breuisre intentaluan azt hog ötöt artatlanul le vagdalta volna melynek faldalmáert ad f. 25 kerese [Zsögöd Cs; BLt 3]. 1722: az en vekony es csekely opiniom azert ebben e volna, hogy Ngod primam et omnia az ember halalert keresne a paralokot [Székelykocsárd TA; Ks Sándor Gergely lev.]. 1809: áll a Törvény a kinek a mi keresete keressen kit kit de azért ok nélkül szenvedtetni senkit se lehet, es nem szabad [Szu; UszLt ConGub. 1655-höz]. — L. még RSzF 110.

Szk: *diján* ~ *vkít* holt vérdíjért v. eleven/élődíjért perel vkit. 1625: Kaycza Pal kezdette vala perleni egy rutt enek szerzesen dyan keresi uala [Kászonfelföld; LLt] * *eleven díját* ~ *i vkín* eleven/elődíjért perel vkit. 1682: Eleven díjját keresi Orosz Istvá(n) Dobai Uramon ilyen okon, hogy egykor a' templomban maga élete után leselkedőnek mondotta, mely miatt a' tisztek kezében esett, kilencz hétig vele fogságot szenvedett, két forintot fizetett [SzJk 166] * *fején, jószágán* ~ *vkít* (perben) fő- és jószágvesztést kér vkire. 1606: Ezert euocaltatta uolt . . fwle Jacob <Andrast> it bardoczj <zek> be giulest hirdetet uolt meljbeol iot ne(m) remenhet<w>nk Ergo azt mondiuk, hogi feieden iozagodon kereswnk erte [UszT 20/17] * *fejét, nyelvét* ~ *i fő- és nyelvvesztésért* perel vkit. 1591: Kapa Casparne Lucza Azzoni hallotta Bornemizza Gergelneteol ezt hogi monta. Nem semmi vgimond az kinek fejet nieluet keresik^a [Kv; Tjk V/1. 62. — ^aA nyelvvesztést nyelvváltással (l. ott) helyettesítették] * *füstjén* ~ *vkít* lakóhelyén perel vkit. 1570: Charkay Myhal, Nagy Janos, Monostory eskwt polgarok ezt valiak bachy gérgh prokatora . . azt Montha Josa deakne ellen hogy ha Meltatlan es Ne(m) Jgazan chelekedet, Byraia vagion Koloswarat keresse fwstin es clegh Theorwent al neky gola [Kv; Tjk III/2. 108]. 1677: (Az újtordaiakkal) ha személyekben valo dologért perelne valaki, keresse füstín, ha privata persona perel valami privatus embertől örökséget, mint a' több Oppidumokban, ugy ot-is az ot valo Birák előtt inditsa, onnét bocsáttassék Táblára [AC 141]. 1791: ha Goja Indréj hibázott volna, ötet itten a füstjén keresvén bőséges elégtétel fog adatni [Topánfva TA; Ks 75. VII. 197]. 1820: Jnonyitza Ita nem tagadhattya, hogy az Lovat a Csolnokosi Embertől Csolnokosi Sámuel Urnak el nem vette volna határozottatott, hogy azon Potentiáért 12 M frokra büntetessék, és a Csolnokosi Embert keresse a maga füstyin [F.szálláspatak H; JF 36 Prot. 3] * *girára* ~ *vkít* egy gira/márka bírság kirovásáért perel vkit. 1593: valami tilalomert engemet fel zolita, azt mo(n)da tilalmat teott az eo Jobbagia ellen Theoreok Pal ellen, kire rais hitta(m) az kiraly birak eleybe(n) Azert engemet Girarais keres vala az hiuataert [UszT] * *gyanúval* ~ *vkít* gyanú alapján perel vkit. rég gyanúperrel perel vkit. 1615: Olah Mate szeginy Jobbagiunk aggia erteswnkre . . hogi egy Bene Istuan neuw ember szabad szekely, feleséget giermeket ez okon, hogy . . . haza megh Eghwen, gianosaga volna hogy eo czielekette Arestalta volna; nem akarta sem gianoual sem penig egieb keppen keresni, hanem . . . feleséget giermeket tartotta megh [UszLt IX. 75. 1 fej.]. 1625: hogy ez giwmolcziot ereten koraba(n) le uertek karomra . . . gianakodom hogy eo mia eset azis . . .

mint hogy az gumolcz le ueres felol czak gianoual keresem ha az giano ellen menti magat absoluatassek abol az rezbol [UszT 64a] * *hatalmat* ~ *vkín* erőszak/erőszakos tett miatt perel vkit. 1595: en semmi hatalmat njem (!) czelekezem, az minemo hatalmakat en rajtam kerez [i.h. 10/23]. 1599: vereseget hazra menth hatalmot kerez rajtam kez vagyok annak vtanna valaszt tenne(m), de azt mondom ha ram ne(m) rakkad megh holt diomo(n) vagy [i.h. 14/45] * *hatalomra* ~ *vkít* erőszakosságért/erőszakos tettért perel vkit. 1598: hazra menth hatalo(m)ra keres, en ne(m) vagyok hazra menth hatalmo(n), merth en korchomajara Innia mente(m), eó adott okot tellyiesseggel mi(n)denekre, merth eleőzeris eó zidott uala megh [i.h. 13/34]. 1606: az Jozag azokban az wdeőkben Ingien sem voltak te kezembe se birodalmodban hanem annak vtanna az Commissariusok Jt letében Jtlete az teőrueny kezében myert engem oljert keresz hatalomra kj te kezembe nem volt [i.h. 20/162] * *holt díját* ~ *i* vérdíjért perel. 1602: Wajda Andrasne Klara czitaltatta wolt boier martonnet, Tiztesse(g) dolgaert, miert hogy Ettetőnek monta, es az al peres miert zemelie zerint Jelen ne(m) wolt . az fel peres holt díját keressy hogi ötlet Ettetőnek mondotta, Azert ugy tetzek az Teorwinnek hogi holt dian wagio(n) erte [i.h. 16/90] * *igazsággal* ~ *vkít*. 1761: monda az Exponens mit csinálsz Mihály mit gazolokodol hiszen én Semmit Se vétettem, ha vétettem van igazsag keres igazsággal [Búza-mező SzD; Ks 17/LXXXIV. 41 Marosan Grigorás (40) zs vall.] * *jobbágságra* ~ *vkít* jobbagyi állapotba való visszahelyezésért perel vkit. 1625: Felső Boldogazzonyfalui Incze Janos wram felesége Janossi Susanna azzony kepeben mint perlekedik Hermani szamos embereckel, kiket Jobbagysagra keres ő kegme [UszT 170a]. 1744: nehái Vesselőnyi István ur(am) eó Excellenciaja Czifra Szabo János Ur(am) Posteritassit Jobbagyságra akarta keresni [Somlyó Sz; TKI St. Jenei (32) lib. vall.] * *kapitálisra* ~. 1590: Jhon Jó az törvenj nap, kibol Engem Palaticaj Geörgy wram, capitalisra keres, es ha az napra hon nem Lehettnek meg karoswlnék [UszT] * *nagy terhekre* ~ *vkít* bírság megítéléséért perel vkit. 1592: en vgy mint te mo(n)dod nem emlekeze(m) sem az veresegre, sem az sok szitkokra kiert te engemet nagy terhekre keresz [i.h.] * *nótán/nótára* ~ *vkít* (fejedelem iránti) hűtlenségért perel vkit. 1710: Szokás volt eleitől fogva, hogy mikor valakit nótára kerestek, publicae az egész ország előtt mondták ki a voxot ellene a státusok [CsH 322]. 1736 u. gróf Apór Sándort in anno 1345 ... az akkori fiscalis director notán keresi azért, hogy valami jobbagyot repetálván tőle Pálosról, az két cancellistát levonattja s úgy elvereti, pokrócba vitték el őket; ... akkor vesztette volt el az Apór familia az pálosi jószágot per notam [MeTTrCs 446] * *potenciára* ~ *vkít* erőszak/tétélért/erőszak miatt perel vkit. 1595: Az mely potenciakra mjnkét keres, abban my telliesseggel artatlanok vagy(u)n(k), myert pedigh minket illjen potenciakra keres, valamely terhet keresi rajtunk, Azert minddeninknek holt dyan wagio(n) [UszT 10/101]. 1670/1740: Potentias Törvény Keresetiről. Végezők asztis hogy ha valaki valakit potenciára akar keresni az potencia egy Forint légyen Ebben is az Falunak 25 pénz legyen, a többi a nyertes félé [Homoródsztpál U; WLT] * *törvényben* ~ *vkít* perel vkit. 1711: minek előtte én mondtam volna hogy a Dna.A. vesztette meg a lábomat;

annak előtte sok izben és sokan . kiáltották szeméb(e) hogy meg vesztette eó kgle; de eó kgle törvényb(e) csak egyet sem keresett én előttem [Dés; Jk 365] * *törvénnel* ~ *vkít* perbe fog vkit. 1570: Espotal Mester kwlte volt Eotet Sram Istvannehoz az kertbe, kerye ozon hogy Dyznayt Ne veresse, hane(m) ha kart teot Theorwennel keresse [Kv; TJK III/2. 174b]. 1584: Az varos procuratori Ielentettek hogy sok gonozsagh volna az varosson es Eyel laro es parazna Azzony Allatok megis elegen volnanak, kiket az eleobbj mod zerent teorwennel keresnek, de sok feo feo vrainnak volna ellenek [Kv; TanJk V/3. 286a]. 1651: teőruenyel keresuen az karos ember erette teőrueniel el érte eóket az el lopot Eőkreők arát mégh fizettek az karos embernek [Lompért K; WLT 2 Bodor Istua(n) (40) jb vall.]. 1731: hamit vitettem volna keresett volna Törvénnel [Dés; Jk].

kérés 1. rugáminste, cerere; Bitte. 1561: my az meg mondot mestereknek kereseket igazaknak itilven lenni az o vegeseket (!) az my priuilegiomunkba wewok [Kv; ÓCArt. — ^aAz 1627-i más-ban: vegezeseke]. 1570: vegre az fogoth nepekkel ez wallo zolt Borbely Lazlonak az haro(m) lab Nyomneh feold feoleol (!). Es az ew keresekre Megh engette wgy hogy keozth zaz Janos Thartozek Mindenkor chinaltatny valamykor Zwksegh lezen [Kv; TJK III/2. 162 Nagy Barlabas vall.]. 1607: a' Testamentom teőnek . . . keresere ezeket meg irtuk [Illyefva Hsz; BLt]. 1667: Lazár Peter Uramis az mi törekedesünkre es keresünkre meg engede, es meg békélék Darabos Mihályval [Kv; Ks 65. 43. 10]. 1677: Nagy Sebestyén Andras . . . sokkal levén ados Kováts István Uramnak ugy adta ő kegyelmének^a, mellyet sok kéréssel es utanna valo járással vihetet végbe, nem usoraért [Mezőbánd MT; MbK. — ^aA telket]. 1749: kérsire el bótstottam kezességen hogy magát azon gianobol ki tisztitsa [Veresegyháza AF; Told. 3].

2. kérvény; cerere, polijie; Gesuch. 1836: ide bé adott Kérése melletti hiteles Bizonyítványokból nyilván való lévén Babos Istvannak hibából esett taxáltatása, ötlet ezen Kir. Fő Számvevő hivatal a' relaxalandok közé . . . feljegyezte [Kv; RLt gub.]. 1843: a falusi közönségnek mondotta Varga Katalin, miszerént öfelségénél járt, s azt reméli, hogy azon kérés nyomán, amit oda beadott a felséges királyi főkormányhoz, jó válasz fog jönni [VKP 114].

3. felkérés; sollicite; Aufforderung. 1568: My koron my Az Wytezleo Bamffy Pal wram es Bamffy Menyhart keressere Rogatio wassarnapon^a feyrwarath az Ew dolgoknak megh latasara, egybe gywltunk volna, Wethenek my Eleonke Articulussyokba egy nehany rendbely dolgokat, melly dolgok feleol, Ew kewztewk egyeneltenség wolt volna [Gyf; Jhbk XII. 8. — ^aÁldozó csütörtök előtti vasárnap].

4. megkérés, feleségül kérés; pejiere; Werbung. 1582: hallottam mind zeoke mihalnak es az eochemnek(is) zaiakbol, hogy Amikor baba Istwannenal voltak es eg mast az Azzonniál Aiandekoztak, Akkor Jttasok voltak, hallottam azt(is) az eochem zaiabol hog az Azzony a' keresnek Napiat eleozor hetfeore halasztotta volna, es az vtan kedre mely halogatast vgian meg vnt volna vegre [Kv; TJK IV/1. 68 Beregzazy Lukach vall.]. 1758: Azután a sógort kérésére küldöttem, jöllehet nem igen javallotta. Talán azért is, hogy az anyját,

Danczkai Sámuelné akarta volna velem elvételni [RettE 73].

5. kikérés; solicitare; Ausbitten. 1545: az nagisagodh poronchiolathia zerinth mi megh kerok az annazonjnak egy fia . az kinek neue gergely gereb kelemenhelen lakozando az vitalius gerebb az Jozagh kereseben semmj Ellenth Nem tartha [Fiátfva U; MNy XXIV, 216 ozdy gergely és gaspar gerebb Fráter Györgyhöz]. 1671: Azon Vármegyének vagy Széknek valamelyik Tiszti által kérésse a' possessortól az ilyen jóságot^a, az kérés után admonealtassa azon székre az hol az jóság vagyon [CC 63. — ^aJogos örökségét].

6. jog kereset; plingere (scrisă), acțiune; Klage, Eingabe. 1786: tartozik Ferencz István ökegyelme a maga ductussából elfogott juhokot elbocsátani, így ítéltetett, és a Ferencz István kérésitől Oláh Bokor absolváltatott [Ozsdola Hsz; RSzF 183].

keresendő szerzendő; care va fi dobíndit; zu erwerben. 1727: minden kereset, és ezután keresendő ingo és ingatlan javaimat ... Szilágji Laszlo(na)k, és Borbárának vallattam, és kötöttem [Gyf; JHb XVI/1.].

keresés 1. *átv is* căutare, căutat; Suchen. 1571: ele zamlalhatatlan rajtok valo ado es birsag zedes . . mak viragnak keresesse es zedesse varba vitele [SzO II, 329–30 a székyly nemzet foly.]. 1590: Valazottak oly zakadec erdeo keresesere kibeol a' zenas kert meg Epwllieon, Kadar Mihalt, es Vegh Janost [Kv; TanJk I/1. 139]. 1639: Füzesen lako Nagi Janosne Leaniat Ersebetet boziattia az Eccla hitötlen ferienek keresesere [SzJk 46]. 1749: egy alkalmatossággal ... Lovam keresésére ki menvin jog reggel Kis Muncselen ködös idő vala [Kismuncsel H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1780: egy ökre el veszvén ... a Kotsi Erdőben keresise alkalmatosságával ottan reá tanált . egy Szürke Szörű Lora [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1806: Oda maradván a hazajáro Csordabéli valamely marha, tartozik a' Pásztor . legottan azon Marha keresésére viszszafordulni [F. rákos U; Falujk 13–4 Sebe János pap-not. kezével]. — L. még AC 63–4; CC 45.

Szk: *maga haszna/java ~e*. 1578: Az molnarokra is wygyazasa legyen, hogy az molnok haznat ygazan be adgyak, tekozlast benne ne tegyenek, az eörloket az molnoktól, walamy hamis magok hazna keresesewel el ne idegenicnek [Kisfalud AF; OL. M. Kamara Instr. E. 136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kovachochy ut. Mathias Niary gondv-höz]. 1654: Semmi emlékezetre és dicséretre méltó dolgot nem építténének sem váron, sem egyebütt a nagy maga java keresése miá a jámbor tisztek [ETA I, 158 NSz] * *vkinek kedve ~e*. 1619: Mondám . Az én uramnak vagyon gondja az maga ótálmára és az hatalmas császár kedve keresésére [BTN² 183]. 1671. Mivel Isten után ez hazának megmaradása áll az Porta kedve keresésében, a' melly-is fundáltatott az adoban: kellettett adót mostan fel-vetnünk^a [CC 96. — ^aKöv. az adóikvetés részl.].

2. elő/megkeresés; căutare; Hervorsuchung. 1664: Asszonyunk ó nagysága parancsolt volt valami levelek keresése felől [TML III, 130 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. 1718/1781: Ezüst, arany, és egyeb supellectilék keresésével, egyéb lábós, szarvas Marhák rátióival ... Josika uramot az több Condivisor atyafiak eő Ke-

gyelmek nem terhelik [JHb LXXI/3. 485]. 1791: Veres Jstán üdösb sus kribalak az privigyium (!) keresesere [Torockó; TLev. 5/7].

3. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: *élelme ~e* căstigarea mijloacelor de subzistență/trai; sein/ihr Suchen nach Lebensmitteln. 1816: Bulzesd, Grohot, Ribitsora és Ujbared falukban . . a' leg szegényebbek nagyon el széledtek élelmek keresése végett [Ribicsora H; Ks 118 Vegyes ir.] * *kenyere ~ére elégtelen* (a fi) insuficient pentru cătigarea pînii de toate zilele; zur Erwerbung seines/ihrses Brotes ungenügend sein. 1777: engem annyira vertenek, hogy holtom napjáig épp ember nem lézlek, s kenyere keresesire elégtelen [H; Ks 114 Vegyes ir.] * *maga élete ~ére alkalmatlan* (a fi) incapabil pentru cătigarea mijloacelor de trai; zur Erwerbung seines/ihrses Lebens ungeeignet sein. 1689: Horvat Iudit Aszonynak ... Lévén ... égy Lovász Marton nevű örökös jobbágya ... azis igen el vénhetet és szegényedet, maga élete keresésére is alkalmatlan ez mostani sok Contributiokra nézve [Kv; RLt O. 5].

4. kutatás; căutare; Forschung. 1677: Nyomot sem be nem vesznek, sem ki nem adnak; szabados menetet engednek a károsnak, segítik is keresésében [Gyalu K; MNy X, 370] | Kénésőnek keresése, és készíthetése fel szabadítottatik Fiscusnak adván-bé fizetésért [AC 261]. 1702: Jött mi hozzánk Zalathnáról egy Sebastian János nevű Bányász Ur holmi materiáknak keresésére, a' ki a' mi völgyünkbe fekvő Materiákat meg próbáltatván futatatt bizanyas materiákat, mellyet a' mi Földes Uraink ezekbe vévén megirigylettenek, és ottan ellenünk haragra indultanak [Torockó; TLev. 4/3. 1a]. 1762: senkiis, valakinek a' Supremum Montanicum officiumtól, Patense lézen, az Ezüst és on Ercz(ne)k keresésétől ... nem tiltatik, se meg nem gátoltatik | a' mely vas Bányák pedig mostan mivelletnek a' Községtől, azok(a), azok Possesoraiunknak consensussok nélkül Ezüst és on Értznek Keresésére . bé menni nem lehet [Torockó-sztgyörgy; i.h. 8/7].

5. kb. felkutatás; cercetare, căutare; Ausforschung. 1702: Ki lőtt légyen mű közül (!) a mű szabadságunk keresésének Indittoja? [Torockó; i.h. 4/3. 29]. 1762: az utrizált fák keresésére ad szabadságot [Marossztgyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1798/1799: a' Fel-Peresek ezen privilegiált állapottok keresésében régtől fogva nyughatatlankodnak Földes Uraik ellen [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 423].

6. követelés; revendicare; Forderung. 1629: miuel az Inctanak minden Jovait el bechyültek adossagban . es akkor az A. negligalta az eo adossaga kereseset, tehát el mult mar melleolle. s az Incta sem tartozik semmitis fizetnj, miuel nem hogy vvarol az ki adosult volt valamie maradot volna de megh az magaeis ha mi leot volna mind el bechyülttetet [Kv; TJk VII/3. 190].

7. jog kereset; plingere (scrisă), acțiune; Klage, Eingabe. **Szk:** *méltatlan ~.* 1588/1589: chyan Benedek megy eskewgyek így eő magah, ha Ezen Jstenteól walo filiben megy meer eskenny, Tehat Marthon vram Chian Benedeknek dyan marad, Az méltatlan keressessert [Somlyó Sz; WLt] * *törvény szerint való ~.* 1671: Mostani Kegyelmes Asszonyunk birván hozzá való falukkal és portiokkal edgyütt Balás-falvát-is . kik pengig még azon jóságához praetensiojokat tartanak servatus

de jure servandis uttyok engedtetett Törvény szerént való keresésekre [CC 71].

8. *per ~e* per folytatása; continuarea unui proces; Fortsetzung des Prozesses. 1670: Capitany Vr(am) maradéki ereőtlenek és érteketlenek lévén ez hoszszas pernek keresésére, részek szerént kellett volt Nehai Mikola Janos Vra(mm)al ... bizonyos Contractust czinalni [Kv; JHbK XXIV/25].

kereset 1. keresés; căutare, căutat; Suchen. 1821: Petru Fág azt adja fel, hogy nékie egy tulka el tévellyedt mellynek négy napok mulva sok keresete után akadtatt nyomába meg nyuzva [H; JF 36 Prot. 17].

Szk: *~e* *vagy* keresett, kelendő. 1708: A' Gabonák el adásáb(an) jó szível leszünk munkások csak cseppetlenhőnk el es lenne keresetek [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1792: szükség hogy egy kevéssé még várakozzunk talám jobb kereseti lesz holminek továbbára [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. cŕtig; Erwerb. 1570: Margit Thakach Istvanne Aztis Twgya hogi egy hazban Laknak. De eletek es keresetek feleol semmyt ne(m) twdnak [Kv; Tjk III/2. 16e]. 1602: az Thamas deak vram felesége Catha azzony ott az Annayaul lakott de az Annayaul eő neki semmi kereseti nem volt, hanem varrasawal ha talalt valamit [Kv; Tjk VI/1. 606b Honesta Matrona Catharina Rlcta Ioanis Kadas vall.]. 1641: io kereseti vtan Isten annak vtanna megh alda [Ne; RLt 1 Mich. Thot de Enied (72) vall.]. 1786: keresetek is igen vékony volt [Kv; KLev.]. 1864: Kovács Kata ... terhes asszonyok gyermek elcsinálása ... és több elé nem számlálható gaz keresetek után is él [M.bikal K; RAK 250-1].

Szk: *egy ~en van* közös kereseten van. 1599: Chyge Miklos . vallja Razman Istvan zolgaia lewen enys egy kereseten volta(m) az Annayaul Razman Adamnewal, es enys vittem oda az eo reze zerent valo portiot [Kv; Tjk VI/1. 382]. 1747: a' Parsok 100. marha börk el adásában edgi kereseten volta(na)k mellyeket el adván, Computust inealta(na)k edjimás között [Torda; TJKt III. 121]. 1771: A beadott relatoriákban levő fatenseket is meg nem vizgáltam volt, tudniaillik az olyanokat, kik az actorral hasonló társaságban és egy kereseten lettek volna [M.hermány U; RSzF 268] * *egy ~en és kenyéren van vkivel* közös kereseten és közös asztalon van vkivel. 1771: Én pediglen az engemet kiházásított szülőanyámmal egy kereseten és kenyéren nem vagyok [uo.; i.h. 269] * *egy kenyérre és ~re visszaáll.* 1807 k.: sem edtzer Sem mattzor néhai edes Attya haláláig egy kenyérre és keresetre viszsza nem allat(t) [Sinfva TA; Borb. II] * *hamis ~tel él.* 1675: Mondré Pált citáltattuk hogy sok emberséges embereket megh chialván varáslásával és virgásságával meg károsított, s hamis keresettel élt [Kv; Szám. 34/LVI. 6-7] * *külön ~en van.* 1734: Székely Ferencz Uram az Attyai Jozsagra magá építet Pinczet Pájtát es egyebeket is, noha külön kereseten volt az annyatol es bátyatol ... külön aquirált Ház helyet erdőt retekét es szanto földeket mindeneket [Asz; Borb. II Forika Mihaly ns felesége Kovács Anna (25) vall.] * *külön kenyérre és ~re áll.* 1807 k.: Az Eskette-tőt tudam házassága után a néhai edes Attyától külön kenyérre és keresetre allatt [Sinfva TA; i.h. Fodor István (50) a szék assz. vall.] * *magá kenyéren és ~en él.* 1698/1750 k.: a melly Nőtelen 'legény(ek)' ... magokra

vag(y)nak és magok kenyereken és kereseteken él(ne)k ... azok tartozzanak fél bért fizetni a Praedikatoroknak [RGyLt A. 12].

3. keresmény; agonisealá, economii; Verdienst, Einkommen. 1597: Elek Janos az Baniay Janossal való tarasagakor annyra ki fogiot wala minden keresetibeol hogi három rendbeis foglaltak el hazat [Kv; Tjk VI/1. 14 Berekzazy Lukach vall.]. 1638: Az Mostany feleségem es kis giermekem felol, Mint sayat keresettembol, Igy disponalok [Kv; RDL I. 113]. 1780: A' mik ... ezen kívül az Ház és Jozsag körül vagynak ma, és talaltanak, azokat rész szerint együtt való keresetünköl, rész szerint pedig Edes Atyám Házaol hozattattakbol szaporitattuk [Ne; DobLev. III/546. 2b]. 1795: nem hogy Antal az Édes Annayával és Testvéreivel az maga kereseti közlőtte volna, de még az életből magának vakart es gyűjtött [Osdola Hsz; HSzJP Ito Ferentz senior (46) gy.kat. vall.]. 1805: Mi hogy az ő határ nélkül való kívánságaiknál fogva keresetünknek minden Sirját meg emészteni kezdett munkásainknak regulatiojára a' Ngod plánumához mérséklett utat ki dolgoznok, egybe gyűltünk vala a' Biroság Házhöz [Torockó; TLev. 9/38].

4. szerzés, vagyongyarapítás; agonisire, achizitie de avere; Vermögenserwerb. 1658: Az Vensegneis Erőtlensegi igen megh fogtanak az keresettől, nem kereshetnek azok helyeben mast [Mv; Nagy Szabó Ferencz végr.].

5. szerzemény; bunuri dobindite; Errungenschaft, Erwerb. 1572 k.: Amy keresettem volnais azt massra kel biznom Azok penig mikor az en zemem ott nincsen chiak az isten Twgia mint chelekednek vele ... mert nem nevededik hanem Inkabb apad az en marham [Kv; Tjk III/3. 30d]. 1628: (Férjem) mikor masunnatt valamitt hoz(ott) affele Ragadomani uti emberektol el vőtte es <nem> Isten szerent való kereseti volt az kiert velle haborgotta(m) [SzJk 19]. 1734: Székely Ferencz Uram az aquisitumab(a) ment lakni ezt pedig hallottam hogy mondotta ... hogy azért megyen az maga keresetibe(e) lakni hogi holta utan senki a maradekat vagy Successorat ne haborgassa meg benne [Asz; Borb. II]. 1755: Volt

T. Nztis Vajda Istvan Uram(na)k a Felei^a határon ... egy darab szőlője tulajdon maga kereseti [MMatr. 406. — "MT"]. 1785: Jo Leányom ... el szökvén, az én keresményembe nem részesülhet. mind magaméból mindenből ki tagadom, és semmi keresetemb(en), felkelhetőimb(en) részt nem várjan [Nagylak AF; DobLev. III/600. 1b Dobolyi József kezével]. 1854: a néhai Ipmann több keresetei is voltak mellyek az osztály Levélbe fel vagynak Jegyezve [Uzon Hsz; Kp V. 398 Kispál György jegyzete].

6. jövedelem, bevétel; venit; Einkommen. 1731: én nem tudom ... hogy ... az Keresztesi háznak s Familiának itt az Maros Szent Királyi^a határon, szabados neve lett volna, annyival is inkább hogy pénzért vagy egyéb keresetért apro vagy őregh hajot Tarthatának volna [Told. 2. — "AF"]. 1774: Vagion ugyan az mi Falunk Határán a Méltgs Groff Exponens Uraságnak Erdeje ... de abbol Semmi kereset Sintsen [Szépkényerűsztmárton SzD; KS Conscr. 104].

7. keresnivaló; ceva de căutat; etw. zu suchen haben. Szk: *nem volt/nincs semmi ~e vhol a.* nem volt/nincs semmi keresnivalója vhol. 1765: a' szántások között lévő barázdában álló fejér kötől jövő barázdának a' Maros felől való szelin belől semmi Jussa 's kereseti nintsen

a' Titt. Zejk Uraknak, mert tsupán tsupa régtől biratott Josika Juss [Haró H; JHb XXXIII/19]. 1769: a Mikola resznek sem volt Semmi keresete az uton felyül, hasonlo- képpen a' Kabos Familiának sem volt az uton aloll [Dezmér K; JHbK XLII/24]. 1784: Nintsen itt néked Semmi kereseted, mert ezt még Néhai Boldor Máris (!) kezdette irtani ezen ároktól fogva az hol te állaszsz, és akarnád magadot bé szurni [Vormága H; JHb XXXIII/36]. 1800: ha ezen tuli mentek a' Kőödiek azzal hi- báltak, mert ott semmi keresetek nintsen, mert mind ezek a' Kelentzei Határ belső Kerületiben vagynak [Benedekfva Sz; BfR II. 5/21 Bősházi Szilágyi Mihály (50) col. vall. Vervölgyi Bánya János lejegyzésében]. — b. nincs semmi köze vmihez. 1736: ezekre a ratiokra nevez nintsen az mostani I ő kgl(ne)k azon meg irt szőlő- höz semmi kereseti [Torda; TjKT I. 107]. 1808: abban kigjelmeteknek semmi részek, keresetek nincsen [Ara- nyosrákos TA; Borb.].

8. kalmárkodás; nego; negustorie; Handeln. 1570: Cheotertekens Nylcz orayglan Maradna Megh az vas- sar dolga, Senky keresetre Neh venne semmyt [Kv; Tan- Jk V/3. 7a].

9. (perbeli) követelés; revendicare (pe cale judiciară); (Prozeß)Forderung. 1595: az minemo keresetet rajtam tez, abol en mindenekbol fogok Damokos Annara [UszT 10/23]. 1598 k.: Teob keresete(m) illyen vagio(n) az Jn Vagion az Jnel egy köz tallerunk, mellyet oztosa- sunk vthan Attak az Jhez annak felet keuano(m) megh az Jteol [i.h. 13/51]. 1599: azt mondo(m) hogj mind eze- ket en raita(m) megh chielekottek minden rajta(m) valo keresettik riok ter ... az hazat örökseget magamnak ke- zembe keuano(m) [i.h. 14/43]. 1698: az Actioban feltett keresetet az A. exequaltathassa az Incuson [Dés; Jk 270b]. 1791: ha Ngod minden törvéntelen keresetéről le mond, és maga ajánlása szerént az atyafiságos osztályra ereszkedik, azt az Exponens Ur öttsevel édgýütt Atyafi- ságos indulattal vészen (így!) [JHb XLIV/5]. 1826: Az alperes pástör ... megkivánja, hogy ... a kereset alól szabaditassék fel [F. rákos U; RSZF 223].

Szk: ~et keres követelést perel. 1592: Azt mo(n)dom, Az mely kereseteket keres rah ter ha mit ezekbe(n) tagad hogj így ne(m) chelekdedt volna bizonyitok [UszT] * *el- esik a ~étől*. 1593: az teorweny azt Itele hogy el eset ke- resetitül ... kire engem kereset ra Jtele az teorweny nemis apellala [i.h.] * *vki ~én marad*. 1620: az J sem maga sem p(ro)cur(atora) nem compareala, miért hogy p(ro)kator hiuastis izentetet uolt az Inak, azt keuana az A hogi ha ielen uolna az J ra szolana De miért nem Com- pareala, az Actornak minden kereseten marada [Zsögöd Cs; BLt 3].

10. reklamáció, visszakövetelés; revendicare; Rekla- mation. 1656/1667: Kendi János vr(am) perrel el kezd- vén jóságának keresetit, csak eddeghis alkalmas köl- cségebe tölt [Kissáros KK; Ks NN. 25]. 1677: ha com- perialtatik, a' Haerese legitima citatione mediante in- choallják a' jóságának keresetit finaliter deci- dallyák a' Causát [AC 101–2]. 1762: az A. nem ijjesztet- te el a p(rae)tendenseket magok portékajok kereset- től [Torda; TjKT V. 86]. 1818: Vaszilije Balogonye panaszsza felvetetik Dan Balog ellen az ház padlása és egy kotyetzte keresetéb(en) melj kotyetznek a Praes- tyilláját az alperesnel találta [Pettrilla H; JF 36 Prot. 18].

11. szóbeli panasz; plingere verbală; mündliche Kla- ge. 1819: Fekete Isak a' sokadalmi alkalmatossággal egy Sidoval valo pofodozásért (!) ... behozattatván edgyik a' másíknak meg engedvén békesség uttyán ezen költsónös kereset el enyésztetett [H; Ks 91. c. 12]. 1821: Mitu Adronnak Juon Korlán Felesége egy övedző Szijju felett való keresete fel vétetik [H; JF 36 Prot.].

12. jog panasz; plingere; Klage | írásbeli panasz, keresetlevél; plingere scrisă, acțiune; Klageschrift. 1563/1577: az Torozkay wraym az Jeowendeo megh mondot Terminuson, Semmi okon, Magokot nem ab- seltallyak (!), hanem az keresetrol Exhibealnak [Kv; Thor. VIII/2]. 1591 k.: az Irtas feold felől valo keres- te(m)re ollya(n) valazt tett, oslast keua(n), Arrol azt mondo(m), nem kellett volna en teölle(m) hatalmasul el foglalni, hane(m) mas modo(n) kellett volna ozlast kerni [UszT]. 1650: Az varosiak aszt eligaltak, hogy az vice szeken felelnek megh az nyom dolgabol, de egyebből az Privilegium tartasa szerint az derek szeken felelnek megh akar kinek keresetireis [i.h. 8/64. 75c]. 1675: Mivel az D. Actor az originalist ne(m) exhibeallya . hoz- za melléje az original levelet, es ugy tegyen eleget kereset- tinek [Kv; TjK VIII/12. 109]. 1736: a kereset a Forumot is excedallya, mert egy Instructiob(an) kurvaságment és Diffamatioért valakit perelni nem lehet, hanem divisim kell vala Citaltatni [Dés; Jk 184b]. 1772: mind ezekből ... az nem következik, hogj az I. Groffné Malma Gättja bővebb próbára el vágattassék, mivel e' nélküls mind az Oculata Revisiok, mind pedig minden Documentumaim keresetemet annyira próballyák, hogj semmi kétség fen nem maradhat [Kük.; JHb LXVIII/263]. 1855: több iz- be meg szolítottam a' feljül jaro résznek nékem léendő kifizetésire, de sikertelenül, kéntelen valek tehát a' tisz- telt ur ellen ezen keresetet be adni [Fejér m.; DobLev. V/1388].

13. perlés; pature de procese; Prozeßführung. 1586: ennekem az eo keresetiben az eo Naga tablaian swllios teorweniem leot volna vrunkat eo N(a)gat megh talat- tam volna vy itileteth veottem volna az en keresetemet deponaltam volna [Kv; TjK IV/1. 619–20]. 1677: Hogj ha valamely Executiokban procedalo Nemes ember meg-ölettetnék, ha szintén a' gyilkos a' meg-öletet em- bernek feleségével, gyermekivel, vagy a' dolognak kere- setit illető attyafiaival meg-békellenék-is, de a' Tisztek tartozzanak evocaltatni, és ... meg-is büntetni, mivel sokszor találkoznak ollyak, kik vagy elégtelenek a' do- lognak keresetire, vagy penig egyéb respectusokból örömet posthabeallyák [AC 117–8].

14. per; proces; Prozeß, Rechtshandel. 1625: most az törueni előt kerdem ha felele felesége marta azoni felől ha felel ereze maga(n) keresetemet ha ne(m) felel perlek az J. azzoninial martauat [UszT 93a]. 1676: Mivel pedig- len az Al-Gyogy^a Vidéki jóságok ige(n) egybe elegyed- ve vannak, mind addig is migle(n) nem distingválodnak, igerik az Atyafiakis köz akarattal, farásággal, az vélek Közös Keresetekb(en) tehetségek szerint Költségekkelis subleválni a' Dotalista Assont [Sv; Törzs. — ^aH]. 1796: mivel ezen keresetben, az Evictionak terhe Nagodat illeti, azért . Ngadat az említett széken téjendő oltal- mazásra szollittattya, Tessék Ngodnak megh jelenni, és az oltalmat magára venni [T; JHb XXVIII/56]. 1834: a' Szoszolloi meg Hivásnak a Hasonlo legrövidebb termé- szetű keresetekbe nem tsak előtte, de még a' derekas lité-

let utánis helye vagyon [Borb. Asz törv. széke]. 1840: hibásnak találom a' panaszo Károst, hogy miért késett jelen keresetével, és miért nem indította meg ezt minyáért, mihent kára meg valósult [Dés; DLt 370].

Szk: ~ *alá hozott* perelt. 1820: készek a pasztorok meg esküni hogy meg gyógyíthatatlan úgy nevezett Farkas vagy mérges tállyogba doglott meg a keresett alá hozott ökör [F.rákos U; Falujk 104-5 Barrabás Áron pap-not. kezével]. 1828: Az Alperes Özvegynék jussa a' kereset alá hozott kevés Özvegyi Jozságbán ... citatio uttyán vehető Biroi visgátat alá [Ne; DobLev. V/6. 1129. 1b] * ~ *alatt fennforgó* perbeli. 1796: Hijába reproducalja itten az All Peres Ur azon Leveleit ... a' mellyekkel azt akarja bizonyítani, hogy a' Torotzkaiaknak Privilegialis szabadságok ezen Leveleknek ereje által mortificaltatván, és ök örökös Jobbágság alá esvén, ma már a kereset alatt fenn forgó Levélhez a' Fell Peresnek semmi actioja nem volna [Mv; TLev. 5/16 Transm. 34 tábl.] * ~ *alatti* peres. 1799/1800: a' régi emberektől hallotta, hogy egy Rákosi Táborozott volna a' Kereset alatti Jozságról [Harasztkerék MT; Told. 30. — "Hadba ment/szállott volna"] * ~ *alatt levő* a. peres. 1761: a' keresett alatt levő Jókat bizonyos akadályok miatt nem apprehendálhatták [Ne; DobLev. II/322. 2a]. 1796: ezen Cavillatiok által is azt jelenti ki az All Peres Ur, hogy a' Kereset alatt levő Levél valósággal kezénél vagyon [Mv; TLev. 5/16 Transm. 72-3 tábl.] — b. perbe fogott. 1819: a keresett alatt levő Alperes, jámbor, jozon életű ember lévén nem gyilkoló kézzel, sem nem szánt-érendős előre el tökélt indulatból; hanem ... történetesen ütött a Kretsun Jozsiv Fejéhez kezében lévő vékony páltzájával [Déva; Ks 116 Vegyes ir.] * ~ *alá vett* peres. 1798: egy versen Sz Biro Uram ki jött volt ide, hogy meg tekintvén a kereset alá vett helyet a Felek közt el igazítsa a Controversiát [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.] * ~ *ben forgó* peres. 1803 k.: Koránt sem csupán azon okból invalidáltatott az 7. alatt való abalienatorius Contractus, hogy a' Felperes Urak a' keresetben forgo ház el cserélésekor meg nem kínáltattak volna [Dés; Ks 79. 29. 311] * *becsületsértési* ~. 1877: Bálint Katát azért mert ... panaszolt a széks szénén is sértette Consistoriumunk ... az asztalpenz kétszeresére az az: 2 fr 80 kr-ra bünteti, becsületsértési keresetével panaszolt az illető polgári bírósághoz utasítván [M.bikal K; RAK 338] * *bűnvádi* ~ *alá vettethetik* bűnvádi eljárás indíthatatik (vki ellen). 1847: nézetem szerint elegendő határozott bizonyítás nem található avégre, hogy a három helységbeli lakosok közül valamelyik mint Varga Katának szándékos bűntársas bűnvádi kereset alá vettethessék [VKp 297] * *bűnvádi* ~ *alá vettetik*. 1847: (Varga Kata) a már elősorolt bűntényekért a méltóságos királyi tábla előtt indíthatandó bűnvádi kereset alá vettessék [i.h.] * *derek* ~ érdemi per. 1600: Jmreh Janos ... az derek keresetl el eset. Az teorwenjnekis a teczik [UszT 15/203] * *elesik* ~ *étől* elveszti perét. 1599: Repl(ica)t J Az fellyel megh Irt terhen Vagyon, merth azt en telliessege tagadom. Annak felette keresetleol(is) el esett [UszT 14/46] * *elesik minden* ~ *étől* minden perbeli kérelmes semmis. 1592: Mielhogy azzal all eleo az Al peres hogy Ideo eleott projudkalta volna az bizonsagokat ... azt mondom hogy minden keresetleol el esett [UszT] * *elmarad* ~ *e mellől* ~ *étől* elesik pere folytatásától. 1570: Ez okokból

tettchy (!) az terwe(nne)k hogi az fely peres azzon Minden keresetlewl ely Maradot, Es az Alperest Minden tereh keowetestwl Mente hagyja [Kv; Tjk III/2]. 1583: ha mi igassaga wolnais minde(n) melleol elmaradot miert ket missilis mellet zollit, Patuarosnak mondom Erette es keresetj melleolis el maradott [Hsz; BálLt 80] * *fiskális* ~. 1823-1830: Mig az anyám ellen folya a fiskális kereset, Sezenben országgyűlés lévén Máthé László^a is odament volt [FogE 84. — "Miatta vonták kereset alá az anyát"] * *fiskális* ~ *alá vétet*. 1823: kérem a Tktes Tisztséget méltoztassék Csernátóni Samuel Uramat valahára lehető meg zabolázhatása végett fiscalis kereset alá vetetni határozni [Vajdasztiván MT; TLt Praes. ir. 65/1827-hez Budai István viceispán kér.] * *főbeli* ~ *főben járó* per. 1832: A' Tekei^a Magistrátus Kováts Jánost Feleségével folyt válás pere következtésében ki világosodott Nös paráznaságért Főbeli Keresetben megítélte [Borb. II. — "K] * *kriminális* ~ *büntető* per. 1809: azon Criminalis keresetek, mellyek ... Tolvajság vétkeért raboskado gonosz tévők ellen meg indítottak, és már a keresetnek derekára nézve is Jtélet alá botsátotak az azt illető Referensnél vagynak [UszLt ComGub. 1672 gub.]. 1832: az Itélet Cassáltatott azon okból hogy a' Tekei M(a)g(istra)tusnak nem volna hatalma criminalis keresetekben Itélni, és Kováts Jánosnak Kolos V(ár)megye Törvény Széke előtt leendő prosequáltatása porontsoltatott [Borb. II gub.] * *leszáll a ~e* pere elutasítatik. 1592/1594: Mierthog' az Actor az haznak venditioianak a tempore venditionis kinek vagion 16. ezteneye nem contradicalt Azért le zal az Actor kereseti ... az Inctusnak perpetuallia a teorweni a hazat [Kv; RDL I. 63] * *méltatlan* ~ *alaptalan/ok nélküli* per. 1573: (Kis Mihály) teollem apronket (!) minden Zolgalatyat az mire zolgalt fel keregette, Azert mosta(n) engemet Meltatla(n) keres es haborgat mely méltatlan keresetnek terhet varom az teorwenytl ... ezt az eo zolgalatyat soha sem emlegette sem kerthe, Ez okkal mondom az eo keresetj Meltatlan keresetnek [Kv; Tjk III/3. 262a]. 1796: meg kívánnya az All Peres, hogy az Per derekára vettetett Fell Peresség ellen való kifogás, in merito revidcaltassék, és az All Peres a' Fel Peresnek ezen méltatlan keresetétől menté tétessek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 31] * *méltatlan* ~ *terhén hagy vkit*. 1570: (A bíróság) az Al-perest Minden tereh keowetestwl Mente hagyja, Az fely peres Azzont (!) vyzont Ez Meltatlan keresetnek terhen hagyja [Kv; Tjk III/2] * *méltatlan* ~ *nek terhén marad*. 1570: eo K.ek theorwen zarent Mongiak hogi Janos deak az egy Byzonsaga mellet megh eskedik hogi appalatioba alot dolga, ha megh eskies vicey Janos vram(a) az Meltatlan keresetnek terhen Marad [Kv; i.h. 172a] * *méltatlan* ~ *nek terhén szól*. 1592: méltatlan keresetnek terhen zollók hozzá, Azt megh bizonito(m) hogy Igen kiczin volt az^a azkit az Damokos Mihaly arwaytot megh veottem [UszT. — "A föld] * *személyes* ~ *kötelmi* per. 1826: a Néhai Ladmaczi Samuel Dobollyi Josef ellenis indított személyes keresetébe hozott Itélet mellet tentaltatott executio [Ne; DobLev. V/1114. 3a] * *törvényes* ~ *alá hozatik* perbe fogatik. 1826: Néhai Férjem a Testvérei rendtelenségek hibájok miatt törvényes kereset alá hozatván, maga és Anyja a Mlgs Királyi Táblán pereltetvén s' convincáltatván ... az egész convictio ... 5515 Rfo-rintokban költsön fel vett pénzből fizette le tsak hogy a

rabságból ki szabadulhasson [Ne; i.h. 4a] * *törvényes ~et indít* pert indít. 1804: a' Falu Székin Törvényes kereset indított F. Rákosi Pál István egy el károsodott sertése iránt, a' Makkos sertés Pásztorok ellen [F. Rákosi U; Falujk II-III. 1.] * *törvényes ~et indított*. 1816: az Exponens közönség . magok az erő hatalommal el foglalt heljnek Törvéntelen birtokáról sem le nem mondattanak sem az érant Törvényes kereset nem indítottanak [Asz; Borb. II] * *úrbéri ~* úrbérre vonatkozó/úrbért illető per. 1847: ezen három helységbeli lakosoknak a királyi kincstár ellen úrbéri keresetök van függőben [VKp 296] * *vkinek ~e alól/~étől abszolváló-dik/abszolválatik*. 1590: az 1 . az Zek Zinen harmad magaua el mentse magat abszolvaltati az Anak keresetiteol [UszT]. 1600: heted magawal . . az J(n)ctus . mentcze megh magat, es így simpl(icare) abszolualtassek az Actornak keresetiteol [Kv; TJK VI/1. 541]. 1735: ne légien azért Keső énnékemis magam artatlan szenvedésimról hiteles literale Instrumentumimat exhibealnom, és az Anak eö kglmenek kereseti alól simpliciter abszolvalodnom [Dés; Jk 155b] * *vkinek ~e alól felment*. 1842: Mély alázatossággal esdeklek Méltóztasson A Tekintetes Király Biro Ur a Hajdu Imre eö kelme keresete alól kegyesen fel menteni [Szováta MT; Bereczki József lev.] * *vkinek ~e alól feloldoztatik*. 1836: meg kívánna az meg vexált Alperes Özvegy . . . Hogy . . . az felperesek keresetek alól . . . az okozta költség és fáradságnak megfizetése mellett fel oldoztassék [Ne; DobLev. V/1213. 4b] * *vkinek ~én marad a*. vki perbeli követelésén marasztaltatik. 1589: Az Keo halmi Zaznak fazekas Sandornak az Allmosi Márton fia ellen Andras ellen Illien teorwenie leott hogi ha Bodogh azonj napigh megh ne(m) elegitene az fr 4: tehát azuta(n) fazekas Sandornak egyes keresetin tudnyillik fr. 8 maradgion [UszT]. — b. vkivel szemben elveszti a pert. 1604: az Alperes Absentallya magat nem Compareal azert az Felperesnek keresetin marad [UszT 18/35]. 1606: az azzonj chak az fel peres keresetin marat, miert hogi az meg holt Vra eskwt uolt megj kireol az per ria zallot [i.h. 20/325] * *vkinek ~étől abszolvál*. 1804: méltóztassék münket a' Gazdag Mária méltatlan Keresetétől kegyesen abszolvalni [Dés; DLT 198/1807-hez] * *vkinek ~étől abszolválódik*. 1774: Deliberátum: abszolválódik Veres Benedek uram az határpásztorok keresetétől, és az réses ember^a fizesse meg a kárt [Árkos Hsz; RSzF 145. — ^aAkinek a résén mentek el a marhák] * *vkinek ~étől felszabadul*. 1648: az Inctus jurallion azo(n) hogy az melj bonumokba(n) az Aszszony keres raita ha mi nala va(gyo)n mind eleo adgya es ha valakinek mit adot volna is benne voltaképpen eleo mondja Juralua(n) az Actrix Aszonnak keresetiteol fel szabadul [Kv; TJK VIII/4. 293] * *vkinek ~étől megszabadít*. 1606: miert hogi absentala magat bizonyisagat sem hoza ele az törvin meg szabaditta damokos Janost az warga Tamas keresetiteol [UszT 20/299] * *vkinek ~étől megszabadul*. 1606: az A . vargasj Emberökel bizonyjtoth, miert hogi Vargias faluaert löth volt kezes matthe gjörögj per hoc nincz helje az vargasj bizonyisagok vallasanak az J. meg zabadul keresetiteol az Actornak [i.h. 20/314].

keresetbeli 1. keresetlevélbeli; din plingere scrisă; aus der Klageschrift, klageschriftlich. 1672: az J quoquomodo nemű nemű homalyos circumstantiakal fassioiban

lattatik az d(o)m(inu)s Ac(tor)nak keresetbeli adossághát megh homályosítani, a' holott azt vallyák fatensi, hogy . . minden adossághit megh fizette volna [Kv; TJK VIII/11. 175].

2. ~ *vagyon szerzett/szerzeményi vagyon*; avere agonsitá; erworbenes Vermögen. 1796: Minthogy Leányom Dobolyi 'Susanna, ki-is éretlen észtol viseltetvén . . hir tétel nélkül nagy meg-bántódással . . ment Férjhez . . ez iránt hibáját el-engedem, de fel-kelhető minden keresetbeli vagyonomból, 's építésemből egészen üresnek vallom [Koppánd AF; DobLev. IV/760. 1].

keresetlen necăutat; ungesucht. 1657: Én, noha igen gyermeki állapottal valék, mindazáltal úgy tanálá hozni valami keresetlen alkalmatossá, hogy azon napon mindjárt az fejedelem szekerének ablakjában ültém [KemÖn. 37]. 1797: kit hol tanáltál, ott is keresetlen fával Agyba-főbe ütetted s verted oket [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21].

keresetmód kereseti lehetőség; posibilitatea de căștig; Erwerbsmöglichkeiten. 1823–1830: Egy íródeákjának is soha semmi fizetést, sem gúnyát nem adott^a, hanem csak ennie, azonban mégis volt kereset módja, mert a peres emberek, ahány alperesek voltak, annyszor kellett hogy mindent párlátassanak [FogE 90. — 'Körmendi Gábor mv-i prókátor]. 1843: a három közönségeknek még több Varga Katalin szellemű oktatói is voltak, mégpedig olyan egyének, kiknek gyámkodásuk oda van kiszámítva, hogy a szegény tudatlan községben a perlekedés dühét felzaklatva, azoknak véres verejtékén magoknak keresetmódot alapítsanak [VKp 122–3].

keresett 1. căutat; gesucht. 1797/1799: (A felperes) most a' Biró előtt, azon Keresett Privilegialis Levélnek Kezénél, és a' Familia Archivumában való lételeit tagadja [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 413]. 1823–1830: a keresett szokmányt megtanáltam [FogE 144].

2. szerzett; căștigat (prin muncă); erworben. 1623/1624: Tutorinak penigh az Feleségemnek hagi(o)m en teöllem keresett ioszagoczkamban az ga(z)dam Azzont megh ne haboricza [Medvés AF/Gyf; KCs IV/103]. 1645: sokkal illendeob embernek, az olyan n(agy) utara ualo igyekezetiiben Czeledi es haza nepej keozeott bizonyos dispositiot tenni, es igen szepen az eö teölle es birodalma alatt leueö keresett jobkul disponalni [Erdőszengyel MT; Told. 1a. II]. 1693: a' Dna Relicta kevan három dolgokot . . 3. Edgyút kereset minden joknak egesz hasonfele reszit [Ne; DobLev. I/38. 1]. 1735: a jobbágyiságból való meg váltakozásunk sem az öcsém sem az Atyám industriája és költsége által nem lett hanem sok véres veritékkel és faradsággal kereset tulajdon acquisitumimból [Torda; TJK I. 70].

Szk: ~ és talált jók szerzett javak. 1599: kinzeritethuen Hawaselfeöldében bizonios zolgalattra magat keöteleznj, hogy Iambor zolgalattra vthan kereset es talalt Jokbul, az teob it Erdélyben zallagban leueo haznossab Jozagit . . haza jeouen idege(n) kezbeol megh valthassa [Dés; SLt 29. J. 10] * *vérrel ~*. 1669: tegyen oly igiretet Zerényi uramnak, azokból az erdélyi vérrel keresett varakból egyet jóságostól az leányának kötnék, ha szintén gyermeki nem lennének is [TML IV, 483 a fej. Teleki Mihályhoz].

3. perelt, per alatt lévő; care se află în proces; unter Prozeß befindlich/stehend. 1804: az Alperesek önként meg esmerik a keresett jok zálogos voltát [Mv; Dob-Lev. IV/872 tábl.].

4. kiagyalt/ötölt; inventat, născocit; ersonnen/klügelt. 1741: a' mentionált repetitások ... Protestatiojokban engemet Vádolnak mintha én valami keresett Szines praetextussal akarnám nékiek Nemességeket turbálni, s Armalissokat annihilálni [Kr; TKI gr. Teleki Ádám prot-ja]. 1755: az Aszszony Atyám halála után szintén négy Esztendővel, Instantiát ad bé a Fiu széken igen tziffra kereset hazugságokkal, hogy introdukaltassék a néhai Atyánktól maradat jóság(b)a qua Bartos Mártonné [Albis Hsz; BLev.]. 1807: Simény Elek Ur érdemel büntetést, Törvény uttyán kívül keresett szin alatt mérésztelt hirtzoltatásunkért [SLt évr. P. Horváth Károly és Miklós prot-ja].

Szk: ~ színnel kiagyalt színleléssel. 1662: az ország koronáját Magyarországból semmi okon s keresett szín-nel, semmi mesteriséggel ... őfelsége ki nem viszi avagy viteti [SKr 122. — Az 1620-ban Bethlen Gábor és II. Ferdinánd közötti nikolsburgi béke 10. pontja az emlékiró fordításában] * ~ úton-módon. 1771: Csudálkozom én az olyan embereknek, az kik azt jovalják a királynak, hogy az alattvalókat sokféle keresett úton-módokon taxálja és enerválja [RettE 254].

keresgél 1. a căuta pretutinden; herumsuchen. 1831: A mely éjtszaka a Gazdám Lovai el lopattattak koránt reggel mindenfelé keresgélni kezdettem azakat [Dés; DLt 332. 13].

2. kutatgat; a scotoci/scormoni; herumstöbern. 1770: hol ment bé az az ember a' ki a' be zárkázott embert az Ladákban keresgélni szemléte? [H; BK nro 1017 vk].

keresget a căuta (mereu); suchen. 1589/XVII. sz. eleje: Valamely Heti beres legeny nem akarná az eő neki rendelt Mesterét szolgálai Seot Nemesecknel kwlseő hellicen gyakorolná mestersegét, az eő saiat hasznát keresgetvén es vadaszuu; Ez illien Legeny ... ebben az Városban, megh az eő saiat kezeuel se miuclhessen [Kv; KőmCArt. 7-8].

kereshet 1. a putea căuta; suchen können. 1610: vitte uolt el az Alperes leczemtet meli feleöl az Alperesnek ollian zauat bizonythatom megh eőtu en negi szalat uitt el benne, az en leczem pedigh szaz hatuan het szal uala ahul nemw reszet megh talalom az teőbbitis ot kereshetem [UzstT 36a].

2. kutathat vmi után; a avea voie să caute ceva; einer Sache nachforschen können. 1677: végeztetet hogy minden rendek ... kereshessenek, és készithessenek Kénesöt, ily módok alatt mindazonáltal; hogy ha kinek határan találattik, a' Földes Urral contrahallyon, a' mint alkhatik a' Kénesöt kereső ember [AC 48-9]. 1762: Meg engedtetik a' N. Enyedi Bányászok(na)k, hogy a' mely Bányákat a' Torockzoi Lakosok fel hagyának, és abban dolgozni nem akarnak s nemis dolgoznak, az Ezüst es on Ertzetek kereshessék és hajthassák [Torockosztgyörgy; TLev. 8/7].

3. járhat vmi után; a avea voie să umble după ceva; einer Sache nachgehen können. 1599: Buza Palnak mi

Lippai szolganknak megh tekintven beteges állapotiat, zabadsagot adtunk neki, hogy egy idegh az ot walo zolgalattal wres lewen, orwost kereshessen, kiwel magat gyogyittathassa [KCs].

Szk: világi szerencsését ~i. 1781: Csetri Samuel Vram, Hadi Szolgálatyára adván magát ő Felségének kevés Hereditassát Militar Statussa miatt eddig sem procurálhatta ... el kerülhetetlen Szükségei lévén, hogy világi szerentséjít kereshesse, magát illető rész Jóságának külső Appertinentiait áruban és Cserében bótátotta [Mezőbánd MT; MbK XI. 61].

4. kedvét ~i vkinek kedvében járhat vkinek; a putea să facă pe placul cuiva; jm zu gefallen suchen können. 1794: Muntyán Gligor ... Hásártos Felesége tanátsán járván, hogy azzal is kedvét kereshesse Felségének, ottan ottan belé akad egyben is, Másban is [Déva; Ks].

5. szerezhet; a putea procura/obține; (ver)schaffen können. 1780: éppen fel fordulna a' természet törvénye, ha midőn a' madárnak tollat 's szárnyakat adott a' természet, mellyekkel repülven magának eledelet kereshessen, azonban repülését meg gátolván élhel halásra jutatná [Torockó; TLev. 9/17].

6. megkereshet; a-ji putea cîștiga; sich verdienen können. Szk: élelmét ~i. 1786: ha a Thorockzai Lakosok magak szokott Opifaciumaktól az Vas miveléstől el rekesztetnének ... egyéb eletré való modgyok es alkalmasságok nincsen, ilyen kösziklás helylyek között mellyből elelmeket kereshessék [Torockó; TLev. 4/13. 10]. 1811: A' Czigány Szászok közt szereti, Dolgot kap, 's élelmit köztők keresheti [ÁrE 68] * életét ~i. 1664: Ezek az szegény két darabantok el hálnak élhel ... valamiképen had kereshessék életüket [TML III, 12 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz]. 1750: kéntelenített ... Szántó Mihály Ur(am) ... a Műszereket^a el hozatni, és magához vitetni ... mig pedig ezen Törvényes processus ellenek peragaltatnek, hogy magok mesterségeket s életüket kereshetnek az irt személylyek, a Kezeseknek kezeskedésekre ki kérték Műszereket [Ne; DobLev. I/243. 1a. — ^a Az elsőkött cigány jbokeít] * kenyérét ~i. 1776: Andris luon .. magának keresheti e' kenyérit vagy koldulásával észí .? [H; Szer. vk].

7. reklamálhat; a putea reclama; reklamieren/beanstanden können. 1554: senkj ennek utanna ezert az eőreoksegekert eőkeöt kereshesse es eoteőleok el ne vehesse maradwaytol [Etéd/Küsmöd U; MNy XXVIII, 319]. 1600: Hol peniglen azth mongya Berze Mihaly, hogy eő neki Zent Imrehen attiafiastol eőstol marat iozaghá wolna, Mi es tuggiuk hogy wolt, de ne(m) mondhattia eő kegme, hogy hatalmasul foglaltuk wolna el az megh holt batiadat Berze Mathet, hatwa(n) harom forintal fizettvk ki warosul belöle addigh ki ne(m) weöte kezit belöle Kegd ezt ne(m) keresheti, hane(m) ennekis helin kell maradni [UzstT 15/258]. 1677: legitima juris via jussokat kereshetik [AC 45]. 1713: ha valamely Atyafi magát Injuriata félnek tanálná Semmiképpen annak Törvényes uttya ne pracludáltathassék, hanem maga jussát in foro Competenti kereshesse [Várfva TA; JHb XXXV/19]. 1765: azt látjuk Semeinkel világosan hogy crössen meg vesztegetek ezen erdőtt es melto káratt keresheti az Asszony eő Naga [Jedd MT; LLt].

8. perelhet; a avea voie să intenteze un proces; einen Prozeß führen können. 1573: Soha nem hallottam hogy Jdeonek Jawaba az zolga vratol el zeokyek, es an-

nak vihanna wyzza terwen az eo vratt Meltan kereshet-ne az eo Zolgalattyaeirtt [Kv; TjK III/3. 262a]. 1596: Megh ertettyk hogy Jozagoth akar keresni teólynk, de az Jozagh feleől, mind malom es egyebek feleől ele uagion dolgónk az Tablara . . . Azert azt mo(n)dgiúk, ezert eo kegme it ne(m) kereshet myert ele uagion dolgúnk [UszT 11/25]. 1677: a' Possessor a' Potentiariust ha akarja legitime prosequalhattya; hasonloképpen penig a' Potentiarius-is ha mi just praetendál, extra dominium keresheti [AC 80]. 1765: Reconcilialvan az Instans, Infamisnak nem tartathatik és így az It mint competens Ax keresheti el-tartott javaiert [Torda; TjKt V. 292].

Szk: *füstjén ~ vkit lakóhelyén perelhet vkit. 1592:* minden Coloswary emberth ith fwstin kershessenek Biraya eleoth [Kv; DiósyLnd. 53] * *törvény szerint ~ vkit. 1578:* Ha penig Frataj Janos nekj ne(m) allana áwagi nekj ne(m) akarna állanj tahatt pattwaro(n) maragion, az Theorweny eleotte legen, Theorweny szerent vgian kershessenek [M.fráta K; SLt S. 20].

kereshetés keresési lehetőség; posibilitate de căștig; Erwerbsmöglichkeit. 1843: a panaszo adoszedő Pekariknak fájdalját, élme nem kereshetésiérti hátramarádását . . . hogy Szabo János megfizesse a' Törvényekkel, és igazsággal megegyezőnek véljük [Dés; DLt 586. 27].

kereskedelmi 1. ~ út drum comercial; Handelsstraße. 1845: Csik széke a' Határán átnyulo kereskedelmi utnak öt^a illető része meg tsinálásához már hozzá fogott [Usz; UszLt XI. 85/6. 23. — ^aUsz-et].

2. ~ *növény* ipari növény; plantă industrială; Industrieplanze. 1860–1861: A kereskedelmi növények közül természetik a len, kender és kevés török dohány [Benkö, Mszlsm. 15].

kereskedés 1. kutatás; cercetare; Nachforschung. 1730: Nehai Szabo Márton Ládainak fel nyitasara . . . ugj akárm helyb(en) levő gjanusaga utan valo kereskedésre szabadság adatva(n) ottis talaltathato jok(na)k regisztrálásrais . . . Exmittaltatnak^a [Dés; Jk 393. — ^aKöv. a nevek fels.].

2. kenyér/pénzkereset; căștigarea mijloacelor de subzistență; Brot/Gelderwerb. 1681: Masut a jó gazda 8 legh fellyeb 10 köből arpával, vagi kölessel jól megh hizlal egi disznot; mikor penigh az elet draga, mégh béketis hagy ez illyen kereskedésnek [Vh; VhU 576]. 1771: a Csatányiak^a nem tsak egyszer masszor hanem minden-nap a Város tilalmas erdejét a Városba be hordgyák kereskedés véget [Dés; DLt 321. 43b St. Jakots (59) ns vall. — ^aA város tőszomszédos jb-falujának. Csatány-nak lakosai].

Szk: *egy ~ ben van vkivel közös kereseten van vkivel. 1684:* szava bevehető emberekkel világoso(n) hitesse ell, hogy eo jambor és igaz ember legyen . . . az kikkel pedig egy kereskedesben volt, azokkal ne bizonyíthasson [Dés; Jk].

3. kalmárkodás; negustorie, nego; Handeltreiben. 1561: Az idegen mwiel ualo kereskedes felől Artic. 7 [Kv; ÓCArt.]. 1570: Zapor Lazlo . . . semmy Byzont Nem Thwd, hane(m) chyak azt hallotta hogy tharswl voltak egy massal kereskedes dolgaban [Kv; TjK III/2.

176]. 1593: Sowal walo kereskedissel . . . ilni akarnak [Dés; DLt 241]. 1602: Az vassal valo kereskedest eo kgmek varosul megh zabaditottak minden Varossy embernek [Kv; TanJk I/1. 417]. 1627: valamely kereskedeő Ember, akarmy neucl neuzeendo Marhat idegen Orszagbul el adasnak es kereskedesnek okaiert be hozot ez Orszagban mindenkoron huzaddal, auagy Harminczaddal tartoznak [Törzs. Bethlen Gábor rend.]. 1740: az Thordai Varga Mester emberek penig, a tseres szijjal valo kereskedést exercéálhattya régi usussok szerént [Torda; TjKt I. 188]. 1769: valakik . . . kereskedésre Marhakat hajtának a Banatus felé, kiki jo Passussal indullyon arra, és minden Statiokon Passussát Vidimáz-tassa [UszLt XIII/97 gub.].

Szk: ~t folytat. 1824: 'singes kereskedest folytatok [Dés; DLt 206] * ~t gyakorol. 1839: mitsoda élelem modot, mesterséget vagy kereskedést gyakoroltál? [Dés; DLt 1077] * ~t indít kalmárkodásba kezd. 1679/1681: Arrais vigiazzo(n) eo kglme^a, hagi valakiknel az e(n) pinz béli jövedelmem forog, aszt magok hasznokra ne fordítsak, se kereskedest azzal magok szamara ne indicsanak [Vh; VhU 675–6. — ^aAz ub] * ~t üz. 1823–1830: Az a közönséges hír^a, hogy a falusi asszonyok a fekete öltözzettel az ő férfiakat gyászolnák, mivel a feje-delem azokkal kereskedést üz, és már egynéhány ízben sok katonákat adott el az anglusnak [FogE 247–8. — ^aHassiaban, azaz a németországi Hessenben].

4. üzlet, bolt; prăvălie; Geschäft, Laden. 1849: Kriszán Mária kereskedésünkől ennek előtte több versen vásárolgatott . . . előbb kész pénz, utóbb azonban hitelben [Kv; Végr. Vall. 86].

5. kb. adás-vétel; vinzare-cumpărare; Handelskauf. 1599: myert hagi feletteb sok panazolkodasok vadnak, és abusosok Matol fogwan Interdicalnak mindene- ket eo kgmek az vasnak kereskedeseitol [Kv; TanJk I/1. 332]. 1696: en . . . mas szegeny kereszteny Felebarátim-tul el lopot lovak(na)k kereskedesevel masok botranko-zasara eltem [Dés; Jk].

6. nyereszkedés; speculă; Gewinnssucht. 1671/1681: Felette szükséges léven tudni, ki mikor, myert promo-valtatik, avagi e Contra degradaltatik közzülők, elég hitván szokas volt eddégis, az azzal valo kereskedés; nem vigiazvan Tiszt Vram arra, ki mire lehet alkalma-tos, csak tölthette az ő erszenyeket . . . ahoz nem értő embereket állattak a Banyakb(a) pinzért, esztendőben ketszeris változtatvan őket [Vh; VhU 677]. 1703: Hagi penig abol a valagatas vagi iragatasbol valami kereske-dés ne legjen, Kglđ mig őszve nem gyűlnek a Hadnagjok, és egészen végb(en) nem menjen az el irás, neis jelentse meg senkinek hagi illyen valagatas vagi iragatas léssen, hagi az Hadnagjok megh otthon az Hazoknal el ne kezdgjk az alatok valoival az alkuvást és Kottja vettjt [UszLt IX. 77. 69 gub.]. 1741: az Forspontatt ki hajtok. Sok színű kereskedések tolláltat(ána)k [H; Ks 101].

7. kb. zsákmányelés/vágy; dorintă/lăcomie de prădă; Beutelauern/sucht. 1767: Igazé hogy oly szokásos és fortélyos személyek azon Potentiarius Adgressorok, hogy ok nélkült csak kereskedésből másokat is meg tá-modtak . . . [Majos MT; Told. 26. vk].

8. ? követelés; revendicare; Forderung. 1619: ha teőbszeőz Boyer Peteren a vagy maradekin . . . ke-reskednek, vagy valami kereskedesnek szikrajat indita-na . . . mingiarast csak ezen leuelnek erejeuel Boyer Jo-

naskon à vagy maradekin ezer arani forintot vehessen [Fog.; Szád.].

kereskedésbeli kalmárkodásbeli; pus in vinzare; Handels-. 1662: nem esik vala az ország lakosainak is bántódások nélkül, hogy minden szabados kereskedésbeli jövedelmeket csak a fiscus számára igyekezik vala fordítani, úgymint mézzel, viasszal, baromgyűjtéssel valókat [SKr 144]. 1705: valakik efféle Tilalmas kereskedés(en) comperialtatnak . minden kereskedésbeli marhájok és jóságok confiscáltassek . . szabad vásár és sokadalom napokon penig akarmi kereskedésbeli marha és jóság árulás meg engedtetik [Dés; Jk 348a].

kereskedhetik 1. (pénzt) kereshet; a putea cistiga (bani); (Geld) erwerben können. 1784: Grof Toldalagi László Ur ő Nga . . az Uttza felől való nagy Palotáját . . adja által . . Fridrich Novák ő Kegymének oly véggel . . hogy ő Kegymek ezekben Tractirsaggal, Vendég tartással, Bálok adásával kereskedhesenek [Mv; Told. 16/87].

2. kényerét keresheti; a-si putea cistiga piinea; sein/ ihr Brot verdienen können. 1820: Erdőléssel nem kereskedhetünk nem lévén se nekünk, sem földes Urainknak ollyas erdejek [Náznánfva MT; Berz. 21].

3. kalmárkodhatik; a putea face nego; handeln/krämeren können. 1561: Az legennel ualo tarsolkodasrol Es onmaganak az legyen menyit Mielhessen kereskedhesseke auag' ne [Kv; ÖCART.]. 1587: senki a vizen^a hajóval ne kereskodhessek semmy fele kereskedessel, ha ki ollian taláztatik az portusnak erosseget meg tartuan el vegiek^b az felet annak az el vót marhajnak az w Naga ahoz rendeltetel emberemnek engegiük [GyK. — A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval az örmezei (Sz) portus ügyében. — ^aA Szamoson. ^bMarhaját, portékáját]. 1599: Matol fogwan . . . Interdicalnak mindeket eo kgmek az vasnak kereskedeseteol, hogy senky semmynemeo vassal ne kereskedhessek hanem mindenfele vasnak megh vetele, es kereskedese in publicum vsum conuertaltassek [Kv; TanJk I/1. 332]. 1634: mindenfele renden való emberek juhokkal, berbécsekkel . . . szabadosan kereskedhesenek [EOE IX, 399]. 1806: Oly bőven volt a szalona kereskedhetekis velle [Szu; UszLt ComGub. 1753u.]. — L. még CC 56.

4. követeléssel állhat elő vkivel szemben; a putea emite pretenții față de cineva; an jn Forderungen stellen können. 1570: Amaz zegen legen Meltan kereskedhetik raythunk [Kv; Tjk III/2. 66b Margith Hennuegh (?) Jakabne, Es Orsolya fodor Janosne vall.]. 1590: ha dolgod volt te neked vigiaznod kellett volna, nem kellett volna oda kesned, En rajtam nem kereskedhetel [UszT]. 1602: ha kj foldes vru(n)k lenne ez szena Retet el venne Ferencz kouaczot, ollj ok alatt attuk nekj . . . hogy my rajtunk falujul semmit ne kereskedhessek [Vaja MT; Törzs]. 1661: adak tanaczul hogy ha megh Eskettetttyuk annak utanna semmit nem kereskedhetünk raitok [Sófva BN; Ks 41. K]. 1671: En Lovadot sohova ne(m) töttem, hanem oda az honnat el hoztam volt azért raytam ne(m) kereskedhetel [Kv; Tjk VIII/11. 152]. 1716: egy pápnak el loptak volt egy lovat . . . s az varmegye szekin az procarot aszt felelte . . . mint hogy az pap nyomot nem adot az falu eleiben s ra sem esküt az nyomra

lassak meg hogy ha kereskedhetike rajtok vagy nem [Szamosfva K; Ks 95].

5. mesterkedhetik, ravaszkodhatik, praktikálhat; a putea face mașinății; machinieren/sich bemühen können. 1679: Ki mit mondott felőlem, megkívánom, ha az én atyafisággommal élni kíván, kijelentse, mert az én szómmal nem kereskedhetik [TML VIII, 533 Teleki Mihály Rhédei Ferenchez].

6. vall gazdálkodhatik; a putea gospodări; wirtschaften können. 1636: igyekeztem ez vólt mindenkoron, hogy En-is az én Istenemtől kezemben bízott Giratskával, ugy kereskedhessem, hogy jó szolgának találtasam [ÖGr Aj. 3 I. Rákóczi György aláírásával].

kereskedik 1. keresgél; a scotoci/scormoni; herumsuchen. 1592: Ieoue egikor be hazunkba, es mint hogi egi skatuliaba valamitt (!) keoueket rakot uala be vram hatal fordul hozza(m), es alatomba kereskedni kezde az stakuliaba, Azomba ki veue az kezet, es niula az sebbe [Kv; Tjk V/1. 244–5 Merai Tamásne, Anna azsoni vall.]. 1629: Az mikor ez az dologh eszet vala, kereskednk szeliel az Uarba(n), es en nala(m) egi rud vala es ot az haz mellett egi arokból ugy fordita(m) fel az Czapragot parducz beört, patko vereőst es szablya szyatt [Mv; MvLt 290. 144a]. 1664: kereskedém vala az haragh (!) labnal, hogy ha vala mi vassat Tallalhattok [Veresegyháza SzD; WassLt Szekely Mihaly (35) jb vall.]. 1756: midőn az utrizált Mlgs Aszszony maga Ládáiaba kereskedett; vagy vizsgálódott volna, jelen vólt Tit. Némethi István Uram is [Kv; Mk IX Vall. 48]. 1762: mint káros a hitesekek kereskedni indulék [Peselnék Hsz; HszjP Fr. Bartis (25) jb vall.]. 1813: midőn tehát, a Pajtában kereskednénk valami gazban takarva meg találuk az Utrizált Szósz Pendelyt és Gagyt [K; KLev.].

2. kutat; a căuta; nachforschen. 1702: Jött mi hozzánk Zalathnárol egy Sebastian János nevű Bányász Ur holmi metriáknak keresésére . . . köztünk létibe reá jöttek, 's tiltották ki völgyünkől, hogy ott ne kereskedgyék [Torockó; TLev. 4/3. 1a]. 1730: ne menny arra az Jószágra áskálni, s — kereskedni, mert meg bánod [Altörja Hsz; Borb. I].

3. átv áruba bocsát/vet vmit; a pune ceva în vinzare; in den Handel bringen, feilbieten. Szk: hamis hitével ~. 1691: hamis hűtő lelek bestye lelek kurva fia mert hamis hiteddel keréskedel [Dés; Jk] * a hazával ~. 1662: minekutánna 1598-ban a szegény hazával mintegy csak kereskedvén, annak igazgatását Báthori Zsigmond Rudolfus császárnak ajánlván, maga Opuliába ment volna^a [SKr 84. — ^aBáthori lemondott a fejedelemségről és az Opuliai hercegséget kapta kárpótlásul] * vallásával ~. 1676: csak mi calvinisták ne kereskednénk vallásunkkal és magunkat ne kelletténk holmi keresztfogásokkal [TML VII, 393 Teleki Mihály Nemes Jánoshoz].

4. próbálkozik; a (se) încerca; versuchen. 1602/1603: senkj . . . Ferencz kouaczot, es holta utannis feleségit giermekit ez felől az szena Rett felől megh ne haborit-hassa sött, inkab ha valakj kereskednekis egez faluiul otalmazni akariuk [Vaja MT; Törzs]. 1635: Arannyas Istva(n) mondgia válá, sok szép Azzonynák tötte eo megh it vasar helyt, mostis az kel eo neki, kire mo(n)da Bakos Daniel, Baratom it azt fel ne(m) tálalod, hanem másuá meny kereskedni [Mv; MvLt 291. 52b]. 1792: azt felelték hogy Uraké az Jóság és ottan kereskedjék Sin-

kovits János vr(am) [Szováta MT; Berz. 16. XL/5]. 1798: az az egész rész a' ki nállam volt jutott ... Bartok Elek fiamnak, azért ő kegyelmeknél kereskedjenek az Instructionált személyek ne nállam [Martonfva Hsz; DobLev. IV/809].

Sz: 1763: itt Kopár helyen kereskedik, tsak morogjon Varga Pál [Msz; Told. 33/22].

5. kényerét keresi; a-şi cîştiga pîinea; sein/ihr Brot erwerben. 1570: Kwtas Jstwan ... vallya Latta hogy Antalnak az Eochey Magoknak kereskettek ky Barom Mellet ky penigh lo haytassal, chyak hogy Thartottak oda Antalhoz mynt atthiokfiához | Nagy Bertalanne Annos vallya lattha aztis hogy az Attiafiak Approk voltak es Markos Antal lowawal zekerewel kereskedet, vgy tartotta eeket es Mind egywt laktak [Kv; TJK III/2. 137, 138b]. 1589 k.: az ki korczioniamaul kereskedik es az hazon veueo helien lakik tehat teobbet adgion az teob zegenysegnel [Szu; UszT]. 1700: Vadai Sig(mon)d ... Felesége hol Czipo hol kényer sütéssel kereskedik [Kv; Szám. 40/II. 92]. 1747: Nyilván valo Lopásait Pap Péternek ... nem láttam, de azt tudom hogy szoban forgó emberek(ne)k tartatnak, mivel a féle marha és Lo Törséggel kereskedten(e)k és éltenek Erdélyből magyar országra Lovakot és szarvas marhákat hajdogaltanak, Magyar országról viszont erre bé Erdélyre [A.várca Sz; Ks 27/XVII. — "És társának]. 1778: az Magyarosiak az tilalmas Csere fákból kereskednek [Berekeresztúr MT; Berz. 15. XXXVI/14].

6. kalmárkodik; a face negoi; handeln, krätern. 1573: puskar eleoszer Sarkantius Balintot kezdte volt zolgalny Satoros legenywl, Az vtan hogy meg holt volt az orgonas Ianos felesége ky kalmar arwal kereskedyk volt, vgy fogatta volt Marhaia melle puskart [Kv; TJK III/3. 173]. 1597: Az en megh holt Atiam ... adott uala az J Aszony Vranak harminch forintoth vgy hogy kereskedgyek velle ... my nekönk pedig anny ydeoteol foghua teobbet az Allasara njeresegbe ne(m) adott hane(m) egy zolonat es egy forintot hatua(n) penzt adott [UszT 12/55]. 1655: Kupsanis^a vagion egy oláh pap, tudok más Oláh papotis ... mindenik por aranyal kereskedik tudom [Kv; CartTr II St. Thothazi nyil. — "TA]. 1679: Szigyarto Janos Ur(am) ... az minemü sellyem sinorral, es ahoz valo aprolek portekakkal kereskedik, azokatis éppen mind Feleségének hagyá [Kv; RDL I. 157]. 1684: hiteles szava be vehető emberekkel világoso(n) hitesse el hogy eo Jambor és igaz ember legyen, Lopot Lovakkal sem egyczer sem másszor nem kereskedet [Dés; Jk]. 1748: Szilágyi, alias Lakatos János ur(am) ... N(eme)ssi szabattással elő ember volt. Sovál kereskedet; A lakatos Mesterséget is űzte [Somlyó Sz; TKI Fr. Tidrik (! 67) jurassor vall.].

7. rajta/vkin ~ követéssel áll elő/követelőzik vkivel szemben; a avea/ridica pretenții față de cineva; gegen jn Forderungen erheben. 1574: Orsolia az Zemetbiro Benedek Annnya Azt vallia hogy eo zomzedos Mazas peterrel zoksor haborgot Eo weleis oknelkw, hwl tykert hwl egibert Rea Ment es vgy kereskedet rayta [Kv; TJK III/3. 392 c]. 1592: Az A neke(m) kezembe ereztette Comp(ro)balo(m) Azokkal kik teorekettek keóztink ... en Raytam meltatlan kereskedik, en vgi zantotta(m) vettette(m) minth enyemet [UszT]. 1680 k.: Azert kerem, Uraságotok: mind Tanaczaval s mind setsegevel eltesen ha Balo Thamás Uramon keresked-

gyemé, vagy az Hermáni százszokon [Barót Hsz; UtI]. 1730: tulajdon Radics Borbára által veszett el a keresztye, másan nemis kereskedik hanem rajta [Torda; Mv-RKLev.]. 1784: Tessék azért Nagyságtoknak azon praentio iránt a' Méltóságos Cavens Méltóságos Maradékihoz nem ragozskadni, és másan az iránt kereskedni [JHb LXVI/38].

Szk: mit ~ itt? mit keres itt?, mi járatban van?; ce caută aici?; was führt ihn/sie her? 1832: Iosa Antal Uram mit keresked itt? [Zalán Hsz; HSzJP Százaz Ajtai Timár János, Getse Pál selére vall.].

8. üzérkedik; a specula/trafica, a face speculă; speculieren. 1561: Egy legyenek se legen zabad it az waroson ezwt miwel uag' darab ezwtel kereskedni [Kv; ÖC-Art.]. 1789: ami fa vagyon még Gelye Árnyékában ... a maga usussára fordítsa és erdője Mindazonáltal oly conditioval, hogy aki onnan hozott fából kereskednék vagy pénzért más faluba adna, a fának az ára forduljon a communitas hasznára [Árkos Hsz; RSzF 114]. 1826 u.: Én N. N. esküszöm ... Isten engem úgy segéllyen Hogy sem a Kalandos szerszámával nem kereskedem, se a Kalandos massa pénzével nem kereskedem [Kv; EM XI, 378. — "A kalandosapa eskümintája].

9. mesterkedik, praktikál; a pune ceva la cala (folosindu-se de cineva); machinieren, sich bemühen. 1710: a porta a fejedelem s az ország sok instantiájára resolválta magát, hogy Zólyomi Miklóst kiküldi Erdélyben, ha a fejedelem hit alatt assecurálja, hogy bántódása nem legyen, és confiscált jóságait visszaadják. Aminthogy az ország kész vala assecurálni s a jóságit is visszaadni, hogy annál inkább Zólyomit bevehetnék Erdélyben, s a porta ne kereskednék vele az ország nagy költségivel [CsH 113. — 1674-re von. feljegyzés].

kereskedő I. mn 1. kalmárkodik; care face comerț/negoi; handelnd. 1578: volnanak Nemynemo Sellerek kereskedeo Zemelyek kik varasnak Registrumaba ninchie nek be Irwa [Kv; TanJk V/3. 176a]. 1679: Viszár Juon nevű Görög aruval kereskedő Nemes szemely [Vh; VhU 305–6]. 1748: Praemonealtat(na)k mind azál(ta) a' Mézzel kereskedő személyek, hogy másszor ne merészelje(ne)k olly mélylen belé meríteni az méz vásárlásában, mert ha kárt valla(na)k megok(na)k tulajdonításak [JHb LXVII/3. 199]. 1782: Özvegj Basa Istvanné Aszszanyam ... Nagi Kereskedő Gazda Aszszony volt, Semmiért a mi Ház Szükségire valo volt Szomzédában nem szorult, kereskedésre valo égetmássai voltanak [Mv; DLev. 4. XXXVI]. 1807: Mi Vasmivesek, és Vasakkal kereskedő Szegény (!) emberek Vagyunk, Torotko Sz: Györgyen lakunk. Földes Uraságot Szolgálunk, a köz tere Viselés alatt Nyomorgunk [TLt Birósági ir. Torockói jb-ok földesuraikkal való perej].

Szk: ~ népek. 1570: Panazolkodnak egynehan vram Az kereskedev Nepek feleol kyk hwl kolosvariaknak hwl Debrechenyeknek Newezyk Magokat, sem egywt sem Masswt eoreokesek. Es vgy Eltetyk Magokat [Kv; TanJk V/3. 13a]. 1577: Végeztük ezt is: hogy az erdélyi és magyarországi kereskedő népeknek ez országban öreg barmot szabad legyen felszedni, és a letevő helyeken idegen kereskedő embereknek eladni [ETA III, 299 egy-i törvénycikk] * ~ rend. 1584: Az Kalmarok es kereskedeó rend dolga [Kv; PolgK 4]. 1592: Biro vram tanauchual eggiwt leuen vegeztek egienleo voxal hogy az

Arossagnak kereskedeo rendnek allapatiarol ammikepen ennek eleotte vegeztenek volt, mostannis semmiben ne(m) vyttnak^a [Kv; TanJk I/1. 186. — "Olv.: újítanak]. 1678: Eskusze(m) ... hagi ... az Desj Rationistasagban ... az kereskedő rendeket ne(m) saczoltato(m) [Gyf; KaLt Apor István ir. Palogai Mihály kezével] * ~ város. 1711: Havasalföldiben Brailla nevű gazdag kereskedő török városra küldi [CsH 467].

2. kb. pénzkereső/szerző; care ciştigă bani; Geld verdienend | kb. haszonleső; profitor, lacom de ciştig; gewinnsüchtig. 1619: másnap az dologban megindultam, és minthogy magam is tudván az embereknek természeteket és practicákat, mi módon hasznót kereshessenek magoknak, kit bizonytal tudom, hogy Kegyelmetek sem vélt egyébként, hanem csak kereskedő practicának, én nem sokat ijedtem meg ettől, kiváltképpen én jól tudom, mint álljon az mi kegyelmes urunk mostani actái az Portán | Az dologban én, uram, ennél tovább nem procedálhattam, nem is illet procedálnom, mert ezt Kegyelmetek is jól látja s érti, hogy Szekender uramnak csak kereskedő dolga [BTN² 372, 374].

3. kalmár; care se ocupă cu comerţ/negoţ; Krämer. 1639: az Jarmos Eökreok(ne)k harmat az kereskedeo lffiu legeny szolganak Keczelej Gergelj Deaknak aian-dekoztak [Kv; RDL I. 116]. 1667: Jene Passa nevű Brassai kereskedő görögnek adtam 15 pár — tizenöt bokor nusztokért őt mása kéneseit tokmában chere formában [AUt 34 Zalattai jöv.]. 1710: Kolosvárról két kereskedő Görög titkon bé furta volt magát, azok inficiáltak [Illyefi Hsz; ApLt 2 Ghidoffalvi Gábor Apor Péterhez. — "Nsz-be. Pestissel a várost]. 1748: az puskások réajok bizototot vásári Strásálást posthabéalták ... az kereskedő vásári Görögökre rohontonak [Déva; Ks 112 Vegyes is.]. 1796: Boltomat a Fogadom szomszédságban adtam Kereskedő örmény Kovrig Marton elő Klmeinek és fianak Togyernek Arendában 4. Esztendőikig [Nagyzsombor K; Somb. I]. 1814: Ferber János kereskedő Zsidó [DLt 1088 nyomt. kl].

Szk: ~ állapot. 1639: Az Keczelej Gergely Deakkal ualo kezoese kereskedeo állapotbol maradot be uarando allapatbaly Adossagokbol ... f. 815 d. 26 [Kv; RDL I. 116] * ~ asszony. 1700: Komonczinē kereskedő Asz(o)ny [Kv; Szám. 40/II. 96] * ~ boltos. 1790 k.: Tompos György nevezetű kereskedő boltosnak ados volt feles pénzzel [HSzj boltos al.].

II. fn kalmár; comerciant; Krämer. 1597: az Georco-geoket es egieb kewlseo kereskedeoket harmad napnal touab it nem akarnak az Aros vrain zenwedny, es akoris marhaiokat balonkent es masan kent adhatnak el [Kv; TanJk I/1. 294]. 1676: Articulusa lévően az nemes orszagnak arról, hogy az olyan idegen kereskedők(ne)k az országb(an) szabadossan szellyel járni, ne legyen szabad [Fog.; BesztLt 45 a feje. a beszt-i főbíróhoz]. 1710: az örmények, s hozzá (!) hasonló Kereskedők, mindenütt az Falukat fel járák Pestissel helljekről is arujokat el vizsik [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből]. 1737: meg esküvek az kereskedő hogy 14 Marias alol Senkinek nem adgya Nyitráját [ApLt 4 Kálnoki Mihály Apor Péterhez Nsz-ből. — "A selyemnek]. 1756: A. 1752 az Uraság a Piaczon építettven két boltot a bé Szállot kereskedők építésekkel anticipáltak volt Rf 400 [Déva; Ks 94, 24. 3]. 1809: meghagyatuk, hogy a Boltosoknál, és Kereskedőknél találtato golyobist, Selétet vagy darab-

jában lévő onat szorgalmatosan fel kerestetvén azt ... a' ki nevezett puska por árulónak ... adassák által [Uzsl ComGub. 1697]. 1864: Tótok halála itten két Tót kereskedő meggyilkoltatott [Alfalu Cs; GyHn 21].

Szk: boltos ~. 1804: (A) fen irt Punktumokra a' fen meg nevezett három Boltos kereskedők Jobb kezek bé adások által mi előttünk magokat önként kötelezékis [Szu; Uzsl ComGub. 1201 u]. 1842: Gajzago László Boltos Kereskedő [Ne; DobLev. V/1240] * singes ~. 1851: Déési volt singes Kereskedő Ifj Mosa Iosef [Dés; DLt 2349].

◇ Szn. 1575: Franciscus Kereskedew civis. Kereskeo-deo^a [Dés; DLt 188, 194. — "Kétszer így]. 1696: Michael Szócs alias Kereskedő (66) [Dés; DLt 470].

kereskedőcske kiskereskedő; mic comerciant, negustor cu amănuntul; Kleinhändler. 1826–1829: Nemes Torda Városa Piaczán Azaknak az Arusaknak s Kereskedőcskének Nevei, a' kik tartoznak fizetni^a [Torda; TVLt szltan. — "Köv. a nevek fels.].

kereskedőember kalmár; comerciant; Krämer. 1584: Semmy idegen Wagj kyweol valo kereskedeo ember vagy kalmar, semmy marhaiat ell ne Adhassa idegen wagj kyweol walo Embernek, hanem chak ith walo Coloswary embernek, ky Wewen az sokadalom Napiath [Kv; KvLt Vegyes III/4]. 1613: (A harmincados) ennek útanna az mely kereskedő Emberekhez suspicio leszzen Marhaiokat ruidealhassa és ha miuel többet raitok találhat, aszt diligenter mi számunkra confiscalya [Kv; PLPr 35–6 feje.]. 1668: Idegen avagy kívül valo kereskedő Ember, Görög, akar Kalmár ... Colosvari Emberek is penigh a következők mód és rend szerint adassa marháját: Süveget adgyon Hordoval, Kést adgyon Berbenczével^a [KvTokl. II. 404. — "Folyt. a fels.]. 1710: Brassó városa elpusztula tűz miatt^a, az egész város minden utcáival együtt egybenégyvén, nemcsak magoknak a városbelieknek, hanem az erdélyi uraknak, nemeseknek, sőt az oláhországi nagy boóroknek és idegen kereskedőembereknek, kik minden belső értékeket pro securitate, mint olyan háború időben, ott deponálták vala, megmondhatatlan és becsülhetetlen kárvallásokkal [CsH 219. — "1689-ben].

kereskedőgyakornok kereskedőinas; ucenic într-o prăvălie; Kaufmannsjunge. 1860: halt meg Dobos Antal (: czizmadia Abel fia :) kereskedő gyakornok 15 évesben [Dés; RHAK 113].

kereskedői kereskedő; de comerciant; Kaufmanns-. 1836: A felsőbb rendelesek nyomán a commercialis commissio köteleességének esmérven, a kereskedői könyvek (: Defterek :) megvizsgálását [Dés; DLt 732]. 1842: tsak oda és az olyanokhoz folyamodok, a kik tudgyák és Hiszik is a Kereskedői állapotott [Ne; DobLev. V/1240].

kereskedő-kompanyia kb. kereskedelmi vállalat; întreprindere comercială; Handelsunternehmen. 1823–1830: azota a nagykereskedők kik kereskedőkompanyiákat is tartanak^a, sok ezekkel dolgoznak [FogE 197. — "1796 táján Lipcsében].

kereskedőlegény 1. tinár (necăsătorit) comerciant; Kaufmannsjunge/lehrling. 1619: Immár Gratianus uram az moldovai vajda Ezelőtt három vagy négy esztendővel egy szegény kereskedőlegén vala, most vajda [BTN² 226]. 1677: Arkosi Istvánné Aszszonyom vett vólt Miskolczi Istvá(n) nevű kereskedő Legénytől 24 vedres átalag mézet [Kv; RDL I. 155b].

2. kereskedősegéd; calfă de negustor; Handlungs-Geschäftshilfe, Geselle. 1879: (Kerekes Sámuel) A kereskedőlegények megtámadták és megrakták úgy, ahogy embert meg nem raktak soha [PLev. 43 Petelei István Jakab Ödönhoz].

kereskedő-materialista kereskedő; negustor, comerciant; Kaufmann, Händler. 1756: Némethi István ... Szebenbe Marko nevű Kereskedő Materialistától egy vég Batiszt, és egy Bárony Sapkát el lopott [Kv; Mk IX Vall. 83].

kereskedőné kalmárné; negustoresă, soție de negustor; Krämerin. 1842: az említett Kereskedőné azt izente hogy nem született arra hogy hozzá^a le meny-nyen [Dés; DLt 1452a. 8. — ^aIdézésre a város hadnagyához].

kereskedő-pajtás kereskedőtárs; asociat/companion comercial; Compagnon, Sozius. 1752: Illyésfalvi Nms Pap Vánka vólt a többek között edgyik kereskedő pajtása [Bikáca Sz; BfR Elek Miklós (56) jb vall.].

kereskedő-társ asociat/companion comercial; Compagnon. Sozius. 1571: hallotta Kadas Istwantwl hogy eoneky volt egy kereskedeo tarsa kywel eo Debrechenbe Ment volt ky [Kv; TJK III/2. 176 Kadas Andras vall.]. 1591: Colosvari Kouacz Leorinczteol Theleki Istuan kereskedeo tarsatol vasarlottam vala pozto marhat, meli teot egi summaban fl. 1104 [Kv; TJK V/1. 99 Kalmanczei Miklos deak vall.]. 1597: Az en megh holt Atiam adott uala az J Aszony Vranak harminch forintoth vgj hogy kereskedgyek velle ... harmo(n) vol-tunk hozza, Menihart Janos vala eggik kereskedo tar-sunk [UszT 12/55]. 1644: ez az Tobak Istuan az en Vramnak kereskedo Tarsa volt [Mv; MvLt 291. 408b]. 1742: Egy Szamosujvári Márkul nevű igen tőkétlen örmény réá vévén egi Jobbagyomat Ortákjának vagj is Kereskedő Társának fogadta czimborálván jobbágyommal, és iminnet amonnat Haczeg Vidékéről háromszáz nyolczvan forint árru s: v: kecske bőreket sze-dett fel ad Creditum melly bőreket Gyergyoban adta el [Nsz; Ks 91].

kereskedő-út kereskedelmi út; cale comercială; Handelsweg. 1844: az Udvarhelyre menő Kereskedő ut-ban, a Lővetei határon el nyulo posta Utvonat el pusztult és szinte járhatatlan állapotban van [UszLt XI. 85/1. 22].

kereskedőváros oraș comercial; Handelsstadt. 1823–1830: (Lipcsébe) az egész világnak majd minden neveze-tesebb kereskedő városaiból jönnek az kereskedők [FogE 197]. 1842: Hamburg rémitő tűz vészben temér-dek kárt szenvedett nagy kereskedő város [Nagykapus K; RAK].

keresmény 1. kereset; cîstig; Verdienst, Erwerb. 1597: Elek Janos vesseleny Gaspárnak hazat el keoteotte vala, melliet en váltottam wala megh neki, azútan arrol megh elegitet engemet, de michioda keresmeniebeol fizet-et ennekem megh azt nem thúdom [Kv; TJK VI/1. 8 Zok Peter vall.]. 1631: Rado Peterne ... modotta azt hogj eő nem ruhazhattia magát az Ura keresmenieből, hanem bizony mase az kiből eo ruhazodik [Mv; MvLt 290. 248b]. 1688: az Beszterczej Vas Ládamb(an) idvezült Vr(am) keresménye folyo pénz, három ezer nyolcz száz forint [Szamosfva K; JHbK LVII. 34]. 1741: a mi kevés keresményem volt el tudtam volna költeni [TL. Onadi B. Josef alumnus gr. Teleki Ádámhoz Francofurti ad Ode-ram-bol]. 1845: kevés keresményét meg iszsza^a és el kártyázza, és sokszor egy fillért sem hoz haza onnan [Dés; DLt 502. — ^aA vő].

2. szerzemény; agoniseală, cîstig; Erwerb. 1608: va-lamyeek volt, vagy keűes, vagy sok, de mind azo(k) sa-yat keresmeniek volt [Kv; RDL I. 85]. 1628: akar mi ne-ue(n) neuezendő iouai ... Szabo Istuanra szállianak, es velle ne osztózhassanak^a ... mert ezek eő neki mind sa-iat keresmeny volnanak, es igi ezekről az varos törüenie szerezit zabadon testalhatna is [Kv; i.h. 136. — ^aTestvé-rei]. 1646: ha mellik fel az ktek io rendeleset bontogatna, es legh kisebb reszebennis raita megh nem nyugodnek, ketek(ne)k semmi nemű ingo es Ingatlan keresmenyeben resze ne legyen [Bádok K; JHb III/72 Kézdiopolyáni Ve-res István atyjához]. 1682: Szabo István hagyott a Bándi Templomhoz egy Szánto földet, maga keres-ményét [Mezőbánd MT; MMatr. 366]. 1693: mind Szőlők Szanto földek, Retek, major, es major helyek, kertek, es egyeb öröksegek, akar ősök, keresmenyek, es Zallagos-sok legyenek in quatuor aequales partes Dividaltatnak az negy Gyermeknek ... között [Ne; DobLev. 1/38. 4]. 1736: Ha ... a' Nagy Atyám attais őket, Nehai Kendi János Uram(na)k nem adhatóját atta, nem lévén maga keresménye [Ks 99 Kemény Ádám lev.]. 1761: minden ingo bonumok(na)k és keresmenyeknek osztályra kell menni [Hsz; BLev.].

Szk: ~ *cigány*. 1756: Ezenek kívül van két vasmíves keresmény cigányom [Szentmihály Cs; CsS] * ~ *jobbágy*. 1756: Vagyon Csik Csomortánban három keres-mény jobbágyom ... Ezeket, mint keresményemet éle-téig hagyom a feleségemnek [uo.; CsS]. 1781: a' Méltos-sagos Exponens részre valo keresmény Jobbágy [Szamosfva K; Hr] * ~ *jóság*. 1795: L. B. Bornemiszsza Anna Mária és ... G. Bethlen Rosalia Aszszonyok Ő Nagyságok ... mind az ő, mind pedig a Keresmény Joszágokból ... meg osztóztanak volna [Kv; JHb XL/8] * ~ *szőlő*. 1774: Vagyon ... egy Kűsedg Keres-mény szőlője ezen jobbágyinak [MNY XXXVIII, 209].

keresményes keresett, szerzett; cîstigat, agonisit; erworben. **Szk:** ~ *pénz* keresmény; cîstig, agoniseală; Erwerb. 1764/1765: A mi kevés Joszágom Marad, ez kő-zöttetek oszoljék (: jollehet emez Sz. Várallyat Saját keresmenyes pénzzemmel váltottam ki idegentől :) [Kórod KK; Ks 14. XLIIa Kornis Ferenc végr.].

kereső 1. *mn* 1. kutató; care caută; forschend. 1677: a' por aranyat kereső akarmely rendbéli emberek, az Arany-váltóknak magokat bé-mutassák ... a' kik-is Re-gestrumban vegyék neveket, és lako helyeket [AC 63-4].

Szk: ~ *nap*. 1592: az mi keppen Capitany vram tizen-coteod napra keresseo napot adott volt az kezeseknek az nap el teolt volna, azert eo kiwanna hogy az kezesek eleo allatnak az kikert kezesek voltanak [UszT].

2. vmi keresésére/kutatására való; de/pentru căutat ceva; suchend, Such-. **Szk:** *aranyat* ~ *fűrő*. 1790: Arannyat vagy ezüstöt Kereső Furuk 3 [Déva; Ks 76. IX/24] * *ezüstöt* ~ *fűrő* → *aranyat* ~ *fűrő* * *pézn* ~ *fűrő*. 1762: a pénz kereső furut talám valakinek oda attad de ha tudnám téged őszve rontanálak [Gyeke K; Ks] * *verem* ~ *fűrő*. 1748: Verem kereső nagy furu [Ks XX. VIII].

3. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: *életmēt* ~ kenyérét kereső; care își câștigă pâinea; sein/Ihr Brot verdienen. 1787: Banyaszkodasbol, Szén tsinalasbol, Kohok Verők körül folytatott munkájok által elemeket kereső [Torockó; TLv. 9/25. — "Ember-ek] * *életét* ~ 'ua.; idem' 1711: Orsojaval életet kereső Aszszony két nap szammal tartozik [Szentmihályfa TA; UnVJK 133]. 1742: a havasokrol csak valami kárto-sokkal és fenyő edenyekkel le jövő és magok eteket ke-reső szegény embereketi taxalja . ez mostani Posta mester Nemet András Vr(am) [Somb. I].

4. kb. vagyonyarapító/szerző; care își sporește ave-rea; Vermögen erwerbend. 1745: én ezen Háznál még jobb kereső gazda voltam, mint az J. ő kglme mivel sőt vágtam, és egjebeketi szorgalmatosan tselekedtem [Torda; TJKt II. 12] Jánko Bálintot is ismértem, de té-kozlo itkányos ember volt, inkább mint kereső [Uzon Hsz; Kp I. 155a Valentinus Istok (58) pp vall.]. 1760: Szabo Tamás Uramot nem keresőnek sőt többire mind tikozonak vallyak [Illyefva Hsz; HSzJP]. 1778: Etzken Andras Uram Testamentumot tett volt minden ma-ga keresetiből mert jó kereső Ember volt [Albis Hsz; BLEv.].

5. ~ *levél* ? nyomozó levél; scrisoare de urmărire; Fahndungsbrief/schreiben. 1640: Szeken lako Sebe Janos Haiadon leaniat az Ecclia el futot ezeleős matkaja-nak Molnar Mihalinak keőtelesege alol absolualta ke-reseő leveleben Ministerek vilagos bizonsagot teznek, hogi masutt is volt felesége [SzJK 48]. 1800: Nemes Bar-thos Samuel Uram mint Fel-peres Albisban lakó Barthos Josef ő kegylme mint Al-peres ellen . . bé adja az A. betű alatt Törvényben idéző Levelét, a' mellyhez ragaszkodván illyen kereső Levelét ád-bé [Hsz; BLEv.].

6. vmi után járó; care urmărește ceva; nach etw. stre-bend. **Szk:** *hasznót* ~. 1678: En Palogiaj Mihalj Fe-fer varat Lako . . . Eskusze(m) . . . az Elő Jstenre hogy az Desj Rationistasagban az én klmes U(ram)n(a)k és klmes Aszonjo(m)nak igaz tőkeletes jambor Jstenfélő es hasznót kereső Szolgajok leszek [Gyf; KaLt Apor István ir.] * *művet* ~ munka után já-ró. 1628: (Nemény céhek) az sok vevő és mivet kereső embereket annál inkább defraudálják, miveket eltagad-ják, nyilván nem árulják különben az idegeneknek, ha-nem ha először vellek conveniálnak [SzO VI, 78].

7. *kedve* ~ a. vkinek kedvében járó; care caută să fie pe placul cuiva; jm zu gefallen suchend. 1598/1635: In summa semmibe(n) keduem kereseo fiam ne(m) uolt azert . . . eo nekie a teob gyermekimmel egienlő rezt az en jouaimbol nem hagiok [Mv; APol. I. 68]. 1719: Vita-jos Mihály, mivel én nekem kedvem kereső Modon szol-gált valamivel ados mindeneket Condonálók [Imecsfa

Hsz; Borb. I]. 1726: Az én edes kedvem kereső Felesé-gemnek hagjom . . az Borsai udvarház helyet [JHb XXXV/21 Jósika Imre végr.]. 1730: Mihálcz Ferencz Uram Miko Judith Aszszony mellett lévén, Minde-nekben kedve kereső engedelmes jo Atyafiságát . . Mutatta eő kegyelméhez [Somlyó Cs; Borb. II]. — b. kedves; drag, drăguți; lieb. 1740: az én kedvemet kereső kitsin fiam Sigo . . . meg halván . . eltemettük [A.ucsfa F; TKhf gr. Teleki Borbára aláírásával gr. Teleki Sámuelhez].

8. vmit hajhászó/leső; care vîneață ceva; nach etw. haschend. **Szk:** *gráciát* ~ 1764: őfelségének gondolat-jában sem lennének az illetén nemesi szabadságot sértő s rontó dolgok, hanem mind az olyan meritumot s gra-tiát kereső emberek . . hajtják reá az igen kegyelmes ki-rályt az effélékre [RettE 179] * *meritumot* ~ → *gráciát* ~ * *örökség* ~. 1603: az alperes . . erokseg kereso bestye lelek kuruanak szydot [UszT 18/67] * *szabadsá-got* ~. 1680: Fogarasban al(aza)tos supplicatio által, némelly nyughatattlan Szabadságot vadászó s kereső el-méjű Székely Jobbagyim felől talaltam volt megh Nago-d(a)t [LLt özv. Lázár Istvánné Kereszturj Kristina ké-relme].

9. vmire tekintő, vmit néző; care acordă importanță (la ceva); auf etw. Rücksicht nehmend. **Szk:** *becsületet* ~. 1710 k.: Hát tū . . a becsületet őrző vagy kereső bol-dogtalan bolond duellizálók, mit nyertek? [BÖn. 420] * *maga hasznát* ~. 1662: okos, ravasz, . . erokseg kereso maga hasznát kereső nemzetség [SKr 331]. 1764: derék, ta-nult, értelmes, okos, de máséket magát szerető s maga hasznát kereső ember vala [RettE 169].

10. igénylő; care solicită/preține; beanspruchend. 1677: hogy ha az adósság meg valóságosodik, s a' Birák mindgyárt elég-tételt szolgáltatassanak az adósságot kere-ső félnek [AC 190]. 1733: az ki külső, avagy belső örök-seget akar valakitől keresni, azon örökseget kereső sze-mellj; vagj jo levellel, vagj jo bizonsággal, es jo fejjver-el álljan ele az ki be vehető, vagj meghálható legjen [To-rockó; Bosla].

Szk: ~ *fél* a. igénylő fél. 1580: vegezetre vgy ozol megh az ket rez azok keozt a kiket illet Az ky penigh Az marhaba Iozagba wI Az tartozik hwt zarent mindeneket elő adny, ha az keresseo felek meg ne(m) hyzik egjebkep-pen [Kv; TanJk V/3. 277b]. — b. felperes. 1650: min-d(en) Ioszagbol, es egyeb res mobilisekből adgiak ki az Alperesek reszeket az kereső feleknek [Keresztúrfva U; UszT 8/64. 76]. 1675: mivel Annus dies nincse(n) az minuta levelb(en) sem ne(m) pecsétes ergo maga az kere-ső fél, pariallya levelét [Kv; TJK VIII/12. 54].

11. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: 1. kb. kutató személy; căutător; Forscher, Sucher. 1783: sem Fiscalis Cziga-nyokat, sem Arany és ezüst követ keresőket nem talál-tam [HSzj *arany-ásó* al.].

2. kenyérkereső; persoană care își câștigă pâinea; Brotverdiener/erwerber. 1734: én mellém nállanal senki több segítő, kereső és engemet vigasztalo nem akadott [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 107].

3. vádló; acuzator; Beschuldiger. 1677: A' Mely Ne-mes ember gyilkosságot patrol, a' Tisztek citaltassák a' Vármegye Székire, avagy Octavalis Terminusra, ha oly bizonyos, és arra elégséges keresője nem találtnék [AC 131].

4. felperes; reclamant; Kläger. 1573: Az keresseó Eottues balint meg Elegendet vele^a, Az Pal deak appella tanachra, Tanachis helen hatta [Kv; Tjk III/3. 418. — ^aA hozott ítélettel].

◇ Szn. 1602: Kereső Mihály szab. [Szentlélek Hsz; SzO V, 183]. 1614: Kereső Mihály puer ppix [Ikafva Hsz; BethU 314] | Kereső Janos pp [Kissolyos U; i.h. 181]. 1748: Kereső Sütő Péter . Sütő az Udvarban [Koronka MT; Told. 79]. 1754: Alexander Kereső nb [Káptalan AF; TL]. 1769/1792: Kereső Móses Ur [Szedasztanna MT; MMatr. 246]. 1771: Kereső Samuel Ur(am) [Msz; BálLt 87].

keres-talál szerez; a cîştiga (prin muncă); erworben. 1629: ősről maradtam, semmi jószágom nincsen, hanem valamik vagynak, de azokat Isten áldásából magam virtusával, kit sok nagy jámbor szolgálattal keresem-találtam, kit pénzemen szereztem [BTN² 419].

kereste vki szerezte, vki által szerzett; cîştigat (prin muncă) de cineva; erworben. 1677: A' kiknek penig magok kereste jószági vadnak, azokrol valo dispositiojok és szabadságok a' Decretum tartása szerint helyben hagyattatnak [AC 102].

kerestelki a Kerestelek (Sz) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Kerestelek/Criştelec; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Kerestelek: Kerestelke lakosa; locuitor din Kerestelek/Criştelec; Einwohner von Kerestelek, Kerestelke. 1594: Badachion Portio Az Keresthelekiekkel egyenleő teöruenben elnek [Badacson Sz; UC 113/5. 90].

kerestet 1. a pune să caute; suchen lassen. 1570: zabo vinche gyakortha Menth oda es kerdezte hwl vagio(n) zekel peter, Noha Mas embertis kwideot kywel kerestete De eo Nem Thwgya My okaert es my vegre kerestek [Kv; Tjk III/2. 8a Orsolya Damakos Marthonne vall.]. 1625: (A) Marhakot kerestettem, Tudakoztattam . de sohult semmit hozzaik nem halhattam [UszT 109a]. 1692: (A férj feleségét) mig lehetett persequalta, kerestette . tudakoztatta . de sohul nem talalta [SzJk 264]. 1718: az Cziganj Gyermekek meg edig meg nem kerithettem N(gjos Ur(am) noha valtig kerestettem ha kezhez kerittem mentést küldem [Ks 96 Bornemisza Imre lev. Nsz-ből]. 1789: ugyan nagy szegyennek tartom azt hogy ugy kerestettek Ferentz otsmet mindenfelé ezzel foguk Fejerit ki mutatták [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Samuelhez].

2. előkerestet; a pune să găsească (ceva); hervorsuchen lassen. 1580: Az Mezarossok es hentellerek felől a' my az vassarlast nezy kerestesse eo kegmek Az előbby wegezest es a zarent eltesse mind a' ket felt [Kv; TanJk V/3. 210b].

3. (keresés/tudakozódás útján) szereztet; a pune să se caute (temeinic); (durch Suchen/Erkundigung) aufbringen lassen. 1570: ew kegmek legien gongyok Rea hogy kerestessenek Thwdos Embert Ez Mostani predicator Melle [Kv; i.h. 3b]. 1586: latwa(n) hogy az Niolez Temeo es Syr Aso emberek Nem gyeoznek az hostatokbely halottakrais vigyazni Annak okaert Biro vram eo kgme. Magyar vczanak Keozep vczanak farkas vczanak Negy embert kerestessen [Kv; i.h. I/1. 34]. 1597: plebanos

vramnak Borbeli Adammal orúossagot kerestettem [Kv; Szám. 7/XII. 15 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1655/1754 k.: Ha más városról ide Legény jó Művet akarván azért kerestetni . . . az Atya Mester is hivattya egyik bé-járo Mestert és a' Dékánt, és minek utána begyűlnek, tégye le a mű keresésért d. 14 [Kv; ACart. 7-8]. 1672: Aszonyu(n)k eo Naga paranczollya hogy kgld mingiart szorgalmatosan Kesoru Gombat kerestessen s külgion [Radnót KK; UtI]. 1736: Constál, hogy másokkal, fizetésért, fejr mázat, egér követ és szőrös férget Férje elvesztésére, másokkalis kerestetett [Dés; Jk].

4. ? idéztet; a pune să fie citat; (vor)laden/zitieren lassen. 1830: Málnási Bartok Adám Urat . az Isztinapataka nevezetű helyen . lévő Fölgye barázdájának lejendő kijártatására téjendő naposztatás veget . . . kerestettem volna [Szentbenedek AF; DobLev. V/1163].

kerestetés 1. elő/felkerestetés; căutare, căutat (prin intermediul cuiva); Aufsuchen. 1669: Az szász-fenesi levelek kerestetéséről az requisitoriát küldje meg késedelem nélkül [TML IV, 527 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1704: Ugyan ma irtam Havasalföldébe leveleket Golescul uramnak a lovaime kerestetése iránt, akik elvesztenek [WIN I, 287].

2. kb. érdeklődés; interes, dorință de a cunoaște; Interesse. 1628: találunk némely czéhet vétek nélkül annyiban, hogy vagyon mivek, de hogy hűség^a titkos kerestetésére mindent eltagadtak, az szintén annyit teszen, mintha semmi mivek nem volna . . . mert az sok vevő és mivet kereső embereket annál inkább defraudálják [SzO VI, 78. — ^aBalási Ferenc usz-i főkapitányra és fej-i főlovázmesterre von.].

kerestethetik 1. a putea fi căutat; gesucht werden können. 1761: az több el orzott portékák . . . méltán az I(nct)an kerestethetnek [Torda; TjkT V. 45].

2. pereltethetik, perbe fogattathatik; a putea fi dat în judecată; prozessiert werden können. 1808 k.: Már ha a' balvélekedésért, ugy mint tsupa vélekedésekért nyelvvaltságon kerestethetik akárki, ugy az egész világon minden ember tartozik nyelv valtsággal, mert senki sint a' ki mindent bizonyosan tudjon, és vagy egyszer vagy másszor balul ne vélekednek, de vélekedni s' gyanakodni szabad, tsak hogy semmi rossz consequentiaja ne legyen a vélekedőtől inditva [Dés; DLt 250].

kerestetik 1. a fi căutat; gesucht werden. 1670: az I. mégh reggelis reszegh volt mikor kerestettenek azon Lovak házánál [Kv; Tjk VIII/11. 20]. 1679: az szállásomra érkezék Cserei János Uram Nagy István nevű Postájá, edgy kevés üdö mulva kerestetten, de el ment volt [Fog.; Törzs. Joan. Daczo de Sepsi Szent Gyorgy (55) ns vall.].

2. kb. (kereséssel/tudakozódással) szereztetik; a fi căutat (prin informare temeinică); (durch Suchen/Erkundigung) erworben werden. 1787: concludáltatott, hogy . . . az említett Hivatal^a offeráltassék Pataki Mihály Uramnak a' Typographiában valo Inspector-ságra pedig más személy kerestessék [Kv; SRE 247. — ^aA ref. collegium „fundusinak administratiojára”].

3. kb. találhatik; a se găsi; gefunden werden. 1791: kerestessek valami jo mod az említett Jóságoknak ezután Arendában lejendő ki adattatások iránt [Kv; SRE 278].

4. kurrentáltatik; a fi pus sub armăire; steckbrieflich verfolgt/kurrentiert werden. 1764: ma nem Communitas, hanem privatus emberek kerestetnek az sertés lopásért; azért az citált Articulások ide nem illenek [Torda; TJKT V. 206].

5. kb. követeltetik; a se pretinde; verlangt werden. 1768: ezen adosságot fizette volt bé Balási Andras. Tudom azt bizonyosan hogj az Utrizalt pénznek Zuvattya Törvényesen nem vitettett Balási Andrasra mely szerint tudom mi modon keresztetik (!) rajta [Martonos Hsz; HSzjP].

6. kb. visszaigényeltetik; a se pretinde retrocedarea; zurückgefordert werden. 1677: Jobbágyok, kik ante Annum 1599. aufugiáltak longo litis processu keressestnek [AC 260].

7. kívántatik; a fi dorit; gewünscht werden. 1677: a' specificalt Casusokat, in arbitrio Causantium légyen, ha a' Táblán vagy a' Széken akarják prosequálni; de a' mely Causakban perpetuitas bonorum kerestetik, és Privilegium productioja-is kívántatik, immediate Táblán [AC 178].

8. pereltetik; a fi dat în judecată; geklagt werden. 1580: ez walya puzta regtul fogwa(n) .. Eo Nagisagának Tablayan hozz per folyással sok koltséguel farratsagwal kerestettett ott es ventillatlatot Egy felol az Nagy Kerekj patronusok által ... mas felol penig az Eormenezekessy patronusok által [Pókafva AF; JHB XXVI/8].

Szk: *fejére* ~ fejvesztésre, ill. fejtárságra pereltetik; a fi dat în judecată pentru condamna la moarte; auf Tod und Vermögensentzug geklagt werden. 1736: tudni való, hogy a Nős parázna mindenkor fejére kerestetik; a Nötelen pedig Nem a Nős parázna mindenkor personalis Comparatoria Citáltatik a Nötelen pedig nem [Dés; Jk 217a].

kérészéletű rövid életű; efemer; eintägig. 1881: Ott^a van a te helyed, Ödön — ott, s nem a kérészéletű Fővárosi Lapokban [Plev. 87 Petelei István Jakab Ödönhöz. — ^aA Budapesti Szemlében].

kereszt 1. keresztfa; cruce; Querholz. 1582: Lattuk az Babot hog eg kereszt modra chinalt karora eolteoztettek vala, eg foztan vala raita [Kv; TJK IV/1. 32–3 Berekzazy Lukach es Zabo Leorinch vall.]. 1626: Jnnel el Vőnek az hatar jarni az Hauasra. Az Vrak megh allanak alatt az Lonkan münket fel küldenek az Maira szburatojrara, es ot keresztet czjnaltatnak velünk [A.szöcs SzD; Wass-Lt.]. 1702: Itt Kőmál tetején csinálának, állítanak fel a pápisták egy nagy keresztet azon való feszülettel együtt [Kv; KvE 274 SzF].

Szk: *feszületes* ~ feszület. 1823: Egy nagy ezüst aranyozott feszületes kereszt [Szentbenedek SzD; Ks 38. V Clenodia fam.].

Sz. 1665: úgy kerül, mind az ördög a keresztet [SzO VI, 296].

2. *vall* ünnepnevekben; în numele unor sărbători; in Feiertagsnamen: *ősi szent* ~ *estéje* szent kereszt felmagasztaltatásának ünnepe (szept. 14.) előtti este; ajunal zilei de înălțarea sfintei crucii (14 sept); Vorabend des Feiertags der Lobpreisung des heiligen Kreuzes (14. Sept). 1590: ezen eielen valo 1590. eztendőben vgy mint őzi zent kereszt estin [UszT] * *szent* ~ *nap* szent kereszt

felmagasztaltatásának ünnepe (szept. 14.); ziua-crucii, înălțarea sfintei crucii, crucea mare (14. sept); Feiertag der Lobpreisung des heiligen Kreuzes (14. Sept). 1630: Anno 1630 eztendebe(n) vgmint szent kereszt nap tavat [Szentimre Cs/Kászónújfalú; BCs] * *szent* ~ *találása napja* szent kereszt feltalálásának ünnepe (máj. 3.); Aflarea sfintei crucii (3. mai); Feiertag der Auffindung des heiligen Kreuzes (3. Mai). 1730: Vöttem a Szásznyiresi mézárosoktól Sz. Kereszt találása napjára egy Tagot [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV] * *tavaszi szent* ~ *napja* 'ua.; idem' 1650: fel is veotte az teobbinek meg fizetesének nyapat ... 1603 eztendeobely Tawazy Zent kereszt napjat [UszT 19/73].

3. Jézus Krisztus goltogatai keresztfája; crucea lui Isus Cristos de pe Golgota; Kreuz Jesu Christi auf Golgatha. 1811: (János) Jézust a' Fő Papnak Házába kíserte, Sőt a' Keresztig-is el-kisérni mérte [ArE 178].

4. *átv* kb. megpróbáltatás; încercare; Pein, Qual, Heimsuchung. 1661: az mit Isten elvégez, annak meg kell lenni, mert nem történetből lőtt asszonyom is ez nagy kereszt, hogy Istennek oly bokros látogatását viselje [TML II, 27 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Istennek ugyanakkor házamon esett keresztet oda fel a fejevérti új házam alkalmatosságával leírtam rövideden [BÖn. 937].

Szk: ~ *et visel vki miatt*. 1657: csak az én Istenem tudja, mennyi keresztet viseltem én az itt való ispánok s szolgabírák miatt [TML I, 52 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] * *házi* ~. 1819: Néhai Rákosi Boldisár számtalanszor feleségének mondotta hogy te teszel engemet ... a' földbe, és te miadtad kellene nekem meghalnam, hanem okát soha fel nem fedezte se nekünk, sem pedig másoknak asztat nem mondotta, hanem mint házi keresztjét örökké magába tartotta [Kv; Pk 2].

5. útmenti/széli kereszt; cruce la marginea drumului; Wegekreuz. 1676: az Köszörűben az kereszt az hatar [Gyalu K; EHA]. 1770: a kolozsvári plébánus egy új keresztet ásátván fel az út mellé melyhez csoportosan mentek az emberek. Az ó kereszthez senkisémet ment [RettE 222].

Hn. 1600: ... az mely helet hinak Czigan keresztinekis [Lengyelfva U]. 1701: Az Kereszt utaba(n) [A.csernáron Hsz]. 1713: az Kereszt allyi oldalban [Fejérd K]. 1717: Apro keresztén (k) [M.gyerőmonostor K; KHn 77]. 1720: Kelemen keresztib(en) (sz) [Szentsimon Cs]. 1746: a' Keresztre vagy Krucsára járó úton túl [Nagyida K]. 1753: Kovács keresztén. Keresztszegbe (sz) [M.décse SzD]. 1754: A' Csiko keresztibe (sz) [Ördögkeresztúr K; BHn 159]. 1770: A kereszt nevezetű heljben [M.fülpös MT]. 1773: A Dög Kert vagy Kereszt szegnél (sz) [Szárhegy Cs]. 1778: a' Péter keresztiben (r) [Vaja MT]. 1782: A Kereszt Ponkban (sz) [Nagysolymos U]. 1797: a' képnél, vagy keresztnél (sz) [Ajton K]. 1805: A' Falu végén a' Kereszt szegnél (sz) [Fiátfa U]. 1807: Antal köröztiben (sz) [Kissolymos U]. 1823: a Kereszt oldalba (sz) [Désfva KK]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

6. feszület; crucifix; Kruzifix. 1732: minden Catholicus Rab az Szent Keresztnek meg csokolására elő allattana)k és meg csokolták [Kv; MvRKLev.]. 1805: Dumitru Mosik biztatta az ötszt hogy az hitét tegye le; de az ifju midőn a' kezét a keresztre kellett volna tenni habozni kezdvén vonogatta magát [Petrilla H; JF 36].

7. tetőkereszt; crucea de pe acoperis; Dachkreuz. 1729: (A kötetplomnak) plével borított kereszt kettő a' tetején [Buza SzD; JHb V/2].

Szk: *gombos* ~ 1662: (Nagyváradon) amely régi öreg, gombos, merőn aranyozott nagy kereszték, még a László királytól csináltatott két igen magas tornyokon levők, azon tornyok elrontatván Bethlen fejedelem idejében, a két veres cserepes toronybástyák tetejére csináltatva valának is [SKr 633-4] * *kettős* ~. 1841: vagyon a' Fedél tetején, egy kettős kereszt bádokból [Km; Km-ULev. 2].

8. templomi/körmeneti kereszt; cruce care se poartă la procesiune; Kirchen/Prozessionskreuz | templomi zászló; Prapur; Kirchenfahne. 1590: meg allek ott az Pribék haza alat, nezem vala hogy Jeonek az keresztel Latam hogy az kereszt fele leowe de nem tudom ha az keresztet akartaie leony vagy nem afele leowe | mind le bwrwla(n)k jetteonkben, az keresztet mutatak Ihol ahol attal leottek az keresztet [Szu; UszT]. 1629: Vivék Kamuthi Balázt Kolozsváron által Bácsbol Kolozsmonostorra temetni az papok keresztrel és gyertyavilágnál [Kv; KvE 158 SB]. — Vö. a *keresztzászló* címszóval.

9. talpas kereszt; cruce cu postament; Stehkreuz. 1730: A kóródj Templomhoz valo ezüst Mü Egy Ciborium Arannas Egy nagy Monstrantia. Egy köves magos kereszt [Kv; Ks 15. LVIII. 6].

Az oltáron talpon álló díszes, ékköves kereszt.

10. kb. kereszt alakú ékszer/dísz tárgy; bijuterie/po-doabă în formă de cruce; kreuzförmiges Geschmeide/Schmuckstück. 1599: azmely arany keresztet ifjú János király^a az országnak hagyott Ez az kereszt ifjú János király idejétől fogva Szebenben állott [BTN^a 46. — ^aJános Zsigmond]. 1668: Egy kis pezma tarto kereszt, negy Rubint, s egy smaragd benne [Mk Kapi György inv. 10]. 1730: edgj kis arany Lánctz, jó felé Gyöngyökkel rakot keresztell, és Nummismavall, edgyütt [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. 1814: Egy veres fa skatulyáb(an) holmi szivek, kereszték, Fülbe valok, gyűrűk 20 xr [Kv; Born. IV. 14].

Szk: *spanyol* ~ 1699: Egy eőreg spanyor kereszt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1724: A Spanyol keresztet igen köszönöm Kgl(d)ne)k [Altörja Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez].

11. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: *hányja a* ~ *et* veti a keresztet (magára); a-si face cruce; (ein) Kreuz schlagen. 1745: nekem a sánta oláhné így panasza, hogy egy este csak bément a kürtön Szabó Ferenczné^a és ráveserodott, és ő keresztet kezdett hancyni megára és ismét visszament a kürtön [Körispatak U; Ethn. XXIV, 164 G. Semény (43) un. pap vall. — ^aBoszorkánysággal vádolt asszony]. 1823-1830: Midőn itt^a kell elmenni, minthogy ott mind erős pápistaság lakik, egymásra hányják a keresztet, s imádkoznak, ha pedig szerencsésen elhaladták azon veszedelmes helyet, a hajóslegények tartják a vízhányó lapátokat, s <az> utazók hányják a krajcárokat [FogE 262. — ^aA Dunán Linz alatt] * *veti a* ~ *et*. 1811: Az Eretnekek-is ötöt egy selleggel Kínálták, a' mely volt meg-töltve méreggel. Melynek ő keresztet vetett a' szájjára, S A' méreg ki tsu-zott kigyónak módjára [ÁrÉ 179-80].

12. *főhöz való* ~ *sírkereszt*; cruce de mormint; Grabkreuz. 1854: Főhez való nagy kereszt [Kv; HG].

13. határkereszt; cruce de hotar; Flur/Grenzkreuz. 1750: (A határ) mindenütt hányásokkal és kereszttekkel kihatározatott [Koronka MT; EHA]. 1777: ott tartották a Határ szélét a hol mostis tartják, a hol tudniillik régen egy keresztis volt fel ásva [Resztolcs SzD; JHbK LVIII/28].

14. kb. állatnyom-jelző kereszt; cruce cu care este marcată urma lăsată de un animal; Kreuz zum Anzeigen der Fährte des Tiers. 1570: Keleme(n) Janos vallja, hogh mi koro(n) az Niomott Be vöttek volna az falura, az Niomott szinte az w hazához vizik, az keresztet ott tezik le az niomot azonba találkozik oda Ez Orban feyszeyeel Rutul szidalmazza wket vegre vlesüel feniageiti wket [Oroszfalu SzD; BesztLt 114].

15. *ablak* ~ *je* ablak-keresztfa; crucea ferestrei, cercevea; Fensterkreuz. 1570: Es hogy oda Mennek az ayton Beh nem Mehetnek, hane(m) az ablak keresztty Teoryk be es azon hagnak be az hazba [Kv; Tjk III/2. 174b]. 1593: Az haifono az mi ablakunk keresztin vala mikor Leorincz ott mi nallunk vala, annak vtanna hazunktol gonozul vezet el [Kv; Tjk V/1. 341 Anna Azzoni, Kotlo-czi Jmrehne vall.]. 1632: toliuajsag az hogi' ejel az hazamra jönek es az ablako(m) keresztit be uagiak [Mv; MvLt 290. 100b]. 1668: az szentpáli János Uram akkori

Novai^a udvarházfelének, mégh az ablakának az keresztitis ki rontotta, az uvegh ablakait eöszve rontotta [BfR 57/7 Mich. Egei de Botháza^b (30) ns vall. — ^{a-b}K]. 1726: ezen oldal bótnek . kő ablak keresztji jó, az ablakban, az ablak keresztin alól két lapos hasagatott vas benne [Ne; DobLev. I/124].

16. malomkerék-rész; parte de la roata morii; Teil des Mühlrads. 1750: Az Falubol le menvén a Malomhoz találunk . edgj uj vizi kereket egjben állitva keresztivel egjütt [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 6]. 1852: A' viz kerék keresztje végén vas karikák nintsenek [Km; KmULev. 2].

17. *hányó* ~ 1847: a le vágandó fák becsüjébe azon rend tartassék egy Verő Nyelnek és hányo Keresztnek valo Fák egy szál fa egy Rforintba, az ezeknél nagyobb, ugy következöleg a kissebb, mekkoraságokhoz képest betsültessenek és adassanak a szükséges helyekre Bányákra, — Kohokba, — Verőkbe [Torockó; TLev. 10/9].

18. kalangya; claiie, cruce; Mandel, Hocke. 1657: énnekem bizony nem lett több 9 száz kereszt búzámnál, még az is csak olyan, mint másszor 5 száz kereszt búza volt [TML I, 65 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. 1683 k.: Ad mind(en) külön kenyeres ember az Praedikatornak ugy hogy enekellyen mind az Temp-lomb(an) s — mind Halott Felett, harom harom kereszt buzat 14 kévéjével [M. valkó Sz; SzVJk 43] | Samsonban minden Házas ember ad az Mesternek egy egy kereszt buzat, mely Teszen 14 Kevet [i.h. 167. — ^aSz]. 1756: (Ott) lehetet 4 szeker széna . . . s kereszt vagy kalangya alá valo karokkal Balog Uram szolgálja azon szénát be kertelte [Szelnice SzD; TKI]. 1784: 'A potentiose elvitt Búza mostis a' Falu mellett keresztbe van rakva [Tihó Sz; JHbK LVI/8. 16].

19. kb. kereszttrúd; cruce, obot; Querstock/stange. 1587: egj zanhoz Chinaltattam egj Rűdat es egj keresztet reaia p(ro) d. 16 [Kv; Szám. 3/XXVI. 51].

20. (vágó, szűrő fegyveren) keresztvas; gardă (la o armă albă); (an Stich- und Hiebwaffen) Parierstange.

1595: Egy Aranjas zablja het boglar rajta ... az keresztin ewst lanch [Zsombor K; SL. Sombori László reg.]. 1612: Egy Ezüstös Zablya visselt merő ezüst az keresztj [Kv; PLPr 68]. 1622: Banfi Petternek vagio(n) egi palos-sa ... az keresztj buritot ewstel [Kv; RDL I. 119]. — A jel-re l. RMFegyv 57 (szemléltető vázlatlalt).

21. kereszt alakú jel; semn in formă de cruce; kreuzförmiges Zeichen. 1655: az Asztalra keresztet csinálván Ozdi Tamás, az Oláhok kezét reá tette az keresztre, maga fellyül tőtte az kezét, erős hűttel egymás kezén megh esküttek volna, hogy soha egymás dolgát ki nem mondgyak [Gyf; CartTr II].

Szk: ~et hűz/von. 1711/1792: miis ... mind a' két felek alkalmokat, és egyezéseket meg irtuk ... az melyik irni tudott ... a' az melyik nem tudott keresztet vont [Dálnok Hsz; BLev. Transs. 28. — ^aA kipontozott rész kitőredezett az eredetiből]. 1797: Neveinket vagy tulajdon kezeinkel le irtuk; vagy a kik írást nem tudunk Szomszédaink és ismeretes Tarsaink által le irattuk, neveink után magunk keresztet húzván vagy tulajdon ujainkat rea nyomván [Torockó; TLev. 5/7]. 1855: Di-mény Anna írástudatlan levén, neve elébe saját kezével keresztet húzott [Kv; Végr.].

22. kereszt alakú metszés/rovás; crestătură in formă de cruce; kreuzförmiger Stich/Einschnitt. 1647/XVIII. sz. köz.: vagyon az arok szélén egy odvas Gyertyánfán kereszt [Csóka MT; DLev. 1. VIIA. 5]. 1725: mind ket Erdők; mind régi, mind új és most csinált Keresztekkel mind két felől a' más szomszéd Erdőktől meg vadnak különböztetve [Gergelyfája AF; JHb XXVII/4]. 1760: egy bűk fa fiatalon az kereszt meg az hánys is a tövön van [Székes MT; Berz. II. 77/10]. 1764: a' Cziberés nevű helyen ... egy nagy vatzkor fában bé vágott kereszt találatik [Hidalmás K; RLt O. 2]. 1782: az a fa az Biro Sigmond Uram ... kaszáloja végének, és az Kidei Nms Ref(orma)ta Ecla ... Erdeje szélének az Határ fája mely(en) régi keresztis esmészett most is új keresztel meg ujítottat [Kide K; EHA]. 1811: ha ... Emberei meg Szabadon Erdőt kapnának foglaljanak Számára Ts Sombori Farkas Urnak, és meg találának Szabad Erdőt ... az melyet el is foglaltak keresztkekkel az en jelen letem-ben [Nyérce K; Somb. II].

Szk: ~et vág a. kereszt alakú határjelt metsz/ró. 1625: Az Nagi Kornis Farkas és Janos Gereb hatarlak el egiczer az uetelkedo heliet akkor ... Sendorfalui Mes-ter Balintal mj vagtuk az keresztet hatart czinaltunk [Re-mete U; UszT 181a]. 1757: a kert tövibe egy ketske rágo fára keresztet vágának [Kakasd MT; DLev. 2. XVB. 9]. 1773: ez az Kis Cserefa fiatal, melynek tövire most keresztet vágunk és hantotis rakunk [Vaja MT; Told. 3a]. — b. kereszt alakú jelt metsz/ró. 1600: Sigmond Hedrich ... vallya: Ez kapanehoz thwdom azt hogy ... ment-nek volt hazara es aijtjat rontottak hogy be nem meh-et-tek az hazan kyeuol keresztet vagtak megh legezuen az-zal hogy Az teob hazaktol megh esmerwen kurwa hazá-nak lenny [Kv; TJK VI/1. 403]. 1633: az Marko Vaydane aszonio(m) co Naga szabadosi az djznokat uyszza ter-j-tek es hajtak ... Es vőnek el az djznokba(n). 50. Es haj-tak az 50 djznokat felso sóczre keresztet uagua(n) ot az fakon az honnet az djznokat megh terjtek [Rogoz SzD; WassLt Pap Tamas (65) ns vall.] * ~et vágat. 1690/1745: Onnat igjenesen alá érkezvén ... a' fára Kereszt-tett Vágattunk [Hidegkút NK; Ks 67. 46. 21]. 1746/

1831: egy égéssel meg udvasított Cserefára vágatván a' Keresztet [Szentdemeter U; Told. 38] * ~ vágattatik. 1746/1831: egy nem régen meg nyesett és sarjuzott Cse-refára ... vágattaték egy Kereszt [Vécke U; Told. 38].

23. ? keresztcsont; crucile șalelor, crucea spinării; Kreuzbein. 1811: (A szép lónak^a) Hoszszu a' keresztje és nem tsapott faru [ÁRÉ 157–8. — ^aGr. Bethlen János véleménye szerint].

◇ Hn. 1615/1687 k.: Kereszt málon (sz) [Szentimre MT; MMatr. 235]. 1642: Kerezt Ay wolgieben [Borsa K; EHA]. 1671: Kerézt volgi vegiben [Méra K; KHn 240]. 1695: az Kereszt hegye(n) [O.csesztve AF; EHA]. 1714: az Keresztmony oldalon (sz) [Középlak K; KHn 294]. 1725: Az kereszt mezőn Papságh földé (sz) [A.jára TA; EHA]. 1731: Kereszt arok [Vista K; KHn 270]. 1745: A kereszt arok fején (sz) [Nagykend KK; EHA]. 1762: Kereszt Domb [Dob.; Ks 4. VII/12]. 1767: az ke-reszt domb [Sárd AF; EHA]. 1775: A keresztpám v. Ke-resz Pám Oldalán [Középlak K; KHn 209]. 1781/1818: a Keresztnyilak között [Náznánfa MT; EHA]. 1792: A Kereszt Lábba (sz) [Szucság K; KHn 255].

keresztanya náš; Taufpatin. 1570: Margith Thakach Jsthwanne hallotta ... Azt Mongia volt eo neky Nagy Janosne, Byzon Jgen felek Jo kerezt ania(m) hogy az en Eochem hamissan Theon tytet az zeoleo feleol [Kv; TJK III/2. 142]. 1674: kereszteltettem meg ez Jancsi nevű fia-mat, kinek keresztapjai Szeőleősi Gábor és iffiú Huszár Péter, keresztanyjai Krajczár Ferencné és Huszár Péter-né [Kv; KvE 191 LJ]. 1728: hogy pedig Susinak Fia lett nagy dolog előttem akartam volna hogy ben lehettem volna hogy Kerezt Anya lőttem volna [Darlac KK; ApLt Apor Anna Apor Péterné Kálnoki Borbálához]. 1737: adott az Ur Isten egy Fiu magzatot^a, kit is kereszteltettem ... Györgynek kereszt Anya T. Nzts G. Was Daniel vr(ám) Léánya, Was Anis kis Aszszony [ArJk 42 Zágoni Aranka György születési bejegyzése. — ^aSzéken (SzD)].

keresztanyaság nášie (la un botez); Patenschaft, Patentum. 1640: kertemis kgd(e)t ... levelemben, hogy az keoztunk valo Attyafi szeretetnek erősseb bizony-sa-gaert, kgd kjcsin leankanknak kerezt Attjasaganak s Az-zonjom eo kgme Kerezt Anjasaganak tiztit ne nehez-tellie fel vennj [GramTr V. 359].

keresztapa 1. keresztatyja; maș; Taufpate. 1623: az Kereztsegeben en leők az kerozt Apia [Szentmárton Cs; BLt]. 1674: kereszteltettem meg ez Anna nevű leányom-at; az keresztapjai voltanak Kozma András és Kanna-gyártó Márton, keresztanyjai Agoston Péterné és Kan-nagyártó Mártonné [Kv; KvE 190 LJ]. 1729: kereszt Apjanak mellette valo remenkedeset s törekedéset res-petalva(n) mitigaltuk mortuam Homagiumának idest f. 33/33 penznek 16: magyar forintját [Dés; Jk]. 1803: Nékem Nagy Moses Kereszt Apám volt [Szenterszébét U; Borb. II].

2. céhbeli tréfás legényavatás egyik szereplője; persoana care are rolul de naș in ceremonia (glumea) în cadrul breslei cînd cineva trece în rîndul cînelor; einer der Mitwirkenden bei der Gesellenweihe in der Zunft. 1665/1754: Az mely jámbor Iffiu Tars legénnyé akar lenni, tartozik elsőben a' B. Társaságnak le tenni kíván-

ságának jelít, ugymint d. 25 Ezek meg lévén válaszon magának egy Papot, két Kereszt Apát, és egy Harangozót [Kv; ACArt. 21–2].

? **keresztapó** keresztapa; naş; Taufpate. 1747: magam is invitáltam az öcsémet Kereszt Aponak (!)^a, ígérkezett [Alamor AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez. — ^aLehet mérő elírás is; a ? erre a fenntartásra figyelmeztet].

keresztatya keresztapa; naş; Taufpate. 1677: adott I(ste)n . egy Fiat. Kit kereszt(tele)tem István(na)k ... Kereszt Atyák ezek^a [PatN 46. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1724: egy Asz(ony) emb(e)r sz(o)lg(álój)(ána)k két gyermeke lett urvaráb(an), kik(ne)k én voltam Kereszt Attya [Szentkirály MT; BK]. 1754: Milgos Thesaurariusné . . . Asz(szony)om . egy hatalmas Leányt, vagyis Kis Aszonyt szült, Milgos Commenderozó Generalis volt Kereszt Attya [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből]. 1808: Született Kaló Jánosnak Márton Fia . . . Kereszt Attyai, annyai^a [Inaktelke K; RAK 25. — ^aKöv. a nevek fels.].

keresztatyaság keresztapaság; năşie (la un botez), Patenschaft. 1640: kjcsin leankanknak kerezt Attjasagának tiztit ne nehezteille fel vennj [GrammTr V. 358]. 1664: Az méltóságos fejedelem levelét hozák, kibem mostani fiúi magzatjának keresztatyaságára hivat ő kegyelme ha magam ott nem lehetek is^a, az keresztatyaságot megtartom, nem is leszek feledékeny felőle [TML III, 141 Fr. Redei Teleki Mihályhoz. — ^aBetegség miatt].

keresztbe vmit kereszttezve; ícrucişat, în cruce; etw. gekreuzt verschränkt, kreuzweise. 1811: De tudnâe ülvé a' Lámát követni? 'S keresztbe lábait maga alá-vetni? | (A szép ló) Nem keresztbe lépő^a [ÁRÉ 113, 158. — ^aMagyarázat e két sorra: Hátulja nem lötsős, nem-is áll hámfáson, Első lábat nem rak keresztül egymáson].

keresztben 1. vmire merőlegesen; perpendicular; senkrecht. 1819: A kert hoszszába két sorjával apro veres szőlő fák, megént keresztbe az also részibe viszont veres szőlők két sorjával [M.köblös SzD; Torma].

2. 1823–1830: a két pedellus a két sceptrumot, mely egy singnyi hosszú gombos pálcá, keresztbe tartván, a procedens három ujjait ezek közé teszi, a syndicus a hitet elmondhatja, s ezzel meg vagyon a doktorság [FogE 240. — Doktoravátás Göttingában 1786 táján].

keresztbolt keresztboltozat; boltă în cruce; Kreuzgewölbe. 1589/XVII. sz. eleje: Az Farago Legennek az eo edgik mester remek legien edgi Aito, Kaptelios Masodik remek, egy háznak, uagi szobának kereszt boltra valo boltozasa [Kv; KőmCArt. 8–9].

keresztcsont 1. crucile şalelor, crucea spinării; Kreuzbein. XVI. sz. m. f.: Az mely lonak az vizeleti megh áll . . . három bozza vezett^a agachkat . . . háromszor vonniak által az lo kekonjan es . . . fen az kerezi chontot az hátán haromzor kell megh ewttyni vele, es megh indul az vizeleth [MNY XXI, 142 St. Galaczj kezével. ^aE szó utóbb az eredetiben kihúzáva].

2. füstölt keresztcsont, rég kereszttetem; afumătură/ós afumat din regiunea şalelor; geräuchertes Kreuzbein. 1660: Diszno lab 15. kereszt csont nro — 5 sodor 6 [Lázáríva Cs; LLt Fasc. 117.] 1673: Fejer varra szállítottanak Fagarasbul Kolbászt Száz nyolczvan haro(m) Orjat hatot . . . Sodort huszon kettőt Kereszt csontot Kilenczet [Fog.; Törzs]. 1678: oldal petse nye kereszt Csontostul [Alvinc AF; UtI]. 1747: Oldalas kereszt csontyával edgyütt Nro. 5 [Szpring AF; JHB XXV/88.3]. 1793: Tavallyi oldal kereszt tsontostol 3 [Drág K; JF LevK 108]. 1823: Négy oldalos kereszt csontyával együtt [Koronka MT; TGsz].

keresztcsontos care are osul din regiunea şalelor; mit Kreuzbein. 1823: Quietaltatik Budatelky Tisztem . . . Negy Kereszt tsontos oldalrol, negy lapotzkarol^a [Kv; Born. F.IIc. — ^aFolyt. a fels.].

keresztcske 1. cruciulişă; Kreuzlein. 1816: a kapu teinek két szélyin cserefából készített két keresztcske tiszteltetik [Jobbágyfa MT; BálLt 67].

2. keresztalakú jelecske; semn în formă de cruce; kreuzförmiges Zeichen. 1803: (Az abrosz) egyik szélyin veres fejtővel varrott jegyetke láttzik, egyik színéről egy kús keresztetkét, az ellenben valo p(e)d(ig) O forma Betűt mutató [Désfva KK; UNVJk].

3. kalangyácska; clăie mică, cruce; kleine Mandel (Getreide). 1819: egy keresztetske Buzát találtunk itten [Dés; DLt 91].

keresztel 1. a boteza; taufen. 1564: 1564 esztendőben ada^a az én feleségemnek a Krisztina aszszonynak egy leánymagzatot, kit Annának keresztelének [ETA I, 21 BS. — ^aÉrtsd hozzá: Isten]. 1653: ada az űr Isten az én feleségemtől Rósás Ersébettől egy fiu magzatot e világra . . . kit Batizi János uram keresztelt vala Jánosnak [i.h. 102–3 NSz]. 1663/1687 k.: Vagyon . . . egy Velenczei rezes ön pohár, fél ejteles ön kanna keresztelni valo [Nagyernye MT; MMatr. 278]. 1835: kereszteltem Dion^a N: Sárközi Istvánnak Josefát [Burjánosóbuda K; RAK 52. — ^aTöszomszédos település].

2. (a szülő a kereszttségben gyermekének) vmilyen nevet ad; a da nume copilului (la botez); taufen (bei der Taufe den Namen geben). 1676: I(ste)n meg áldván velle valo hazassagomat . . . die 7. Augusti, hajnalra adott I(ste)n egy szép láányt, kit kereszt(tele)tem Jutká(na)k [PatN 46a. 3]. 1849: a' fiut meg szülve Kelemen Béni rendeléséből Kelemen Miklósnak kereszteltem volt s mint egy fél évig dajkáltam [Kv; Végr. Vall. 95].

3. keresztvíz alá tart; a jine în braje pruncul în timpul botezului; über das Taufbecken halten. 1663: Én holnap elmegyek ismét Medgyesre az ott levő atyafiakhoz, ez jövő szerdán keresztelvén az Bánfi uram fiát [TML II, 446 Teleki Mihály anyjához, Teleki Jánosnéhoz]. 1720: Kádár Gergely . . . nekem kereszt komám vala, még én kereszteltem vala egy Fiát néki [Tekerópaták Cs; LLt Fasc. 69].

keresztelés 1. botez; Taufe. 1570: Maklos predicator feleol eo kegek Jgh vegzetek, hogni plebanos vra(m) kowansaga zerenth Byro vram ynchie hogy chyendessege legien az keresteles feleol valo Thanytasba, Az Synodusiglan | kerestessenek Thwdos Embert Ez Mostani pra-

dicator Melle Az Templumbely ceremoniaknakis Az Vr vachorayanak es az keresztelésnek viselyle gongiat [Kv; TanJk V/3. 3a, 3b]. 1622: Praedicator Jóvedelme ... keresztelésert egy kenier es egy eytel bor auagi az arra valamint iar^a [Retteg SzD; SzJk 13. — ^aFolyt. a fels.]. 1705: a' ki ő kglk közöttül vacans lészen a' B. templomtól, ki mennyen a szükség szerint keresztelésre s esketésre etc. [Kv; SRE 94]. 1736/1770 k.: Egy kis fedeles ön Kan-nátska Keresztelésre való [Hesdát SzD; SzConscr. 184]. 1845: Vas Papnak a keresztelésért 5 ft [Dés; KvNJ 23].

2. keresztelő; botez; Taufe | keresztelői vendégség; ospául de la botez; Taufgastmahl. 1574: Katalin varga dauidne Azt vallia hogi Eo volt az zeoch pal hazanal az kereszteléskor ... de semy gonoz Emlekezetet Nem hal-lot zeoch paltwl az hadnagiok feleol [Kv; TJK III/3. 336]. 1717: Láttam hogy pokon (!) Csapá Becski Miklos Ura(m) Nzs Dobai Péter Uramat it az én hazamnál ke-resztelés alkalmatosságával és annak utána egymás ha-resztelés alkalmatosságával és annak utána egymás ha-jába kapának, huszták egymást [M.köblös SzD; RLt Pataki Sámuel (40) ns vall.]. 1847: Ha hozs kedden itt légy — ha nem kedden vehesük leveled hogy a' kereszté-lés ne haladgyon [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

keresztelési de botez; Tauf-. 1681: Mikor á Dnus Ter-restris szükségere, rend kívül való élest vetnek fel; (ugi mint Lakodalmi, Keresztelési, temetési, hadban való ké-szülés etc alkalmatosságával:) mind á haro(m) falu^a tar-tozik az limitatio szerint való bonumot ad(mini)stralni [VhU 82. — ^aA.nádas, Mogyorosd és Szentkirály H]. Szk: ~ kivonat. 1855: a' kaczka Ev. Ref. Sz. Ekklesia Anya könyvének keresztelési kivonattya [Kackó SzD; Végr.].

keresztetetlen I. mn megkeresztetetlen; nebotezat; ungetauft. 1746: (Temettem) Boros Mihály(na)k keresztetetlen gyermekét [Gyalu K; RAK 116].

II. hsz keresztetetlenül; nebotezat; ungetauft. 1671: (Egyes papok) halgatojok közül némelyekre nehezte-len, egész falukat tiltottanak-el a' Templomtól, holt embereket-is el nem temetnenek az kisdedeket-is keresztetetlen hadták meg-halni [CC 4–5].

keresztelhet keresztvíz alá tarthat; a putea boteza/tine în brațe pruncul în timpul botezului; über das Taufbek-ken halten mögen. 1668: Az édes komám asszonyinak ajánlom igaz szeretetemmel való kész szolgálatomat ... Bizony dolog, szívesen várom vala, szerencsém-mel, ha fiat keresztelhettünk volna, minthogy még az fiúhoz sze-rencsém nem volt [TML IV, 350–I Bánfi Agnes Teleki Mihályhoz].

keresztelkedik átkeresztelkedik; a se converti, a trece la altá religie; sich umtaufen lassen. 1682: Causa Sz: Gottharththiensis^a. Ratz Janosne vallasunko(n) leuen en-nek előtte mitsoda gondolatból Apostalt, olah hűre keresztelkedet [SzJk 172. — ^aSzentgothárd SzD].

keresztelő I. mn 1. keresztelést végző; care botează; Tauf-. 1868: az oly gyermekek keresztelvélet, kiknek szülői nem abban az Egyházközségben laknak, melyben gyermekek születik, és meg kereszteltetik, a' keresztelő lelkész leg ott külgye átt hivataloson, azon Egyház köz-ség lelkészének melyben a' szülék honosok [Gyalu K; RAK 143].

2. keresztelésre használatos; care se folosește la bo-tez; Tauf-, zur Taufe dienend. 1643/1687 k.: a Nyárád-tói^a Ecclab(an) vagyon ... edgy ön kanna az Ur asztalá-ra, ön tányér, edgy kis ön kanna keresztelő [MMatr. 8. — ^aMT].

Szk: ~ kő keresztelőmedence. 1690: keresztelő-kő-ben levő réz-üstöcske [SzO VI, 424] * ~ (ón) kanna. 1643/1687 k.: vagyon a Samsondi Ecclab(an) ... Egy keresztelő kanna | Vagyon az Udvarfalvi Ecclab(an) ... edgy keresztelő ön knna [MMatr. 380, 425]. * ~ (ón)-kannácska. 1633/1687 k.: Vagyon á Paniti Ecclában egy keresztelő fertályos kannácska [Panit MT; MMatr. 341]. 1729: Keresztelő on kannácska fedeles [Erősd Hsz; SVJk] * ~ ónpohár. 1643: Vagyon ... egy keresztelő on pohár [Gyalakuta MT; MMatr. 135] * ~ ónpohá-rocska. 1732: Vagyon ... egy ezút tangierocska egy keresztelő on poharocska [Szotyor Hsz; SVJk] * ~ po-hárka. 1728: Egy keresztelő plehből való poharka [Eresztevény Hsz; SVJk] * ~ szerszám[?] 1585: Egy coregh keresztelőo zerzam rezbeol chinalt melj az temp-lumban Allot [Kv; Szám. 3/XIX. 5] * ~ tá. 1823: Egy aranyas ezüst keresztelő Tál, hozzá való aranyas Kan-nájával együtt drága munkáju [Szentbenedek SzD; Ks 38. V Clenodia fam.].

3. keresztelőre való; pentru botez; zur Taufe pas-send/geeignet. 1824: Egy fain keresztelő vápör keszkenő rozsa szín tafota béléssel, körös környül petinét csipké-vel gánnirozva [Fugad AF; HG Mara lev.].

4. keresztelésről szóló; care se referă la botez; von der/über die Taufe. 1833: A' mely való Személyek(ne)k peres Leveleik közül a' keresztelő, és nem kényszerítés-ről szollo papi bizonyítások hibáznak, magok(na)k tu-lajdonítsák ügyek késedelmét [Vaja MT; HbEk].

5. ~ János Ioan Botázatorul; Johannes der Täufer. 1811: (János apostol) nagy Doctor volt a' Theológiába, Ebben keresztelő Jánost-is hallgatta [ÁrÉ 178].

II. fn botez; Taufe | keresztelői vendégség; ospául de la botez; Taufgastmahl. 1573: mykor az eo hazanal ke-rezteleobe lakozot volna Kowach Benedek feleségstwl, Azomba leot oda az leania [Kv; TJK III/3. 227 Orsolia veres Lwkachne vall.]. 1631: Moha(n) Joszin (!) hazanal Abrugyalua(n) valank keresztelőb(en), es mellette wleok uala Választuj Istuannak [Abrudbánya; Törzs G. Egri (54) jur. civ. vall.]. 1679: Beldi Pál ... Nemes Janos Ur(am) Hidveghi hazánál keresztelőben lévén Cserei Ja-nos Ur(am) is és Beldi Pális ottis lévén, lattam hogy ket-ten félre mentenek edgy ablakban, és ott edgy más vallá-ra tévén az kezeket sokat beszélgettek [Fog.; Törzs. St. nagy de Fagaras (30) ns, miles vall.]. 1694: Ittak meg az keresztelőb(en) ket asztalra Ur. 9 [PatN 48b]. 1736: Az régi magyarok az keresztelőt is nagy pompával, vendég-séggel vitték véghez [MetTr 393]. 1739: Várasunkb(an) feles számú Congregatiók evitáltassan(a)k, ügi mint Ha-lott temetéskor, keresztelőkor, és egjéb alkalmatossá-gokkal [Dés; Jk 524b].

Szk: ~ feltart. 1823: Nagy Péterné Léányát nem más hanem Csernátóni Samuel csinálta ... Csernátóni Samuel tartotta fel a keresztelőt alattomba [Radnótfá-ja MT; TLt Praes, ir, 65/1827-hez].

keresztelődik kereszteltetik; a fi botezat; getauft wer-den. 1849: elfeledék megkérdezni azt, hogy a fiucska mi nevet kapjon ... azt izentem vissza, hogy Kelemen Béni

parancsából nevére kereszteltesék, s így keresztelődött a fiúcska Kelemen Miklósnak [Kv; Végr. Vall. 27–8].

keresztelőkönyv (meg)kereszteltek anyakönyve; registru de botez; Taufmatrikel. 1820: Szántó Mihály két Fiai neveket, úgy a' Maradékjok neveiket is vagy a' Papok által a' Keresztelő Könyvekből, vagy a Contribucionalis Tabellákból . . . ki lehet nyomozni [Mv; Borb. II Mátyás Sándor ügyvéd aláírásával]. 1834: Nagy Mozes Moska János zellére 51 Esztendő, melyet a' Keresztelő Könyüből tudja [F.csernátón Hsz; HSzjP].

Keresztelő Szent János napja június 24; ziaua Sfintului Ioan Botezătorul (24 iun.); Tag Johannes des Täufers (24. Juni). 1567: Keolt Egresteon^a Kerezteleo Zent Janos Napja vtan walo chyteteken [BálLt 42. — ^aKK] 1583: kerezteleo zenth Janos napia Eleotht valo chyeoteorteokon Zenttleken kyzdyzekben [HSzjP]. 1604: (A kárterítést) ez ielen való esztendőbeli Köröztölő szent Janos napiara kellet volna megh adni [Radnót/Szőkefva KK; Ks 90]. 1620: vegienek Zaz Barantul Kereszteleő sz. Ianos napigh f l [KvLt II/69 VectTr I]. 1761: Minden héten a Siménfalvi vdvarhoz gjalog három napi szolgálatot tenni Sz.Mihály napjától^a fogva Keresztelő Sz: János napjáig tartozunk [Homoródsztpéter U; JHbK LXVIII/1. 110. — ^aSzept. 29].

Keresztelő Szent János tallera régi pénzérme; o monedă veche; alte Geldmünze. 1752: Egy Szent David tizes aranya Egy keresztelő Szent János tallera [Ks Kornis Ferenc lelt.).

keresztelt I. mn 1845: Keresztelt Silleres Virágbór [Csekelaka AF; KCsl 13]. — Az "elegyített, vizezett" jellel számolhatni.

II. fn-i haszn-ban; cu funcție subst.; substantivisch: megkeresztelt gyermek; persoană botezată; Täufling. 1818: a Kereszteltre nézve Fel kell tenni . . . A Protocolum vagy Matriculanak pagináját [Méra K; RAK 21].

kereszteltet I. megkereszteltet; a boteza; taufen lassen. 1773: midőn a felesége tudakozódott volna a gyermek keresztelése napjáról, Nyárádi mintegy tréfaképpen azt mondotta volna, hogy ő nem keresztelteti, hanem kereszteltesse meg az, aki csinálta [RettE 298].

2. gyermeknek a keresztségben vmilyen nevet ad; a da nume copilului la botez; bei der Taufe dem Kind seinen Namen geben lassen. 1653: adott az úr Isten egy leány magzatot, kit a keresztségben Annóknak kereszteltettem [ETA I, 142 NSz]. 1737: sok szomorúságunk között adott az úr Isten égi Fiu magzatot, kitis kereszteltettem az előtt csak harmad nappal boldogul ki mult nagy Attyának T Bonyhai Simon Györgi Ura(m)n(a)k nevére Györginek [ArJk 42]. 1761: Egy Jánk Praekup nevű Jobbágy megis Házasodott s Gyermekieis vagynak de hány és minek kereszteltette nem tudjuk [Sztánia H; JHb LXVIII/2.93].

kereszteltetés keresztelés; botez; Taufe. 1681: Akar mely fele nevezetes naponis semmi fele ajándékkal nem tartoznak; hanem ha mikor a' Földes Vrnak kiválkép-

pen valo rend kívül valo expensájának kellene lenni (:hazasodas, kereszteltetés, egyéb rend kívül valo vendegség); ilyenkor ha mit eő reajokis limitálnak, supportálni es administralni tartoz(na)k [VhU 69]. 1764: (Az) Éget bort . . . azért vitte hogy Csungár alias Vontsa Mihaila kis Gyermekeének Kereszteltetésére legyen [A.szovát K; GyK]. 1814: A' kereszteltetés alkalmazásával Grof Teleki Ádám egész édes Atyai Örömet mutatott, 's maga is a' Czeremoniánn egész végig jelen volt [Mv; TSb 51].

kereszteltetik I. keresztelődik; a fi botezat; getauft werden. 1817: Kereszteltettek . . . Husvét másod napján^a [Györgyfa K; RAK 76. — ^aKöv. a fels.]. 1833: Midőn törvénytelen ágyból született magzatok kereszteltetnek, ezen szo törvénytelen mindenkor hozzá adassék [Vaja MT; HbEk]. 1846: Született és kereszteltetett Zentelki Daniel Erzsébetnek szerelem gyermeke [M.gyermónostor K; RAK 22].

2. átv is nevezetik; a fi numit; genannt werden. 1807: Veress Györgynek és Török Ilonának született Gyermekek kereszteltetett Sárának (Nagykapus K; RAK 5). 1812: Méltoztatik által lát(ni) a Tekintetes Iudicium. hogy ez tsupa meritalis, és merőbe helytelen kifogás is kövötközésképpen tsak ezen keresett protelatiojara kereszteltetett acotoratus Exceptionok [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16].

3. céhbeli tréfás legényavatás alkalmával keresztelési ceremónia végeztek; a se face ceremonie glumeată de botez în cadrul breslei cind cineva trece în rîndul calfelor; anlässlich der spaßhaften Gesellenweihe in der Zunft getauft werden. 1665/1754: Az mely jámbor Iffiu Társ legénnyé akar lenni . . . a' Pap meg szokta a' Kereszt Apák közt áldani. Ezek után keresztségétől való kívánságát meg kérdezi, hogy ha borral kívánná-e hogy kereszteltessek, avagy vízzel? [Kv; ACArt. 21–2].

keresztény, keresztén I. fn 1. creștin; Christen-mensch. A. *keresztény*. 1599: (Huszár Ilona) az leanyatt ereoszakkal adta Teoreoknek feleségeol, Adottis nem adott az keresztények keozze, az varossy nepp keozze hanem mindenkoron Teoreokeok vtan chelchypott, es hizelkedett^a [Kv; Tjk VI/1. 284 Makaj Vyzazy Mathyas Cornis vram Hajdu hadnagya vall. — ^aMakó városabelire von.]. 1602: Hannes Fenescher es Merten Ebeser valliak hogy Ach Mihaly Instantiaiaira eok kertek megh az mostany feleséget az keresztienieknek zokasok zerenth [Kv; i.h. 630]. 1745: az I . . . el felejtkezvén hűtős Ura(na)k tett köteleességéről, idegen férfiakat botsátott magához, férjének tisztá ágyát paráznsággal meg motskolván más keresztények(ne)k botrányozására [Torda; TjkT II.32]. 1799: Zsidó volté, vagy pedig Keresztény [Alör SzD; DLt].

B. *keresztén*. 1584: (Zabo Cato-nak) wadnak egieb Iambor keresztienek tudomania es giogitassa ellen valo bew Baiossagyis [Kv; Tjk IV/1. 278]. 1663: Aranios Medgyesről sok keresztjeneket uittenek el rabol [KJ]. 1737: halgatásokkal és lappantgatásokkal az lk mind Isten előtt nagy bünt, mind a Keresztények(ne)k nagy botrányozást tselekedtek [Torda; TjkT I. 133]. 1739: Katona alias Imre István, maga Paráznság béli vétékét önként meg-vallván . . . mint keresztényekhez illik, Isteneket és a Szent Eklesiát hogy meg-kövesse 's recon-

ciliállyon az Isten Házáb(an) Deliberáltatott [Dés; Jk 297b].

2. *új* ~ anabaptista; anabaptist; Anabaptist, Wiedertäufer. 1622: 3. martii hozának ismét újólág keresztényeket [ETA IV, 189 id. Herepei, Adattár I, 344 is]. 1629: Erkezek Christoff Pap Uykereztien ... Vrunck eo Felsege küldi oda fel tudós miues Emberekért [Kv; Tjk VII/3. 345]. 1659: az ő Piaczokan^a megh sem álnak a külső falubéliek el adando Marhajokkal, hane(m) az Új keresztényekhez viszik be, nékiek adván el minden élest [Törzs. fej. — ^aAlvinc és Borberek (AF) piacán]. 1662: (Bethlen Gábor) idegen országokból nagy költségekkel mindenféle jó mesterembereket, tudós fundálókat, közmiveseket behozat vala. Magyarországból az új keresztények közül majd kétszázalig való mindenféle mesterembereket mind feleségekkel, gyermekekkel behozatván, es azokat Alvincen igen alkalmatos kis helyre bizonyos privilégiumokkal, szabadságokkal megtelepítvén . nagy erős helyen egy pusztá várat is adván nekik mindenféle mesterembereknek különféle műhelyeket, lakóházakat, sok szép szőlőket, különb-különb majorkodáshoz való kerteket építvén nagy alkalmatosságára, hasznára voltak-mind fejedelmeknek, s mind az országnak [SKr 125]. 1679: ada el N: Mathocsi Balas Uram . egy darab Nemes telket Alvinczen ket utak között, mellynek egyike Varadgya felől szolgál be az Vinczi Magyar Templom felé, másika az új keresztények kertére szolgál bé [Alvinc AF; Incz. IV. 30a].

Az erdélyi új keresztények történetére nézve alapvetően fontos Herepei Jánosnak »Kik voltak az alvinczi újkeresztények« című közleménye [Herepei, Adattár I, 341–53]. L. még Kiss Lajos: MNy LXIII, 163–4. Megjegyzendő, hogy a régiségben a szk-nak volt 'cigány' jel-e [MNy LXIX, 204, 206–7].

II. *mn creştin; christlich. A. keresztény. 1592:* Cassai Barbara . atkozta az warost, Az Isten meni keowel veztene el, Jwne el az twz viz swlliesztene el ezzer . mert poganak, es Jstentelenek laknak ebbe az varosba egy kereztenj ember nem lakik [Kv; Tjk V/1. 300–1 Georgy Eotweos Marton Inassa Ach Antal fia vall.]. 1606: Istent s az keőreözteny állapotot tekintven fizetest rendelt minden esztendeőnkent Holtigh nekj [Tövis AF; BálLt 90]. 1654: Arpaston^a lako nemes ... Kovacz Mihaly mostoha leanyat Szent Martoni Ilonat abszolvalta az szent Ecclesia egy . . . szolgajatul Mert az aszszony igaz keresztény vallason^a vagyon; az legeny pedig nem [SzJk 73. — ^aSzD. A reformatuson]. 1697: magais Totfaluis Ur(am) . mint Ecclesiája kárát nem kivano keresztény Atyankfia minden maga vonogatása nélkül erre a' dologra rea igire magat [Kv; SRE 52]. 1705: a' mi törvinýunkis a' keresztiny Asszonyi allatot . . . fel szabadtitya et ad secunda vota transmittallya [SzJk 349]. 1721: a Tiszt. Paterek és a Keresztény Ecclesia között intervenialt dolgok irant . . . a Paterekkel ugy contrahaltanak^a [Kv; SRE 145. — ^aKöv. az adásvételi megállapodás szövé.]. 1746: az en Jo Istenem keresztény Szülek által e vilagra hozott az Igaz Idvezítő Reformata Religjoban fel nevelt [Nagyajta Hsz; Told. 18 Cserei Mihály nyil.].

Szn. 1599: Kereszteny Janos [Kv; Tjk VI/1. 313]. 1600: Kereszteny Janos [Kv; Szám. XV. 192].

Hn. 1811: A' Keresztény Cserében (sz) [Jobbágytelke MT; EHA].

B. *keresztény. 1544:* Sombory Lazar wgyan azonth wallotha az ew kerezthien hythy zarent [MNy XXXVI, 52]. 1584: keresztien emberheöz ezfelle Bew Baiossagh Nem ellendeo [Kv; Tjk IV/1. 278]. 1592: azt lattia kedtek hogi en Bestje sem vagiok, hane(m) keresztien Ember vagiok [UszT]. 1603: En zalanczj Gjeorgj zentthamasi Mintt Isten feleo keresztjin vrakatt, Bornemiza Boldisar wramatt, es Sennnej Pongracz wramatt hagam az en Arwaim gongjak viseleojinék [Csapó KK; JHb XXV/23]. 1663: Mikola Sigmond Ur(am) is . Lengiel országba(n) teob keresztien haza fiaival az Tatarok sanyaru rabsagaban eset volt [JHbK XIX/21 fej.] 1684: Causa Szekiensis^a Turos Janos ne(m) ugj tartotta mi(n)t illik feleséget tartani keresztien ember(ne)k [SzJk 206. — ^aSzék SzD. ^aSárvári Ersokot]. 1702: ennel az Ist-vannal keresztienebb fiu nem lehet mert en hozzam jo panaszmom nincz rea [Tarcasfava U; Pf].

Szn. 1609: Kerestien Janosne. Kerestien Mihaline [Hévszamos K; GyU 429]. 1614: Keresztien Balas. Keresztien Lukaczy [Tötör/Szombattelke SzD; Ks 42. E]. 1640: Kereztien Mathe. Kereztien Thamas. Kereztien Boldisne [Hévszamos K; GyU 58–9].

Hn. 1801: Keresztény Mezejen (sz) [Százajta Hsz; EHA]. 1807: az uton a Keresztény tisztájig [Árapatak Hsz; EHA].

C. *keresztény. 1609:* Mostan . . . az keresztieny házassagra atta magat [Nagycserged KK; Berz. 12. 92/182]. 1661: keresztieny kormányozas [KJ]. 1662: Én Közép Szólnok Vármegyében Monoba(n) Lakozó Janos Deák . . . lelke, ismeretj és az igaz keresztieny tarsasagh és törvénye ellen Istentelenségben és Látorságba(n), arulatásba(n) atottam (!) magomat [Monó Sz; BK]. 1743: Istén s emberek törvényét maga előtt viselő igaz keresztény, jo lelki esmértettel biro tiszta természetű ember [Kv; Tjk XVI/3. 119].

D. *keresztén. 1574:* az Zwkiak Siteo hazaban veot volt fely egy Ely wetet gyermeket Lwcha azzonym meg az eo vra feddete hogi myert tart az fele bitangot, ha akar tartani tarcon keresten Ember germeket [Kv; Tjk III/3. 334].

Szn. 1640: Kerezten Simon [Hévszamos K; GyU 58–9]. 1642: Kerezten Mathe [uo., i.h. 83].

keresztényfalvi a Keresztényfalva (Br) *m* -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Keresztényfalva/Cristian; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Keresztényfalva. Szk: ~ föld. 1688: Egy loter^a keresztényfalvi földtől f — / 05 — Egy Masa jo es kemény Jndi festéktől f 12 [Bfr Vect. — Értsd: lótehernyi].

Szn. 1695: Keresztényfalvi Jacob Vr(am)^a [Kv; SRE 29. — ^aKötelezi magát a kolozsvári református szászok között való prédikátorságra].

keresztényi, keresztényeni keresztény, keresztényen; creştinesc; christlich. 1561: az qrok eletre ualo vtosso fel tamadaswnk keresztienyi modra tizteltessek [Kv; ÓCart.]. 1589/XVII. sz. eleje: Ha ki az Mesterek köözw . . . megh niomoroszik, keresztieni kegies indulatból taplatassanak; segitessenek az Ceh iöuedelme által [Kv; KőmCart. 25]. 1632: enek utana Istenies keresztini iletet il (Dés; DLt 374). 1665/1681: (Ennek) erősségere adom ez kezem irasaval megh crösitetet peczetes Levele-

met az en keresztényi igaz hitem szerint [Vh; VhU 255]. 1677: A' Vasárnapi vagy hetedszakai innepek, (ugymint Istentől rendeltetett hetedik napok melyek akkori időben szombatoknak neveztettenek, és mely helyet az Új Testamantumban már Vasárnapok tartatnak a' keresztényi Ecclesiákban:) meg-szenteltessenek [AC 6]. 1700: Teken. Nemz. Déési Dioszegi Jstva(n) Uram . Istenhez eő Felsegehez valo keresztényi buzgo szeretetiből conferált egy kisded harangot a' Déési Toronyban [Dés; Jk 311a]. 1758: mind az két fél Istenesen meg gondolkodván . békességre condescendalának azért az egy más között valo keresztényi kötelesség szerint az szép békesség igi mene véghez [Asz; Borb. I]. 1765: senkivel nem veszekedik, nem motskolodik, hanem keresztényi életet él [Torda; Pk 2].

kereszténypénz jobbágyi és zselléri adózásnem; dare/imposit la biserica; Art Leibeigenen- und Inquilien-Steuerzahlung. 1640 k.: Kalottha Szegben valo zabdézma ab antiquo 18 faluból jön, az várhoz szokott járni és adminisztráltatni; az kiknek, pedig zabvetések nincsen és zabdézmat nem ad (igy!), minden ember den 6 tartozik adni, kit kereszténypénznek (keresztényen pénz) a' hinak . Kik akképpen nevezetnek 1. Saluasara, 2. Zentelke, 3. Nyarszo, 4. Szentkirály, 5. Mogyorókereke, 6. Jákó Telke, 7. Damos, 8. Valko, 9. Monostor, 10. Dere-té, 11. Remeteh, 12. Ketesd, 13. Bakony (I) 14. Farnos, 15. Kis Petri, 16. Vásárhely, 17. Sztana, 18. Bikallya [EM XLV, 27; ETF 114, 29; NNyv 472. — "E szk és az alább köv településnevek a forrás eredeti helyesírásával, egyebekben az itteni közlés átirat szövé, "Elpusztult település Bh környékén. "Elírás Bábony h. "Gyerővásárhely K. "M. bikal K.] 1677: A' Dézmások per abusum magoktól talált szegénység terhére, a' Fiscusnak-is semmi hasznára való egyéb abusosokat le-tegyenek, nevezet szerint, a melyket ők szoktak hini, keresztényen pénznek, ászak pénznek, penna kévének, penna bornak; nékiek valo gazdálkodáson kívül [AC 217]. 1679: Kalotaszegből ab antiquo miczoda falukból szokott zabdézma a várhoz a' járni . Ezen faluk lakosai az kiknek zabjok nem terem, tartoznak annuatim 8-8 pénzzel, melyet kereszténypénznek (Keresztien penznak) a' hinak [NNyv 472. — "Az akkor fej-i kézen levő Gyalu várához. "Köv. a 1640 k.-i forrásban előbb felsorolt településnevek. "Az átirásban közölt szövében ez a forrásbeli betű szerinti formájában].

Ezt az adózásnemet Bartal, Gloss szerint eredetileg a keresztény foglyok kiváltásának céljára fizették a jöb-ök és zs-ek a püspököknek; így az a középkorban kétségtelenül egyházi jövedelem volt. Az 1556-ban Szászsebesen kimondott szekularizáció folytán Gyalu vára fej-i kézre került, és így a továbbiakban a kereszténypénz a fej, majd később a várat és tartozékait birtokló főurak jövedelmét gyarapította. L. még valamivel részletesebben: EM XLV, 27, ETF 114, 29; NNyv 472–3. A NrLex. szerint e szolgáltatásnemet sarlópenznek is hívták, de erre az elnevezésre nincs az erdélyi régiségből adatunk.

kereszténység, kereszténység 1. keresztény vallás; religie creștină, creștinism; christliche Religion. 1677: A' Gyilkosságnak casussában az a' régenten bé-jöt, s' kereszténységhez nem illendő szokás, mely miat a' holt test sok ideig-is föld színén tartatot, ugy mint a' mely mondatot tetémre valo hívásnak, és ugyan akkor valo hit feladásnak ; mind ezek a' Székelység között in perpen-tuum tollátatnak [AC 239].

2. keresztényi érület; sentiment creștin; Christlicheit. 1699: Kgtek lassa magok kozot mit tsinál, ha

kglmedet mind az Attiafiság, mind a kereszténység rá viszi, nekem nints semmi közöm hozzája [Bögöz U; BálL 1].

3. vkinek keresztényi mivolta; credința creștină a cuiva; Christlichkeit, js christliches Wesen. 1597: Nagy Andrasne kepebe pedig az mondó(m), hogy engemet zihernek mondot^a koponenak: mjert keresztiensegemteől megh valasztott, kylen dion vagion erette [UszT 12/27. — "E két szó utólagos betoldás]. 1644: Tasnádi Mihályné Sárközi Kata Aszony, a' mellyik házban akar lakni az eltéig boszu, és meg bántás nélkül békességesen tartsa, és becsületit meg adgyák mint kereszténységek kívánnya [Ne; DobLev. III/651. 72]. 1757: Ebb(en) mutatodik pedig ki . . . kereszténysége s atyafiságos szeretete Tit. Sombori János Uram(na)k, hogy . . . Kis Esküllön ad által egy házat . . . a' mig tetzik Sombori Sigmund Vr(am) háza népével együtt rajta lakhatik [Kisesküllő K; Somb. I].

4. a keresztény népség; creștinătate; Christenheit. 1662: Meglátá mindazáltal Isten az égből ily nagy háborúban is és megszaná a nyavalyás és földre tapodtatott kereszténységet, és a tüzzel-lánggal gerjedező tört hüvelybe fordítá [SKr 104].

5. a keresztény világ; lumea creștină; Christentum, die christliche Welt. 1555: az keresztienseghtewl Semmykeppen el nem akarnak zakadny [LLT]. 1595: az felsége Vristent kerik varosul eo kmgem hogy az keresztien-segh Confederatioiat erossiche eo zent felsege. Aggion es gywkeresztessen ighaz zeretetet az keresztien feiedelmeknek zywekben egymashoz [Kv; TanJk 1/1. 255]. 1612: (Geczy Andras) ne(m) tekintue(n) sem Jstent, sem az nekünk valo kötelesseget, sem penig az keresztiensegnek romlását szep veh hazainkat Töröknek igrte, és haddal indult reank [PLPr 73 fej.]. 1690: Mindazonal(tal) mind ezeket az ő Felsege es az keresztienység Szolgaltattara tiszta szivvel és nagy örömmel tselekeszszük [Törzs. Bethlen Sámuel fej-i instr.]. 1696: eo Felsege Szolgaltattya es az keresztienyssegh fegyverenek promotioja ugy kevannya kellett az eo Felseg Erdélyi Szükségére Ezer kőből Buzat fel vetnünk [MbK 85 gub.].

kereszténységbeli keresztény világbeli; din lumea creștină; von der christlichen Welt. 1794: ez a' szegény Nemzet^a . . . a' tudatlan parasztság előtt olly iszonyu gyűlölségnek és tsufoltatásnak vagyon ki téve . . . hogy velek a Kereszténységbeli parasztnok társalkodni, együtt dolgozni vagy mulatni is iszonyodnak [Mv; Berz. 8. 71. — "A zsidóság].

keresztényül keresztényhez méltóan; creștinește; eines Christenmenschen würdig. 1660: az volt-e igazabb az országnak, az ki egynehány izben pogányt hozott az országra vagy az, az ki élete fogyatásával is keresztényül s kereszténnyel, pogány ellen oltalmazta volna országát? [TML I, 537 Rhedei Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1724: Tar János Ur(am) circit(er) négy vagy eot holnapokig ollyan igye fogot, le esett, gyámoltalan . . . állapottjában viselte gongyát Tar Andrásnak s még penig keresztényül — s — na<gy> kegyességgel, hogy annak alkalmatosságával egész házával s háza népével sokat szenvedett [Asz; Borb. I]. 1768: (A kántorok) tisztességesen, keresztényül, és az ő gyenge idejekhez 's elméjék-

hez valo modon bánjanak vélek, tsak egyedül a' tanulásra, nem penig magok Házi dolgaiknak folytatásokra adpicalják, illetlen szokkal ne illesék, és magok, nem penig holmi substitutussok által tanitassák [Kv; SRE 226].

keresztes I. mn 1. kereszthordozó/vivő; care poartă crucea; Kreuz tragend. 1590: Hallam hogy szidgia vala az kereszteteket a este lelek papas keresztet kwrwak [UstZ].

2. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ **had a.** az 1514-i parasztlázadás hadereje; oastea răsculașilor din răscoala țărănească de la 1514; das Heer des Bauernaufstandes von 1514. 1562: akkoron így rontaték meg a kereszteshad a János vajda ereje által [ETA I, 11 BS]. — **b.** az 1514-i parasztlázadáskori hadakozás ideje; timpul luptelor din răscoala țărănească de la 1514; die Zeit der Kriegführung des Bauernaufstandes von 1514. 1574: en az keresztes hadkoron(n)ys gyermek wol-tam [Erked K; LLt Fasc. 29 Egyed pal orozfay halabory pal Jobbagya vall.]. 1579: En az keresztet hadkor nagy Inas valek [Altörja Hsz; HSzJP Nic. Biro de felseothonia jb vall.]. 1584: Nyreó Simon vallia . . . En maga(m) penig az keresztet had eleot leotte(m) a' vilagra, emlékezem Rea [Kv; TJK IV/1. 358.] 1592: Colosüarnak Hywseghe, dichirtetik az keresztet hadkoris [DiósyInd. 17] * ~ **hadkori** az 1514-i parasztlázadás idejébéli; din timpul răscoalei țărănești din 1514; aus der Zeit des Bauernaufstandes von 1514. 1592: Lajos kiraly megh di-cizri ez Várost az keresztet hadkory hywsegeyert [Diósy-Ind. 20]. * ~ **kor** az 1514-i parasztlázadás idején; în timpul răscoalei țărănești din 1514; in der Zeit des Bauernaufstandes von 1514. 1550: wk az keresztet kort haytottak volt neg' szaz ekróth, fel a Cylla mezőre, Banff Janostwl valo feltekben [Szentkirály/Damos K; MNy XXIV, 291 Lucas Mathe de Szent kyal jb vall.] | w az köröztes koron walkon^a lakot es walkaj ember szol-gaya wolt [uo.; i.h. 358 Martinus peczők de Zent kyal jb vall. — ^aM.valkón (K)]. * ~ **nyár** az 1514-i parasztlá-zadás nyara; vara năului răscoalei țărănești din 1514; der Sommer des Bauernaufstandes von 1514. 1550: vk gyermek korokban az keresztet nyar kor ott laktak az Cyllan walkayak^a szolgay voltak [i.h. 357. — ^aM.valkó (K) lakosainak] * ~ **támadás** ? 1587: Mindeneket erttwn tudwan Zollany Akarnak derekason Az feleky keresztet tamadasokrol [Kv; TanJk I/1. 52].

3. ? kereszt alakú; în formă de cruce; kreuzförmig. 1788: Egy firhang tarto Keresztes fa [Mv; TSb 47].

4. ? keresztízdes; care are ornament în formă de cruce; mit Kreuz verziert. 1756: Ezen Boltak két kis-de kerek Ablak helyei lévén keresztet Virágos vas Ru-datskákkal foglaltattak bé [Branyicska H; JHb LXX/2. 22].

5. kereszt-ábrázolásos; pe care este reprezentată o cruce; Kreuz darstellend. Szk: ~ **arany.** 1655: Volt N. 13. tizes arany 5 pogany Arany nyom Ar. 10 3/4. Jt-tem volt 5 keresztet Aran [Kv; RDL I. 29] * ~ **fejú** gyűrű. 1798: Más Keresztes fejú Zamántos aran gyűrű, a közepibe egy négy szegű gjemántotska, körülötte négy felől rubint [Kv; Pk 6 Pázmány Hedviga hagy.] * ~ **fél-tallér.** 1723: Keresztes fél Tallér nro 16 [Koronka MT; Told. 29/2]. — L. ~ **tallér** al. a jegyzetet * ~ **gyűrű.** 1627: Egy keresztet giwrw mely nyom Aur: l. tt. f l d. 50

[Kv; RDL I. 132] * ~ **tallér.** 1652: Más zacskokb(an) vago(n) Ducat nr. 10. Oroszlanos tallerok nr. 8. Ke-resztes tallerok nr. 8 [Nsz; IB X. 2 Bethlen István lelt.]. 1663: Az Szasz Medgyessi Giülesben fel vetett egy Talle-ros adoba(n) adott Barczai Boldizar vr(am) egy Keresz-tes Tallert [WassLt]. 1797: Neubauertől vettem a Szeke-ret pro Rh. 270. Meg adtam 97 Keresztes tallért, és így 8 xgr héjjan 220 Rh forintokat [Szság; IB III. CXLV. 22]. 1832: (a pénzek) között Keresztes tallérok lévén még disputáltak fellette hogy egy Keresztes tallér nem ér öt forint 30 xrt [Kv; KLev.].

Ez valószínűleg a német *Kreuztaler* 'Albertus-taler, Burgundischer Taler' (Schröter, Wörterbuch der Münzkunde 261) tükörszava. Vonatkoz-hatik azonban e név olyan tallérra, amelyen kereszt van; ez esetben nem tekinthető tükörszónak.

6. ablakkeresztes; cu cercevea/cruce; mit Fensterkreuz. 1694: (Az első ház-nak) Ablaki vannak nro 2: fa meljekesek keresztetsek; de puszták. Mindenik(ne)k bé-vono fa tab-lajok, vas sarkako(n), pantotskáko(n) for-gók [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-leír.].

Szk: ~ **ablak.** 1656: az pitvarbol nilik be job kezre az tyukasz hazra felszer deszka aito . . . Ezen haznak ket keresztet pusztá ablaka [Fog.; UF II, 151]. 1692: Ezen haznak . . . Görgeny vize felől valo oldalan ket ke-resztes ablak [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1761: vagyon . . . más pusztá házban . . . hat hat tzikelyü ke-resztes ket ablak helje [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 45].

7. ~ **rojt** kb. keresztmintás rojt; franjuri în formă de cruciulițe; Kreuzfranse. 1756: Conferalt Garda Péterné Dósa Judith Aszszony a Praedikállo szekre egy négy szél kender vászon abroszt, három helyt keresztül bors him-es és edgyik végen hoszszu keresztet rojtya van [Va-dasd MT; MMatr. 153].

8. ~ **láb** kecskeláb; picior-de-capră, piciorare îmbi-nate cruciș; Backfuß, Ziegenbein. 1799: Egy közönséges keresztet Labakon álló fenyő Asztal [F.zsuk K; SLt Ve-gyes perir.]. 1813: Egy otska fejú asztal keresztet lábón [Koscsd H; Ks 111 Vegyes ir.].

9. megkeresztetett, keresztjeles; însemnat cu cruce; (an)gekreuzt. Szk: ~ **fa.** 1733: Teleki Josef Uramis, elő hívá Jakab Györgjöt . . . monda neki no Apa járd ki ennek a rétn(e)k határát hited szerént . . . meg indulván a hol el ment a Tisztek mindenüvé Füzfa tsóvát tétettek . . . azon a helyen vagyon a két, keresztet Füzfa, a hol a Tisztek által csóválták volt [Hévíz NK; JHbT]. 1813: a honnét a régi keresztet fa el veszett oda halmost ástunk [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9] * ~ **határfa.** 1597: ezen may Hatar iarasonkba mwtogettak az Alpretty^a eoregg win emberek mynekónkis az keresztet hatar fakat [A.cso-bánka SzD; Ks. — ^aAlparét tőszomszédos település]. 1786: A' B. Madarasiak a Koronkai Fordólat Határban . . . a' Madarasi Határ felől a' Keresztes Határ-fákat törvénytelenül le-vágván, és az által a' régi igaz határ szélt bontogatni kívánván [Koronka MT; EHA] * ~ **kő.** 1762: edgy Nagy keresztet Szürke kö [Ö-Torda; JHb XXXIV/1]. 1780: az ide alább le irt Embereket meg-es-ketvén mind az két darab kaszálokat ki járatuk, s Ke-resztes Kőekkel meg Météztuk [Sóvárád MT; LLt 88/9]. 1782: A Hathod nevezetű helyb(en) <lévő> ka-szállóis . . . három fel ássát keresztet kőekkel Határoz-tatik ki [Kide K; EHA].

10. keresztvasas; cu gardă; mit Parierstange. 1588: egy igen nagy kereszt hegyes teory wala Kopaczinak arra tetette az kezemet vgy esketet meg engem hogy soha meg nem haboritom ez dologert az Sombori Jobagiat [Zsákfa Sz; Wlt Luc. Barlas jb vall.].

11. ~ *dáma* csillagkeresztes hölgy; doamnă distinsă cu medalionul cu cruce („csillagkereszt”); Dame mit Sternkreuz. 1745: Groff Keresztszegi Csáki Katalin kereszt Dáma Ur Aszszony ő Excellentiája [Szurdok SzD; JHbK XXVI/5]. 1790: MNemethi Mlgos Groff G(ene)ralis Gyulai Ferencz Ur ő Nagyga Mlgos Relictája Romai Birodalmi Keresztes Dáma Születt Gróffné Hallerkői Haller Cárolina Asz(sz)ony [H; Ks 108 Vegyes ir.].

12. ~ *csűr* 1656: az csűrös kertben menven vagyon ezen csűrös kert közepin egy öreg negi szakaszban álló, keresztis csűr, melinek koszoru faj, feőleben asott asztal lab formara vagyon (így!) eresztve [Fog.; UF II, 147].

II. fn 1. cruciat; Kreuzfahrer. 1550: mykor az keresztsek kort az barmot, az szent kyalak otth az Cylla mezőn őrizik volt valkaj Thamas . . ala hozatot volt az baromba [Szentkirály/Damos K.; MNy XXIV,291 Simon kanta de 203 kyal jb vall.]. 1562: az urak és a nemesség meglátván ezeknek^a az ő igyekezeteket, könyörgének egyenlő akarattól a vajdának, hogy ne hagyják őket a keresztseknek megrontani | (A vajda) azonhelyt erejét indította és megveré a keresztseknek táborát Tömösvárnál, Váradnál és Erdélyben Kolozsvárnál; annak felette Székely Györgyöt a keresztseknek egyik hadnagyát megfogá és a hajdukkal nyersen éteté, harapdaltatá meg [ETA I, 11 BS. — ^aA lázongó keresztseknek].

Az 1514-i parasztláadás népére von.; ezeket eredetileg Bakócz Tamás esztergomi érsek és primás a pápától nyert engedély alapján török elleni kereszties hadjárat céljából gyűjtötte össze.

2. keresztívő; persoană care poartă crucea; Kreuzträger. 1590: Latam akkor hogy jeonek az keresztsek a zent egyházhoz | Latam hogy az kereszthez leowe mert enis keozotteok valek az keresztseknek Mondgia vala á zaszlo este lelek kwrwak . . nem titeket illette az zaszlo hane(m) feiedelmet [Szu; UszT].

◇ Sz. 1591: Keresztes Janos [UszT]. 1602: Keresztes András [Csomortán Cs; SzO V, 229] | Keresztes Péter lőfő [Szentgyörgy Cs; i.h. 239] | Keresztes Márton szab. [Uzon Hsz; i.h. 203]. 1604: Michael Keresztes de Zent Marto(n) (45) lib. [UszT 18/107]. 1614: Keresztes Pal pp [Köpec Hsz; BetU 204] | Keresztes István jb [Homoród-újfalú U; i.h. 109]. 1626: Keresztes Ferencz [Lécfa Hsz; HSzJP]. 1684: Keresztes Balas [Karácsonfa U; BLt 11]. 1693: Keresztes András [Dés; Hr.] 1701: Keresztes Péter [Szentjakab SzD; Told. 2]. 1758: Keresztes Mojsesne [Asz; Borb. II]. 1794: Keresztes Miklosné [Altörja Hsz; HSzJP]. 1801: Keresztes György [Erdősztyörgy MT; WH]. 1811: Keresztes Josef [Görgény MT; Born. G. XVI/4].

◇ Hn. 1600: az Keresztes mezeyen [Torda]. 1607: Keresztes dombon [Gelence Hsz]. 1687 k.: Keresztes hidnál (r) [Seprőd MT; MMatr. 238]. 1695/1717: Keresztes utnál (sz) [Tarcasfa U]. 1698: Nagy keresztben (sz) [Budateike K] | Keresztesben (irt) [Buza SzD 1720: Keresztes Bércz (Nagykalota K). 1725: az Keresztes oldal. az Keresztes Patakánál [Türe K; KHn 259]. 1750: Ke-

resztes Gyepünél [Vadad MT]. 1807: a Keresztes Berzen [Szováta MT; Sár.] 1823: A Keresztesbe (sz) [Türe K]. 1825: A Keresztes Oldalba [Válaszút K; BHn 172]. 1835: a' Keresztes élin (k) [Bodola Hsz]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

keresztesforma ? 1828: 26 asztal keszkenyő, és ahoz valo két hoszszu abrosz, fél Kamuka kereszties formára 50 Rfrt [BetLt 3].

kereszt (élőfába) keresztet metsz/ró; a cresta o cruce (intr-un copac); (in einen Baum) Kreuz einritzen/kerben. 1800: Láttam valami új Keresztéseket a' Kelen-tzei Verő fény oldalon . . s mondják hogy azt a' Kődiek keresztették a' Nyáron [Benedekfva Sz; BfR 58/21 Romotsa Antal (36) ns vall. Vervölgyi Bányai János lejegyzésében] | kik keresztették a' Fákat azt én nem tudom, mert . . az a' Kelentzeieknek^o békességes birodalmában volt [uo.; i.h. Stefutz Györgyi (36) col. vall. — ^a ^bA Benedekfvával szomszédos Kód és Kelence lakosai].

keresztelés kereszt alakú metszés/rovás; crestătură în formă de cruce; kreuzförmige Kerbung. 1800: Valami új Keresztéseket és ismét le vagdalásokat láttam a' Fátzá nevű Erdőben [Benedekfva Sz; BfR 58/21 Stefutz Györgyi (36) col. vall. Vervölgyi Bányai János lejegyzésében].

keresztelt keresztjeles, kereszttel megjelölt; însemnat/marcat cu cruce; gekreuzt, mit Kreuzeichen versehen. 1597: mykor Kendy Ferenczy Ideibe is, az hatart iaryúk wala, akkoris lattam az hatarba az elebeny keresztet fakat [Szinye SzD; Ks]. 1676: Nagy Keresztet fák [Bács K; KHn 215].

keresztfa 1. cruce; Kreuz, Marterholz. 1662: ag én uram Jézus Krisztusom, aki keserves kínokat szenvedett a magas keresztfának oltárán az én bűneimért vegye magához az én bűnös szegény lelkemet! [SKr 305 Kornis Zsigmondnak halálos ágyán tett nyil.]. 1710 k.: Én azt mondtam s írom most is: második tolvaj^a a keresztfán [BÖn. 957. — ^aCélzás a Krisztussal együtt felfeszített két gonosztovré].

2. határ- v. útmenti/széli fakereszt; cruce la margine de hotar/drum; Holzkreuz (an der Flurgrenze od. am Straßenrand). Hn. 1569: (Az kynchcs veolgy) Az gherebenesyek^a hatara, Nynchy kyljeb az kereszt fanal [Mezőbánd MT; Vlt 7/692. — ^aGerebenes tőszomszédos település]. 1619: az Kereszt fan kyueol is uagio(n) az oldalban egy feöld: megh velwnk oztatlan [Kászonjakabfa; BLt 3 Marto(n) Pall vall.]. 1627: az remetej Ut mellett, ala az kereszt faigh mind bekerteltette uala, az Patakigh be uetette uala [Gysz; LLt Fasc. 152]. 1660: Az Kereszt fan kiulis vagion egy feczke farku foldem [Kászonimpérfa; BLt]. 1757: A Csitsai Határon a Lajos Kereszt fájánál [Taploca Cs; EHA]. 1783: a Kereszt fánál lévő Hídon feljül [Nagyesküllő K; BHn 81].

Hn. 1600: Keresztfa newő helben [USzT 15/210]. 1740: A Keresztfánál (sz) [M. valkó K; EHA]. 1754: A Keresztfa bértzin (sz) [Szucság K; KHn 254]. 1773: A Székely Parlag Keresztfáján küjel (sz) [Alfalu Cs; EHA]. 1786: Keresztfára jövőben [Szentmárton Cs; EHA]. 1791: a' Keresztfa szeriben (k) [Aranyosrákos

TA; EHA]. 1864: hargas keresztfa [Alfalu Cs; GyHn 20].

3. kb. malomkerék-kereszt; crucea de la roata morii; Kreuz am Mühlrad. 1584: Veottem egy bel kereknek valo ket kereszt fat es egy falfat, d. 32 [Kv; Szám. 3/XIII. 4]. 1585: az malon zwkseger . . . Veottem az Bel kereknel valo kereszt fatt [Kv; i.h. 3/XXI. 3–4]. 1795/1799: az also Malomba uj kereket akarunk tsinaltatni, azert adjanak kendtek lapotzkának valo fára szabadságot a' Molnarnak, e mellet a' Verőhéz kereszt fának, és Verő nyelvnek valo fát is [Torockósztyörgy; TLev. 5/16. 29]. 1825: A Felső keréknek Tengelye jo, ugj a benne lévő kereszt fákk és Deszkalevelek vagy pinnak is jok [Papolc Hsz; SzentKs Conscr.].

4. keresztezett/keresztjeles határfa; semn de hotar marcat cu cruce; mit Kreuz versehener Grenzbaum. 1769: a Bezdédiek a praedeclarált Erdőket a réambulált kereszt fáig, viz arkokig régi időkől fogva birják [Torda; TJKT III. 26].

5. kb. harántfa; arbore transversal, chingá; Querbaum. 1736: (A lakodalom) másod napján egy meghántott fenyőfa fel volt állítva, annak az tetején fűrés volt, és az fűrésen fa általtéve, az kin az ki felhágott reá, oda fel megnyugudt . . . sokan próbálták az sok közül csak találtatott az ki felhágott, ott osztán az említett keresztfán megnyugudt [MetTr 389–90].

6. ? 1779: 16 Srofát Uira meg Vagtom . . . Negj Ui Srofázat is xr 12 A keresztfára [Szászváros; BK. Kováts Mátyás kov. szám.].

Talán a 'felhéz; crucea carului/cárujei; Bracke' jel-sel számolhatni.

7. 1840: Külső kerek kereszt fájának valo ki faragott fa 1 [Km; KmU Lev. 2 papirosmalom leír.].

keresztfal köz/válaszfal; perete despărtitor; Scheidewand. 1811: A kereszt falak fundamentuma [Spring AF; KvAkKt Mss hung. 6].

keresztfás ablakkereszt; cu cercevea; mit Fensterkreuz. 1656: Ezen háznak ket keresztfás ablaka, pusztá mindenikben 2 ket szal vas vesző | Vagion azon kamaran egy pusztá keresztfás ablak | vagion egy rend jstalo . . . az edgyiknek ket kereszt fas pusztá ablaka az másiknak hasonló kereszt fas egi ablaka [Fog.; UF II, 159–61].

keresztfásan ? kb. szemöldökgerendásan; cu buian-drug; mit Gesimsträger. 1738: A kapu feljül boltosan, az ajtó pedig hosszudák (!) négysegletesen és ezen ajtó felett valo üregben keresztfásan van csinálva [Szászveszszód KK; ETF 108. 15–6].

keresztfejsze kapavéső, vésőcsákány; teslá; Queraxt, Kreuzhacke. 1837: Kádarázó Szerszámok Egy fél kereszt fejsze [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. 1840: A' Kólos Monostori Papiros Malomnak Inventariuma Véső Fejsze 1 Kereszt fejsze 1 Hosszu fejsze 1 Fa vágo fejsze 2 [Km; KmU Lev. 2].

A jel-rc 1. Frocskay 488; Gilyén József, Ács- és épületasztalosmunkák. Bp. 1963. 69.

keresztfű fin (de botez); Patensohn. 1634: Mindszent Gabor Ur(am)nak . . . kedves kereszt fiamnak hagiom

az fekete szerezzen gyengen Ezwsteozeott Lora valo szerszamomat [WassLt 73/1 Cegei Vass János végr.]. 1781: monda Székely Istvánnak, hogy forgodgyál kereszt fiam ez iránt az föld iránt [Kézdialmás Hsz; HSz]P Mich. Csüdör (50) vall.]. 1808: A Krest (!) Fianak izenett meg mondám . . . Tiszteli Krest apját [Darlac KK; Ks Fodor Antal Finta Pálhoz]. 1846: Katona Gábor Kereszt Fijamnak 600 Rf Conventios pénzbe [Kv; Végr.].

keresztfolyosó 1744: Az Nagy Palotara megyen a Köz fa vagi is Keresz (!) foljoso holott vagion Tornácza jo tágos [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

keresztforma keresztalakú; în formă de cruce; kreuzförmig. 1694: (Az ajtó) külső felire vastag fojtos szegekkel hozzaja szegeztetett Kereszt formara Ket Lapossa(n) ki vert edgyik szegeletitol az másik szegeletire erős vas va(gyo)n rea szegezve, csinálva [Kóvár Szt; JHb Inv.]. 1769/1802: egy udvas bükfában tanáltatott kereszt forma vágás [BSz; JHb LXVII/3. 49].

keresztformálág keresztalakúlag/formára; în formă de cruce; kreuzförmig. 1775/1802: amint mentünk fel az oldalon mutatának kilentz vagy tiz bikfa kereszt formálág vagot jegyeket (így!) [BSz; JHb LXVII/3. 83]. 1775/1805: amint az árákból ki jöttünk, mutatának az árák széléhez közél, egy Bük fába kereszt formálág vágott Jegyet, ezen felyül mutatának egy száraz bük fába ugyan keresztformálág valo jegyet [BSz; i.h. 81].

keresztformán keresztalakúan; în formă de cruce; kreuzförmig. 1632: Lugas kerth. Ezen Uduar haz mellett ualo kertb(en) uagion egi kereszt forman csinált Lugas [A.porumbák F; UC 14/38. 184].

keresztgerenda 1. traversá; grindă transversală; Querholz. 1680: Öreg (!) csűr. Vagyon az erdő avagy havas alatt Felső Porumbakon^a fellyül bik fa boronákbal sasok közze fel rakot kereszt gerendákkal felenel továbbá megh hanyva egy sindelyes hejázat allat valo üveg csűr [UF II, 973. — ^aF]. 1761: Ezen palota Négy szegeletre faragott, hornyolt szélyű tizenkilentz szál kereszt gerendákkal, és hasonló formájú, csak vastagabb egy mester gerendával gerendáztatott, és deszkákkal padoltatott [Szászveszszód NK; JHbK LXVIII/1. 202–3]. 1807: a szín 4 kereszt gerendakal bikfakkal be kerítve és szarwfázva mint az Istallo | A haz padlasat tartya egy vékony szérű mester gerenda és ott vekony Kereszt gerenda [Dés; BetLt 6 GyUjFalvi Nagy Ferencz kezével].

2. harántgerenda; traversă de lemn; Querbalken. 1851: Van a' zápor tartóban kereszt gerenda két egész és két fél kötés [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

kerestháló meritőhálójajta; crîsnic; Fischhamen mit Querstange. 1753: Kereszt halo No 4 Köz halo Nro 2 Vakarász háló Nro 2 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. — A meritőhálóra 1. NrLex. I. 36–7, 486–8.

kerestház 1676: vagion . . . keő pinczekre epített sup fedel alatt egy boronából valo kereszt ház melynek pinczéjére megien ala egy fa gadicz [Fog.; UF II, 149]. (A) kereszt házra job kezre nyilik egy fa sarkos ajtó [Sárkány F; i.h. 753].

keresztthéjazat kb. keresztfedél/tető; acoperiş cu un versant; Querdach. 1669: az jégverem felett egyenes gebelre lévén az Szeöreös uram héazatja, keresztthéazatra csináltatván, törvénybe hívtam ökgiyelmét, nem engedvén a vizet az én udvaromra bocsátani [Kv; KvE 211 LJ].

kereszt-hidlásfa hidlásfa, hidpadolás; podină; Belag-holz/balken. 1657: magam is pedig az hid végéig menvén, ki az árkon vala csinálva, de az kereszt hidlásfák el valának hanyatva [KemÖn. 217].

keresztjáró 1. ~ hét kb. keresztjáró/búcsús napok; säptäminä crucii; Kreuzwoche. 1736: Az keresztjáró héten első nap mentünk Fenes felé, az mint az löjtő béme-gyen az Gorbó pataka felé arra az hegyre, ott volt valami elromlott köoszlopnak az fundamentuma ... ; harmadik nap az monostori templomot kerüljük vala meg [MetTr 434].

2. ? Hn. 1818: Az Huszszu árkon le a Keresztjáróig [M.bikal K; KHn 71].

keresztjegy kereszt alakú/forma határjel; semn de hotar în formă de cruce; kreuzförmige Grenzmarke. 1791: az Orotványok végiben a borz likaknál ... egy néhány nagy fákbán való régi kereszt jegyeket is találtunk [Jobbágyfa MT; EHA]. 1813: Groff Korda Anna Vr Aszszony fogattott fel egy jo darab fiatalos Erdőt ... már régetsken imitt amott a régi fogásnak jelei és valóság kereszt jegyei a Fákon találatnak [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9].

keresztjegyzés kereszt alakú/forma határjel; semn de hotar în formă de cruce; kreuzförmiges Grenzzeichen. 1791: a patak marton, az ugy Nevezett föld hidnál hosszsza az erdőn domb hanyások és fák oldalára tett Kereszt jegyzésekkel lineát csinálván ekképen itt is a Toth János Ur Successori Részeket, a Toth István Ur Successori Részektől meg Külömböztettük [Jobbágyfa MT; EHA].

keresztkert kb. kertfenék-kerítés, táj bútükert; gard în fundul grădinii; Zaun am Ende des Gartens. 1746: (E) darab helységnek felső véginél lévő kereszt kertye Atyim Iliszie kapuján alól két ölnyre kezdődvén, Csapanolag ment le a ... Specificalt metaig [Monor BN; Ks 7.XX. 19]. 1808: a' tserélt föld végződésénél pedig a' kis Kereszt kertet a' magam materialéjából tsináltatom [Kv; Pk 3].

keresztkoma koma; cumătru; Gevatter, Pate. 1631: (Szalontai Gergelyt) kereszt komanak hittá vala Ur(am) immar kereszt koma(m) volt, akkor is akar uala niomni, s megh azt mondotta hogi no csak Komam Aszony mert bizony nem bün [Mv; MvLt 290. 238a]. 1638: Szakmarrol Nemetibe által mentünk eggyütt az Felesegevel; s ot ettek ittak eggyütt az kereszt komajanal [Mv; i.h. 291. 169b]. 1720: Kádár Gergely ... nekem kereszt komám vala, még én kereszteltem vala egy Fiát néki [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 69]. 1773: Gergely János igaze hogi Nehai Serester Andrasnak kereszt komja volt [Tarcsva U; Pf.] 1833: Kereszt Komák Sz; Királyi Tktes Nagy Sándor Ur, Fel: TKtes Kiszely Ro'salia

Tktes Kiszely Domokos Ur; Fel: TKtes Gyarmati Anna [Damos K; RAK 58].

Egyes esetekben a címszó vonatkozhatik kölcsönös komaságbeli viszonyra is.

keresztkoma-asszony komaasszony; cumătră; Gevatterin, Patin. 1630: azt tudom hogi az vra betegsegeben enni s innia eleget adott es szíue zarent forgodot mellette nekem kereszt koma(m) asszony volt [Kv; RDL I. 20 Kra-kai Mihali Deakne Margit vall.].

keresztkő kő-ablakkereszt; crucea ferestreî din piatră; steinernes Fensterkreuz. 1652: Négy ablak rajta^a, kereszt kő hármában s által járo vasak mindeniken négy négy iveg tabla [Görgény MT; Törzs. — ^aA házón].

keresztláb kecskeláb; picior-de-capră (picioare îmbinate crucis); Ziegenbein. 1609: Asztalos Lukachy chinalt ... Egy wy Aitot fel kereszt labot [Kv; Szám. 126/IV. 128]. 1652: Egy kis Asztal, keresztláb alatta [Görgény MT; Törzs Inv. 15]. 1660: csinaltam az sütet camarahoz egy asztalt kereszt labra az labat hevederit magam hars fából [Kv; ACJk 78a]. 1680: ez ... Tornácban vagyon kereszt labra egy hosszu asztal [A.porumbák F; ALt Inv. 4]. 1784: Egy Fenyőfából valo kerek nagy asztal, kereszt lábokon álló, a Fedele szurkos vászonnal bé huzva Fiókos [Rücs MT; Ks 21. XV. 22].

keresztlábás kecskelábú; cu picior-de-capră (cu picioare îmbinate crucis); mit Ziegenbein. 1679: Kereszt labas negi szegű, fejer Asztal nro 1 | Törött kereszt labas, hosszu asztal nro 1 | Vendeghsegh idején Udvarra valo kereszt labas, töke, gyertja tarto nro 7 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 10, 80, 92–3]. 1681: Kereszt Labas hosszu asztalka Nro 1 | Kereszt labas negi szegű Asztal Nro 1 | Kereszt Labas hosszu Asztal Nro 1 [Vh; VhU 519–20, 521–2, 263].

keresztlábú kecskelábás/lábú; cu picior-de-capră (cu picioare îmbinate crucis); mit Ziegenbein. 1609: Asztalos Orelt Janos ... chinalt ... Az Seniornak^a egy kereszt labu asztalt [Kv; Szám. 126/IV. 116. — ^aA ref. kolégiumba]. 1625: Asztalos Pal ... Michael Coronensis-nek chinalt Egi kereszt labu asztalt es ket padzeket [Kv; i.h. 16/XXX. 26].

keresztleány finá (de botez); Patentochter. 1634: Mind szenti Gabor Uram kis leanianak, Mindzenti Christina Aszonnak, nekem zerelmes kereszt leaniomnak, hagiom az Safilos homlokra valo, keoues gyeon-gieos fwgeot [WassLt 73/1 Cegei Vass János végr.]. 1666: az en kereszt leaniomnak hagyok egy Veres Barsonj kis Subatt [Radnótfája MT; BLt]. 1846: Kereszt Leányomnak Baro Bornemisza Susikának hagyom Buzdon meg vásárolt Resz Joszagot [Kv; Végr.].

keresztlevél certificat de botez; Taufschein. 1821: Az Aszszony kereszt levelét es Katona férjének Haláláról; a Stabtol Hiteles Leveleket mutatván öszve Eskettettek [Gyalu K; RAK 34]. 1869: Ha te folyamodni akarsz^a, még be veszik a folyamodásod — küldvén a folyamodás-soddal a kereszt leveledet, apai engedélyedet [Pf Pálfi Károly lev. Kv-ról. — ^aÖnkéntes katonai szolgálatról].

keresztnev nume de botez, prenume; Taufname. 1657: Nicolának egyik fia volt Gyerő, ez is vezetéknev nélkül; ennek gyermeki Gyerő fiainak mondatván, ragadt rájuk az mostani név, úgy mint Gyerőfi, mely vezetéknevre változván, azután az keresztnevek adattak hozzá; kikből való mostan Gyerőfi György (KemÖn. 11). 1740: azt írja vala, hogy az kereszt néven nem egyezhetnek meg írta(m) hogy az Nagy Aszszony és edes Anya Neveit rakják rá [O.csesztve AF; Ks 99 Gyulafi László lev.]. 1757: Néhai Kakucs Mihály ... hivattatta magát Szűszekos Mihálynak, Füle nevű Faluba szökött volt, és ottan meg halván maradott édj Fia . ez is Szűszekosnak hivattya magát vezeték nevééről, de Kereszt nevét nem tudjuk [Szováta MT; IB]. 1816: kereszt neveket nem tudom [Torda; KVAkKt Mss 363]. 1831: Kereszt névén esmerem tsak, vezetékjét nem tudom [Dés; DLt 332a].

keresztnevezet keresztnev; nume de botez; prenume; Taufname. 1736/1785: Somlyai Kata ki Léánya lőtt légyen kereszt nevezeti szerint nem jut eszemben [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 260].

keresztoltár mellékoltár; altar lateral; Seitenaltar. 1775: (A) csinálendo egy oltárnak ... fából való munkája, és mindenféle Cziradaja olly csinosok, tisztességesek légyenek, valamelyek az Betsből hozott ott^a Lévő Kereszt oltárnak munkája [Ks 92. — "Szókefalván (KK)]. — A főoltár fekvési irányára merőleges mellékoltár.

keresztpántlika '7' 1717: Két kis viseltes kereszt Pantlika [Nsz; WassLt Wass Susanna lelt.]. 1736: Vond aranyós Kereszt Pántlika [Kv; RLt Somai Sándor és Sára osztózó lev.]. 1743: Czitrom szinezüstes kereszt Pantlika Ugyan egy Czitrom szinezüstes kereszt Pantlika [Nagyercse MT; Told. 29/30]. 1749: Egi aranyas Strádor pántlika kar kötő kereszt pántlikájával égjüt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116]. 1770: Megjszin aranyas régi karkötő körösz Pantlika | Habos veres körösz Pantlika Czánklis [M.andrásfva U; Pf]. 1777: A Testvérem engede nekem ... egy arany Medajt melynek is vagon hat keresztpántlikája mely Pantlikákba vagon egyikbe 5 ~öt rubint [RLt Sombori Klára és László osztózó lev.]. 1781: Egy kereszt Pántlikára valo Zomántzos Pántlika rosa, melyben vagon tizen kilentz Gyémánt Taffel Stein [Nsz; Told. 3].

keresztpántlikás ' 1777: egy Arany hat kereszt pantlikás Médaj a közöpiiben Smaragh körülette 20 rubint kö [Kisesküllő K; RLt Salánki Ráchel hagy.].

keresztpecsenye vmilyen füstölt disznópecsenye; file de porc afumat; irgendein geräuchertes Schweinefleisch. 1717: Torok, Sodor és kereszt pecsenyék nro 50 [Abafája MT; JHBK XXXIV/20. 5].

keresztprocesszió kb. keresztvivő körmenet; procesiunea crucii; Kreuzprozession. 1736: gróf Apor István bévívén és fundálván az minorita barátokat Vásárhely^a mellé az Kantában, az 1693 esztendőben ... magam az törjai zászlós keresztprocesszióval menvén, én vivém bé legelsőben a processziót szent Háromság vasárnapján [MetTr 442. — "Kvh. Ez-évben: máj. 27].

keresztrece recefajta; un fel de rețea; Netzart. 1734: Közönséges czérnából kötött kereszt recez fejr czérnával töltött edgy pár Visnyai Lapedő három vánkos hajával edgyüt [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina inv.].

kereszt-rúdvas ablakkeresztvas; crucea ferestreii din fier; Fensterkreuzeisen. 1750: ket Ablak Sarkakert karikákért, kereszt rud vasakért, és foglaló vasért HFloor 3 d 10 [Kv; Szám. 70/VIII. 19].

kereszttség 1. botez; Taufe. 1623: (Vrkon Istvánnak) az Kereztsegeben en leők kerozt Apia, mikor megh keresztetek [BLt Istuan Kouaczj Szent Martonj^a vall. — "Cs.]. 1640: semmj valazo(m) kgteol előttem allo kereztsegeről kjcsin leankamnak nem jüue kjhez kepest tuthattam volna magamat teob jo akaro Uraimnakis hivattalljokhoz s majd penig a kerezteleo napjanak pefigalasahoz alkoholmaztatnom [Barcsa H; CartTr V. 359 Barcsay Zsigmond Boromisza Pálhoz]. 1734: adott az Ur Isten egj Léányt, kitis a' szent kereszttség által Isten szövetségébe bé avattatván ... neveztünk Agnesnek [ArJk 41]. 1820: a Néhai Báro Ur ágyába fekvő Feleségének fejénél ült, legottan azon gondolkozván, hogy a' kereszttség az Nap meg tétetessék [Várfva TA; JHB 48 Bontz Mária Szakmári Samuelné (37) vall.].

2. céhbeli (tréfás) legényavató szertartás; ceremonie (glumeață) în cadrul breslei prin care cineva trece în rândul calfelor; (spaßhafte) Geselleneinweihungszeremonie in der Zunft. 1665/1754: Az mely jámbor Iffiu Társ legénnyé akar lenni, tartozik elsőben a' B. társaságnak le tenni d. 25 minek előtte meg-kereszteltetnek a' Pap meg szokta áldani. Ezek után kereszttségétől való kívánságát meg kérdeni, hogy ha borral kívánnayé hogy kereszteltessék, avagy vízzel? [Kv; ACart. 21-2].

keresztsovény kb. kertfenék-sövény, táj bútüsovény; gard împletit din fundul grădinii; Zaun am Ende des Gartens. 1593: vgian ezen kereszt seuennek, meli zent peter feleol vagon az Gaspar deak kerti vegiben el igazitasara kert volt ket hwteos embereket az tanachbol, miuel hogi akkoris, mikor eo birta vezekedes volt feleolle az magari vczaí keresz zomzedokkal kik mikor megh inteztek volna, vgi talalak hogi tartozunk annak az kereszt seuennek megh chinaltatasaul [Kv; Jk V/1. 435 Valazto Gergelne Orsolia vall.].

keresztsróf csavarfajta; un fel de șurub; Querschraube. 1808: Kereszt Stroff xr. 12 [Kv; TKhf pműv.].

keresztzsj 1588: Zigiarto Balintnak attam hogy azon kwchira kereszt ziait chinallion d. 40 [Kv; Szám. 4/I. 30].

keresztzülő csak tbsz naji; Pateneltern. 1845: K(ereszt) Szülék Szenási Ferentz 's nője Zsebe Kis Anna [M.bikal K; RAK 218].

kereszttetem (füstölt, húsos disznó-) keresztcsont; afumătură de porc din partea șalelor, ciolan de porc afumat din partea șalelor; geräuchertes fleischiges Schweinskreuzbein. 1590: en tiltotta(m) megh kiralybiro vram Pecziatiuel az Jknel az birois ott vala minde(n) aprolekat feiet oriat kereszttetemet s mind az szalonakat | mi min-

de(n) approlekatz mi marhanknak ott az Jknel meg tiltuk sodora kereszteteme oriais vala ott benne [UszT]. 1718: Adott egy kolbászt, egy oldal pecsenyet kereszt tetemestől [Usz; Pf]. 1722: vittem . . . egy orjost, egy oldalt kereszt tetemestől [Tarcsafva U; Pf]. 1747: Diszno husok le írása Nyullya 9 Sodor 18 Keresztetem 18 Hoszszu pecsenye 18 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

keresztúrfalvi a Keresztúrfalva/Székelykeresztúr (U) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Székelykeresztúr/Cristur; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Székelykeresztúr. I. mn din Keresztúrfalva/Cristur; Keresztúrfalvaer. 1589: Kereztfurfwly hatar [Szkr; UszT]. 1597: Chyakany Balas Kereztfurfwly vdwarhely zekben lako [i.h. 12/65]. 1602: Kereztfurfwly peter georgi [i.h. 16/84]. 1606: Kereztfurfwly Georgij Janosne Antalij Catha Aszony [i.h. 20/298]. 1614: Danka Georgi kereztfurfwly [Kissolymos U; BethU 182].

II. fn Keresztúrfalva/Székelykeresztúr lakosa; locuitor din Keresztúrfalva/Cristur; Keresztúrfalvaer. 1805: Ezen helynek a' Keresztúrfalva felé valo bütüjébe vagyon két sos kut, egy a' Fiaftfalviaké, más a' mijénk Keresztúrfalviaké [Szkr; EHA].

keresztút útkeresztveződés, *táj* általút; incruçiare de drumuri, ráscezure; Weg(e)kreuzung. 1569: twdom hogy az Nagy weolgy torkat, az gyalog vttol fogwa az kereszt (!) wtig . . . bernald balas byrta mynd Ez Jdeig [Sámsond MT; Vlt 7/692 Balthassar byro vall.]. 1636: mindenik kereszt utt középin egy egy eleő fa csemete [Siménfva U; JHb Inv.].

Hn. 1572: az Chatanyak es Somkwtiaki wezekette nek az hathar wyget ez Kerezt wtal [Dés; DLt 184]. 1617/1687 k.: A' Kereszt ut alatt (sz) [Kövesd MT; MMatr. 397]. 1629: az Kereszt utra meneoben (sz) [Uzon Hsz]. 1673/1766: a Kereszt utban (sz) [Oroszfalu Hsz]. 1693: Kereszt út vápájáb(an) (sz) [Firtosváralja U]. 1698: Kereszt ut oldalán [Impérfa Cs]. 1700: Kereszt ut nevű helyben (sz) [Aldoboly Hsz]. 1712: az Kereszt ut [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1728: Kereszt út nevű hely(en) (sz) [Szotyör Hsz]. 1799: A Kereszt útnál nevezetű Lábba [Lemhény Hsz]. 1818: A' Kereszt Ut által Szökőben (sz) [Angyalos Hsz]. 1855: Keresztuttra jövőben (sz) [Szentsimon Cs]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

keresztű vmilyen kereszt; cu un fel de cruci; mit irgendeinem Kreuz. 1585: Egy Sarga Casula himes keresztew Ad f l d 50 [Kv; Szám. 3/XIX. 4 a Szent Mihály templom inv.].

keresztül I. hsz I. keresztben; in curmezis de-a curmezisul; quer. 1570: Eok ez byzonsagok hogy az Rawast Lattyak hozzw volt es sok mecches rayta keresztwl ky chak Igenest [Kv; Tjk III/2. 91 Aztatlos Jmreh es Hunyady Estwan vall.]. 1621: az Teomleczy aytatay ketzeresen Czinaltattuk Aczj Ge/örgiel, Az padlasatis keresztwl nagy fakkal által zegesztettwk 12. Zaru Zeggel [Kv; Szám. 15b/IV. 23]. 1647: az Konjha kemenyiben negi öreg szál vas, hoszszan, es keresztül bele czinálva [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1680: az Garadics(na)k felső

padlása parkanyos lévén egy mester gerenda tarttya keresztül [A.porumbák F; ÁLt Inv. 4]. 1737: Joseph . . . az Vékonyatis keresztül erősen fájtatyá [Szentlélek Hsz; ApLt 4 Apor Péterné férjéhez]. 1806: ő nagyságais a' Küküllő régi fojomja árkan keresztül kollát kertett tsináltatott, s föld töltéssel azon alol meg töltette, hogy a víz áradások idejénis azon régi árkanban ne kapjon [Erdősztyörgy MT; WH].

Szk: ~ áll elállja az utat. 1632: látám Nyerges Tamás házánál egy katona lóháton ott ül vala. Keresztül állott a kapuban, s mondá mindjárt, hogy el ne jöjj, lilek esse lilek kurva fia — úgymond —, mert mindjárt általlőlek [Mv; MvLt 290. 78 Lakatos, alias Nyerges István vall. átírásban!] | ott ül vala egy katona keresztül, lóháton, a kapuban [Mv; i.h. Kolozsvári Csizsár István vall.]. 1635: fel tekert puskakkal lancziakkal fegueres kezzel sokan drabantok keresztwl állottak . . . ez okon illien hatalmas repulsiora megh kelle allanunk [Szászrégen; Vlt 17/1603] * ~ áll vmiben kereszteti vki dolgát. 1619: mikor az frigyét felbontá az német, akkor is vala az én uramnak módja benne, hogy előmenjen dolgában . . . De akkor is nagyságtok s az fényes Porta úgy állott keresztül benne, hogy nemhogy az én uram előmehetett volna abba, azmint nagyságod most akarna, de inkább erős frigyét, békességet kellett kötni az némettel az Porta parancsolatjára [BTN² 250–1]. 1710 k.: attól féltek, hogy keresztül állók dolgokban [BÖn. 926] * ~ van útban van. 1585: Az Seotetbe megiek vala, es hat keresztwl vagion az kar zek, bele Akadek es el teorek Az Laba, Monda(m) hogy meg fizete(m) a kart [Kv; Tjk IV/1. 444].

2. szélében; in lătime; in der Breite. 1652: Az Pincze nagy magas, sima boltasu, hosszára három rend keresztül vizont egyik végibe(n) egy rend, gantar fak benne [Görgény MT; Törzs]. 1763: egy fertáll föld . . . tészen mind hosszára mind keresztül, tizenhat rudat, mely rud tészen tizenkilencz araszt [Drágavilma SzD; TGSz 70]. 1774: el mentünk az vicinált jászára, es asztot . . . hosszára fel mervén tanáltunk 78 nemet ölnek, keresztül 12tőnek [Kászonújfalú; BCs]. 1781: a Setét Bük . . . felmeretettvén lett hoszszára, alol a Setét Bük pataka mellett 600 öll, keresztül Eperjes Mező felől 120 öll [Nyárádmagyarós MT; EHA]. 1816: a' Templom hátulsó bütüjénél keresztül mérve 17, — a' Torony felől valo bütüjénél keresztül mérve 12 1/2 öll [Csiksztmárton MT; UnVjk 139].

II. nu 1. át; prin, peste; (hin)durch. 1600: Veottem Egy Eoregh fat az Silipen keresztewl által keoteo fanak [Kv; Szám. 9/VIII. 11]. 1745: egy barázdát vonvan az ott valo viz mosásos és forrásos árkokon keresztül [Nagyida K; Told. 9]. 1763: (A malom) gáttya a Maros vizén keresztül ragasztott vólt Körtvelyfája felől azon berkes és porondos helyhez [Körtvelyfája MT; JHb IX/44]. 1793: engemet is által hivat a patakon keresztül [Zutor K; Somb]. 1806: a' Szénáson keresztül mentem le Sombor felé [Középlak K; EHA]. 1812: én kivülről az ablakon keresztül jól láttam [Héderfája KK; IB. Bali Borbára (22) grófi konyha-szolgáló vall.]. 1843: lapáttal árkot s csak hamar gátot csináltak éppen . . . réjte derekán keresztül [A.jára TA; BLt Fr. Varga (66) col. vall.].

2. valamennyi időn át; in timp de . . . ; während. 1838: több esztendőken keresztül [Dés; DLt 187/1842].

1847: Nyoltz Eveken keresztül minden Éven 20 Holdnak be takarítására Pálkára főzelékre minden holdra fel véve egy egy forintot in Sum(m)a téssen 160 Rns [F.szentmihályi TA; Bosla].

Ha. 1807: kőröszül [Kissolymos U; Márkos lev.].

keresztülás vmin végig árkot ás; a sápa un canal prin ceva; durch etw. (durch)schanzen/graben. 1762: az felső árkot Néhaj Petki Dávid vr engedelméből ásta el Vdvarfalva, melykor akkori Tisztarto Farkas máté protestalt: hogj ha keresztül ássákis a Berkes porond a Petki Házhoz tartassék | az irt M. Vr . . megh engedé hogj az utrizált berket keresztül ássuk, el asván a Nms Szék segítségvel Gátot köténk s az vizet az ásott árokban vettetők [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 31].

keresztülbarázdáltatik kb. szélteben végig barázdáltatik; a fi brázdát de-a latul; in der Breite durchgefurcht werden. 1735: Az egész répás Völgyis . . egyenesen kétfelé keresztül barázdoltatvan, a Nap Nyugot felől való rész jüta a Torma és Josika részre [Mezőcsán TA; Dob-Lev. I/360. 12–3].

keresztülcirkál kb. vmely tárgyon (babonáskodó-rontó szándékkal) ujjmozdulatokat tesz; a fave semn (cu mina) pe ceva (din superstiție și cu intenție rea); auf einem Gegenstand (mit behexender, verwünschender Absicht) Fingerbewegungen tun. 1771: meg neheztelvén Nagy Josefne én réám, hozám jöve az Palinka főző Üstömet Csebremet a két ujjával keresztül cirkálta s azután az én pálkám olyan lett mint a Savo [Dés; DLt 321 Catharina Fülöp cons. nob. Antonii Stikler vall.].

keresztülérő vmit keresztben átérő/fogó; care cuprinde ceva de-a latul; etw. in der Breite umfassend/schließend. 1736: Ezen . . háznak két ablakai vadnak, mellyekis veszzövel bé vadnak vonogatva, mindeniken keresztül érő egy egy vékonyka vas Hevederetske van [CU].

keresztülesik 1. átbukik vmin; a cădea peste ceva; über etw. fallen/stürzen. 1829: otan el is setétem a mind jártam elé s hatra a sotétbe egy tőkén keresztül esetem [Told. 7a].

2. árú átesik, túljut vmin; a trece prin . . .; über etw. hinwegsein. 1844: szegény Intzédiné meghala . . az első hír mindenikünkre, de kivált Anyámra nézve nagy benyomást tön, 's a' szokott rázkodáson keresztül kelle csnie, de abból kiutsudva, meggyőződött arról, hogy . . csendes és hideg vérrel kell venie a' dolgot [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

keresztület szélesség; látíme; Breite. 1745: egy darab kaszálo melynek keresztületi 39 rud | egy darab Zabnak való lábának keresztületi téssen 40 rudat [Szurduk SzD; JHbK XXVI/5].

keresztülfekszik szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: ~ vki *dolgan* keresztzezi vki dolgát; a se pune în cruci și în curmeziș; js Sache durchkreuzen. 1670: Az pápista úgy fél urunktúl, mint az tűztúl, tudván vallásához való szeretetét is ha publice előhoznák,

keresztül igyekeznének feküdni az dolgokon [TML V, 261 Kende Gábor Teleki Mihályhoz].

keresztülfog 1. eláll/fog; a bara; verstellen/sperrén. 1839: három százok szekereikkel tsappanolag alvan az ország uttyát keresztül fogták [Dés; DLt 587].

2. összefog; a stringe; zusammenfassen/halten. 1736: A kisasszonyok, sőt elévaló fő nemes leányok is . . Mikor útra mentenek, az nyakokban hosszú fekete fátyol volt, azt az mellyeken keresztül fogták, az közepin valami drágakövé gyűrű volt, éppen az mellyeken, ez két végét az fátyolnak két felől az czombokon lebecsátották [MetTr 344].

keresztülfolyhat átfolyhat; a putea curge peste ceva; durch etw. durchfließen können. 1815/1836: Tudom s látom a szememmelis, hogy a Vizek Baroth felé, ha csak szivárványon nem vitetnek keresztül az előttök álló Hegyen keresztül nem folyhatnak [Köpec Hsz; HSz]P Providus St Balás in possessione Ürmös^a (50) vall. — ^aNK].

keresztülfolyik 1. átfolyik vhol; a trece curgînd prin . . ; irgendwo durchfließen. 1844: Egész veszedelemben forogván Megyesfalva a rajta keresztül folyni nagy igyekezettel kívánczkozó Maros veszedelmes vize mián [Megyesfa MT; LLt].

2. ts átfolyik vmin; a trece/curge peste ceva; etw. durchfließen. 1768: noha most a kemény üdö miatt Zajos a viz^a, de mégis meg nem reked, hanem keresztül folyja a Gátot [Abafája MT; Told. Huszár lev. 17a. — ^aA Maros].

keresztülfut szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: *alvással ~ja a telet* kb. át/végigalussza a telet; a petrece iarna dormind; den Winter durchschlafen. 1813: én Istalot és Házát építtek, Somorja . . s tudom mások se fogják azt mondani, hogy alvással keresztül futottam a Telet [Perecsen Sz; IB. Botos Péter gr. Korda Annához]. — Szabadabb értelmezéssel: 'begubózik télire'

keresztülhajt áthajt; a mîna peste/prin . . ; durch etw. durchtreiben. 1779: mondam hiszem én láttam mikor keresztül hajtották . . a' vizen uszva^a [Nyárádszbenedek MT; Told. 46. — ^aA marhákat].

keresztülhajtandó áthajtandó; care trebuie mînat peste/prin . . ; durchzutreibend. 1807: Arendátor ő kegyelme A tsoportonként keresztül hajtando Juhoknak vagy Bárányoknak a Dévai Mezőn való által menelelért és füveltetésekért, az Udvarnak adni Szokott Bárányokkal a Pakurárokat, vagy Gazdákat bé igazítani köteles [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

keresztülhajtott áthajtott; mînat peste/prin durchgetrieben. 1809: (A) Felső Rákoson keresztül hajtott marhák közül egygy ragado nyavaljában meg doglott é vagy nem ? és azon által hajtott marhák nem hagyának é magok után valami ragado nyavalját [Bárdóc U; UszLt ComGub. 1633].

keresztülhány átvet; a atunca peste; überwerfen. 1720: Kadár Gergély(ne)k a' ki Csizmadia vala, a' Lábai

bé fordulva allának vala egyyk laba feit a' másikon keresztül hánta [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 69].

keresztülhasít végighasít; a tăia/împărji în două (de-a lungul); (der Länge nach) durchschneiden. 1748: (E) tanorok közepin egyenessen körörszűl lévén hasítva válto-goslagh birták [Tarcsafva U; Pf]. 1812: Fialatos Ujj Erdő a' Felső része tsapanyoslag keresztül hasitva [Msz; LLt 12/4].

keresztülhidal át/végigpadol/padlóz; a podi în întregime; bedielen. 1823: Az Udvar által tartatni szokott vámos Híd, tölgyfa Stómpökön, fenyőfa gerendákkal keresztül hidalva, gyenge állapotba találtaik [Csekelaka AF; KCsl 16].

keresztüljár 1. keresztülvezet; a conduce/ține prin ...; hindurchführen. 1750: A Füzes Gát végénél a Kapusi ut keresztül jár rajta [Mezőbánd MT; Hr 2/4]. 1751: Ezen Földen keresztül jár a' Faluból ki jövő ország uttya [Koronka MT; Told. 31/4]. 1764–1766: ugyan ezen Déllőn keresztül jár meg egy ut [Karácsonfva MT; Told. 76].

2. keresztvez vmit; a încrușița ceva; etw. kreuzen. XVIII. sz. köz.: A Sámsoni útnál az után keresztül jár égi föld [Mezőbánd MT; EHA].

3. ts keresztül-kasul jár; a umbra (în) cruciși și (în) curmeziș; kreuz und quer gehen. 1639: Dauit Istuane, Szeőcz Danielne, es Munkaczi borbely Istuane, keresztül jarjak az szeőleőket, es kborlottak, es az en szeőleombennis szakasztottanak [Mv; MvLt 291. 182a].

4. végigjár; a trece (prin); entlanggehen. 1823: vagon még a Pap erdején tul, egy Sajgó nevezetű Köves oldal mellyen ... egyszer egyszer a Falu közönséges Marhái kopározás képpen keresztül járnak [M.bece AF; EHA].

keresztüljáró 1. átjáró/kelő; care traversează; durchgehend/fahrend. 1753: Mentünk a Maroson keresztül járó Hidasson által a Maroson a Kotz nevű Erdőnek allyára [Marosbogát TA; EHA]. 1768: a Silipen aloll láttatik állóványosnak lenni a viz, de ez a miatt vagon, hogy a keresztül, s meg által járó Szekerek ki mozgotván helyből a kovőket, gőbéje maradott a helynek (Abafája MT; Told. Huszár lev. 17a).

2. átmenő; care este în trecere; durchziehend/gehend. 1824: instálom a' Tekintetes dirigens Fő Biro Urat, olly hathatos rendelést tenni, hogy az illy keresztül járó, itten meg háló csoportok, ne Sattzoltassanak [M.zsom-bor K; Somb. II].

3. keresztülvezető; care conduce prin ...; durchführend. 1756: Zutoron alá folyo Almás vizén keresztül járó réven mindgyárt fejlű lévő Szántó föld [Zutor K; Somb. I].

4. keresztben fekvő; care se întinde de-a curmezișul; querliegend. 1656: Vagon ugyan ezen haznak kett ablakaj előtt ugyan kívül felől 2 fele nilo vas sarkokon forgo ablak tabla kiknek 2 rendbeli retezek, retezejekekkel, keresztül járó njeles vas horgokkal együtt megh vagjon [Fog.; UF II, 127]. 1685: ugyan azon fel járó földre dül, keresztül járó egy darab foldecske [M.köblös SzD; Becskij]. 1688: Felső Völgyben az keresztül járó földekben [Oroszfája K; EHA]. 1754: A Mező Csűr felső végénél

keresztül járó kis Lab [Gernyeszeg MT; EHA]. 1769: a Keresztül járó Nyilak között [Káposztásszmtiklós MT; EHA].

Hn. 1613/1640: az Keresztül járo Balatffi földé [Gyalakuta MT]. 1687: A' Tövis Köz előtt a Keresztül jároban egy hold föld [Nagyernye MT; MMatr. 278]. 1750: A Sugoban a Samsoni uton keresztül jároban [Mezőbánd MT; Hr 2/4]. 1775: A Keresztül jároban [Muzsna U]. 1781: a' Hoszszy nyilban a' Keresztül jároban (k) [Inaktelke K]. 1782/1798: A' Keresztül Jároban (szö) [M.he-repe AF]. 1795: a Keresztül járo [Istvánháza AF]. 1795/1807: Az Oláh Kutnál a' Keresztül Jároban (sz) [Kalo-tasztkirály K]. 1814: A' Keresztül jároba (sz) [Pusztakamarás K]. 1817: a Keresztül járo nevezetű hely(en) (sz) [Fintaháza MT]. 1839: Tövis ágy keresztül jároban (sz) [Mezőmadaras MT; MRLt]. 1844: a' Keresztüljároban (sz) [M.szovát K]. 1848: Keresztul jároba (sz) [Szövérd MT]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Szk: ~ gát. 1844: (A Maroson) egy ujanon keresztül járo nagy gát kötődik [Meggyesfva MT; LLt].

keresztüljő átjön; a trece prin; her/hinüberkommen. 1744: (A) Biro udvarán keresztul jűen [Besenyő AF; Told. 3]. 1773: midőn Berectelkén^a keresztüljőttek volna, bementek a főbíróval [RettE 309. — ^aMT.]. 1823–1830: aki ... az hadakozás inségeit maga tapasztalván, mint én, aki egynéhány ellenséges táborokon jöttem keresztül, nem kívánna katona lenni [FogE 272–3].

keresztül-kasul 1. hosszában-keresztben; în lungime și în lățime, în lung și în lat; in der Länge und Breite, kreuz und quer. 1775: kezét fogának hárman ... s kötéllel keresztül kasul mérven a Bede nevezetű Földet két egyenlő részre oszták [Gálfva KK; Ks 66. 45.17c].

2. összevissza; în lungiși și (în) curmeziș; durcheinander. 1638: latta(m) az aratas előt hagi ez az Csiszár Ferenc fia hajadon füel csak szőren egy lovon erőessen niargal uala ... Koronka fele el niargala s megh visza keresztül kosul, nem igen nezi vala sem hegyet sem völ-gyet [Mv; MvLt 291. 137a]. 1639: az uczaanis megh szollította eőket, es mondotta eo nekik hogy bizony banom aszonj nepek hogi az szeőleőket keresztül kasul jar-tok (igy!) [Mv; i.h. 182a]. 1757: az madarasi^a széna Fő-vet egész északán keresztül kasul járta keresvén ökrőit [Pagocsa MT; Ks 8. XXI, 13. — ^aMT.]. 1765: cselédgyei ... nem keresték az utat, hanem keresztül kotsul (!) az város vetésein jártak lóval s szekerral is [Ne; Eszt-Mk Vall. 126]. 1785: a Homorodiak a Ngstok szőlője körül a kertit és a szőlő karot mind egy szegig el hordottak, keresztül kasul járnak rajta [BK. Bara Ferenc lev. Szászvárosból]. 1838: az ováron keresztül kasul járok pipázásaitól is minden pillanatban lehet tartani [Dés; DLt 538].

3. át összevissza, rendszertelenül; în neorînduială, anapodă; durcheinander, drunter und drüber. 1619: Ónagsága, az én kegyelmes uram s Nagyságtok gonosz néven ne vegye, hogy ha keresztül-kasul írok is, mert én nem vagyok philosophus, hanem azmit tudok s látok, azt igen igazán akarom megírni [BTN² 229].

4. szélteben-hosszában; în lung și în lat; weit und breit. 1711: A tatárok, mintegy tizezeren, két egész hétig Molduvában keresztül-kosul szörnyű pusztitást, égetést tesznek, a boérokat ... feleségestől, gyermekestől kard-

ra hánták, minden jovokot, marhájokat elvitték [CsH 470].

5. ~ jár végigjár vmit; a parcurge/strábate ceva; etw. durchschreiten. 1663: keresztül kasul járta táborokat, de akárki mit mondjon, de ötvenezer fegyver fogható embernél bizony több nincsen. Janicsárat nyolcezer-nél többet nem mond [TML II, 597 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

keresztülködés egyenetlenkedés, viszálykodás; dezbinare, discordie; Streit, Zwist. 1753: valahol házak után valo akár minémű szántó és kaszáló földök volt. egymás között szép Attyafiságosan minden keresztülkedés nélkül, egyenlő reszre ketten fel osztották [Sztina v. Nyárló^a; Mk III. XXIV/464. — ^aF.kékesnyárló Sz].

keresztülködik egyenetlenkedik, viszálykodik; a se învrăjbi/dușmăni; uneinig sein, streiten. 1800: a' Testvérel Barra Mihály Urammal nagy gyűlölségben, s' keresztülködve élnek [Bereck Hsz; HSzjP Klára Jóseff (46) gy. kat. vall.].

keresztülköt átköt; a stăvili/zăgăzui; umleiten. 1762: ástam részem szerint akkoris mikor a Nms Szék Segítségével a Marost keresztül kötötték és azon arokra vették a Maros vizit | az felső gátnál az utrizált Berket keresztül ássuk és azon felső Gátnál keresztül is kötöttük volt az Maros vizit [Szentgyörgy MT; Ks 67. 48. 31].

keresztülkötő szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ gât duzzasztógát; stăvilar; Staudamm. 1770: Ezen keresztül kötő gáton feylül egy darabotska fel fogott pusza helyetskéje haszan vehetetlen [H; JHb XXXI/17. 3].

keresztülkötet (folyót gáttal) átkötet; a pune (pe cineva) să facă un stăvil (unui riu); (Fluß) eindämmen lassen. 1811: (A Szamos) kezdte a' föld Szinét ki kaparni, és lopájosítani szökség lészen ... azon ... lopájos helyett állandoul keresztül kötetni hogy a' viz azon helyen sellöt ne kapjon [Dés; DLt 19].

keresztüllepik a trece peste; durch etw. (durch)treten. 1806: az ut jöven keresztül az egres utyán, itt keresztül lépik az hidnál valo Pál György földének a' bűtin [F.rákos U; Falujk 7-8 Sebe János pap-not. kezével].

keresztül 1. átló vkit/vmit; a împuşca pe cineva/ceva; jn durchschießen. 1764: Lukáts Bukur azt mondta: hogy mikor Uzonb(an) a Tömléczb(en) volt meg verte volt edgy Hajdu, de ha valahol talállya es puska lészen nála mindgyárt keresztül lövi [Oltszem Hsz; Mk II. 2/65]. 1806: oda ne menjen: mert keresztül lövi [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII]. 1844: egyszer Szakmári Ferentz részegen ki jöve a' házból egy puskát hozván magával mondá, gyere ki Cseresnyés Dánielne mert az Isten Istenem ne légyen, ha ma ágyadba fekvő helyedbe is keresztül nem lölek [A.sófvá U; DLt 1441].

2. át/keresztültör; a strábate spărgînd/rupîind; durchbrechen. 1772: eö Excellencia Testissei a' Malom árkából le foljo viz nagyobb sebessegből, mely a' Gáton le foljo viz derekát-keresztül lövi, azt hozzák ki,

hogj az én Malmom fel njomja a' Vizet [Kük.; JHb LXVII/246].

keresztüllövetetik átlövetik; a fi împuşcat; durchschossen werden. 1794: láttuk és szemléltük a bal lapatzkájánál és az hátulso két lábak között követekkel keresztül lovettetve lenni [Déva; Ks 79 XXXVIII. 6].

keresztüllövdök kb. átsap, keresztülör; a strábate; durchbrechen, überschlagen. 1772: az árokból foljo viz sebesebb s keresztül lovódik a' Viz derekán [Kük.; JHb LXVII/246].

keresztüllövdöz átló vkit; a împuşca pe cineva; jn durchschießen. 1803: a' Remeteiek^a azt izenték visza, hogj Feléjek senki, a' kinek kedves az élete, közelíteni ne merjen, külömben öszve vagdallyák, 's keresztül lövdözik [Toplica MT; Born. XVc. 1/57 Sztóján Jakabutz (32) col. vall. — ^aA tőszomszédos Remete (Cs) lakosai].

keresztülmegy 1. végiggázol/megy; a trece peste; über jn hinweg/durchfahren. 1811: Szabo Mihály a' Szekérről le esvén, a' Nyakán és fején a' kerék keresztül ment [Gyalu K; RAK 249].

2. átmegy; a trece prin; durchgehen. 1727: Azki a vetésen keresztül megyen, vagy az utat kiszántja, büntetése 20 pénz [HSzj vetés al.]. 1739: Landorfejerváron jockskával alab, egy erdön keresztül akarván menni ... az explorátorokot az fák melől harmincz ezerig valo jancsár puska szokal excipáltak [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1756: Dévai Curia ... az ... Ur házán keresztül menve két felé nyiló ajtó nyilik az Kis Palota vagy Audentiás házba [Déva; Ks 92. I. 32]. 1760: Falunk(na)k határ széllye ... ab oriente ... indul Mojki nevű patakna, és tart Eszak fele mindenüt Tufoi mari nevű hegyen, az honnan alá szálván Keresztül megyen Vála mare nevű patakon [Hasadát TA; EHA]. 1768: itt az ök^a nagy szálas Erdejőkből ki jö egy út, erre a Bérczre járo, s az hártá magával hozó utra, a keresztülis megyen rajta készántulag, és bé az oldalon Felső Bencze fejére [Szentlázló TA; JHb XXXVI/17. — ^aTi. az oláhrákosiak].

3. átlábal; a trece prin apă pe jos/cu piciorul; etw. durchwaten. 1768: A' molnár meg ijetezvéen maga oltalmára a' bokrosron keresztül szököt a Nyárádba ... s majd nyakig erő vízben ment keresztül s ugy szabadított meg magát [Karácsonfvá MT; Told. 3a].

4. átvonul; a trece (prin/printr-un loc); durchziehen. 1677: (A gyalogok is) ennek a vidéknek is Szamos mellett való részén mentenek keresztül sok kártétellel [TML VII, 524 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz Kövarról]. 1699/1700: Kegyelmes Vrunk(na)k eö felségének feles Hadai Hunyad Vármegyén mennek keresztül, melyben jószágaim vadnak [BK. Folti Bálint Bécsben kelt végr.].

5. áthalad; a trece; passieren, durchgehen. 1866: hol a gen. visitatio keresztül megy illő elfogadás intéztessék [M.gyerőmonostor K; RAK 16].

6. átvezet; a trece prin; durchführen. 1840: Az egész malmon keresztül megyen egy csatorna tölgyfából [Km; KmLev. 2 papirosmalom inv.].

7. átmegy vhoval; a trece undeva; hin/herüberghehen. 1817: Innet keresztül mentünk egy hitvány rosz hidan, a

nagyobb malamba [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 10]. 1823–1830: (Münden városa) Göttingától 3, Kasseltól két mértföld. A göttingai deákok itt szoktak keresztülmenni Kasselbe [FogE 251].

8. keresztülör; a strápunge/strábate; durchbrechen. 1710: Az ötezer jancsár oly nagy dühösséggel és vakmerőséggel megyen, hogy a német sáncát meghágván, és az egész tábor harcolván keresztül megyen, ott is vész majd négyezerig való benne [CsH 194].

9. kb. behatol; a pátrunde; (hin)jeindringen. 1752: Az Templomunk Parochiank majd el pusztul az Tisztartomian, mert a kolcsart el tiltotta az őszön, hogy fel ne jöjjon meg földözni az templom sendezésését, es az egész őszön. telen az esső mind keresztül ment az templomban [Mocs K; Ks 83].

10. kb. átcikázik; a sträfulgera; durchblitzen. 1710: kün a kapunál állottunk^a sokan, s nagy hirtelenséggel az egen egy szárnyas sárkány szikrázva keresztülmenne, más helyeken is az országban ugyakkor láttatott [CsH 3223–1. — ^a1702-ben].

keresztülmehet át/végigmehet; a putea trece prin durch etw. (durch)gehen können. 1736: Az 1687. esztendő előtt olyan emberséges ország vala Erdély, hogy egy pénz nélkül keresztül mehetél volna rajta, mégis mind magad mind lovad jól lakhatott volna [MetTr 355].

keresztülmelegedik átmelegedik; a se încălzi bine; durch(ge)wärmt werden. 1780: ugy annyira meg tölt az a' to iszoppal, hogy éppen csak a' malomnál vagyon egy kevés mélysége, 's ezért nyárba keresztül melegedvén az hal el döglök [Szamosfva K; Born. XXXIX. 51 Josintzi Sándor nyil.].

keresztülmenő 1. care trece (prin); durchgehend/führend. 1798: a' Postalis Kaszálókba a' Sollymostonak azon része mely vagyon . . . Dél felől a' Keresztül menő Gát töltelék . . . Szomszedságiban [Dés; EHA].

2. vmin áthaladó/vezető; care trece prin ceva; durchföhrend. 1758: adak és kötek által cseréb(en) Gerepen nevű promontoriumb(an) levő jo csőtört quartas szőlőjekeket . . . melyis a szőlőken keresztül menő Viz barázdaig nyulik tsak fel [Ne; DobLev. I/281. 1b]. 1774: a Falu közöpin keresztül menő Ország uttya [Aranyosgerend TA; EHA].

keresztülmér végigmér; a măsură în lung și în lat; ab/durchmessen. 1764: A Falu Szigeti nevű helyetis keresztül mervén . . . ugy kell nyilakra szagatni [Újszékely U; WassLjt].

keresztülmérettetik végigmérettetik; a fi măsurat de-a lungul și de-a latul; durch(ge)messen werden. 1771: Ezen . . . darab Buza termő föld . . . extendálódik egészen a' Ritisorig, a' . . . 10. öles kötéllel keresztül mérettetvén lett egészen 115. öl [Fejér m.; DobLev. II/428. 18b].

keresztülnyargal végignyargal; a trece în viteză mare (prin . . .); durchrennen. 1642: az Vize Uduarbiro Zeoke Thamas meg reszeggwluen kereztlw nyargalt az buzaba verte az aratokat [Gyalu K; GyU 81].

keresztülnyulik általnyulik; a se întinde peste ceva; her/hinüberreichen. 1728: A Hataron Zentelki bercz uton keresztül nyul véggel^a [Kalotasztkirály K; KHn 51. — ^aEgy szántóföld]. 1840: A zugo közepén és az egyik zsilip tsatornáján keresztül nyulik megint 3 tölgyfa gerenda melynek kettőjére megint tölgyfából egy vánkös vagyön emelve . . . ezen vánkösön forog azon gerendej a mely a rongy törő válutol ide ki nyulik [Km; KmUlev. 2 papirosmalom inv.].

keresztülnyuló keresztülhúzódo; care se întinde peste ceva; sich quer hinziehend. 1797: Az Udvar, és Kert között keresztül nyulo otska Dészka palánk [M.igen AF; DobLev. IV/777].

keresztülővedző átkötő; care leagă de jur împrejur; umbindend. 1832: Két hosszú hordo eresztő kötelek és egy keresztül övedző kötél vas horgaival [Sáromberke MT; TSb 26].

keresztülrak keresztülfektet/tesz; a pune/așeza în cruciș; durchlegen. 1676: Vagyon ezen pitvarban az fákban keresztül rakva egy gerenda [Fog.; UF II, 724].

keresztülrekeszt 1. kb. elrekeszt; a despărți/separa; absperrén. 1692: Ezen konyhanak napkelet felől-való részében vagyon sövénnyel keresztül rekesztve egy kis Házacska, melynek aitaia nincsen [Mezőbodon TA; BK 4–5].

2. kettéválaszt; a împărți în două; entzweitrennen. 1756: Az 3dik Ablak . . . mellette vagion egy kis vak Ablak Deszkával közepette keresztül rekesztve [Branyicska H; JHb LXX/a. 20].

keresztülrepedezik átrepedezik; a se fisura; sich durchspalten, einen Sprung bekommen. 1595: a' seb a' xegenj lege(n)nek a' fejen ugy volt ket vagy haro(m) helye(n) minth ha kessek hasítottak volna megh az beórét, de az chiontia zellel kereztl repedezeótt volth; Eók nef(m) Intezhettek melyk miatt esett az halal [UszT 10/58].

keresztülrugólag keresztben; în curmeziș, de-a curmezișul; quer. 1733: az Lunkat egészen fel, keresztül rugollag Lábbal az utig . . . mérők és mérettetők 21 Kötélre [Kiskerek AF; JHb XXXVI/42].

keresztülrugtat a face să se treacă (peste ceva); hinüberlangen lassen. 1777: Pap Györgyi Udvari Biro lévően keresztül rugtatta a maga földit a Prekup Toma írtásán [Gambuc AF; KP. Koman Gabrila (85) jb. vall.].

keresztülspékel átdőf/szúr; a strápunge; durchstoßen. 1781: keresztül akarta Spékelni a Vejemet [K; KLev.].

keresztülszakad 1. kb. kettészakad; a se rupe în două; sich in zwei Teile spalten. 1775: Az also Lokban mélynek a' közepe keresztül szakadot [Muzsna U; EHA].

2. kettéreped; a se crăpa în două; entzweibersten. 1756: a Tűzhely Teglabol rakót oszlopokra, vagjis Lábakra rakatott a középső Oszlopa egészen keresztül Szakadot, ugi hogy ha meg nem erőssítettik, félő ne egészen kementesztől le omollyék [Branyicska H; JHb LXX/2. 19].

keresztülszakaszt által/kettészakaszt; a despárti în două; in zwei Teile spalten/reißen. 1694/1764: a felső Rét a falu felől közepin keresztül szakasztva Nemes Jánosné Aszsz(onyom)é [Abafája MT; EHA]. 1735: azon egész gödör az Akasztófallya bértzétől le menő utatskát keresztül szakasztva, azon egész gödörnek Nap nyugot felől való része . . . juta A Samariai Tordai Trauzner és Fejér részre [Szentjakab TA; DobLev. I/160. 6–7]. 1762: tudom asztis hogj miglen azon berket árokkal keresztül nem Szakasztották Petki David ure volt [Udvarfva MT; Ks 67. 48. 31].

keresztülszakasztatik kettészakasztatik; a fi împărțit în două; entzweigespaltet werden. 1735/1760: (A) láb föld . . . keresztül szakasztatván . . . juta B Szentkeresztű András, és Antos György Vraimék(na)k [Elekes AF; DobLev. I/160. 4]. 1801: Ezen Táblának a' hegy felől való vége . . . a' mint a' nagy barázda ki határozza az Utba, 's fetskefarkulag mégyen ki, s nem lehet bővíteni különben, h(ane)m az uton á(l)i keresztül szakasztatott, 's a nagy dombon lévő Táblához tétetett [Mezőbánd MT; MMatr. 269].

keresztülszakasztó kettészakasztó; care împarte în două; entzweispaltend. 1735: a Boldutzi Falu helyett^a . . . a Templom iránt keresztül szakasztó méta irántában keresztül szakasztva a Fejér nevű széna Füig a Torma és Josika Familiánál meg marad az alsó rész . . . a Nagy Rétig a Samariai és Fejér részekre [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 11. — ^aElpusztult falu helye Mezőcsán táján].

keresztülzállítat keresztüleresztet; a pune pe cineva să transporte peste . . . ; durch/hin/herüberführen lassen. 1841. utnak eresztém tutaj fáimat azon ürügy alatt, hogy gáttján keresztül szállítottam fáimat — jelenleg: azon méltatlan követeléssel állott elő, hogy gát vámat fizessek [Dés; DLt 707].

keresztülzánt ? végigzánt (teljesen felszánt); a ara în întregime/complet (un teren); durchpflügen/ackern. 1715: Török Pál Ur(am) azt a földet . . . keresztül nem zántotta, hanem azután edgy jobbágja kezdette ki zántani és azoltától fogva minden esztendőbe veszekednek felette [Szászfűlpös K; WH. Paulus Musnai de Szász Phűlpös (58) ns vall.].

keresztülzól szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion; ~ vki dolgában beszól vki dolgába; a se amesteca în treburile cuiva; sich in jns Sache (hin)einmischen/mengen. 1710: (Carafa^a) a jámbor császárt arra vette vala, hogy egész plenipotentiája legyen Magyarorszában s Erdélyben, és maga is a császár ne szóljon keresztül az ő dolgában, mert ő mindeneket a császár jóvára cselekszik [CsH 207. — ^aA kegyetlen Carafa Antonio gr., olasz származású császári tábornok].

keresztülzöldös átszöldös/ugrál; a sări peste; wiederholt hin/herüberspringen. 1757: azon idegen emberek az én kertemen Szokdestenék keresztül és el mentek [Káptalan AF; TL. Rusz Nyikula (66) zs vall.].

keresztülzökik ts átszöki/ugorja; a sări peste ceva; über etw. springen, etw. überschlagen. 1776: (A szántó-

föld) a Körtvély fánál az utat keresztül szöki [Maksa Hsz; EHA].

keresztülzöktet ' 1794/1833: keresztül akarták széna fűvöktöt szöktetni, kotzodtanak veszekedének, de . . . által nem jöhettek [Zágon Hsz; HSzjP Zágoni Albu Ferentz senior L(ovas) katona (75) vall.].

keresztülzúr átdőf/szúr; a străpunge; durchstechen. 1809: jobb Csetse mellett egy Nagy kést keresztül szurván [Dés; DLt].

keresztültaszít a împinge/ímbrinci peste . . . ; durchstoßen. 1797: Szilágyi Mihály belém kötölözvén mejbe ragada s egy törpe Hambáron keresztül taszitta s ott jol meg döngölt öklezett [Harcó MT; Berz. 3. 3. N. 21].

keresztültér átfér; a încăpea prin hinübertönnen/durchkommen. 1771: (A zsilip) jukai között ugj el ment a' viz, hogj még annyi sem ment a' kerekekre, a' mennyi egy jo viz ivo kártyán keresztül térne [Ádamos KK; JHb LXVII/166].

keresztülugrik átugrik; a sări (peste); hin/herüberspringen. 1811: A' kis Labirintust . . . Minden fele szilva fákkal béplántáltam, Sürün ösze fognak az ágai nőni, És megnyirettetvén köfal gyanánt jöni: Mint Rómulus Sántzát keresztül ugrani Ugy tilalmas lészen ezt által rontani [ÁRÉ 90–1].

keresztülúsztat ? át/keresztülront; a năvăli peste; durchbrechen, niedertreten. 1846: emberei szedetlen Törökbuza földein hatalmasul keresztül úsztatott [K; KLev.].

keresztülutazandó átutazandó/vonulandó; care trece prin; durchziehend/marschierend. 1819: 32 négy négy marhas Szekerek és 40 Tésolás marha assignáltatott vala a' mái napra ide bé Tordára, az itten keresztül utazando Katonaság számára [TLt Köz. ir.].

keresztülutazik átutazik; a călători/trece prin; durchfahren/reisen. 1866: Azon Egyházakba, hol a' Fő Tiszt Mlgs Püspök ur keresztül utazik illő elfogadása előre el intézendő [Gyalu K; RAK 121 esp. kl.] a főt. püspök ur . . . Keresztül utazik: Gyalun, Kapuson, Valkón^a [M.bikal K; RAK 158 esp. kl. — ^aFolyt. a fels.].

keresztülutazott átutazott/vonult; care a trecut prin; durchgezogen/marschiert. 1816: A Circulus állapottjáról Nagyságodhoz köteles Relatiommal hogy eddig kés-tem, okai voltak a Sürün Vár-Megyéngen keresztül utozott és meg telepedett katonáknak tett administramokkal való bibelődés foglalatossága [H; JHb Jósika János főispán ir. 37].

keresztülüt 1. átdőf/szúr; a străpunge; durchstechen. 1768: Josit a földön is keresztül ütötte volna melyben [Mezőmadaras MT; BK. Anna Sárpataki Providi Istok Czigány Jobbagionis cons. (46) vall.]. 1804: nekem futa Jánosi Mihály egy villával hogy üsse keresztül rajtam [Pálfa U; Pf Jakab Péter (15) szabad székely vall.].

2. át/keresztülcsap; a trece peste, a se revârșa; über-schlagen. 1826: a' patak árka ... rendszerént az Ország útján keresztül üt, s azon belől is mind a szántó földeket mind a' kaszálókat el iszapolja [Msz; GyL].

keresztülvág 1. átvág; a tăia/spinteca; durchschneiden. 1838: Tktes Komáromi László Urnak — Nadrága Sebje posztostól edgyütt keresztül volt vágva — egy ak-kora helyt hol az öklöm bé férhetett [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1221. 3b Nemt(elen) Hoportyán Krisztyom (60) vall.].

2. átszel; a tăia; (durch)queren/kreuzen. 1760: mely ház helyeket a' bánya pataka nevezetű árok keresztül vág [Kóród KK; Ks 13. XXI/8]. 1765: (Egy föld) az ... eő Nsaga ezen vetéses földének a' végét ... keresztül vágja [Kéménd H; JHb XXXIII/18]. 1768: Vané szűk-ség azon fen említett utra, mely a Leány völgyéről jövő utat ki jöven a Rákosi szálas Erdőből készántulag keresztül vágja [O.rákosi TA; JHb XXXVI/17]. 1772: a' Gátrol le foljo viz most csendesebben láttatik menni, a' silipből le folyonál, ugj hogj ugj tettzik, mintha a' Silip-ből le menő a' Gátrol le foljot keresztül vagná [Ádámos KK; JHb LXVII/297]. 1782: (A határ) az Almas Vízén Keresztül vág [Almásalgó Sz; EHA]. 1836: ezen földet a' Szolokma felől le jövő patak keresztül vágta, ugj hogj a' Középen foly által [Makfva MT; EHA].

3. kb. keresztülhúzza vki tervét; a dejuca planurile cuiva; js Plan durchkreuzen. 1772: Bajtay Antal József ... Azon is tanakodott hitvány feje, hogy lehetne az er-délyi reformátusokat vagy elpusztítani vagy pápistákká tenni, mely felett egynehány rendbéli consistoriumot ül-tetett De a szegény Cserei Elek (aki gubernalis secre-tarius volt ...) mindenkor keresztülvágta [Rette 289. — ^a1760–1772 között erdélyi rk püspök].

4. elgáncsol; a împiedica; hintertreiben, vereiteln. 1705: nekem oly ellenséggemmé lőtt a commissarius, hogy valamit efficiálni akartam, és ő interessatus lehe-tett benne, mindeneket keresztülvágott [WIN I, 640].

keresztülvágás átvágás; tăiere; Durchschneidung. 1770: A' Nyárad árkainak szorosságait meg-szélesíteni. Horgas folyásait, néhol kitsín Földeknek keresztül vá-gásaival meg egyenesíteni [Cserefa MT; Told. 9].

keresztülvágó átvágó; care taie; durchschneidend. 1735/1772: azon Völgyet keresztül vágó Eke barázdolás [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 9]. 1768: ezen minde-nütt Bérczen járó határ úton készántulag keresztül vágó, és az oldalon, egyenesen dél felé éppen a Felső Bencze fe-jére bé menő út [Szentlászló TA; JHb XXXVI/17]. 1791: mutatának ott, az Erdőtt Keresztül vágó egy vízmosást [Jobbágyfva MT; EHA]. 1823: (Az országotat) kereszt-ül vágó patak árka [Türe K; EHA].

keresztülvágat át/végigvágat; a trece în viteză/ga-lop; durchrennen/jagen. 1823–1830: De ezek is sebes vágatást hajtják szekereiket ... a falun keresztülvág-atnak, osztán a falun kívül megállottak [FogE 264].

keresztülvet átvet/dob; a arunca peste (ceva); (hin-)überwerfen/schmeißen. 1764: Kotsis Jánosné egy Fekete Matskát s egy Fekete Kakast belé vetett egy Sák-ban s aztat a Csürben keresztül vetette a kakas ülön

mind ezt pedig azért tselekedte hogy Merk Luka szaba-dulyon [Kóród KK; Ks 19/I. 6].

keresztülvezet átvezet; a conduce prin; durchführen. 1785: illy Keserves állapottýáb(an) meg öölőlvén enge-met, az ház(ban) Keresztül vezettem [Mv; DLev. 4. XXXVI].

keresztülvisz át/végigvisz; a transporta/cára prin durchführen. 1762: az utrizált fákott ... az udvaron ke-resztül vivők es a Csür mellé Le vetettük [Udvarfva MT; Ks 67. 48. 31].

keresztülvitetik átalvitetik; a fi dus prin; hinüberge-führt/geleitet werden. 1815/1836: Tudom s látom a sze-meimmelis hogy a Vizek Barót felé ha csak szivárványon nem vitetnek keresztül az előttök álló Hegyen keresztül nem folyhatnak [Köpec Hsz; HSzjP Providus St. Balás in possessione Ürmös^a (50) vall. — ^aNK].

keresztülvon szk-ban; în construcții; in Wortkon-struktion: nyáron ~ nyársba húz, felnyársal; a trage în jeapă; pfählen. (auf)spießen. 1658: Mikó uram azt mondja, hogy bár keresztül vonják az nyáron, ha urunk bejű [TML I, 248–9 Bornemissza Kata Teleki Mihály-hoz].

keresztülvont összehúzott/vont; tras; zusammenge-zogen. 1710 k.: Egy hétig voltunk mátkások ... Az asszony Telekiné házában szegéletbéli ablaknál ke-resztülvont supellát alatt volt a szembeniétel tisztessé-gesen. Búcsúzáskor volt az első csókváltásunk [BÖN. 752].

keresztvágás 1. határkereszt-metszés/rovás; executa-reă creștăturilor ca semne de hotar; Flurkreuzmar-kung/kerbung. 1625: Mester Balint annor(um) 104 in poss(ess)ione Sandorfalu commorans fatetur ois Jele(n) volt az hatar Jarasban, es kerezv vagasban [Uoszt 181a].

2. (határ)keresztjel; creștătură ca semn de hotar; Flurkreuzzeichen. 1727/1751: az Actorok(na)k határit az Hargita Havassán az Inctusoknak Határitól Halmozásokkal distingváltuk eszerént. Első Halom ... Ötödik a' Hargita Tetőről le szálván egy Csöpört (!) kő melly-nek Dél felől valo oldalán Kereszt vágás vagyon [CartTr II. XXX. 6a]. 1733: Ki járván azon említet Nemes Fejer vármegye Tisztei az említet Rétet követ egyet sem ástak fel, hanem az olt marton egy Fűz fára keresztet vág-tak, ugj hallom hogy mostis meg vadnak azon Fűzfák, a kereszt vágásis tetzik rajtak [Hévíz NK; JHbT]. 1769: láték egj kereszt vágást egj giertsan (!) fán [Tarcsafva U; Pf]. 1805: a' Palatkaí Laszlo ur Erdeje jo meg tisztított iffiu Cserefaból álló Erdő ... több Csere fiatal Fákban Kereszt vágásokkal meg különböztették [O.palatka K; RLt O. I. 113].

keresztvágó szk-ban; în construcții; in Wortkon-struktion: ~ fűrész ives/keresztfűrés, táj harcsafű-rész; beschic, joagăr cu gura curbă; Quersäge. 1848: Ke-reszt vágó nagy fűrés egy ... 5 rft. Kézi fűrész rámás kettő ... 5 rft (Györgényszimre MT; Born. G. XXIVd].

keresztvas 1. kb. harántvas; bará transversalá, traversá; Quereisen. 1676: (A háznak) Vagyon 4. 4. nyílású két üveg ablaka táblái jok ... azoknak vas sorkai, pantyai fordító vasai, karikái, keresztvasai meg vadnak [Fog.; UF II, 728]. 1756: Ágy Firhangjához szolgáló kereszt vas egy [Ks 92. I. 32 Dévai kúria].

2. kb. malomkerék-keresztvas; bara transversalá de la roata morii; Quereisen am Mühlrad. 1810: A Korong Vasak, Serpenyők, és Kereszt Vasak. 3. Keréknél jok a 4ik keréknél Ujjitást vár [Oroszfalu MT; Born. G. IX.5].

3. felsővas, perpencevas; fier profilat în cruce (de la roata morii); Obereisen (am Mühlrad). 1846: 3 jo kéreg között forognak ezen kö padon 3 kövek mind a 3 felső köben egy edgyütt 3 kereszt vas vagyon [Bács K; KmU Lev. 2.] a Felső kövek jök ... a köveken levő vas kereszt vasak jok [Szászkered K; LLt] — A malomkö keresztvasára von. jel-re l. Freckay 493.

4. a kard markolati része; gardá (unei sábi); (Schwert) Parierstange. 1679: Kesperde valo keresztvas [Uzdiszpéter K; TL Bajomi János inv. 43]. 1756: hoszszú három szegelettű, meg füstösült vagy égett Spádí, kereszt vasával, és markolattíával egjütt [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 22]. — A keresztvasnak és a kard többi részeinek pontos vázlatát l. RMFegyv. 57.

keresztviselés kb. megpróbáltatás; incercare; Heim-suchung, Prüfung. 1705: Délest prédikála Zilahi uram ... az Isten híveinek, kíváltképpen pedig az Isten szolgálóinak sokféle keresztviseléseket declarálá itt ez világon [WIN I, 418]. 1710 k.: Tudom azt is, Uram, hogy az ilyen és ennél sokkal nagyobb keresztviseléssei is a te hívednek nem a te igazságodnak és haragodnak, hanem a te azokhoz való szeretetednek jelei [Blm. 1001].

keresztvíz apá de botez (apá sfínjitá întrebuintă la botez); Taufwasser. Szk: ~ alá tart. 1705: Telekiné asszonyom ... keresztvíz alá tartotta a gyermeket [WIN I, 555]. 1821: Ersébethet a' Bába tartotta Kereszt viz alá, betegnek jelentvén a' Gyermekek [Szucság K; RAK 65].

keresztvonás semnul crucii (cu valoare de semnătură la analfabeji); Kreuzzeichen/strich. 1698: Mü Údosb Török Ferenc es Lengyel Laszlo mind ketten nemes Sze-meljek . . . Keresztur fi Szekb(en) Szent Ersébeten lakok . . . adjuk Ezen levelünköt és iratuk meg Fide nostra Mediante petsétünkkel kereszt vonásunkal meg erositük [Borb. II. — Két keresztvonással és két letőredezett pecsét nyomával]. 1711: mys attuk eze(n) Levelünköt szokott peczetünkkel kezünk írásával, és edgikünk deaktalan leven kereszt vonásával^a megh erősítven [i.h. I. — ^aAlso Torjai Kisseb Márton Mihály pp-nak csak keresztvonása és pecsétje]. 1730: (A levelet) szokott Petsétünkkel és edgikünk tulajdon kez írásával az másiknak maga keze keresztvonásával Coroboraltuk [Aranyosrákos TA; i.h. II Joan. Csipkés nob. de Rakos kezével]. 1864: mű alol írtak és a kik nem tudunk írni neveink alá írásával és neveink előtt Kereszt vonásunkal tészünk bizonyosságot [Szováta MT; Bereczki József lev.].

^a Régiségbeli nagyfokú írástudatlanság idején az írni nem tudók nyilatkozataikat az iraton tett keresztjel-vonással v. rúkában kormozott ujjbegylenomatukkal hitelesítették.

keresztzászló templomi lobogó/zászló; Prapur; Kirchenfahne. 1736: De még amaz nyomoru kézdi-vásárhelyi vargák is mikor catholica processio keresztzászlóval által akart volna menni mezővárosokra, által nem bocsátották [MetTr 442]. 1869: Két kereszt zászlora a Megyebeliek gyűteményéhez a templom pénztárából adott fl. 5 xr. 33 [Bács K; RKAk 245].

A címszó olyan templomi zászlófajta, amely a zászlórúdból és rá merőlegesen álló, mozgó kereszttrúdból, ill. emerre függesztett lobogó-részből áll.

keret átv cadru; Rahmen. 1890: Igyekezünk azon ... hogy olyan keretet rendezzünk a Nagyságod előadásához, amely méltó legyen [PLEv. 153 Petelei István Prielle Kornéliához].

kéret 1. a pune să ceară ceva; um etw. bitten lassen. 1568: az lean quelek kerety volt zolgalatyat bodog Gabrielnetől de azt monta bodogne, hogy nem agya, mert az lean q tqle lopot^a [Kv; Tjk III/1. 207. — ^aKöv. a fels.]. 1573: haromsoris kwlte Eotet Aztalos Imre Zeoch Georgyhez az hazat kerette Theole Mindenkor az elvast teotte hagi Eo Mindiarast kes megh adny chiak az Eowet aggya megh [Kv; Tjk III/3. 72 Mezaros Marton vall.]. 1596: Vrnk keretet vizza ieoteben Gialuban egi citrumot, es hat zaraz lemoniat, fizettem erette f l d 25 [Kv; Szám. 6/XXIX. 102 Bachi Tamas sp kezével]. 1603: Engemet oda kwlte Albert wram miklos gerebhez keretty wala az adossagot tollé [UszT 17/27 waga Tamas Zent mihalj falus biro vall.]. 1692: Pal ur(am) riszire valo paraszt házak szomszidsagába(n) lévő Mony risz haz helyeket kéretik [Kide K; Mk III. XXXVIII. 1009. 19]. 1702: penzel küldöt hozzam keretet sert eget bort, nyers bort [Tordátva U; Pf]. 1744: Fő Ispán Bornemisza Ignát Vrat is láttam két rendben halasztatott, Kende fi Gabor Vramtol kéretet halót [Tóhát TA; JHb XI/17. 10]. 1797: kéretett egy egy Tár Szekérnyi Szenátskát [Mv; Told. 42/1].

Szk: haladekot ~. 1570: Myert penig hogy most ew kegyelme, haladekot keretet, az Zekteol, es az Zek is meg engette, ew kegyelmenek a haladekot [Székelyvá-sárhely; BálLt I] * oszlást ~. 1590: szent András nap előtt valo Zombaton keretett volna ozlast az zek teorwinye es modgia Zerint Zent Demeteri birank Rosa Benedek által es vgian aszon Rosa Benedek által rais ideztetett volna az szekre [Usz; Eszt.]. * törvényt ~. 1591: ott valem egy Szereda nap mikor Varga Gergelt oda kwld Farkas az birohoz teorwent keret vala velle mo(n)da az biro minek keretj az teorwent hogy nem jeo maga Jde, me nem Ebereueo farkas volnek hogy szembe(n) nem lehetne eomaga vele(m) ertene(m) megh miért kerj [Szk; UszT Bercziky Mate fej-i jb vall.]. 1757: Kornis Ferencz Ur eo Nsga kéret Törvént ... a Mgsos Asszony Szent Margitai Potentiarus Jobbágyra^a [BSz; Ks 17/ LXXIV. 2. — ^aKöv. a nevek fels.].

2. vkinek kiadását kéri; a cere să fie predat cineva, a cere extrădarea cuiva; um js Auslieferung bitten. 1633: Gavaj Peter ur(am) ... Altalam keretti Colosuarath lakó Bornemisza Lazlo vra(m)túl . . . Kopoz faluj Jobagiokat [BSz; Ks 41. D. 28]. 1738: Kérettem volt egy Samu nevű bérés szolgálját, akiis nem régib(en) itt a Piaczon, eczákanak idején tolvaj modon, több compli-cessével edjütt, egy kolosvári Húvejes Gyurka nevű le-génynt haláloson meg vert sebhétet [Torda; TjkT I. 174].

1748: Groff Széki Teleki Adám uram ő Nga Ngodat Meltsg Groff Kornis Sigmund urat ... admonéaltattya és egyszersmind kéreti . Uzdi Szent Péterről^a aufugiált fugitivus Czigány Jobbágyit^a ... kikis de p(rae)senti alá Ngod Jurisdictionja alá Subtrahálták magokot [BSz; Ks 25. III. 77. — ^aK. ^bKöv. a nevek fels.].

3. kézbe/kézhez ~ vkít/vmit vkinek/vminek kiadását kéri; a cere sã fie predat cineva/ceva; um js Auslieferung/die Herausgabe einer Sache bitten. 1656: Manyikon^a lako Halasz Janos nevű jobbágyom szokót el földemről . Ment Zabolai Istvan Uram hazához ... Kerettem az kezések által kezhez, de nem atta [SzJk 79. — ^aSzD]. 1736: égy Szolgalom el szokót és ő kglmétől kézben kerettem, de kézbe nem adta sőt inkább illetlen szokkal illetett [Torda; TJkT I. 124]. 1745: kerettem kézhez egy Jstok nevű szolgáját, ki is . a Thordai Széna füvéken lévő Török búzákra menvén, hatalmasul sok károkat tett [uo.; i.h. II. 60].

4. kikéret; a pune sã cereã pe cineva/ceva; ausbitten lassen. 1597: az Atiafiak . azt hagiak hogi altalan fogwa Gellien vramnak aggiak az leant tartany ne Marthon deaknak . De Marthon deak nem gondolwan . hozza(m) kewlde kerete az leant teolle(m) hogi oda bochiassa(m) tütorsaga ala [Kv; TJk VI/1. 54].

Szk: törvényre, kezesre ~ vkít/vmit. 1590: Chyakany Balasne, Egy zent Abrani Jobagio(m)nak Kws Istwanak wzette Be Nagy Eokret, Az kerezturnfalwy hatrbol, meollyet teorwenre kezesre kerett(em) ky Ne(m) atta [UszT]. 1590 k.: az actornak megh Neuezeot Eot Jobagiati Kerezturnfalwara fogwa be witette, kib(en) mikor az actornak hyre leot volna az Jobagiokat teorwenre kezesre kerette [i.h.].

5. feleségül kéri vkít; a pune sã cereã de soție pe cineva; zum Weibe verlangen lassen. 1584: Tawali Ezten-deoben az leiant Egy legen kereti volt, a leian en hozzam iwue Tanach kerdény [Kv; TJk IV/1. 225]. 1597: Pegreczy Balint wallia Globicz Mihali kerette az leant dichirtemis az legent es io hirt attam feleolle . . . het oratol fogwa kilencz oraigh mind firtatta hogi el wegie az giewrewt [Kv; TJk VI/1. 56]. 1653: Székely Istvánnét kérétem, s az nem jöve hozzám, hanem az a Sarkó Anna, szegény özevgyaszszony eljőve [ETA I, 155 NSz]. 1735: Kecskemetre keretenek nem adanak, Egy varganak keretenek oda toszszantanak [Kvh; HSzJP]. 1736: minke-előtte az kézfogásra kivitték volna az leányt, úgy akkor is mikor kérétték, megkérdezte az apja s az anyja, hogy vagyon-e kedve ahhoz az legényhez való menetelre az leányoknak; és ha mondotta, hogy vagyon, úgy ígérték oda, vagy úgy vitték ki az kézfogásra [MetTr 376].

Szk: házastársnak ~ vkít. 1675: Ezen nap estve, Tisz. Miskolczy Gaspar Ur(am), somlyai^a Reformat(us) tudos Predikator Ember, hajadon leányát Juditot, vacsora felett meg neztük volna, más nap mingyárt reggeli könyörgés után, kérétem^b . Hazas társ(na)k magam mellé. kit I(ste)n kglbol az nap del uta(n) elis nyertem [PatN 46a. — ^aSomlyó (Sz). ^bUtána a leánykérők neve].

6. vmire kéri vkít; a cere pe cineva prin mediator pentru ceva; jn um etw. bitten lassen. 1540: Bathory Andras es Dragffy wram thy k: mynth attyok fíyaynak es barathynak kezenethyketh es zolgalathyokath yzenek es the k: azon ygen kerethék, hogy the k: az wrak akaratybol, menthel hamarab leheth, ew hozzayok ky menyen es welek zembe legyen [Kv; LevT I,9 Petrus Litera-

tus Nic. Thelegdyhez]. 1579: Kúpachy ferencz ő Naga secretariussa Igen kerete ha hálnak tehetnem szeret kyvannak. En azt monostory halazokal halaztatek, Es oda küldem [Kv; Szám. 1/XVIII. 19]. 1598: kertem ereossen hogy legie(n) bekeseget ne Jeójen hazamra, Seót latua(n) az temeritast benne, hogy ollyan nagy Regeme(n)tiaual fel fegyuerkezue(n) ieő hazamra, eleybe kyldette(m) Jambor nemes emberth, kerettem hogy hazamra ne ieójen [UszT 13/103]. 1609: Jde mvnkeő sokszor kerettek kapalni [BLt 3 Feyer Janos Koszmasy^a lib. (26) vall. — ^aCs]. 1748: az nevezett sertéseket az Uram . sokszor haza hajtatta keretvén hogi tartsa rekeszben Tatár Vram, de tsak kaczagta [Torda; TJkT III. 241]. 1783: honorifice requiráltának keretvén azon: hogy Erdejeket fel osztanám [Harasztkerék MT; Told. 25].

kérés 1. visszakérés; faptul de a cere (ceva) inapoi; Zurückverlangen. 1657: (A) vajdával egy fakó ló kérése és nem adása miatt veszett öszve; megadta az árát [KemÖn. 28]. 1745: Nagy Borbara Aszszony a két Török búza földet az kérés után sem rehabealta, hanem el halasztotta rehabealását [Torda; TJkT II. 81]. 1847: A' festéket sok kérésem és kéréte sem utánis Antal-tol kicsikorni ez uttal nem tudtam [Kv; Pk 7]. — L. még AC 192.

2. kézbe ~ kikérés; cerere de eliberare; Ausbitten. 1664: (Baló László) több írás között adja értésünkre nyavalyás vajdánának kézben kérését [TML III, 339 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1677: A'mely Szolgáknak hadakozásnak, vagy az had meg-hirdetésének ideje alatt tel-nék-el esztendejek mind Zászlók alól, mind egyéb helyekről ki-adni tartozzanak, két Nemes személy által valo kézben kérésre [AC 1969].

3. (házastársul való) megkérés; pețire, pețit; Anhalten um js Hand. 1629: Czeffej Uram az hugomnak meg latasara seot ugyan keretesere indult volt, kerdezu en abrazatyokban ha az himló kart nem tötte [KCs IV/116 Kemény János lev.].

kéretezik kér, kérelmez; a sollicita; um etw. ansuchen. 1550: Kellenek ffely az leginek es menek az birohoz kernek volt ielt az birotol hog az w marhaiokat ki soren Meg valtozot melleie bocatania Az vag ez iellel az w adossokat ellő hinaiah ot az biro ille(n) sot solt Azth ne(m) tudo(m) Michoda lezegő Embert kerestek ti Mosta(n) . . . cak keretnek az birotol kowetkeznek volt hog meg loltek az w soren valtozot Marhaiokat mellire ilen soval illette wket hog meg rtwolta es meg sidogatta wket sem ielt ne(m) adot sem torwint ne(m) töt semi iga-zal ne(m) bocata wket [BeszLt].

kérethet szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: feleségét házhoz ~ i feleségét magához visszakeretheti; a putea cere reintoarcerea soției; seine Frau zurückverlangen lassen können. 1680: Thasnadi Janos . . . facultatni kiva(n) hogy feleséget Kegyes Annát ki mellőlle el szokót, kezhez kirethesse az hol talaltathatik, mivel könnyön nem akar mellőlle el állani [SzJk 151].

kéretik I. a fi cerut; gebeten werden. 1662: És hogy Rákóczi fejedelem hadainak . . . török nemzetre való csatázása, kapdosása s azon hatalmas nemzetségek kö-

boroltatásával való ingereltetése megzaboláztatnék, palatinus nagy szorgalmatossággal kéretik vala [SKr 479]. 1796: a' Kérés éppen ad Sphaeram Actionis tartozik, mint hogy azokon a' Törvényeken fundaltatik, a' melyeknek fogva a' Levélnek viszsza adattatása kéretik [Mv; TLev. 5/16 Transm. 63 tábl.]. 1827: az Instructiot fel olvasván Tktes Dobolli Sigmund Uratis ... Certificáltam ezen proceduráról Halmagyi Mihály által pár kéretett [Ne; DobLev. V/1117. 1a]. 1832: Teke^a Közönsége Instantiájában Kéretik privilégiumaiknak megtartása a' Város Civilis és nem Colonialis Jurisdictionojának meg erősítése [Borb. II. — ^aK].

Szk: törvény ~. 1797: Az Uradalmi (: Dominalis :) Székekre tartoznak a) Azon Törvényes ügyek, a' mikor valakinek paraszt cselédje más ellen vét, és azért a' Földös Uraságtól Törvény kéretik^a [Mv; MbK XII. 113. — ^aFoly. a fels.].

2. felkéretik; a fi rugat; aufgefördert werden. 1844: (Szakmári Ferenc) a' N Szék Tkts Tisztsége Déés felé tovább utlevezelni hivatalosan kéretik [A.sófa U; DLt 1441]. 1866: kéretnek a' T. Papok, hogy a' mesteri fizetések ki mutatását írják ki és a' R. 'sinatra vigyék be [Gyalu K; RAK 114].

kéretlen kéretlenül; necerut, nerugat; ungebeten. 1592: Thudom hogy Nyuladbul az fanchialiaktul kerteonk vgj hoztwnk fat, mert ha keretlen hoztuk volna meg haborítottanak volna [UstZ]. 1657: én immár azelőtt arra való hajlandóságot Catherinának^a vöttem vala eszemben szavaiból kéretlen [KemÖn. 129. — ^aBethlen Gábor özvegyének, Brandenburgi Katalinnak]. 1710 k.: (Keresztési Sámuel) kéretlen önként az ablakait^a szépen megüvegeztette vala [BÖn. 888. — ^aA gyf-i templomét].

Szk: minden ~. 1823–1830: Krizbai Dezső Elek ... leghivebb barátom, minden kéretlen adott nekem Marburgban csak ajándékba egy duplász aranyat [FogE 268]. 1831: a Gujás minden kéretlen a Lovamat meg fogva a mezőn, arra fel ült [Dés; DLt 332. 7].

kérettel feleségül kéret; a pune să ceară de soție; zur Frau verlangen/um js Hand zur Frau anhalten lassen. 1662: Történik azonban, hogy Mikes János ... ugyan Háromszéken ... Szentléleken lakó néhai Tarnóczy Sebestyén hajadon leányát Sárát ... megkedvelené, és a leánynak édes anyjátul néhány úttal kérettetné is. De a leányasszonynak sem lévén kedve hozzá, az anyja sem igérné neki [SKr 159].

kérettetés kéretés; cerere (prin intermediar); Bitten-lassen. 1629: az melj aranyat az Atol fel veot, sokszor valo kerettesere megh nem atta [Kv; Tjk VII/3. 146].

kérettetik 1. vki vmire kéretik; a fi rugat (cineva) să facă ceva; jd um etw. gebeten werden. 1662: a marschalk haddal való kiütését a budai vezérnek mindjárt megírták, mellyben kérettetik vala: a vezér, hacsak levele által is, intenő meg a marschalkot, a hatalmas császárnak erdélyi birodalmához tartozó tartományokon ne fegyvereskednék [SKr 365].

2. kéretik vmi; a fi cerut ceva; etw. gebeten werden. 1677: ha mely Harangok el-idegenettenek valamely helyektől ... Szolga Biro vagy szokott embere által, a' Harang legitime kéretessék [AC 99]. 1796: a' Levél a'

Keresetben fenn forgo Közönség részére kérettetik, mert egyenlesen a' Torotzkai Közönségnek adattatván, egyedül őket illeti [Mv; TLev. 5/16 Transm. 63 tábl.]. 1823: (A verekedés) ki nem nyomoztatván, kéretessék újabb és nyomosabb Investigatio ez iránt végbe vitettni [Déva; Ks 91. C. 12].

3. felkérettetik; a fi rugat (să facă ceva); aufgefördert werden. 1825: Méltóságos Grof Bethlen Pál Ur keserves vezetőnek kérettetik [Kv; Tsb 8 br. Bánffy Gergely gyászjel-én kézzel ráírva].

kerevet heverő; sofá canapea; Sofa, Ottomane. 1620: még itt benn^a létébe eszébe vötte vala Kamuti uram az keneső-béli kárt ... és kerestette ... az maga házába az kerevet alatt [BTN^a 105. — ^aKonstantinápolyban]. 1621: csináltata biro Vr(am) egy kereuetet Tymar Benedek hazanal, az Cziaszar^a tolmachiat varua(n) be [Kv; Szám. 15b/XI. 195. — ^aA szultán]. 1653: (A szultán táborában) Sofrát terített le a Görchi Mehemet bassa ti hája a kerevetre és letelepíte, és vacsorát hozának s evénk Felszedők a kerevetet, és lefekünni készülénk. s nekem adának veres bársony töltött czapragot alám [ETA I, 130–1 NSz]. 1684: egy török gyalog lóra üle s ugy vezette az kelevetig^a. Az kelevetet két rendiben muskotélyosok fogták körül [SzZs 256. — ^aApa Mihályt fej-i beiktatásakor]. 1846: Trefort és én Eötvös Pepihez szekereztünk ... Szemben a' kerevettel csbukos pipák sorba állitva [KZsN].

kérezik 1. kérezkedik; a cere voie să ..., a se ruga; sich ausbitten, um die Erlaubnis bitten. 1586: el kereczet volt a' Ceh mesterteól, Mikor penigh az dolognak Napia eleot kerezenek, Ne(m) hagiót zechi Istua(n) zabadsagot Neky az Czeh Mester az el Menesre, hane(m) azt monta hogy Nem Mehecz, Mert holnap czech lesze(n), es megh latod Mynemeeo vysagotis hallasz [Kv; Tjk IV/1. 557 Baisz Marton vall.]. 1619: Kéreztem is Kamuti uramtól, hogy bocsásson az dívánba, hadd hozzam ide ökegyelméhez, hogy explorálja ökegyelme [BTN^a 121]. 1645/1646: mikor Mak volt, mi az Stanisaiaktól^a kerezettwnk es az eő engedelmekbeoll jartunk azokon az helyeken [JHb XXXVII. 1. — ^aSztanisa (H) lakosaitól]. 1681: Ezek(ne)k notait felb(en) hadtam, lakasomatis Anno 1681. eő Nagok teceseből változtatta(m), Colosra kérezvén eő Nagoktól [PatN 45]. 1752: az emberei az mikor az szolgálatra járnak ... nemely 2 napat ha tölt kenyér hozni kérezik azan hétbe ugy halam többszer a' szolgálatra nem tér [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

2. felkérezkedik vho; a cere să fie luat într-un vehicul; herauf/hinauf/mitfahren wollen. 1582: megíwnk wala Tordara az papok giwlesere es akor fogattwnk wala egy koczist en magamnak es az prokatornak, akor kerezek az koczira Jso Ambrusne [Kv; Tjk IV/1. 59 f Kalamar Cassaj Tamasne Barbara azzony vall.].

3. magát vho; (helyeztetni) kéri; a cere/ruga să fi plasat într-o localitate; sich irgendwohin (versetzen lassen) bitten. 1869: Hogy hova küldje az ember a kérelmet, azt az határozza meg hogy hova akar kérezni. mi mind ide Kolo'svárra kérelmeztünk [Pf Pálfi Károly lev. Kv-ról].

kérezkedik kérezik; a cere voie să ..., a se ruga; sich ausbitten/verlangen. 1823–1830: Én tehát tanítottam a gyermeket tovább is, az úr itthon volt, mégis a gyermeket el nem vette, én sem kérezkedtem^a többet [FogE 115. — ^aA preceptorságból való elbocsátásra].

kérges 1. cu vâcălie; rindig. 1811: Találsz azon által égy keringős utat, Melyen akar merről ha indulsz sétálni, Erdei remete Házat fogsz találni: Kérges fákból készült, senki nem faragta, Oldalát 's fedelit a' moha bé fogta [ÁrE 105].

2. kéregkávás/keretes; ci vâcălie; mit Rindenrahmen/fassung. 1679: Kérges Új vas rosta nro 4 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 36]. 1744: Rosta öt kérgesek aestimáltatott den. 66 [HSzj rosta al.].

◇ Sz. 1667/1681: Kérges (jb) [Vh; VhU 342].

kerget 1. űz; a goni/mîna; jagen, treiben. 1559: mikor az En zolgaim, az fw orrot kergetik volt az vton, az Erdő keozet. masz vton Jeo wolt Eg zeg'en ola, az vton chichio tartomaniaba Rokonsagy keozze [Retteg SzD; BeszLt 24 Christophorus arros officialis castri deserti Chichio a besz-i tanáchoz]. 1573: Eoche tordan Meg talalta volt abramot . kergette vgy zalat ely Eleotte hogi meg gubayatis ely hanta [Kv; TJK III/3. 217 Feyer Iános Zwky Benedekne Iobagia vall.]. 1591: Latom hogy az Mihaly Marton fia egy czieppel kerget vala egy veres alaczy borywt. megh wteis velle az chywr kertbwl zwy vala [UszT]. 1613: Czereny Caspar Vram fegeberes kezzel kergette azzoniatom, es minden zolgaiat, hogi inkab latorkodhassek [Szentimre MT; KJ. Joan Csanalasy assz. kezével]. 1617: Tudom Aztis hogi Eltes matias Tehent Lopott űolt Kergetik volt Erte s az olton szaladott űolt Altal [Cszs; BLt 3 Leorincz Balynt Kozmasy Gialog hadnagi (50) vall.]. 1638: mind erre fele az varas fele kergetek azt az kerekas balas zolgaiat, s megh szeöcz Istua(n) az puskat egy Czer (!) hozza czaponta [Mv; MvLt 291. 19b]. 1748: az Tatár Vr(am) Csürös kertiben . kaptuk a' Tatár Vr(am) sok sertessit és ha kergetni kezdettek tsak ugj által ugrostanak a' kerten, mint valami kuvaszok [Torda; TJKt III. 241].

Szk: medve ~ni. 1600: Banfi farkas ideibe Medue es eöz kergetni woltam az peres hele(n), Farkaslakiakkal eggieött [UszT 15/107 Menihart Zekely (43) vall.] * öz ~ni. 1604: Az medue bükibe mikor eöz kergetni joették keoszilleönk oda az tajra Szekele Moses ideyebe, megh fogtak s be hoztak [i.h. 18/103 Gregorius Andras de Kapolnas oláhfalua (50) lib. vall.].

Sz. 1584: Irtunk capitan wramnakis, hogy ewis az mennyre lehet, megh oja magát affele galibatol, egy falwerth kettqerth nagyob(b)at ne indichion, hogy az keöz bezed zarent, nywlat kergetwen Medwet ne keölcheönk, ne irritalywk eöket^a, merth kenyőd walamit el kezdeny, de nehez el wegezny [BáthoryErdLev. 205. Az erdélyi hármastanács Báthory István királyhoz. — ^aA törököket].

2. hajt; a goni/alunga; treiben. 1595: ige(n) nagy zél vala vgy annyra hogy barmajnkot kiket ott eörizénk vala tiztara^a kergeteök, felünk vala hogy megh yti a' fa. Tudo(m) hogy az paztorok az nap ne(m) merék az erdőre be yzni az Juhot [UszT 10/57. — ^aÉrtsd: tisztásra]. 1638: az Toroczkej Urak az szegeniséget valoban űzik kergetik az banianak mivelesére (Torockó; Thor. XVI/I

Val. Szócz jb. jud. prim. vall.) 1696: az németek gjakorta kergetik az munkárol az Jobbagjokat, magok dolgokra vonszak [Marosilye H; BK. Bethlen Gergely Fogarassi Pap Miklóshoz].

3. hajkurász; a alunga/goni; hetzen, jagen. 1568: Mazoris tudom hogy gergel deaknak egy tukiat ot kergetik vala [Kv; TJK III/1. 235]. 1573: az Trombitasne kerget volt egy tykot az Eomaga vduaran kyt altal kergetet az paisos vduarara [Kv; TJK III/3. 106 Anna feozes (!) Balintne vall.]. 1600: latam hogy ket beres gyermek ket tiukot kergetny kezdenek [UszT 15/27 St. Hoggiai de Hoggia ns vall.]. 1632: lata(m) azt hogi Sy Marto(n)ne fia erőssen kerget diznokat es szekerceuel hajgalais . monda Sy Martonne ki ne vagd fia(m) az belit hane(m) kericz ala, es rekeszvk megh [Mv; MvLt 290. 101a].

4. üldöz; a persecuta/prigoni; verfolgen, nachjagen. 1571: K. walamy drabantokat tartt feyeregyhazon^a kyk ez el múltt napokbais kergettek vramnak eo N.nak egy Zabadosat [Barláb BN; BeszLt 3573. — ^aBN]. 1597: Peterdy Adam kergetet egy szokot szolgat kert lowat alaya hogy szent Mihalyra Megyen egienessen [Kv; Szám. 7/XIV. 97 Th. Massas sp kezével]. 1614: Beztercej hiueinknek . akar mely fele minden latrokat kergetni meg engedgywk, azoknak fogásában es bwnetésében, melléjek fel tamadván, minden segítséggel legyen [PLPr 1612–1615. 116–7 fej.]. 1646: Kontarokat kergetuin atunk az darabantnak . d. 15 [Kv; SzCLEv.]. 1650: Bódó Istua(n) Czim(eres) Pos(ta) Megien Jarab(an)^a, es Sziluasra^a az hol az Ispanokatt fel talallya, hogi az Toluajokatt kergessek, miuel Sziluasj Vramatt Hazanal megh Eöltek [Kv; Szám. 26/VI. 399. — ^aTA]. 1677: Ha valahol Csavargo . . . sokadalmas és egyéb uton járo leseskedő emberek hallattatnak lenni, es vagy valamegy falunak határára lappanganak, vagy falukra bé mennek . a' faluk fel-keelni, afféle embereket kergetni, megfogni tartozzanak [AC 133]. 1743: én fel ebredék hogy ugattak az kutyák s vöm észre hogy gonosz ember vagon az udvaromon és az vasvillával eleget kergetém de bé nem érem [Szászníyres SzD; Ks].

Szk: tolvaj ~ni. 1687: Ki Küldött Tolvaj kergetni, hadnagy Vr(am), olly parancsolattal Valakinél vagy Szatthmári Commendans, vagy Caraffa Levele, nem léssen, meg foghjuk [Szilagyecsh: GramTr VIII. Nagy László. Szabad Legény (30) vall.].

Sz. 1760: se Medve, se Nyul nem vagyok, hogy egyik Bokorból a másikba kergessenek [Igenpataka AF; TL gr. Teleki Ádám aláírásával].

5. hajtóvadászattal folytat vki ellen; a persecuta pe cinea; nach jm Treibjagd machen. 1565: tekynche meg ketek azt hogy ke. Enghemet keeth Eztendeygh kergetetek En kedyg Ne(m) mezze wolta(m) oda wyffalwwban, En keteket myndenkor teorwynnyel kynalta(m) soha sem teorwynnyel ne(m) akart ketek Jarny, hane(m) chyak teorwentelen chelekeottetek velem, En Ez keeth Eztendeoben hogy tawol wolta(m) Eoreokseghemtewl semy haznáth ne(m) wehettem (Kv; BeszLt 5 Konth János a lekencieckhez). 1591: Perneyz istwan Az korba kergetettis engemett kjert sokat kellett Budosnom [UszT].

6. kb. zaklat, vegzá; a deranja; belästigen, vexieren. 1568: Panazolkodyk emeke(m) (!) az en zolgam fyczor Mattyas hogy hon nem Lytyben eo hazat kergetytek fe-

nyegetytek [Fog.; BesztLt 57 Casp. Beokeos Supremus Consiliarius Regie Mtis a beszti tanácshoz]. 1717: az masirozo Militia, ahol zabot talál is két lóra, egy vékát el huz, és az éget borért kergetik, kényszergetik az szégenjséget [Cszs; INyR].

kergeteges I. mn kergete; cápiat; drehkrank. 1629: Kergeteges nöstény bárány három [Szu; SzO VI, 102]. XVIII. sz. eleje: az ember is kétt keppen Szokot meg fizczamodni a fejében és a bokájában, az sejtéből ki nem vehetni, mert mint az kergeteges borjunak, az ugy (!) kergén van az holjagja, s nehéz ki vágni [JHb 17/10 lőrtási ut.].

II. fn kergete állat; animal cápiat; Dreher. 1629: az meli louat Szeőcz Mihály Ura(m) adott volt Istua(n) kouacz-nak az utra akkoris nem eggeseges volt, mert mikor az Menesben jartis akkoris csak ment egy fele mint egy kergeteges, ha megh nem teritetük volna, mind el ment volna [Mv; MvLt 290. 163b].

kergetegség hóbortossá; jicnealá, smintealá; Verdretheit. 1662: A pilises papok! Ó, micsoda kergetegség bánt titeket?! [SKr 105].

kergetés I. üzés; gonire; Hetzen, Jagen. 1598: A p(r)jobat hogy a J kergetese Auagy kergettetése miatt holt megh az eó menesloüa [UszT 16/63]. 1625: az eők kergetések miat ne(m) leott az D: Anak Diznaiba(n) semmi kaar [i.h. 143b]. 1769: egy Sarig tulok ökör az kergetésben fel is akadott volt [Tarcasfava U; Pf].

2. üldözés; persecutare, prigonire; Verfolgung. 1567: Meg Emlekezhetyk ty K... My dolog tertenth vala... az Latrok kergetesebe [Szászmaté SzD; BesztLt 14 Nic. Thomory Beszt. városához]. 1605: Gyulaffy Vramnakis írnya kell, es arrolis certicalny kell hogy az Toluayok kergetesere prouidealny akarnúk, eo Nagok kwleombet varosunk feleol ne itelyenek hogy egyeb vegre bochata-nak ky fegyueres emberiket [Kv; TanJk I/1. 518]. 1677: Latrok kergetésekre, meg-fogásokra, tolvaj kiáltásra, harang verésére, tartoznak insurgalni mindenüt sub poena flor. 200 [AC 262]. 1698: Az Hazának belső Csen-dességét haborito Tolvajok kergetésében, az regi modot minden Rendbeli emberek tartásá meg, minden Falus Birák, minden héten mind az Faluját ki ki czirkallyák meg, mind az Hatarokat járják megh, es valahol mit sejt-te(ne)k mindgyárt az közeleb valo szolgabirak(na)k vagj Tisztek(ne)k tegyenek hirt [UszLt IX. 76. 46 gub.]. 1752: Héviznél 10. Tolvajok Horváthné Aszszonyo-mot fel verték kiknek kergetésére ki indulván puhatozodván, és visgalodván az érdökön irantok de actu hull legienek nem tudatik [Barót Hsz; ApLt 3 Sza-bo Josef lev.].

3. hajkurászás; izgonire; Nachjagen. 1662: Némelyek pedig... nem az ellenség üzésének, hanem az chul-lott magyar és török tisztek fosztogatásának, török Lo-vak fogdozásának, kergetésének esnének [SKr 175].

kergethet üldözhet; a putea persecuta; verfolgen können. 1563: felettették meg a várost^a, és mentették mago-ka-t a gonosztevő emberek: hogy ennek előtte való két esztendőnek utánna a tordai gyűléstől fogva, ezután azért a bűniért, senki nem kergetheti és nem büntetheti őket [ETA I, 21 BS. — ^aMv-tj. 1594: ha az Azzonio(m)

eo kgme feoldereol ez Lowas Jstwan el zeoknak... zabadon kergethesse, meg foghassa eo kgme [Méhes TA; WassLt]. 1597: (Ha) Keötelden^a lakozo Ozuay Istwan, Mely vgian ozuay^b fiu Bád Istuan Neue Aloll Az vagy megh maradykj Neue Alolis el menne es el zeőknek tehat bád Istuan es Megh maradykys ezt az fel-lwl megh Irt bi adot Jobbagyot kergethessik es meghis foghassak Mind(en) teoruiny Nelkwil [Páncélcseh SzD; RLt 0. 5. — ^aK. ^bOszvaj (később: Aszó SzD) községből származó]. 1610: Miért hogy Kws Thamasnak megh es-kt az battya, Kws Miklos hogy az kezessébe bele ne(m) hadgia, ha bele hadna, s ell zeok(ne)k az eo vratol, Kws Thamas mindenwt kergethesse, es megh foghassa, s megh hozhassa az eó Vranak Balasy Ferencznek [Bor-dos U; UszT 52]. 1618: En nagi Janos... suki benedek urnak mind felesegenek es maradekinak neuck alol el ne(m) szököm... Ha en pedig hwtönnnek ne(m) alla-nek. Ezen levelemnek erejeuel suki benedek vra(m) s mind maradekj kergethessenek minden neuezetes helie-ken es fel akaszthassanak [Botháza K; SLt Y. 33].

kergető I. mn 1. üzö; de háituit; jagend. Hn. 1699: Ro-ka kergetőben (sz) [Egeres K; KHn 190].

2. ~ levél körözölevél; mandat de urmárire; Steck-brief. 1590: (A vádlott) Mierth hogj... Az falús Biro előtis zembe nem volth, Ittis az vice kiraly birak szekin elő nem Jeó, nem Compareal... sententian marad Az szek kergető leveletis ad az Anak [UszT]. 1599: Keo-telweroo Thamassal en Egygyeot mentem vala Bechyben Poch Janosis vtannunk leowe, az varostol kergeteo lewelet hozwan, es Thamat kezdte firtatny, hogy megh fizesse az eokeyor arrat [Kv; Tjk VI/1. 358 Meggyesy Boldisar vall.].

3. üldözö; care urmărește; verfolgend. 1604: Hason-lokeppen azon küldüs kergeteo biraknak az kuldus kergeteseert aminemeeo fizetést Tanachiul rendelnek tartoz-nak az Egyhazfiak aztis meg fizetny [Kv; RDL I. 77].

II. fn 1. hajszoló, hajtó; curtezan; Buhler. 1653: Mez-szaros Peternekis az bestye lelek kurua fianak az Annya, csak Olahokon huzo vono, kuruák kergetőie volt [Ne; Kem. Lev. 1294 Michael Feoldesi (30) ns vall.].

2. üldözés, üldözö; urmárire; Verfolgung. Szk: ~ben marad üldözőben marad. 1590: myert hogy az fo-gast nem tagadgiak es fogasok Alatt szabadult el az gyl-kos azért maradnak dyan... Az a' gylkos pedig vgyan kergeteobe marad [UszT] * ~ben vgyon üldözőben van. 1584: feoldessy Istwan... A feiedele(m) paranchol-lattira Ne(m) teotték volt igazat neky, es azért verte volna fel a' zombati^a kalmarokat... harom ezer forint volt a' marha kit el veót volt Bizonnial erttemt mastolis hogy kergeteobe volt erette [Kv; Tjk IV/1. 290 Weres Thamas Coloswary vall. — ^aNagyszombati].

kergetődzés kb. üldözés; persecutie/prigoană prin urmárire; Verfolgung, Jagd. 1745: ezen tselekedetekre okot és facultast az I. p(r)ajtendal magának az Actortol perpertralt káromkodásokból, s gylkos fegyverrel való kergetődzésből [Torda; TjkT II. 64].

kergettet I. üzet; a pune să gonească; treiben/jagen lassen. 1728: azt nem tudom hogj kik lötték meg... a Sertéseket, hanem azt látám hogj a Nemes Ferencz Vram Peczére a Kopókkal kergetteti vala [Hídvég Hsz;

Mk I. I. G. Erdő (60) jb vall.]. 1804: Portsalmi Ur(am) valami Sertéseket a Szőlő aijából a kutyákkal kergettett s maga is Portsalmi Ur(am) égy fuszujka karoval kergette és verte [Dés; DLt 82/1810].

2. öldöztet; a pune să persecute; verfolgen lassen. 1590: Az mely Ferencz deak Neweo Jobbagyat az Varga Pal megh Eolte kynek halalert Az Teorwen Varga Paltis halaira Itelte my teorekeduen Teke Georgy Vramnak hogi Ne Kergettesse es egy halalbul ketteot Ne zerezen Keygelmeze meg fejének Ilyen keppen^a [M.köb-lös SzD; KCs IV/63. — ^aKöv. a részl.]. 1665: Ket uttalis Kantarokat kergettétvén valami ügyel bajal percipialtunk f l d 60 [Kv; SzCLEv.]. 1677: (A cigányok vajdájja) Sokadalmakon, Városokon és egyéb helyeken-is, Darabantok, vagy egyéb insolens emberek által ne kergettesse, fogdostassa őket^a [AC 140. — ^aA jb v. zs. cigányokat].

kergettetés üzetés; gonire; Jagen(lassen). 1598: A p(r)obat hogy az J kergettése Auagy kergettése miatt holt meg az eő menesloua [UstZ 13/63]. 1756: Gergots Eva Aszszonyinak majorság sertései ... a dögben holtanaké vagy ... az Lesneki also Török buza határnak Sitarjai ... ebeikkel valo kergettetések, mordostotasok, verések és vagdaltatások miatt döglötnének meg [Lesnek H; Szer. vk].

kergettethet öldöztethet; a putea pune să persecute/urmărească; verfolgen lassen können. 1593: az ... ham Jobagiok ... ha az Eő kgiek neüe aloll el Zöknenek

Eő kgie: az el zököth Jobagiokat myndenwth kergettethesse es meg fogatathassa [Perecsen Sz; WLt]. 1600: En Geresj nagy Miclos Bathorj Peter vram jobbagja Ha ... az eő keglme neüett el hadnam ... eő keglme mjndenüth engemett kergettethessen, mjnd falün, varasson, mezeón, vamo(n) Harmjinchjadokon, Reue(n), Sokadalomban, es Zabad varosokban ... Engemett megh foghasson [Szszg; WLt]. 1657: (Ha) Mező György el szöknek es el bujdosnek tehát Vas Janos Ura(m) mindenüt kergethesse es kergettethesse, meg foghassa es meg fogattathassa [Cege SzD; Wass-Lt].

kergettetik 1. üzetik; a fi izgonit/alungat; gejagt werden. 1662: (A kutyák) utcánként seregekbe összegyűl-vén ... rendkívül való rettenetes ordításokat tesznek vala minden éjszakákon Kik noha eléggé kergetteté-nének, lövöldözéssel is ijesztetnének, de ugyan csak hé-jában volna [SKr 630].

2. öldöztetik; a fi persecutet/prigonit; gejagt werden. 1567: Vru(n)k Eo felsege Orzagaival Egietembe ez El Multy Gywlesbe(n) Zebembe el vegezte Egienleo Akaratal, hogy az gonoz teweo Emberek myndenwth Ez orzagba(n) ... kergetessenek [BesztLt Nic. Thomory Beszt. városához]. 1660: szolgáim ... fogdostattak, kergettettek, mintha hazámnak ellensége vagy megsentiáztatott árulója löttem volna [Kemlr. 336-7].

kérhet a putea cere; bitten können. 1586: Biro vram tanachawal egyembe az ollia(n) vrainba(n) be hiuasson, kinek az Vristen beowebben Adoth kiteol amit kerhet, vegie(n) keolchyeon a' Regy mod zerenth [Kv; TanJk I/l. 32]. 1592: Sigmond lewele hogy a' Coloswariaknak

mind ith valo s mind masut valo hatarokon fekw zw-leiekreöl Mustiokrol, Se vamat, se feöld bert, se kilencedet ne vehessenek, Ne kerhessenekis semmj keppen [Kv; DiósyLnd. 25]. 1610: talam kerheteönk ualami io embe-rünkteöl szalmat [UstZ 4. 9d]. 1717: sem maga Kis Péter, sem Felesége Váradí Susánna ... Nztés Besenyei Györgj Uramat ne háborgathassák, semmi részt se törvényesen se törvénytelenül többé ne kérhessenek s jussokat ne tarthassak Besenyei Györgj Uramhoz [Vaj-sad AF; DobLev. I/93]. 1773: az buzaji Ngod(na)k igen jok hogy jobbat Istentül ne(m) kirhattunk volna [Noszoly SzD; ApLt 4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez]. 1797/1799: fenn hadgya az Al Peres azt a' facultást, hogy a' mennyiben ezen Itélettel meg terhelhetését érzi, az Itéletnek meg jobbitását kérhesse [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 416].

kering l. kereng

kerít 1. bekerít/kerít; a ingradi/împrejmui; ein-zäunen. 1729: (A) csűrös kerten alól a' verő fényb(en) vagyon az marha akoly egy felöl támoszos lészás kerítel, más felöl pedig csak közönséges gyalog kerítel kerítve [Buzsa SzD; JHb V/2]. 1798: Az Krájnnyikális Fundus ... körüdes körül tsak nem réigben erigált támaszas sövény tövissel bélésszázott, mind azon által szalma fedél nélkült való jó kertekkel vagyon kerítve [Vályebárd H; Ks 76. IX. 27]. 1851: A' szőlő gypével van kerítve [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

2. kanyarít; a pune în jurul (a ceva); sich überwerfen (Mantel). 1736: Értékes, mind szabad, lófő, darabont, jobbágy embereknek feleségek, leányok ... nyárban egy abroszt vagy kendőt kerítvén nyakok körül, úgy mentenek az templomban [MetTr 345].

3. szegélyez; a márgini/încadra; umgeben/rahmen. 1699: vagyon egy vetemenyes, es viragos kert tablakra fel osztva mely(ne)k első tabljában vagyon fog-hagyma, ennek egyik oldalát kerítik egres fák [Szente-meter U; LLt Inv. 28]. 1811: A Ház oldalát keríteti környül Süvény [Spring AF; KvAkKt Mss lat. 6]. 1825: Ezen telket egyebüt körös körül Gyenge Sövény kert keríteti [Köszvényes MT; Told. 34].

4. (be)terel; vhová behajt/kerít; a mina în ...; ein-treiben. 1759: (A pásztrok) a mezőben vagy akárhol nyájok közül való marhát látnának a csordájokon kívül keringeni, tartozzanak a nyáj közi keríteni [Papolc Hsz; RSzF 187]. 1806: (A pásztrok) Kezek alatt való Ló-marhákon tellyességgel ne járjanak, 's kerítsenek [F.rákos U; Falujk 13 Sebe János pap-not. kezével].

Szk: csorda ~ eni. 1809: magok a' pásztrok felülte-nek Csorda keríteni azon kantzára, ők bádjasztották el, és verték meg, a' mellyek mián elkellett döglöni [uo.; i.h. ua.].

5. vmihez (hozzá)foglal; a alipi de ceva; an etw. an-gliedern. 1601: az Jesuitak keofallal Akaryak vyab-ban keríteni collegiumokhoz az kerteket [Kv; TanJk I/l. 287]. 1710: Az Szekesi Parochia(na)k szoros voltát reg-tül fogva sajnálván Nztis Baranyai Sigmond Ur(am) ... conferala az szekesi Parochia mellet egy darab öröksé-get hogy az Székessi Eccla azon fundusnak felét ke-ritcse az Parochiahoz [MMatr. 287]. 1813: Ezen intro-ductioval el mentünk azon helyre a' melyet Bulbuk Kristof kereskedő Sántzal a' Mlgs Zabolai Groff Mikés

János Ur eő Nga Házához foglalt kerítet [Nagylak AF; DobLev. V/955].

6. átv. is a acapara; sich etw. verschaffen. 1808: ha észre vészem, hogy Czéhokhoz Mester legény jön, azonnal magamhoz kerítem [Kv; ACLev.].

Szk: *birtoka alá* ~. 1802: (Az) illetlen részekből Jósika Imre Ur ő Nga . bizonyos Részeket appropriált, és a Komjátszegi Familia béli vérek . . . Össi Successiojának tetemes praediciumára keze és birtoka alá kerített [Torda, JHb XIII/9]. 1794: Veres György, a Sogorával Zahariával, egyet értvén lest állanak hogy hálóban kerítsék és meg kinozzák [Déva; Ks 79. XXVI. 10] * *hálója* ~ elcsábít. 1796: Ros Mária engemet is igyekezett a mig Mihejesnél laktam halójában keríteni de nekem látván rossz erkölcsöt soha sem kellett [uo.; Ks 101] * *kézbe* ~. 1700: hallottam Csonokosi Bálint Ur(am)tol hogy azt mondotta: hidgietek meg az beste kurva fiai, hogy kezben keritem^a, kezében kerítette, midőn Hunyadi kapitány volt [H; Szer. Ioannes Pap de Maczesd (40) ns vall. — "Opris Sztánnak Dumetra nevű fiát]. 1744: azt híresítették, hogy Nyikulits Ignát őt forint kalács pénzt vőtt volna a katonáktól, hogy kézben keríti nékiek Ferentzet [T; Orb. Varga Makavé (35) vall.]. * *kézzel/kézre* ~. 1657: az öreg Bethlen István discourálván arról mint kellene azt az rossz embert kézre keríteni . . . én magamra vállaltam vala [KemÖn. 108]. 1677: (Ha a latrot) mások fogták-meg, s' adták kezekhez^a, és ugy szalasztának, avagy bocsátának-el, s' intra quindenam kezekre nem kerítenék a' Tiszteknek, őt száz forint poenán . . . convincaltassanak [AC 125. — "Vhely falu lakosainak]. 1718: az Czigany gyermeket meg edig meg nem keríthettem N(g)os Ur(am) noha valtig keresttem, ha kezhez kerítem mentést küldem [Ks 96 Bornemisza Imre lev. Nsz-ból].

Sz. 1570: vichey Janos Mongya volt Byronak hogy nem Elegyk meg Rayta^a Mert az ne(m) zek téres hane(m) neky tytzessegebe jar mert ebet zoktak halora keryteny [Kv; TJK III/2. 172 Nagy Imre vall. — "A széktörést kimondó ítélettel].

7. szerez; a face rost (de ceva); erwerben. 1645: ezen Bőrégh embernek kerítettek uala egy hazacsakat Szent Mikloson [Györgyfa K; Told. 26]. 1775: Ujfalvi Sándor . . . szándékozván ottan örökös Juson birható Rétyét szaparítani, és egy Tanorokat keríteni . . . kérését tellyesitem [Szőkefa KK; Újf. 3]. 1806: Czopfot nem <ka>phattam de jarok bene, és valahogy tsak kerítenek edgyet Hétfüig, így fogadták a borbélyok [Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

8. *költségbe* ~ költségbe kever/ver; a bága/pune la cheltuială; in Unkosten stürzen. 1799: engemet 12 Forint költségbe kerített [Náznánfa MT; Berz. 4/ 31. N. 27].

9. a face proxenetism; kuppeln. 1583: Margit Mihaly Kowachne vallia Hallottam zaiabol Gergel kowachne nak ide kj Az Ingien giako vczaban Balas kowachne Ingienys Aad Aztis monda hogy Balas kowachnet az Keó Malra kerítettek volna [Kv; TJK IV/1. 147]. 1586: Az Daroczas Azzony panaszt teon Ianosra hogy eo erosse(n) Itatta hogy az Ifiu Azzont Neky keriche az Ifiab Azzonys Az Daroczas Azzonra panazol-kodek mingyarást, hogy eo kerítette az leghenieknek [Kv; i.h. 609 Theóroek Kelemen, Zaz Balint Es Zekesferwary Mihaly az varosnak hiteos zolgay Drabanti az

keozep kapuban vall.]. 1634: Szabo Jakabne mon-dotta, hogy eo arra az eletre ne(m) atta volna magát, de addigh jart raja Szabo Peterne, hogy mindenekben eo haytotta es eo kerítette [Mv; MvLt 291. 14b]. 1771: szabo Ferkőne minden féle rendű rossz erkölcsű Asszonyokat és Léányokat bé fogad a házhoz és a katonák számára afféle kurva személyeket kerít [Dés; DLt 321. 26a].

10. kb. csábít; a ademeni; verlocken. 1764: (Bánffi Máriától) el akart válni Kemény Gergely, mivel nagyon tizenhat vagy tizenhét esztendeje, mióta gr. Haller Pállal úgy él, mintha együtt eskették volna meg a házasságra. Gyermekai vannak, de azt mondja Kemény Gergely, hogy tizenhat esztendőtlől fogva nem hált másképpen vele, hanem mikor érzette, hogy megviselődött vagy maga az asszony ment oda, ahol volt, vagy quouquo modo Szászszomborra kerítette s ott megrészegítvén, maga mellett találta mikor megijózanodott [RettÉ 167]. 1772: Standár Firer Uram monda, had el mert egy kor egy Asszony más házhoz kerítvén ingemet Daniel Antal Julit szinte meg tekerém | ezt is mondotta nekem Szabo Ferkőne hogy ritka Léány maradt el a V(á)ros-b(an) hogy ő magához nem kerítette és meg nem parásztotta Méltóságos Liber Baro Obester Barko Ur ő Nagyságával [Dés; DLt 321. 70b, 71a Adalbertus Török (26) ns vall.]. 1799: másokat meg bérlett, hogy tsalna 's kerítené hozzája^a [Dés; DLt. — "A legényt].

◇ Sz. 1663: vigyázz az magad életére, mert ha Ali pasától s az császártól oly hiteles biztatás nem leszen, ennek úgy higj, édes Fiam, hogy úgy ne járj, mint az mely madarat szép sip szóval a törben kerítenek. Hiszem Fiam, ha olvastad Banfiniust, tudhatod, mit mivelt a török, az tutorságnak színe alatt Budával^a [TML II, 466 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz. — "Célzás arra, hogy 1541. aug. 29-én a török sereg csellel foglalta el Budavárát].

? *kerítél* ? 1694: (Az Istallo) fala mellett . . . va(gyo)n ragasztva egy egyenlo paros So örlo vagy Rosnicza Kő Tolgy fabol egyben rottatot fa Talpa; mely Talp fakban, mindenikb(en) ket ket Rosnicza Kő helye van ki meczve, es kerítelve, Azon negi paros Talpfakban, három, különös fészkeiben va(gyo)n also Rosnicza kő, ugjan három, ötiben nincsen semmi [Kővár Szt; JHb Inv.].

kerítés 1. kertelés; ingradire, iprejmuire; Um-zäunung, Einfried(ig)ung. 1657: (A városnak^a) jó, csak erős palánkból álló kerítése s toronybástyái fából valók [KemÖn. 269. — "Fileknek (Nógrád m.)]. 1681: Kopók háza. Ezen külső Kerítésb(en) (: Palánkb(an) :) egi va-gyo(n), mind az negi oldala boronabol rott [Vh; VHU 506]. 1755: (Az) Udvarháznak egész kerítése . . . : a' kapu vagy patak felől, veszzsöböl font, meg töviselt és szalmával sátorozott támaszos jo kertnek kerítése alatt a' Dél felől valo szegeletig [Ludesd H; BK sub nr. 1020]. 1805: az Udvarház . . . kerítése is drága kert volt, fele része lészás kertel sasfákba fonva bé kerítve, fele része pedig fejl bé fűzelt sántal és jo tövis kertel [Csekela-ka AF; KCsl 16]. 1810: Kerítése ezen Csűrös és majorkodtato helynek szalma fedelű veszzsöböl font, támaszos, még alkalmas állapotban lévő kert [Doboka; Ks 76 Conscr. 51]. 1821: Az egész Udvarnak kerítésébe taláztatott Ötvenhat láb Deszka Kert [Udzisztpéter K; TGsz 18]. 1825: (A telek) kerítésé rész szerént jo rész szerént

már alkalmasint elviselt Sövényből való kert [Százapatak Hsz; SzentkZs Conscr. 382].

2. gard; Zaun. 1588: a sok fogliok zaladása eset az foghaznak Epwletlen es ereotlenseghe miath Vegeztenek eo kgmek hogy a' foghaz keobeöl epittessek megh feőkeppen a' keritese egy eleoben [Kv; TanJk I/1. 75]. 1591: az Klastomnal (!) walo Keritesen myelt Egy Achy attam neky . . . d 28 veottem 4. dezkat kitt ott felmiltet d 3,7 [Kv; Szám. 5/X. 28]. 1679: Pujka akol, Ez az major ház keretesen kívül Nap nyugot felől vago(n) [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 113]. 1694: vagon egy Jegh-verem-is; . . . Ennek sövenj keritese, az udvarház(na)k keritesevel egjgüütt, nagyobb reszent jó [Kisenyed AF; BfR]. 1738: ha mi rupturák estenek a kerítésen, azokat Hadnagy Atyánkfia ő kgime reparáltassa [Dés; JK 504b]. 1788: A' Csűrös kertnek . . . mezősegi formán Szalmával s Gazzal meg rakva jo kerítése vagon [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18]. 1803: Templom utza végiben a Templom Kerítésé alatt egy ben valo Fundus [Köpec Hsz; EHA]. 1817: Az Udvar, és Kert körül lévő kerítés mindenütt avatég [Ördöngösfűzes SzD; ÖrmMúz. 8].

Szk: ~be vehet. 1823: méltotassanak . . . nekem meg-engedni, hogy ezt az oláh Templomnál lévő szántó-földcskémét . . . vehessem 's vétethessem kerítésbe [M.köblös SzD; RLt Incze István lévita-lelkész kerv.] * ~be vesz. 1853: Etéd és a Kőrispatak közt . . . mal-mommal szemben van egy tanorokom, melyet kerítésbe véve használt bekességesen néhai édes Atyám [Etéd U; NkF] * ~be vétet. 1796: (A vendégház) régi sövény rongyos kertyit Udvarának körüllette más kerítésben vétette [Szentgothárd SzD; WassLt] * ~be vétethet → ~be vehet * ~sel tart. 1681: Majors(ág) Szőlő. Itt kető vago(n) mindeniket keretessel tartjuk [Hátszeg H; VhU 605] * egy ~be vesz. 1846: a' Falutol is szerzett mintegy 4, vagy 5. öl szélességű földet borral az előbbinek tő szomszédjában a mező szélben, 's azzal egy kerítésbe vette [Vaja MT; DE 4] * léces ~. 1834: A 'Sukon^a lévő udvaromat létzes kerítéssel be kerítsék; és az ahoz tartozó ajtó feleket 's Laszlikat párkányozva [Somb. — ^aK]. * mezősegi ~. 1807: Körül van kerítve az egész Kuria úgy nevezett mezősegi kerítéssel [Lomperd K; BfN Conscr. néhai id. Bánffy György lelt.]. — A tárgytörténetre nézve l. NNyv 397 * sáncos ~. 1810: Fogado hely . . . a' Veszső kerítés is el romlott — Sántos kerítése jo [Kisjenő SzD; Ks 77. 20 Conscr. 134] * sövényes ~. sövény(kerítés). 1681: Gyümölcsös kert . . . Sövényes kerítése nemelj helyen romladozott | Sütő Kemencze. ez a' Molnár haza előtt fél hajazat alatt vago(n) sövényes kerítésb(en) [Vh; VhU 573, 577].

3. (oldal)fal; perete lateral; Seitenwand. 1653: ott a mint állának a vezér sátoránál — a külső kerítését le-szedték vala; de árboctfái — vagy oszlopainak mondjam — ott fenn valának [ETA I, 131 NSz]. 1681: (A) Pohárszék kerítése talp fan allo, oldalai partazatosan vannak megh boritva [Vh; VhU 549].

4. lótanító ~. kb. lóidomító rekeszték; padoc pentru dressarea cailor; Pferdedressierzaun. 1843: Ló tanító kerítés [Alparét SzD; Ks 88 Osz. 45].

5. várfal; zidul cetății; Burgmauer. 1568: Igen nagy erőss ostrommal végre megvevék a várat és a benne való lánczokat mind levágatá; azután a városnak kerítését földig mind letörte [ETA I, 25 BS]. 1580: Emlkeznek eo

kgmek hogy Minemo priuilegiumot adot volt Lengyel király^a Az magva zakot Jozagh es marha felől, hogy ha my esenek, Az waras epwletyre es kerytessenek meg tartassara keoltenek [Kv; TanJk V/3. 21 la. — ^aBáthori István]. 1617: beleől az kerítésen Zentth-Gyeörgy kapu útzayaban [Gyf; Berz. 17]. 1621: (E) feöld es kert vagon Also kiraly vczaba(n) az keritessen beleől [Kv; RDL I. 115]. 1653: Gyula Fejeruarat az keritessen kiüöl Nagy Tegla uczában [Told. 1a]. 1681: Vajda Hunyad vára Szegelet Bástya, Ez a kerítésnek Eszak felől való szegeletib(en) vagon [Vh; VhU 502–5]. 1694: ertünk az belső var kapujaba(n) levő also haz mellett az Var kerítésében egy Ajtot [Kövár Szt; JHb Inv.]. 1815/1817: Az Úgy nevezett Udvarház, mely vagon a vár kerítésin kívül [Szu; EHA]. — L. még AC 219–20, 226–7; ETA I, 124; FogE 178, 194; SKr 297, 448, 495, 522.

6. bekerített hely; loc ingrádit; Gehege, Einfriedung. 1677: Az Kerítésb(en) vagon; szalmás fedeles sövennyel csinált és taposzas két ház Pitvaraval edgyüt [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1679: Udvar kerítésében lévő Epületek [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 7]. 1778/1813: (A) Fogado bé vagon kervite sövényből font Szalma Fedelő kertel, mely kerítésbe vagon építve egy Szalma fedelő . . . kortsoma Ház [Balázsháza Sz; JHb LXX/6. 25–6]. 1810: réa akatt a' ház meget lévő kis kerítésbenis egy fenék széna mellett Lovai nyomára [K; KLev.]. 1816: Ezen kerítésben találtattnak a következő épületek [Jobbágyfa MT; BálLt 67].

7. kert; grädin; Garten. 1749: Szépen békerítvén az Eklla a' Czinterem kerítését, sok erogatum voltak [Árkos Hsz; SVJk]. 1756: vagon . . . egy nem régen renovált régi helyben lévő Fa Templomok, Sendelly fedél alatt Szalmával fedett kerítésben . . . benn a kerítésb(en) vagon kötésekre tsinált tisztességes harangláb, benne lévő két harangokkal [Nagyernye MT; EHA]. 1803: Hol Temetkeznek a Templom kerítéseib(en) [M.bikal K; Rak 35]. XIX. sz. köz.: A' Pusztza nevű gyümölcsös kerítésbe [Egrespatak Sz; EHA].

8. vejsze (a rekesztő halászat eszköze); gard, leasă pentru prins pește; Fischreuse/zaun. 1860–1861: A gyalmaszáson kívül a lakosok tartanak nádból készített kerítéseket, szerintők „veszeket”; szüntelen halásznak [Benkő, Mszlsm. 7].

9. kb. visszaszerzés; recuperare, redobindire; Zurückerwerbung. 1806: minden solymosi es korodi portuinculáknak a' Ngod kezéhez léjendő kerítését tőkéletes fundamentumon munkába vettem [Mv; Ks 101 Thurczy Károly lev.].

10. kb. jutás; ajungere; Gelangen/raten. 1570: Nagy Barlabas vallya Az zek zynen Janos deak vichey Janosnak azt Montha volt Igen kerwleod az halot Koppany Leorincz Ezt vallya hogy hallotta azt hogy Janos deak Monta az halora valo keritest vichey Janosnak Nagy Imre . . . Aztis vallya, hogy vichey Janos Montya volt Byronak hogy Nem Elegzyk megh Rayta neky tyztességebe jar mert ebet zoktak halora keryteny [Kv; Tjk III/2. 172].

11. proxenetism; Kuppelei. 1582: arra kerd, ha tudome parazna életet lopassat vagy keryteset^a . . . hallottam, hogy az Darabantok deakok Igen iartak hozza, oth deoseoltek ittak rezegeskettek vala [Kv; Tjk IV/1. 106 Balassy Ambrus vall. — ^aKassay Kalmar Thamasne Borbara azzon-nak. 1583: Anna Aztalos Imrehne, hal-

lotta hogy Amikor Biro Mihalnak az elseo feleséget keriteseyert, meg eole Az teorweny, eo magais Rezes leót volna Biro Mihal az felesége gonoz chelekedetiben | leremias paxi^a . . vallia gergely kowachnenak se keritesse feleol de kwrwasaga feleol nem tudok semmit mert Nem Iartam vtanna [Kv; TJK IV/1. 140–50. — ^aOlv. Paksij].

◇ Hn. 1826: A' Kerítésbe (sz) [Abafája MT; EHA].

kerítési kerítésbeli, rég kertelésbeli; pentru garduri; für Zaun, Zaun-. 1843: Varga Katalin az emberek azon tanitást adta, hogy kerítési, tüzelési és bányászati szükségükre fát szabadon vágjanak [VKp 88].

kerítetlen I. hsz bekerítetlenül, kerteletlenül; neígrádit; ungezáunt. 1799: a' Curialis helyly körül valo kertelés hól kijebb hól bejebb voltanak, néha nagy része állott kerítetlen [Gyéressztkirály TA; Ks 89].

II. mn bekerítetlen, kerteletlen; neígrádit; ungezáunt. 1801: a Miháltzfalvi Udvar mindenfelől kerítetlen . . be kerítése feles költségben került [Noszolyi SzD; JHb LXVII/48]. 1825: egy belső pusztá Telken . . egészen kerítetlen . . az Husvét utánni csonka Héten az kerteléshez hozzais fogok [Mv; Told. 7]. 1834: Az úgy nevezett Pákos nevű Berek . . Kerítetlen részében csak eltsónkázott Szilfák és Fűz fák tanálatnak [Marosgombás AF; TSB 51].

kerített 1. (be)kertelt; íngrádit; eingezäunt. 1627: Az var alat egy nagi zeőleő . oltovani fak is vadnak, zal karoval keritet [Nagyalmás K; KHn 311]. 1646: Az udvarhaz Palankal keritet Tapaszos [M.bükkös AF; EHA]. 1681: Udvar ház ablaka alatt lévő kertecske seővennyel keretett [Hátszeg H; VhU 603]. 1697: Az Kapun belől Vagyon egy baronaval, es eőreg deszkakal kerített Viragos Kert [Borberek AF; Mk Urb. 1]. 1729: Vagyon egy ujanann fel fogott tövissel kerített jó darab helyséh lovak füvelésére, vagy egyébbreis alkalmas [Buza SzD; JHb V/2]. 1781: Csűres kert meg romlodozott Sövény gyalag kertel kerített [Mánya SzD; Hr] | az Exponens kertben kerített kis Tonorokja [Nyárádszibenedek MT; Told. 42].

2. ~ város kulcsos város (várfallal körülvelt városi település); oraş inconjurat de zid; (mit Mauer umzogene) königliche Freistadt. 1589: kerytet es mező városok [Kv; MészCLev.]. 1598: minde(n) Neuzetes helyke(n) kerített varasban mezeo varasba(n), falun, mezeon, molnokba(n) megh foghassak [A.jára TA; Berz. 7. LXV/8]. 1612: Fged kerített kvlczos Varosan nagy romlasara volna Hogy oly Nemes Ember közünkben lakoul szállana ki az Varossi emberrel valo egyenlő terhe visscestől, szabados legyen [Kv; PLPr 23]. 1671: Urakat, Nemeseket, Kerített es Mező Városokat, Székelységet és Szászágót régi és legitime emanlatott privilegiumokban meg-tartt^a [CC 8. — ^aA fej.]. 1736: szokott lakóházok volt ben az belső kerített városban, majd az város közepin^a [MetTr 435. — ^aGyf-ott]. 1760: Kolcsós kerített es mező Varasoknak s privilegiomos helyek(ne)k ara rendeltetett legitimus executór Tisztei [Retteg SzD; GyL Miss.]. — L. még AC 22, 24, 108, 129–30, 160; BTN² 414; CC 8: FogE 175, 194.

kerítget 1. a practica proxenetismul; wiederholt kupeln. 1840: ha Csatoné és Gyurka nem kerítgette volna^a a' Szégyen poltza ki nem tétetett volna [Dés; DLt 277. — ^aAsszonyra von.].

2. csábítgat; a' ademeni; verlocken | csalogat; a atrage; kuppeln. 1799: (A leány) miképpen kerítgette a Legényeket magához ? [Dés; DLt]. 1809: A Felperes az Denes Andrassal titkos barátságban elne és magához kerítgetné [Dés; DLt 146].

kerítgetés kertelgetés; fäcutul gardului; Zaunmachen. 1841: építgetéseikkel, kerítgetéseikkel most is naponként harapoznak bennebb bennebb a' Fekete jussba [Etéd U; NkF].

keríthet megkaphat; a putea acapara; etw. verschaffen können. Szk: hálóra ~. 1662: De a marschalk^a . . itt kinn . . a kölcsönt szegény nemzetünknek jórészt megadván, és hadaival békével visszamenvén, hogy már hálójokat mindenfelől jól meghányták volna, miképpen keríthetnék szegény boldogtalan nemzetünket a megvetett hálókra . . csak azon igyekeznek vala [SKr 369–70. — ^aA lengyel marsall] * kezébe ~ elkaphat. 1567: vagion egy eztendeye annak hogy ezek vtan jaroak hogy ha kezembe keríthetem oket, e nyarba is reayok mentem vola oda sofalwara^a, de akkor az kyal Nemetj erdőre zalattattam wala wketh^b [Nagysajó BN; BesztL 74 Horwath Lwkach Sayoj tyzt tarto lev. — ^aBN. ^bA elszaladt pásztorokat] * kezéhez/kéhez ~. 1606: Mig ez az Per ne(m) indul uala kőztök az előt hallotta(m) Vas Petertől. hogy monta Adoryanj Balas, hogy ha az zolokmaj Eörökseget kezehez keríthetne tehat az hauady hataro(n) adna erette [UstZ 20/125–6 Feldzenj (!) Janos (20) vall.]. 1682: buydosván el Kraszna var(me)gyeből Rét-séről ugjan oda való eörökös Jobbágyom Imreh Janos, ket fiaival Tamással és Andrassal . . kezhez nem keríthettem eöket lappangván előttem [Kv; RDL I. 159] * kezére/kézre ~ a. elkaphat. 1798: várj meg ilyen amujan adta Lotyoja mert ha kezemre keríthetlek tudd meg nem lesz szükség pálinkával valo meg mosatásra: mivel kinos halállal kelletik kezém között meg hálnod [A.árpás F; TL. Maria conjunx prov. Michaelis Gosztáje (45) vall.]. — b. elfoghat. 1652: hwseghtekis ighe(n) szorgalmatoso(n) rayta legye(n) mi modon az latrokat kezre keríthesse [Berz. 7. LXV/10 fej.]. — c. foglyul/ra-bul ejthet. 1662: az álnok, ravasz és csalárd nemzetség minden mesterségét arra fordítá, hogy azon várban szorult sok népet kezére mint keríthetné [SKr 442. — ^aA tártáság]. — d. vmit kézhez kaphat/vehet. 1821: a P Egresi Telket, azonn okbol hogy azt T. Dobai Sigmund Ur máig se keríthette kezére nem adhattya [Nagyak AF; DobLev. V/1041] * lesbe ~ kb. lesben állva lépre csálhat. 1657: az palatinus Nagyszombatban menne s mind az segítséget odavárnák, hogy netalán valami lesben keríthetnék [KemÖn. 240].

kerítő¹ I. mn 1. körülfogó, bekerítő; care íngrádeşte/împrejmuieste; umzäunend. 1827: az Udvar kerítő falak és Stakéták 2393 Rfr 43 xr [Cege SzD; WassLt Jk 19].

2. care face proxenetism; kuppeln. 1585: Paisos Lükach vallia, Ezt hallottam Nagy Caspar zayabol, hogy Monda: Meg Merem en zembes Mondani Palastos Jstwannak hogy az eo Annia, Egy kerítő Cúrva volt | Me-

raj Tamas hoza aztis be hogy ozta(n) Az palastos Jstwan Annyat keriteo Bestie Curwanak zitta [Kv; TJK IV/1. 417]. 1633: monda Szabo Marto(n) nezd az bestie kurua leania most keriti el az Aszoni nepekett, en mo(n)-dam, hogy ne mo(n)gia azt. Eo arra azt monda ... az varasso(n) is ninczen az lelek kuruanall ... nagioib kurua keriteo Aszony [Mv; MvLt 290. 11a]. 1635: mondgia uala az kathona Turi Ferenczy, Aha kurua kerito eszes lelek kurua, Teis ollian kurua uagy, mint az kit el keritez, mert te miad giotrodo(m) en az szerelembe(n) [Mv; i.h. 291. 59a].

II. fn 1. kb. alkalomszerző; persoană care înlesnește ceva; Gelegenheitschaffer. 1585: Mathias Az porozlo vallia . Azert Innet azt valhatom hog' ha a' gonossagnak keriteie es parttarioia leot volna ez Kochisne, hat engem Ne(m) igazitot volna hog' megh fogia(m) [Kv; TJK IV/1. 502].

2. proxenet(ă), codoș(ă); Kuppler(in). 1584: Anna Miklossy ferenczne vallia Monda hagione Zep Miklosnak, megis azt mondode Miklos vra(m) hogy en Keriteo Vagiok. Monda: vgia(n) azt mondom hogy keriteo vagy [Kv; TJK IV/1. 365]. 1585: Zeoke Mihaly vallia ... Ezt hallottam zayabol Nagy Gasparnak es felesegenekis, hogy Palastos Jstwan Nem Erdemlene zaz emberseget^a, Mert Az Annia keryteo volt, es Akinek Az Annia Curwa volt az fiais later Annak [Kv; i.h. 417. — ^aErdst: centumvirséget]. 1697: monda Peter Deakne hid jde immár Sogor s monda Gergely Janos hogi ... azt fogadtam neki^a hogi jde hivom az Deakot, de én bizony nem hivom, nem voltam eddig Senkinek kerítője, ez utan sem lézek [Szentgyörgy Cs; CsJk 6 Szentt Györgyi, al(ia)s Bánkfaluy Szebeni György (53) pp vall. — ^aAz asszonyinak]. 1731: Moldován Todoris beszélte hogy ő Fogarasinak, és Kovats Maria Assz(ony)na)k kerítője volt, s vacsora után az árnyék szék felé levén egy Ház oda rekeszkettek ketten [Mezőbánd MT; Born. XXXIX/16 Martinus Szados (44) ns vall.]. 1829: azzal támada meg Tiszteletes Asszony a pap jo gazda tám a jövő Esztendőre is meg marszt hogy jo kerítője legyél [Nagyborosnyó Hsz; HSzjP].

kerítő² 1. 1596: Onna(n) az major haztol vjnek el^a 12 veder ordat, egy keritto saitot, ket teomlöt kettj mechetek, az iob felet el viúek [Uszt II/2B. 107 Olah Radul az Amade faluj^b eztenan valo major vall. — ^aA tolvajok. ^bMádéfalvi (Cs)].

2. Hn. 1670 u./1687 k.: A' Kis Kerítő főn (sz) [Kál MT; MMatr. 270]. 1744/1819: Kerítő nevű helyben (sz) [Moson MT; EHA]. 1846: Felső Kerítőben (sz) [Kál MT; EHA].

kerítődik foglалódik; a fi reunit; eingefaßt werden. 1846: ezen három rész edgyüvé kerítődött [Vaja MT; DE 4].

kerítés . Hn. 1818: Kerítésben (sz) [Mezőveresegyháza SzD; EHA].

kerített kerteltet, kertbe/kerítésbe vétet; a pune să îngrească; einzäunen lassen. 1754: (A pusztá telken) az Vraság Marhait kezdették ott Teletetni s még idő vártatva Marha oklot is kerítették oda [Ádamos KK; JHb XIX/12].

Szk: kertbe ~. 1613: Rethi Ur(am) az Kadar Istvan hellit keziben adja, arra hazat Csürt, istallot czinaltatva(n), illendő jo kertbe(n) kerítettén [Altörja Hsz; Borb. I].

kerítettett szegélyezett; tivit; umrandet/rahmt. 1725 e./1770 k.: Gróf Bethlen Kristina Asszony ő Nga ... conferalt a' Dětsei Refor(ma)ta Ekla(na)k egy igen szép virágos és arany tsipkével kerítettett Keszkenőt az Ur(na)k Asztalára [M.décse SzD; SzConscr. 208].

kerítettetik szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion; kezére ~ 1662: hogy Rákóczi György fejedelem mentől hamarébb kezekre kerítettethetnék, Barcsai Ákos az országgal együtt minden tehetségek szerint azon lenni tartoznék [SKr 454–5].

kerítettetik 1. kerteltetik; a fi ingrádit/imprejmuít; eingezäunt werden. 1662: Az iskolának Körös felől és belől a város^a felől való egyik oldala is olly tapaszos héjazatos palánkokkal kerítettett vala [SKr 423. — ^aNagyvárad]. 1842: Mind a' gyümölcsös mind ezen leguminális vagy veteményes kertek körül sövény kertel kerítettnek mely részint szalmával fedeztetik — részint fedetlen sorvadt állapotba áll [Oprakercisora F; TSb 51].

2. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: hálójába ~ vkinek vki csapdájába/kelepcejébe/törébe esik; a cădea în capcana cuiva; in die Falle js geraten. 1662: amidőn már felzavartatván szegény hazánk, ennyiképpen megromlanánk, nemzetünknek, edes atyánkfainak is színe, virágja Podolyán a csúnya tatár nemzet álnoksággal megvetett hálójába kerítettnek^a edes hazánk ... fegyver által eltöröltetnek [SKr 577. — ^aUtalás II. Rákóczi György szerencsétlen végű és Erdélyre romlást hozó lengyelországi hadjáratára és az ott tatár rabságba esett erdélyi csapatokra] ~ kézre ~ a fi prins/arestat; ergriffen/handfest werden 1843: (A Fehér megyei alispán) szükségének véli a biztonság személyes leírása szerénti körülátlatását^a a felséges királyi főkományszéknél kieszközöltetni, hogy így kézre kerítettén, megérdemelt büntetése aránt a kereset megindíthatasák [VKp 121. — ^aVarga Katalinnak].

kérkedékeny kérkedős, kérkedező; láudáros, fanfaron; prahlerisch. 1710: Baron Tige tanult, okos hadviselő ember lévén, kijöve Megyesről, és a kuruc portások eleibe jutván, úgy excipiálta, hogy a híres kérkedékeny katonák mindjárt szaladásra vevék a dolgot, utánok Baron Tige a ráccokkal és németekkel [CsH 355–6. — 1704-re von. feljegyzés]. 1779: Székely Ferentznek vagy másoknak is és kiknek mitsoda haszontalan kérkedékeny szavait hallotta a Tanu Néhai Groff Bethlen Agnes Asszonyrol ... ? [Marosvécs MT; KS vk.] Székely Ferencnek a feljebb meg mondott kérkedékeny szavainál nem emlékezem hogy többet hallottam volna [Nagysajó BN; KS. Farkas János (58) jb vall.].

kérkedékenysé 1. kérkedés; láudárosenie, fālire; Prahlerei. 1689: Deák Jánosnak maga nyelvélvel való sokszori kérkedékenysége parázñaságával, és hazassági hitinek bontogatása; suspecta felemássával el szökésre való igyekezés, ugyan azzal parázñaságra való tilalmas conversatioja ... constálván ... Feleségét Czinege

Annokot Férjétől Deák Janostul divortiallya [SzJk 241]. 1741: Hat hallottae, lattae kegyelmetek Kovacs Janosnak Paraznasagal valo kerkedekenseget? [Kovácsna Hsz; HSzjP]. 1751: Az utrizált személlyek(ne)k kerkedéseket nem hallattam [Gyeke K; Ks]. 1753: Aszt is hallottam hogj kerkedekenségből beszellettek az Rosnyai Uram Jobbágyi . hogy enis üttem az fajszevel (!) masik az vasvillával harmadik egj bottal az Tiszlartanak az ilyen lelku(ne)k az határa [Marossztgyörgy MT; Ks 48.67.31].

2. kb. pletykálkodás, szószátyárkodás; bírfealä, trín-cänealä; Klatscherei, Geplauder. 1700: comprobalo(m) hogj kerkedekenségből hazakent, piaczo(n), szerte-szellyel, tisztessegbeli leanyomat diffamalta kurvanakis mondotta [Dés; Jk 3162].

kérdés hetvenkedés, kerkedezés; läudärošenje, fälire; Prahlerai, Großtuerei. 1573: Zeoch ferenchne Azt vallia . Hallotta puskarnak kerkedesset hogj 2000 flig keolcen kerny senkihez Ne(m) Megien [Kv; Tjk III/3.168]. 1675: maga szavait, és kerkedését kész leszek docealni [Kv; Tjk VIII/12.100]. 1739: öt, hat Fatensek világosan subinferallyak az I Kibédi Mária Asz(szo)ny-nak idegenekkel való titkos és nyilván való társalkodását, Csokolódását; Sött Latrainak velle lött paráznságok iránt való kerkedéseket [Dés; Jk 299a]. 1751: Ez mostani Quartéljos németekkel valo veszekedese alkoholossággal (!) Vándor Juonnak hallottam illjen kerkedéseit Számban sem veszem az illjen atta Nemetteit mert elég pénzem vagion tiz Németnek is le tudom tenni dijját [Balázstelke KK; IB. Joh. Vernel (30) jb vall.] | pénzel valo kerkedését Murza Vonullynak Soha nem hallattam [Gyeke K; Ks].

kérdkezés kerkedés; läudärošenje, fälire; Prahlerai. 1689: (Megbizonyosodott) Hunyadi Mátyasnak parazna életével, maga szájával valo kerkedezése [SzJk 233]. 1734/1747: Micsoda fenyegetőzést hallottál az utanis és micsoda kerkedezést, azon Szemellytől Elteto Ferentz Uram ellen . mond meg kedvezés nélkül igaz hited szerint | Mind ezen Causák iránt, kitől mitsoda kerkedezést, vagy toábra valo fenyegetéstis hallot az Fatens ? [Dob.; WassLt vk].

kérdkezik 1. kerkedik; a se fäli/läuda; prahlen. 1637: Maga szájából hallotta(m) Csiszar Palnak hogj kerkedezet vele hogj megh tötte Eötueös Janosnenak [Mv; MvLt 291.109b]. 1681: Hallottade szájából hogj valamikor valahol kerkedezet volna ezen meg emlitet menyecske maga, valami gonosz Cselekedetivel, fajtalan etetivel, paráznsagaval . ? [Dés; DLt 445 vk]. 1727: maga szájávalis kerkedezett mezitlen testét mutogatván hogj az Lejt mannak nappal szolgálója Etczaka háló társa [Dés; Jk]. 1736: nem kerkedezik az Haromszeki fő kirallj birosaggal [ApLt Apor Péter feleségéhez]. 1779: sokszor hallottam edgytől, 's másolts, hogj Székely Ferentz kerkedezett volna azzal, hogj Néhai Báró Kemény Miklos Ur az ő Gyermeké lett volna [Marosvéc MT; KS.Maria Sutó providi Andrae Nagy rel. vidua (50) vall.]. 1793: Kedvetlenül értettem azt a Bé panaszlást, hogj Udvarhelyi Városnak Magistratussa most említett határozás iránt illetlenül szollot, s mint egy

fenn héjjazva Függelenségekkel kerkedezvén nem átalott [UszLt VIII. 8/68a gub. Kv-ról].

2. hetvenkedik; a se mindri; sich brüsten. 1733: a Legeny kerkedezett azzal az Incta Attyafiainak hogj jobb Sogorok lészen mint a meg nevezett Ura [Dés; Jk].

kérdkező kerkedő; läudäros, fanfaron; prahlerisch. 1733: Ammi illeti azon legenynek kerkedezését az az Inctát nem feriallya, hanem magát az fatenst vagis (!) kerkedezőt [Dés; Jk].

kérdkedhetik dicsekedhetik; a se putea läuda/fäli; sich mit etw. rühmen können. 1710 k.: bizony nékem könynyebb és alkalmatosabb lött volna deakul írnom; nem úgy értem, mintha deakul jobban tudnék, mint magyarul, mert azzal bizony nem kerkedhetem, nem is kerkedem [BÖn. 407].

kérdkedik 1. kb. dicsekedik; a se läuda/fäli; sich mit etw. rühmen. 1584: Desy Istwan Nekewnk vgrek es Kun Balint haza futa es Dardath hoza es le wthe . desy Istwant, hallotta Kun Balintol az vta(n) hogj eli wteotte volt Desy Istwan oztan a' dardaual es kerkedet vgia(n) velle [Kv; Tjk IV/1.203 Bossy Pal vall.]. 1591: az kapusiaknak ezek azt bezeellik volt, es kerkettenek velle, mine-mw nagi orrok eok [Kv; Tjk V/1.137 Nyrely Janos vall.]. 1599: Petki Andras egy nehazer megh teöltette volna penzel erzenjet, merth azzal eo magha kerkedett az eleött [UszT 14/41]. 1604: meg kerködött vele hogj zinte azon-kepen Zitta meg Görfi Janosnet az mint daliaj Janosne felelte [i.h. 77a]. 1631: Mikor Fileki oda jöue kezdte louaual kerkedni, hogj neki oly loua vagjo(n) hogj mind az Negj labat nügbe vetik s ugi uiszik s megis nehezen ülhetnek fel rea, mondanak ot az Uraim is hogj mind eltigh louaddal kerkedel [Mv, MvLt 290. 243b]. 1697: én is azt hallottam Peter Deaknenak maga szájából, másnak kerkedett üle, hogj olyan gonosz ember az az Péter Kászoni, hogj csak le nyom az Padra engem s ott jó módon meg teszi nékem [Kotormány Cs; CsJk 2-3 Peter Janos (37) vall.]. 1718: találtam Madarasi Péter nevü Labontzot, maga kerkedék nékem hogj üdösbik Komsa Kelement . . meg verte [Márkos Hsz; Ks 90]. 1780: Hallottam Csereitől magátol kerkedve beszélleni, hogj nékie elég pénze vagyon, s fel tizfázhattya a Feleségit [Bethlen SzD; BK].

2. hetvenkedik, hetykélkedik; a face pe grozavul; großtun, sich aufspielen. 1584: (A lagények) zabliat vev(e)n oldalokra az vczan lartanak seöt megh vgian az eorizeók eleottis ot haydu tanchot lartanak es kerkettek hogj az eorizeok sem mertek eoket bantany [Kv; Tjk IV/1.373].

kérdkeség kerkedés; läudärošenje, fälire; Prahlerai. 1599: te nekedis sokszor teöltette megh Petki Andras erzenjedet penzel . . Mikor Petki Andras élth en pedig akkor leanzo voltam, myert in facie sedis mondon hozsam az teörüeny ala haito(m) fejemet, rakd ram Dixit Actrix. Az rah rakassal ne(m) tartozom, merth az mith en megh Irattam az eo magha^a kerkedesebeöl volth, megh mo(n)dhattam [UszT 14/45. — ^aA Petki Andrásal gyanúba hozott nő]. 1681: Daraba(n)t Istva(n) es Olah Istua(n) botrankozast töttek paraznasag-

gal valo kerküdségekkal, mellyet mindazaltal realiter hogy tselekedtek volna mosta(n) tagadgyiak, hanem aval excusallyaiak magokat, trefaba(n) mondták [SzJk 157]. 1693: világosa(n) ki tetczik Bartalyus alias Nagy Juditnak az Horvatokkal valo tilalmas és nyilván(n) valo paraznaságra mutato egy néhány rendbéli conversatiói . . és ezeknekis velle valo gonosz életekkel valo kerkedcségek [i.h. 272]. 1701: maga nyelvével valo kerketségevelis magát az I más rendbéli nagy suspicióban hozván előttem^a illyen szokkal: hogy tulajdon édes Attyát ő bizony meg étetí tsak az Annya engedgye [Berekeresztúr MT; MVJk II/1.219. — Sipos Gábor kijegyzése. — ^aA felperes férj előtt]. 1708: Megjegyezhető dolog magyarországi uraknak sok kerkedcsége; az többi között azzal dicsekettek, hogy nállok az szolgabíró tehetősebb ember, mint nálunk az vice ispán [SzZs 504]. 1734: tulajdon maga szájából hallották kerkedcségit, azon Meszárszékek verésével és onnét lött lopásokkal [Dés; Jk]. — L. még BTN² 100.

kérlel 1. (szelíd szavakkal hosszasan) engesztelni igyekszik vkit; a implora; versöhönn, erbitten. 1573: Katalin Nehay Nagy Menhartne . . Azt vallia hogy az eo gazdaia Mazas Balintne hon Nem volt, az gyermeke az vchara ky Ment volt Iaczany, az Mazas peterne gyermekeis kynn volt es egywt Iaczának volt Azomba Archwl chapia az eo gazdaia Azzon germetek az Mazas peterne leankaia, Az hogi Sirny kezd Az lean kerlely volt az germetek Illel zoual Ne syr chiak myes meg verywk az ageb leaniat ha Ide jeo [Kv; TJk III/3.371]. 1793: Jollehet a' Mlgs Grof Ur száma nélkül kérlette, szép szokkal kívánta engesztelni^a, de mind hasztalan volt, nem hogy meg engesztelődött volna, sőt félre fordulván illetlen szokkal illette, 's le tsúfolta [Koronka MT; Told. — ^aA feleségét].

2. (szeliden, hosszasan) kér vkit vmire; a ruga (cu stăruință); besänftigen, zu versöhnen suchen. 1749: Urszul kérlette hogy ne szidja mert Attya fia, de Pap Mitru azt monda néki hogy Attyafia s.v. az Annya valaga [Szent-benedek SzD; MvRKLev.]. 1800: kérlette hogy menne el és ne mutskolodnék [Dés; DLt].

kérlelhetetlen neinduplecát; unerbittlich. 1854: néhány évtized békéjét az 1848-ki év oly gyászos eredményű viharral szakítá félbe 's nemzetiségünk ércszobra felett a kérlelhetetlen halál öldöklő anygala a végórát felszámolta [ÚjFE 4]. 1862: ma egy fiatal életének alig kezdő tavaszán tűnik le a világ színpadáról, holnap a férfi kornak teljes erejében lévő család apát szakít el a kérlelhetetlen halál szerető nejének, és gyámoltalan gyermekeinek karjai közül [Kv; Végr.].

kérlelő induplecátor; anflehend, erbittend. 1750: Pap Mihály kérélo szóval kérte az jobbágy aratókat, hogy segítsenek vagy két darabotska búzájának felaratásában [Perje Sz; Told. 3].

kerlési a Kerlés (SzD) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Kerlés/Chiraleș; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Kerlés: I. mn din Kerlés/Chiraleș; aus Kerlés, Kerléser. 1690: Kellessi Majorságh Bor . . . Kellessi Dezma Bor . . . Kellessi Penzen vót Borok [BK Kentelki inv. 11-2].

II. fn kerlési lakos; locuitor din Kerlés; Einwohner von Kerlés. 1732: Adosságok . . A Kellésieknek 90 véka búzát tészen [Szászsztjakab SzD; TSb 51].

kérlevél kérvény; cerere, petiție; Gesuch, Bittschrift. 1845: Panaszlo Darvas Jánosnak kérévele [Dés; DLt 530]. 1848: Veres László . városi fogados kérévele [Dés; DLt]. XIX. sz. köz.: Panaszos Kérlevél készítése (: facti species :) [Nkf].

kérő 1. mn 1. care solicită/cere ceva; um etw. bittend. 1710 k.: a generalis Actont és Degenfeld secretariust együtt küldé a guberniumba az enyedi, tölök békességet kérő követségben megfogott hadnagynál talált írásokkal [BÖn.971]. 1838: September első napján . . a Herbergen . . fel szolla Haza Josef hogy a munkát Kérő legények Könyveiket és el bortsáto czéduláikat mutatnak ele [Kv; ACProt 8-9]. 1839: a remek esztendő tölthetése magokat praenotaltatni kérő mester Legények [Kv; ACSzám 127].

Szk: ~ levél. 1823-1830: Kónya Ferenc . esperes és generalis director nagy pártfogóm volt, s neki is írván egy kérő levelet, mindenképpen iparkodott, hogy valahová papnak betegyen [FogE 214].

2. kikérő, vkit igénylő; care pretinde (ceva); ausbittend/verlangend. 1592: (A jobbágyot) kereő fel keresse es mutassa meg^a. Az Biro zolga adással tartozik [Kv; DiósyInd. 62. — ^aA szökött jö-öt].

II. fn 1. kérő/igénylő személy; solicitant; Bitter. 1666: Kérem Kegyelmedet urunkat ő nagyságát találja meg . . török torkában vagyon Bajom táján Udvari nevű falu . . adná nekem . . ő nagysága ezer aranyig inscriptioban; elhiszem, lehet kéréje, talám eddig is lött, de ha ő nagysága jó választ ad, irassa meg a donatioját, kérem [TML III.606 Betlen János Teleki Mihályhoz]. 1680: a' ki valamit ker vagy veszen okos legyen az, es azt kerje, olytul kerje a' mi kinek egyedül szabados Vrasagab(an) vagyon mert ha az kironék az ado adgyais, de nem adhatotaj adgya, az kiro ha veszi semmit veszen, es ha kart váll sibi im putett (!) [Dés; Jk].

2. vkit igénylő/kikérő személy; persoană care pretinde ceva, pretendent; Verlanger. 1592: Vrnk resolutia az Articulusnak Sullios ertelmet a' Jobbagi kereők feleol [Kv; DiósyInd. 62].

3. (leány)kérő (aki maga számára vkit feleségül kér); pețitor; Freier. 1573: Orsolya Markos Benedekne . . vallia, hogy . . Ebbőlis gianakodot penig hozzáia, hogy katho zayabol ezt hallotta hazanal, hogy eo^a olyat Tud, hogy ha Neky tyz Leania volnais eccersmind Eg Nap keereoye Lenne [Kv; TJk III/3.86d. — ^aEgy rontással gyanúsított asszony].

4. (leány)kérő (aki más számára nőt feleségül kér); pețitor; Brautwerber. 1660: ha itt lehetek vala, csak gyűrűváltást és kérést is felvállaltam volna, mégis keskenőm lesz vala, de immár eltolhatja az taligát 12 ökör után, az ki kérő leszen [TML I.525-6 Vér Mihály Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Kérem tisztességné okáért, hogy ő legyen a kérő Telekiné asszonyomtól (BÖn. 751).

5. kb. tépés (kötszer); material de pansament(e); Verbandstoff. 1585: Borbely Peter . . vallia, Ighen vereszen hozak Eyel Grusz petert, Az kariaba vala ket Izonyyw Seb Mentis Anny hoozw kereo bele [Kv; TJk IV/1.482]. 1710 k.: fájni kezd a torkom, . . egy nagy disznószaka,

vagy tályog lön belőle ... Míg ki nem vágják, rettenetes nagy fájdalom és alutlanságot szenvedtem miatta, azután nem, noha nagy kéré jár belé [BÖn. 525].

kérődik kéretik; a fi cerut; gebeten werden. 1861: fel szolítottam a' Márkosfalvi embereket a fizetésre, azok a' sok mindenféle között azzal mentik magokat, hogy most nem fizetnek, hogy mivel az új év első napján nem kérődött edgyik része nem tsinálta ki, a' másik a' mellynek ki volt, ki adta [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

kéri, kérei a Kérő (SzD) tn -i képzős szárm.; derivatíval format cu suffixul -i al toponimului Kérő/Chirău; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Kérő: dem Kérő/Chirău; Kérőer, aus Kérő. 1583: ha az eo faluya hataran walo dezmatol miltoe anny arendat fizetni, mint az Ormany, Kereoy dezmakto fizetnek [GyF; ETA V/2.18]. 1641: Kerej határ [Dengeleg SzD; EHA]. 1676: Az kerei joszagh buzabeli proventusabol jutot az Leányinak fl 10 / 35 [Gyf; JHb XXXI/4]. 1754: A Kerei Határ szélébe [Kérő SzD; EHA].

Szn. 1555: Kerey myklos vram [Beszt.; BesztLt 23]. 1577: Sara Kerej [Ne; Incz. I.2]. 1595: Kerey Balas [Kv; Szám. 6/XVI. 128]. 1599: Kerej Jakabne Durko azzony [Kv; Tjk VI/353]. 1618: Michel Kéri ... de Dees [Dés; DLt 339]. 1619: Michael Kirey [Dés; DLt 341]. 1621: deesi kiry Mihál [Dés; DLt 345]. 1629: Kerey Marta Aszson [Kv; RDL I. 146]. 1641: Fuzesen lako Laposi Janosne Kerey Ersebet [Kv; i.h. 125]. 1649: Gregorius Kerei [Dés; DLt 425]. 1660: Kérőben ... Lako Nemzetes Kerei Geörgy [WassLt]. 1684: Keri Gergelj Dés városának hitessora [Dés; DLt 447].

Hn. 1737: a Kerei Réttye [Dés; Jk 477a]. 1799: a' Kerei Hágo innegső allyában [Dés; DLt. — "Désen keltezett iratból]. 1810: a Kerei Feredőn tul lévő fogadok [Dés; DLt 1073]. 1851: A' Kerei és Bikaréti nyillak, a Kerei patak [Kérő SzD; EHA].

kérőzik szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ elméje? 1658: Mikes uramnak az tetszik, ha Nagyságod, ha az regimenzhez akar nyúlni, ne késsék, mert ezek bizony Nagyságod mellé csak úgy állani nem akarnak. Bán uramnak tetszik ugyan, csak ne legyen fegyverrel: kérőzik ő kegyelme elméje [TML I,114-5 Teleki Mihály a fej-hez].

kerpenyesi a Kerpenyes (AF) tn -i képzős szárm.; derivatíval format cu suffixul -i al toponimului Kerpenyes/Cărpiniș; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Kerpenyes: I. mn din Kerpenyes/Cărpiniș; Kerpenyeser, aus Kerpenyes. 1617: vagion ... az Kőrpéniesi határban) valo kett Stomp hely [Abrudbánya; Törzs]. 1841: Felsőged ... abrugfalvi, bucsui és kerpenyesi ... szegény adózó jobbágyainak illetén szerencsétlen állapotjokat ... Felsőged legkegyesebb színe előtt elő nem mozdíthatják [VKp 59].

II. fn kerpenyesi lakos; locuitor din Kerpenyes/Cărpiniș; Einwohner von Kerpenyes. 1619: Vaida Marton birta Keorpeóniesen fellewl és alolhis azokat az Molnok, mellicke mosta(n) az Keorpeóniesiek Stompot chinaltanak [Abrudbánya; Törzs]. 1636: Lattae ualaha ha az szegény szwle Attyam Vayda Marto(n) auagy az eo

halala után Bradi Janos az Kőrpéonyösieknek Vrborat attak uolna [uo.; i.h. vk].

kert 1. kerítés; gard; Zaun. 1573: Fabian Zeoch Mate Zolgaia Azt vallia, hogi ... Nagi fwzt kezd fely Menni az Darochy Maioraba, fely hag az kertre, Es cleh Megen rayta zinten az Darochi Zeowenyere Hat otth egh az zeoweny [Kv; Tjk III/3.189]. 1598: az roka mezőnel ment ala az nagy nyr kezepet a kert [Pálfa Cs; BálLt 81 Joan. Balas de Madefalva vall.]. 1617: Ha peniglen az keczkek az kert mellett járnak uagi az kertre fel hagnak akar mellyk fordulolagh be haithassak [Msz; Törzs.]. 1626: Hallek dobogast az hidon azonközbe fel futanak az en kertem mellet, az kert zegihez, enys oda futek az kert mellet beleől [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. 1702: Ezen Veteményes kert töviben, fellüly vagyon egy jó darab pusztás Vadnak ittis egy néhány gyümölcs fák, de kert nincsen egy Cseppis körűtötte [O.brettie H; Born. XXIX. 4. 10]. 1749: púztulól félben lévén az Kert új Kertőt állítátván oda ... Sinorra Kezdém veretni az Kertőt egjenességnek ókáért [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. 1842: a' Sogor ... panaszzollya, hogy ... a Rosinak ki nevezett Curialis körül volt kerteket — hozzád Tüzre mind bé hordják [Veregyháza AF; DobLev. V/1241].

Szk: ~ fedni. 1759/1779: 3 Szekernyi Izik ... Kert Fedni valo [Zaránd m.; CU]. 1841: Orsova^a Marhássai tövissel hordottak kert fedni [Görgény MT; Born. G. XXIVb. — "MT]. 1878: kert fedni [Etéd U; NkF] * ~ hágni. 1647: ez Actoris rut gualazatos szokkal illetet ezt mondva(n) az Darabontok(nak) foghjatok megh az Toluajt kert hagnni megien vala most [Kv; Tjk VIII/4. 231] * ~ látni kerítést megszemelelni/ellenőrizni. 1590 k.: mikoron Az Zabo tamás kerthy latny ment az Varos akkor ha en foglaltam volna Engemeth megh ellenzetek volna rolla de engemeth akkor sem ellenzettenek sem te Sem Az varos [Szu; UszT]. 1796: Erogratum ... Hogy az esküteimmel kertlátni jártam 6^a [Bodos Hsz; RSZF 297. — "Dénár] * ~ alá vesz. 1811: azan pusztá Hellyet jo Lészás támaszos kert alá vette [Aranyosrákos TA; Borb.]. * ~ be kerített. 1613: az Kadar Istvan hellit kezib(en) adgia, arra hazat, Csűrt, Istallot czinaltatva(n), ilendő jo kertb(en) kerítettue(n) [Altörja Hsz; Borb. I Cziupa Istvan Deak (50) ns vall.]. * ~ ben tart. 1582: en nem twd(om) ... az azony mjnt atta es hogi atta megj chegedj gjorgjnek az Jrotwanjant (!) ... w tarta kertbe(n) [Szűkerék SzD; JHbK XXXVIII/27]. 1600: az baratoknak wolph egy kicsi birodalmok, kith eők kertbe tartottak [UszT II/2. F.269 Ambrosius Mihály Betlenfalviensis (60) lib. vall.]. 1733: az Regi Bornyu kertet ... mind kertben tartották [Erősd Hsz; BLt 7 Val. Bibó (26) jb vall.]. * ~ ben tartatik. 1757: Ezen Tánorok mindenkor kértben tartatik [Sándor conscr.]. 1796: (Egy kaszá-ló) kertbe tartatik [Csatószeg Cs] * ~ ben vagyon. 1586: (Bac Pal monda) hogy ez ez (!) puzta lt az en hazam eleot az Blasko Atyafiake. Akkor nem vala kertben, hanem puztha vala [BK Misc. 1145-78 Wayda Mathe Czi-chay^a Nemes Ember vall. — "Cs] * ~ be vesz a. kerítés-sel vesz körül. 1681: egy darab közönséges földett lészás kertben véttenek [KvAkKt Mss lat. 236]. 1752: mig az Udvar házát ujra fel szarvazták és fedték, az egész ide való és Maros melyeki Jobbagyokkal s Sellerekkal az Udvar kemény kertb(en) vették [Backamadaras MT;

Told. 37/44]. 1819: Szándékunk az hogy jo kertbe veve Gyümölsős kertet csináljunk [Kökös Hsz; Kp V.323]. — b. kb. szegélyez. 1778: A' Csűrös Kert Nap Nyugot és Dél felől való része pusztá sánczal vagyon bé kerítve ... Eszakról a' Maros vette kertbe [Csapó KK; Berz. 4.8.C.18] * ~be vett/véteztet bekertelt/kerített, kerítésben/kerítés közt levő. 1757: (A) házhöz foglalt, s kertb(en) vett darabotska helység [Galgó Sz; JHbK LIV/6. 8]. 1775: az Falu alsó végén egy kertben véteztet réttye [Borsova Cs] * ~be vevődik bekerteltetik/kerítettik. 1850: A' Gabonás ... készült 1838ba. Ekkor vevődött az egész Papi Telek lészás kertbe [Szucság K; RKAK 97] * ~et csinál kerítést állít. 1839: Kintses ... Gyalogossai kertet csináltak Túl az Hidon [Born.G. XXIVb. — MT] * ~et fed. 1841: Orsova ... Gyalogossai kertet fedtek [Görgény MT; i.h. — MT] * ~et fon sövényel. 1841: Orsova Gyalagassai kertet fontak [i.h.] * ~et tart kerítést állít és gondoz. 1598: az megh nevezett feoldeknek keriteits en tartom [UetzT 13/47]. 1750: Ezen Török buza földből az Thordai Atyafiak nem vőnek részt minthogy sok kertet kell tartani [Aranyasrákos TA; Borb.]. 1789: a nevezet Curiák körül jo kerteket szoktaké tartani [Karácsonfva MT; Told. 76] * ~et tartat. 1774: az hegy kert betűjiben tiz láb kertét tartat [Szentsimon Cs; Hr 10/54. — Értsd: akkora kerítésről gondoskodik] * ~et tesz kerítést állít, kertel. 1685: Gáspár azt az kérdésben megh irt darab jászágoczkának az fűvit nekem adta vala, hogy az körül ugyan tegyek edgy darab kertet, én kertelék edgy darabot érette [Altörja Hsz; Borb. II Andreas Biró (42) vall.] * ~et tör kb. kerítést eltávolít/levon. 1616: Mi Feketek, Lukaczok, es Geörfiek ... ilyen végezest es keotest szerzettünk szena Reteink felől : mivel hogi kertben vad(na)k : szenankat mikor be akarnok hordani nemzetesol eozev gyüllünk, es napot p(rae)figallyu(n)k az hordasnak, nemzet hire nélkül senki kertet ne törjen, se hordani ne mennyen [Lozsád H; Törzs] * ~tel bevesz kerítéssel bekerít, kerítésbe vesz. 1729: Vagyon egy szép hegy tetejin pasintos helye(n) epitetett kő templomocská a' tetejin ... kertel be véve [Buza SzD; JHb V/2] * ~tel tart. 1592 k.: Azt az puzta helyet az hul most az ress vagio(n), Az teórue(n) ytan kertelis tartotta 3. eztendóbe [UetzT]. 1639: en azt az darab helyet minden esztendeobe(n) kertel tartotta(m) [Szentpál U; Szád. Redej Janos Nagy Tamashoz, a fogarasi vár gondviselőjéhez] * csapos ~ fiatal fenyőkből v. ágakból rakott kerítés. 1850: Kerítése gyalog tsopos kert | Ezen fűves kert gyalog Csapos kertel van körül kerítve [Szárhegy Cs; KM. — A székely nyj-i csap 'fenyőág/gally' jelentésű. A jel-re l. Tsz, MTsz] * deszkás ~ deszka kerítés. 1736: Az nyárihástól fogva az templom kertiig volt deszkás kert [MetTr 430]. * eleven ~ (élő) sövény (kerítés). 1843: a királyi ispánsági gornykik kihirdették a templom előtt, hogy kerítéseket csak sáncból, kőből s eleven kertből csináljanak az emberek, Varga Katalin ... azt mondotta, hogy csináljanak vesszőből is [VKp 110] * falu ~ e határ/mezőkerítés. 1593: Mikor Peter Kouachy előzer teórueybe indúlá Az fflaluál, Az falú keuana hogy ha Az fflálú kertehez Akarja kertel ragasztani, hogy haznot Akar az eowe(n) venni, kertellyen ott es vgy vegie(n) haznot [UetzT]. 1593 k.: ha pedig Peter Kouachy Az eo cőrekeget púztajaba hadna, Annak vtanna Az fflálú kertehez ne vagassa, Az eo cőrekeget

kile(n) kertellye be [i.h.]. 1729: Szanto Föld ... Az also mezőb(en) vagion egy dárab a falu kertire jó be lábbal [Bodola Hsz; SVJK] ○ Hn. 1730: Az Falu Kerti mellett (k) [Kozárvár SzD]. 1793: a' Falu Kerte mellett (sz) [Gyerővásárhely K; KHn 153]. 1891: Falúkerite [Inaktelke K; KHn 203] * fedeles/fedelmes ~. 1669: Ezen Udvarház előtt vagion egy öreg tanorok be kerteltetve az elei Satoros, fedeles kertel [Királyhalma NK; Ks 66.46.24a]. 1675: Egy Diszno pajta, Ez is jo új leszás fedeles kértel vagion be kerítve [Dés; Borb. II]. 1732: a' borju pásztor fia rontya vala a' nagy jo fedelmes kertel [Hévíz NK; JHbT]. 1765: Ezen ... épület ... körül volt véve épülettel s fedelmes kertel [Pálos NK; Hr 1/29]. 1815: Van az Udvar körül 150. öll otska fedeles kert [Kostesd H; Ks 111 Vegyes ir.] * fedett ~. 1669: Ezen Tanorokban Vagion az Csüreós kert, mely jo tamaszos es fedet kertel van be kerítve [Királyhalma NK; Ks 66. 46. 24a] * galériás ~ ? 1822: ezen Galériás kerten vagyon két fel járo nagy két fele nyillo kapo [Nyárádsztanna MT; MvLev.] * léces ~ léckerítés. 1695: Ezen épületek körül találtunk kerteket, léczes kertel lévén az egész hámor bé kerítve [CsVh 116]. 1774: a Józsg rez szerént Borna, rész szerént pedig Léczes Kertben Vagion véve [Kászonimpérfa; JHb sub K. 1/29] * lézás ~ (szalmával, tövissel fedett) vesszőkerítés. 1630: csiszar Mihaly eo maga vaga le az leszas kertett [Mv; MvLt 290.198b]. 1652: vagion egy négy szegre font ... avatag sövényes, leszas kert [Görgény MT; Törzs]. 1735: edgi darabján ezen kertnek vagion sövényből csinált támaszos Leszas kert, egy reszin, Sáncoz tövis Gyepű [Mezőstijakab TA; JHb XI/9.10]. — A jel-re l. Tsz, MTsz * mezősségi ~. 1788: földel fel rakatt Mezősségi Kert [Kutyfva AF; MúzRadák. — Tomai László kijegyzése]. 1814: ki vévén az veteményes Kertnek nap nyugotti részét a' holis mezősségi sövényből épült Kert vagion [Forró AF; KCsl 5] * palánk ~. 1680: Ezen kert(ne)k penigh nap nyugat es nap kellet felől valo resze sendellyes palankos, delről penigh támaszos erős leszas kertel vagion él foglalva [A.porumbák F; ÁLt Inv.10] * rostélyos ~ rácskerítés. 1844: ezen kapu áll két kő lábok között ... melyek közé rostélyos kert van csinálva, melyekből némely rostélyok hibáznak|egy részben merőben öszve vissza dőledezett ... rostélyos kert [Abafája MT; TSb 35]. 1849: Rostélyos kertnek valo hegyes karotskák [Somkerék SzD; Ks 73/55] * sasos ~ sasfák közé rótt kerítés. 1656: azt fogada Biro Pal vr(am), hogy az kertet eppen el tartya fiurol fiura es oly kertb(e) csinallja ... hogy kárt Sos Pal rolla ne vallyo(n) nagy jo sasos kertb(e) nagy fedeles kertb(e) [Homoródsztárton U; Eszt-Mk Cserei lev.] * sátoros/sátorozott ~ (szalmával, tövissel fedett) vesszőkerítés, fedeles kerítés. 1597: az kert ige(n) maghos satoros kert uala [UetzT 12/36]. 1656: epiteek egy darab Satoros kértet az udvar hazo(n) belől [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Sükösd János (50) pix vall.]. 1732: (A csűrőskert) mind körül egészen, Sűrűn támaszozott, sátorozott fedett lézás kertel vagion bé kerítve [Told. 11/67]. 1776: vagion ... nap Nyugotra Sátoros kert, Délreis egy darab hejt Satoros kert egy darab hejt gyalog hitván kert [Mezőmehes TA; WassLt]. — A jel-re l. Vadr.515; MTsz * stakétás ~ ? 1850: Az udvar felől való stakétás kerten Lécz hibázik 95 szál [Algyógy H; Born. F. II] * szalmafedelű ~ szalmalézás kerítés. 1756: a Gyümölsős ... avatag Sövényből font ... lézás Szalma fe-

delü kertel circulaltatik [Branyicska H; JHb LXX/2. 33]. 1761: ujjannon font jo támaszos szalma fedelü kert [Spring AF; JHbK LVIII/1. 497] * *támaszos* ~. 1669: az Csüres kert jo támaszos es fedet kertel van be kerítve [Királyhalm NK; Ks 66.46.24a]. 1680: Ezen kert(ne)k circuitussa jo támaszos leszas kertel vagyon be csinálva [A.porumbák F; ÁLt Inv.22]. 1811: a köz kert ... itt is a jo támaszos kert a Lészázatlanság miá el rohdadat [Aranyosrákos TA; Pk 7] * *tapaszos* ~ kb. paticskerítés. 1705: a házak végihez ragasztott sövénybül font tapaszos rövid Kert [Mezőzáh TA; Told. 28]. 1732: Ezen lovász udvar ... körös körül, jó sendelj fedél alatt lévő njesett vesszővel kertelt tapaszas kertel van bé kerítve [Kóród KK; Ks 12.I]. 1802: fain Lészás és tapaszos kert volt [Mezőbánd MT; Hr 3] * *tövíses* ~ töviskerítés. 1680: Vagyon eö Ngok(na)k ezen szakadekb(an) az berek felöl rakottya vesszőkből magossan fel font jo tövíses leszás támaszos kertel be kertelt egy mehes kertek [A.porumbák F; ÁLt Inv.36]. 1771: A ... Gubernium szoros parantsolatlyából ... az egész várost környül kelletven venni tövíses kertekkel hogy mindenek(ne)k mindenüt szabados járások kellesek ne lehetne, a Lakosok közzül a reájok esett kerteket kik nem csináltak és álitottak volt a fel? [Dés; DLt 321.2b vk] * *zsenedelyfedelü* ~. 1761: földben áított, tsere Sasokhoz, fenyő füresz rökönödött deszkából, vas szegekkel szeggett, hulladozott s meg rohdadt égi rend 'sendely fedelü kert (Spring AF; JHbK LXVIII/1. 501).

Sz: *illa berek, nád a* ~. 1834: II a berek Nád a Kert [JHb br. Jósika Jánosné gr. Csáky Rozália fiához, Samuhoz] * ~ *alatt kell meghalni*. 1719: Rimánkodott nekem hogy hozzam el ötöt Nyenből⁸ mert az kert alatt meg halmi [Pürkeréc Br; BLt. — ⁸Hsz] * *mások* ~ *e alatt hal meg*. 1746: Admonealtatta volt az A. ő kgime ab offo az Jt azért hogy a feleségit el tsapván, interea mig Papok előtt decidalodik dolgok intertentiojáról providéalljon, mivel miserabilis és erőtelen persona lévén félő ne hogy éhel és hidegel mások kerte alatt meg halyon [Torda; TJkt III.94].

L. még a bel-, borona-, füst-, gyalog-, gyepű-, határ-, korlát-, köz-, láb-, palánk-, sövény-, tövis-, udvar-, vetés-, és zuvarakert címzőkat.

2. sövény, vesszőfonadék; gard din împletură de nuiele; Hecke, Umfriedung. 1581: Eotwes Istwan Kerthe altal zakat wolt az wyz 10 embernek hogy meg tuhaztottak fizete(m) f. 1. Azon kerthöz es Az malomhoz attam 24 karot kyert fizettem d. 24. [Kv; Szám. 3/III. 3 Chyanady Thamas mb kezével]. 1650: mygh mjkklos Ferenz kertel Es ganeval dugatnj nem kezde az porös arkot az vjz mjnd zörte mögön vala az mykklos ferenz Eletjreis [Gagy U; Uszt 8/64.58a]. 1706: Ezen Curian vagion egy szalmás ház, egy sövény Istaló egy Kertből font sűtő ház [Hsz; Törzs.Rákóczi inv.]. 1732: vagyon harmadik kapu azon Curian a' mint a' Csűrés kertben bé szoktak jarni, kertből font kapu levellel [LLt 244.B]. 1760: egy sűtő ház egy része barna, más része kert [Feltorja Hsz; LLt].

3. kb. bekertelt/kerítésbe vett hely: loc îngrădit, îngrăditură; Gehege, Umzäunung. 1558: Byro vram az thyzedeseknek Ees kapitanoknak megh hagyak (igy!) hogy ... az Artalmas helen walo zenath Wduaron wagy kerthbe valo kazalokoth, Nagy crews Bynwthethessel ky hordattasak az warosbol [Kv; TanJk V/1.48]. 1588:

Ecczer ... hazamnal kertemben kapoztat palanthot vltetek vala [Zsákfa Sz; Wlt Luc. Barlas jb vall.]. 1636: Ez negyedik resze az kertnek czia magaba(n) valo szept fuues baraniok hizlalasara valo kies heliczke [Siménfva U; JHb Inv.]. 1650: vagyon egy kis kért auagy Tanorok [Gyszm; LLt]. 1795: tull a' Küküllőn ... az ezelőtt Fátzánosnak tartott Kert mellett [Küküllővár KK].

Szk: *baromlegeltető* ~. 1681: Az pajta ellenében az vizen túl, vagyon egy darab barom legeltető kert [CsVh 96-7] * *dohányos* ~. 1751: Fekete József, Tordai Márton, Szappanos György, Lénárt István, Kőteles János, Szigyártó Péter és Szabó János Uraméknak volt Dinnyés és Dohányos kertek azon helységben [Mv; Told. 48/4]. 1800: (A) meg vett Dohányos kertét métáza egy felöl a Tekintetes Bányai Lázár ur kertye mellett lévő Potzok édes Alma fa [Mv; Lok.] * *erdős* ~. 1712: az Erdos kert tisztájával edgyütt [Bonyha KK] * *hagymás* ~. Hn. 1775: A Hagymás kertbe [Marossztkirály AF] * *jégveremtartó/jégvermes* ~. 1675: Madarason levő Zalagos udvar haz ... be kerítettven vagion mind uvaraval jégi vermes kertivel mihes kértivel mind ezek be vettetteten környül leszas kert sövénnyel [Mezőmadaras MT; Borb II]. 1684: (A gyümölcsöskert) vegiben(en) a Csizmadia Czehnek jég verem tarto kertyek [Ne; Incz. V. 39]. 1692: a Görgeny vize felöl vagyon a jeg verem, mely jeg vermes kertre nyilik egy fa csapokon forgo szeles kapu ... körös környül meg lehetős kert vagyon [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] * *komlós* ~. Hn. 1604: Egy Komlos kert neuy Eoreksegemnek az kepzezin [Bencéd U]. 1773: a Komlos kertben [Csoma-fva Cs] * *lökötő* ~. 1667: Lo keőteő kert [Marossztygyörgy MT] * *ludas* ~ libás kert. 1826: A' Barcsai Malom a' Ludas kertel egyetembe 's Haltartoval [Abafája MT] * *málás* ~. 1775: Málás Kert [Dés; Pat.] * *postás* ~ ? a posta kertje. 1685: A Postas Kertben(a) a' Kalandos földel mellet [Ne] * *puszta* ~. 1651: Mikor Beczki Sigmond ur(am) ... Nagy Mihaly es Diosi Nagi Miklos Uramat az Falu közöt valo Puszta kertben(en) megh verthe es vagdalta vala My oda futottu(n)k [M.köblös SzD; RLt I Tot Istuan(n)je Fodoroczki Katha asszony Nemes szemelj vall.] O Hn. 1864: Puszta kert (ke) [Szászlóna K] * *répás* ~. 1679: Répás kert mindgiart az mehes kert mellett vagyon, dél felöl, harom oldala gyalog sövénnyel kerített [Uzdizsptér K; TL. Bajomi János inv. 138] * *rétes* ~. 1670: vago(n) egy retes kertis [Középlak K; WassLt] * *sáfrányos* ~. 1627: alol az falu vegen uala egy Saffranios kertj Pal Deaknak [Filetelke KK; BálLt I] | Az falu vegen az felső szeren vala egy Saffranios kertek [Kelementelke MT]. 1700: Kelementelken. Az Safrányos kertnek a mező felöl valo része [Szökefva KK; LLt] * *sarjús* ~. 1591 u.: Bogarfalua(n) az sarius kertben vala az lo [Malomfva U; Uszt] * *szénacsínáló* ~. 1799: Tudjaé a Tanu Albisban a Czerjék György Uram ... horgos kert nevezetü Széna tsináló kertüt és ha igen, kiknek Vicinumjokban esik ? [BLv. vk. — ⁸Hsz] * *tilalmas* ~. 1759: a' Tilalmas kert [M.gyerőmonostor K; KHn 79]. 1782: A Tilalmas kertenél [Kozárvár SzD] * *tós* ~. 1608: az a' Thos kertis meli az Plebania kert mellett vagion, vgyan az eö kgme zerelmes hazas tarsanak ... adassék [Kv; RDL I.85]. 1632: látám, hogy ez az Berkesziné Szöcs Mihállyal az Szabók tós kertiben vagynak ketten [Mv; MvLt 290.79b-82b átírásban!]. 1737: Tós kertet is tudom ... emlékezem reá még mikor

Halastojais volt benne [Ne] * *tökös* ~. 1724: az Felső kutra járó ut mellett lévő tökös kert [Csegez TA]. 1765: a' Felső Falu végén a Gerényben egy darabotska pusztá tökös kert [Szászcsávás KK.] O Hn. 1754: A Tökös kert allyán [Görgényszimre MT] * *törökbúzás* ~. 1722: Az Török buzás kertben vagyon egy föld pinczéske Kortasma háznak valo [Algyógy H; Born. XXIXa. 8 Bornem-isza János conscr. 2]. 1733: Vagyon egy különös Török Buzás kertis avagi Tonorok [Szentlászló MT; Sár.]. 1768: Török buzás kert ... melyet vészen körül néhol alább való, néhol pedig közep szerű sövény fedeles és támaszas kert [Szamosfva K; Ks 74/55 Conscri. 22] * *zabos* ~. 1716: az Mold (!) nélkül valo nagy árvíz ... mind az felső rétét Zabos Kértét, Vad kértét, mindénüt él borította [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.].

L. még az *asztagos*-, *borjú*-, *csikós*-, *csűr*-, *csűrös*-, *dinnye*-, *dinnyés*-, *fácános*-, *fás*-, *fűves*-, *gabonás*-, *káposztás*-, *kender*-, *kenderes*-, *komló*-, *len*-, *ló*-, *major*-, *méhes*-, *méhész*-, *pityókás*-, *porond*-, *szénás*-, *vadas*- és *vízkeri* címszókat is.

4. Jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: vány kertnyi; cit se recoltează dintr-o grădină; von einigen Gärten. 1555/XIX. sz. *eleje*: akkoron Iktatásnak idején egy kert széna valo ottogyon, azt aztán Apor János és Apor Péter elhordatta [Polyán Hsz; HSzJP].

5. *átv* is (dísz-, gyümölcs-, veteményes-, virágos-) kert (v. kertész); grădină (sau parte de grădină de fructe, zarzavaturi, flori); (Zier/Obst/Gemüse/Blumen)Garten (od. Gartenteil). 1581: az Jesuitak ... Az mely garadi-chion penig Ala Iarhatnak Az eo kertykbe Azt fellywi erősse(n) be padólyak [Kv; TanJk V/3. 247b]. 1597: az megy ereskor latam hogi az Feörkeol Mihaly fia az Chizar Peterne kertí feleol az zorosbol ele ieo wala az kebele rakwa wala gyeuwoelchel, valami giermekek ige(n) kezdenek vtanna kialtani, Aha vgrimond be hagtal wolt az Chizar Peterne kertibe(n) almat loptal [Kv; TJK V/1.106 Varga Jmreh vall.]. 1600: wgyon aszon kertünkbe ment Rea egy Gywmólchj fankra ... asztis p(er) potentia(m) megh zette [UiszT 15/56]. 1632: hallam az szó beszéd közbe Hogy veres Marton monda hogi az Feiedelem kertiben Fejeruarat volt narancz fa, s megis viragzot [Mv; MvLt 290.70a]. 1751: az Ur(na)k emészto szele e virágot érdekelní kezdvén mind addig lankasztá mig ... az I(sten)nek drága kertébe a több szép virágok közül éppen ki szárazsáztá, énnekem meg keseredet Atyának el felejthetetlen bánatomra [Szászújfalva^a; Told. 67. — ^aNem tudjuk azonosítani az ilyen nevű négy erdélyi település melyikével.]. 1769: Csepekkal őriztek a kertiket [Tarcsafva U; Pf]. 1797: Minthogy ezen kertben Szilva fa leg felesében vagyon, úgy hogy meg olvasni igen nagy baj lett volna, azért a' Szilva fák, és közte imitt amott lévő Megy fák együtt betsültettek H flor. 200 [Ajton K; CU IX/27.12].

Szk: *anglus* ~. 1796: a Land Grafnak kimondhatatlan szép Weinstein nevű Anglus kertje [ETF 182.32 Gyarmathi Sámuel felj.] * *házi* ~. 1800 k.: Káposztás parificáltatott ... Házi kert parificáltatott [Torockó; Bosla] * *hollandus* ~. 1822: A Hollandus kertben Cseresznye oltás 22 darab [Nyárádszatna MT; MvLev.] * *lugasos* ~. 1679: Uduar Ház mellett nap nyugot felől valo Vetemenyes, Lugasos, gyümölcsös, viragos kert [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 90] * *oltoványos* ~ csemetekert. 1679: Oltoványos kert. Ez az Falu

Erdeje között vago(n), ebben sok szép oltoványos fa, melyet in A(nno) 1670 kezdettek Colálnj; Galybol őszve vagozt keretése vagyon [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 140]. 1850: az oltoványos kert egyedül ép, — a' többin mindenén látzik a' forradalom [Branyicska H; JHb XXV/68-hoz] * *veteményező* ~ veteményes. 1787: egy veteményező kert [F.bencéd U; Pf]. 1800: az Exponens Ur veteményező kertéből valaha kertel ki rekesztet különös köz, vagy Sikátor lett volna, vagy soha se lett volna? [Berz. 5.45 S.85 vk]. — L. még az *almás*-, *gyümölcsös*-, *meggyes*-, *szilvás*-, *veteményes*- és *virágoskert* címszókat.

6. temető(kert); cimitir; Friedhof(garten). 1602: az hyd vchanak es Thorda vchanak Also zerin valok temetodgyenek az keozep kapubely kertben, az felseo zeren valok penigh temetodgyenek az monostor kapubely kertben [Kv; TanJk I/1.407].

◇ Hn. 1526: dyoskerth vocitatus [Dés]. 1591: Bibarcz kerti newy kertben [Bibarcfva U]. 1592: az Ker (!) meget (sz) [Toldalag MT]. 1604: fiatalos kert neuy helibe [Szentlélek U]. 1616: a Porgolaton tul mingiart mas szel feöld vagion kit kert meget valo feöldnek hynak [Názánfva MT]. 1635: Lazarfalua(n) alól, kit kertre menőnek is hynak [Tusnás Cs]. 1636: Az nyomásban Benke kerti felet (sz) [Siménfva U]. 1689: Baranyi Balas Kerti megett [Póka MT]. 1698: az Dio kertnel egy irtovány (k) [Buza SzD]. 1713: a Kert megi nevű málb(an) (szó) [Kövend TA]. 1714: To kert nevű hely(en) egy darab kasszalóccka [Lengyelva U; Orb.]. 1721: Falu kertnél (sz) [Bibarcfva U]. 1728: Agostonok kertin kívül [Illyefva Hsz]. 1731: Kerre (!) menő Labban (sz) [Szentimre Cs]. 1732: Vas kert (sz) [Kajántó K]. 1736: mocsar kerre ióv(ő)ben (sz) [Szentimre Cs]. 1737: A' Viz kerti megett (sz) [Désfva KK]. 1740: A' Fadgyas Kertiben (k) [Sztána K]. 1745: A nyires kert terin (sz) [Szentdemeter U]. 1750: Kert mege nevű Szöllő málb(an) [Kecsed TA]. 1756: Sántz kertben (k) [Szentimre Cs]. 1757: Malom kert [Szentmihály Cs]. 1758: A Rét kert nevű helyben (k) [Sztána K]. 1760: Az Szőlő kert mellett (sz) [M.régen MT]. 1772: Kert megi utzába [Bálványosváralja SzD; Ks 101 Conscri. 98] | Kakas Kertbe (k) [Csekefva Cs] | Az hoszszu Kertre Jüvöbe (sz) [Kozmás Cs]. 1773: a Tetves Kertnél (sz) [Vasláb Cs]. 1776/1823: a' Téglás kert nevezetű Berek [Kiskend KK]. 1781: Dios kert árka [Bencéd U]. 1796: Fűven kertnél [Verebes Cs]. 1798: a Pusztá szőlő Árka mellett mely Tseresnyés kertnek nevezetik [Aranyosrákos TA]. 1801: A Kapus kertbe (sz) [A. üvegcsűr Hsz]. 1808: egy Tsorgos kert nevezetű Tanorok [Kobátfva U]. 1810: Rétí kert nevezetű tanorokban [Tarcsafva U]. 1816 k.: Tallo kert [Malomfva U]. 1819/1831: a' putakos kert [Aranyosrákos TA; Borb. H]. 1825: porongos kert nevezetű helyben (k) [Kobátfva U]. 1832: A' Csárda Kert (sz) [Kémer Sz].

A címszó jelzet nélküli alakjait az EHA-ból valóak.

kért cerut, solicitat; gebeten, verlangt. 1782: (A kalátsossak) el-jöttek házunkhoz, az holott is osztán Dévai Péter Vrammal nagy nehezen 26. forintokban, az kért buzában ... meg-alkuván ... Dévai Vram ki-fizette [Sólyomkő K; Eszt-Mk]. 1792: mivel már a kért terminus el tölt, ha fogadásoknak önként cleget nem tejjendek az el kezdett törvény utja tovább is folytattassék [Kv; SRE 281]. 1796: a' Fell Peres ... hitelesen bizo-

nyitnya ... aztis, hogy ezen kért Levélnek originalissa, az All Peres Báro Urnál légyen [Mv; TLev. 5/16 Transm. 79 tábl.], 1844: Esztergárius Kováts Laszlo által ... átol adatni kért kolésza helyet átol adhatonak vélem [Torda; TVLt 318].

kertág kerítésrőszö; vessző; nuiele pentru gard; Zaun-gerter/rute. 1766: Zajzon Bálint ott volt Lopjásban kert ágért [Sszgy; HSzjP Civis Alexander Szilágyi (27) gy. kat. vall.]. 1769: Láttam nos nem régen hogy estve alkonodott tájba a Nagy Rétbe Viz-elve felől negyen fel jüvenek s rakodni kezdenek kert ágal [Bögöz U; IB. Lado János (45) jb vall.] | Most karátson előtt egy kevéssel hajnalba egykor Varga Gáborral együtt menyü(n)k vala Agyagfalvára s a Falun elül találók Jakab Jstvánt hogy egy tereh kert ágat hoz vala a vallán; de a Balla kertiből vagy Lado kertiből hozta nem tudom [uo.; IB. Veres János (57) szabad személy vall.].

kertajtó poarta gardului/grădinii; Zaun/Gartentür. 1810: Pávai Josef Tehene bé rontván a' Kert Ajtomat mellyet már egyszer bé tsináltom vala bé jött a' Kertbe [Dés; DLt 144 az 1811. évi iratok közt]. 1839: Pilon Szege tsinalas a' maga Vasabol — 18 xr ... A Kert ajtóhoz 2 Niknogli^a szeg 12 xr [Dés; Törzs. Dési taxalisták 17. — "Náknoglinak is olvasható].

kertakó őstelek-pénz; dare (plătita) pentru sesie; (Ur)Grundgeld. 1603: Tenentur pecuniam kertako, germanice Grundgeldt vocatam, ab una sessione integra d. 22 [Hagymáslapos SzT; Makkai, SzDPuszt. 125] | Tenentur insuper pecuniam kertako vocatam ab una scilicet sessione integra [Berkesz SzT; i.h.] Datur pecunia in pagis, kertako vocata 2 [i.h. 148 Kővár tartozékai urb-nak jb-szolgáltatásait összegező kimutatás].

Az antiqua sessio (őstelek) birtoklásáért a földesúrnak évenként fizetett jb-szolgáltatás.

kert-becsinálás kerítésrés-bedugás; astuparea unei găuri în gard; Zustopfung der Zaunlücke. 1597: Tudom(m) hogy zenafywet hagianak megh de ne(m) tudom ki zamara, Az kert bechinalast ne(m) tudja [UszT 12/90 Joannes Marton de S.lelek vall.].

kertbeli kerti; de/din grădină; Garten-. 1614: Minden kertbeli vetemenyt is, kapoztat petreselymet, Murkot, Repat az Ioszagban neüellen, hagyamat fokhagymat [Kv; AggmLt A. 83]. 1711: En is vágtam ... az kertbeli gyümölcsös fákat, az ur kerteit támasztottuk meg vélek támasz nem lévén [Besenyő KK; BfR IV.30/26 Szöcs Demeter (50) jb vall.]. 1758: kívántam Ngdnak kedveskedni részszerint a Kolosvári, rész szerént a sibai kertbeli 3 czirom, és hat narancsokkal [Zsibó Sz; WLt Árva Daniel Polixénia lev.]. 1773: constál, hogy Nemes N Enyed Várossában minemű Kőház, Pintze, Telek, és Kertbéli részért ... admonéaltattam volt az J Aszszonyt, hogy remittálja [Ne; DobLev. II/445.1a] 1805: a Kertbeli Gyümölcsös ... is sokkal pusztultabb állapotba van, mint mikor Hertzeg Péter Ur birtokába ment [Csekelaka AF; KCsl]. 1826: Az ezen Udvarház tartozó kertbéli Szökő kut Sharpirungok (!) quo építmények és kő metzszel ... 2096 Rfor 43 xr [Cege SzD; WassLt Jk

13]. 1829: a' kertbéli Házak kitakarításokra 39 Rf. 14 xr [BLt 12 kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

kertbíró falu/mezőkert/kerítés választott bírāja/biztos; inspector care supraveghează ȧarinii; gewählter Gehegeschulze. 1597: A C(om)p(ro)bat hogy eo az Molnos Peter kylseo Vduara kapuiat es az Tiboldi Mihaly haza fele walo Vetes kert foliasat soha ne(m) wegezett az falúuál (így!) hogy eo chynallya, es hogy Thiboldi Mihalt, chak az Regy Veteskert foliasabul választott a kert bironak. ezek feloll ne(m) választotta [UszT 12/131]. 1778: Tavul illő határkapu építtessék és kinek-kinek részekerti registráltassék, és valami más veteskertek a kertbíráktól ta(r)tattassanak felállítástól fogva; addig pediglen az falusbíró kötelessége lészen [Taploca Cs; RSzF 145].

kertbíróság falu/mezőkert(kerítés) választott bírói tisztsége; funcția de inspector supraveghetor al gardului ȧarinii; Amt des gewählten Gehegeschulzen. 1663/1728: Ha valaki Falus Birosagot, eskütséget es kert birosagot erdő es hatar pasztorsagot fel nem akarna venni, az ki erde(m)es reaja falu boszujan maradjon masnak advan azt az egy forintot az ki el viseli erette [Szentmihály U; Törzs. Jakab János más.]. 1757: Kertbiroságomba meg tanáltattam az ... jóságra jaro vetés kertet [Dálya U; Hr 1/8]. 1758: Viz kaput öt embernek kellett tartani ... külön kert biroság alatt kellett meg tsinálni [Tordátva U; Pf].

kertbírság kb. a falu/mezőkert(kerítés) rendben nem tartásáért járó büntetés(pénz); amendă pentru neȧinerea în ordine a gardului ȧarinii; Strafgeld für Nicht-Inordnunghaltung des Geheges. 1607 k.: Kweoölleo Kemenifalua ellen teot uolt tilalmat Kouacz Jakab, ahogy mentek volt rea kert birsagert amint az falubelj kert birak eleot teorvenj zerent ra verek volt az kertet [UszT 19/14].

kertbüti kertfenék; fundul grădinii; Gartenende. 1801: a Zágoni A(ndrás) kert bútiújének délfelől lévő Szegelete [Vaja MT; VH].

kert-csinálás kerítésállítás; făcutul gardului; Zaunstellung/machen | kerítésjavítás; reparatur/repararea gardului; Zaunbesserung. 1590: reszt ... keuanz ház eppitesbol, czyr czynalasbol, kert czynalasbol es egieb marhabolis [UszT]. 1604: az Actoris forgattia hogy Regen eleg zolgalat volt arrul az hazrul most(is) mi(n)d kert chinalasba, zedes vedesbe egyenleo terhet vonnak [i.h. 18/64]. 1610: ha mikoron a falunak szwksige uolt mind kert czinalasra rea hittak ha nem ment hat meg birsagoltak [Kadács U; i.h. 37c]. 1748: réam esvén, kért töllem a kert tsinálásra 5 Vonás Forintot [Kv; Bogdányi JK 104]. 1766: a Falusi Birák büntetik a kert csinálásban nyakaskodokat [MNY XXXVIII.207].

kert-csináló kerítésállító/javító ember; persoană care face/repară gardul; Zaunmacher/ausbesserer/steller. 1844: Kert csáló ember 15 [Born.F.IIib].

kérte vkinek a kérése; rugămintea/cererea cuiva; js Bitte. 1573: Cisar Antal, Chisar Andras es chisar peter-

ne, Azt vallik hogi Byzonial Twgiak hogi chisar Myhal 75 forintba arvlt meg kalmar ferenchnewel az hazra eok teorekettek kalmar ferenchneuel hogi Zent Marton-napig ely varya, Azkor fyessen meg, az eo kertekre Igerte Magat hogi ely varya [Kv; Tjk III/3.139]. 1574: Nagy Iacob varos Zoigaya vallia hogi Borbel Ianos kertere kwlte volt Eotet az vey haza Aytaya meg latny [Kv; i.h. 357]. 1595: 27. Octob(ris) Rauazdy Wr Wram kertere, Azzonnyunk ö fge örömere és vendeglesere Kenden, keretet Biro V(ram)tol hegedüseket és Lontosokat [Kv; Szám. 6/XVIIa.151 ifj. Heltai Gáspárné sp kezével]. 1633: az eo keglme sok kertere mentem uala egiczzer halni Szabo Jacobnehoz az Vranak ho(n) ne(m) letebe(n) [Mv; MvLt 290.124b].

kertecske 1. kis kert; grädinijá; Gärtchen. 1586: Zok peter vallia, megh erterm hogi Arullia lakatos Tamasne az eo kertechkeyet, velle egie(te)mbe ky Menek latny, kerdem mint tatta volna, Azt monda hogi husz frton Aggya [Kv; Tjk IV/1.578]. 1595: az haz ... eg' darab kerteczkeuel [Abrudbánya; Ks 42.B.22]. 1623: Ez ... kerteczjkét ... ada örökösön fiurol fiura Alvinczi Andras deaknak [Dés; KGy]. 1681: Udvar ház ablaka alatt lévő kis kertecske sövennyel keretett; fedele ighen bomladozott [Hátszeg; VhU 603]. 1694: vagyon ... egj kis hazatska kertetskejevel egygyütt [Borberek AF; BFR]. 1718: lévén az Piacz szerben egy pusztá romladozott kö háza nemes Curiaácskájával és kertetskéjével egygyütt [Torda; JHb XV/17]. 1772: Ezen kis kertetskébe nyilik égi Ajto [Szászfenek K; BethKt Mikes conscr.]. 1777: (A) nem Unitus Pap is Nehai Also Janos Uramnak esztendőként egy egy Baranyt adott ... az ott lévő Pajtatol es kertetskétől [Mezőpagocsa MT; BK. Vermesán Thoma (35) zs vall.].

Szk: *allodialis* ~. 1825: Egy ... allodialis kertecske vagyon a Falu also végiben [Körös Hsz; SzentkZs Consr. 323] * *gyümölcsfás* ~. 1802: Egy Gyümölcsfás kertecske, melyben vagyon termő és termékten 55 fa [Mezőrúcs TA; Slev. I Somlyai János udvarháza] * *méhes* ~. 1738: Ezen Vetemenyes kertnek az Felső résziben ... egy szegletben van egy Méhes Kertecske kerekdeden kerített jo Tamaszós Sátoros kertel bé kerítve [Szászvezzsöd NK; Born. XX/12] * *szegelet* ~. 1775: szegelet Kertecske [Dés; Pat.] * *vetemenyes* ~. 1726: egjebütt a vetemenyes kertecske körül, találatott valami rossz, Tütre valo porgolát kert [DobLev. I/124]. 1783: Vagyon gyümölcsös Szilvás, és vetemenyes kertecske [Nagyrapolt H; JHb XXXI/28] * *veteményező* ~. 1783: A Major Ház megett va<gy>on Veteményező kertecske tsellédek számára valo [Branyicska H; JHb XXXI/28]. 1843: tettzet admoneáltatni hogy a Teglavető helyen fel épített Házatskát és egy kis veteményező Kertetskét elrontsam [Dés; DLt 1358] * *virágos* ~. 1679: Belső, virágos kis kertecske Ez az Aszszonj eo Kglme haza mellett, és az Leany Aszszonyok hazai ablaki alatt vagyon [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 57]. 1842: egy virágos kis kertetske [O.kercsisóra F; TSB 51].

2. kerítésescke; gärdulej; Zäunchen. 1584: Ekkert Mihaly vallia, Zememmel láttam hogi ez varganę Annianak Aminemeo hitwa(n) kertechkeie vagyon ot vala és egy tamaz mellett Al vala, le haylot vala ... es vgy ken vala 'a Tamazt [Kv; Tjk IV/1.285]. 1721: a' Nagi

Enyedi Vartzogás uttza végin lévő gjümölcsösek ... eddig indivisé volt ... 's a' két fél között sem(m) circulus vagj kertecske körüllette nem építettett, hogj belölle hasznót vehette(ne)k volna [DE 2]. 1750: (A) templom és harangláb környül van véve az helységnek vékony tehetségéhez képpest valami kertecskevel, néhol támaszos is [Unoka MT; ETF 107.24].

Szk: *rekesz* ~. 1710 k.: Egy kis rekesz kertecske volt az ablak alatt, mely miatt az ember az ablakhoz nem mehetett [BÖn. 562] * *törpe* ~. 1804: a fenn irt kerteknek epitesire ugy keszüllenek az emberek, hogy a Pünkösöd Napja előtt esendo Heten egyszeribe fel tetetodgyon és be is fedődgyek, támaszul meg rakattasék az ut hoszan a kert vedelmére valo törpe kertetske meg csinaltassek [Zágon Hsz; Szentk.].

3. juhfejő kosaracska, karámocska; tirlisoarä, tirljää; Schafhürdchen. 1781: az előtt igaz hogy tsináltatott volt ... azon helyre egy kis Juh fejo kertet, és egy fél kajiba formát de azon hitván kertetske azonnal mindjart azon esztendőbe el pusztult, és nem emlékezem hogj tsak egyszer is fejték volna benne a' Juhokat [Perecsen Sz; IB. Valentina Máthé (60) jb vall.].

kertel 1. kerítésbe foglal, kerítéssel körülvesz; a ingrádijimprejmu cu gard; (ein)zäunen. 1589: Thudom hogi ez peres feoldet az darabantoknak az attiokis eltek valtoslagh Zaz Benedekkel ... Latam hogi vrunk Jobbagy kertelik vala, de en aszt Nem tudom(m) kj szamara kerteltek [Szu; UszT]. 1593: Vgian Ezeon Peres Heljet az Elotlis Meg tiltotta ugjan ezeon peres azt Monta Hogi Eo Nem tartozik ott vtatt senkjnek tartany sem kertolny (i.h.). 1690: az tavaszal Letai Istvan Ur(am)nak nap szamra kertelek vala [Aranyosrákos TA; Borb. I. Szöcs Janos (29) vall.]. 1739: Jól reflectalunk arra, hogi Posta Mester atyánkfia ö kglme maga requirálvan Instantiája által ... az iránt, hogy egj embert engedne meg a Nms Város a Posta kertb(en) lakni, hogj az által oltalmaztassa 's meg-tartassa ö kglme, hogj minden Esztendőb(en) ne kellessék kertelni meg kívánnya a Nms Város, hogj ... a kertet úgy procurállya 's maga is a rupturákat renoválgassa, hogj minden Esztendőben ne kellessék kertelnünk [Dés; Jk 513b-4a]. 1775: Gröff Miko István Uramnak az Néhai édes Attya ideib(en) ... birtam egy darab pusztá Jozságot ... és építeni akarék réa de azonb(an) N. Hoszszu Gergely Uram azt mondá, hogj többé ne kertelyük, mert ö keglmié ... a mű kertünköl fogta ki [Bodok Hsz; Eszt-Mk]. 1813: találtunk meg rongyolott, és félig fel kertelt sövény kertet Cserefa karok és vékony Sas fák közü kertelve minden fedél nélkül [Folyfva MT; Told. 18].

Szk: *udvarház-hely* ~ni. 1721: en mar Ngos Uram Udvar haz helyü kertelni Veszzőt, karot támaszt felesen hordattam kivanom alázatosan tudni Ngdtol be kerteltesseme s meddik [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.].

2. elkertel, (kerítéssel a magához) hozzákerít/foglal; a alipi terenului propriu ingrádind/imprejmuind cu gard; durch Zaun an das eigene angliedern. 1587: Twdgiaak azt hogj az Janko ferencz haza helieys oda valo Eoreoksegh volt mellet az Bossy (?) Peter hazához keriteltek kjn most az vduara vagion [Jedd MT; BálLt I]. 1610: Mikoron Bodoghazzonfaluan laktam, Akkor az hül az keöz kert uala most masutt belljeb kertelt az

arúak feöldebe [UuszT 48b]. 1617: az haz faranal En Engedelmemből kerteolt vala Gal Mihaly ot az haznal az kit most Berej Balint bir [Mv; MvLt 290.25b]. 1684: azon Udvarházhoz hány fundus van kertilve kiké volt annak előtte s mi formán szerzette volt Lipcsei Ur(am) rész Pusztájából egy darabát [Gyrf; Incz. V.63a]. 1767: az magom telkembben is még az atyám kertilte volt az Exponens Ur rész Pusztájából egy darabát [Gyurkapataka SzD; JHbK LIV/28.16]. 1801: ezen darab földeket, még az én gyereki koromban Uttzának szakasztották volt ki a Mlgos Possessoratustól; már most Amint emlékezem valami Negyven esztendőktől fogva Nemes Burzo Gáv-rilla azon uttzának ki szakasztott földet maga kertyéhez kertilte s máj napig is a Veje Nemes Pop luon birja [F.szőcs SzD; TKI].

3. (vesszővel) fon/sővényel; a îmleti gard din nuiele; umzäun. 1729: Tüzi fája, kertilni való vesszje a' Falunak elegendő vagyon [Cente SzD; JHbK V/2]. 1762: Kertilni való nyesett vesszőt a' Sajto Szin oldalához hoztanak Cur 7 Idest hét Székkel [Mv; Told. 15/57]. 1774: szamszédgyai ... az Aranyas, jo aproság kertilni való vesszők vadnak benne [Aranyoslóna TA; EHA]. 1786: vagyon Bornyu pajta Sővényből kertilve tapasz nélkül [Nagyilóna SzD; JHbK XXXI/5.8]. 1797: A' Székér szin mellett vagyon, egy cserefa sas fákból, ső-vénnyel kertilve szalmával fedett Majorságnak való kertil- [Ajtón K; CU IX.2.9b]. 1813: a' Bértz jo kertil- ni való vesszős nevendék Erdő [Udvarfva MT; Told.42].

kerteles 1. kerítés; gard; Zaun, Einzäunung. 1573: Kerik eo k. Biro vramat es az Tanachot hogi lassak Meg az hwl Alkolmatlan Zantassok kertelesek Leottek ... Es az vtakits hwl meg Zoritottak [Kv; TanJk V/3.79b]. 1596: Az Zentegihaz mezejen pedig holott ismet az kertil le vontak az Ik: az Arbiterek az mo(n)dgiak hogy vagio(n) vt az kerteles mellett, el mehetnenek s mehetnek, de azert teobzer kerteles ne(m) volt azon az helien [UuszT 11/67]. 1692: Vagyon ezen Gyümölcsös kert am. Eszak felől mely gyümölcsös kert körül mindenütt uy kerteles vagyon jo formab(an) lészával elkeszítve kivalt az udvar felől [Mezőbodon MT; BK Inv. 14]. 1746: Étető Ferencz vr(am) foglalta el magának azon darab helyet, de oly hytvány és Semmire kellő kertelesel tartotta ... hogy az hol az Falu márhája Sokszor Csordájais kívánt belé menni őt mehetett belé [Szentegedy SzD; WassLt Kis Pavel (79) zs vall.]. 1760: Az Udvar körül éppen semmi kerteles nintsen, az Tsűrös kerten kívül de ez körülis valami haszontalan már el sorvadozott ső-vény kerteles vagyon [Báld K; BLt]. 1799: a' Curalis helyi körül való kertelesek hól kijebb hól bejebb volta-nak, néha nagy része állott kerítetlen [Gyéressztkirály TA; Ks 89]. 1817: Az ezen Épületeket bé kerített kerteles minden fedél és támasz nélkül lévén, le dőlt, és Ső-vénnye tsak tűzre való [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz. Inv. 6.].

Hn: 1730: az also Kertelesben (k). in loco az Kertelesben (sz) [Szentlászó TA.; EHA].

2. vesszőfonadék; împletitürä de nuiele; Flechtwerk. 1755: (A) Majorház boronákra sokféle fákból paraszatosan építettett, mellynek füste Cserény alatt a' pitvarba szolgál, melly pitvar kerteles padolatott [Ludsd H; BK sub nr. 1020 Náláczí-conscr.].

3. sővényelés; gard din împletitürä de nuiele; Ruten-zaun. 1703: Mivel ezen Labrato Nevezetü helyel ... a Falu Fűvével egészen szabadossá hagyta, erdejével pediglen tűzre, kalongya kötök, és kosarak kertelesékre, ugy kalyibaknakis szabadossá hagyta [Zágon Hsz; SzentkZs]. 1799: A kemény(ne)k fel-állításáért kivén annak kertelesét, és a' létzéséért ... adok 3 ~ három Mforintot [Kakasd MT; DE XLI/4]. 1836: én Farkas Pál a Nyires patakánál el maradtam és ottan a sertés okol kerítésének kertelesét el bontottam [Kv; KmUlev. 3]. 1844: Az Istalat tsak mi szolgálatban foldozgattuk, mostis tsak támogatva van fákkal, es az oldala deszkával és kertelesél, a' kerteles pedig sárral meg van vájagolva tapaszta [Abafája MT; TSb 22].

4. gátsővény/sővényelés; dig din împletitürä de nuiele; Damm-Flechtwerk, Weidegeflecht. 1656: Ezen to keőreős keőrnnyül fűz fákkal leven megh ültetve, az to-nak belseő szeli reghi roszt kertelesel vagyon megh kertilve [UF II, 181]. 1856: Itt igen nagy hideg van — a' malom még nem jár mert a' víz igen kicsi, és az új kerteles mind át szűrődik [Kőboldogfva H; Born. E. IXa Török Viktor Török Antalhoz]. XIX. sz. m. f.: a gátakrol az ár-vát a kertelest el rontotta, a zápor tarto előtt a malom ár-kát meg követselte [Kadicfva U; PF].

5. határ/mezőkerítés, városkerítés; gard care împrejmuiește iarina/oraşul; Flur/Wiesen/Stadtzaun. 1739: Mint hogi . szoros parancsolatunk vagion városunk békerítettésére, végeztük, hogi Hadnagi atyánkfia, mentől hamarébb, a' tavalyi mód szerint jól bé kerítessen, csak három kapu helyek hagyattván^a ... egjébűt mindenűt jól bé kerítessen, a' kapu helyekre . . . jó strásák álltassanak a Strásákra 's kertelesekre való vigázók(n)ak az Hidhoz rendeltetik Pataki Daniel^b . . . ő kglmek, kik ha deprehándlyák, hogi vagi a' strása ki nem állana; vagi valaki hir nélkül bé jőne; vagi a' kertelest valaki által hágná 's ki rontaná, az ollyakat toties quoties Inspector atyánkfiak, Cum flor. 3 :/: 3. büntes-sék [Dés; Jk 524. — ^aKöv. a három kapu fels. ^bKöv. még két név].

6. (kerítéssel) bekerítés, kerítésállítás; ingrádire, împrejmuire cu gard; Umzäunung. 1589 k.: vagion ... feol-de eoreoksege, meliet oda az eo hazahoz be kertelek vala vgy teczik vala ennekem hogi akkoris az en feol-demre vitték vala az vtat az kertelesel [UuszT]. 1592: taüül vagio(n) Kis sarmas^a Zouattol^b es fatt nehez lenne oda vinnj kertelesre, hogi kjuel az zenatt be kertelek [Bált 89. — ^aK]. 1603: Korondj Sika Istüan Zabadi-táttia az falun való eőreoksegt kertelesre [UuszT 16/45]. 1650: noha teob feoldet es kertelet szakasztottunk ahoz, de sokal alkalmazamb az teob reszeknel . . . mert soueny mind az mezo felol esuen, kulseő es igen sok munkas faratsagos kertelesekkel ez az resz bantodik inkab megh [Folt H; BK sub nr 117]. 1680: Varga András és Varga Bálint hámorei szolgák voltak s kertelesel szolgáltak [Madaras Cs; CsVh 74]. 1733: Bartos Marton vram kesz levalni az penzt az mint meg vette volt Nemzetes Bakcsi Gabor uromtol az szőcs helyitt . . . az Verseg nem kap rajta mert mar el jött az kertelesnek az ideje [Albis Hsz; Blev.]. 1769: Dobollii Pál Uramnak juta a Her'sa Gyümölcsös kertnek hazul felől való fele része minden esztendőben a' kertelest egyenlő erővel végbe vigyék [Ne; DobLev. II/407.2b]. 1794: La Kopotsél . . . erdőtske nem hogi épültre való Fákkal

ékeskedne, de még a' Kertelésre sem ad alkalmas vasszőket [Nagyercse MT; EHA].

kertelésbeli kerítésállításhoz; la fäcutul gardului; von der Umzäunung. 1756: Értettük Nságtok(na)k az Ország uttja mellett lévő p(rae)tendens szántó földes Atyafiak iránt való Commissióját, hogy kertelés béli segítséggel légyünk [Torockó; TLev. 9/9.1b].

kertelési kertelésbeli; pentru fäcutul gardului; zur Umzäunung. 1843: Varga Katalin azt állítja, hogy szabad minden embernek házi, bányászati és kertelési szükségére onnat, ahonnet tetszik, annyi fát s vesszőt vágni, amennyire szüksége van, csak irtásokat ne csináljanak [VKp 86].

kerteletlen 1. bekerítetlen, kerítés nélküli; neingrädit, neimpräjmuut cu gard; zaunlos, nicht umzäunt. 1799: a' Curia néha nagyobb néha kisebb ki terjedésben volt bé kertelve, néha nagy darab része kerteletlen pusztán állott [Gyérnessztkirály TA; Ks 89]. 1816: Vagyon egy Bor szín, hossza 12. öl, szélessége 4. öl, fa ágasokra építve, melynek egy része meg van kertelve, és patitsolva a' más rész pedig kerteletlen, egészen szalma fedéllel bé fedve [Varsolc Sz; Born. XXIX.24/7]. 1828: Egy Livádska kerteletlen régen Ház volt rajta [Fűzkút K; LLt Csáky-per L.10. 490].

2. sövényeletlen; vesszőfonás/szővés nélküli; fără gard din împletitură de nuiele; ohne Flechtwerk. 1729: földön asott négy szegre faragott tölgy fa labakon álló náddal fedett, közönséges szekér szín kerteletlen [Buza SzD; JHbK V/2]. 1761/1818: egy szalma fedél alatt való hitván tapayz nélkül való gabonás vgyan ezen fedél alatt egy hitvány Istáló edgyik vége kerteletlen [Marossztkirály AF; CU]. 1786: Egy pajta jó fedélel, ágasokkal, de kerteletlen [Mezősámsond MT; Berz. 15.XX/18].

kertelget (kerítéssel) bekerítget; a ingrädii/imprejmui (incetul) cu incetul; nach und nach umzäunen. 1782: azon Jóság Sokáig pusztán állott, Jármí Uramék ismét réá téven kezeket kertelgetni kezdték, a' mikor eő kegyelmek bé kerteltették Groff Toldalagi Pál Ur eő Nga le vágatta és el hányatta [Galambod MT; Told. 29].

kertelhet sövényelhet (vesszőfonadékkal beszöhet); a putea imprejmui cu împletitură de nuiele; umzäunen können. 1600: Az Telekfalui Byro panazt teött wolt az eskwteknék Lukach kowachnera walami kert feiol, az wraim megh zabaditottak Lukach kowachnet, hogy kertelhesse(n) [UstT 15/211]. 1617: Minthogy az vezedelmes Jdeobe(n) Nem kerteolhetette(m) Nagy puztasagba(n) valem, az haz faranal En Engedelmembeol kerteolt vala Gal Mihálj ot az haznal az kit most Berej Balint bir [Mv; MvLt 290.25b]. 1684: N. Enyedi Asz<ta>los Simonné Szász Medjesi Fodor Anna aszszony meg jöven az futasbol el pusztult örökseget nem kertelhetette hanem Szempeteri Szöcs Janos csinált egészhoz kertel [Ne; DobLev. I/29].

kertelő 1. mn szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ ember kertelést végző ember; om care face garduri; Zaunmacher. 1680: Tudom hogy Varga

András az hámoron kertelőember vala | tudom bizonyly hogy Varga András és Varga Bálint az hámoron kertelő emberek voltak [Madaras Cs; CsVh 73,75] * ~ vessző kerítés/sövényvessző; nuiele pentru gard; Zaunrute/gerte. 1795: részint tűzifás kert és szőlő karoknak, és kertelő vesszőnek való^a [M.bükkös AF; EHA. — ^aÉrtsd: erdő].

II. fn 1. sövényfonó személy; persoană care face garduri din împletitură de nuiele; Flechtwerkmacher. 1677: Dancs Péter kertelő, vas kő és szalmahordó Varga András Tamás Márton Siket györgy ezek kertelők | Az kertelők szén égetésre való szalmát tartoznak hordani [CsVh 56–7]. 1725: Az kertelést vegezven adtam áldomást az kertelők(ne)k facit Den. 24 [Kv; Ks 15.LIII.5]. 1810: a' Vintzellér el küldett Kántor Josefhez kert tsinálni, de úgy hiszem, hogy ha Kántor Josef nem parantsolta volna, a maga Fejitol nem küldett volna egy kertelőt is [Adorján MT; Born. G. XIV.1 Csorba Györgye (40) vall.].

Szk: cédulás ~. 1681: Domokor Péter Csaki Péter cédulás kertelő [CsVh 102].

2. kertelő/sövényfonó munka; (munca de) împletitul nuielelor pentru garduri; Flechtwerk/Zaunarbeit. 1711: salvo honore két vono marhát még a Fársangba Sakács (!) Peter vr(am) fel fogván a Hamor számára avagy épületre akarja eőköt tartani, bizony it is szükséges volna bár csak kettő volna, mivel feles kertelőink, es egyéb dolgaink is volnanak [Impérfa Cs; BCs].

kertelt sövényelt, sövényezett; împletit din nuiele; mit Flechtwerk versehen. 1732: Ezen ... Udvar, és gjümölcsös kert mindenütt körös környül jó Sendely fedél alatt lévő, njesett vesszőből kertelt Sövény kertel van bé kerítve [Kv; Ks 40. Varia XXVIII]. 1772: A' Kertelt Gát és a' viznek fel vitele Hfl.8 [Kisfenes és O.léta határa TA; JHbK II.17]. 1804: Ujbol kertelt jo Tamaszos és fedeles kert [Borosbenedek AF; SLev.].

Hn: 1838/1839: Kertelt rét vagy Sántz (k) [M.péterlaka MT; EHA].

Szk: sövényvel ~. 1679: Csűrös kert ... körül roskatt fedel alatt levő, sok helyeken romladozott, nemely helyen fedetlen sövényvel kertelt [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 130]. 1755: vagyon egy sövényvel kertelt, de el senyvedt, tiz Marhának való gyenge Istálló [Ludesd H; BK sub nro 1020] * vesszővel ~. 1732: Ezen lovász udvar körös körül, jó sendelj fedél alatt lévő njesett vesszővel kertelt tapaszas kertel van bé kerítve [Köröd KK; Ks 12.1].

kerteltet 1. kerítésbe foglaltat, kerítéssel körülvétet; a pune să se ingrădească/imprejmuiască cu gard; umzäunen lassen. 1672: Kerteltettem az az (!) varas jobagival [Mv; MvRLt. — Tomai László kijegyzése]. 1676: az hol Gerendi Miklos Uram kezdet kerteltetni ot Tudom en Sarasi Thamasnenak egy Nehany rendbeli Osztvengait (!?) [Ne; DobLev. 1/24]. 1724: üdösb Dósa András Uram mostoha Annját Segitette maga jobbággival kerteltett [DLev. 2. XVIIIB]. 1730: az mely darab földet ... Balint János most kerteltet [Dés; Hr 5/39,40]. 1793: Az Zilahi Rémetis az idén ujra kellett mindenütt kerteltetni ha minden esztendőben ujra kertelyük sokban kerül [Hada Sz; JF 36 LevK 232 Vintze István lev.].

2. elkerteltet, (kerítéssel a magáéhoz) hozzákerített/foglaltat; a pune să se alipească terenului propriu îngrădind/împrejmuiind cu gard; durch Zaun zu seinem/ihrem eigenen angliedern lassen. 1639: a Sz. Geörgy ház alatt való feold feleol írja Kegld hogi az én birám fel szántatta volna . . . én ne(m) bánom semmi ellent nem tartok benne ha megh annyt kerteltetis ott elég h tágas az feold, en azt az darab helyet minden esztendeobe(n) kertel tartotta(m) mint afféle gialogh kert szokot lenni, ha nyarban tsinálták telbe ismét el égették, anélkül ha mit akarunk oda vetnys megh ne(m) maradhatna [Homoródszpál U; Szád. Redej Janus Nagy Tamáshoz, a fogarasi vár gondviselőjéhez]. 1698/1699: majd egy egész haz helyemet eo kglme maga haz helyéhez kerteltettet mellyet az egész Falu tud hogy enyim, de en mégis az jo Attyafiságért eddig pacialtam [Cege SzD; WassLt].

kerteltetés bekerítettés; ingrádire, împrejmui cu gard; Umzäunung, Einhegung. 1652: igirem eo kgl(ne)k egy darab régi Nemes pusztá szőlő helyet (: mellyet az erdő vőtt fel : adni, accedálva(n) ehez azis, hogy külön magának való hegy léven ez megh irt szőlő sem colaltatasa, sem penigh kerteltetesere nem erkezhetem Sothi Janas Ur(am) azért az fellyeb megh irt pusztá nemes szőlő helyet adá [Déva; Szer. Sothi János ref. esp. kezével]. 1763: hideg télnek idején minden fele való szőlőgátlatás — fagyos földbenn való karóztatás, kerteltetés, fagyos honytsokoknak egyenesen való doraszoltatása, és meg szűnés nélkül való építés [Hsz; UszLt 16].

kerteltetett fonattatott, sövényeztetett; împrejmuit cu impletitură de nuiele; umzäunt. 1694: Az also Csurnek Kerítése boronával fel rakott, az felső pedig Sövennyel kerteltetett [Kóvár Szt; JHb Inv.].

kerteltetik 1. kerítésbe foglaltatik, kerítéssel bekerítetik/körülvéttetik; a fi ingrádit/împrejmuit cu gard; umzäunt werden. 1727: A Berettyónak észak felől való részén jó csűrőskert vagyon, melynek egy része jó gyámos és lézás kerttel vétetett volt körül, más része új kerttel most kerteltetik [Nagyfalu Sz; ETF 108.16]. 1766: oly szoros ez a két Ház között való Vdvar, hogi ha ez két felé szakasztatnék, és kerteltetnék, tsak egy Hordotska Borátis egjik Gazda maga pintzéjébe nem vihetné szekérrel annival inkább szénával s szalmájában(an) lévő Gabonával szekerit ottan bé nem hajthatná [Torda; TJKt V.327].

2. elkerteltetik, kerítéssel hozzáfoglaltatik/kerítettetik; a fi alipit terenului propriu prin ingrádire/împrejmui cu gard; durch Zaun angliedert werden. 1769: ezen Fundusnak a farka, a hol keskenyedni kezd kerteltessék Boér Juon által a maga Fundussához [Ne; DobLev. II/407.2a].

kertépítés kerítés állítás/építés; făcutul gardului; Zaunmachen. 1571. Efféle keozteok való sok Ispanoknak zabadosoknak való zolgalatiok is zantassok vetesek aratassok kazalassok ezeknek be takaritassy zamtalan sok nekijek való kert es haz epitessek voltak raitok [SzO II,329 a székely nemzet foly.].

kertes 1. *mn* 1. kerítéssel bekerített; ingrádit, împrejmuit cu gard; umzäunt. 1710/1792: (A földek) egyi-

ke vagyon az kerek Nyiren belől az felső Lábban, kertes circiter hat vékás [Albis Hsz; BLev. Transs. 30]. 1721: a Csebernye uca végiben egy Kertes ret [Bh; KHn 11].

Hn. 1683 k.: Wagon . . . Reth . . . mellyet Kertes Rethnek hinak es tartoznak be kertelni [Perecsen Sz; SzVJK 70]. 1768: A kertes rétb(en) (k) [Sarmaság Sz; EHA]. 1840: A' Kertes rétb(e) (k) [Krasznahorvát Sz; EHA]. 1864: egy kertes kut völgye elnevezésű határ rész végibe emelkedő magos agyagos domb [Diosad Sz; Pesty, MgHnt XXIV,68b].

2. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ ember kerttulajdonos; proprietar de grădină; Gartenbesitzer. 1670/1740: Végezék azt is hogy valaki közönséges meg tiltott Határban vagy Ejjel vagy Nappal bé üzi Marhaját, valamenyszer be üzi, a Biro mind annyiszor egy egy forintra Zalogollya meg . . . Ha pedig gypü kerten menne bé a kertes Ember is minden be üzéséért büntettesse a Biroval ötven pénzre [Homoródszpál U; WLT] * ~ szomszéd kerttulajdonos szomszéd; vecin proprietar de grădină; Nachbar des Gartenbesitzers. 1593: Valazto Gergelne Orsolia vallia: vgian ezen keert seouennek meli zent peter feleol vagion az Caspar deak kerti végiben . . . akkoris, mikor eo birta vezekedes volt feleolle az magyar vcza kertes zomzedokkal | Kapaz Leorincz vallia: En nekem kertes zomzedom Gaspar deak, de azt tudom hogi igen gonduseletlen kertire, seot mostonnis puztaban all kerti [Kv; TJK V/1.435].

II. *fn* kb. kerített hely; loc ingrádit/împrejmuit cu gard; umzäunter Platz/Ort. 1792: különben valamint szintén az örökfal kerteseket, úgy ezen kapufákat is toties quoties hibáson találtatnák, hatalma legyen a falusi bírónak megbüntetni és az azokon lett károkat exequálni [Árkos Hsz; RSzF 148].

Hn. 1692: Felső kertesb(en) (sz). Alsó kertesb(en) (sz) [Torja Hsz; EHA]. 1783: a Kertes nevű helyben (sz) [Karatnavolál Hsz; EHA].

kertész grădinar; Gärtner. 1578: Az kertekre feő gongia legyen, feőkeppen Kys falwdon, hogy yol hozzáioik lathasso(n), kertezh ha talál, yoot tarchon [Kisfalud AF; OL M.Kamara Instr. E 136 Inreg. Fasc.34 Fol.104-6 V. Kovachoczy ut. Math. Niary gondv-höz]. 1621: Nagy Mihaly Negy eokren zekere(n) vizi Tordajg K. eo Nnak egy kertezet felesgesteol giermekesteol [Kv; Szám. 15b/IX. 158]. 1679/1681: minden féle vete-ménj annyi legyen benne^a hogi a mi a várbeli szükségstől megh marad benne, aszt adhasák el, es a kerteszt Conventioja szerint Contentálhasák azzal [Vh, VhU 675. — ^aA veteményes kertekben]. 1724/1779: Az Kertész szüntelen dolgozzék, az meleg Ágyakat, és Veres hagymát, az palántot öntözze mivel hogy szározság jár [Gerend TA; KS. Bethlen Ágnes lev.]. 1797: A kerti veteményekről ugyan vékonyon írhatok mivel itten semmi sinten a kertész eléggé igyekezett s ultetett vala kaposztat is eleget, de a balha mind el emésztette [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1807: Török buza csőül ki adtam . . . Szávuully kertisz és Pálinka Főzőnek 40 Vékátt [Dédacs H; Ks 98]. 1831: Fogadtam meg Székelly Gergellyt Kertésznek kinek fizetést ígertem az alább irtakat:

Egy Kalap, egy Szűr, két harisnya, két pár Csizma, egy ujj egy fejelés a maga számára, egy bőr mellyre való [Keménytelke TA; IB. Vass Josef ub kezével].

Szn. 1590: Kertez Benedek Zent Imrehi Vrünk kerteze [UszT]. 1614: Kertez Peter zs [Vacsári Cs; BethU 455]. 1632: Kertez Peter al(ja)s Zabados harmados [Fog.; UC 14/38.102]. 1655: Relicta Joannis Kertész [Dés; DLt 436]. 1727: Elizabetha Kertesz [Dés; Jk]. 1742: Kertész Ersök alias Miklos Déákne [Buza SzD; LLt Fasc. 109]. 1756: Kertész Miháj [Szentmargita SzD; Ks 23.XXIIb]. 1757: Kertész Geczi [Galac BN; WLt]. 1762: Kertész Sigmund [Ocfva U; IB]. 1797: Kertész Márton [Pujon SzD; WassLt Conscr. 502].

Szk.: ~nek tesz. 1731: Rusz Stefánt Kertésznek tették vala [Katona K; Born. XL.79 Sütő János (64) jb vall.] * német ~. 1662: Nimet kertésznek ... ruházatjára vinczi posztó uln. 10 [Fog.; EM IX.632]. 1794: Az kérdésben forgo Méhes Kert épült egy Conventio Nemet kertés igazgatása alatt [Mezőmadaras MT; BKG Laurentius Kiss (36) col. vall.] * uradalmi ~. 1823: Uradalmi kertész Ujbár Adám . kéri Arendába ... a' Praetorialis kertet — a' káposztás és Dinnyés kerteket [Déva; Ks 91. C.12].

kertészbiccsok kb. oltókés; briceag de altoit; Pfpromesser. 1817: Egy kertész bitsak | Kertész bitsok, Nádmez vágó kés [Varsolc Sz; Born. IV. 41].

kertészfickó kertészinás; učenic de grădinar; Gärtnerjunge/lehrling. 1736: egj kertesz Ficzkó is el szöket kit a kertesz vert meg [Récsé F; JHbT].

kertészfuszulyka paszulyfajta; phasoleus vulgaris; fasole (comună); Art Fasel/Bohne. 1811: Fejér kardos Fuszujka kupa 10 Sárğa Fuszujka 4 Kertész Fuszujka 3 [Ksz; Mk IX/109-hez].

kertészház casa grădinarului; Gärtnerhaus. 1656: Jnet job kez fele terven nilik az kertesz haz pitvarara egy felszer vas sarkos pantos ajto [UF II,153]. 1712: kellett az praenominalt Inctat ... Certificaltatnom ... Garend Lonán levő kertesz Hazamnak az Incta eo Nga által valo levagattatásából [Torda; JHb LIV]. 1794: mentünk a kertész hazba ... ezen Háznak 3 Ablakja ketteje lantorna az Harmadiknakis fele [Backamadaras MT; CsS]. 1813: Kertész Házban . Ablak meg rongyolot tarjával Nro 1 [Alpestes H; Told.18 Toldalagi Kata lelt.]. 1849: A kertész ház Ujjodan uj veres zsendejezés alat [Somkerék SzD; Ks 73/55].

kertészi szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: ~ oló metszőolló; foarfece de grădină/grădinar; Gärtnerschere. 1828: Fát nyiregető kertészi ollo el törve [Szentdemeter U; Told.39].

kertészinás učenic de grădinar; Gärtnerlehrling. 1662: Fogarasi egy kertész jnasnak Mikor liszen, kesz pinz per annum . f. 3. czipoja per diem ... nr. 4. Saruja ... par Nr. 2. Turo per septimanam ... libr. 2 [UF II, 223]. 1716: az kertész inas nem sokat Tud még [Gyeke K; Ks 96 Biró János lev.]. 1764: Tudé valamit abban a Tanu ki kerkedett volna azzal hogy eo vett két véka buzát a nevezett kertész Inastul [Bögöz U; IB vk. — "Szétsi Ferentztől]. 1768: a Kertész inastol penig hallottam hogy egy alkalmatossággal a gyümöcsön az Ur eő Nga kertiben kapta [Ks 25. III. 68]. — L. még UF II, 332, 481.

kertészkedik a grădinări, a se ocupa cu grădinărie/ grădinăritul; Gärtnerlei treiben. 1731: Rusz Stefánt Kertésznek tették vala ... s ... Kertész György mint Mostoha Attyával véle lakván, ő is kertészkedet mind addig, mig ... Mostoha Attya meg holt [Katona K; Born. XL. 79 Sütő János (64) jb vall.]. 1799: a' Fák ... mértékletes ritkítására Gazda kell, ugyan csak gazdálkodnak és kertészkednek azak aránt a' Szarvas Marhák és Sertések, a' Szarvas Marhák hogy csokrosobban nojjenek a' tetejeket azok(nak) el rágják, a' Sertések p(edi)g hogy inkább trágyázodgyék a' tövek fel turják [Aranyosrákos TA; Pk 7].

kertészkedő kertművelő; care se ocupă cu grădinăritul; Gärtnerlei treibend. 1731: Vankuly Vasziy Josika Moyses Ur(am) itten kertészkedő jobbagja [Kv; TJK XV/8. 30].

kertészlegény ajutor de grădinar; Gärtnerlehrling. 1812: Magyar János 19. Eszt(endős) az Exp(one)ns Migos Groff ur eő nsga Kertész Legénnye [Héderfája KK; IB].

kertészmunka (muncă/lucru de) grădinărit; Gärtnerarbeit. 1821: A Veteményező táblák körül lévő rosz egres és veress szőlő rendekis perjével el lévén telve Szorgalmatos kertész munkát kívánnak [Koronka MT; Told.].

kertészne grădinăreasă, nevastă de grădinar; Frau des Gärtners. 1662: Az kertész es kertészne vegyenek vizet, az var szűkeghere (UF II, 221). 1736: Lattam az Uram özvegy kertésznejét hogy szedte az Ur szőlőjenek az gypűjéről az Tövissét [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVIII/32].

kertészolló metszőolló; foarfece de grădină/grădinar; Gärtnerschere. 1757: Egy Kertész olló [Jobbagyfa MT; BálLt 71].

Szk: fatisztító ~. 1679: Fa tisztító kertész ollo nro 1. NB. (: eszt nem kellene oly rosdáso(n) tartani :) [Uzdísztpéter K; TL. Bajomi János inv. 110] * srófos ~. 1735: Srofos Kertész ollók [Szentbenedek SzD/Kv; Ks 40. XXVIIIc].

kertészpince pivniță de grădinar; Gärtnerkeller. 1681/1748: Ezen boltok véginél égi kis dészkázaton bé menven, vagjon a' Szegeleten égi kertész pintze benne valo Gyümöls tarto helyel édgjütt [Balázsfva AF; KvAkKt Mss lat. 236].

kertészség kertész mesterség; grădinărit, grădinărie; Gärtnerlei. 1715: engemet Pallerságra a Tisztek nem rendeltenek en akkor ide bé Fog(a)r(a)s(b)an Continuskodta(m), az kertészség(en) [Fog.; UII]. 1823–1830: A kertészéget is erősen folytatják [FogE 247].

Sz. 1826: A' Krajnik, és Colonusok között ősi Dézma széken végben vitetni szokot Szilva Computus még eddig függőben áll ... de a' Computus a' Krajnik Urra bizatott, mint a ketskére a' kertészség; In vgyan Separativum Votumon maradtam [H; Ks 111 Vegyes ir. Genesys Aloysius udv. bíró kezével].

kertész-spárga sfoară de grădinar; Gärtnerbindfaden. 1753: Kertész Sparga Nro I [Szentmargita SzD; Ks 11. 18. C. 11].

Szk: táblametsző ~. 1780: Tábla metző kertész Spárga 2 [Bethlen SzD; BK].

kértet kéret; a cere prin cineva/intermediul cuiva; bitten lassen. 1683: Kerekes Peternél van Száz Aranya nehanszoz kertétte mind halogata megh adasat [Kv; Ks 14. XLIIa Kornis Gáspár végr.].

kertfal kerítés; gard; Zaun. 1570: Az Estallo hean vaklek onnath Latta(m) Rea Nezttem hogy Kardos Myklos az zomsedazzont Az kert falhoz Thamasztotta vala es otth keozesedek vele [Kv; Tjk III/2.37].

kertfedél kerítésfedél; streășina gardului; Zaundach. 1821: a' régi kert fedél ki igazittására 1000 Praetyila Szeg [Déva; Ks 105.136.1].

kertfolyás kerítésvonulat; linia gardului; Zaunlinie/zug. 1591: az oculatorok megh lattak az kert foliast hogy ott nem volt eo nekj kertj s eo nem kertelj [UszT]. 1605: Janos deak azt monda hogy az kert folyasnak ket helyet rendöl volt [i.h. 19/95]. 1728: a kovats Domb alatt kert mellet vic(inusa) a kert folyás [Mogyoros Hsz; SVJK].

kertfonás kerítésfonás/szövés; împletirea/împletitul gardului din nuiele; Zaunflechten. 1766: az karók fell verése után főgtünk az kerteléshez, fel vivén az kert fonást valami övigni magosságulag [Csapó KK; Berz. 17 Fasc. XII]. 1823: méltotassanak engemet most ... egy egy szekér vasszóval fel-segíteni, a' kiknek pedig szekerek nints, a' kert fonással rajtam könnyíteni [M.köblös SzD; RLt Ignác István levita-lelkész kezével].

kertfonó kerítésfonó/szövő; persoană care face garduri de nuiele; Zaunflechter. 1606: Ez Ezteendeobe hogy az szegenieket, az ket swto hazak vamiabol kenierral fel nem ertem, szegeniek zamara ualo Erdeő le uagonak, kert fonoknak, haz tapaztoknak, Giwmeolczj kert eörzőnek attam ki [Kv; Szám. 12a/I. 15].

kertföld teren pentru grădină; Gartenboden. 1629: Tamas vram veot volna egy darab kert foeldet Paysos Istuan haza kerrül Kiralj ucczában [Kv; Tjk VII/3. 160]. 1669: Pataki Szabo Istvan Ur(am) Vön mi előttünk egy darab Kert földet [Pat.].

kertgabona-lopás furtul cerealelor din grădină; Diebstahl von Gartengetreide. 1727: Az Biro minden Eszten-döben ketszer őszszel és tavaszszal tartozik minden embert az kert Gabona lopásért meg eskütni [Szotyor Hsz; SzékFt 35].

kertgyepű szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion; lézsás ~ fedeles kerítés; gard cu streășină; Zaun mit Dach. 1618: az Atiam szeoleiet . en birom az Atiam . . mindenkor leszas kert Giepwuel tartotta [Vajdasztiván MT; RDL I.12 Baluani Miklos (50) Alia farkos ura(m) iobagia vall.].

kerthágó kerítésmászó; persoană care sare gardurile; auf Zaun kletternde Person. 1647: eő gialazot engemet elsőben Toluai(na)k kert hago(n)ak kialtua(n) [Kv; Tjk VIII/4.231].

kerthajlás ? kerítékanyar; cotitura gardului; Zaunkurve. 1773: A Kert hajláson külyel [Gyszm; GyHn 39].

kertház kb. kerti ház, filegória; pavilion (în grădină); Gartenhaus/laube. 1697: Voltam az Faboritába^a, szép kert házok és sokféle olasz gyümölcsfák voltak, szép vízi mesterségek, halastó, források, etc. [AIN 150. — ^aAlább egy másik naplóféljegyzésben: Bécsben a Favoritenstrasse császári kerttel és kastéllyal]. 1820: Ami reparatiók a' kert Ház 's egy szoval a Telek körül kelletik (így!); azt a' proprietarius ur meg téteti [Kv; Somb. II].

kerthely telek; sesie; Grundstück. 1592 k.: Annak vtanna Az kert helyeket fel rendelték, neki mertek Azt az puzta helyet az hul most az ress vagio(n), Az teorwe(n)y vtan kertelis tartotta. 3. etzendöbe [UszT]. 1722: ki jöttek vala azon helyre es egy hoszszu faval mérdelik vala azon kert helyet [Kvh; HSzjP Kantában lako Zernyesti Mihály (25) vall.].

kerti 1. kertbeli (kertben termesztett); de grădină; Garten- (im Garten angebaut). 1798: Az Urak Házának a Héjjában tanáltatt ... Ket kupa kerti aszszu Veres Szöllő [Vingárd AF; KCsl].

Szk: ~ bab. 1692: az oldalban elő egy darabig öreg kerti bab es kerti borso [Szentimre MT; JHb Inv.]. 1728: harom ejtel kerti borso, harom ejtel kerti bab [Aranykút K; Ks 55/73 Gr. Petki Dávid inv.] * ~ borsó. 1629: Fejzer kerti borso [Szentdemeter U; LLt]. 1647: Kerti borso met. No. -/2 [Drassó AF; BK 48/16]. 1744: Mezei borso Kerti borso [Buza SzD; LLt 181.B]. 1754: Kerti Borso Metr No 3 1/2 [Buza SzD; LLt 169 Litt.B] * ~ egres. 1621: Ebedre ... az eő Nagha^a konihaiara attam ... Kerti Egrest . . d 10 [Kv; Szám. 15b/IX. 35-6. — ^aAz I. Bethlen István gubernátorára] * ~ egresfa. 1669: Hidkapu előtt, az Szamos mellett levő kertemet ültettem be az sövény mellett körös-körül szilvacsemetékkal és kerti egresfával [Kv; KvE 210 LJ]. 1699: egy veteményes, es viragos kert ... első tablajaban vagon fog hagyoma, ennek egyik oldalát kerti egresfák^a [Szentdemeter U; LLt. — ^aTi. szegélyezik] * ~ faszulya. 1728: Kerti Faszulja metr. nro 3. [Aranykút K; Ks 55/73 Gr. Petky Dávid inv.] * ~ faszulyka. 1741: találtunk . . kerti faszulykát metr. 3 [Mezőbánd MT; LLt 146.B] * ~ jülemilevirág calendula officialis. 1719: Kerti Fülemile Sarga Virágot (: Deakul Colendula Magyarul Sarga pere-misnek hijjak :) harom lotot meg Szedven Szeppen az virágát ... Eger fark fü Levelet virágával edgyut tegyek ezeket egy üvegben, melyre Toltsenek jo erős egetbort egy ejtelt ebből kell edgy edgy kalannal adni az Cselednek innya Reggel [Ks 54.84 Medicina instructio] * ~ gyümölcs. 1730: A' Keczeli Uramék Jobbágyitúl nem tarthatni a' kerti gyümölcsököt is [Türe K; Told. 28] * ~ köményviz. 1697: Elés bört . . Itt vad-(na)k ... Fa hej viz. Borza viz, Rosa eczet. Kerti kömény Viz. Citrom lév. Gyöngy virágos egettbort [Borberék AF; Mk Alvinczi Péter inv. 3] * ~ rózsza. 1679:

Kerti rosa Első vize üveggel nro 1. 2dik vize üveggel nro 2. [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 47] * ~ *sáfrány*. 1721: Kerti Sáfránt nem kaphattam hanem veres kápaszta Palántot és Török borsot küldtettem [Ks 96 Bornemisza Imre lev. Nsz-ből] * ~ *szőlő*. 1716/1764: (A szőlőt) En nem ugy zalogositam hogy magamnak arra valami Just csinalljak azon kerti szőlőkb(en) hanem hogy pusztulásra ne jussanak [Ne; DobLev II/352]. 1727: Ezen Szilvást és a' fenn említett Kerti szőlőt, az uttza felől körös környül jo satoros és fedett kert vészi környül [Csákgigorbó SzD; JHbK XXVI/13] ○ *Hn*. 1754: A' Kerti Szőlő-ben [Erdőcsinád MT; EHA] * ~ *vetemény*. 1639: Ezen esztendőben mindenféle mezzei vetemény igen bővön volt ... Kerti vetemény is bővön volt dinnyén kül [ETA IV.60 HGN]. 1706: Fejer borsó Cur 1. Kerti veteme(n) Arpa // 2 murok Cub. 1. petreselye(m) // 1 1/2 Tubák libr. 300 [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1805: Fogadtam meg Sütő Karátsont ... udvari Majorosnak Kőteles lészen ... mindenféle Kerti Veteményeket bővön természeteni [Erdőszengyel MT; TSb 43].

2. kertben használt; pentru grădinărit; im Garten gebraucht. 1791: Egy kerti két águ kiss kapácska [Déva; Ks 108 Vegyes ir. Grék Mikucz keresk. hagy.]. 1864: Egy romlott, 's kerti takarító targaricza [Mihálcfva AF; HG Br. Gerliczy lev.].

3. kertben dolgozó, kertészkedő; care lucrează în grădină; gärtnernd. 1818: Irad mijen jo kerti Gazdaszszan vagy én azan ugyan örvendek tsak hogy egyebekbe is jo gazdaszszan légy a kerti Gazdaszszanság mind hiába valo még Kolosváratis ha a Férje nintsen állapotban (!) [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

4. ? kertre néző; care este spre grădină; zum Garten sehend. 1829: Tizenkét a kerti szálába falra valo Tükrös gyertya tartora 60 Rf [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

kerttirtás plivitul grădinii; Gartenrodung. 1600: Beoyt keoszepe vthan valo hetfeon Attam az zeginiek kerte keorwl valo Sowennek chinalasaert, es az fwz fa le vagasaert, es kerti Irtasertt f 3 d 80 [Kv; Szám. 9/XIII. 3. Damakos Máté isp. m. kezével].

kertivetemény-tartó kertivetemény-tároló; pentru păstratul zarzavaturilor din grădină; (Garten)Gemüsespeicher. *Szk*: ~ *pince*. 1656: Jnnett eleb menven ugyan job kez felől vagion egy köböl rakott kaporzta es egyeb kerti vetemenj, petreselljem murok retek etc. tarto pinche [Fog.; UF II, 153].

kertjáró I. *mn* szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: ~ *bíró* kerítésbíró/biztos; inspector care supraveghează gardul țarinii; Taunschulze. 1617: Teorue nie penigh ennek az harm falunak ez uolt hagi az harm falubol harm kert jaro birott ualaszanak, megh ugian az harm falubol eott eskütt embert az harm falunak kertinek teóruenie el igazitasara hagi az kert jaro bironak Szent Laszlorol Balintfaluara tauazal ala kellett jóni Szent Görgi napban az kert mellé, az Madarasiaknakis elő kellett allani az kert mellé. Azert az Balint falui kert jaro biro melkolt az kett falu kert jaro biroja az kert melle nem mehetett Elso Jarason mindenik falubeli kert jaro biro, kiki faluiabon hadgia meg

az réses embereknek hagi megh czinallja kertitt [Msz; Törzs].

II. *fn* 'ua.; idem'. 1617: Elso Jarason kiki faluiabon hadgia meg az reses embereknek hagi megh czinallja kertitt, elsöben megh ne büntessek Masodik jaras minden res kett, kett pénz Harmadik Jarasis minden res kett kett penz, de az kert jaro az kertes embert az borra kel hini annelkül megh nem ihattja (igy!) [Msz; i.h.]. 1769: Minden ember tartozik egy forint büntetés alatt Szent kereszt fel magasztalása napjára^a a maga vetés kertit fel tenni, ha ki pedig fel nem tenné a Kert jaro egyszer tartozik admoenalni, azután ha ki konokságra, és makverősegre (!) vetven magát elsöbben a Biro az egy forintot a kertjaro pedig 12. pénzt meg vehessek toties quoties [Zetelaka U; UszLt XII.89. — ^aSzept. 14].

kertkapálás săpatul grădinii; Gartenhacken. 1600: Az kert kapalastol es Seweni fonastol, es foldozgatastol az el mult Tauazsal fizettem f 1 d 20 [Kv; Szám. 9/XIII.3 Damakos Máté isp. m. kezével].

kertkapu mező/vetéskerítés-kapu/kijáró; poarta țarinii; Gehegetor. 1773: a' Vetésre ki jaro kert kapun belül [Mv; MvHn].

Szk: *csűr* ~ szérűskert kapu. 1734: Az Csűr kert kapun ki jöven bal kéz felől vagion egy fedél alatt bornából rakott öt Sertés paja, körül bé kerítve fedeles Söeny kertel [Datk NK; JHb D.1 Gr. Bethlen Farkas inv.] * *csűrös* ~ szérűskert-kapu. 1694: Csűrös kert kap(u) ... vekonj szerű kapu félfával egjüütt [Kisened AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

kertkaró kerítéskaró; par/stilp de gard; Zaunpflock/pfahl. 1732: vagyon edgy darab Erdő a Hoszszuban az élen ... néhol kert karonak valo Csere és gyertyán fátis találhatni [Szászsztyakab SzD; EHA]. 1762: az Ádám Czigányne Fejét Török Mihály úte meg jó darab fával mint egy kert karo [Balavásár KK; Ks 17. LXXXI. 13]. 1777/1780: Vagynak ezen Falunak határan ... Erdők, melyekben elpusztult voltak miánn már Tüzi Fánál, és Némelyikében kert karonál egyebet nem igen lehet tanálni [Alparét SzD; JHbK LII/3.99]. 1790: a josszággal most szőlő s kert karot és kertelni valo vesszűt vágatok, mert az ökreik(ne)k hasznát nem vehetjük [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1805: Ezen erdőben jó kert karok(na)k valok tanáltatnak, egy néhány kopás is van benne [Gambuc AF; TGsz 48]. 1842: az Egész Erdő fiatal gyéresen hagyatott, mint egy jo Kert Karo vastagság fel eresztett Cserefás fiatal erdő [Kakasd MT; DE 2].

kertkaró-csináltatás făcutul parilor pentru gard; Zaunpflockmachen. 1731: Hanes Jakab Ura(m) ... requiraltattya ... a Ne(m)es Tanacsott kert karo és Támasz Csináltatás végett [Dés; Jk 411a].

kertkas 1705: azt mondotta, hogy holnap ő is el fog menni, mi pediglen a gubernátorral a kertkassal is maradánk, holott igen nagy készületünk volt, hogy mi is az úrral kimenyünk a táborba [WIN I,607].

kertkerítés gard de grădină; Gartenzaun. 1783: Az egész élet körül gjenge kert kerittes [Algyógy H; Szentk.].

kertkészítés kerítésállítás; făcutul/facerea gardului; Zaunmachen. 1847: (Varga Katalin) felszólította és biztatta az embereket, hogy az ispánságot kérdezzék meg, hogy miféle hatalomnál fogva tiltatja el az embereket a szabad erdőléstől, kertkészítéstől [VKp 193].

kertkőborlás a kertekben való csatangolás; hoinărea-la/hoinăritul prin grădini; Gartenbummeln/schweifen. 1593: az wst giarto Mustoha fiat es hegedws Istuanne fjaít fogtatuk megh kert kőborlasert attunk zolgáknak d 8 [Kv; Szám. 5/XX.172/6].

kertkőborló a kertekben csatangoló; persoană care hoinărește prin grădini; Gartenbummler/schweifer/streicher. 1620: Sok panazolkodások voltak ennek előtteis, mostan vyabban vadnak, az majorok, kertek fel teőresse, Zarak le vonasa es kőborlasok fellől ... mel- liek hogi valaha megh Zwnnienek, es hogi az kert kőbor- lok megh zabolaztassanak: vezetek ... hogi Biro vram ... hadgia megh valoban az Barnasiboknak hogi zwn- telen az majorok es kertek közézőt Jarjanak, vigiazza- nak, kialtkeppen(n) pedig Eszakanak Jdejen, es vosar- napokra virradologh [Kv; TanJk II/1.297].

kertláb "?" 1841: 'A Kerítették a patak felől is mind jok, azoknak egy Lábja Nyoltz s fél szál uj des- kából — a' többi kert Lábak pedig az Uradalom által tavaly igazittatván meg [Km; KmULev. 2].

Hn. 1835: A' kert lábakra rugo lábba (sz) [Erősd Hsz; EHA].

kertlítás kerítéslítás/szemle; inspectarea gardului ja- rinii; Zaunbesichtigung. 1727: Falu mérés kartin valo résnek kert látáskor, először kilencz pénz az büntetése [HSzj mérés kert al.].

A falu mező/vetés-kerítése épségben tartásának ellenőrzése céljából a kertbírók és a mezőpásztorok — esetenként más ahhoz érő falusiakkal társulva — bizonyos időpontokban szemlét tartottak; ezt a szemlét illeték a címszóbeli elnevezéssel.

kertláb I. mn határkert-ellenőrző; care supraveghea- ză gardul ja rinii; Gehegeaufseher-. Szék: ~ bíró határ- kert-bíró; inspector care supraveghează gardul ja rinii; Gehegeaufseher/schulze. 1617: Mikor az harom falu^a törvénye fel habarodot gomoliodott volt tehatt akkor ugi uegesztünk wolt hogi az harom falu^anak eott esküttje ... igazicza az kert lato birokal [Msz; Törzs. — ^aBálintfva, Madaras, Szentlászló].

H. fn határkert-bíró; inspector care supraveghează gardul ja rinii; Gehegeaufseher/schulze. 1727: Az tano- rok kert, kapu, ha rés. énar 10 ha csak annyi rés vagyon is hogi az kert láto az süvegít által hajthattya rajta [Kis- borosnyó Hsz; SzékFt 36].

E címszót vö. a kertjáró al. idézett adalékokkal.

kertléssa kerítésfedél/sátor; streasina gardului; Zaun- (hall)dach. 1651: Torda Sigmond Hoza louc Diosi Nagi Miklosnehoz Diosi Nagi Miklosne be futh az Hazba Torda Sigmond oda Mene szinte az Diosi Miklosne Aszzyonyo(m) Haza melle az kert lesza melle Tarta az puskat es ugi loue be az Hazra [M.köblös SzD; RLt I Matae (!) Giorgine (25) jb vall.]. 1744: a kert léssa alatt küsed arnyék alatt vadnak az ekék nro 3. Borona nro 6. [LLt Fasc. 67].

kertmegi ? a falu/mezőkerítésen kívül lakó; (persoa- nă) care locuiește în afara gardului ja rinii; außerhalb des Flurgeheges wohnende Person. Szén. 1614: Kertmegi Mihaly de Giulatelke (jb) [Szentábrahám U; BethU 176].

kertoldalú kb. sövényfalú/oldalú; cu perete din împle- titură de nuiele; mit Heckenwand/seite. 1812: Major Ház ... fedele Szalmából valo ... Vagyon a' Ház végé- nél egy hitván kert oldalú Marha Pajta viszont Szalmá- val fedve [Szászfenes K; Ks 76 Conscr. 19–20].

kertpalánk kert-deszakerítés; gard de uluci; Bretter- zaun/planke. 1822: Dobolyi István MKoppándi Curiá- ja ... Az Udvar Galambugas kapuja, fain kapu, és ajtó- félfákkal ajtóval, és 11 tábla cserefa sasok közé rakott kert palánkkal Rft 100 [Koppánd AF; DobLev. V/1057. 8b].

kertész parte de grădina; Gartenteil. 1880: Kozma János gondnok a temetővel határos kertész megvétele iránt a néh. Kozma Bandi András örökösével alkudo- zásba ereszkedett. [M.bikal K; RAK 354].

kertrevaló kerítésnek való; pentru făcutul gardului; für Zaun (bestimmt). 1815/1817: A Sáros Patakan kü- lyel (e) ez Bükk, Gyertyán és Nyir bokros, kertre va- lók is vagynak [Vágás U; EHA].

kertsövény sövénykerítés; gard din împletitură de nuiele; Heckenzaun. 1675: Madarason levő Zalagos ud- var haz ... az haz be kerítettven vagion mind udvaraval Csűrös kertivel vetemenies kertivel szilvas kertivel jegi vermes kertivel mihes kértivel mindezek be vettetteten környül leszas kert sövenniel [Mezőmadaras MT; Borb. II].

kertspárgázó szk-ban; în construcții; in Wortkon- struktion: ~ spárga sfoară de grădinar; Garten-Bindfa- den. 1836: Három Kert 'spárgázó Spárga [MNY XXXVIII, 306].

kertszagú dtv (care) miroase a grădina; nach Garten duftend. 1879: Ne ütődj meg, hogy egy kicsit kertszagú ez a hasonlat. Ide az ablakra hajlik egy almafának virág- zó ága [PLev.54 Petelei István Jakab Ödönhoz].

kertszeg '. Hn. 1637: az Kertszegb(en) (sz) [Borsova Cs; EHA]. 1720: Az also Bedecsi mezőben (en) Kert Szeg- ben (sz) [Szentimre Cs; EHA]. 1722: A' Kert szegen alol a' kert hoszszab(an) (sz) [Zágon Hsz; EHA]. 1754/1835: a Felső Forduloban: a' kert Szegnél (sz) [Szárhegy Cs; EHA]. 1841: Kertszeg nevű helyen (sz) [uo.; EHA].

Az utógaz szétágazó jel-ei (TESZ) közül talán legajánlatosabb a 'szöglet; Ecke, Winkel' v. a 'határterületrész' jel-vel számolni.

kertszőlő kb. kerítéssel körükerített szőlő; vie ingrá- dită/împrejmuită cu gard; umzäunter Weingarten. 1589: Biro vram eztis megh kialtassa, hogy Akinék kert zeoleye vagyon hazanal, ha eottwen, hatwan, vagy 70. veder bora lezen, az az Nioiczwan vederre Nem telik, hat Abbol dezmaawal Nem tartozik [Kv; TanJk I/1.116]. 1595: Egi legennek hogi az kert zeoleot eozerte es tizio-

gatta attam f 5 d 32 [Kv; Szám. 6/XIII.5]. 1627: wiczey Mathenak ... Fenesen az kert szeleőbeől Jutot fel Hold [Kv; RDL I.131]. 1680: Adá és vete Zalogba(n) az Tövis Uca vegin Nms Kert szőlők között ... egy csoportbul allo Kert szőlegett [Ne; DE 2]. 1817: a' Czigányoknak egy része ... a' Sántzokat ujjították még, más része pedig a kert szőlőnek also Tábláját terítették bé Trágyával [Héderfája KK; IB. Veress István tt kezével].

kertszőlőcske kerítéssel körülkerített szőlőcske; vișoară îngrădită/împrejmuată cu gard; umzäuntes Gärtchen. 1684: egy kert szőlőcske az falu végén [Borosbocsárd AF; Incz. V.52].

kerttámasz kerítéstámasz; proptea pentru gard; Zaunstütze/halt. 1768: a Lüget nevezetű helyben ... vagynak nagyobb mak termő Cserefák is, de inkább fiatalas kert támasznak, és karonak való [Inaktelke K; Ks 74/56 Conscr. 40]. 1844: miis egy terített rudot vettünk ele melyet Kis János az Horváth Sigmond kert támasza alatt el tört és ezen Két darabbal mint ittas emberek futattunk Fejér Dani után [Bágyon TA; KLev. Nutzuj János (21) vall.].

kerttámasz-csináltatás fácutul proptelelor pentru gard; Zaunstützemachen. 1731: Hanes Jakab Ura(m) ... requiraltattya a Ne(m)es Tanacsott kert karo és Támasz Csináltatás végett [Dés; Kj 411a].

kert-társaság kertközösség; asociația proprietarilor de grădini; Gartengemeinschaft. 1793: Rakos hataran levo Tomal nevezetű kert Tarsasagnak Hútes Dekanya [Aranyosrákos TA; Borb.].

kerttétel kerítésállítás; fácutul/facerea gardului; Zaunmachen. 1711/1792: az köz kertetis belol Etzken András Uram tegye ... egy borza fatskáig ... több kert tétel Etzken Moses Ura(m)mal köz [Dálnok Hsz; BLev. Transs. 28].

kerttrágyázás gunoirea/gunoitul grădinii; Gärtdüngung. 1853: ha leveleimet rendre meg olvasgatad abba én sokat kerdeztem borso lentse vetésről kert trágyázásról [Kv; Pk 6].

kert-ugarlás kert-felszántás/törés; aratul grădinii; Garten-Umbrechen. 1853: ha leveleimet rendre meg olvasgatad abba én sokat kerdeztem borso lentse vetésről kert trágyázásról kert és kender földt (!) ugarlásról [Kv; Pk 6].

kertű vmilyen kertes; cu (un anumit fel de) grădină; von irdeneinem Garten. 1767: Vagyon a' Buza Piatzon egy régi romlodozott épületű, nagy telkű és kertű Ház [Ne; DobLev. II/380. 1b].

kertvágatás kerítés-levágatás; dărimatul gardului; Zaunfällung/niederreißung. 1750: az szolgám volt oda az kert vágatásra [Szentmargita SzD; Ks 17. LXXXIV. 15].

A törvénytelenül felállított kerítést a birtoklásban megháborított közösség (falu) közös erővel levághatta, eltávolíthatta.

kert-vagdalo kerítés-levágó; persoană care dărimă gardurile; Zaun abreißende Person. 1651: Todoroczki Ferencz Annor(um) 28 Nemes személy ... Erős Hwthi uta(n) az szitkok és kert vagdalok felől mindenekb(en) ugj vál mint az 1 Testis [M.köblös SzD; RLt 1].

kertvég kertfenék/bütű; fundul grădinii; Gartenende. 1786: Most a joszággal veszszőt s karot hordatok, hogy a kert végb(en) lévő gyenge kertet s a major akol körül még egyszer fel állítsom [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Hn. 1671: A Kertuegre menő földnek az tanorok kapu felől valo fele (sz) [Szentimre Cs; EHA]. 1720: Kert végén (sz) [uo.; EHA].

kertvessző kerítésfőző; nuiele pentru gard; Zaunrute/gerte. 1767: Ezen Erdő Tziheres elegyes fából álló elég sűrű tsak hogy egyebet kert vesszőnél benne nem lehet vágni [Ozd AF; EHA]. 1840: Bőlkény Marhássai kert vesszőt hoztak ide^a a tsikos kerthez [Bor. G. XXIIb. — ^aGörgénybe (MT)].

kertvetemény zarzavaturi (de grădină); Gartengemüse. 1724: Ha valaki kert vetemént pusztitana és más ember gyümölcsös kertit koborlaná pusztitaná lopná forint az büntetése [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 32].

kertzálog büntetésfajta; un fel de amendă; Art (Garten)Strafe. 1670/1740: Vegezék aztis, hogy ha a kert Birák tunyálkodnának, gyakorta ki nem mennek a kertre az alatt a kertekről kár lenne valaki panaszlana akkor a Biro büntesse meg így egy kert zálogra [Homoródsztpál U; WLt].

kerül 1. a face un ocol; einen Umweg machen, umgehen. 1572: Szylagy Myhal az mas wczara kerőle [Dés; DLt 182]. 1586: Somogy Janos es Ersek Balint Zena vczay Capitanok valliak Az kialtasra fel vgrank, es ferencz Deakai teobbenis Az Kerten feeliwl kerewlenk [Kv; TJK IV/1.563]. 1593: Die 5 septembris Kendy Sandor hogy altal nem mehetet az zamoson mert igen nagy wolt kerult Jde [Kv; Szám. 5/XXI. 112-3]. 1605: Az mikor az ott valo eórekesek azon jartak, az eó magokera kellet kerúlnik (!) [UzszT 19/41 Lucas Kouacz de Marefalúa vall.]. 1630: az szolgaja fut vala puskatiss fel tekere hogj ... az kertreöl kerül s az Ablakoniss be leő reajok az Eötwőseőkre, mert megh hal az vraert [Mv; MvLt 290. 204a]. 1751/1753: a' miá kerülnek kell [Koronka MT; Told. 78]. 1769: a' nagy aár miatt az ország uttyát kerülven az Utazok, a' rétre bé taptannak [Apahida K; JHbK XLII/24]. 1849: Cseh Sándor Ur ott bé szököt a Kükölőbe és átusván — úgy menekült meg; De ekkor is a Molnár Lovára fel ültették Kosztándin Nouujt s utánna futtatták s tsak a volt a szerentse hogy a Lovál egyenesen nem mehetet az Iszopos mart miá s mig került ez el hányván a Gunyját el haladt [Héjjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.].

Szk: ~i az erdő. 1590: Biro vram ... ket Itwalo zalogos Embeort fogoggya(n) a kik az Erdeoket koroskent kerwlyyek es io wygazassal megh eóryzzek [Kv; TanJK I/1. 134]. 1798: egykoron a midőn én mind Erdő Pasztor az erdőtt kerültem volna ottan tanaltam egy szekeret Két Bihalyökerrel [Ádámos KK; JHb XIX.58.8] * *ab-*

lakra ~. 1597: Desy Mathene Anna wallia az legeny .. hogy az zoba aitaia(n) be nem meheti az ablakra kerüle, ot hoga be [Kv; Tjk V/1.117] * *ajtóra* ~. 1631: kettőnk az kertről hagat be, ketteőnk Ismet az uca ajtóra került [Mv; MvLt 290.239b] * *eleibe* ~. 1570: vgian eleyben kerwl volt, Mond neky Janos kenez hogi ely Mennyen eleole Mert megh wtthy Balint Thywadart [Kv; Tjk III/2.9]. * *háta megé* ~. 1802: Müller Ferenczet mind tsak Szemmel tartotta, és orozta, mind tsak a' háta megé kerülni igyekezett [Déva; Ks 115 Vegyes ir.] * *hátnál* ~. 1598: az fogoly Bachy Thot Jstwant egy bottal agyon ewte hatul kerewle s vgi ewte moralisaggal agion s mente(n) el fűta onnet [Kv; Tjk V/1. 204]. 1746: (Az alperest) hátul kerülven orozva főben akarta ütni [Torda; TjKT III.45]. 1804: amint le habult az Exponens Vana Togyer hátul került egy Bottal és ... meg ütötte [K; KLev.] * *kívül* ~. 1773: én és a Kis Aszszony Juliska kívül kerülven az ablakon neztünk bé [Selye/Magyaros MT; BetLt 7] * *oda* ~. 1632: ez az Szeőcz Mihalyis ... mind ala mene az patak mellett, szinte(n) oda kerüle az hun az aszony merit vala, s ot latam hogj eleget beszellenek [Mv; MvLt 290.84a].

2. *átv* is jut; a ajunge; gelangen/geraten. 1600: Hogy walaki birta volna azth az eőreőksigeth Barta Mathiasnal es fiainal egyeb, soha nem emlekeze(m), hanc(m) annak vtanna Barta Matthiasnak holta vta(n) wgy keőrwlt Osvatekhez (!) [UuszT 15.89 Zabo Sebastian Wdwarhely (74) vall.]. 1657: Az törökség is hazájában takarodék. Manszfeld nem akara békelleni, hanem Velence felé indula, hogy török földén által azon kerülne hazájában; de az útban megholt [KemÖn. 78]. 1765: Bagosi Erzsébet udvarába került egy Kudor nevű szabónak Zabi Pistata nevű zabigyerek inasnak [Bh; BfN]. 1785: Nyegre Blaguj Szavatyossát adja hogy kitől került a' Fejsze [M.nagyzsombor K; KLev. Parucza Aleksza (32) zs vall.]. 1786: a Juhokhoz nem mertem tsapni félven attól ne hogy a farkasok szájába kerüljenek [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1840: Hát az 3-ik on huszas honnan, és kitől került hozzád, mert mind a három egy datum alatti? [Szu; KLev. vk].

Szk: *birodalma* alá/*birodalmába* ~. 1662: már menynyi accessiója, nevekédése lón mind birodalmának s magyarországi jóságának^a s azokbul való jövedelmének az egész hegyek aljai fő boros és nagy jövedelmes városok, faluk birodalmába kerülven, akárki is megitélheti | Már így nagyobb részből Rákóczi fejedelmnek az ország újobban is birodalma alá kerülven, hogy a megemlített derék erős városok, Várad vára is Bihar vármegyével hűsége alatt nem volnának, azt nem kevésé nehezteli vala [SKr 281,501. — ^aAz I. Rákóczi Györgyének] * *céh eleibe* ~. 1701: mikor a Légenyek dolga Ceh eleiben kerül Lapáttal szótkak eeket büntetni [Kv; ACJK 41–2] * *együvé* ~. 1736: az Incta Aszony . Simon Márton nevű Legényével fajtalan életet élt, a kitől eltiltatott volt ... az eltiltott Simon Márton nevű Legényével együvé került [Dés; Jk 191a] * *eleibe* ~ *vkinek*. 1761: egikor mondá Imreh Ur: hogj meg ne haragítottam az Ecsem, mert ha meg haragitt előmbé kerülven mint Gavalliert nem, de mint Ecsemet bizony meg rakom [Branyicska H; JHb XXXV/46.11]. 1847: A brassai tiszturak eleibe kerültünk, de ott sem szorítottak fizetni úgy, amint illett volna őket szorítani [VKp 153 Varga Katalin kezével] * *gondjai alá* ~ *vkinek*. 1897: Nagyon

szeretném, ha a Sárközi néni gondjai alá kerülne [PLev. 192 Petelei István Gyulai Farkashoz] * *gyalázatba* ~. 1629: mennek el velle latnuk megh, ne hogy valamj gyalázatba kerülne [Kv; Tjk VII/3.111] * *idegen kézre* ~. 1681: Vajda Hunyadi Varossomba lako Nemzetes es Vitezleő iffiabbik Orban Miklos megh bizonyította fidelitassat az mikor Hunyad idegen kézre került volt [Vh; VhU Thökoly Imre ad.lev.] * *jó állapotba* ~. 1836: A Juhok most jó állapotba kerülne [Istállora, a' héten meg kell kezdődni a' barányozásnak [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.] * *kézre* ~. 1786: már ő^a előbb állat volt s nyomáb(a) nem akadhakot, de tsak gondolom hogy kézre kerül, mert minden felé jo rendelőst tettem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — ^aA bácsné] * *napfényre* ~. 1704: Így került napfényre, ahogy Panótól küldvén fel egynehány paquet leveleket, akiben olyan is volt ... hogy megirta volna ugyan Bethlen Miklos uram, hogy a general miképpen égetteti és pusztítja az országot [WIN I, 166–7] * *perbe* ~. 1881: Aztán Bodnár perbe került a kiadójával [PLev.87 Petelei István Jakab Ödönhöz] * *sajto alá* ~. 1862: Alyánja a' Mlgs F. T. Püspök a' Dévai pap Keresztýen Tanuját, mely a' nyomtatásra vár, de a' részvéltenség mián meg sajto alá nem került [Gyalu K; RAK 75 esp.kl] * *sor* ~ *vkire*. 1783: Compulsoriummal engemet is idéztek volt, Comparealtam volt is, de hogy a' Sor került reám, én esketetlen és kérdetlen maradtam [K; IB. Georgius Sombori (45) ns vall.] * *szedés alá* ~. 1895: Az irás ocsmány Ha esetleg szedés alá kerül, kérem, engedje meg, hogy a korrigálást én végezzem el [PLev.175 Petelei István Gyulai Pálhoz] * *szer* ~ *vmire*. 1793: ezen faluban a Kortsomárolás limitatio Szerint vagyon, Midőn a Szer ezen Udvarra kerül akkoron kortsomároltathat mindenféle italt tettése Szerint [Erdőszengyel MT; TSB 51] * *szóra* ~ *a dolog*. 1849 u.: ha szóra kerül a dolog, úgy is meg fogom tenni ezen nyilatkozatot bár mi legyen következzése [EM XLIX, 549–50 Zeyk Károly kezével] * *szőnyegre* ~. 1844: Partialis Junius 3-án fog tartatni ... Az Ürességbe jött Fő notáriusi Hivatal mikénti be tölthetése érdekes tárgya fog ekkor szőnyegre kerülni [Nagykapus K; RAK 20 esp. kl] * *vkinek a kezébe* ~. 1619: Másnap az császár levele én kezembe került [BTN² 271]. 1773/1778: azon Contractus quoquomodo Déák István Uram kezében kerülven el sikkasztotta [Ilencfva MT; DLev. 6] * *vkinek kezéhez* ~ *vki tulajdonába* jut. 1584: Eothweos orban vallia hogy ... azt a' hazat Bestercezy Georgy mind holtigh bira, de Ne(m) tudom honnet kerewlt volt es mint kezehez [Kv; Tjk IV/1. 358]. 1635: Tudom, hogy az Keorpeniesi Buza Malom Vayda Martonne halala utan, Vací Benedek kezehez kerwlt [Abrudbánya; Törzs. Th. Faber (70) vall.]. 1702: több Eszközök töllök el vesztenek és mind attul fogva is kezekhez nem kerültek [Dés; Jk] * *voztálásra* ~ *a dolog* szavazásra jut a dolog. 1872: Ha per költés háromlik reánk azt az ekkla cassájából fizetik. Ezért voztálásra került a dolog [Burjánosbuda K; RAK 119].

Sz. 1805: ezis ugyan tsak köztünk maradt szo légyen, mert különben ebből majd szó támad, én pedig nem érdemleném meg Ngodtól hogy tűz közé kerüllyek [Dés; Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

3. elkerül vmit, kitér vmi elől; a ocoli/evita ceva; vermeiden. 1657: inkább másoktól is takargattam, míg lehetett; az midőn láttam, hogy tékozlódni kezd^a, kiad-

tam kezemből, eleve ellátva, kerültem és féltem ez ilyen állapotól, az mint megírtam [KemÖn. 155. — ⁴Bethlen Gábor özvegye]. 1701: a mit kerültem abban bele estem, mert vgy latom hogy az országnak nyelvekkel magamot akasztanom [Csesztve AF; Ks 96 Gyerőfi Borbára Kornis Istvánhoz]. 1712: Az miolta bé jöttem, pénzemen élte(m); Idegentúl, valahol, ki gondolhatta(m), mindenütt el próbálta(m), de sohult pénzt, ne(m) kaphatni; kerülni kívántam, tellyes tehetczégemmel, hagi ország nyelvére, ne prostituáltassunk [A szálláspatak H; JHb Jósika István Jósika Imréhez]. 1749: az I egy idegen szolga Legénynek Vasvillát ütven szeme alá, ugy meg sebhette volt; hagi a' miatt tsak hamar borbély keze alatt megis holt es az J ezen gyilkosságától valo féltéb(en) akkor elabalt, s mind eddig méltó büntetését kerülte halálért halállal fizessen, és feje el lőtven meg hallyon [Torda; TJKT III.257]. 1779: Nyavallyáját is pedig olylant, melly miatt a' munkára elégtelen lenne, én nem tudom, nem tapasztaltam, nintsen is, hanem tsak tökéletlenkedik és az Uraság szolgálatát minden uton módon kerülni kíványa [K; KLev.]. 1829: öröke Pekrinél ülsz 's az olta ötet kerüled [Kv; Pk 6]. 1843: Figyelmeztettek tehát arra hogynem lévén Kolosvart annyi spertelésed mint falun kerüld a nagy meletget ígyál több vizet kívált reggel [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin feleségéhez].

Szk: *halálban* ~. 1672: urunk csak Petróczi és Szepesi uramékkal titkolódik; engem és Nalácsi urat azért halálban kerülnék, kiből jót nem várok [TML VI.132 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

Sz: *amit* ~, *abba esik*. 1670: Igazán, édesem, az mit kerülek, abban esém [TML V.26 Teleki Mihály feleségéhez, Vér Judithhoz] * ~i a *hálót*. 1570: Nagy Barlabas ... vallya ... Az zek Zynen Janos deak vichey Janosnak azt Montha volt Igen kerwleod az halot, mely Mondasba Vichey Janos tērwe(n)t lattatot volt. Es három forinthon Maradot volt erthe ... Mert neky tyztessegebe jar mert ebet zoktak halora keryteny [Kv; TJK III/2. 172] * *ügy* ~, *mint az ördög a keresztet*. 1665: úgy kerül, mind az ördög az keresztet [SzO VI.296].

4. kerülget vkit/vmit; a da tircóala; am etw./jn herumgehen, 1619: Startzer uram Nagy sinceritással volt hozzám, felette sok circumstantiákkal került, hogy mit vehessen ki tőlem [BTN² 315]. 1743: akkor az fűzfák tövit kerülte Gligore egy új fazékal [Szásznyires SzD; Ks]. 1759: Tudgyae ki volt az a Kis Asszony aki meztelen a Házban az Asztalt kerülte ördöngösködven [Altörja Hsz; HSzjP vk] | Voltak egy tsoportb(an) és társaságban ezek, kik szüntelen tsak a' Kereskedőket kerülték s holmi portékákat, vgy mint kőteleket, Szíjakat és efféléket loptak [Grohot H; Ks 112 Vegyes ir. — ⁴Köv. a nevek fels.]. 1764: láttam hogy valami szászok kerülték s nézték a számát [Kóród KK; Ks 19/I.6].

5. fordul; a face un mic ocol; sich wenden/(um)drehen. 1574: Meg egyet kerwltek Az Boronawal esmet ott voltak [Kv; TJK III/3.359 Nyreo Iosa vall.]. 1598: mert az egész keresztensegbe(n) ha az Erdely aros ember el indul mindenewt bekewel iar, it penigh mikoron zinte honnyaban volna az ember akiteol otalmat kellene varny attol wagon bantasa, es effele harminczadosok Is-tentelensege miat nagi keoltseggel mas vtra kel kerewlniek noha it keweseb keoltseggel is ernek [Kv; TJK V/1. 180 Petrus Filtsich jun. vall.]. 1811: Egy völgy talál-tatik tekenő formára. Ennek bal oldala hosszan alá

nyulik, egyet kerül 's formál Egy kopasz, kerek szép kinézésű dombot [ArÉ 44-5].

6. kering, keringél; a se invit; sich im Kreise drehen. kreisen. 1675: Jó löttél volna tátosnak, mert kerülve is hamarabb jártál volna másoknál [TML VII.13 Teleki Mihály Szepesi Pálhoz]. 1770: Egy lábról másra dözög-ni. A ház földén hömpölyögni. Mint a bolond kerülni. Mégis el nem szédülni [EM XX.497 Kolosvári ének].

7. *dív* fordul, változik; a se schimba; sich ändern. 1761: a Mlgs Posséssorok Jozzagain a szabadsággal egyetemben hat esztendő el telése alatt kerül egyet a B-roság [Koronka MT; Told.26].

8. kerekedik, keletkezik; a se isca/ivi; entstehen. 1840: a' mostani tűz tétel — házamtól kelletett kerülni (igy!) [Dés; DLt 277]. 1843: láttam — hogy verekedés fog kerülni [Dés; DLt 586].

Sz. 1811: A' kitsin szikrákból nagy tüzek kerülnék [ArÉ 39].

9. *dív* is a costa; kosten. 1762/1763: Egy rendbéli Györgyi Szin Moor Szoknya rosa Szin Sujtással ennek vállán 3 rend két vjni Sorofof arany kőtes került ... Flor 70 [Hsz; Ks 23. XXIib]. 1774: egyéb aproság építés nem került pénzben az Sendellyen kívül [Mocs K; KS Conscr. Jos. Osváth de Zetelaka cantor r. cat. (31) vall.]. 1785: vettem kezemhez . Bundák. Egy Polizont, 35. Csaszari aranyakban került [Medgyesfva MT; JHb XLVI/1.]. 1865: temetésem legyen egyszerű és olyan mely 500.ftan feylül ne kerüljen [Kv; Végr.6].

Szk: *aggodalomba* ~. 1844: iszonyu aggodalomba kerül az itt mulatás, tudva azt hogy miánnam menyí do-log áll félbe 's marad el egészen [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] * *dologba* ~. 1828: Hatfaludy Lajosrol igyekszünk mindent ügyesen és helyesen eligazitan(i); ámbár dologba elége kerül; nem lehet azt hazúl képzeln-i [BetLt 4 Hodor Krisztina lev. Bécsből] * *fáradtságba* ~. 1807: néhai ifiabb Rettegi Sigmond Ur ... azon gödröket sok szekér tövisekkel, földel, ganéjjal, eszten-dőnként bé töltetette, meg egyenesítette ... nekem is mutogatta mely sok fáradtságába került a plánerozása, egyenesítése [Apahida K; RLt 2. Jos. Farkas (47) provi-sor vall.] * *munkába* ~. 1811: Szereti a' jó bort meg-in-ni, de mivel Sok munkába kerül, szőlőt ritka mivel [ArÉ 69-70] * *sokacsakába* ~. 1844: biz e' sokatskába fog ke-rülni [Széplak KK; SLt évr. Menyhárd Péter P.Horváth Ferenchez] * *sokba* ~. 1823-1830. sokba került nekem ez az esketés ... mert ... majd egész éjszaka ittak, jó borom lévén [FogE 279] * *vmennyi költségbe* ~. 1782/1799: itt igen kevés költségbe került az Uraságnak a' Malom conservatioja [Torockó; TLev. 5/16.388].

10. adódik, akad; a se gási; es gibt, vorkommen. 1780: Borra valo kő hordásrol, ennek el adásáról, és La-kozásrol. Annyi haszon kerülven valamelly Bányákban, hogy borra valot is hordhatná(na)k a' Bányászok, fél té-lig Másfél ló követ, tavaszra két ló követ hordhatnak a régi usus szerént [Torockó; TLev.7b]. 1822: A szárazság ugyan még mind tart széna majd semmi se kerül ki-vált az oldalos helyeket megse lehet kaszálni [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.]. 1827: ha kerül még vala-hunét küld meg a' más 20 forintat [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1830: Malom Porból kerül Pénzbeli Jöve-delem [Aranyosrákos TA; Borb.] 1837: az Vámbol Czinkusbol Bor és Pálinka jövedelmekből a mi Került azokott a Tisztelt Grof Ur elő nagysága Erdő Szentgyor-

gyi Tisztartója vette be Keze alá [Makfva MT; TSB 15].

11. sorra kerül; a veni rîndul (cuiva/pentru ceva); an die Reihe kommen. 1705: Végre énream is ream kerül-vén, én is köszönöm, amint a generális elköszönte Fal-kenheimra. Ezzel elfogadván a pohárt, ő is valami immel-ámmal elköszönte és megivá [WIN I, 600–1]. 1710: mikor Apor Istvánra kerül-e az elköszönt pohár, minthogy szegény Apor Istvánnak minden patrónusa Kollonich cardinál vala, ő a cardinál egészségiért köszö-ni el a pohárt [CsH 324]. 1810 k.: fel kell méretni . . . az erdőket is . . . és a' hol aprobb bokrosabb osztani és 20 nyilat tsinálni hogy huszadik esztendőre kerüljön a' vá-gása az erdőnek [Banyica H; IB gr. I. Bethlen Sámuel kezével].

kerülbe l. környülbe

kerüldegel kerülget; a di tîrcoale; sich um jn herum-drücken. 1634: ez az fogoly legény és Gombasi ot vad-nak az szegenyek temetese szelyben es az fogoly legeny kerüldegei, es mondgia neki, miért ess es hogy megh cziufoal, mert holtigh valo nyuualyat szerszel enne-ke(m) [Mv; MvLt 291.20b].

kerülés 1. kerülő; ocol, ocolis; Umweg. 1578: Wegez-tek ezis eo kegmek, mi keppe(n) hogy az elót is el wegez-tek volt, hogy az vtakat a' zólók keozot meg latogatnak es meg epytenek miért hogy az zoleo keozybe Imar zekerral sem mehetnek, hane(m) Nagy kerwlessel [Kv; TanJk V/3. 169a]. 1597: Peterdy Adam keert lowat alaya hogy szent Mihalyra Megien Egienessen de nem wgy Ment hanem Ment Eloszor hwniadra Onnat kerwlt Esmeg Zent Mihalyra. B wram w kegelme megh iszente hogy az szokot Mod szerint Az kerwlesertis meg fiszes-sek [Kv; Szám. 7/XIV. 97 Masass Tamás sp kezével]. 1657: Ezekkel elmenvén az Dunán által, császárt Bécs-ben nem , hanem Encesdorfon tanálám, az hová mind ennyi kerülés, mulatozás közben is hét napokon mentem [KemÖn. 104].

2. (ellenőrző) körüljárás; rond, inconjur (făcut cu scopul de supraveghere); (Kontroll)Gang, Umgang. 1710 k.: a városi polgáremberrel minden éjjel a várost^a belől lovon egészen megkerültük . . . megcirkáltuk, s a jelt kiadtuk a kerülő polgár elhívott néha a kerülés végén a házához, és ott jól megittunk [BÖn. 564. — ²Sze-bent]. 1790: ha a' Szólló Gyepű kerülésen első Ad-monitio után a 2k kerülésben is Gyepűje, akárkinekis résben találatik, ekkor büntetődik nagy pénzig [Kará-csonfva MT; Told. 76].

3. vhová jutás; ajungere undeva; Hingelangen/gera-ten. 1662: a vár^a die 21. Februarii minden vér nélkül a töröknek megadaték. Melly főhelynek ilyen módon, többire minden munka nélkül kezekbe való kerülésén, csuda, melly nagy örömek lön [SKr 648. — ^aA partiumi Szentjób (B) vára].

4. elhárítás/kerülés; evitare, îndepărtare; Abwehr, Vermeidung. 1677: ha kiknek jobbagyból álló szeme-lyek csak here modon élének . . . és csak palástul tartá-nák a jobbagságnak, avagy hadi s' egyéb külső szolgál-atnak kerülésére az Egyházi nevezetet, affélék ellen ilyen processus tartassék [AC 12]. 1710 k.: Mindazonál-tal ezt erősen bizonyítja annak az egymástól való elvá-

lásnak, a halálnak szörnyű irtózása, kerülése, halasztása . . . még a tudósok, szentek sőt magában a Jézus Krisztusban is meglátszik: Szomorú az én lelkem mind halálig; a lélek ugyan kész, de a test erőtelen [BÖn. 467–8]. 1809: az Határunkon az Héjasfalvi Marha dőge le-hető kerülése aránt éjjel nappal keményen őrt állítottam eddig de méltotzassék . . . további őrállás vagj félbe hagyása aránt parantsolni [UszLt ComGub.].

kerülésű szegélyű, szélű; cu tivitură; mit . . . Rand. 1745: Egj Terczenella közepű láng szín atlátz kerülésű Paplan [Marossztkirály AF; Told. 19].

kerület 1. kerítés; gard; Zaun. 1654: Miklosi Tamas . . . kis Gyumölcses kertek. Leszas kerölete az Uduar-ok(na)k [Szásznádas KK; Ks Bánffy Anna urb.]. 1774: A . . . belső Udvarnak kerületi Bükfából faragott sas-b(an) eresztett Néhol jo Néhol penig gyenge Kollát kert [Erdősztyörgy MT; Mk].

2. ? keret; ramă, cadru; Rahmen. 1694: Va(gy)on eb-b(en) az hazba(n), egy nagy fejer Poharszek, azon Po-harszek(ne)k Ajtocskaja vas sarkos pantos retez retezfő rajta mely Poharszek körül deszkazatos Kerületis va-(gyo)n [Kővár Szt; JHb Inv.].

3. kanyar; cot, cotitură, întorsătură; Kurve. 1699: Az Réténis va(gyo)n egy Kús kerület az Olt marton, mellyet egy ér veszen körül [Killyén Hsz; BLt]. 1718: az maros Folyó vize kerülettyéből szakad ki egy réghi holt maros szakadék árok [Marossztkirály MT; LLt]. 1740: also hatarb(an) a vizre Jaro nevű helyben a Nyárad vize kerületib(en) egy darab Fűszás szegelett Földe [Lőrinc-fva MT; EHA]. 1768: azonn Motsárban lévő Kenderes helység . . . Nap nyugot felin felyül keussel a Nyarad Vize kerületi miatt hosszabban esnek egy nyihány nyilak [Ákosfva MT; Told. 8].

Hn. 1660: Tekerő vize kerületiben (sz) [Kászonimpér-fva]. 1674: felső Rhétben az Ér kerületinél (k) [Balavásár KK]. 1693: Csipa(n) kerületib(en) (sz) (Gagy U). 1712: Az Aranyas kerületben (berek) [Aranyospolyán TA]. 1728: az ér kerületi (sz) [Kökös Hsz]. 1745: a Nyárad ke-rületiben (sz) [Backamadaras MT]. 1754: a' Nyárad vize kerületiben (sz) [Nagykarácsony MT]. 1781: az Tonak kerületin [Burjánosóbuda K; BHn 42].

Szk: ~et tesz. 1761: Menénk hasonló mély vízben, törtetvén a jeget . . . de elijeszte egyikünk, hogy mivel a Maros ott, a tájon folyásával nagy kerületeket téssen, és bé lévén az egész térség jéggel és hóval fedve, nem tud-hatni, hol legyen a Maros folyása, s félő, hogy folyamata-jára akadván nagyobb veszedelemben ne menjünk [NyÍr 200 Bánffy Farkas álma].

4. oldalkerület; circumferință; Umkreis. 1791: Ezen Telek(ne)k felső részén épült derék méhes Kertnek ke-rülete Negyven öt ölekre méretetvén, . . . betsültetett Hflor 225 [Buza SzD; JHb IV/18]. 1811: ezen fenn meg neveztem Hellyek ma nintsenek a' Czoldi Határba, mert ennek előtte mintegy Tizen hat Esztendővel ki jártat-ván a' Tisztelt Groff V eo Nga a' Vár Erdejé Határát és kerületét . . . akkor a' Czoldiaktól elfoglaltatott [Cold K; JHb 5.3/3 Ifjabb Stéfán Szimion (40) col. vall.]. 1816: a' kertnek csak nem közepibe vagynak kereken ültetett gyertyán fa Fiatalok; melyek kerületiben Födből rakott pasintal ékesítettett kanapéjokon lehet nyugodni [Job-bagyfva MT; Bállt 67].

5. oldal; laturá, margine; Seite. 1676: ezen haznak udvará körös környül sasokban foglalt hol deszkas hol bornabul allo palankal vagyan be kerítve sendelyes fedel alatt, nemelly reszett penigh kerületinek az épületnek falai tartyak [Fog.; UF II,737]. 1756: Ezen kertnek közepette vagyon más ugró kút, mellynek kerületi ismét fargott kövel úgy feneke is meg padimentomozva [Déva; Ks 92.1.32]. 1797: körül az pincze kerületin vannak három világos és két vak ablakok [Körispatak U; Pf].

6. szegély; tiviturá, tiv; Saum, Rand. 1628: Egy két aranyas kaftan paplan az kerületi veres atlatz [Bodola Hsz; BLt]. 1634: 1. Veres Arannyas Kaftan Paplan, Zeöld tafota az Kereöletj [Kv; JHbK XVII/15]. 1657: Vagion mas egy Pappá(n), kinek az keörületj publican szín atlatz, az keözepe penigh Aranyas tarka materia [Mihályfva NK; JHb XXII/42]. 1674: Vagyon más egy Aranyas kaftan paplan kek Török kamuka az kerületi. mellyet velem attak. Vagyon mas egy aranyas kaptán paplan mely(ne)k narancs szín tafota az kerületi [Beszt.; WassLt 12.B.72/6]. 1687: Egy hoszu fejer ládában egy paplant fejer Kaftanybol, kinek sárga atlatz a körületi [Déva; Szer.]. 1733: Egy kököröcsin szín ezüstös, aranjos közepü Seljem paplan, az körületi puplikán szín atlatz [Marossztkirály AF; Told.18]. 1766: Hammuszín Virágos bársony mente. 'A kerületin Selyem ranczin Szarka Láb helylin tsipkés Arány paszamánt [Szárhegy Cs; LLt Fasc 96].

7. vminek a széle; margine; Rand. 1628/1635: Egy ket aztal keruletire ualo reczes czipkes kezkeno [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.]. 1667: türkezes örek kapocs, az tetein és az kerületin türkezek, az bakapcsan elől egy veres kö [Kv; KvE 202 LJ]. 1668: Egy Asztal körületire valo gyolcz, veres sellyemmel feier czerna val varva. Egy Asztal körületire valo gyolcz zöld sellyemmel varva [Mk Kapi György inv. 6]. 1803: egy kívü belől aranyos, kerek fertályosni ezüst Pohár, melynek pohara üreges talpához kívülről egészen aranyos és kerületire nézve arany virágokkal ékesített [Széplak KK; UnVJK 218].

8. környezet; mediu, ambianjá; Umgebung. 1823-1830: De nem is békétlenkedem, mert többet nem érdemlettem, s noha szegény és szűkölködő, adós is vagyok, de az én kicsiny kerületemben elég becsületem volt mindenektől, talán még több, mint érdemlettem [FogE 270-1].

9. vmilyen testrészt környéke/tájéka; regiune a unei părți de corp; Gegend eines Körperteils. 1784: Sárpatokról... el szökött Jobbágy Sütőnek le írása... a Szeme körülete Szederjes be' esett forma kitsin homlok, két bogara kötött fekete tömött haju jóliak Nagy Sigmondnak [Msz; TKI. — "MT". 1829: (A tehén) Böre le huzatatott, enyves, sárvizes materjakkal tele lévén az egész Torok kerülete [Dés; DLt 1055].

10. körzet; circumscripție; Kreis, Bezirk. 1791: Perceptorok a magok Kerületeken kívül lévő Protopopaktól a Sydoxialis (!) Taxarol készült Laistromot el-kérni, szorgalmasan bé-szedni (így!), és a' Királyi Cassába administralni olvastatik a' Felsőleges Fő-Igazgato Tanátsnak 4945. szám alát költ Rendelése [Kv; TanJk 23]. 1792: menénk el Tks Ns Doboka Var(me)gye F Kerületib(en) M Köblösr [RLt]. 1799: azon Széknek Tisztjei a' midőn kerületekben, vagy Processusokban közönséges szolgálatban utaznak, az általak a' Falus Bi-

raktól vett ingyen gazdálkodásról mindenkor Quittantiát adjanak [AszLt Nr.Reg.207 nyomt. gub-i körrénd.]. 1836: Veress István Atyánkfia ... Nemes Torda Vármegye Also Kerületében Torda Nemes Várossában Kebeles Ns Birtokos [KW]. 1837: Kőkősi Dobolyi Sigmond Nemes Also Fejér vár megye Marosi kerülete Arvai Székének H Elnökje [Ne; DobLev. V/1219].

11. papi ~ egyházmegye; eparhie, dieceză; Diözese, Superintendentur. 1808: Tiszteletes Kibédi László Márton Ötsém Uram, mostan a' Nemes Nagy Enyedi Papi Kerületb(en), Nagy Lakon funkcióban levő Tiszt. pap [Ne; DobLev. IV/915].

12. kb. vminek a (belső) területe; suprafața interioară a ceva; innerer Umkreis/inneres Gebiet irgendeiner Sache. 1705: úgy hallatik, hogy a városba bé is mentenek volna, hanem már a németek csak bé a cinterem kerületébe szorultak volna, kit muniáltanak volt [WIN I,405]. 1723: itt a Sövényfalvi Határban a felső Kerületen alól ennek az itt való Malom Gattyának dagaszsa miá vét ki a Küküllő árja Közönséges ár Viznek idején is [Sövényfva KK; MbK 150]. 1800: Mind ezek a Kelen-tzei Határ belső Kerületiben vagynak [Benedekfva Sz; BfR II. 5/21 Bősházi Szilágyi Mihály (50) col. Vervölgyi Bányai János kezével]. 1845: (A Bizottmány) ... három helyeket talált légyen Udvarhely városa kerületében alkalmasoknak arra, hova kaszárnia építtődhessek [UszLt XI. 85/6.233]. — L. még RSzF 192.

◇ Hn. 1666: az hidon tul az ut altal kelöb(en) az kerületnel (sz) [Illyefva Hsz]. 1687 k.: Bere kerületiben egy darab rét [Sepród MT; MMatr. 238]. 1728: Az also kerületnel az Eccla föld (sz) [Illyefva Hsz]. 1757: A Közep-ső Kerületnél (sz) [Nagyernye MT]. 1764: A' Falun alól a' Falu közönséges Ökörtialmassa kerületiben adott el egy Berket [Csekefva MT]. 1781: Kerületbe a Boltz föld (sz) [Gagy U]. 1816: A Medve szeg kerületibe [Hidvég Hsz]. 1836: Kerület (e) [Bh] A' Somos Kerületibe (e) [Geges MT].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

kerületbéli (vmilyen közigazgatási) kerületi, körzeti; de circumscripție; von/aus (irgendeinem Verwaltungs) Bezirk. 1791: Nsgod és Mlgs Beleznai Grofné Aszszony nehaj Mlgs B. Josika Daniel özvegye ... az Exponens Grofné Aszszony eo Nsga ellen Actionalis Libellust adtanak volt a' tsak nem régeiben el-enyészett Kolosvári Kerületbéli Tablára a' végett, hogy eo Nsaga Biroi hatalom által az osztályra szorittassék [Kv; JHb XLIV/4]. 1799/1801: akkori kerületbéli Vice Ispány Szathmári Antal ur [Szőkefva KK; Kp II.58]. 1825/1826: Kerületbéli VK Biro^a Atyánkfia a' D Commissarius oc Klmével együtt ... azon patak árkat oculálják s kiásátása eránt a szükséges rendelést tegyék meg [Msz; Gyl. — "Vicekirálybíró].

kerületforma kb. kanyargó, kerengő; cotit, cu cotitur; schlängelnd. 1797: (A falu) A Sűtmegi^a Határ Szélén, a Szilvási Határ felé a Hesdath patakából ásattott é egy kerület forma árkat [Torda; JHb Hesdái cs. — "TA. K"].

kerületi 1. körzeti; de circumscripție; Kreis-, Bezirks-. 1839: az Exp(onens) úr a' Kerületi Tkttes Al Ispán Urat Executiora a' ki tűzött napra ki fogja hozni [Hsz; BetLt

3]. 1844: Kerületi Király Bíró atyánkfia a' Járasi Dulloval, és a' Mérnökkel, a' kérelemben ki jelelt helyen kívántato Ujj Ut vonalt nyitassák ki [Usz; UszLt XI. 85/1. 87]. 1852: (A) Cs. Kir. Kerületi Igazgatóság méltotasson a' tisztelt Alkerületi hivatalnak megparancsolni hogy kérelmeimet válaszoló határozataival együtt adja ki [Nagylak AF; DobLev. V/1352 Dobolyi Bálint kérv.].

2. egyházmegyei; eparhial, diecesan; Diözesan-, aus/von der Superintendentur. 1847: némely assessori üreségek bétöltésére hivatalosan szollittatik fel a kerületi Papság [Nagykapus K; RAK 24 esp. kl].

kerületű 1. szegélyű, szélű; cu tiviturá; mit Rand/Saum. 1625: Wagon egy Zeold kerületű Teoreok papla(n) mely er beczü szerent f. 6 [Kv; RDL I.126]. 1673: Nyolcz Paplanok ... Negyedik Teczin atlacz kerületű, az közepe kaftany [Fog.; UtI]. 1740: egy Virágra varrott Pásint szín aranyos virágu kanavázt kerületű s Tetzin Tafota béléű Paplan [Ne; Told.19]. 1752: Kek tafota körületű Paplan ... Sárga tafota körületű Paplan [Marosszékirály AF; i.h. 19]. 1782: Kék Trackét közepű, baratzk virág szín tafota kerületű selyem Paplan [A.balásfva BN; LLt].

2. cu circumferința de o anumită mărime; von Umkreis/fang. 1798: Arasz kerületű és 4 Bétsi öll hosszúságu csere Czövek [HSzj cövek al.].

kerülhet 1. juthat; a putea ajunge; gelangen/raten können. 1847: Mondja meg valló, hogy a bucsumi bíráknál talált több mennyiségű pénzről szóló nyugtatványait^a mi célra adta, s általában azok hogy kerülhettek a falusi költségek sorába? [VKp 177. — ^aA Varga Katalinét].

Szk: kézhez ~. 1662: Az leveleket ha Kegyelmed elküldte, igen jól cselekedte, akarnám, ha kézhez kerülhetnének, az hova szólók [TML II,274 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

2. elebe ~ a putea ajunge (undeva) înaintea cuiva; jm zuvorkommen können. 1703: Szaladva jövének vissza, mivel a kuruc közelebb volt Kolozsvárhoz nálunknál és rendelte strásját; ha észrevött volna bennünket, elünkbe kerülhetek volna, könnyen megelőzhettek volna [Kv; KvE 280 SzF].

3. vkinek ~ i a kezét vkinek elkerülheti a kezét; a putea evita mina cuiva; js Hand vermeiden können. 1662: De a vajda, hogy a támadást észbe vivé, míg a városban való öldöklés tarta, addig úgy elrejteznék, hogy akkorra nem találhatván, azután is kezeket nehezen távozathatta és kerülhetne vala [SKr 334-5].

4. a putea costa; kosten können. 1815: Városunknak Szamoson volt már el pusztult negy küvű Székes Malma ujjontában mennyiben kerülhetett? [Dés; DLT 169].

Szk: vmennyi költségbe ~. 1745: (A) Buzai Csáki rész Portioban az oeconomia ugy az épületekis kivált a Tatárook irruptioja előtt mind a nevezett Aszszony Abafai Jószágából állott fel, de menyi kölcsénesen kerülhetett a gyakran említett Asz(szonyna)k ? nem tudom [Buza SzD; Born. VIII.8 Fr. Czögér (40) jb vall.].

kerülő 1. mn 1. forduló; nereversibil; Wende-. 1692: Néhai N. Nagy Mihalytan Nerevtes Diosi Anná Aszszony(na)k holta utan maradtak Jovai ez szerent ...

Vagyon eke valto s kerülő nro 2 [Szamosújvárnémeti SzD; RLt I]. 1728: Béres Ekik nro kettő, kerülő mind kettő Cum suis appertinentiis [Aranykút K; Ks 55.77]. 1836: két eke- az egyik kerülő — a másik váto [Majos MT; Told. 35]. — Vö. a *kerülőke* címszóval.

2. (ellenőrző) körüljáró; care își face rondul, care înconjoară ceva (cu scopul de a supraveghea); (Kontroll-)Umgang machend. **Szk:** ~ *polgár*. 1710 k.: a városi polgáremberrel minden éjjel a várost^a belől lovon egészen megkerültük ... megcirkáltuk ... a kerülő polgár elhívott néha a kerülés végén a házához, és ott jól megittunk [BÖn. 564. — ^aSzebent] * ~ *társ*. 1800: Agrisán Jospiz mintegy 46. esztendő s Grof Exponens Aszszony ó Nga Erdő Pásztora .. egy alkalmatossággal keső estve kerülő Társammal Brengye Györgyivel láttam egy Aszszonyt egy Nagy atalaggal menni [Somkerék SzD; JF].

3. vhová jutó; care ajunge undeva; irgendwohin gelangend. 1772: ha ennek^a ereje a malom árkában bé vétettének a mely iszapát a gátrol kerülő viz szokott a kerék alá hányni sokkal könnyebben és hamarabb annét el takaríthatná [Ádamos KK; JHb LXVII/2.282. — ^aA viznek].

4. vmit elkerülő; care se sustrage (de la ...); meidend, scheuend. 1714: ez a' Hajás János bizonyos tudom hogy csak oljian suhonnaj Koborlo vándorlo, földes vrát kerülő ember, nem Köz Biro(na)k valo ember [Somosd MT; BálLt 86]. 1755: Itt Balsán lakott Zsugár Togjer, Thodorán Gyorgyet Iváskút, és Vladis Mariánt jól esmertük, kik ... nem is voltak itt köztünk hely tarto Gazdák egyik is közzüllök, h(ane)jm tsak afféle Vraság szolgáltyát, s Falu nyomoruságát kerülő lábbagok [Balsa H; GyK]. 1803: Az adófizetés és közönséges terhek hordozását kerülő .. parasztok sokan kiszállanak az erdőkre, ottan maguknak házat, horubát, tanyát készítenek [Erdő II, 848 Közép-Szolnok megyének a fő-kormánysszékhez intézett javaslata az erdők megóvásáról].

5. kitérő; (de) ocol; umgehend. 1806: a' Görgényen azon kívül hogy Csolnak, és által járo Pallo nintsen, nagyon kerülő volna által járniak [Oroszfaul MT; Born. XVI Kotoj Marián (60) vall.]. 1822: a ki járást az Ország uttyára kerülőnek és veszedelmesnek látván (: minthogy a' régi uttya saros és seppedékes :) [Szamosfva K; Hr 1/23].

Szk: ~ út. XVIII. sz. eleje: Szabo Daniel Petsét engedelmességért adott Tiszt. Morus Szeki Esperest Uramek(na)k .. egy jo fiatal mosolygo alma fát, mely vagyon kerülő utban szánto föld borozdjában [Szentimre MT; DobLev. V/235].

6. vmibe/vmennyibe kerülő; care costă o anumită sumă; kostend. 1781: mások(na)k egy Krajtzarokban nem kerülő segítségken kívül tsupán a' magam költségemen s faradságomon .. építtettem s renovaltattam az Erdő Sz. Györgyi Ref Telpmot [MMatr. 294-5 özv. Rédei Zsigmondné gr. Vesselenyi Kata nyil.]. 1854: Az Emberek sok bolondot szoktak el követni, de annál bolondabbat alig lehet, mint a költséges temetés; ugyan azért meg tiltom, hogy efféle sokba kerülő bolondságok teljességgel ne légyenek [Kv; Végr. H. Szentpály Elek végr.].

◇ **Hn.** 1721: Kerülő Völgy allya [Kercsed TA]. 1737: A' kerülő útban (k) [Pókakeresztúr MT]. 1771: Az Ke-

rülő Farban (sz) [Türe K; KHn]. 1791: Kerülő szegen (sz) [Uzon Hsz]. 1795/1807: A' Kerülő Domb tetőn (sz) [Kispetri K]. 1815: A To pataknál vagy a Kerülő Szélbe (k) [M. bece AF]. 1826: a Kerülő oldalan [Szék SzD; WassLt]. 1853: a' Kerülő Martnál (sz) [Gelence Hsz]. 1864: Kerülő ály [Szenterzsebet U; Pesty, MgHnt VII, 314b]. 1891: Kerülőfal [Türe K; KHn 266].

◇ Szk: ~ beszéd vorbe spuse pe ocolite; Umschweifrede. 1660: Kegyelmed reám bizott dolgában én eljár-tam mihelyt haza jüttem, elsoben is kerülő beszéddel hoztam Elek Vér Ferencz Uramnak [TML I, 524 Veér Mihály Teleki Mihályhoz] * ~ gyeptü gard de nuiele in-conjurător; umzäunender Hag. 1837: egy kis benn való Jóság ... minden hozzátartozando közkertyei és kerülő gyeptüvel együtt [Vaja MT; VH] * ~ kaszáló finea-tá cotiă/care se află în cotitura unui riu; in der Biegung/dem Bogen liegende Heuwiese. 1785: a Két víz között lévő Majorság szántó föld végénél, két kis kerülő kaszáló [Varsolc Sz; Born. XXIX. 20/378 Kornis Krisztina kezé-vel] * ~ kaszálóska finea-tă mică care se află în cotitu-ra unui riu; in der Biegung/dem Bogen liegendes Heu-wieschen. 1785: Ezen két kerülő kaszálotska a Kraszna Vízéhez közel lévén, mikor az ki arad el horgya [uo.; i.h.] * ~ szénafű finea-tă care se află în cotitura unui ri; in der Biegung/dem Bogen liegende Heumahd/Futter-weide. 1674: Az Kerülő Széna Fw, melyben imitt amott szántogattak így oszlott [Mocs K; JHbK XXV/9].

II. fn 1. forduló, kanyar; cotitură, cot; Kurve, Biegung. 1639/XVIII. sz. köz.: Alodiaturaji vagynak ... a Kasban a' Gáton felyül a hol régenten a' To állot; vici-n(usa) a' kerülőjében a réája rugo Földek vége [Mezőbánd MT; WassLt]. XVIII. sz. m. f.: A' Kolosvári ut mellett való kerülőben [Borsa K; BHn 122]. 1764: Nms Kolos vármegyei Dedrádi Gram Dávid a Nms Thorda Vármegyei Bogáti Kerülőben egy Aszsonyt tu-tajára fel vett, és Eő Felsőge tutaján Aradig le is vitte [Szászrégen; Bfr VI.125/15 Circump. Joannes Klem-entz (30) vall.].

2. kerülés, (ellenőrző) körút; rond; (Kontroll)Rund-gang/reise. 1591: Az lowas legeny Horwat Gyeorgy vitt (!) feidele(m) leueleit Teke Gjeorgyheoz keobleo-rs-onnat vitt Gauaynak leuelet, az leuella Gawait tal-alta Desen, az Egy kerwleoben Jart 5 Mylfeoldet attam f d 62 1/2 [Kv; Szám. X5.26. — SzD]. 1599: Cige Mik-losnak adatot Biro vram hogy az Commentet Matias Deakot uitte az kerwleoben f 4 [Kv; i.h. 8/XIII.66 Szabó András sp kezével].

3. kitérő út; ocol, ocolis; Abstecher. 1678: Mert ha én Kdt nem nézném, meg tudnám én ez ő kglnek útját gátolni, hogy bizony nem tartaná kerülőnek, ha én felém jőne [TML VIII,58 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

4. erdőör/pásztor; pădurar, gornic; Forstaufseher, Waldhüter | csősz, határpásztor; paznic de cimp, pîn-dar, jitar; Flur/Feldhüter. 1588: Az feleky hatarban walo Erdeo kerwleoknek attam Eztendeore mynd az kerwleoknek keez pinzt f. 10 [Kv; Szám. 4/I.63]. 1590: Makkos es fiatal erdeois vagio<n> az hoz egy kerwleo vagio<n> az vamos [Bács K; GyU 22]. 1668: az mely Téres Motsáros Erdő az aranyas patak es ... az Bálta nyágre pataka közt vagyon az kolczeri kerülő viselt arra gondott s mind(en)kor tilalmas Erdőnek tudom [Hagymásláros Szt; JHbK XIII.18]. 1677: A mely ta-valyi Csanádi kerület a kis kerekű^a szolga legények meg

ölték tartozzanak azokat a gyilkosokat ... ha lappan-ganak, fel keresni, joll meg tudakozni meg fogatni [Csa-nád AF; JHb XXVI.42. — AF] | Takarodo harangozás után a' kerülőkön kívül senki fegyverrel ne járjon [AC 225]. 1679/1681: Szanto, es kaszalo földek(en), söt ez jószagnak minden hatarib(an) semmitis el foglalni ne en-gedgyen; azoknak őrzesekre hites kerülőket s Gornyi-kokat praeficiallyon es tarczon [Vh; VhU 670]. 1702: ve-geztünk hogy az Erdőt se edgyütt, se masut ne veszte-getessenek, hanem ha kiknek oly elkerülhetetlen szük-segre kivantatik Czedulat vegyen Hadnagy Uramtul, kit az kerülők(ne)k be adgyanak [Dés; Jk 319b]. 1806: He-gyi Kerülőknnek madár pásztornak Bajomba^a, és Pa-czalba^b a két rigó pásztorral edjütt fizettem Mfor 8 Dr 16 [Berz. 8. Fasc. 72. — Sz].

◇ Hn. 1625: az Kerülő Dombian (sz) [Uzon Hsz]. 1639/1687 k.: A' Kerülőbenis egy hold [Nagyernye MT; MMatr. 279]. 1653: az Kerülői völgyben (e) [Kercsed TA]. 1693: Az kerülő meget (sz) [Szabéd MT]. 1716: az Kerülőben (sz) [M.szovát K]. 1717: az Kerülőben (k) [Gyulatelke K]. 1728: a Kerülőben [Uzon Hsz]. 1743: Kerülőben (sz) [Kissolymos U]. 1744: a Kerülőbe (sz) [M.zsákod U]. 1773: Kerek fenyő kerülőiben [Ditró Cs]. 1792: a kerülő meget (sz) [Szabéd MT]. 1797: Kerulo-ben (k) [Csehétva U]. 1815/1823: a Kerülőbe (sz) [M. bece AF]. 1825: a hegy kerülő nevű helyen (sz) [Kő-rös Hsz]. 1843: A' Kerülőbe a' Maroson tul (k) [Maros-újvár AF]. 1865: Nagy kerülő (vesszős e) [Nyárszó K].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

kerülőbeli fordulóbeli, kanyarbeli; care se află în coti-tură; in der Kurve/Biegung befindlich/liegend. 1690: az Kerülőbeli föld [Uzon Hsz; EHA].

kerülőke fordulóke; plug (nereversibil); Wende-plug. 1673: Egi kerüleo ekere valo lapos szantó vas [WassLt Borsai István hagy.]. 1681: Kerülő eke egy mind talyigástul Gerendely karikástul, egy bokor vassal együtt. Noczsa Tivadar(na)k maradot kerülő ekire valo vasa egy bokor [RLt I]. 1741: Kerülő eke 4. Hozza valo lapos vas 4 Hoszu Vas 4 Foitto karikák 6. Mind a negy ekenek talyiagajok vagyon. Valto eke 4 [Mezősályi TÁ; Ks 7.XVII.10]. 1753: Beres eke kerülő vas nélkül nro 3 Kerülő ekebe(e) valo Lapas vas ketteje vásatt 3 Hoszszu vas nro 3 [Szentmargita SzD; Ks 18.CII]. 1758: Kerülő Eke ... Váto Eke mindenestől 2. Nagy borozdolo eke Vasastol 1 [Csapó KK; Berz. 21/14]. 1789: Kerülő Eke vasaival edgyütt Nro 1 egy pár eke taliga Nro 1 Ténsala Nro 3 [Mihályfva AF; JHb XLVI/2]. 1794: edgy ujj Ke-rülő eke minden hozzá tartozandóval edgyütt [Backa-madaras MT; CsS]. 1813: Két kerülő eke vassaival pa-tingal Talyigával 2. Két válto eke vassaival 2 [Veresegy-háza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. 1849: Négy vá-to Ekék Taligáival, vas nélkül. — és egy kerülő Eke vas-sával [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

kerülőformálág kanyargósan, kanyarodólag, kerülő-leg; cotis; schlängelnd. 1757: Biro Berke nevezetű ... Szigetbeli Berkének régi igaz határozattya, es Mé-taja volt és terminaltatott ekképpen ... az hol ... ezen Kuküllő vize meg kanyarodik amint kerü-lő formálág árkos hely tettik ... tartatott és terjedett régi igaz határozattya, és akképpen distingvaltatott az

Balkátsi Lakosok kászálójától [Betlenszmiklós KK; BK].

kerülő-írás körlevél; circulará; Rundschreiben. 1825: a mint a Tes Ur írja kerülő írásomban a Civile Brachium resztaltatását én oktan vagy ostoba tseledetnek neveztem volna; én soha Kerülő Levelet sem adtam, annak nem is neveztem, annális inkább nem subscibaltam [Szu; Told. 7]. 1837: Mikor inditando valék kerülő írásmat akkor érkezék a' felséges Királyi Fő Kormány Széknek . kegyes rendelése [Vaja MT; HbEK]. — Vö. a *kerülő irat* és *kerülő levél* címszóval.

kerülő-irat körlevél; circulará; Rundschreiben. 1835: Az 1835 ik év 8ber hónapja 3kán vett esperesti kerülő irat szabályai [Nagykapus K; RAK 10]. — Vö. a *kerülő irás* és *kerülő levél* címszóval.

kerülőleg 1. kanyarodólag; cotis; abschwenkend. 1680: az aklyok(na)k sövenyből font falai ket paraszt bikfa ajto szolgál ezen aklok(na)k azo(n) reszi-re, mely kerülőleg fordul az Csúres kertig [A.porumbák F; Ált Inv. 30–1]. 1733: az rétben van egy Töcska annak közepin jön el az N: es Also suki határ de onnét az ország utyáb(a) jövőn kerülőleg mint az ut ... mégyen Kolozsvár felé [A.zsuk K; SLT F.39 Gábor János (70) vall.]. 1756: A ... Kornétz^a ez Vészi eredetitt Langsoráról, és mindenütt kerülőleg ezen Hunyad Vármegyei Határt a Zaránd Vármegyei határral conterminálja [Branyicska H; JHb LXX/2. — ^aErdő- ill. pataknév]. 1760: (A ház hely) Vicinussa Maxai Familia Nemes jóságára Nap kelet felől kerülőleg Nap Nyugat felé bé járo utzája [Kóród KK; Ks 13.XXI.8]. 1793: A Gortsa kutyánál lévő lábon felyül a Bértzi ut mellett kerülőleg járo rész [Erdőszengyel MT; TSB 51]. 1850: A Veteményes kertbe bé járo ajtotól el kezdve kerülőleg a Betegh Udvarig vagyon közerítés, rosz sovény kertből [Gyédressztkirály TA; DE 5].

2. átv kb. csavarosan, tekervényesen; întortocheat; pñffig, verschmízt. 1763: inter cetera colloquia kerülőleg elé hozza Bodoninak Causáját [Mv; Told. 33/26].

kerülő-levél körlevél; circulará; Rundschreiben. 1767: Nehai Doctor Pataki Samuel Vram posteritássait fl. Arany és Ezüst ugy drága kövek és jó féle gyöngyökből álnak tsalárdsággal ki forgatták valami Aszszonyember és két Léányi azért ... ezen kerülő Levélben comitaltatik, hogy szoros vigyázás lévén erantok, ha valahol megfordulnának, szoros fogságra vitetné(ne)k [Szancsal KK; Mk Jos. Mezey jur. assz. kezével]. 1819: Az 1819be 24a Maji dátált Esperesi Kerulo Levelének foglalattya [Nagykapus K; RAK 29]. — Vö. a *kerülő irás* és *kerülő irat* címszóval.

kerülő-rendelet körrendelet; ordin circular; Rund-erlaß. 1830: (Aranyos) székben az 1799dik esztendőben 6074 és 6973 ugy 1807ben 1668 számok alatt ki bortsattott Kerülő Rendelések ellenére a' Contributionalis pénz fel szedés(en) mostan is a' regi hosszú Rovosok (!) használtatnak [AszLt 5533 gub.].

kerülőég csőzség, határpásztorság; ocupația paznicului de cîmp, jîtarie; Feld/Flurhüterei. 1760: A Dögme-

zei kerülő Lupuly bezéllette, hogy ő minden esztendőben két tulkát telettette azért, hogy rutúl ne bányék véle, és ki ne vesse a' kerülősegből [Bethlen SzD; BK. Joan. Ersek (32) jób vall.]. 1792: ha az roszsz huntzfut Vajda, az Erkedí és a' Nádasdi kerülő, ez a' perditus Pap János, a' ki vadászta a' kerülőseget, ott ketten-is vagynak a' részeses huntzfutok, az embereiket kik ide voltak rendelve kihajtották volna az essők előtt a Vásár mezőn mind jó Szénát tsináltunk volna [Hadad Sz; JF 36 LevK 54 Kováts György lev.].

kerülővas állítható vas a kerülőéken; fier reglabil la plug nereversibil; (ver)stellbares Eisen beim Wendepflug. 1753: Beres eke kerülő vas nélkül nro 3 Kerülő ekeb(e) valo Lapas vas ketteje vásatt [Szentmargita SzD; Ks 1. 18.CII].

A címszó valószínű nyelvi előzményére nézve l. a *kerülőke* címszó 1681. évi adalékát.

került szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: igaz kamarán ~ jóság törvényesen birtokolt jóság; bun intrat legal în posesiunea cuiva; gesetzmäßig besessenes Gut. 1848: tudnod kellett hogy az lopott, 's nem igaz kamarán került jóság [Érkörös Sz; KLev.].

kerülte szk-ban în construcții; in Wortkonstruktion: ország ~ kb. országos, ország-világra szóló; cunoscut în întreaga țară; landesweit/im ganzen Land bekannt. 1693: Ország kerülte fattya vetet nilvan valo kurvanak szidot [Barátos Hsz; HSzJP].

kerültet 1. körüljártat; a pune să înconjoare ceva; herumgehen lassen. 1677: minthogy a' Kapitány az élébbi szokás szerint a' Várost kerületi ha valamely oly publicus malefactor in flagranti comperiatatik, a' Kapitány meg-fogathassa [AC 224].

2. elkerültet, elhárítat; a face să evite ceva; vermeiden/abwehren lassen. 1678: újabban az fegyverkezést valóban kerülettén ő ngával, de úgy látom, némely emberek még is nyughatatlankodnak [TML VIII, 18 Náláczy István Teleki Mihályhoz].

kérvény kérelmezés; cerere; Gesuch, Bittschreiben. 1873: A kérvényt ma kaptam, s reggel az enyémme együttesen Keresztúrt feltétem ... sokat de sokat tanoltam belőlle [Szentmihály U; Pf Henter Károly lev.].

kés 1. cút; Messer. 1570: Borgyas Matthias ezt vallyá, hogy zemewel Lattha Tawaly cztendeobe Besterchen az zokadalomba, hogy Az Isthwan Vayda felesége az Sylwassay olah papnak keo(n)tthese kettzereszset kessel ky hazytota volt [Kv; Tjk III/2. 59]. 1572: Ha megh Nem byzonitom feyemel Eryem megh Mert teneked Massoris vetettek zemedre ely halgattad azért Ihon az en kesem Mezd meg az Torkom ha Igy Ninchen [Kv; Tjk III/3. 26]. 1589: Jeges volt oth az feold az papucza nem Jge(n) al vala megh, Az kessel czinaltak helt neki hogi megh alhasson [Dés; DLt 226]. 1605: Indula az Peter djakne fja az Aiton en azt nem tudom hogy ha akaratthiauale vagi Akaratthiauale nélkül a kessel meg certe fekethe palne fjat [UszT 19/87 Nagi Peter fia Janos Zent mihály vall.]. 1723: én késsel vágám le a hüvelykeiről a

madzagott [Hodák MT; VGy. Prekup Ojnicza (40) j b vall.]. 1736: kést senkinek nem adtanak az igen nagyjánál az embereknek az inassánál volt az maga kése, úgy adta be az urának, de ezenkívül is, akármely nagy ember volt az öviben hátul az hüvelyiben volt a kése, mikor asztalhoz ült, elévette az hüvelyit, kivette az kést és ett vele, azután hogy ett vele, megint az hüvelyibe betette, az háta megé az övibe szurta [MetTr 323]. 1803: mérgeben egy Nagy éget bor főző üstyét készvel Sok helyt meg Jukoztotta [Tyéj H; Ks 113. Vegyes ir.].

Szk: A. ~sel álta lver. 1597: Borbely Peter . . vallja . monda az sebes ember . . az iob kezeben penigh egy chiakany wala azzal az eochember ewte egizer s mind vgian ackor hogi engemet altal vere az kessel [Kv; Tjk VI/1. 30]. 1628 u.: mas uttal bócziolletes ember altal megh fogatva(n) az keze, oltalmaztattam megh hogi kesivel altal ne(m) vert [SzJk 31]. * ~sel (meg)gyak. 1599: Salner Janos vallja mondotta . az A azzony No menny el, de en nem gyaktam megh kezedet az kessel minth the meg gyakad | Szaz Georgine Catalin Azzony vallja nem azert gyaktam wala az kessel hozzád hogi az hazban be menny hanem hogy vgyan it kyn megh halj [Kv; Tjk VI/1. 297]. * ~t ad neki. 1791: ez volt az Nevezet Gazdaintokl Parantsolva hogy az mely Johakot Látunk alunj mozogni adjunk kést nekik, és üstre hányván tsinálljunk Tokánt belöllek [Széplak KK; SLt]. * ~t fog hozzá. 1598: Giwlay Miklos zolgaloia Ersebet wallia Lattam hogi ketzeris nyomtak wala le az zappanos legent . . Sarkeozy Janos az aito felen kest fogot wala hozzaia [Kv; Tjk V/1. 160]. 1644: Elegge szidak egimast az kestis hozza fogta wala Ciziar Andrasne Geóreógnehoz [Mv; MvLt 291. 430b]. * ~t húz vkire. 1783: Fülöp Todor Az edes Attyára kést huzatt volna megis martzanglatta volt | rája is kést huzat volt fia [Udvarfva MT; Toldi]. * ~t kap. 1630: azon közben egy kest kapek s ugi vagam homlokba(n) [Mv; MvLt 290. 203b]. * ~t megforgat vkiben. 1762: nem nyukszam mig kesemetis meg forgatam bene [Msz; mBK IX. 29vk]. * ~t ragad. 1646: ragada Ciziar Andrasne az kést Monda hogy . . beled verco(m) az kest En megh zolita(m) hogi tegie el az kest, mert az Eórdeogh sem zant sem kapal [Mv; MvLt 291. 430a]. 1761: Ferentz Lörintz . . az Öcsivel Andrassal tántz közben egyben veszvén, kést ragada reá, 's a hasába üte [Szászsztván KK; BK. Michael Demeter (37) j b vall.]. * ~t üt belé vkibe/vmibe. 1592: Georgy Eotweos Marton Inassa Ach Antal fia vallia . . Eztis hallottam hog' vetelkettek az Cassai Kalmar Thamasne es az Leania . . monda az Annia az leanianak Niarinenak halgas bestie lelek Curwa mert belled wttem az kest [Kv; Tjk V/1. 300-1]. 1761: Ferentz Lörintz . . az öcsiben Andrásban belé ütetete volna a' kést, talám ha a' vejem Kötélverő Mihály hadta volna, akkor haragjában meg is ölte volna [Szászsztván KK; BK. G. Besztertzei (70) sz vall.]. Ferentz Lörintz . . a' vékonyában ütetete a kést [uo.; BK]. 1809: Utoljára Dregus Istok mikor elfogattatott . . László Györgynek a kést a' hasába ütötte [UszLt ComGub. 1668-9]. * ~t ver bele/vkibe. 1568: Az azyonyis Ig felele Bestyek meg az kestys beletek verem [Kv; Tjk III/1. 171]. 1590: Medesery Antal kouaczba(n) vere az kest es mordalynak mo(n)dak erette [UszT]. 1728/1793: Etzken Miklos edes Attyában kést vert, fogát bé verte [Albis Hsz; BLev. Transs. 9].

B. batosi ~. 1630: Debreczeni Andras Hozot Beczi-beöl . . . 200. tekely Batosi kest tt f — d 40 [Kv; Szám. 18b/IV. 86]. * bécsi ~. 1573: ha neky megh Monta volna Neky egy wy bechy kest adot volna kezebe [Kv; Tjk III/3. 67]. 1597: egy berbence Bechy kes [Kv; Tjk V/1. 115]. 1678: 12 Maj Szebenbül Ezeket az vásárlásokat hoszta Szabo Mátyás Becsi kest hetet f 1/5 [Uit] * felföldi ~. 1817: Vagyon egy Felföldi egyenes kes Communiohoz tartozó [Marossztkirály MT; UnVjk 339]. * lengyel ~. 1599: Kadas Menihardt Hozot Crakay Marhatt . . . Lengiel keseket . . . — // 51. 225 [Kv; Szám. 8/XIV. 3]. * prágai ~. 1585: Jndulunk el feierwarrol. Az Gazdanak Adata B. vram gazdalkodasaert f — d. 50. Az Gazda Azzonyynak egy huwely pragay kest f — d. 28 [Kv; i.h. 3/XVIII. 18a Gellien Imre sp kezével]. 1598: Esmet egikor keonieokleot wala azon fogoli azzony eleombe chiak hamar el weze eleollem egy pragai kesem [Kv; Tjk V/1. 153]. 1600: chak hamar fel kele az lianj es egy Pragai kest ott feleyte [UszT 15/66]. * régeni ~. 1791: 10 Pár Régeni rezes nyelvű kes [Mv; MvLev.]. * regensburgi ~. 1599: Rasman Istwan hozot. Bechy Marhatt . . . Regensburgi kesek — // 60 [Kv; Szám. 8/XIV. 14]. 1609: Az Ayton Allokna^a Biro Vram eo maga distribualta (!) hat Renesपुरgi kest . . f 1 d 50 [Kv; i.h. 126/IV. 297. — "A feji udvarban]. 1627: Renesपुरgi zeöld nielw; Es Egieb elegi kesek tt f 16 d. 63 [Kv; RDL I. 134]. * tót ~. 1840: Bábezzán Gabor . . a' derekán viselő tűszövel, és az abban hordozni szokott hüvejes tót kessel [DLt 892 nyomt. kl]. * török ~. 1786: Egy Török kés 11 próbás [Nsz; Ks 74/86]. 1791: egy Török kesert 1 — [WLt Cserei Heléna jk].

C. csontnyelű ~. 1790: Négy pár tsont nyelvű kés Három Villátska a' nyele tsont [Mv; MvLev. Boka Kata hagy. 2]. 1797: Csont nyelvű kesek két pár [M.igen AF; DobLev. IV/777. 6]. * ezüstnyelű ~. 1727: hat pár ezüst nyelvű kés, s kalányok [Várhegy MT; BálLt 93]. 1824: Két pár Aranyozott párkányos régi modi a végén görbén butázott M.L. betűkkel jegyzett ezüst Nyelvű Kések [Fugad AF; HG]. 1843: az ezüst nyelvű Kést, és Villát én Tordán egy Ötvesnek 4 forinton el adtam [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.]. * ezüstös ~. 1772: nékem ezüstös kést is tsináltatott [Dés; DLt 321. 76b P.Etsedi (45) ns vall.]. * ezüstös nyelvű ~. 1748: 12 pár ezüstös nyelvű kés [Koronka MT; Told. 11/92]. * fűz nyelvű ~. 1630: Jgaz Gaspar hozot Beczi-beöl . . . Egy Berbence fwz nyelvű kest tt f 1 d 20 [Kv; Szám. 18b/IV. 38]. 1632: Beczybeöl az minemw marhakat . . . hozott . . . 2000 keöz fwz nielw kest [Kv; KvLt II/69 Vectr] * gyöngyház ~. 1700: három pár Gyöngy ház ~. 1749: kes hivelyben [Hr 1/20]. * gyöngyház nyelvű ~. 1749: Egy gyöngy-ház nyelvű kés [Kökös Hsz; SVJk]. * két nyelvű ~. 1625: két nielű kes [UszT 8a]. * önn nyelvű ~. 1797: On Nyelvű kes egy pár . . . Pléhes nyelvű kes négy pár [M.igen AF; DobLev. IV/777. 6]. * pléhes nyelvű ~. → önn nyelvű ~. * rakott nyelvű ~. 1599: Rakot Nielev kesek [Kv; Szám. 8/XIV. 17 hj]. * réz nyelvű ~. 1789: Tiz pár ezüstel futatott réz nyelvű kés [Mv; ConscrAp. 3]. * szarvas szarv ~. 1732: egy pár Szarvas Szarvű kés [Kv; Ks 22]. * szilvafa nyelvű ~. 1711: 10 Apro Szilvafanyelvű kés [ApLt 2 Apor Péterné inv.]. * tekert nyelvű ~. 1771: Francia Király ajándéka egy par ezüst tekert nyelvű kés egy kalánnyával [Kendilóna SzD; TKI Teleki Pál hagy. Cseh Benjamin de Miske vall.].

D. felvágó ~. 1685 e.: Egy fel vago kés Nro 1 [Borberk AF; MvRKLev. Urb.] * **gazdálkodó** ~. 1739: Egy pár nagy ezüst nyelvű gazdálkodó kés [Szászkerked K; LLt Fasc. 96] * **gyökérvágó** ~. 1789: Egy Gyűkér vágó kés [Mv; ConscrAp. 20] * **halvágó** ~. 1681: Egy Hal vágó Kés [Utl] * **kézvonó** ~. 1636: Ket Kéz vono kés [Doboka; Mk Inv. 3]. 1788: 1 Kéz vónó kés [Szentmargita SzD; Ks 67. 47. 27] * **kézvonoló** ~. 1803: Egy Nagy Kéz vonoló Kés [Mv; MvLev.] * **méhmetsző** ~. 1849: Egy Méh metző kés [Somkerék SzD; Ks 73/55] * **metszező** ~. 1692: Meczező kes nro 1 [Görgénysztimre MT; JHb] * **nádmézvágó** ~. 1817: Nádméz vágó kés 30 xr [Varsolc Sz; Born. IV. 41] * **pennacsinaló** ~. 1711: 1 Pár Penna Csináló kés [ApL2 2 Apor Péterné inv.]. 1722: Két Török Kalmari (!) pennájával penna csinalo kessel [i.h.] * **puszkaagyvakaró** ~. 1741: Egy Puska ágy Vakaro kés [Kv; TL 90] * **szabni való** ~. 1627: negj zabnj valo kes, varganak valo f — d. 60 [Kv; RDL I. 134] * **szacs kavágó** ~. 1848: Szacska vágó kés három 1 rft 12 Xr Széna vágó kés kettő 2 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd] * **szénavágó** ~ → **szacs kavágó** ~ * **transzirozó** ~. 1751: egy pár Transzérozo kés ezüst arannas nyelvű [Zágon Hsz; Szentk.]. 1832: Egy transzérozo nagy kés és három villa [LLt] * **vágó** ~. 1681: Tiz vágó kés [Utl] * **zsindeyhornyoló** ~. 1816: Három Zsendely hornyoló kés [Friss BN; BálL 66].

Sz: úgy áll, mint a ~ a fókán. 1849: A jelen hold 21ikétől oltá enis itten vagyok Nlakon — a Falusiak igaz senkit se bántottak még — de ... a Batorsagra nézve úgy állunk mint a kés a fókán [Nagylak AF; DobLev. V/1277 Koréh György Dobolyi Bálinthoz] * **(úgy) látja, mint a ~ t a hüvelyben.** 1756: a réten tsak közel egy árkotskában(an) ... látám ... eő kgylmét itt lako Nák Péter nevű Ember Mária nevű Feleségével nyilvánlagosan paráznaikodni egy szoval ugi láttam az eő szemérmeket akkor kett(en) mint a' kést a' hüvelyben [Galac BN; WLt luana providi Nemtiszor Thodor cons. (44) vall.]. 1772: A Léányok között Vincze Erskot láttam paráznaikodni egy katonával egymásson mint a kést a hüvelyben [Dés; DLt 321.58a]. — L. még MNy XXXVIII, 207.

2. Szent János ~ e szurony; baionetá; Bajonett. 1739: az Sz. János kése Puskájok végibe lévén [HSzjP Joannes Lörincz (40) jb vall.].

késajafa hámfa; orci; Schwengel. 1782: Egy késejefa [Mv; NkF 9]. 1807: Fél késója fára valo vasak [Körtvélyfája MT; LLt]. 1827: Találtatik egy őt szem Lántzu késája fais [Korunka MT; Told. 34. — "Az istállóban"] | Két Loszekérhez valo késája fa 12 szemből [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1832: Több darab Hámhoz valo szíjjak Két Késája fa [LLt]. — Vö. a **késefa** címszóval.

késája oltvány; altoi; Pfropfreis. 1648: en valami kes alliat hozta(m) volt az Eoszel az Anyam szeőleőjebeol s azt vermettem volt el [Kv; Tjk VIII/4. 292].

késajafa 1. oltvány; altoi; Pfropfen. 1717: Tő szőlőt ültettek 300. azután 77. Keselyafat [Búzásbocsárd AF; BRR]. 1753: vagyon szőlő késája fákkal bé ültetve [Veregyháza AF; Told. 18]. 1782: a Szőlők építésében, s conservatiojában nem de nem a Küküllővári Jozsag concuralt, nevezetesen Küküllővárról hozván Tő Szőlőket ... és Groff Mikes István Ur eő Nagysága Vinczellérjétől késája fákat . . . Adámosról és más helyekről Szőlőtőket és késája fákat [Kük.; JHb XIX/22. 5] | a Küküllő vári Vinceller is Tő Szőlőkkel és kés allja fákkal Segéttséggel volt ezen Ujj Szőlők építésében [Dombó KK; JHb. XIX/27. 9]. 1814: Tartozik Valami allodialis szőlőink a' Kis Sárosi Határon vagynak mindazokat maga idejiben megmivelni, a' pusztás helyeket szőlő tökkel késója fákkal bé építeni . . . még a' telen megrágyázni [DE 3]. 1859: Kőtelezi magát . . . , hogy a' gondviselése alá adott Szőlő helyeket minden évben a' maga idejében meg fogja mivelni a' pusztá helyeket Szőlőtőkkel, késalafákkal bé építeni [Mv; DE 3]. — L. még MNy XXXVIII, 53.

2. ? venyige; coardă de vită; Rebe. XVIII.sz. eleje: szedett volna kés allja fákat az Szőlőben . . . egy, egy nagy tereh szőlő fákat, tövestől visznek vala [Nyárádsztimre MT; Berz. 15. XXXV/2].

késcsináló késgyártó; cufitar; Messerschmied. 1637/1639: Jeremias Klobutsj Kess csynalo [Kv; RDL I. 111]. 1684: Az uj kereszteny késcsinalo ez ideig Csinálnán szaz kilencz pár kest nr. 109 mellyert fizetett on ga altalam fele árrat f 10 Fejervarat [Utl]. 1690: Kes csinyálo Banyai Janos [Kv; Dica VI. 105]. 1772: Balog János . . . késcsináló [Dés; DLt 321. 55a].

Szn. 1629: Boros Annok Megyesi kes czinalo Tamas Zolgaloja (13) [Kv; Tjk VII/3. 75]. 1665: Késczinalo Janos [Kv; Dica X. 22] | Késczinalo Sammuell [Kv; i.h. XII. 10]. 1667: Késczinalo Mihalyne [Kv; i.h. XXV. 22]. 1669: Aknan⁸ lako Kees tsinalo Simonnak felesége Nemes Ilona [Szjk 105. — "Désaknán"]. 1673: Kolosvárat . . . lako Nemzetes Fejervári Mihaly Uram(na)k Felesége Késcsinalo Sophia (Torokó; Pk 2). 1685: Kes csinalo Istvan [Kv; Dica XXX. 56]. 1698: Késcsinalo janosne. KesCsinalo miklosne [Kv; LakCjk I. 63] | Kés csinalo György [Szjk 311]. 1724: Sophia Sebesi cons. Francisci Késcsináló de Gjepes [Ne; DobLev. I/106. 3b]. 1737: Késcsinalo Marton [Kv; Dica XII. 18. 64]. 1740: Nobilem Stephanum Fejervári al(ia)s Kés csinaló [Dés; Jk 337a]. 1844: N Enyedi Késs csinaló György [Ne; DobLev. V/1249]. 1874: Késcsináló János és nője Késcsináló Márisko [M.léta TA; RAK 29].

Szk: ~ **lakatosság.** 1732: György Deák Péter . . . az nagyobb Fia kés Csináló Lakatosságot is tanul [Szásznyires SzD; Ks 40. XXVIIIc].

késcsinálóné késgyártóné; sojita cufitarului; Frau des Messerschmieds. 1735: Kés Csinálóné fundussa [Kv; Dica XX. 20b, 74b].

késdörgölő ? 1830: Kés-dörgölő harmintzhat [Nyárádsztibenedek MT; Told. 19].

kese 1. fakó(szóke); bálai, blond (spálácit); fahl (gelblich). **Szn.** 1602: Kese György lőfő. Kese Bálint darabont [Magyaros Hsz; SzO II, 202] | Kese Miklós szab. [Lisznyó Hsz; SzO V, 203] | Kese Gergely szab. [Szacsva Hsz; SzO II, 202] | Kese Tamás [Szentiván Hsz; SzO V, 203]. 1614: Kese Thamas pp [Lisznyó Hsz; BethU 229] | Kese Thamas ppix [Komolló Hsz; i.h. 237] | Kese Marthon ppix [Bikfva Hsz; i.h. 233] | Kese Georgy pp. Kese Balint ppix. Kese Peter jb [Mogyorós Hsz; i.h. 228-9].

1628: Lizniay Kese Peter [BLt]. 1728: Kese Mihály Deak [SVJk]. 1752: Lisznyai Kese Mihály Deákné Aszszonyom [Bikfva Hsz; SVJk]. 1763: Kese Ferenc [Lisznyó Hsz; HSzjP].

Án.: 1827: Kese és Czibok két jármos Bivalak [Mocs K; Told. 39].

2. "T" Hn. 1624: Kese szerben [Nyárádtó MT; EHA]. 1772/1812: Az Kese földin [Kál MT; EHA].

késecske cujitaş; Messerchen. 1668: Egy kis Zomanczos keseczke mely tart ket szem orientalis gyöngyöt, Zomanczban van be foglalva, egy kis függő gyöngyis rajta [MkG 10 Kapi György inv.]. 1714: Egy kisetske elephant csont nyelével | Kisetske ezüst Nyelével fl. Hung. // 80 | Gyermeknek valo 4 ezust lábon allo Ladatska ... fedelének belső részén vagion egy Tüker, Ladatskab(an) penig kisetske Vidlatska gyűszű, két Pixi, három fodeles Palaczk mind ezüstös s meg aranzozott fl. Hung 30 [AH 12, 23, 32]. 1723: Vagyon egy pár ezüst nyelű gyöngyházas késetske hüvelyével [Koronka MT; Told. 29/2]. 1798: egy Arany élű Késetske [DLt kv-i nyomt.]. 1801: Tizenkét Pár vékony ezüst nyelű Confecthez valo kiss Késetskék három ágú Vass évő Villákkal [Bfr 106. 1].

késedelem intirziere, zăbavă; Verspätung. 1590: ha eo kmgek az peres tanachbely vrami késedelmet ereznek, Ne a' Jo Akaratnak meg vonasanak, hane(m) az Igjekezetnek iobbado(n) valo vegheöz vitelenek tulaydonicchak [Kv; TanJk I/1. 138]. 1599: Chyzar Ferencz . vallia Zakal Benedek Zekely Andras zamara halala eleottis chynaltatott vala egy ezeosteos zablyat . . . velem hanem hogy valamy késedelem leon el keziteseben vgy kezdet vala zegeny Andras vram ream izenny feleolle [Kv; Tjk VI/1. 357]. 1655: Vajda Janosne kivan absolutiot Uratul Szuczaki Janostul, ily okon: mivel immar 7 esztendeje miolta elhagyta. Azolta varakozot, hogy ha haza jöt volna melle, de ennyi késedelemből vevén eszeben hogy soha meg nem jő, elvalast kivan [SzJk 78]. 1740: sem az Militia dislocatioja sem az Quantum dolga továbbra valo késedelmet nem patiálhat [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1762: a pénzt is már ad(mi-ni)straltatta. De ellenben némelylyek késedelmet mutattak [Nsz; Ks XCIII/18]. 1833: magok(na)k tulajdonítsák ügyek késedelmét [Vaja MT; HbEk].

Szk: minden ~ nélkül. 1573: Myerth hogy az Colosy Kamorahaz tellyesseggel el Romloth, wyonna(n) hat-twk megh epytheny lth Beztercze wydyken fenyeo dezaknak zeret tehetny Hagyw teneked . . . Mely dezakakat mynden késedelemnélkewl hozas Colosra [Beszt-Lt 375-6 St. Bathory de Somlyo a beszti-bíróhoz].

késedelmes 1. halogató, késlekedő; tőrzielnic, zăbovi-tor; säumig. 1571: keryk eo k. Byro vramat es kyal By-ro vramat ha lehetséges hogy eo kegelmek vigek ala Az Ezer forintot eo Nagnak . . . ez Mostany zwksegbe Neh lattassek Ez varos is az Theoby keozet alabvalonak es késedelmesbnek lenny [Kv; TanJk V/3. 42a]. 1619: Szul-fikar aga noha késedelmes dolgában eddig s most is Felségednek igen híven s szorgalmatossággal szolgált [BTN² 326]. 1657: az főgenerál Gécz testében is hűsös, természetiben is késedelmes nehéz ember vala [KemÖn. 214]. 1831: ha Debrád késedelmes vagy hatráló lészen,

az áts pallérnak napi száma többre fog menni úgy a fize-tése is [Torda; TLt Praes. ad. nro 340].

2. késeltető, késedelmeztető; intirziator, provocator de intirziere; aufhaltend. 1619: Felséged az Porta kése; delmes voltát sokkal jobban tudja mindennél [BTN² 360-1]. 1662: a Berettyón levő hidak annyi számos nép-nek, szekereknek költözésében késedelmesnek s akadályosnak is látszanék [SKr 625].

késedelmesebben késedelmeskedőbben; cu mare intir-ziere/zăbavă; starker aufhaltend. 1702: a' mint Mlgs Generalis, és Bellicus Commissarius Vr(am)tol informaltattunk, igen lassan és késedelmesb(en), mint kgk hivatallya kívánta volna járt el maga tisztiben [UszLt IX. 77. 51 gub.].

késedelmeskedik késlekedik; a intirzia/zăbovi; säu-men, sich verzögern. 1662: Bizony Uram, eddig sem kellett volna az felküldéssel késni, mert ha mi késedelmes-kedünk, más nem aluszik [TML II, 244 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1735: Naagod azt Irja hogy Nagodot Tudossicsam az ut es Vizek iránt, melly tudossitas(na)k tégnap kellett volna végbe menni, ha a levél nem késedelmeskedett volna [Sszgy; ApLt Henter János Apor Péter-néhez].

késedelmeskedtetik késlekedtetik; a fi intirziat; verzö-gert werden. 1675: az hadak hogy megtartathassanak, az fizetést mentül hamarébb . . . elkezdni . . . mert ha még tovább is késedelmeskedtetik, tartunk egy nagy confusiótul s abból következő nagy gonosztul [TML VII, 99-100 Vesselényi Pál, Kende Gábor, Kubinyi László Teleki Mihályhoz Váradpüspökből].

késedelmeség késedelmeskedés; intirziere, zăbavă; Verspätung. 1613: ha Jeouendeobe a' kegd késedelmes-sege mia valami artalmas akadaliok keouetkeznek ze-geni hazankra, nem mas ember, hane(m) kegd lezen an-nak az oka [JHbK XLII/12 fej.]. 1650: az Andrasffal-aiak késedelmessegek miatt migh tanaczra jartak az idő alatt a karos ember Lovai nyomait vgy el tapottak az Ju-hok hogy ki nem adhattak [Uszt 51b].

késedelmezés késedelmeskedés; intirziere, zăbavă; Verspätung. 1657: panaszozkodék az fejedelem késedel-mezésemről, és describálá az meglött dolgot tetteses szá-nakozással [KemÖn. 161]. 1702: Nagy vigyázattal le-gyen arra az vármegye szék vagy districtus tisztivel . . . szolgabírákkal . . . együtt, az kik az contributioknak al-kalmatosságában foglalatoskodnak, hogy az ő késedel-mezések avagy gonosz szokás szerént klákázásokért . . . való halogatások miatt mind pénz, mind naturáléknak administratioi meg ne késleltessék [Gyf; SzO VII, 104 a felügyelő biztosok ut.]. 1845: a Járásbeli sz: Biro T: Ben-kő Elek Ur ki jön a nyomozásra, már . . . harmadnap tel-lik ki nem jött, oka ne légyek ezen késedelmezéseknek [Nagyfal AF; DobLev. V/1251 Dobolyi Bálint Miksa János alispánhoz]. 1877: Hosszas késedelmezésemnek oka egy fárasztó és nagyon kis mértékben sikerült tiszt-újítás [Rugonfva U; Pf Bartha Miklós lev.].

késedelmezett késedelmes, késeltető; care provoacá intirziere; verzögert. 1812: a Groffné . . . kerte elő a Pár-

na Sákokot; A számtartó tartván nétalámtol ada volna is elő, nem is. Illy késedelmeztetett kétségek közt végre elő adta [Héderfája KK; IB. Takáts Joseff (45) vall.].

késedelmezik késlekedik; a întirzia/zăbovi; säumen, sich verzögern. 1657: midön azért késedelmezném Daniel János jelenté^a [KemÖn. 247. — ^aKöv. a jel.]. 1665: az hópenz kiküldésével ne késedelmezzék ő nagysága [TML III, 345 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz]. 1796: a föld erőssen meg száradván, midön szántani bé mentek a keménység miatt nem szánthottak, és így a Török buza vetésnek tovább kellett késedelmeznit [Méra K; AggmLt B. 15]. 1839: (A) mester Legények közül némelyik a remek esztendeit régen ki-is töltötte, még-is a remeke el készítésével s bé mutatásával késedelmezik s az utánna valonak hátra maradást okoz [Kv; ACSzám. 127].

késedelmező késlekedő; türzielnic, zăbovitor; säumig. 1708: Mivel ő excellent(faja) itt valo Commendans Az itt valo Magistratusnak megparancsolta volna, hogy egy illendő Lovas Postát állittana, a' ki sieltséggel leveleket vinne el; A Város Magistratussa pedig nem olyant, hane(m) késedelmező Városi embert . . . adott reggel elment, alig érkezett meg . . . Szovátra, holott harmadfél mély föld innét [Kv; KvLt I/194].

késedelmeztet 1. késlekedik, késedelmeskedik; a întirzia/pregeta; säumig sein. 1662: minden kedvezés es személy valogatás nélkül az Articularis poenát nem késedelmeztettük miis el keovettetni hüseghteken [UzslLt IX. 75. 47 fej.].

2. késleltet; a împiedica/stînjeni; hindern, hemmen, aufhalten. 1665: várakozunk az dolgot nem késedelmeztetnők, de . . . különben cselekednünk nem lehetett [TML III, 362 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1672: Mikor a Táblát a' Czéh Mester elbocsáttya a' mennyi pénz birsaggal jár a' Tábla a' szerint kiki rendel elkülgye és a' tablat senki ne késedelmeztesse [Dés; Jk]. 1765: némely Esztendőben . . . az Executores után valo sok járásokkal is töltötték az Birák az üdött s nem érkezhettek jól rea hogy az adó szedés után járjanak az felett az adó quantumának csonkításais . . . nagyon késedelmeztette az adonak szaporán valo fel kelését [Szeszcsor H; Eszt-Mk 265].

késedelmeztetés késleltetés; împiedicare, stînjenire; Hinderung, Hemmung. 1662: ha késedelmeztetése az népnek nem esik vala, két- vagy hárommnyi nép is a vár oltalmazására marasztathatik vala [SKr 581].

késedelmeztetik késleltetik; a fi împiedicat; gehindert werden. 1675: ha romlott nemzetünknek most orvosság nem nyújtatik, sőt ha csak késedelmeztetik is . . . késő lesz azután felőle mind gondolkodni s mind pedig gondot viselni [TML VII, 113 Veselényi Pál, Kende Gábor, Kubányi László Teleki Mihályhoz].

Szk: *vkîn ~ vmi*. 1671: Vezetűk hogy ennek utánna valakiken késedelmeztetik a Porta contentatiojára valo adonak meg indítása, az Országnak ez iránt valo sullyos büntetését el-nem kerülük [CC 95].

késedelmeztető késleltető (személy); persoană care execută ceva cu întirziere; Säumige(r). 1671: Adonak

meg-indítását, Porta Contentatiojára valot késedelmeztetők ellen [CCI].

késedelmi szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ *kamat* dobindă de întirziere; Verzugszinsen. 1755: Kérem a' Cs: Kir: J. hivatalt meltoztatt a' valosággal fizetett részen felyül járó összeget nekem a késedelmi kamattal együtt meg fizetni rendelni [AF; DobLev. V/1388].

késefa, kisafa hámfá; orcic; Schwengel, Ortscheit. 1588: Az kisebbik kuchinakis Kerekes Mihály chinalt egy Rwdat, fel hercet, es kesse fatt atta(m) d. 50 [Kv; Szám 4/I. 23]. 1597: Az kisefara chinalt egy hamtw [Kv; i.h. 7/XIV. 34 Th. Masass sp kezével]. 1679: Kése fa, egyik lanczos, negi vasas hám fajával no.2 [Uzdisztpéter K; TL.Bajomi János inv.]. 1692: Kése fa sikotyú nro 1 [Szárhegy Cs; LLt]. 1726: Két fakó béres szekér, tengelyei, marokvasazva, fojto karikák, és mindenik kereken két két vas karikák, edgy kése fa vasastól [Görgény MT; Born. G. VII. 23]. 1748: Egy paraszt lo Szán . . . Lovak után valo nagy deszkás Szán kése fajával együt [Ks XXVIII. 8. 5]. 1789: Egy Késa Fa Kotsihoz valo Rf — Xr 30 [Mv; ConscrAp. 19]. 1823: Két új Kisafáknak vasazására . . . ord: Pánt vas 8 lb [Déva; Ks 206. 151]. 1856: Egy kisebb Lánccz mely a szántáshoz szükséges késáfával, szeggel és Szju Járommal [Mihálcfa AF; HG]. — Vö. a *késajafa* címszóval.

Szk: *vasas* ~. 1656: ernyös szekér . . . vasas kesé faja vasas hámfaival együtt megh vagyon [UF II, 99]. 1827: egy más Loszán Gyöngyszínre festett két vasas késéfájával edgyütt [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

késéfás hámfás; cu orcic; mit Schwengel/Ortscheit. 1736: Az felejtár mellett való ló rendszerént ménlő volt, gyakrabban az késé-fás is [MetTr 373].

késelget megkéselget; a injunghia (cu cuțitul) în repetate rînduri; (mit dem Messer) wiederholt stechen. 1696: Egri Gábor Feleségít mod nélkül szidalmazta verte rongálta késelgette [Szjk 298].

késeltet késlekedtet, tartóztat; a rejine; hindern, aufhalten. 1656: Írod, hogy a Vas László szolgálját ne késeltessem. Én bizony nem késöltetem, de ki sem üzhetem [TML I, 33-4 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. 1659: az ő kegyelmének^a való levelet KeGYelmek ne késeltesse [TML I, 357 Vér Sigmund Teleki Mihályhoz]. — ^aVér Ferencnek].

késeltetik késlekedtetik; a fi împiedicat; gehindert werden. 1631: ha valami igassaga volna, ne késeltetnek hoszu üdövel, hanem igassagaban bocsassak elő [Kv; ACjk 44b]. 1771/1805: az Malam meg indítása késeltetett, az pénz nintsen meg szerevze [Zsuk K; SLt XLVI. 7. 48 Suki János Ferentzi Györgyhöz].

késelő în formă de cuțit; mit Messerschneide. 1741: Tizenkét éles reszelő 12. Egy kés élő reszelő 1 [Kv; TL 90].

kesely 1. áll bokájában és felette fehérés szőrű; pinte-nog; gestiefelt (Pferd). 1803: A' Ló . . . hátulsó bal lába

tsiklója azon körmével együtt kesely [DLt kv-i nyomt. kl]. 1807: Egy kisdéd pej herélt Ló, a' hátulso Lába kesely, és pokos, rokkant, mintegy 10, 12 esztendő [Dés; DLt]. 1829: Egy piros pej ... Csitko ... hátulso bal lába fél csukloig kesey [DLt kv-i nyomt. kl]. 1840: világos pej kantz ló ... lába valamivel bokátul felyebb egész körme hegyéig kesely [DLt 1627 ua.]. 1847: (A) bitang kanczának ... a' két hátulso lábaini körmek fejéresek keselyek [DLt 291]. 1849: Szepe szürke kancza az első bal és két hátulso lába kesey | Szeplos szürke kantz az első bal és a két uto lába kesey [HSzj 173].

A valószínű jel-re nézve l. MPászt, de ennek és CzF-nek a színmeghatározása is ingadozó (L. még az ÉrtSz-t és a TESz-t is). Minthogy a szerk. magának a szónak és szk-ainak a jel-et a gyűjtött szűkszavú szövegekben nem tudja még a valószínűség szintjén sem meghatározni, kénytelen az ilyen adalekokat külön szám al. iktatni be a Tár anyagába.

2. áll fehér foltos; cu pete albe; weißlich gefleckt, (bunt)scheckig. 1812: Sipos Sándor ... Vásárolt egy Szovátai embertől egy Szürke szörű fél álló szarvu ökröt ... nevezetesebb jegye az volt, hogy mind a' két vékonyán keselly [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

3. áll ? 1625: ket tinok kik szokok keseliek alaczkok barnak es keselie(k) [UszT 8a]. 1679: Kancza ... Fako szörű kesely, hodos, szü hatu [Fog.; Ut]. 1692: Tavalyi ökrör Borju. 1. Kesely. bellyeges [Mezőbodon TA; BK 24]. 1757: Egy par fákok^a: egy esztendősek az egyik kesey, a' másik fejer jo nagyok [Pusztasztmiklós K; Berz. 3. 1/9. — ^aTulkok]. 1781: egy ökrör valóságál keselij volt [Koronka MT; Told. 10].

4. fehéresszínű; albicios, albei; weißlich. 1661: Ha valahun egy szál (ha kettő lehetne, annál jobban esnék) daru tollat kaphatna Kegyelmed ... megszolgálán; egyike bír lenne kesely [TML II, 10 Rhédey Ferenc Tekeli Mihályhoz].

◇ Szk: ~ ártány. 1840: két kesely ártán. Eladatott 24 Rf. 1 xr [HSzj ártány al.]. * ~ koca. 1813: egy nagj Kesej kotza [Adámos KK; Pk 5]. * ~ (meddő) tehén. 1682: edgy Veres szerű kesely Tehenet adott neki szolgaltatya-ba [Tarcsafva U; Pf]. 1711: egy kesely meddű tehenet egy Kápolnáj Major Mihály nevű embernek pénzen el adta [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Szőcs János (40) jb vall.]. 1754: Egy kesely Tehen tavalyi ... kesely Ünő Bornyával [Kajla (BN) körny.; WassLt]. * ~ ökrör. 1720/1811: egy kesey ökrör [Szotyör Hsz; Borb. II]. * ~ ökrör-tinó. 1701: Az marhakot osztottak el ez szerent ... kiadván ... Az Relicta(na)k edj kes(e)ly ökrör tino [Kissolymos U; BLv.]. * ~ tinó. 1754: vétet-vén egy Keselj Tinot ... bé hajták az Istállóban [Gernyeszeg MT; TGsz 2]. * fekete ~. 1604: Egy boryus wno fekete kesely [UszT 20/274]. 1755: Két eszt(endő) fekete keselly kurta farku metzett ökrör Borju 1 [Batiz H; BK sub nr. 1020 Nalácsi conscr.]. * szőke ~. 1591: En kerdem mi chiodas volt az eokeor mo(n)da hogy Seoke kessel volt [UszT]. 1598: az eleott kereset az Actor egy boryas tehenet es egy harmadfy yneo tehenet mellyeknek eggike fekete tarcha, masik Zeoke kesely volt [i.h. 13/6]. 1627: Harmadfwre keló tulioik vagion Nro 15. ezek keozot vagio(n) ... ket szeoke keselj [Mezőrűcs MT; BLt Inv.]. 1646: Botha Thiwadar ... Tartua(n) megh teoruenre egy barna es egy szeoke kesely eokreot [Kv; Tjk VIII/4. 101]. * veres ~. 1587: holt Egy veres kesely Tehen megh [Kv; Szám. 3/XXXIV. 27 Szabo György isp. m. kezével]. 1641: 2 Bi-

kat aestimalta(na)k ad. fl. 8 eggik veres kesely masik barna tarcza [Tompaháza AF; BálLt 40].

◇ Án. 1732: Sziles és Keselly nevű két ökrököt ki vette el [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1840: Kesely nevű Tehénnek Ünő bornya fel nevedekvén, — meg bornyuzott [Nagykapus K; KszRLt].

◇ Hn. 1407: in cacumine unius collis Keselzeghalma vocata ... eundo quandam vallem Kesel vocatum [MNY X, 372]. 1729: a' keselyhát végéb(en) való darab írotvány föld [Buza SzD; JHB V/2]. 1733: a Keselly nevű Völgy toroklatya felé [F.zsuk K; SLt F.39 Flora Simon (70) vall.]. 1891: Keselyk(út) [Sztána K; KHn 308].

keselyfarkú kb. fehér foltos; co coadā albicioasă; mit weißlichem Schwanz. 1737: oreg pej keselj farku kancza [Borsa K; Told. 53]. 1755: Három eszt(endő) Ünő Nro 7 Mellyek közzül ... az Sdik fejer hodos homlokú keselly farku Sárge, és hegyes szarvu [Batiz H; BK sub nr. 1020 Nalácsi conscr.]. 1757: Egy hitván kik kesey farku kicsind futtasott három esztendő^a | Egi fejer kik hegyes szarvu kesey farku 4 esztendő^b [Pusztasztmiklós K; Berz. 3. 1/9. — ^aTehén].

keselyhasú áll fehér foltos hasú; cu pete albicioase pe burtă; weißlich gefleckt, (bunt)scheckig. 1757: Egy par kiket (!): egyik kesey hasu, a másik daru szurkétске, 5 esztendősek^a [Berz. 3. 1/9. — ^aÖkrök]. 1765: Egy ... nagy Barna fenn álló, és hátra felé hajlott szarvu, és kesely hasu Tehén [Szászsztjakab SzD; Told. 8].

keselylábú ? bokájában és felette fehér szörű; pinte-nog; gestieft (Pferd). 1813: Sötét pej Kantza konyafülű kesely-lábu, rokkant eleje [DLt 649 nyomt. kl].

keselyszerű áll ? 1682: edgy veres kesely szerű Tehenet adott Nemes Györfi Tobiasnak [Tarcsafva U; Pf].

keselyszörű ? 1627: Meddw tehen vagion Nro 9 Hete szeoke, eggik barna, az masik kesely szeorw [Mezőrűcs MT; BLt]. 1682: ada neki edgy kesely szörű eotódfűre keleo ünő tehenet [Tarcsafva U; Pf]. 1711: Szabo Mihály ur(am) egy tehenét el adta ... annak boriát ... Besenyei Szőcs Jánosnak ... adta, az egy kesely Szörű ökrör borju uala [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Szőcs Demeter (50) jb vall.]. 1733: Meddű Tehen öreg Szamba valok Kesely szörű Nro 1 [Szárhegy Cs; LLt]. 1775: 1 Esztendő ökrör kesey Szörű borju Rf 2 [Déva; Ks 76. IX. 18 1/4].

A jel. bizonytalan voltára nézve l. kesely 1. al. a jegyzetet.

Szk: szőke ~. 1598: Az megj neuezót hazamra Jöt ra ... Azzokal kikel eo akkatt wite vagj wiete ... egy boryus Tehenet es egy harmad fw wnnöt tehenet (igy!) eggik Fekete Tarcza az masik zoke keselj zörwjek [UszT 13/1].

keselytarkájú áll kb. fehér foltos; cu pete albe/albicioase; weißlich gefleckt, (bunt)scheckig. 1851: Egy kesely tarkāju 7 éves^a [Somlyó Sz; KLev. — ^aLó].

keselyű 1. átv vultur; Geier. 1658/1741: Hazánknak bátyája teis Booros-Jenő ... De im el praedála az fene keseljő [EM XXXVI, 144 Köröspataki B. János, Historia].

2. ? Hn. 1617: az keselvv szegben [Marossztyörgy MT; EHA]. 1667: keselyő reth (k) [uo., EHA].

A jel-beli bizonytalanságra von. l. *keselyűs* al. a jegyzetet.

keselyűs ? Szn. 1602: Keselyűs Máté szab. Keselyűs Péter szab. [Sszgy; SzO V, 207]. 1614: Keselieős Mihály (városi rend.). Keselieős Peter (ua.) [uo.; BethU 251, UszLt VI/56].

Hn. 1622: Keseliusben egi darab Jrtouany [Kozárvár SzD; EHA]. 1658: Keselyős (sz) [Újlak Sz; MNyTK 132. 128]. 1688: Az Keselős völgyben (sz) [Szentgyörgy Cs; EHA]. 1753: A' Keselyűsbe (sz). A' Keselyűs torká-b(an) (sz) [M.décse SzD; EHA]. 1754: A kesejősb(en) [Erdőcsinád MT; EHA]. 1756: Az Olton tul Keselyős nevű helyben (k) [Aldoboly Hsz; EHA]. 1854/1855: A' Keselyős nevű helyen. A' Keselyős Tanorok mellett (sz) [Erdőcsinád MT; EHA]. 1899: Kesejős [M.décse SzD; EHA].

Az OklSz három személy- és egy tónév-adaléka elé a 'vulturibus copiosus; reich an Geiern' értelmezést veti, de ez a jel. nehezen vonatkoztatható személyre v. tóra. Az itt közölt hn-i és szn-i adalékokra már inkább vonatkoztatható az OklSz-beli jel., de hogy éppen milyen ragadózó madár neve rejtekezik bennök, az a szerk. számára nem világos.

keseredett 1. *div* keserű; amar; bitter. 1615/1616: ök el oszlanak en keseredet lelekkel haza menek [Balázsfva AF; RDL I. 100 Emericus Nagy Bikfaluinus, előbb Kolozsi préd. vall.]. 1677: Keseredett szívvel hallom ... Nagyságodnak gróf Tökölyi uram vádlása miatt reám való nehézséget [TML VII, 540 Teleki Mihály a fej-hez]. 1710 k.: minden igazságra vezérlő imádság ... te magad hozd le a jó választ az én keseredett és kétséggel tusakodó, bűnös, elbágyadott lelkem kebelébe [Blm. 1026].

2. *elkeseredett*; amárit, mihnit, necájit; erbittert. 1653: Jgi azért keseredet Ember zitkozodva(n) busul-ua(n), holda kelve egi ókrünk megh hala [SzJk 70]. 1654: Mathe az Istennek illy keonyorgessel szol keseredett szueben [MNy XXXVIII, 207]. 1662: Ne csudálják, ha hallják a keseredett sok édes anyáknak jajgatását [SKr 363]. 1853: ha látnál be bus, be keseredet vagyok látva lelkem Anyám gyengülését [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

keseredik szomorkodik; a se íntrista/mihni; bitter werden, traurig sein. 1811: szánakodom az olyan esztelen Embereken, a' kinek az esze nints jelen, Egyik állapotból másba óhajtozik Gondolkodom rólla mindég keseredve [ÁrÉ 93].

kesereg 1. *bánkodik*, *búslakodik*; a se amári/intrista/mihni; sich über etw. grämen, um etw. trauern. 1589: az bírák ... el veottek akkor erővel az feoldemnek felett, kin igen kesereg [Szu; UszT]. 1600: halottam az ven Razman Adametol mikor az en vram halalan hogy kesergettem; montha: Ne syr en, az en vramtol hat zaz f(ó)rjint adossagba marata(m) [Kv; Tjk VI/1. 381c]. 1668: ő engemet megkeserített, azt akarom, ő is keseregen [TML IV, 327 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1776: láttam, hogy felette Szomorkodott, Kesergett, Sirt a' Groffné egész étzaka [GyL. Adalbertus Biro siculus ex Csikkarcfva nunc in Pago Csokfalva^a rezidens. vall. — MT]. 1785: láttom bizonyosan én is Asszonyt a' kertben sirni és keseregni elégyszer, de miokból s' miért keser-

gett siránkozott, azt nem tudhattam [Mv; DLev. XXXVI/4]. 1824: mi minden nap emlegetve ötet sirunk és keseregünk utánna mint leg drágább kintsünk után [Nagylak AF; DobLev. V/1094. 1b].

2. *bánatosan/keseregve* emleget; a pomeni cu jale/tristeje; jn traurig/klagend erwähnen. 1699: Támaszon Kgl(d)ne(k) olly szives jo akarokat mint nekem volt a Boldog emlékezetű, Soha Tüllem nem felelhető Vr volt az én árvaságomban ... mellyet énis szivesen kesereg [Karkó AF; Ks 96 Árva Vér Judit Gyerőfi Borbálához]. 1751: sem eczer sem mászszor nem hallattam hogy kesergette volna az Vra halálát [Gyeke K; Ks]. 1847: édes érzékeny szívű testvérem, Ilona ne sirass engemet, ... nemcsak te siratsz, hanem három falu lakosai gyásza borult szívvel keseregik esetemet [VKp 159].

3. *sirat*; a boci/jeli/plinge; beweinen/klagen. 1662: a királyné^a ... családságtól tartván, távolról akarta volna ... megholt férjét keseregni [SKr 76. — Habsburg Mária, II. Lajos magyar király özvegye]. 1749: midőn ... meg ölve bé hozták, és el Nyujtották volna ... Anyja keservesen siratván e-képpen kesereg vala: Kedves édes iffú fiaim, hogy esék dólgotok [Szárzalmás H; Ks 101].

kesergés 1. *bánkódás*, *búslakódás*; mihnire, amărăciune, íntristare; Grämen, Trauern. 1593: Miko Tamas vallia ... hallottam az toromba Caspar kouachnak kesergeset, hagi eo meltatlan zenuedi az fogsagot [Kv; Tjk V/1. 381]. 1662: siralmas végét ... a dolognak csak nagy szívbeli szomorúsággal, sóhajással és kesergéssel nézik és szenvedik vala [SKr 457].

2. *siránkozás*; *jeluire*, *tinguire*, *jeluială*; Geklage/jammer. 1705: ki nem mondhatni micsoda kesergést mivel az asszony, mert már mindenütt el is ment a híre, hogy az úrfi megbolondult [WIN I, 544]. 1785: ha mi esett közöttök magában tartotta, de nekem nem jelentette, ... hanem ... a' kertben sirását, kesergését lattom [Mv; DLev. 4. XXXVI]. 1822: a maga házárol is el üzetet Farkas Jánosné s mihánta volt kesergésem [Be-reck Hsz; HSzP].

keserget 1. *keserít*, *szomorít*; a amári/intrista/supără; betrüben, grämen. 1570: Jol lehet az attiafiak Neke(m) Engettek vala Egenleo akarabol az zeoleot, De chyak Ne horozzanak (!)^a Byrora Thanachra Ne kesergesse-nek Illenmodon aztis Nelyk Engedem Bekeseknek okayert [Kv; Tjk III/2. 138a. — Tollvétség hordozza-nak h.]. 1677: Az erkölcstelen fiakat kik Attyokat, s' Anyyokat nem böcsüllik, sőt kesergetik, decernaltatot, hogy ... megbüntetések [AC 132]. 1711: ha az nevetlen Fiak legitima aetast érnek, és édes Anyyokat illendő böcsületben nem tartanák, kesergetnék, illendő ház az lakásra, és az épületekből is illendő keppen excindáltassék [Altörja Hsz; Borb. I]. 1742: minekutánna az néhai Groff Úr Szárhegyi Lázár Ferentz Testét Gyergyoban eltemették volna, az eő Nsga meg maradtott keserves özvegyét Groffné Boér Sophia Asszszont kik kezdették kesergetni hol s mitsoda joszagot akartak excindalni [LLt Fasc. 90]. 1833: De ő kegyelme

Mind a közeleb el multban, mind nevezetesen ez esztendőb(en) Kezdet minden tetteivel engemet Keserget-ni; 's Velem ... minden modon ellenkezni [Usz; Borb. II].

2. *sirat*; a plinge/boci/jeli; beweinen/klagen. 1710 k.: az Isten és ember és az én lelkem tudta s tudja, hogy én az én feleségemmel igen jól éltem, szerettem, igazán és szívesen kesergettem, mindazonáltal tudván azt, hogy a gyász, sírás, keserűség sem a megholtak, sem annak maradékának, sem magának a gyászolónak egy cseppet sem használ házasságra adám magamat [BÖN. 747].

kesergetés keserítés; întristare, mîhnire; Grämen, Betrûben. 1667: akarék Kegyelmednek írnom ... az asszony ő nagysága^a kimondhatatlan keserűségét jelenítenem ... az ilyen sok mindennapi bosszúság szenvedésiről s kesergetésiről nem akarván magát gyötrenni azzal, hogy Kegyelmednek olyan bő szókkal írjon [TML IV, 149 Bánfi Ágnes Teleki Mihályhoz. — ^aRhédei Ferencné Bethlen Drusiána özv. fejedelemasszony].

kesergető szomorító; întristător; betrübend. 1668: sok bosszúságot s méltatlanságot szenvedek efféle tisztelt kiak, kik ugyan gyönyörködnek abban, ha valami engemet kesergető dologgal illethetnek ilyen gyámoltalan árvaságomban [TML IV, 324 Bethlen Drusiána Teleki Mihályhoz].

kesergettetik 1. keserítettetik; a fi întristat/mîhnit; be-trübt werden. 1668: Gondolkodjék akárki is jó lélekkel, kinek Isten gyermeket hagyott, ha attól kesergettetik, mint tetszik [TML IV, 327 Lónyay Anna Teleki Mihályhoz]. 1743: Sok és különb különb féle példa nélkül való szorongatásokkal injuriatásokkal illettem s kesergettettem volna [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 93].

2. sanyargattatik; a fi chinuit; gequält werden. 1662: midőn az evangélicusok nem akarnak tőlük^a függeni, és lelkiismeretök ellen hozzájuk hunyorítani, megutáltatnak, mindenképpen kesergettetnek [SKR 115. — ^aA katolikusoktól]. 1668: tudni való dolog az, hogy a ki pogány fogságra esik, az minden keresztényen embertől szívesen szánatik ... lelki és testiképpen nem kisirgettetik^a egyébbel az fogságnál [TML IV, 379 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz. — ^aA közlésben így!].

kesergő keservesen bánkódó, búsongó; care se plînge amarnic (de ceva); über etw. bitter klagend. 1662: Az ország szamosújvári gyűlésén a sok kesergő édesanyák és rabságban levő férjeket nagy zokogással sirató, fekete gyászba öltözött úri, fő és nemes rendek ... majd azt is felejteti láttatik vala ... az országnak közönséges megmaradásáról gondot viselni miképpen kellene [SKR 389]. 1677: Nagy szűbeli fájdalom és keserűség kenszerítvén bennünk ... ertserre adnunk kigk(ne)k, a mi lelkünkig be hatol (!) keserves nagy bantodasinkat, es mocsokoltatásunkat, az melyekis a nagy gonoszokb(an) kesergő szegény edes hazánk(na)k utolsó veszedelmére czeloz(na)k [PatN 67b Hsz rendjeinek nyil.]

keseria az csztena sajtkészítő rekesztéke; cäsäric; Stelle in der Schafhürde, wo der Käse bereitet wird. 1761: A keseriákból való Proventus áll abban, hogy ha valaki az édes sajtot a Juhos Gazdától a Törtsvári Teritoriumban meg arendallia, azért szokott annuális Taxát fizetni, juxta licitationem, a melynek arenda Taxája ad Annum 1760 ingrediat Hf. 70 [Törösvár F; BrÁlt Conscr. Dom. Törtsvár 112. — Binder Pál kijegyzése].

keserít búsit, szomorít; a amări/intrista; betrüben, traurig machen. 1669: az asszonygyal ő kegyelmével együtt jöjjön Kegyelmetek Küküllővárra, ne keserítse ... elmaradásával [TML IV, 515 Rédey Ferencz Teleki Mihályhoz]. 1675: méltóztassék Feiedelmi nagyra született természeti szerint resolutojat effektualtatni, és ahoz értő személyeket denominaluán reuidealtatni és toab mégis az ighaz vért nap finre nem ióhető ighasaghaban, ne(m) keseríteni [JHbK XVIII/28 Mikola Zsigmond a fej-hez]. 1879: Havaz; sár van. Kód, fekete levegő. Azt hiszem, ettől vagyok ... ilyen vad ember ... Aztán te is keserítesz [PLV. 36 Petelei István Jakab Ödönhöz].

keserítés sanyargatás; chinuire, torturare; Abtötung, Kreuzigung. 1597: Gellien Imreh vram vallia ... az leany Ersebet panazolkodott hogi ... ew az nagi keseritesnek miatta nem maradhatna nalla hane(m) el kel-lene hazatol ieöny [Kv; TJK VI/1. 67].

keserítő búsitó, kesergető, szomorító; întristător; betrübend. 1662: De, ő, nagy Isten! e világi mulandó és hirtelen való változások alá rekesztett irigy, gonosz szerencse melly hamar és nagy véletlenül öntötte vala ki istenes keresztényeknek kedvességben lehető, dicsegetes életű személyek ellen is az ő kegyetlen, szíveket bágyasztó, keserítő s halálosképpen megsebzhető keserű mérgét [SKR 310].

keserítettés búsitatás, kesergetés, szomorítottatás; întristare, mîhnire; Betrûben, Traurigmachen. 1710 k.: Idézd elődbe, én Istenem, a királyt és akik engemet elrontának szánja meg nekem és feleségemnek ennyi méltatlan, rettenetes szenvedésünket és keserítettésünket [Blm. 1017].

kesernyés 1. keserűcske; amäru; etwas bitter. 1681: Hal tarto. Az Kerlecze vize mellett kettő vago(n) A Külsőb(en) vagyon most valami keves hal ... nem so-kaigh élhetnek, mivel ighen rosz foras tartja, béka nyalas, kesernyes vize is vago(n) [Hátszeg H; VhU 605].

2. fanyar, fanyarkás; acrisor, astringent; ein wenig herb. 1844 k.: Ürmös. Tiszta-jó-üzű, de kesernyés, anélkül hogy ürmös-üzű lenne. Nem elég édes [Csekelaka AF; KCsl 6].

keserű I. *mn* 1. amar; bitter. 1705: Egy nagy fekete retket két vastag gyökér petrezselyemgyökérrel öszve, fél ejtel borban megapritva ... meg kell főzni ... hogy két ujjnyira leföjön ... annak a levét kell kanállal bevinni ... igen rossz és keserű, de felettébb hasznos [WIN I. 528]. 1731: Kolosvárról hozott keserű ürmös bor nr 36 „25 [Szentbenedek SzD; Ks 15. LVII]. 1732: Percipialtam ... Keserű ürmös bornak árrát Flor. 48 [uo.; Ks 70 Szám. 51]. XIX. sz. eleje: Iddogálják örömet A keserű ráczürmest [EM XIX, 507].

Szn. 1568: Elizabet c(on)sors Bartolomei Keserw [Kv; TJK III/1. 188]. 1580: Keserw Janos es Keserw Katalin azzon [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1594: Keserő demether [Goroszló Sz; UC 113/5. 32] | Keserő Janos [Máron Sz; UC 113/5. 29]. 1614: Kesereo György^{zs} [Szentgerice MT; BethU 81] | Keserw Gergely pp [Barót Hsz; i.h. 20]. 1625: keserw Peter [Kv; Szám. 16/XXXIV.

112]. 1667: Keserű István [Mv; UtI]. 1672: Nemzetes Sepsí Szekj Uzonj Keserő Gergelj [Ksz; BLt 3]. 1754: Keserű Ferentz uram [Altörja Hsz; HSzjP]. 1756: Udvarbiro Keserű Imre Uram [Déva; Szer.]. 1828: Keserű Sándor [F.gezés NK; Told. 7a].

Hn. 1775: A keserű kut felé menő ut [M.fráta K; EHA].

2. savanyú; acru; sauer. 1628: a szőlő sem érheték meg, felette keserű bor lőtt azon esztendőben [Kv; KvE 157 SB].

3. keserves; amar; bitter(lich). 1589 k.: Inkab nagy keserű sirással voltam erette hogy oltalmunk leuen Jgy chielekeóttel [Szu; UszT]. 1640: Amaz Szócs Jánosne meg azt mondotta, hogy im ki akar házátul tudni Bíró Pálné, de bizony keserű leszen neki [Mv; MvLt 291. 233a-51a átirásban!]. 1816: Nem láttam én az igaz jó Anyát meghalni: idegen földön sirattam őtet, esmeretlenek között öntettem fájdalom keserű könnyeit [Héderfája KK; IB. Molnár Samuel vall.].

Szk: ~ gyümölcs keserves következmény. 1710 k.: a mű privata nyavalyánk annak a közönséges gonosznak egyik keserű gyümölcse [BÖn. 696]. 1711: érezzük is a gyermeki directionnak keserű gyümölcsit [CsH 465].

Sz: ~ kenyele lesz nála vkinek. 1724: Pekri Ur(am) mondotta, ha vissza adyák a' Feleségét keserű kenyele lesz nála [M.királyfa KK; BK. Farkas Mártonné (40) jb vall.] * *lelke is ~ vki szolgálatában*. 1774: Annit dolgoztam a Tiszteknek hogy a Lelkem is sokszor keserű volt Uraság szolgálattában [Keszű K; KS. Barta János (40) jb vall.] * *műljék el ez a ~ pohár*. 1710 k.: Műljék el ez a keserű pohár immár tőlünk [BIm. 1014].

II. fn 1. keserűség; amáraciune; Bitterkeit, Betrüb-nis. 1662: Nem tűrhetem ez helyen, hogy némelyeknek Várad elvesztése okai felül balul véledékéseket meg ne említssem, kik . a jó és gonosz, édes és keserű között különbséget tenni nem tudván álmodoznak [SKr 630].

Sz: vkinek ~re fordul keserűségre/keservesre fordul vki élete/sorsa. 1653: Csak hamar délután szép nászszal^a vki élete/sorsa. 1653: Csak hamar délután szép nászszal^a kisérék házamhoz szállására^b És így elfelejté a vig vascsorát, hanem neki keserűre fordula, minékünk pedig nagy örömrükre. Légyen áldott az Úrnak szent neve érte [ETA I, 145 NSz. — ^aFedezet alatt. ^bZólyomi Dávidot].

2. rácürmös; vermut; Bitterwein, Wermut. 1820: Keserű vagyis Rátz Ürmösnek mustul 26. vederrel szaporitott [Déva; Ks 105].

III. hsz-szerűen; ca adverb; als Bestimmungswort: keserűen, keservesen; amarnic; bitter(lich). 1597: Buday Tamasne vallia . . . Gergeli deakne kere engemet hagi az Ersebetet hozzam kewldene intenem arra hagi Marton deaktol el ne leőne es mikor oda leot volna mondek neki Miert ieöz el onnet io fia(m), monda nekem az leany nagi keserew sirwa, hagi ne ieőnek ha ennekem semmi iowal nem vadnak . . . mert ha chiak egi filier ara teyet kerek teőlleokis addigh nem adnak mégh nem az filliert le tezem [Kv; Tjk VI/1. 55].

keserűen keservesen; cu amáraciune, amarnic; bitter(lich). 1597: Simon Janosne Martha vallia . . . Sardine ieowe hozzam egizer, nagi keserwe(n) kezdé panazolkodny hagi az vra mind magat s mind eotet el vezet-

te, mert az leankat mind el ronchiolta [Kv; Tjk VI/1. 96].

keserűgomba burete acru, bureji iutji; Pfeffermilching/schwamm. 1672: Aszonyu(n)k eo Naga paranczollya hogy kgld mingiart szorgalmatosan Keserű Gombat kerestessen s külgiön [Radnót KK; UtI].

keserűl szánakozik; a compătimi (pe cineva), a-i fi mla (de cineva); jn bemitleiden, mit jm Mitleid haben. 1705: Isten őfelsége szent fiáért keserűlvén, elégedje meg és adja meg még egyszer azt a jót, akit elhagytunk vala békességünkben [WIN I, 527]. 1712: Ez előtt valo Esztendőkbén veszedelmes, kétséges kimenetelű fogságban lévén Testvér Atyámfia Josika Imreh Ur(am) eő kgme, keserűlvén ügyét . . . szabadulását ki munkálodván költségekbén adosságokban magamat kételenitettem ejteni [JHb XLVIII br. Jósika István kezével].

keserűlő I. mn szánakozó; compătimitor, care simte/manifestă compătimore față de cineva; jn bemitleidend/bedauernd. 1787: Levelemre költ válaszodat barátságosan tiszteltem, melyből ez mostoha világot féklelő irigy nyelvek miatt valo szerencsétlenségedet keserűlő szemekkel szemléltem, mind azon által ne csüggedj el reménségedben [Marosbogát TA; DobLev. III/126. Ia Szántó Sándor Mich. Péntek de Leményhez].

II. fn sirató; persoană care deplinge moartea cuiva; Beklager/weiner. 1710: az ő halálával felfordula az erdélyi szép békesség amennyi gonoszakarója s irigye vala életiben, annyi szánója s keserűlője lön holta után [CsH 123. — ^aA Teleki Mihály praktikái miatt 1674-ben alaptalanul lefejezett Bánfi Dénes halálával].

keserűmandula migdalá amară; Bittermandel. 1801: font Keserű Mondula 48 xr [Déva; Ks 120. III. 7].

keserűmandula-olaj ulei de migdale amare; Bittermandelöl. 1683: küldöttem penzt Keserű mandola olajra f. 1. [UtI].

keserűség amáraciune, amar; Bitterkeit, Bitternis. 1573: Racz agota Azt vallia hagi mykor Kalmar Albertne halwa meg hozta volna leaniat . . . azt Monta Neky Jo Margit azzon Zanom keserwsegedet [Kv; Tjk III/3. 112]. 1582: Az Bekenne Igen Nag' Sirast teot hog az eő leania terhes volna De Nyreo Kalmantol monta lenny . . . towab Nem twrhety a' Nag keserwseget hanem a thanachnak panazolna Nireo Kalmanra es be Idezne [Kv; Tjk IV/1. 38]. 1680: Dorko Kata, Tiszt: Cernatoni János Uramat, sok keserűséggel szidalmazassal, undok mocskos szokkal infestalta. javait el tekozlatta, gyermekeit velle el hanyatta, és végre hitetlenül elis hadta [SzJk 145]. 1727: A Mlgs Asszony beteges állapotjan . . . szivesen szánakozom; melyet nem kevesse nevel s öregbit a' bu bánat s keserűség [Kv; ApLt Henter Elek Apor Péternéhez]. 1776: a' mely napon meg eskették Groff Kornis Anna Kis Asszont B. Henterrel az én Groffom . . . olly igen busult, szomorkodott, és sirt, hogy illyen Keserűségét az Attya halálakor-is nem tapasztaltam [Kóród KK; GyL. Fridericus Novák (21) kamerdiner vall.]. 1831: A Járai Nyégotzás Örmény Ifj. Dávid Antal . . . a' mi kevés pénze volt azt meg itta, és el

kártyázta, s ezen keserűségért a' Feleséginek egy butsu-zo levelet küldött [A.jára TA; TLt 403 Csiktaplocai Lázár Antal szb kezével].

Szk: ~gel beszél keservesen panaszol. 1780: hallottam magától Bujka Jákobtól . . . mint egy keserűséggel beszélni, hogy a szántó földeit Jaksi bírja [Algyógy H; BK ad nro 450] * ~gel illet keserűséget okoz. 1775: az Attyátis szomorgatván, és keserűséggel illetván, Attya mellett nem . . . fáradott [Vadad MT; VK] * vki lelkének holtig való ~ére. 1686: Az Ur I(ste)n erde-me(m) felett meg áldott volt ez jo Házas Társsal . . . Szt György napja(n) szep csendes halállal ez világbol ki szolliotta az en lakem(ne)k holtig valo keserűségére [PatN 47].

keserv keserűség; amărăciune, tristețe; Bitterkeit, Betrübniß. 1811: Sándor a' Tisztartó e'kén tanátskoza: . . . Ezen két vén fa sem méltó az élésre, Le vágatom . . . vágák a' fejszét tövibe, A' nagy Erdő jajjal hangzott keservibe [ÁrÉ 163]. 1853: majd meg bolondulak ennyi keservembe mind téged ohajtlak látni [Kv; Pk 6 Pékei Krisztina férjéhez].

keserves I. mn 1. szomorú; trist; traurig. 1585: Eztis hallam az Danchiul fiatal, ez lezen nekünk az keserves zombat, es ez lezen Nekünk az vigh vasarnap [M.valkó K; KP. Jacob Janos jb vall.]. 1658/1794: Szeptemberben

Gyulafejérvárát tornyaival együtt elégették és elrontották", sőt a mi nagyobb és keservesebb, Istenben boldogul kimúlt öregbik Rákóczy Györgynek és fiának, Rákóczy Zsigmondnak holt testeket koporsójokból kihozván, tűzzel megégették, a városnak népét mind elrabolták [Mv; EM XVIII, 452. — "A törökök]. 1736: (A halottat) elbucsuztatták az deákok, papok elől megindultanak, azok után voltanak az trombitások és török síposok, egy verset az deákok énekeltének, más verset az trombitások és török síposok fűttanak, de azoknak temetésre olyan keserves nótákat volt, hogy még az férfiakot is sírásra indították [MetTr 409]. 1758: Ami pedig legkeservesebb volt, egy Pál nevű beteges, három esztendő, hitvány gyermekének dajkájává tett az asszony, mely miá felette igen nagy bajom volt, mint-hogy nem tudtam úgy is a gyermekkel való bánáshoz mint a ló [RettE 63]. 1777: ez is elég keserves, de keserve-seb: hogy hanjszor Fogada az Mgs Ur parolájára hogy az en kész pénzemet" mégis . . . meg nem küldötte [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz. — "Tollban maradt: megküldi]. 1805: hallok valami keserves fűttyöt, mikor gondolokoznám hogy vallyon ki fűtöb, hat . . . hozzánk érkezik a' fűtöböl Gyurka Istok [Százajta Hsz; HSzJP Groza János (22) zs vall.].

2. átv keserű; amar, dureros; bitter. 1566: my ezt az felseged hozzánk való nagy kegyelmességeh lathwan, egygywl egygyg az halalnak keserves woltatis kostonhas-swk zeretettel meg az felseged hywsege mellett [SzO II, 191 székely főemberek a fej-hez]. 1662: kellett mennünk a chám sátorához . . . hát hozzák némelyek a rabokat. Megitlheted . . . ezeket távolról hallanom s látnom, ha velek együtt való meghalásnál nem keservesb volt-e? [SKr 379]. 1664: az mi peng ezek között késerveseb még sok hamis jelvek mocskolnak bennünköt hamisul s czalardul mint ha mi hivattuk volna be azokat az kobor-lokot ennek az szeghin Hazának pusztítására [UzSLt IX.

75. 70 fej.]. 1717: Varadi Márton az el mult Revolu-tiob(an) kurucságra vetemedvén, egy akkori Zászló Tarto . . . kétt jó lovatt . . . más egy complices Társával egjüt el vitte kiért már keserves rabság(an) tartatik [Kv; Ks 89]. 1769: Ngd . . . vádolván ok nélkült Tör-venytelenségekkel, sőt a' mi keservesebb Criminaliter is, mellyet magán Sülni nem hagyhat, Jussát nem engedheti [Mv; Told. 19/45]. 1801: instálom hogy méltoztossék gondolni alapatom felöl, mivel igen sokot busulak ma-gamba, hogy olyan keserves alapatakba jutattam [Mv; SLt P. Horváth Trézsia atyjához].

Szk: ~ könnyeket hullat. 1656: Az mi . . . az Ugron András dolgát illeti . . . immár megúntam az ő sok hitet-lenségit azelőtt bizony sok keserves könnyeket hul-lattam, az még hozzá szokám [TML I, 7 Bornemisza Ka-ta Teleki Mihályhoz] * ~ sírásra fakad. 1790: A' kis Adám . . . olyan keserves sírásra fakad, hogy a' ház tseng belé [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.] * (nagy) ~ szívvel keservesen, megkeseredett szívvel. 1585: vilá-goson keserves zywel megh Mutogatta mostan plebanos Vram zewkseget [Kv; TanJk I/1. 11]. 1618: nagy keser-ves szívvel kelleték írnom Nagyságodnak a' leveletem [BTN² 123. — "A fej-nek]. 1644: megh nem tudom imia szerelmes Atiamfia minemű keserues szíuel uagiok tüled ualo tauul letelem miat [LLt Gyulafi László feleségéhez, Balási Erzsébethez].

3. gyötörő, gyötrelmes; chinuitor; quälend, qualvoll. 1618: Nagyságod azmég Kamuti urammal együtt voltam, olyan keserves rabság alá vetett volt, kiben nem-csak kezem-lábom volt kötözve, hanem lelkem, szemem, filem, szám, kit én, noha nehezen tűrhettem, de az Nagy; ságod méltóságáért hűségesen mind eltűrtem [BTN² 118]. 1674: az Ur . . . sok keserves, fájdalmas nyavalyái után az első feleségemet, Tolnai Borbarát az árnyék-világból kiszólítá harminc esztendőben járó korában [Kv; KvE 190 LJ]. 1710 k.: júliusban vasba verének mind en-gem, mind Beldit Bizony keserves volt kívált benne hálai, nadrágot s gatyát fel- s levonni [BÖn. 685-6]. 1756: essék meg rajtam a' Nms V(á)r(me)gjének könyö-rülő Szive és tanáljon fel olyan . . . utat modot . . . ne kellessék ki pusztulnom, s gyermekeimmel együtt keser-ves köldulasra jutnom [M.köblös SzD; RLt]. 1776: Bi-zom az en I(ste)nben hogy . . . az köszvenjem távozni . . . nyugodni fog . . . 15.estendőől fogva elég keserves kinokon menek által [Négerfva SzD; BfN].

4. fájdalmas; dureros; schmerzhaft. 1763: mezitelen kardal invadalvan keserves sebhetekeket tön fejin [Uzon Hsz; HSzJP].

5. gyászoló; indoliat; trauernd. Szk: ~ asszony. 1600: Kerekes Istwanne Sophya asszony . . . vallja: En keserwes asszony voltam [Kv; Tjk VI/1. 419]. 1641: egiebet az megh holt Kouaczi Miklos halalaba(n) sem-mit sem tudok hanc(m) az keserues azonial en menek az testhez [Sajókeresztúr SzD; BfR Rosnaj Peter felesége Marto(n) Anna vall.]. 1736: Az test után mentenek az keserves asszonyok hintai [MetTr 410] * ~ atya. 1662: Ó, anya és keserves atya, ha lehet . . . mutasd meg nekünk a te szivednek keserves fájdalmát! [SKr 103] * ~ atyafi. 1639/1650: Herzler Eottues Gergelnek, egy Eott-ues legeny fia, ez arnyek világbol ki mulua(n), . . . az ke-serues Attyafiak, adanak az Kolczyos Mester kezeben ket forintot hogy kezezőllyek az Eottues legényekkelis . . . szerezzenek a penzel magoknak etelt [Kv; ÖCjk] *

~ ember. 1655/1754: El-temetvén penig a halottat, annak utánna házához kísérvén a' keserves embereket, a' mely Mester ezen kívül tselekszik, büntetése leszen d. 25 [Kv; ACJk 10]. 1659: minden mester Tartozzék visza kirsny az keserves embereket [Kv; ÖCJk] * ~ fél. 1613: Az keserves fel . az mit kevannak az kett Birak Uraimtol hogy az ki hozatot fogoly H. Istuan az Tanacz hazhoz hozatot holt testet attingalna, pretendalvan ezt az procurator ebben, hogy ez volna az varosnak ússusa es szokása [Kv; PLPr 1612-1615. 97 tetemrehívásos jellű bizonyítás]. 1651: Kovaczi Pal nevű iffiu legeni megh talalta volt eolni Oltomany Borbaranak az urat Szasz Mihalit kinek halálaert indulva(n) alkalmoba(n) az Kovaczy Pal atiafiat ez felieb megh irt keserues felekkel es alkudtak volt megh f 75 id est hetuen eot forintba(n) ez felieb megh irt keseruesek fel ueuek [Gyf; LLt Fasc. 70] * ~ férfi. 1736: Mikor késérték temetni, akkor is így mentenek; mind az keserves férfiak, mind az asszonyok előtt jött egy-egy gazda mint egy-egy hopmester, igen szép lassan [MetTr 408] * ~ maradék. 1710 k.: édes Istenem vidd végben énbennem minden tanácsodat és akarotodat mind a te dücsösögedre . az én üdvességemre és az én keserves maradékimnak vigasztalásokra [BIm. 1020] * ~ személy. 1764: temetett a szegény Décsei Zsigmond bátyám magának valóságát egészen kimutató Décsei Zsigmondné, mivel nem úgy viselé magát, mint keserves személy, hanem majd mint menyasszony [RettE 169].

6. súlyos; serios, grav; schwer. 1662: Annyira bele is verekedtenek volt ők ez gonozságra, hogy . már minden keserves fenyegetődzések fejekre töltenek [SKr 710]. 1710 k.: ama huszti boldogtalan vásárral micsoda szörnyű adósságra borulék ez a legnagyobb s keservebb kö az én szivemen [BIm. 996]. 1756: Balog Uram . Dézmálásnak idein . . . elég keserves károkat . Causált, azzal hogy annak idejében ő kegyelme Gabonainkat boszusagbol nem Dézmalta [Kóvár Szt; TKJ].

II. fn 1. gyászoló (személy); persoañá indoliatá; Leidtragende(r). 1596 k.: Az megh holt leorinch deaknak Attiafiat. Az vitezleo Zekel Moses Vram, Az keseruesekkel egyetemben ez Jeouendó Zek napian az Benedkfy Janos es Kasa Istua(n) Gratiatioknak pariaiat ez zeken prasentalliak (!) [UszT]. 1643: Sos Peter megh ölte Henter Peter Ura(m)nak egy jobbgiat . . . veseljenni Boldisar ur(am) addegh ez megh irt Jobbgiat Moczra^a ne(m) boczattia az keserueseknek boszuiaara, migh len egymással emberséges emberek által megh belkelhetnek, es az keserves Aszszont es gyermekjt megh követetti Öt gllme Sos Peterrel [Gyf; Ks. — ^aK]. 1677: a' Hólt Testeket némely Városokból, vagy Falukból, a' keserueseknek el-vinni . . . nem engedték ha . . . ceremoniakat meg-kivánnak a' keseruesek, szolgálai tartozzanak [AC 138]. 1736: Az háznál az hol az temetés volt, szín volt elkészítve, az szín közepin jó magos sályom, hol az testet és keserueseket az nép megláthassa | Az keseruesek mentől durvább fekete posztóban öltöztenek [MetTr 404-5]. 1768: halottat bucsuztatván azzal vigasztalta a keserueseket, hogy a megholt már a Menyben Isten előtt esedezik érettek [Szemerja Hsz; HSzP].

2. ~ ek háza a gyászolók háza; casa familie indoliat; te, casá mortuará; Haus der Leidtragenden. 1736: az keservesfogók mentenek az keseruesek házában, ottan, az

fő-gazda elrendelte volt ketten-ketten egy-egy keserves asszonyt fogtanak [MetTr 408].

keservesebben 1. kinosabban; mai grav; schwerer. 1702: A' mely Malefactor az keg(ye)lem utan vétkezik keservesebben es sullýossaban büntedik^a [Dés; Jk 320b. — ^aTollvétség büntetődik h.].

2. keserűbben; mai dureros; bitterlicher. 1817: még keservesebben kezdett Sirni a Fejire koltsolván a kezeit [Torda; KLev.].

keservesen 1. szomorúan; cu tristeje; traurig. 1597: Anna azzony Zok Peterne . . wallia az azzony monda ennekem, Nem thüdom zerelmes azzoniom meggiek^a mert az wram ream tanakozot hogi ez eyelre megh eöl . Azutan esmet nagi keserwesen kezde panazzat hogi ne(m) tudgia medgie(n)^b [Kv; TJK VI/1. 94. — ^{a-b}Értsd: mit tegyek, ill. mit tegyen]. 1598: Amy nezy biro vram eo kgme panazolkodasat Hozzw Marton elen . . azt igen neheze(n) es keserwesen hallwnk, s igen bankodwnk [Kv; TanJk I/1. 316-7]. 1662: már halálához közelebb érkezvén^a, csak keservesen fohászokdik vala [SKr 557. — ^aII. Rákóczi György]. 1728: a két T. Praedikator Vraink(na)k mostani nagy erőtelenedeset keservesen szemlélven kivanta mennél hamarább meg orvosolni [Kv; SRE 155-6].

2. keserűen; cu amărăciune; bitter. 1761: most keservesen szemlélik . . . hogy elték az közelebb el mult egész Héten a Széked nevű Tilalmas erdőt [Szentháromság MT; EHA]. 1786: mi nállunk Torotzkon a' Ferricultrát egy darab időtől fogva naponként hanyatlani keservesen tapasztalljuk [Torockó; TLev. 9/24].

Szk: ~ esik neheze/rosszul esik. 1661: keservesen esett, hogy eltitkolta urunk tülem oda való menetelit [TML II, 173 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. 1789: ez az mely nekem szegény Árvának keservesen esik, hogy Benedek Ferentzné Asszonyom mint mostoha Leányommal arbitrativára léptünk [Ne; DobLev. III/653. Ia Árva Szánto Drusiána Néhai Magyarosi Benjamin feleségének lev.].

3. kinosan; cu chin și vai; peinlich. 1780: Várj tsak mert el tartottad Kováts Péter kilentz Márjásomot de . . én nem kérem soha de még is meg fizetni dufflummal keservesen [Tarcsafva U; Pf vk]. 1829: semmiből kész pénzt még tsak ruházatomra se tudok tsinálni és . . . Colonicatorák adoját is keservesen fizetni [Ne; DobLev. V/11. 55].

keservesfogó (temetésen) gyászoló nőt kísérő; insojtorul unei femei indoliat (la inmormintare); (beim Begräbnis) Begleiter der trauernden Frau. 1736: az keservesfogók mentenek az keseruesek házában, ottan az fő-gazda elrendelte volt, ketten-ketten egy-egy keserves asszonyt fogtanak [MetTr 408]. 1759: Néhai méltóságos gr Gyulai Ferenc generális úr öexcellentiája . . özvegyc . . Temetett Kolozsváratt dicsőséges halotti solemnitással, az holott magam is szegül-végül szolgálatban voltam, a többi között keservesfogó, s fogtam br. Wes-selényi Polixena kisasszonyt [RettE 84-5].

keservesház gyászház, halottasház; casá mortuará; Trauerhaus. 1826: Ha a kalandosbéliek közül valamelyik a' temetésközben a keserves háznál az uton, vagy a'

temetőben lármát, vagy verekedést szerezne . . . haladék nélkül az apa házában büntetődjék 1 frttal [Kv; EM XI. 377 A külközéputcai Kalandos-társaság art. XXVIII]. — Vö. a *keserves II.2-vel*.

keservesvezető kb. fő-keservesfogó (a keservesfogók feje); mai-marele insojitorilor femeilor indoliare (la in-mormintare); Haupt der Begleiter der Leidtragenden (beim Begräbnis). 1825: Méltóságos Grof Bethlen Pál Ur keserves vezetőnek kéretetik [Kv; TSb 8 br. Bánffy Gergely szomorújelentésén kézírással]. — Vö. a *keservesfogó* címszóval.

késes ? késműves; cuțitar; Messerer. Szn: 1632: Zakocziai Andrásné Késes Durkó asszony [Mv; MvLt 290. 94b-98b átírásban!].

késés 1. késlekedés, késedelmeskedés; intézriere: Verspätung, Säumnis. 1619: Az nyavalyás Bonyhai András . . . úton való késésének oka az, hogy megbetegedett volt [BTN² 304]. 1664: ő nagyságának kisebbik fia^a meghalván, az temetésig nem lehet már elindulnom . . . késésemet ne véle egyébre [TML III, 331 Teleki Mihály Rottal Jánoshoz. — Apafi György].

2. időzés; zábovire; Aufenthalt. 1620: az hatalmas császárnak nagy kárára vagyon s leszen az ő ittvaló késések és mulatások [BTN² 407]. 1645: minden értelmes es jo gondviselő czeledes hazi gazdaknak, ez az eő Tisztek es hiuatallyok, hogy mikorron ez eő edes hazok nepe keozzúl hazoktul el tauozuan ualami tauoly ualo feoldre menni igyekeznek, addigh meghe ne indullyanak miglen hazok nepeknek bizonyos instructiot hagynak, hogy miglen eő neki oda ualo kesese leszen, tudhassak magokat mihez tartani [Erdőszengyel MT; Told. Ia/II]. 1659: az asszony i nagyságához el kellett mennem . . . s ott meddig leszen késésem, magam sem tudom [TML I, 366 Veér Mihály Teleki Mihályhoz].

késfoknyi cút o muchie de cuțit; einen Messerrücken groß/breit. 1770: most is szántanak, mivel az idén még egy késfoknyira meg nem fagyott a víz. Gyönyörűséges szép őszi idők jártak még eddig [RettE 247].

késgyakás késszúrás; injunghiere cu cuțitul; Messerstich. 1594: Keobeolkuti Mathe wallia . . . Borbeli Jllest meghe kerdivk eginehanian mit itilne az Jnas feleol az kin az giakas eset . . . Borbeli Jllies azt monda En nem felelek, mert az kes giakas merges [Kv; TJK V/1. 478]. 1598: Tetzik minceonk az bizonyosagokbol hogi nagj suspitio Sarkeozhoz hogi teolle eshetet az kes giakas, azert Sarkeoz Janos meghe eskeodgyek azon, hogi nem az eo kezeteol, es kesiteol eset az gyakas es igy zal az kessel valo gyakas az hegedeos Janchira ez okon hogi eo meghe kerkedet velle [Kv; TJK V/1. 163].

késgyártó késműves; cuțitar; Messerschmied. Szn. 1453: keesgyartho Thamas [Kv; TT 1882. 556].

késhtetik 1. késlekedhetik; a(-si) putea (permite) să întîrzie; säumen/sich verzögern können. 1662: Ez üdö tájat az fejedelem Patakon töltvén el az ünnepeket, 10. Januarii onnan indulván, Ónodba ment vala, ahol nem késhtetik, mert ad 21. diem Januarii Kassára kellett vala

sietni [SKr 286]. 1664: Nekem az fejedelem írt parancsolja, siessék bemenni, melyre nézve én bizony nem igen késhtetem [TML III, 63 Teleki Mihály Csáky Istvánhoz].

2. időzhet; a putea zábovi/întîrzie; verweilen können. 1659: mikor én eljöttem, akkor ment ű nagysága Désre, én sem késhtetem tovább ott [TML I, 362 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1686: Szándékom az volna, ha nem hivatna az Ur Kolosvárra bé tekintek vala, ha nem is késhtem is de bé rugaszkodom Adgia az Ur I(ste)n talallyam jo egessegbe(n) Kket [Harasztos TA: JHbK XXXII/30 Felvinczi Zsigmond lev.].

késhtvely késtok; teacă de cuțit; Messerscheide. 1599: Techeres Adam Vizen Baniara 50. kes hwelket [Kv; Szám. 8/XIV. 22 Hj]. 1617: Az szent simonj Lofeobe (!) Drabantokba ne(m) tudok haromnal toebt kj feöldet ne adot uolna, az To el uagasert, Az harom Embernek eggike Daruas Antal egj kes hwuelliel uegezze el [Szentsimon Cs; BLt 3 Blasius Debrecz de Zent Marton ppix vall.]. 1629: Egy kes hwueli nyom m. — p. 15. ér tt f. 7. [Kv; RDL I. 143]. 1655: ket kes hwvelyek — nyomnak M — p. 15 [Kv; i.h. 29].

Szk: *aranyos* ~ 1589: Egy Aranyas kes hywely ketteos kesw [Kv; KvLt Vegyes I/2. 32]. 1634: Egy Aranyas kes hiwelj nyom m. — p. 14. aest(imálatott) f. 16 [Kv; RDL I. 105]. 1677: Daninak adatott egy aranyas kes hively [Kv; i.h. 155b] * *ezüst* ~. 1596: Egy mereo ezewst kes hywely kiben wacion 59 [Kv; i.h. 65]. 1597: Chizar Mihaly . . . wallia Chizar Balintne . . . egj ezewst kes hyweliet adot pro f 4 zalogban [Kv; TJK VI/1. 44] * *ezüstös* ~. 1628/1635: Az Zegeny Azzonj^a colteozeti . . . Egj ezwsteos kes hwuelj [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv. — "Néhai Béli Kelemenné Bánfi Mária]. 1633: Egj Ezwsteos kes hyvel [Kv; RDL I. 103] * *gyöngyös türkizes* ~. 1637/1639: Egy geongeos Türkises kess hüvely. nyom p. 16. — f 5 d. 33 [Kv; i.h. 111].

késik 1. a intézriere; sich verspäten, zu spät kommen. 1540: Kegyelmes wram, azt ne chodalya the k., hogi en enyet kesthem, merth hogi the k: el indwiek, It Koloswarath pathkoltatek loamath, akor meg nyrazak, meg santhwla. Azert lassan mehetek [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1562: w fílesghe haragzyk az elesert hogi enyet kesyk [Dés; BesztLt 13 Miko Balas Gr. Timar beszt-i bíróhoz]. 1746: Az Posta azért késet mivel Secretarius és Registratorok absentiájáb(an) máig Sessio nem celebráltathat [ApLt I Jos. Baló lev. Nsz-ból]. 1775: az pénzmegadásban késett Baka Tamás egy keveset [Taploca Cs; RSzf 247]. 1802: jelen lévén az Ugarlásnak ideje, nem késik a' kaszálás is [M.zsombor K; Somb. II] | Tisztelendő Püspök Urunk hoszas betegskedesei mian késet ezen G. Decretum ki küldetése [Énlaka U; Borb. II Galfalvi Pál esp. kezével].

2. késlekedik, késedelmeskedik; a intézriere/zábovi: säumen, sich verzögern. 1562: Szulimán hogi Magyarországot meghaladta volna, nem sokat késvén, Ausztriában rabolván, Tótország felől haza felé indula [ETA I, 13 BS]. 1614: Látván Báthori Zsigmond, hogi Erdélyt nem kellett volna elhadni Opuliáért, nem sokat késék, haem odahagyá Opuliát es visszazokék Erdélybe [BTN² 46. — "Az opuliai hercegségért mondott le a fej-ségről" 1598-ban]. 1660: az Segicczeggel Kegmd

uram ne kessik [Sebesvár K; LLt]. 1742: ha azt akarja, hogy hamar véghez mennyen az Inventatio jöjjen bé, ne kessék [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 78]. 1840: hibásnak találom a' panaszo Károst, hogy miért késett jelen keresetével, és miért nem indította meg azt mingyárt [Dés; DLt 370].

Sz. 1759: az Isten nem siet, nem késik, mégis elérkezik s nem is bottal szokta verni az embert [RettE 95].

3. időzik; a zábovi; verweilen. 1570: Maradek peter-ne Anna, ezt vallia hogy eo Nala zolgalt ez Borbara New lean . . . egy kort kerettzett volt Teole az predicatora es sokaig keset oda [Kv; Tjk III/2. 89]. 1657: Fogarasban is késtem, mégis Bükösre tizedik napján reggel érkeztem az szegény atyámhoz [KemÖn. 92]. 1670: Enis it ne(m) kese(m) hane(m) Isten akarattyabul visza forduluan mennél hamaréb Kegltetket megh latoghatom [Tövis AF; Born. XXXIX/50]. 1722: Méltosagos Generalis Commendans eö Excellentiája holnap estvére ide érkez-vén itt nem fog késni, hanem uttyát Continuallya [Ks 18/XCIII a gub. Kv-ról]. 1807: a' lovatot csak most hozák haza, a' miatt kellett késnem [Ó-Torda; DobLev IV/91].

késkéntelen kénytelen-kelletlen; vrind-nevrind; ge-zwungen, notgedrungen. 1667: csak gróf uram miatt itt ne kellene tekeregmem, de azt is kés kételen meg kell itt várnom, mivel most lévén legnagyobb dolga, kötelessé-gem tartja, hogy szolgáljak [TML IV, 11 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1779: Amely lovakat és ty-rokat ígirték vagy késkéntelen ígirtettek a múlt eszten-dőben az urakkal és nemesekkel, aki eddig nem praestala-ta, újra szorgatják [RettE 396].

keskeny I. mn 1. ingust; schmal. 1560: Egy Ezwst nyakba wettw keskeny Gombya nekul valo [JHb QQ Temeswary Janos reg.]. 1576: wagon igen kesken czer-na keotes ket Syng [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 14]. 1588: Harom vankos egy keskeny fewaly [Kv; KvLt Anv. 1/2. 14]. 1652: Harmadik szoknia, Zeold Aranyas Viragos Terczella Az vallais azon materiabol valo, es szeles czipke premmel premez, mellete keskenb czipke premmel wagon megh czifrazot (igy!) [Mihályfva NK; JHb XXII/41]. 1700: Egy tenger szin barszony Asz-szony ember mente két rend keskeny elegyes kötessel Nuzt lábbal berlet 13 Rostelyos arany gomb raajta [Hr 1/20]. 1742: Ezen Aszszony házából ugjan Eszakra, az Udvar felől keskeny hoszsu oldal házotska nyulik, mely keskeny ház kis Aszszony Házának tartatik [Gye-ke K; Ks 4. VII. 1]. 1837: Egy vékony aranyozott rámá-ju gyümölcsös kép keskeny aranyozott rámáju [Szentbe-nedek SzD; Ks 88. 26].

2. szűk; strimt; eng. 1679: Ezen Bástyanak Keskenj Udvarakaja, az Udvar keretese fala, es Fas kert oldala közötti vagyon [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. 1710 k.: A kolyesza, paraszt, fakó, keskeny, bak nélkül való, úgy rázott, hogy azt tudtam, agyam, fogam is ki-hull [BÖn. 595]. 1786: ha az Thoroczkai Lakosak az Bá-nyászágolt és Vass mivelestol . . . el rekesztettnék (igy!) itten a' Város nem Subsistálhatna s meg sem elhetne so-vány és keskeny Határ közli valo szorítottása mián [Toroc-kó; TLev 4/13. 14]. 1825: ez egyéb aránt is keskeny Pia-tzunk, az Városunkban Országos Vásároakra jöni szo-kott Vásárosok(na)k illendő bé fogadására csak nem elégtelen [Torda; TLt Köz. ir. 252] | egy kis sikator

vagy Szoross Keskeny ut [Szárzapatok Hsz; SzentkZs Consr. 357].

3. elkeskenyedő (földdarab); (parcelä) care se ingus-tează; enger/schmaler werdend (Feldstück). 1580: az hozzasagat penyg ez lab feoldnek azert hattuk Illyen hozzan hogy az Eggy wege ez Lab feoldnek keskonb es alab valo az Thob nyl Lab feoldneknel [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1593: (A földnek) az mikes felol valo vige zilesb es az falv felol valo vige keskemb (!) [Berkenyes K; SLt S. 39 Kis Iiko Zeolos Jakabne vall.]. 1674: az negye-dik nyil ige(n) felette keskeny, s Fecske farkuan termina-lodik [Mocs K; JHbK XXXV/9]. 1681/1748: Az alá já-rób(an) a' szöllők alatt . . . a' To felől jovalis keskenyeb^a [Balázsfva AF. — ^aA föld]. 1747: Egy Cziheres keskenj erdőtske elé njúlvan a . . . második Csupotskára [Nagy-ida K; Told. 9]. 1793/1794: azon darab Török buzás földnek . . . az Bago felol valo Részé soványobb és keskenyebb is [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 18a]. 1816: A Viz mellett lévő Keskeny Berek . . . Felső végé Széjessége 7 Közöpe Széjessége 14 öl [Radnótfája MT; Born. G. IV. 17].

◇ Hn. 1444/1759: Kesken darócz pathaka [Inaktelke K; KHn 201]. 1508: Insulam nostram Keskenzeg apel-latum [Dés]. 1604: Keskenj sorkig [Kecsetkifalud U]. 1606: az Kesken sorkon [Uszt 20/69]. 1718: Az Kes-kény Erdőben (sz) [Backamadaras MT]. 1721: Keskeny szerben [Kozárvár SzD]. 1733: A Keskeny Csere ala [Bogártelke K; KHn 184]. 1737: A Keskeny ligetb(en) [Nyárszó K; KHn 121]. 1781/1818: a Keskeny nyilak-ban [Náznánfva MT]. 1793: a' Keskeny Föld (sz) [Sza-mosfva K]. 1823: a' Keskeny nyilak közt [Abosfva KK]. 1827: a' Nagy Bükben a' Kesken sarkon az alodialis er-dő [Magyaró MT]. 1864: Keskenbük [Ditró Cs]. — L. még KHnMut.

◇ Szk: ~ reménységgel van kevés a reménye; a avea prea puțină speranță (in . . .); wenig Hoffnung haben. 1670: Úgy látom, Uram, eljűtt fatalis ideje ez nemzet-nek; a jó Isten szánna meg bennünket, de bizony már én keskeny reménységgel vagyok [TML V, 331 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

II. fn vminek keskeny része; partea îngustă (a ceva); Schmale(r) (Teil einer Sache). 1779: (A föld) fetske(far)-kait és közepin lévő bolykós Szélességét a keskenyhez alkalmaztatv(án) applicálván lészen keresztül mérve tsak 6. királyi-öl [Msz; Sár].

Hn. 1692: A Keskenyb(en) [Torja Hsz]. 1707: Kes-kenben (sz) [uo]. 1709: kékenyben (sz) [uo]. 1758: A' Keskenyben (sz) [Zalán Hsz]. 1788: a Keskenyben [Sza-béd MT].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

keskenyebbik (a többi közül) a keskenyebb fajta; care este mai îngust (dintre toate); der/die/das schmalere (von den anderen). 1674: administraltanak a pa-raszi keskenyebbik vászonbol . . . Fogarasi varró Asz-(szony) kezéb(e) ul. 8/1 az főző leány szuksegére [Utl].

keskenyecske keskenyke; puțin mai îngust; ein biß-chen schmal. 1744: Zazor völgyin valami keskenjecs-ke helyen [Vécke U; LLt Fasc. 67].

keskenyedik elkeskenyedik; a se îngusta, a se face (mai) îngust; sich verschmälern. 1770/1771: Mint hogy

ezen also rész alá menve keskenyedik és fetske farkulag nyulik le Alvintziné Aszszonyom réttyéig, arra nézve, inadaequationem jo darabotskával hosszszabban hagyatott a' más részben lévő Possessorok nyillyánál, mely borozdálással distingváltatott is [Fejér m; DobLev. II/428. 17a].

keskenyell szűknek ítéli; a considera mai strimt/ingust (decit este necesar); für eng halten. 1814: néhai Groff Teleki Károly Ur eő Excellentiája a' Kaput Keskenyellvén, el rontattatta, a' Czövekeket ki hányattatta [Dés; Ks 79. 29. 780].

keskenyen ingust; schmal. 1669: azon lekencze tova mellet keskenyen ala jaro gyepeczke [Mezősámsond MT; Berz. 5. 41. S. 10]. 1699: ezen szanto földből Kovats Istva(n) Vr(am) ki hagjot vala keskenyen Kapus felől egy darabot kaszaltattais eő kglme [Mezőbánd MT; MbK 90 Nagj Sebestyen Andras (100) ns vall]. 1726: lévén egy darabotska széna fűvetskeje a Falunak keskenyen az Ur földé mellet [Koronka MT; Told. 19/1]. 1739: a miolta én értem minden esztendőben használtak a Sz: Benedeki Révészék egy darabotska rétét a Révré menő uton alol hosszszatskán és keskenyen a víz le mentére [Dés; Ks 28/V]. 1774: az patakon fél csapolag keskenyen nyulik felső vége azon Széna fűnek [Szentsimon Cs; Hr 10/54]. 1812: ez előtti volt egy kis porond keskenyen ... Maros Ága folyamattya helylín [Vajdaszeg AF; DobLev. IV/943. 7b Juornitz Nikuláj (60) col. vall.].

keskenyít keskenyebbé tesz; a ingusta, a face mai ingust; schmaler machen. 1766: az I. Attya szélés Házát keskenyítette [Torda; TJkT V. 321].

keskenyítés szűkítés; ingustare; Ver/Einengung. 1825: Mind az uttza el-ebbedésére — mind pedig keskenyítésére nézve — az uttzákon rakásba lévő Kövek — méltán számlálhatok — mivel ezek által, az uttzák nem tsak keskenyítettnek — disztelenítettnek — sőt a' jövő, s menőknek akadályára vadnak [Torda; TLt 252].

keskenyítettetik elszűkítettetik; a fi ingustat; enger gemacht werden. 1805/1825: Az aranyoson sokaktól vásárlott Tutaj Fák többnyire mind az uttzákra lévén kí tetetve azok által az uttza nem tsak keskenyítettetik, sőt az uttza el ebbedése azok miatt is okoztatik [Torda; TLt 252/1825].

keskenyke keskenyecske; (pujín) cam ingust; ein bißchen schmal. 1576: Wagion egy nehan Syngh tytza Se-lyem weres zyl zeeold zyl walami keskenke partha zabasw [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 3].

keskenység ingustime; Schmalheit. 1620: az Zena fwre ige(n) artalmas az Nadas patak arkanak keskenysege [Kv; TanJk II/1. 293]. 1681: Mint hogi a' Rubricaban valo Titulusok a' Lineazasnak keskenysege miatt két s három bötűkkel irattak ... im itt egeszlen ki iratik^a [Vh; VhU 2. — ^aKöv. a rövidítések feloldásos fels.]. 1747: (A telek) az fundusnak keskenysége miatt két felé nem hasíttathatik [Torda; TJkT III. 117]. 1825: azon ország útját be kellett tövisselni ne hogy vagy marha vagy szekér

belé dőljön^a keskenysege mián az Utzának el nem kerülhetvén azon gödröt [Dés; DLT 748. — ^aA gödörbe]. 1826: azon nagy föld gomolyágat melyeket magával hoz a víz az árok keskenysége miatt ... sem elegendő arra hogy olyan meszsze le vigye [Msz; GyL].

késkételen l. késkéntelen

késleg jármozatlanul, szabadon, *táj* késen; neinjugat; ohne Joch. 1749: ez mostoni Kóst Szűki mián el éhezett marhát Késleg Sem tudná az ember hajtani ide fol rettenet essok járnak [Szentdemeter U; Ks 83]. 1751: az veres miatt mindent öszve rontottak az ökrök, az szánat is oda hadta, késleg hajtotta haza az ökröt [Tarcsafva U; Pf]. 1819: ott nem hogy Szekérrel még az marha késleg sem járhat át [Malomfva U; Ben.]. — A jel-re l. Vadr. 505; CzF *késen* al.

késlel 1. késeltet; a intirzia; aufhalten, in die Länge ziehen. 1619: Nagyságod ... egy clausulába írja, hogy az szekereket nem késlelné elküldeni [BTN² 185]. 1630: Ennyi sok actusunk után úgy ígér, hogy nem késlel ottan, hanem négy vagy öt nap után elbocsát [i.h. 431]. 1662: A páter levelét ha ... nem bátorságos, gyalog emberektől küldje el ... ezt ne késlelje, hanem éjjel-nappal küldje [TML II, 320 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

2. hátráltat; a stinjeni/impiedica; hindern. 1567: ty Keg. Ne keslellyen Benneonketh valaszt Aggyio(n)k. Im mys holnap reggel Ala Megiunk Lekenczere, ot az Valaszt Meg Varywk [Szászmaté SzD; BesztLt 14 Nic. Thomory Beszt. városához]. 1605: intikis szeretettel, hogy az Directorokat az ő tisztekben ne kesleljek [Kv; TanJk I/1. 540].

3. halasztgat, halogat; a amina mereu; aufschieben. 1664: magunk kívánjuk Kegyelmed sietséggel hozzánk való jövetelit, ne is késlelje [TML III, 119 a fej. Teleki Mihályhoz].

késleltet 1. késlekedtet; a face să intirzie ceva; hemmen, verziehen. 1619: illendő honorariumot küld Felségednek eddig sem késleltetve volna, de önagyságának így tetszett illendőnek [BTN² 332].

2. halogat; a tărăgăna; aufschieben. 1619: Nagyságodnak bizony felette szükséges volna az szekereknek béküldését ne késleltetné [BTN² 185]. 1691: Ugy inspicálly(na)k eo Kglk ... hogy ad 12dum January Anni imminentis mindenféle elésnek felét minden helyekről administrályák az Statiokba(n) ... kiváltképpen az bort ne késleltessék [Kv; Törzs Instr.]. 1761: akkor eléggé sürgette Milgos Baro Josika Daniel Urfi ő Nga azon nevezett két Regiust hogi a munkát el készítsenék, de miért késleltették anynyira, én azt nem tudom [Branyicska H; JHb XXXV/46. 17].

3. tartóztat; a reține; aufhalten. 1660: Szintin most érkezének meg szolgálaink onnét Kegyelmedtől nem tudjuk mire vélni, hogy ennyit késleltette Kegyelmed őket [TML I, 541 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. 1661: Győri uram megyen el. Kérem Kegyelmedet, ne késleltesse ott, ereszsze haza holnap [TML II, 63 Vécér Judit ua-hoz]. 1757: Németi István Ur(am) vissza téré, ezt mondván: várjon egy kisség Hadnagy Uram mert s. v. meg ereszkedett az hasam vége, arra azt mondá Had-

nagy Uram, ládd é edig min te siettetél engemet hogy siessünk, már most késleltettz [Somlyó Sz; Mk IX. 189].

4. hátráltat; a stinjeni/impiedica; hindern. 1666: az udvarhoz való menése Kegyelmednek . . . teljességgel elmulthatatlan szükségű . . . hogy ezt is ne késleltessem, én Kegyelmedet oda várom^a [TML III, 563 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz. — ^aBetlensztmiklóra (KK)]. 1839: arra kérem, hogy ne késleltessen betses találkázásával . . . maradak Édes Bosla Urnak el kötelezett szolgálja B. Miske Ferentz mp [A.szentmihályva TA; Bosla].

késleltetés halogatás; amînare, întîrzîere; Aufschub. 1677: Az Ado Szedők hitések legyenek . . . arra-is, hogy az Adót bé-vívó szegénységet nem sanczoltatták, vára-koztatták, magok szolgálattokra kedvek ellen nem erőltetik; hanem késleltetés nélkül bé-vévén, meg-ele-gednek a' szokot czédula pénzél, mely téssen denar. 2 [AC 71].

késleltethet tartóztathat; a putea reține; aufhalten können. 1659: A fővezér, budai vezér és jenei pasa embe-rei itt levén nálunk, sokáig nem késleltethetjük, Várad állapatja felől voltaképpen kell tudósítanunk őket [EOE XII, 213 Barcsay Ákos Lázár Györgyhöz].

késmsztés táietura de cujit; Messerschnitt. 1644: Munkaczi Borbeli Istua(n) . . . fassus est Baczio Iano-snak az fejen az meli sebet fel metelenk, az vtes vala de oldalfelt vala egi egi kis niuzas mint egi kes meczes ollian vala, annak nem kellett volna keotes avagi giogitas, az megh eshetet, cziak az vonakodasbanis [Mv; MvLt 291. 418a].

kesnicer I. kisenicer

késnyél miner de cujit, plăsea; Messergriff. 1748: Né-hai Korda Sigmond Ur eo Nga özvegye Nemes Julia Asz(szony), dolgoztattott velem Néhány kés Nyeleket [Kv; Szentk. Sam.Jónás (42) vall.]. 1777: A Testvérem . . . engede nekem . . . egy arany Medajt két új kés nyelek, és egy régib,a' mellybe vasko is vagyon [RLt Sombori Klára és László oszt. lev.]. 1837: Egy kés nyél [Szentbenedek SzD; Ks 88. 19].

késő I. mn I. tírziu; spát. 1584: Margit Lakatos Bar-tosne vallia hogy ez Seres Balint dolgat latta, de keső Setetes wdeo volt es chak eotet latta a' verekedesben [Kv; Tjk IV/1. 376]. 1596: Byro vramis megh kialtassa hogy minden myes yo reggel allion mywehez, estwe pe-nigh alkoholmas es illendeo keseo ideon yeoienek haza [Kv; TanJk I/1. 278]. 1600: Jm(m)ár keső vachorakor en az pinchebe menek [UszT 15/64. 5 Georgi Andras Zenthegihazas o.falvi zabad zekely vall.]. 1671: Eő tudgia miert keseo vaczorakor riogatvan ki üzöt [Kvh; HSzjp]. 1751: Az ősszel az felettéb késő vetés miá az idén igen Szegény Gabonája volt [Marossztkirály MT; Told. 29]. 1827: a késő vetés miatt kevés, és igen üszögös Gabonája termet [Koppánd MT; DobLev. V/1109. 21].

2. ~re a. soká, sokára; dupá mai mult timp, mai tír-zu; lang(e). 1583: Palastos Isthwan . . . Az Maglas Ta-mas hazanál kezdette meg egy borat, ky mikoron meg zorgosodot volna, es az bor felben volna, Mas borat

teolteotte rea Zegenyebet . . . az bor viwek^a keseo-re ezekben veottek Volna [Kv; TanJk V/3. 273a. — ^aÉrtsd: borvivők]. 1592/1593: Chyko Fabian^a vallia . . . hogy az mikor megh feoueniesedettis^b keserre, iol tudgia de tilalmasnak . . . nem tartottak, hanem zabadon etette az ki akarta [Ks. — ^aÁrpástórol (SzD) való. ^bDés és Szentbenedek határán a Kis-Szamosban lévő peres porondsziget]. 1638: Boncza Giörgis hozza üte az kar-oval s mindgiart az kertt teoueben düle Kovacz Giörgi, csak eggjet sem Kezde mozdulni, hanem aztan kesore mint egi reszeges tiuk kezde emelgetni az fejet [Mv; MvLt 291. 157a]. 1701: borjus tehén van már öt még egy fog lenni ha későre is [Mezőbánd MT; ApLt 6 Makaj Mihály Kálnoki Sámuelnéhez]. 1719: elég későre kült-hettem a' Czitrom levét s fa olajat mert az egességtelen-ség nem engette [O.csesztve AF; Ks 96 Ágoston György lev.]. — b. későn; tírziu; spát. 1735: Az Excellentiád dinnyére való appetitussa későre jött meg, minthogy már Lőrincz napja elmúlt és az időis látom vadulni s hi-degülni kezdett [Nsz; Ks Borosnyai N. Márton lev.]. 1772: Vásárhelyt^a megis járam hogy Téglát kaphassak de a ki oly későre serken fel mint én, ott bizány (!) nem kap [Told. 5a. — ^aMv-t]. 1796: a Törökbuza Ta-valy tavasszal Kolosvárat későre vetodott el [Kv; AggmLt B. 15].

Szk: ~re-hára jó későn. 1748: Tasnádi Ur(am) készüljön a' számadáshoz, elis készült későre hára, rá-tióját bé adta [Marossztkirály MT; Told. 56]. 1814: mi-kor későre hára Asztagokat kezdenek, a Gergeritzéktől a' Csürös Kert fekete a tudálkozásig — egerek:öl pedig bűdös a' betegségig [Banyica K; BfR Asztalos Iliá (40) col. vall.] * nagy ~re. 1573: Kutaso Mate vallia . . . meg Nem akaria volt adny az azzony az zeoleo Arra-nak Maradekat vgi vetet volt ket keozentywt zalag-ba, es Nagy kesseore valtotta ky [Kv; Tjk III/3. 193]. 1596: Engem Porkolab Vram kildett uala az zegeni Andrashoz, oda menek . . . igen el betegedett uala, mon-dam nekj Kinek hagiod gond uiseleoyl az mid vagio(n) . . . monda egjkor nagy kesore Vra(m)nak hagio(m) [UszT 11/44].

3. ~ig piná tírziu; bis spát. 1629: eleghszer feddettem (!) az leanyra hogy mindenkor estue kesőigh mind kin volt ot virikelte az tűznél [Kv; Tjk VII/3. 148]. 1704: (Az urak) kártyához fogván, egész későig mind kártyáz-tak [WIN I, 79].

II. Asz szk-ban rendsz határozó előtt; in constructii, de obicei înaintea unui adverb; in Wortkonstruktion, gewöhnlich vor einem Umstandswort: ~ őszí őszvégi; de sfîrșit de toamnă, de toamnă tírzie; spătherbstlich. 1728: Keső őszí ökdör bornyu | Késő őszí Ünő bornyu [Aranykút K; Ks 55/73 gr. Petki Dávid inv.] * ~ őszí időn ősz vége táján/tájt; pe la/către sfîrșitul toamnei; um den Spätherbst. 1715: késő őszí időn csinálá azon őszön járt az ványolo, az után mindgiart esze' veszett [HSzj-P] * ~ őszig ősz vége tájáig; piná la sfîrșitul toamnei; bis zum Spätherbst. 1642: Pwnkeosttaiban egiczer Urunk Monostorra jeoue es akkoris ket szeoke Eokreot haitata ala ugian Zi(agy) Th(amas) melyeket hazahoz vitetet es keseo eoszig mind Zantatot raitok [Gyalu K; GyU 83] * ~ őszre ősz vége tájára; pe la sfîrșitul toam-nei; bis auf den Spätherbst. 1811: Az idein erő gyümölts nem tart sokat . . . Más fák' gyümöltsai késő őszre ér-nek, De tartosok is ám [ÁrÉ 31] * ~ ősszel ősz vége tá-

ján/tájt; (pe) la sfîrşitul toamnei, toamna târziu; um die Zeit des Spätherbstes. 1687: A Felső Rhonai malom oly rossz hogy csak Pokol üdöben forog . Tavasz elein mikor a ho meg indul akkor egy kevesseg késő őszszel esmet, hogy az esők meg indultak [Máramarosziget; Törzs]. * 1726: tavaly késő őszel vagy tél kezdete a tilalmas Erdő sziliben Csináltak vekony tőgy fa fiatalokból Juh kertey vagy Esztrungát [Eszény SzD; Told. 29]. 1774: gabona utollyából keso ősszel szilvá-bolis, és szálló trébelyből a' Pálinkát mindenkor szok-ták Esztendőt által főzni [Szentdemeter U; LLt Vall. 38].

III. *fn* áll-ként v. igei-névszói áll. részeként; ca predicat sau ca nume predicativ; prädicativ od. als Teil des verbo-nominalen Prädikats: 1. késői/elkésélt időpont; (a fi) prea târziu; (zu) später Zeitpunkt. 1573: Biro vra(m) tērwenie az hogi Miert Imnar keszeo alasfel Bwdosny es Mas hazat keresny Kadar Ianosnenak^a, Azert Maradion Bekeszegel De vgi hogi zomzedywal bekewel lakiek [Kv; TJK III/3. 414. — ^aA szomszédaival háborúskodó asszony]. 1601: Az migh ^any. vyob adot zedwnk fel, az igen keső lezen [Gyf; Ks 100]. 1649: nem volt az Előt Gondod Ra hogi prokatorat kerestel volna Most Imnar kiső, hanem Csak áll törvint [Kv; RDL I. 135 Dögh Mezej (SzD) falusbiro nyil.]. 1785: midőn a Bányaáknak hertelen romlási történnnek igen késő volna az hogy a Bányász elsőbe a Mlgs Uraság Tisztyeinek hirt tégyen ^as annak utánna vágghason fát a Bányának meg erőssítésére [Torockó; TLev. 4/11. 1b]. 1818: még nem késő ^aPerek folytatására egy bizonyos Summat Esztdendőnkét el szánni [Szentbenedek AF; Dob-Lev. V/1014 Mohai Lőrinc Dobai Sigmondhoz].

2. jog (törvényes) ideje múltá (időpont); (a fi) prea tîrziu (raportat la timpul legal prevăzută); Vergehen (des legalen Zeitpunktes). 1580 u.: Isten zerint valo igaz Teor-wint warok az kgtek zekitől es tudomant teszok hogy ne legyen kiső az Peresnek zova halwa többet zolnom [Szentkirály U; UszT]. 1604: Miert hogi az el mult Zeken mind az ket felet Bizonsagra Bocziatota wolt az Zek az fel peresek az Zek meg hagiassa zerint bizonitot-tak, az al peres peng el wezteglette ne(m) bizonitot, most akarna Jmar bizonsjagat Ele hoznj, az fel peres aban Elent tarta s azt mongia hogi kesoó mert ehez Ideod wolt mint Ennekem [i.h. 20/320]. 1669: ne legyen későő Ezen Protestationak virtussávalis minden Törve-nies utakat el követni, azon Dersi joszágnak, ahoz valo minden Portioknak, Pertinentiaknak reaquisitiojaban [JHb XLVII/10 fej.]. 1737: ne légjen nékém késő Exci-pialnom, Contendálnom, Meritumotis tangálnom [Dés; Jk 233b]. 1747: méltatlan meg verettetésünkét, és rabsá-gunkat p(rae)morealni késő ne légjen [Torda; TJK III. 165]. 1796: a' kérés éppen az Actioba vagyon fel téve, melyet most az All Peres Urnak critizalni késő [Mv; TLv. 5/16].

később 1. mai tírziu; später. 1599: En semmit egyebet ne(m) tudok, hane(m) hogy Kiraly Fere(n)cz Kis Thamasne hazaba ketzeris ieott be, es keseobys be ieowesin baira hitta ki Wargha Balast, De az weredekosin en ne(m) wolta(m) [UszT 15/196 Orsolia Kobadfaluy Molnar Mihalyne vall.j. 1842: mérnök Ungvári György Ur — előbb azt mondotta, hogy nincs szükség fára mert van elegendő — később pedig mikor a gyértya a kőrmökre

éget az Ungvári Zsidóajtól és Roth Károly Urtól vették meg a fát két áron [Dés; DLt 1480/1843 Pap Ferencz (48) kereskedő vall.]. 1846: Pap Hätzig urnak piatzi fogadojában .. ott voltak a musikususak' – később oda kerekedett Darvas Janosis – hitta a' Czigányokot magahoz musikalni [Dés; DLt 530/1847. 15].

Szk: *előbb vagy ~.* 1854. én is, ki a halandóság változhatatlan törvénye szerint előbb vagy később meg kell hogy haljak ... tevék . végrendeletet [Kv; Végr.].

2. ~re mai tírziu; später. 1661: El is hidd, minden bizonynal, nemcsakára meglátogatlak és mentül későbbre mehetek hozzád, annál tovább mulathatunk együtt [TML II, 161 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1786: az Ur emtioja későbbre eset és már az előtt az Exp(o)n(en)s Ur ... vásárolt volt ... két darab ... kaszállot [Nagyak AF; DobLev. III/617. 1a]. 1831: A Mészáros Czéhval, a mint Conventiom meg mutattya ugy edgyeztem volt meg, hogy a mely iga vono Marhákát a Mészárosak ejtzakara a Gujába ki hajttnak, az essék meg estvéli harangozás előtt különben a melyeket azután későbbre hajttnak, azokat reggelig a Mészárosak tartoznak őriztetni [Dés; DLt 332. 2]. 1849: vélek ki mentem s szebb helyre el tetettük a hogy lehet — későbbre az arendas kivételte [Héjjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.].

későbbecske egy kissé később; putin mai tirziu; ein bißchen später. 1844: későbbetske vissza hozták Szöllősi Jozsit is [Torda; KLev.].

későbbetskén egy kissé később; pujiñ mai tírziu; ein wenig später. 1670: jobb későbbcskén lenni az dolgoknál jó, hogy sem futva rosszabbul [TML V, 264 Teleki Mihály Bethlen Jánoshoz]. 1753: későbbetskén ocupalta^a [Marosbogat TA; MKG. — ^aA földet]. 1785: Lunda későbbetskén jött bé mint sem a többi [Torda; K.Levl.]. 1801: ha későbbetskén is, de tsak ugyan ha élek, bizonyos eleget teszék igéretem(ne)k [Kv; SLT 17 P. Horváth Miklós öccséhez]. 1816: én későbbetskén a Piatzon jártam [Déva; Ks 116 Vegyes ír].

későbbben mai tírziu; später. 1590: Jouenek Az vraink késeben odafele hozanak ... minden falúkra egy-egy weder Bort Adatanak [Kv; Szám. 4/XVII. 12]. 1603: Király Gergelt eleb uette el Isten ez világol, es késesben az my atiankfiat [UszT 17/1]. 1650: eo késesben ne(m) tudgia hogi kenaltak az nyommal az Andrasfaluiak az szent Ersebetiekett [i.h. 51a]. 1712: a' késesben telepedtek is akartak bimi^a [Kilyénfva Cs; LLt. — ^aFöldet]. 1772: Hogy a' Királyfalvi Controversiaban forgo Malom ... eő Excellentiája Malmának nagjobb distantiar praerjudical, e' pedig a Mits(á)g(ot) Mikes Vrakének nem, annak oka ez; hogi a' Mikes Vrak Malma ennél késesben épülvén, ennek állásához és a Vízhez mérsékeltetett [Ádamos KK; JHb LXVII/2. 238]. 1816: késébb(en) megérkezett Hanza Lázár [Iszló MT; UNVJK 173]. 1847: Későbben ferjem is, elméjét el vesztve haza keredett [Dés; DLt 1200].

Sak: vagy elsöbben vagy ~. 1598: En arról az
mo(n)dam en kez vagyok vagy elsebben vagy ke-
sebben hogy en neke(m) sem Aranya(m) ezüst marham
sem penzem ninchen hane(m) fogiunk bechist [UszT 13/
38].

későbbeni későbbi; de mai tírziu; der/die/das spätere. 1840: (A tanúkat) minekutánna ki hallgattam volna, nyilvánásra jött az, hogy Bátoriné ... részegecske volt 's ugy szintén .. a' panaszonak későbbeni, s hosszas fatsarasságai után ön meg esmeréséből — hogy rab Kováts Gyurit a' pricsról le taszitotta, láрма támadott [Dés; DLt 36/1841 Dósa István városi szb kezével].

későbbi utóbbi; din/de pe urmă; nachher(ig)/malig. 1590: Thudom hogy kett Juhat hagianak az keseobby beoczwor az aruanak tartassara [UszT]. 1592: az Torvenj ug talala, hog' az kisebbi esköttek Adasa^a le zallot Semmive lótt Capitani Vra(m) torvinie helin nem hagta az kisebbi esköttek Jarasat [i.h. — Értsd: földjuttatása]. 1604: az en felesegem Galfy Mihál] liania, Galfy Peterrel mind atiaual aniaual egi, vgi uagion hogi az Gherendi Palne Aszonio(m) eoczeis egi atiaual az en felesegem [m]el ki az kesebbi Aszontul ualo liania [i.h. 20/127]. 1656: az későbbi feleséggel mikor epitte az Kis Egrestői molnot [Dicsőszátrmárton; BálLt 85]. 1684 k.: ez mostani kesebbi oztosaz Giulatelki foldek retek szena fűek Erdők oztasza [Gyulatelke K; SLt 22]. 1725: a későbbi csi-ki romlás után Bajszág László és fia Farkas ... Endes Anna asszonyt szolgálták [Szentkirály Cs; Sándor O 269]. 1761: tsak kevés idővel volt későbbi lakadalma előtt [Ákosfva MT; Told. 23].

későbbiször későbben, utóbb; mai tírziu; später. 1590: Az feold oztasba(n) ezt tudom mert en volta(m) eggik Eskwt keseobzer hogy mi kweombe(n) nem oztottwk az mint annak eleotte el oztottak volt, vgj valaztak az ke-seobszeorj Eskwtteket [UszT Petrus Barla de Beogeoiz vall.].

későbbiszóri későbbi; de mai tírziu; nachherig. 1590: ezt tudom ... hogy vgj valaztak az ke-seobszeorj Eskwtteket [UszT Petrus Barla de Beogeoiz vall.]. 1600: Tudo(m) hogy ezt az Gyeorgyffi Balinth keseobzeri felesigit Ilonat keobelesen wittek Gyeorgyffi Balint hazahoz [i.h. 15/38]. 1625: ez az dologj az kesebzory vegiezes vitan vala [Derzs U; i.h. 156b]. 1677: Nemes Desfalvi Simon Christophne Szekely Anna Asszszony, Nehai Nemes Szent Abrahami Szekely Pálnak későbbiszóri feleségetől Nehai Nemes Semieny Anna Asszszonytól való leánya [Sárd KK; Pf]. 1718: mihelyt az nsgd későbbiszóri Orderét vettem, mingyárt viszsza disponaltam^a Nádasra [Széplak KK; Ks 95 Horváth Boldizsár lev. — ^aA katonaságot]. 1773: az kesebb szeri Levelit Nagodet előbb vettem mint előbenit ... keszeb szeri (!) Leveliben parancsolja hogy meg ne büntessem [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149].

későcskén (egy kissé) későre; puñin cam tírziu; (auf) ein wenig später | jó későn; destul de tírziu; zu/ziemlich spät. 1718: enjim let volna a kötelesség hogj a Groffnak eléb inserviálljak, de későcskén érkezvén kevés Szűretemen vagjok occupatus [Postelke KK; Ks 96 Székely Ádám lev.]. 1740: Az doktortul későcskén kaptam választ [M.csesztve AF; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1763: a' pénzetskét gyűjtegethettem a' Joszag proventussából, ha későcskénis, el indultam, és ide Szőkefalvára le hoztam [Szőkefva KK; BálLt 1]. 1797: estve későcskén a' Falus Birot holmi szűgséges (!) dolgoknak ki-Szolgál-

tatások végett elő Nem Vehettem [Kolozs; Told. 42/24]. 1809: most későtskén vgyan (s A Pappiros Malmunk későre lett el készítése miatt :) a kívánt két kötés Pappirassat előre küldem, oly alázatas kérelem mellett, hogy a Rongyok által küldésében nem késni méltóztassék [Bogát NK; UszT 1600]. 1843: Levelt vettem (: jól lehet későtskén a' Datumra nézve :) [Zentelke K; BetLt 4 Török Zsigmond lev.].

későcskére egy kissé későre; puñin cam tírziu; ein wenig spät | jó későre; destul de tírziu; ziemlich spät. 1748: Mikor az Ura Enyedről meg szabadult, akkor is életb(en) volt, s fenn járt Tasnádiné, 's még azután későtskére eset le a' lábáról [Marossztkirály MT; Told. 56]. 1803: most pedig későtskére érkezvén meg a' Sebeni Computusrol, magam mentem Kétszer Házomba [Kv; MészCLEv.].

késődés késlekedés; intérzriere; Verzögerung, Säumnis. 1702: (A károsodás) megesik az .. vármegyének vagy székek tiszteinek gondviseletlenségek vagy késődések miatt [SzO VII, 103]. 1814: hat hétig tsinálta a csizmákat mely késődése miatt gyermekemnek a kollegyomba vitele szinte ell késett [Kisborosnyó Hsz; HSzjP].

késődik késlekedik; a intérzria; säumen, sich verzögern. XVIII. sz. köz.: mikor kilépém az ajton, ha késődtem volna a Golyobis engem ért volna [Imecsfa Hsz; HSzjP].

késői tírziu; spät. 1731: Az Somkut fele fordulo határunkb(a) vetett köles, Törökbuzsa s akarmi késői vetesnek meg őrizésére, Pasztorok(na)k fogadtuk meg, mind addig mig mind be Takarittatik, Varadj Borbely Istvánt és Kerekes al(ia)s Timár Jánost [Dés; Jk 420a]. 1732: Az késői vetéshez keveset kell bizni [Köröd KK; Ks].

későklelés készzúrás/vágás; táieturá de cuñit; Messerstich/schnitt. 1650: Deák Bálint mindszenti (Kotormányi) vallja Cziko János halála ügyében^a .. Kania Ferencz monda hogy nosza tericzetek uisza a foghliat a testhez s uisza hozak a foghliot ezt a Peter Janost s mingiart megh indula a uere a niaualijas Cziko Janosnak a torkan az kes öklelesen mert telliesseghel kes okleles vala [CsÁLt Inv. 20. — Pataki József kijegyzése. — ^aÉjjel ölték meg].

későll 1. későnek tart/vél; a considera ca/drept prea tírziu; für spät halten 1678: Úgy látom Uram nem csak három négy napot is későllnek a kimenetelemre [TML VIII, 192 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1768: reggel későllom varni hogj lejöjjenek, utannok szaladék [Medesér U; Pf]. 1780: későllettem a' Conscriptiot purizaltatni most ily hirtelen [BfN]. 1812: be akarván hajtani marhájokat, de Nánási László eő kegyelme messze lévén az falu későllotte behajtani [A.csernátón Hsz; HSzjP].

2. hosszadalmasnak tart/vél; a considera de prea lungă durată; für langdauernd halten. 1782: magunknak is lettenek volna zálogbol ki váltani valo Jobbágyink, de azokat későllotte Procurator Papai István Uram mig viszsza szerezhettyük [Torda; KW].

későn 1. tírziu; spät. 1582: Vizaknay Gheorgh ... vallia hog' eo Kerte Torday Antalnet Biro vram peche-tewel Nem kesen hanem Zinte három orakor Del vthan eg cheoteorteok Nap [Kv; Tjk IV/1. 28]. 1586: ez penigh ezen cheoteorteokon vala kesoon [Kv; i.h. 56]. 1676/1681: Az Kaput ideje(n) vonassa fel¹, es későn ereszszele le [Vh; VhU 665. — ²A porkoláb.]. 1763: estve sötétben későniss láttam az Erdő felől haza jöni [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1812: a Groff ... későn vatsora után edj ingbe lábravaloba hajadon fővel mezit Láb minden köppeneg nélkül hideg Télben orakig kéntelenített kún ülni [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsi vall.].

Szk: ~ este v. este ~. 1570: Frusina Myhal Stengel (igy!) vallya, hogy Gergely new legen ... kesen Esthwe Jwto volt Be az ew hazaba [Kv; Tjk III/2. 164]. 1573: Almady Andrast Senky nem Bantotta ... Estwe kesen Jeott oda [Simontelke BN; RLt O. 5 Philep Ghe-reb jb vall.]. 1689: az estve későn júuén ide Sz.lászlora, kglđ levelei kezemhez nem iúhettek addig [Szentlászló MT; SLt AU. 35 Sárosi György P.Horvát Miklóshoz]. 1752: Az kalata Szegi Jozságból ... későn őstve érkezem meg ide Motsra [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabo György lev.]. 1787: kik jöttek ide estve későn s mit tselekedtek ? [Köröspatak Hsz; HSzjP].

2. (e)késve; cu întirziere, tírziu; verspätet. 1562: 1521 esztendőben Nándor-Fejérvárát megszállá Szulimán császár ... ki lön nagy romlására ... az egész kereszténységnek ... készült vala annak segítségére Lajos király, de igen későn [ETA I, 12 BS]. 1571: Aggyak eleyben eo Nagak Menyfe fogiatkozassunk vagion az Buzanak kessen valo Behordasaban [Kv; TanJk V/3. 45a]. 1585: mikor enis Akaratomat Niútottam (!) volna a' chereheoz hát oda kwldek, és megh hozak hogy kesen lartam volna, Mert Hozzw Martonnal Alkut volna megh [Kv; Tjk IV/1. 414]. 1602: Stamp Janos hewteos ember lewen vallia ... hogy eoys ott eorizett akkor az kapun echaka Zeler Ferencz minth egy tizen egy ora fele erkezek oda S vgy monda Moldoway Gyorgy hogy kesen erkezel el Ferencz Vram az eorizetre [Kv; Tjk VI/1. 569]. 1781: Feles károk estenek az Szeplaki Johakb(an) igen ros z korós és kesőn kaszált szénát adtak s vettek volna a Johak számokra [Széplak KK; SLt]. 1803: az illetén Reflexioknak írásban valo közlése, és arra meg kívántato felelet tétel, igen későn mégyn [Mv; JHb XLVI/6 Cserei Farkas kezével].

Szk: ~ veszi eszébe. 1593: Bosi Peter vallia: Mikor Kis Georginek az felesége el zeokeot ... kesen veotte eo magais ezebe mikor el zeokeot teolle [Kv; Tjk V/1. 353]. 1775: későn vettem eszemb(en) az magam káromotis [Vadad MT; Berz. 11. 84/13].

későség 1. későiség, elkésétség; întirziere; Verspätung. 1738: a míg a Faluban be érkezte(ne)k velle csak szásznyireisig, addig a nap lehaladott alkonyodni kezdett; és míg ... Benedekre bé vitték, már 11 ora tajban volt eczaka, és Szolgabirot vagy Nemes embereket keresni lehetetlen volt a későség miá [Szásznyíres SzD; Ks 27. XVI]. 1751: a' termés mindenkor a' későség miá Szegényes volt | Tavallyis a későség miá veszett el a' vetés [Marossztkirály MT; Told. 29].

2. késés, késedelmeskedés; întirziere; Verspätung, Verzögerung. 1793: szüntelen indulob(an) vagyok hogy Ngodnak aláztatosan udvarollyak; de instálom Ngodat,

méltoztassék későségem Mentségére kegyesen bé venni, hogy nyavallyaim miatt ... engemet az én Dolgaim mellett senkiis nem láthatott [Fojfva MT; BálLt 1].

késpalló suport pentru cujite; Messerbank. 1801: Egy kés-pallo [Kv; Ks]. 1814: Egy kés pallo 1 lott 1/4 Neh(e-zék) [Kv; Born. IV. 14]. 1830: Brillantirt metzett késpallo [LLt]. 1832: 14 darab briliantírozott kés pallo [LLt].

Szk: *tornyos* ~. 1832: Egy darab tornyos kés pallo, fainabb, brilliatírozott (!) [LLt].

késtartó szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ *kuffer* késtartó doboz; cutie pentru cujite; Messerschachtel. 1805: Egy Kés tarto Kuffer [Szamosfva K; BLt 9].

késtok késtartó doboz; cutie pentru cujite; Messerschachtel/lädchen. 1746: Egy kés tok, egy tutczet fekete nyelű késekkel [Vargyas U; DanielAd. 257].

késtörő törőruha; cîrpă de șters; Wischlappen/tuch. 1749: 1 Vég késtörőnek Veres fejtővel szöve 59 1/2 sing [Széplak KK; SLt 17]. 1823: Kés törők [LLt Csáky-per 601. L. 1].

késvilla cujít combinat cu furculiță; Messergabel. 1761: hogy Molnár János meg ne foghassa ötet, kést, és kés villát fogván a' maga keziben, és ezt mondván gyére már nyúl) hozzám ha mérsz [Szászsztván KK; BK. Michael Fejér (63) jb vall.]. 1810: Négy Kés Villa Rf 1 Xr 3 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 5].

kész 1. *mn* 1. hajlandó vmire; a fi gata/dispus să facă ceva; für etw. bereit sein. 1542: azt zwenthe wolth hog ha eg kew hagythaswal megwehette¹ Fogarasth, sem wenne meg, ha nem inkab chazarthol meg.walwa walaky ellene akarna lenny, kez volna segeycheogwl melletthe meg halny [Fog.; LevT I, 16-7 Petrus Oragy lev. — ²Olvasási v. sajtó-hiba *wehettne* h. ?]. 1557: azth kewana az Bethegh azzonyallath, hogy en ynam megh az Testamentomoth myre hogy ennekem ew kegyelme Jo Azzonyom wala kees lewk megh yrnom [Borsa K/Szentmacskás²; SLt Sub Litt ST Nro 5. — ³Szentmártonmacskás K]. 1578: En Zamossy Pether feyedel-mewnk Ew Nagha zolgaya wywarban Ennek wthanna wgian orzagh Ityleo Mesthere Eleottys kyz wagiok wallast Thennem, hogy en az waros keozzewl azt az hazatth soha ky Nem Akarom wenny [Dés; DLt 202]. 1604: (Az alperesek) Jelentek hogi ha Zembe wolnanak az fel peres zazok kezeok wolnanak minden keresetek el-len okot adny [Uoszt 16/86]. 1690: kész vala juralni Vay-na Ferencz Uram Pal Deak Uram ellen hogj semmit eo kegyelme böczeleti ellen nem mondott [Kovászna Hsz; HSzjP]. 1761: mihent valahol Sokodalom lészen ... készek lesznek meg fizetni [Királyhalmá NK; Ks 67. 46. 24c]. 1785: a Maroson tul lakok kívált az Erdőhátságai⁴ expressé ki adtak magokot hogy többé nem szolgálnak, készebbek mind fegyver által el vesznek [BK. Bara Ferenc lev. Szászvárosból. — ⁵Ti. jb-ok].

Szk: ~ hozzá/vmíhez. 1570: Filep Antal es Thakacz Jstwan, Azt vallyak hogy Nagy Janosne kwlte volt eoket az Annyahoz, hogy megh kerdyek Theole ha Megh akarya adny az Eo Rezet az atthyatwl Maratthbol Min

denbeol theorwennelkw, Azt felelte az Annyok hogy kes hozza chyak fogyon Jamborokat, eois fogh [Kv; TJK III/2. 140]. 1590: Sikeoffaluia^a ... be haytottak vala barmai(n)koth keriwk vala ki sikeoffaluia^aktol teorwenre keszesre, mo(n)danak hogi ha Az beo Arrat megh Adgiuk ki Adgiak, my Ahoz nem leonk elégk keszek [UszT. — ^aSükö U]. 1609: kiz uolna az teoruinhez De az Arbo^a olah filep Egizer sem compariala [Dés; DLt 317. — ^aÉrtsd: Désorbói] * ~ *rajta*. 1634: Balog Peteris kesz lött uolna raita meg eskünny hogy az Balog uezsihez valo^a [Cszs; BálLt 61. — ^aA havasi rész] * ~ *red/vmire*. 1568: Dionisius literatus Jacobus szekeres ... fassi sunt ... azt monda kakas Andras kez vagyok Rea, hogy ha Azyonyomnal hagyak a fenesy zplot [Kv; TJK III/1. 218]. 1589: eli Engedgye az azzonis az ket zaz forintnak az eotwen forintyat melyre kezzeb leon az azony Rewai Anna [Hadad Sz; WLt Th. Hadadi jur.not. kezével]. 1600: az Almasiakis valtigh ieleontek hogy eokkis mynden keppen kezeok volnanak az bizonittasra, chak az vargiasiakis volnanak Jeleon [Füle U; UszT 15/16 Fozto Imre Fwlej (50) vall.]. 1618: Elő alla Kortomaz Georgi es ezkepe(n) szola, io uraim Kegtek agia fel, az hitet az mikepen kegtek az teoruint ki atta en kez uagiok az hitre [Vajdasztván MT; RDL I. 12].

2. készséges; serviabil, binevoitor, îndatoritor; bereit(willig), gencigt. 1572: eo k. varoswl ky adot regula az Safar vrainnak, hogy eo k. Byro vramhoz vgi halgasanak es vgi Beochwlliek hogy az eo k. paranczolatyara kessek es Engedelmessék legenek Minden Ideoben hogy seh az feyedelem sem az varos dolgaiban eo Myattok fogiatkozas Ne Essek [Kv; TanJk V/3. 54b]. 1696: Kglđ hozzám valo sinceritasanak bizonyságára Bétsbül es Ujjobban Trankfurtumbul datalt levelett nagy aláztatossan vettem, rollam kisseb mindaz altal kész szolgáljárul Valo el nem feyletkezeset Kglđ(ne)k meg szolgálom [Vécs MT; TKI Kemény Simon Teleki Pálhoz]. 1717: Maradok Nsadtak Kötöles kész szolgálja Praeceptor mpr [Szu; ApLt 2]. 1733: Mint kedves Angiam Aszszonjnak, ajánlom kk becsülettel valo kész szolgálamat [Borosbocsárd AF; Borb. II Récsi Boér Samuel lev.]. 1820: a' Köteleni Kir: Provisoratus nem idegen, söt kész es hathatos igyekezettel iparkodik a' mindjárt érdeklött Gátak meg tsináltatására [K; SLt évr. hiv.].

Szk: ~ *indulattal* készségesen. 1635/1687 k.: Foglalta volt el ezt az erdőt Medve Lörintz, Sz. Páli János Ur(am) jobbagya de mikoron Fejedelem Urunk Mandatumával repetaltuk volna, kész indulattal kezéből ki bossátá [Udvarfva MT; MMatr. 426]. 1783: mű arra kész indulattal és szivességgel készségünköt offeraltukis [Adámos KK; Pk 7] * ~ *szívvél*. 1669: én is az én gyámtalan állapotomhoz képest Kegyelmednek becsülettel és kész szívvél igyekszem meg szolgálnom [TML IV, 601 Bethlen Drusiánna Teleki Mihályhoz].

3. vmire felkészített/készült; pregtait pentru ceva; auf etw. vorbereitet. 1565: a király^a meg nem segíthetőket, mert igen nagy tél vala, és a királynak kész népe akkor nem vala [ETA I, 23 BS. — ^aJános Zsigmond]. 1578: eo kegmek az Regy Io rendtartas zerent tablara larwa(n) zam weoweket walaztottak. Wegeztek eo kegmek hogy minde(n) zam ado tyztbelyek kezek legienek minde(n) Laistromywal, vgy hogy valamikor az walaztot zam weowek elo hywattak hogy minde(n) ok vetetlen, es minden halogatasnelkw elo leoién Az Zam-

adasra mindenik [Kv; TanJk V/3. 176b]. 1657: az fejedelemségben megerősödvén Bethlen Gábor, foglalatostokdék többek között ez nevezetes dolgokban ... úgy mint: deákoknak az felsőbb academiákban küldésében, tanítatásokban, Magyarországból kész tanult, tudós prédikátoroknak béhozatásokban [KemÖn. 32]. 1710: (A török császárnak) mind nagy hatalmas ereje volna mindenkor készen, mind pedig Magyarországbán a véghe-lyekben kész tanult hadai [CsH 75. — 1667-re von. feljegyzés].

4. elkészített/készült; gata, terminat; verfertigt. 1576: wagian egy czenadoff kezkenyechke tereok warassal waroth, nem kez tellyesseggel [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 5]. 1578: Az Kys falwdy tohoz, ky immar kez yol hozza lasson, hallal ha mit holkaphat megh rakia, es kartol kiwalt kepp(en) vidratol oltalmazza [Kisfalud AF; OL M.Kamara Instr. E.136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104-6 V. Kovachoczy ut. Math. Niary gondv.höz]. 1590: az el mült 1589 eztendoben nyarba(n) Zent Jakab nap taúatt vitte el ket szeker kesz fel takart szenamoth [Gagy U; UszT]. 1620: tiltata en welem feő zolga biroaul az uitező Szalanchy Istua(n) uram Szalanczy Lazlo vramot az breuis szerint egy ugian Eörmen szekesy. Jobbagianak kesz megh keuert feöldenek hatalmasul be uetteteseyert az Jeđuendő szekre [Örményszékes AF; JHb XXVI/14]. 1636: Egy eöreh Jo sindelies es minden epeöletuel kesz Cziür [Siménfva U; JHb Inv.]. 1643: ezek kisz ippwletek itiltwnk az ippwletbwl az ket riz puzta ház heljhez szaz harmincz ket forintot [Dés; Hr 8/7]. 1710: irtam volt uram kgd(ne)k az Malom be szendeljezese irant, mar I(ste)n jo voltabol kesz, de Kaszoni kiralj biro uramtól megh esztendeigh ugj alhatot volna [Kászónújfalú; BCs].

Sz: ~ *a lüg* ? 1671: Feleségem ugyan azt tartja, hogy Kegyelmed most igen elhitte magát. Kész a lüg [TML V, 441 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * *a ~ fött étek mindenkor jó a háznd.* 1676/1681: régi de igaz pelda beszéd: a Lovat nem akkor kell hizlalni mikor á hadb(a) mennek; es hogi a' kész főt étek mindenkor jó á haznal [Vh; VhU 666].

5. felvont (lövésre kész); cu cocoşul tras (gata de tragere); aufgezoogen (schußbereit). 1672: Enchusáb(an)^a volta(m) Az kapun bé menvén az társaim fegyverit el szedték, igen nevecséges dolog volt, hogy előnk(b)en al-litván egy muskotélyost, kész kanotos muskotéllyal, rendel fogta hozzánk [PatN Ia. — ^aNémetalföldön].

6. kikészített; gata; bereitet, fertiggestellt. 1589: Huzon három keotes len, keesz tilolt [Kv; KvLt Vegyes I/2. 70]. 1673: Czizma bellesnek valo juh bőr ki kesztetet nyolczvan Kesz szattjan bőr husz [Fog; UF II, 559].

7. 1803: egy Sogora magát és Cselédjeit kész kötősekel szokta ruházni [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1879: Szalag helyett 2 méter atlaszt vettem melyet kettőbe vágunk. Kész betűket ragasztott rá a temetést rendező [PLev. 67 Petelei István Jakab Ödönhoz].

8. meglevő; existent; vorhanden. 1662: megköszönheti a keresztyénség s Magyarországa és a szegény haza azoknak, akik illy veszedelmes állapotban az szegény országra való gyűlölségből, többire pusztán farkaskaszára hagyván s csinálván magok után, a kész praesidiumot kivinnék belőle^a [SKr 621. — ^aA váradi várból]. 1699: nemely Böcs Emberek relatiojabol constal hogy primo Szabo György Uram(na)k Törvényes kertye nem

volt: 2do rést és kart nem lattatott és böcsültetett: tertio meg nem bizonyította hogy Mines Pasztor Debreczeni György és Kallai Janos Uramek hajtottak volna oda a menest; hane(m) hogy a' kész tört resen mint Nyomásra ment be [Dés; Jk 278b].

9. kb. kéznél levő, rendelkezésre álló; disponibil, care stă la dispoziția cuiva; vorhanden, zur Verfügung stehend. 1587: Marad Buza keesz buza Ezen kjeuol amy az ket Molnokba most vagon [Kv; Szám. 3/XXVI. 7]. 1596: Vetettek el az reponalt búzabol cúb 29 1/2 Marad repositumba kez búza kit mind az két Malom Biro be rakatot varos zamara cb 114 1/2 [Kv; i.h. 6/XXII. 14]. 1635: Nytrai Martho(n) kéz my szerben szállá Lakatos Peterne [Mv; MvLt 291. 60a]. 1723: Maradott kész jo el kelhető pénze az B: Cehnek [Kv; ACJk 126]. 1829: Tett volt a' kész és bévárandó pénznek Summája 5006 f 39 3/4 xr [BLT 12 kv-i dolgozóház nyomt.száma]. 1847: hogy őszig mind Istállon legyen^a, s a kész Szénát egye, nem látom gazdaságnak [Dés; DLt 758. — ^a Marha].

10. vmire el/rászánt; decis/hotárít să faci ceva; auf etw. gefaßt, zu etw. entschlossen. 1597: mondtak az Nagymezeyek hogy ha arról az darab erdőről el fogyak az Alpretyek wket ammely felől most az wersenges wagon, hogy kyzek mind feyenkinth pwtan hadny falwyokat [Alparét SzD; Ks]. 1768/1771: egy Szóval ha So-kaig Dsugyáskodik Tyiu György mi rajtunk, készek vagyunk el pusztulunk a' Sok verés és ok nélkül való globázásért [Bukuresd H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1783: Soha Jobbágyság igája alá vettetett paraszt Embernek városi szabadsággal elni mint a mű Toroczka Jobbágynak ellenünk bē adott Instantiajokban magoknak a mű nagy p(rae) judiciumunkra arrogálják meg nem engedtetett: mely arrogantiájuk továbbra is terjed midőn világosan ki írják hogy készek indulatra ha továbbis mű a régi Királyoktól nyert szabadságunkal élünk [Thor. XX/4]. 1818: az Unokám engemet ha meg ő, Ugy is ért Gabonája vagyon az Istennek, s azért kész vagyok a' halálra [M.régen MT; TLt Praes. ir. 321 Palatkai Anna lev. fiához].

Sz. 1710 k.: A lélek kész, de a test erőtelen [BÖn. 468].

11. képes vmi rosszat tenni; a fi in stare să faci ceva rău; fähig sein, etw. Schlechtes zu tun. 1627: fertelmes módon Zittak bennwnkot, ha egy néhány ember ne Zoll-ion erettwnk, keszek valanak megh ölni [Nagyernye MT; BálLt 82]. 1641: menenk Arok allia^a hat ott vagio(n) oz az Lazar Demien az Tot Marto(n) szolgálaua Jancziar Georgiel, otis kizek valanak az belenk való grazdalkodasban [Sajókerezstúr SzD; BfR Araniaz Georgi (35) vall. — ^aSzD]. 1767: Sokszor igaz ok nélkül is kész őszve motskolni és gazolni az ártatlan embert is [Majos MT; Told. 26/5]. 1798/1800: Jakab György igen rossz életű, erköltsű boszszus ember volt, úgy; hogy ha meg haragudott valakire, kész volt el pusztítani a' világról [Harasztkerék MT; Told. 30]. 1812: ő Bátyám Uramek előtt is kész hamis lélekkel engemet le hazudtolni [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel lev.].

12. valóságos; adevărat; wirklich, wahrhaft(ig). 1573: Balogdy farkas, Azt vallia hogi egjkort puskarne Ig zolt az ket Inas feleol, vgan panaz keppen, En vgi-mond kes kener Eoweket^a hazamnal ne(m) tartok lo vakargatasert, Mert en olchob zolgawalis Meg Erem [Kv; Tjk III/3. 110. — ^aÉrtsd: kész kenyérevőket]. 1662: (II.

Rákóczi György) az országot mind Barcsai Ákossal kész ellenséginek tartja vala [SKr 490]. 1710 k.: édes Istenem már az én ifjúságomnak nagy, forró, véres erejében 24 1/2 esztendő koromban mely csudálatoson gátolál, oltalmazál engemet a bűnnek kész nagy alkalmatosságában meg az eleséstől [Bfm. 987].

13. ~ (tanult) betanított; deprins, invăţat; zu einer Sache abgerichtet, dressiert. 1722: Az 6., Pej Lovak kész tanoltak, akar hová el lehet rajtok menni [KJ. Rétyi Péter lev.]. 1739: az deres lo mely Lajosnál volt már kész tanolt [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1811: A' kész Lóba észre venni a' jóságot 'S szépséget, és látni a' héjjánosságot, Nem nagy tsuda [ÁrÉ 153]. 1824: Paskutz Samunak meg parantsolám, hogy ez a' kantza kész tanult ugyan, de az őstől fogva el szokván a' hámtól, és nyeregtől, újra szoktassa hozzá [Perecsen Sz; IB. Tamás Mózes lev.].

Szn ? 1614: Kesz Janosne jb. Kesz Peter jb [A.cser-nátón Hsz; BethU 299].

II. fn 1. meglévő/rendekezésre álló dolgok/javak; avere, bunuri disponibile; vorhanden/zur Verfügung stehende Sachen/Güter. 1600: Veres Lenart^a mind az ket fiat Razman Jstwant es palt segítette, seott az eoregh azzonys panazolkodot hogy az pal chyak kez keolt, de Jstwan megys mezarlasabol segitsegel vagon [Kv; Tjk VI/1. 450. — ^aValjia].

2. elintézt dolog; lucru rezolvat; abgemachte/erledigte Sache. 1786: En Dobolli Josef látván 'e mái Napon a' sok egybe gyülekezett Ingerensek(ne)k 'a készre egybe sereglett számakat ime declarálom hogy én senkinek lehető Jussát el nem titkolom, 's el reiteni nem kívánom [Nagylak AF; DobLev. III/607. 12].

III. kész; készen; gata; fertig. 1573: Myhal chisar Andras Inassa azt vallia hogi eo tavaly chisar agoston Approdia volt, es az eget Bort twgia kes volt pinkeost eleot [Kv; Tjk III/3. 163]. 1596: (A termés) Mihelt kéz-aratua es kalangyalwa leze(n), meg aggyak az harmadott beleolle kmednek, az mi keppe(n) kmeddel vegeztwnk [Vessződ NK; JHb XXIII/2]. 1720: most az gyalmot csinaltatom Segesvarott, mar 60 öl kész volt, szaz husz öle-set akarok csinaltatni [Ks 96 Apor Péter lev.]. 1736: az mikor az ebéd kész volt leültenek, az étket elhozták [MetTr 390]. 1749: onet vagon hogy akkoron nem volt kész a Ra(t)jo, hanem a sz. Szék, az után maga Delegatussi által vótt számot [Lisznó Hsz; SVJk]. 1806: Varro Katinál az Ingek még nem lévén készen meg intetem a' vén kurvát hogy Szeredára ha kész nem lészen tzuht hausba dugatom [Mv; Ks 94 Vegyes ir.].

készarvarva szándékosan, szántszándékkal; (in mod) intenţionat, dinadins; absichtlich. 1677: Minthogy kételkedem Kegyelmed udvarnál való lételeben, azon materiát illető dolgokról készarvarva hallgatok [TML VII. 534 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. 1847: a tanúk maguk is kisebb-nagyobb mértékbe bűnösök s részesek lévén, az igazságot készarvarva elhallgatták [VKp 297].

készántulag harántosan, rézsútosan; in diagonală; schräg, schief. 1746/1831: Erről fordultunk egy kicsinyég balra kész szántolag a' Székelyi Szállási Erdő felé [Szentdemeter U; Told. 38]. 1756: mely ut keszantulag megyen által hev viz patakra [Szentimre Cs; EHA]. 1760: azon ut ... a mely az O. Rákosi szalas Erdőből ki-

jöven a Leány völgyén innen, az irt Bértzen járo s igaz régi határnak tartatott uton készántullag keresztül megyen és egyenesen dél felé bé megyen [O.rákos TA; JHb XXXVI/17]. 1768: Vané szükség azon . utra, mely a Leány völgyéről jövő utat, ki jöven a Rakosi szálás Erdőből készántulag keresztül vágja? [T; i.h. vk] | (Az út) az ott lévő igaz határ uton készántullag keresztül menven az oldalon úgy fog bé dél felé egyenesen a mű határunkba [Szentlászló TA; i.h.]. — A jel-re l. CzF és Tsz készántulag al.

készebben felkészültebben; mai bine pregătit; vorbeireiter. 1657: Az palatinus követjét az fejedelem^a ily szókkal bocsátá: . az urad . készebben tanál, mintsem gondolta^b [KemÖn. 68. — ^bBethlen Gábor. 1626-1627-re von. feljegyzés].

keszeg 1. plătică, boțog, cosacul; Brachsen, Zobel, Zope. 1531: pisces hungaricales keszeg emere fecit fl I [Vh; MNy XXXI, 194]. 1532: Ittem pisces hungaricales keszeg emere feci [Vh; DomH 102]. 1590: 13 february Byro vram Akaratabol vitt vrúnknak egy varady Kuchis Peter kezeget Tokot 4 Louón Tordara attam) f. l [Kv; Szám. 4/XXI. 75 Kis István sp kezével]. 1640: Az varhöz vagion it edgy coregh halas To. Meliben Csuka posar hartas keszegh sütő hal es Czompo vagio(n) [Grid F; UC 14/48. 31]. 1732: Az Idai határon valo halas tou (: melyb(en) feles hal ugymint Karász, Czompo, Posár es Keszeg vagyon :) [Nagyida K; EHA]. 1753: Vagyon . egy Tó . . a' melyben vagyon csuka, czompó, karász, keszeg bőven [Apanagyfalu SzD; EHA]. 1757: vagyon egy To . Teremnek benne Csukák, Czompok, Karások, es Keszegek [Nagyercse MT; Told. 18]. 1797: Vagyon egy nagy . Halas To . . terem ezenn Tóba Tsuka, Posár, Karász, Tzompo Keszege^a, Csik [Cege SzD; WassLt Conscr.]. — L. még UF I, 708.

Szk: veresszárnyú ~ ? 1637: Halas vize io uagio(n), melyb(en) Czuka, pottyka, veres szarniu keszegh es Czik terem [Mondra F; UC 14/42. 102]. — L. még UF I, 748.

Az adalék valószínűleg a *dévékeszeg* Abramis brama danubii; plătică; Brachsen keszegfajára vonatkozik.

2. Jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; attributiv gebraucht: keshedt, vézna; slab/uscat ca un fir; spindel/rappeldürr. Szén. 1609/1687: Keszeg György [Marossztkirály MT; MMatr. 321]. 1754: Keszeg János Fiscalis Jobbágy. Keszeg Pál jb [Gálfa KK; Ks 66. 44. 17a].

keszeges 1. becsm szk-ban; în constructii; in Wortkonstruktion: ~ szakállú? gyér szakállú; cu barbă rară; mit spärlichem/schütterem Bart. 1585: Anna Molnar Kelemenne . . Buday georgh Monda Bonchiday Gergelen az bestie parazna eletew hamis hewteü kezeget zakallw kuruaflanak [Kv; Tjk IV/1. 398].

2. ? Hn. 1728: Keszeges mezein (k) [Aldoboly Hsz; EHA].

keszei 1. keszüi

készen 1. (vmi) elkészítve, kész állapotban (van); (a fi) gata; fertig. 1567: towaba k.nek azt Jhato(m) hogy ma Jowe egy embere(m) Kóloswarwl . . . aztys mongya

hogy az tabor ma Jndulna el azért kere(m) k.det mynt wramat komamat hogy k. wysleyen gondot az elesre hogy lenne kezen mert desen akarna(m) ezwe gywyteny [Apanagyfalu SzD; BesztLt 12 Miko Balas Gr. Timar beszt-i bíróhoz]. 1570: Eotthwes ferencz . . . vallya Ment Az Keomyes Tamas hazához, Latta hogy az Ayto kőwe keszen volt [Kv; Tjk III/2. 172]. 1573: ezt mondam nekyk hogy mikor az pozkoncza kyzen lezen wagy len, wagy Búza, wagy walamy gabona walamelly fél (!) kyzen lezen, agyak túttara az Varhelyi grebnek [Nagysajó BN; BesztLt 3770 Horwatt Myklos Nagy sayoy Tyzt tarto Thymar Gergelly beszt-i bíróhoz]. 1602 k.: az utan hogi oda Jöve, az Haznak iob reze fel rakva vala annak utanna eő raka. merth minden faia kezen vala megh hozva [UszT 16/61 Leorincz Janos marefalvi Drabantt vall.]. 1643: Sarkozi Janosne azzoniom . . . egy hold szallagos földet ő kemenek . . . keszen megh ugarolua . . . el foglalta [Doboka; JHb III/49]. 1647: Azon Bastia előtt vagion egi jo Uy Szaraz malom, minden szerszamaval keszen [Marosillye H; VLt 55/5415]. 1718: tudom hogi a Tatár Jarasa előtt fahazak valanak az Utrumban Specificalt Nemes Curian, hogy Tatár országból haza jövének keszen valának ezen kőházak [Szentmihály Cs; Borb. II Nagy Andrásné Ersébeth (61) ppa vall.].

Szk: ~ vásárolt. 1847: Bénya Flórának boltból készen vásárolt minden fejű varrás nélküli vastag vászon változója [DLt 745 nyomt. kl].

2. vmire elő/felkészülve/készítve, készenlétben; (a fi) gata/pregătit de ceva; auf etw. vorbereitet, in Vorbereitung. 1552: az Kun Lazar embere Moduaba volth volna, az vayda vduarbiraywal zembe volth, es az vduarbiro izente volna ezt Kun Lazarnak, az en vram kizzen vagyon [Torda; LevT I, 95 Bank Pal, Peter porkolab, Chakor Ferencz Batory Andrass erdélyi vajdához]. 1580: Intnek eo kegmek minden Zam ado tisztartot hogy oly keze(n) legienek hogy minde(n) vizzaltatas nelkw elő alhasson kezen valamikor elo zolyttiak eoket az zamweo vram [Kv; TanJk V/3. 232a]. 1591: Ifiu zigiarto Balint . . . vallia, Hallottam Borbeli Balintol hogi mondotta, Bizoni vgimond pusksam teolue (!) vala, kezennis voltam ha ki ream iott volna, altal leottem volna [Kv; Tjk V/1. 82]. 1606: az törwinj . . . az Jt meg zabaditta, miert hogi az J. minden bizonysagit el hozta es kezen wolt dolgahoz [UszT 20/299]. 1677: A' Novummal valo processus pedig illyen formán observaltassék a' Novum mellet oly készen kel lenni minden apparatussal, bizonyságival, hogy arról a' Székről csak az egy appellatio marad fenn egyéb semmi sem [AC 181]. 1698: A Vágo Marhakis legienek készen hogy ha a' szükség kívannya mentést administralhassák [UszLt IX. 76. 60 gub.]. 1739: Az I. Czako Mihály Vr(am) rationabiliter excusállyá magát hogy miért nem lehet mostán az A Asz(szonyna)k keresetire meg felelni, ad futuram dilatatit, hogy akkoron minden továbbra valo halogatás nélkül egész documentatioval készen lévén judiciumot obtinealhassa(na)k [Torda; Tjkt I. 179].

Szk: ~ áll. 1815: Groff Bánfi Josepha Ur Asszony . . . Penteken szandekozik jo reggel fel Vintzre menni, az Ur tégyen Rendelest hogy akkoron jo hat Forspont Lo készen álljon [Kv; TVLt rtlen Gr. Haller Gábor aláírásával] * ~ talál. 1657: Csak hamarnap pedig beszállásunk után kiütvén az várból mind magyar s német prae-

sidiumbéliek ... igen rajta vesztek, éjjel lévén az dolog, készen tanáának, feles vesze el benne [KemÖn. 196-7] * ~ tart. 1657: Csáki ... oly félelemben volt, hogy egész éjjel az fejedelem szállásán lévő tornácban hálván ... lovát ott tartották készen [KemÖn. 146-7]. 1747: emberemet készön tartottam, hógj mihént vészöm póróntólatyát az Melgs urnak indithassam [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.].

3. kéznél tartva, rendelkezésre bocsátva; pus la dispoziție; bereitlegend, zur Verfügung stehend/stellend. 1619: felele Boyer Peter: nem hogy mind es eppen megh nem attam volna az ki tegedet concernalt, szeőt megh Brassaban deponalt ezwt es egieb Atyanktol marat javaidat nagy sum(m)a pinzen váltotta(m) ki es csak keszen kezedhez veeőtted [Fog.; Szád.]. 1625: melj haaznak böczwiet Huniadj Janos az Nienienek eppe(n) ezwt marhajul kesze(n) le töue es megh fizette [Kv; RDL I. 127 Andr. Junck kezével]. 1736: Asztalról felkelvén, vagy még asztalnál ülvén is készen volt az hegedű és duda, ottan ottan az frulya és czimbalom is [MetTr 331]. 1765: azt mondotta Dát Mojszi Commissarius, hogy ha 80. forint nincsen készen bé száll, s béis szállott negyed ötöd magával s akkor ha 80. forintoknak egybe gyűjtésével akárták az Executorokot előbb mozdítani akkor 100 forintot kért, egy szóval akár mit tselekedtenek Biráink ... mind héjában völt [Kisened AF; Eszt-Mk Vall. 282]. 1790: a' penz mostanis náállam készen lévén a' Nemes Captalannak Cum omni proptitudine (!) meg adni kész vagjok [Radnót KK; DobLev. III/678 Csato Mihály lev.].

Szk: ~ talál. 1590: az sok adosságokat, melyeket keolteot az Waros az ideghen orzagokban tanittatho Alumnussokra, es a' Scholabely professorokra ... mind megh fizettwen ennye penzt talaltanak keszen f: 487/9 [Kv; Szám. 4/XIII. 1]. 1786: kedves Barátom ottan lévő Boraim közül jegyez ki két hordo bort a kortsomarasom kezibe hogy árulja ... hogy asztán a pénz készzen találom [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez] * ~ találattik. 1756: a' mi a Csiürekben és Malmakbann készenn találtattat, hordattat [Gernyeszeg MT; TGsz 51].

4. vmivel elkészülve, vmit befejezve; (fiind) gata cu ceva; mit einer Sache fertig geworden, etw. fertiggemacht. 1650: J ... vyab exmissiora keredzik az Novum mellet, mivel Relatoriaiokál keszen ne(m) voltak [UiszT 8/64]. 1765: az mü falusi Biráinkot nem praemoneáltatá ... Regius Perceptor uram arról hogy a rendes üdöre legyünk készen a pénzel, mert külömben Executiót küld reánk [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall.]. 1825: az O Birónak kötelességévé tétetik, hogy mához két hétre számadással készen legyen [Étfva Hsz; HSzjP]. 1833: (A pap) az Oskolai Tudositással készen lenni köteleztetik [Vaja MT; HbEk].

5. kitanulva/képezve; calificat (în meserie); ausgearbeitet/gebildet. 1583: Mikoron ualamey Jdegen Meszaros mester akarna keözinkben jeóni, Addig keözinkben be ne allasson, hanem mierthogy cziak keszen akar keözinkben szállani, tartozzek az Cehben adni 12 forintott [Kv; MészCLev.].

◇ Szk: ~ (bele)száll a készbe beletelepedik; a se instala în ceva primitiv/objinut (pe) de(-a) gata; sich in das Fertige niederlassen/ansiedeln. 1597: Chizar Peterne Borbara ... wallia Tüdom azt hógj ... Andras ko-

wachnak halala vta(n) zene keze(n) egetwe anny marat wala hógj mind pincze mind kapu keozi oda hatra az kertbennis egi paita rakwa wala zénnel, kibe(n) Istwa(n) kovach azúta(n) chiak keze(n) zallot [Kv; Tjk VI/1. 43]. 1687: Kötelenen^a lako Andreka Simon akarván örökösön azon Falub(an) megh Telepedni ... Suki Pal ur(am) földén es neve' alatt, kívánván ... egi ugjan Köteleny Marusan al(ia)s Bank Peter nevű öregh embernek minden házat és egjéb benne levő minde(n) jövait es marhait holta uta(n) neki maradni, es csak azon jobj(a) keszen bele szállani, mely kívánságát megh értven ... Suki Pal ur(am) illye(n) forman rea lepek^b [SLT O. 39. — ^aK. ^bKöv. a szolgáltatás részl.].

készenlét stare de alarmă; Bereitschaft. 1662: az hadak keszen lete felől poroncoltam volt [KJ].

készenlélet készenlét; stare de alarmă; Bereitschaft. 1657: alattomban meg hirdettetém az hadaknak készenlételeket [KemÖn. 280]. 1662: a fejedelem parancsoltan-parancsol minden vármegyékre az minden órára való készenlélet iránt [SKr 169].

készít 1. a face (ceva din ceva); herstellen, erzeugen. 1558 k.: ha az arany 8, 9, 10 auagy 11 garatu (!), tahat ezt e Mixturat auagy az addicioth keziched Nely^a [Nsz; MKsz 1896. 297. — ^aKöv. a leírás]. 1571: legenek myndenek Io Moddal kezwtel, Az keotelwereknekis hagiak megh, hogy kanothnak valo geplwket kessichenek [Kv; TanJk V/3. 39b]. 1625: Az Keomiesek munkája, kik tűzhely keoueket faraghtanak füst hazat raktanak arra aitot keszitettene [Kv; Szám. XXVII. 23]. 1717: En Brassaj ... hinto csinalo András alkuttam meg ... Uzonj Béli Kelemen Urammal hogy készitek ő kglnek egy fél hintott [BLt]. 1797: Az Uj Béres Szekereket az igaz hogy a Vártzai Molnár el keszitette de nem Erdei modon egész vágásra hanem fél vágásra mint a Szilágyi Szekereket Szókták készíteni [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1864: igen jo cserep és téglát készittenek melyből sok szegény székelly atyafi tartya fent családját [Szárhegy Cs; EHA].

Szk: fa ~eni. 1742: menék ez Bernádi^a szabad Erdőben fa keszitteni [Sár. — ^aKK] * püncs ~eni. 1807: Egy nagy Kávé főzni vagy Püncs készitteni valo Maschina [DLT 378 nyomt. kl] * mesterremekben ~. 1640: Az ki be akaria magat ez Czehben szerzeni, tartozik egy átot, egy kapát, egy kaszát, és egy keotó feiszet elseoben mester remekben kesziteni és be mutatni [Kv; KovCLev.] * próbaremekül ~. 1836: az inasok midőn fel szabadulnak és legénnyé lesznek, készittsienek proba remekül a' láto mester jelen létében egy két kupás korsot, egy két kupás fazakat; egy két kupás tálat; egy kupás lábost, égetetlen [Zilah; ZFaz. látómester al.].

2. épít; a face/construi/clădi; bauen. 1638: ez Gyurka ... Azt mondá, hogy az Mészáros János házat készíti [Mv; MvLt 291. 142-3 átírásban]. 1709: Tapogattak és készítették egy pusztá házat Küs-Madán és éczakára belémentem [SzZs 759]. 1803: Az adófizetés és közönséges terhek hordozását kerülő parasztok sokan kiszállanak az erdőkre, ottan maguknak házat, horubát, tanyát készitenek [Erdő II, 848 KSz megye javaslata az erdők megóvásáról]. 1807: az istálló ökör jászolra vagyön készítve jo hidlással [HSzj ökörijászoly al.].

3. (fel)állít; a face/ridica; (auf)stellen. 1705: meg is ijedt volt pater Kapi azért a porta triumphalisért, melyet Rákóczi uramnak készíttetének volt [WIN I, 627]. 1796: Verőket, vás ámorokot (!) kiszítenek, egyszóval a' vas mivelést szabadon vihetik [Mv; TLev. 5/16 Transm. 27]. 1842: Az Also Malmas gazdákkal, közös gátban mű is köteleztetünk . a minket illető gátbeli részt vonatkozás nélkül készíteni, midőn a szükség kívánja ha a velünk közös Malom Gazdái is a magok részeket készíttik [Sárd KK; WassLt].

4. rak; a face/construi; bauen, legen. 1846: A Molnár ház . Vagyon ezen szobában egy paraszt jó kemence 2 vas rudatskával föld tűzhelyre jó moddal készítve [Bács K; KmULev. 2]. 1861: A konyha Szobába készíttetem egy főző Sparhertt, Tűzhelyestől [Választ K; BfN dobozolt anyag X].

5. összeszerkeszt; a asambla; zusammensetzen/stellen. 1772: volt két Béres szekér . . . a' Nyáron Gabona hordani a' kettőből alig tudtam edgyet készíteni [Hidvéz Hsz; HSzJP Michael Bölöni (34) jb vall.].

6. (bőrt) kiszészt; a argási/tábáci; ledern. 1681: Varniczar Mihály . . . Varga mestersegevel szolgál; bőrt tartozik készíteni [VhU 7-8]. 1751/1753: nem volt szabad a' betsületes Csizmadia Czéhnek sem cserrel, sem füvel, sem eger bingyóval semmiféle bőrköt semmiféle időben készíteni [Kvh; HSzJP].

7. létesít; a izbuti să-și facă/creeze ceva; anlegen, zustande bringen. 1757: mind a' két Falukb(an) tellyességgel semmi forgando, nyomáson eső határunk nintsen, azokat pedig magunk^a kezeinkel készítettük [BK ad nro 144. — "Szurdok és Tataresd (H) lakosai" | az Balhási Lakosok valamennyien a' Rethbe . . . mindenütt be irtottak, es magok(na)k kászáló helyeket készíttetek usurpallyak [Betlensztmiklós KK; BK]. 1780/1784: maga számára írotvánt készített [Galambod MT; Told. 29]. 1801: valami orotvánt készítvén maguknak azt tisztították, hogy Töröküzát vessenek belé [Erdőszyörgy MT; WLt]. 1817: az Uradalam Emberei . . . némely Faluk Erdős Helyein, és Völgyein . . . kászáló Helyeket készíttetek irtogattak [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII. 5 Árkosi Antal (60) ns vall.].

8. fogalmaz, szerkeszt; a compune/redacta/întocmi; ab/verfassen. 1662: Az főkapitány Rákóczi fejedelemnek ottan levelet készítvén . . . mind a fejedelemnek, s mind az országnak . . . illendő levelek írtattak vala [SKR 507-8]. 1760: össze gyűlvén . . . meg parancsoltaték hogy kiki az oda, meg jelentek közül készítené másnap reggelre voxokat 3mat pro súperintendente, 3mat pro notario candidálván es azok közül választván a' ki tettezenék pro sua libertate [ArJk 52]. 1784: Parantsolja Ngod . . . hogy minden pénzbeli Perceptumrol s erogatumrol demonstrációt készítvén küldjem fel [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1828: M. Köblősn Részidéaló Tekintetes Rettégi Sándor Ur requirála bennünk hogy . . . Dengelegről^a ide Származott Zángár János nevezetű mostan Dösen rabaskado kováts Czigánnyáért egy Kezes Levelet készítenénk [M.köblös SzD; RLt. — "SzD"]. 1856: mind két telket meg nezttem — az allodizáltakról őszveirást készíttettem [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

9. összeállít, megszerkeszt; a întocmi/face; zusammenstellen, abfassen. 1662: Az udvarbírónak megírtuk, számadását úgy készítse, mihelt számvévó emberink

fognak érkezni oda, készen találhassák [TML II, 367 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1781: a' Birák a' praestatiokról készített Tabellákat a' Bé váltónak adván oly moddal készítve, hogy minden műre fel osztassék a' ki szabott vagy rendelt praestatio [Torockó; TLev. 9/20]. 1794: a' Tiszt. Papoknak Reflexioik is fel olvastatván helyesnek ítéltetett, hogy a' Consistorium által rendeltessék egy Commissio . . . a Comissio . . . készítené egy más Plánumot [Kv; SRE 310-1]. 1844: fel szollíttatik a Ns Szék: hogy a Köztemetők mellett . . . halottak háza építtésére tervet készíteni ne késsek [UszLt XI. 85/1. 3].

10. elő/összekészít vmit; a pregăti ceva; etw. vorbereiten. 1597: B: wram w kegelme hagasabwl keszitedtem Elest az Taborban Tomosswar Ala . . . 1633 fw fokhagimat . . . f 2 d 58 [Kv; Szám. 7/XIV. 126b Th. Ma-sass sp kezével]. 1601: Janos Vramat az Lectort, Mikor Predicatorsagra hittak volna, az Plebanos haznal helt adanak nekj, kezitettem 2 hazat nekj [Kv; i.h. 9/XV. 10 Jeremias Nekl sp kezével]. 1625: Jo reggel, minek eleöte vrunk eö felge megh Indult volna, keszitettem vtra valot, es kezhezis Attam az eö felge parancziolattia szerint [Kv; i.h. 16/XXXIV. 101]. 1788: Nsgod méltoztatott parantsolni hogy ezer forintokat készítsék akár miből B. Orbán vr számára de nintsen fundusom egyéb a Török buzánál [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1823–1830: forgattam a geographica mappákat, s készíttettem magamnak az utat Európába, még Amerikába is [FogE 201].

Szk: szállás ~eni. 1625: Erkezwę(n), olaj Bęk eleöl Jarouł, es szallas keszitenj az feö keövetnek, Attam . . . vacziorara nekik Hust lib: 6 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 164].

11. felkészít vmire; a pregăti pentru ceva; für/auf etw. vorbereiten. 1600: Keüantatot hogy darabantot keziczünk. Voltanak 250. Ippe(n) fizette(m) Nagy And-rasnak az hadnagynak fl. 16 [Kv; Szám. 9/III. 39]. 1653: Akaram ha ide kerendezhetel hogy keszitenel jobban [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. 1657: Csehországban az mely hadakat újobban készíttetek vala svecus ellen, azt éppen miellenünk fordíták [KemÖn. 193]. 1694: paranczola hogy Kolosvara kesziczük az szanakat es szolgainkot [Oroszfája K; BLt]. 1742: most Fiait keszitti a Felesegem az Iskolaba [Szentiván Hsz; ApLt 2 Henter Dávid Apor Péternéhez].

Szk: hadat ~. 1619: Én, Kegyelmes uram, sem nagytól, sem kicsintől nem hallom, hogy Perzsiára hadat készítenének, hanem csak az követet várják [BTN^a 247]. 1653: Mihály vajda, igen hamarsággal szép hadakat készítte [ETA I, 52 NSz].

12. nyílatat ~ birtok/földnyílatat előkészít; a pregăti parcele/loturi, a împărți un teren în parcele; durch Los zugeteilte Feldstücke vorbereiten. 1842: Mi a' Tekintetes ki rendelt osztoztato Biztosság előtt innepélyesen jelentjük mi készek vagyunk fel vejendő Falusi akár nemes, akár köz elfogulatlan emberek előtt, a' Felperesnek lehető osztályos nyílját, nyílatat készítvén — ki adni, a' köz terheket szintén fel osztani [Felfalu MT; DE 2].

13. nótát ~ zenét szerez; a compune un cântec; komponieren. 1836: (A) Püspök Ur Fejedelmünk ö felségének születése es név napjára szép Hymnusokat készíttetett . . . mivel kotát v(agy) notát nem küldöttek

hozzá — a kik a Papok v(agy) Mesterek közül tudnak reá a versre notát készíteni, készicsenek [Nagykapus K; RAK 14].

14. hamisit, hamisitványt fabrikál/gyárt; a falsifica/contraface; fälschen, Fälsfikat abfassen/drechseln. 1773/1778: egy Nagy Levelet elé vévén Deák István Uram bele tekintettünk, s egyenesen Deák István Uram keze irásának esmérven lenni Sokan fel szollallattunk (!) hogy mi oljon Levél mellett határt nem járunk, hanem hozzan hiteles levelet, a' melyet nem maga készített [Ilencfva MT; DLev. 6]. 1823: Nms Csernátóni Samuel Uram úgy hallottam hogy egy Libánfalvi oláh fátát meg nyomorított, 100 fős Bánkot maga készíttén által adta a Léánynak; s azután Molnár Károly Urra fogta hogy ő tselekedte volna [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/1827-hez Baroti János (44) ns vall.].

15. ~i magát felkészíti magát, felkészül vmire, a se pregăti pentru ceva; sich für/auf etw. vorbereiten. 1672: en Mint hogi Balint Janossal szemben nem lehetek nemis tudta(m) magamat készitenem miuel kedueskedgiem k(ne)k [CsÁlt F. 27. 1/38 Georgiffy Mihály nyitrai pléb. lev. haza Csiksztygyörgyre]. 1695: Mint hogy Divini Pál Atyánkfiának promovealásában már jó idotül fogva szorgalmatoskodik, az Eccla, tecczik a' Tiszt. E(cc)l(a)nak mostani Német Országban valo menetelire confe-ralni 50 ~ ötven h(ungarical)is aranyakat úgy hogy ő klme Istenes jo lelkiismerettel készicse magát az itt valo REfor szasz Eccl(an) Praedicatorásra [Kv; SRE 30]. 1705: I ... dicit: En Rab lévén most meg ne(m) felelhetek, mivel készületlen vagyok ... Az Incta Cserei Judit készületlen lévén, az Inctá(na)k dilatio adatott hogy intra octava(m) készítse magát [Dés; Jk 348a].

készítendő 1. csinálendő, előállítendő; care urmează să fie făcut; zu machend/herzustellend. 1791: a' mostani meg hasadott nagy Harang öntessék é ujra, vagy pedig azon nagy Haragnak félben maradtott darabja fordítassék a' mostan készítettő nagy Harang öntetésére [Kv; SRE 274]. 1805: a 7dik Articulusnak a' három Ágas vasakból készítettő Vasak számát, csak 33 ... vasakra határozó czikkelye, a' mi Társaságunk(na)k vegső veszedelmére szolgálja [Torockó; TLev. 9/38]. 1818: az általak készítettő munkákat bé szedné [Mv; MvLakCLEv.].

2. építendő; care urmează să fie construit; zu bauend. 1770: nagy árvizek jönnek ki ... a' Fojfalvi^a Határon két Hellyeken feles károkak tésznek, és a' készítettő Malomnak Gáttya, kivált ha nagyon, jobban ki-fogja vetni a' vizet [Told. 9. — ^aMT]. 1770 k.: készítettő ház meg fejeztetésére valo mészert 3 1/2 k [Kvh; HSzJP]. 1825: Minthogy a' mostani boltnak 'sendely fedele tsak nem a haszon vehetelenségig el vagon avulva; ezért a készítettő boltot-is a tulajdonos Ekklésianak kell meg fedni [Dés; DLt 3]. — L. még ETF 107. 31.

3. 1841: Egy a Tavaszon készítettő eleven kerthez ákátz magot Szedett 2 Napszám [Pókafva AF; Born. F. II].

készítés 1. előállítás, csinálás; făcut; Herstellung, Verfertigung. 1598: Adtak wolt az Ado szedo wraim ... az Taborban walo kenirnek készitisire ... f 20 [Kv; Szám. 7/XVIII. 55 Th. Masass sp kezével]. 1680: Övegű csűr ... Vagyon rovaczkos övegek készitessere oregebb

egy pár rezbol csinalt forma [F.porumbák F; UC UrbF 973-4]. 1749: házához hivatván Hogj egy meg bontakozott rubintal rakott medályt meg becsüllyek ... az töredezesi(ne)k potolására, Szarka lábak(na)k Correc-tiojara, Sroff csőinek es Stroff Házaknak készítésére ... mégien ... egy aranj egy fertály [Told. 12/1]. 1797: ött száz Hordótskáknak készítéséhez meg kívántató don-gákat, és fenekeket Lipovára egyenesen ... le szállit-tok [Déva; Ks 78. 20/20]. 1808: ezen épülethez minden meg kívántató áts munkáért ... ide értvén a szarvazást, létzeést, jászjok készitést, hidlások ászkait ... ígertem ... ötven Vonás Forintokat [Kakasd MT; DLev. 4. XLI].

2. elkészítés; făcut, confecționare; Fertigmachung/stellung, Verfertigung. 1844: a csizma szára ju bőr szottyán, talpja mál, készítése a' munka rajta meglehe-tős [Dés; DLt 827]. 1849: fizetetlen ... egy Iberok ke-zítése, és egy más Iberokomnak meg igazítási ára ma-radott [Kv; Végr. 54].

3. építés; construire; Bau. 1869-1870: Mesterembe-reknek harangláb készítés 6 frt. 90 kr [Domokos SzD; ETF 107. 29].

4. szerkesztés, összeállítás; întocmire, redactare; Ab-fassung. 1833: A Fels. Kir. fő Kormányzsek a' ki hirdet-tésekről valo jegyző könyvek készitását s annak pontos vivését rendeli [Vaja MT; HbEk]. 1861: A' Mlgs Egyh. Fő Tanátstol egy statisztikai minta példány küldetik ... melyben utasítás adatik a' Statisztikai Tabellák azután-ni készítésére [Gyalu K; RAK 60].

5. előkészítés; pregătire; Bereitstellung. 1570: Kme-toeket kerem Myntt vraitat, legieon kmetoek Zorgal-matos Az Zekereknek keziteseben [Szűv; BesztLt 61 Petrus Zentt Mihálfaaly provisor Ar(cis) Nowe^a lev. — ^aSzűv]. 1675: kérem Kegyelmedet, írja meg, kit küld-jünk el az komornyikkal; ha Pernyeszt javallja Kegyel-med ... instruálná Kegyelmed; az míg Fejérvárra.júne, addig én is rajta leszek az pénz készítésén [TML VII, 63 Székely László Teleki Mihályhoz].

6. felkészítés; pregătire; Vorbereitung. 1823-1830: Csudálkoztam rajta, mi lehet a készítés', hiszen mon-dom, hűgomasszony, látom, elég kész leány [FogE 300. — ^aA menyasszony felkészítése].

7. nyíl ~e felnyílazás, nyilakra osztás; împărțire în parcele/loturi, parcelare; Aufteilung der Feldstücke durch Losziehung. 1848: Ezen két nyíl készítésébe, ki nézés volt a következő osztályokra is, hogy még most leg először is a Telkeket a menyibe lehet ne dara-bollyuk el [Görgény MT; Born. F. VIIc].

8. kb. fabrikálás; contrafacere, falsificare; Fabrizie-rung, Fabrikation. 1809: Kis Ferentz és György ellen hamis Levelek készítéséért indított büntető pere Ő Fel-sége cleibe hatván ... említett hamis Levelek készitése meg akadáljoztathatásáért ... Kis Ferentzet két Esz-tendei, Kis Györgyött pedig egy Esztendei . rabságra ... ítélte [UszLt ComGub. 1560]. 1841/1847: Megyei Al-lspány Pataki Daniel idei Aug 19ról tett hivatalos át írá-sában Darvas Jánosnak hamis levél készítéséért fisci-liter valo prosequaltatását kéri [Dés; DLt 530d/1847].

készítetlen 1. megcsinálatlan, el nem készített; neter-minat; unfertig. 1706: Egy bokor készítettlen vékony örmény vásznon lepedő | Két készítettlen uj gyapot gyoles lepedőcske [LLt Fasc. 146]. 1758: Két mérő kantár cum

apertinentiis egyik készületlen Nro 2 [Déva; Ks 76. IX. 8]. 1813: A' Koronkai fel dugott uj Tón vagynak két uj zugok. — az Eszaki oldalán lévő zúgó derék ... meg is vagyon készítve ... a másik zúgó pedig még félben áll készületlen. Ezen készületlen zúgohoz tartoznak kötés csere fa gerendák No 4 [Koronka MT; Told. 18].

2. kikészítettlen; netábácit; ungar/gegerbt. 1685 e.: Ezen házak híján vad(na)k notin bőrök ... Nro 14 Készületlen öz bőr Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 8-9]. 1785: Készületlen Juh bőr ... No 4 Ki készült bárány bőr ... No 2 ... Ki készült Feketén (!) Lu bőr Nro 1 1/2 Ki készületlen Juh bőrből való berles No 1 [Katona K; Born. Jos. Katonaj ns kezével]. 1790: 1787-be ... 11003 szám alatt, mind a' Marha Döginek, mind pediglen a' Szarvas Marhák gyakor el orazások el távoztatására nézve hasznas Rendelések tétettek volt arról, hogy ezenn egész nagy Fejedelemségbe készületlen Bőrből Botskor se ne árultassék, se ne viseltessék [Dob-Lev. III/676a gub.]. 1824: egy készületlen bornyú bőr [Dés; Újf. Újfalvi Samu hagy. 1]. 1849: Két tulok bőr — készületlen [Somkerék SzD; Ks 73/55].

3. kb. befejezetlen gyártású; cu procesul de fabricare neincheiat; unfertig hergestellt/erzeugt. 1843: A K Monostori Papiros gyár ... által adatik ki vetett, enyvezett — egyéb aránt készületlen iro papiros Tizenegy Mázsza, és kilencz font ... Iro papiros tsak kimerített — egyéb aránt mindenként készületlen kilentz font, ez teszen egy kötést [Km; KmULev. 2].

készített 1. előállított, csinált; fűcut; hergestellt, erzeugt. 1636: Ez kapu ... reghi auult deszkakkal kezítet [Siménfva U; JHb Inv.]. 1692: Igen szép bécsi csipkével készitet háló fő kötők Nro 2 [Bilak BN; JHbK I. 36]. 1755: Leányom Kovács Ágnes ... Vit el egy Veres Karmasin szín Anglia Mentet Ezüst Varasost Roka Mállal készitetet [Mezőbánd MT; MbK VIII. 19]. 1791: (A beteg gyermeknek) 4szer ételetseje légyen gyéngé savanyúságú korpa Cibre, vagy megyből készített Levesetzske [Dés; DLt]. 1806: (A) pallo helyet készített Hidass akkora Nagyságú ... hogy azzal Lovatis által lehetne hordozni [Radnótfája MT; Born. XVI]. 1846: Az Udvar ház híjjába fel menésre készített fenyő fa Grádlits [Szász-erkek K; LLt].

2. épített; construit; gebaut. 1727: Vagyon Sövennyel font perje fákra szalma fedél alatt készített hosszutska disznó ól [Nagyfalu Sz; BfN Nagyfalui cs.]. 1761: a Gyümölcsös kert között elejével északra, szalma fedél alatt kötéses ágakokon áll menések számára készített hosszú szin, vagis Sop [Bolya NK; JHbK LXVIII/1. 303]. 1777: Vagyon ezen Falu also Szellyiben a Maros vizen egy három köre készített Malom [Meggyesfva MT; EHA]. 1825: A Csűr ... Derék fenyő, jo, sima, rako Boronabol való — Székelly modonn készített ket odrú [Papolt Hsz; SzentkZs Conscr. 150].

3. rakott; fűcut, ridicat, construit; gelegt, aufgezo-gen/geführt. 1850: téglából készített oszlop 15 ezek ugyan jelen mind fenn állanak — de meg bomlott omladozó félben vagynak a rombolások mián [Gyércssztkirály TA; DE 5].

4. tapasztott; lipit; verschmiert/klebt. 1824: A' Pitvarban találtatott Földből készített Sütő kementze [Nyárádszibenedek MT; Told. 37].

5. (vmilyen célra) készült; fűcut; verfertigt. 1750: közönséges Sátoros kertel körül vett rüdeg Marhák(na)k készített okol [Papolt Hsz; Hr]. 1761: egy felé nyíló ... Kapun járnak a Curialisnak ... végiben lévő Csitkok számára készített legeltető alkalmas tágasságú kerben [Szpring AF; JHbK LXVIII/1. 501]. 1785: A Tökös kertben Szabad helyen kukuriza Termésre kapával készített iratvány [Görgénysztimre MT; Born. G. VIII. 6].

6. kikészített; argásit, tábácit; gar, geledert. 1625: Az csizmaziák is mivel minden műveket képtelen drágán adják, végeztük felőlők, hogy ... műveket így adják ... Erdélyben készített, czapbőrből csinált kordovány-csizmát jót egy forinton 20 pénzen [Gyf; EOE VIII, 278-9 Árszabályzatban]. 1662: Harom készitet Tehen bőr [Kv; RDL I. 146 Thordai Vargha Geörgy varga házánál]. 1674: Egy nagy készitet festet szarvas bőr, asztalra való [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.]. 1756: Molyoktól meg ett készített nyúl Bőr 5 nagj fejer Berbézt készített Bőr 1 [Nagyrápoli H; JHb XXXV/35. 13]. 1828: (A mészáros) Arendátor Társaság ... a' Thorotzkora idegen helyekről be hozott nyers és készített marha bőrök szerfelett való oltosága miatt kentelenített a' Hazai piatzon le vágott Marhák bőrét Vásárokrá hordozni s tetemes károkkal adni el [Torockó; TLev. 13/3].

7. elkészített; fűcut; verfertigt. 1625: Az vargamesterekről miképpen adják el az sarukat ... Egy czombig erő kocsinak való szekernyét, tehénbőrből jól készített, adjanak egy forinton húsz pénzen [Gyf; EOE VIII, 277 országos árszabályzatban]. 1758: dio fa Lábra francziáson készített ... fal mellé való kis asztal [Déva; Ks 76. IX. 8]. 1825: A Timar Szín északi oldala allyának fenyőfa gyaluatlan deszkával lett be borításokért és ugyan 2 1/2 oldalakra le botsáthatólag készitet áruoló táblák el készítéseért 4 átsi napszám 5 Rf 20xf [Dés; DLt 3]. 1836: Ajándékoza Ecsery Jakab Sámuel Ur egy rostélyos karu Csinyoson és szépen készített veresre festett nagy hosszú fa kanapét [Nagykapus K; RAK 41].

8. ki/odakészített; pregătít; bereitgestellt. 1781: az a sertesse Hegedűs Daniel igen sokat járt bé az udvarb(an) még engemetis sokat injuriált mivel az Marhák számára készített kostatt gyakran elvesztegette [Berekeresztúr MT; BetLt 7 Mart. Csegzi (20) béres vall.].

Szk: arra (végre) ~ vmilyen célra előkészített. 1736: Mikor az sültet elhozták, az asztalnak kivitte tálastól, s arra készített külön asztal lévén, felbontotta, s táiban rakván, úgy vitte be asztalra [MetTr 355]. 1812: a Nagy Aszszony a Groffné édes Anyja megragadván a Grofot, a Groffné az arra végre készített páltzákkal megverte [Héderfája KK; IB. Bala Borbála (22) grófi konyhaszolgáló vall.].

9. elő/felkészített; pregătít; vorbereitet. 1619: Felsőged az nova confederatióra készített követ urakat az promissummal együtt expedialná [BTN² 370].

10. irt, szerkesztett; redactat, intocmit; abgefaßt. 1790/1799: a többször elő fordult 1784béli Udvari decisio minden leg kisebb részeiben effectumba vétetessék, és ennek tellyesítése modgyáról, punctumról punctumra készített tökéletes relatio küldetessék be [Torockó; TLev. 5/18 Transm. 408-9]. 1850: 1850 September 2án készített utosittás [Sárd KK; WassLt] | a fennebbi pontok szerint készített Contractus [Dés; DLt 1061]. 1862:

Mely illetén költsönös végrendekezésünkről a törvényyszerűség között készített okmányunkat, két egyforma példányban kiállítva ezennel kiadjuk [Kv; Végr.].

11. egybe/összeállított; întocmit; zusammengestellt. 1781: a' Birák a' praestatiokról készített Tabellákat a' Bé váltónak adván oly móddal készítve, hogy minden műre fel osztassék a' ki szabott vagy rendelt praestatio [Torockó; TLev. 9/20]. 1837: (A) Czéh mestereknek, a Czéh pénzei, s minden jövedelmei pertractatiojáról készített számadásai meg vizsgáltsanak [Kv; ACSzám. 114].

12. vkitől kiállított; întocmit de cineva; durch jn ausgestellt. 1831: a' Déés Aknai Birákok által megis betsültettem ... erről az Birákok által készített Betsű levél világosabban is meg mutathattya [Dés; DLt 332]. 1849: A T. Rendőr igazgatóságához női Szabo Kronstädter Josef által készített és ötven két forint és 7 xrt tartalmazó kon- to lévén bé adatva ... mondgya meg a' nő hogy azon készítettések ki részére és ki rendelésére tétettek? [Kv; Végr. Vall. 54].

13. kiagyalt/tervelt; plānuīt, inventat; ausgeklügelt/dacht, eronnen. 1678: Sökan az hazafiak közül ... minemű veszedelmre készített szándékkal és igyekezettel legyenek, azt bizonyos jelekből kitanultam [TML III, 102 Teleki Mihály a fej-hez]. 1690: sok utakon, módokon ellenünk készített veszedelmes praktikáiktól, álnok(úl) forralt hamis minájoktól, szent kezeivel védelmezvén [WassN 94]. 1777: Mely két egy mástól tavol levő épületek(ne)k oly tsendes időb(en) esett Egy szer-smind valo meg egések, Valamely gonosz ember(ne)k előre keszített mestersege Nelkül telyes lehetetlen lett volna [Majos MT; Told. 26/21].

◇ Sz. 1710: Rákóczi Ferenc megfelele a vármegyék supplicatiójára Remonstrálá, hogy amit a jesuiták tanítanak is, noha azt hazudják, hogy az ő munkájok, de mind a régi más szerzetekbeli tudós emberek inventiói, hanem a jesuiták a másoktól készített étkek magok tálokban rakták, s úgy adták elé [CsH 387. — 1707-re von. feljegyzés].

készítette vki kikészítette; tábácit (de cineva); (von jm) geledert/verfertigt. 1681: Varga készítette, bányakra való ökör bőr Nro 3 | Timár készítette cserzett Juh bőr Nro 22 [Vh; VhU 561, 563].

készítget 1. előkészítget; a pregăti din cînd în cînd; nach und nach verfertigen. 1595: Miert hogy az Birak Wraim közülnek (!) vala Wrúnk ő fge eleiben, foldoztattam az varos 2. kucziat, és kezitgettem az útnak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 153 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

Szk: ~i az utat vmire egyengeti az utat vmihez. 1669: kérem azon Kegyelmedet, elébbeni írásom szerint készitgesse az utat arra, hogy minden hivatalomtól válhasam meg ő nagysága nehézsége nélkül [TML IV, 416-7 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. szerkesztget; a compune încetul cu încetul; langsam abfassen. 1656: En mostanról valami el maradtott az Nagyságod méltó ditséretiben, készitgetek Isten kegyelmességéből, több egy néhány rendbeli munkákat-is, mind Deáuk, Magyarul [ÖGR Aj.].

3. ~i magát a. felkészül vmire; a se pregăti pentru ceva; sich auf etw. vorbereiten. 1662: Fejérvárat ... a fe-

jedelem igen megnehezedett volna ... die 11. Octobris ... csak keresztyén tanítóival, Csulai György, akkori püspökkel ... és Medgyesi Pállal, akkori udvari papjával üdvösséges buzgó imádságokkal, könyörgésekkel magát erősgetvén, készitgetvén ... azon napon reggeli 11 órakor, szép csendes kimúlása által az élők társaságából kiköltözött vala [SKr 291-2]. — b. kb. (iszogatva) kikészülget; (bînd cite un pic) a se cam chercheli; (langsam trinkend) nach und nach fertig werden. 1834: látva hogy már reggeltől fogva készitgeti magát, 's nints kivel beszélni ... el hallgattam ... már délig szüntelen áldozván Bél Istenének ... ugy el ázva hogy a lábán alálan már nem tudott [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap nyil.].

készitgettetik elő/felkészitgettetik; a fi pregătit (pentru ceva) din cînd în cînd; nach und nach vorbereiten werden. 1782: én ez orától fogva, valóságos Reformatum leszek és Tiszt Vram Kegyl által kívánok Ur(na)k Sz. Vatsorájával élni az én gyengélkedő Hitem(ne)k erősítésére, és kegyl által kívánok utolsó végemre készitgetetni [Gyalu K; RAK 75].

készíthet 1. előállíthat, csinálhat; a putea fabrica/produce; erzeugen/herstellen können. 1650: sohul nem foghnának my számunkra saletrumat készíthetni [KJ]. 1677: minden rendek ... kereshessenek és készíthessenek Kénésőt, ily módok alatt hogy senkinek másnak el-adni szabados ne légyen, hanem csak a' Fiscus Tárházában avagy Kamorájában tartozzanak bé szolgáltatni [AC 48]. 1855: Hesdati Bonde Todor Egy löterü szenet egethet Járavizi Kulda Nyikuláj két löterü szenet készíthet ... Cserki Vurtán Szimion I löterü kérget készíthet [T; Born. G. XXIVg].

2. építhet; a putea construi; bauen können. 1841: Minthogy belső telkeimen semmi épületek nintsenek meg egyeztem benne hogy azokra illő sellér házakot, de nem felette költségesekeket készíthessenek, azokat a kiváltáskor meg fordítani tartozom az akkori betsű szerint [M.igen AF; BLev.].

3. irtást ~ irtásföldet csinálhat; a putea face curătură/laz; Rodung machen können. 1771: ha onan az fákat el hordhatnak s az helyet az le dölt faktol meg tisztogat-hatnák; ott az Batrinai Gazdák szép Irtást készíthetnének [Roskány H; JHb 93. XIX. 6].

4. (métát) kijelölhet; a putea fixa (un semn de hotar); (Flurgrenze) bestimmen können. 1831: ezen 8,500 öl hosszúságú Métának ki vágotása alkalmatosságával, olyan mélységekbe, és közsirtet Hegyekbe ütköznék belé olyan artificialis Métát nem készíthetnének, hogy csak rövid idő múlva is ujjabb Metalis differentia-ra alkalmatosság ne adodjék [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb].

5. elő/felkészíthet; a putea pregăti; vorbereiten können. 1679: Mikor indul Uram Kegyelmed már a tractára, azt is örömet tudnám, hogy én is készíthetném Kegyelmeddel emberemet s instrualhatnám <ki>vanságimról [TML VIII, 486 Wesselenyi Pál Teleki Mihályhoz].

6. szerkeszthet; a putea redacta; abfassen können. 1800: a' dologban jártos, Molnár Ur leg jobb Instantiát készíthetne ... a' Jobbágyok és Szegények Védelmére [TLev. 17/5 Kőpetzi Nagy Josef lev. Nsz-ből. — "A császárhoz].

készíthetés előállíthatás; posibilitatea fabricării/producerii; Möglichkeit der Herstellung. 1677: Kénesőnek keresése, és készíthetése fel szabadíttatik, Fiscusnak adván-bé fizetésért [AC 263].

készítmény produs; Produkt, Erzeugnis. 1844: Erdéli Sámuel . . . kéré tehát hogy készítményeit (!) tsak ahoz értő egyének^a nézhessék meg, a' büntetés vissza adasson, azonban ily nemű készítményeit szabadon készíthesse s árólhassa [Zilah; ZFaz. — ^aA látó mesterek]. 1849: az előttem ezennel megmagyarázott árjegyzék szerénti készítmények árai mar ennek előtte Kelemen Beni által kifizettettek | Krizsán Mária részére csak is könnyösöket mintégy 12 darabot készítettem 's mindezekért maga Kelemen Beni személyesen fizette mindanyiszor a' készítmények árait [Kv; Végr. Vall. 54, 63].

készítő 1. vmit előállító/gyártó (mesterember); (mese)riás care face/produce ceva; etw. herstellend(er)/erzeugend(er) (Handwerker). 1843: ezen vallomást kereskedő Pap Ferencz . . . oda módosítja, hogy . . . csak annyit hallott, hogy előbb az Überschlagot készítő mérnök Ungvári György azt mondotta, hogy nincs szükség fára mert van elegendő [Dés; DLt].

Szk: bagaria ~. 1681: Bagaria készítő Timar [Vh; VhU 216] * cseres/cserzett bőr ~. 1681: Cserzett bőr készítő varga Mester Pers. 3 | Cseres bőr készítő Timar 3 [Vh; VhU 76, 216] * kordovány ~. 1729: Az Kordovány kiszító Szamos Ujvári vagy Gerlai Örményeket az láto pénz exigálásokkal az Kordovány, vagy szattyán iránt Országos sokadalmakból el idegenítették [Dés; Jk].

2. vminek előállítására szolgáló; care servește la facerea/produceria a ceva; zur Herstellung einer Sache dienend. 1756: Pitvarba fordulván . . . nyílik egy hársfa deszkából való ajtó . . . az aszszu szállótt készítő boltos házba [Déva; Ks 92. I. 32 Kúrialeir.]. 1849: Egy Gomba fánkot készítő pléh kalán [Somkerék SzD; Ks 73/55].

3. huszas ~ masina huszas pénzérmét gyártó/hamisító gépezet; mașină de falsificat monede de douăzeci; Maschine zur Herstellung/Fälschung von Zwanzigern (Münzen). 1840: hol az Huszas készítő Masina vald meg . . . ? [K; EMLt vk].

4. összeállító, szerkesztő; care întocmește; abfas-send. 1835: az öszve íratásokat készítő Nms Szék [Vaja MT; HbEk]. 1843: Ferenczi Josef mondotta volna, hogy a Nemes Város Szamoson álló közelebbi két hid-jainak reparatiojához meg kívánta fa mennyiségbe a planum készítő mérnök akarta a maga fáit két árnon bé tasztítani a Városnak [Dés; DLt 1480].

5. előkészítő; care pregătește; vorbereitend. 1730: G(ene)ralis szállását készítő becs(ü)(ete)s embereknek borra valot Den. 20 [Kv; Szám. 56/XIX. 9].

6. vkit vmire elő/felkészítő; care pregătește pe cineva pentru ceva; jn vorbereitend. 1823-1830: legelőbb is kértem a húgomat, hogy hát Mátyus Boriska hogy va-gyon? . . . Az húgom holmi készítő beszédekkel eléáll-mondom hogy: Engemet ne készíts, mond ki a dol-got, mert nekem mint legénynek szabad kérni, s a leány-nak szabad jöni vagy nem jöni [FogE 291].

készített 1. csináltat; a dispune să facă/pregătească; machen lassen. 1585: Jöwe Lypparol^a egy czhyauz . . .

kezytette(m) vaczhorat Nekyk [Kv; Szám. 3/XXII. 70. — ^aLippa, Erdély egyik délnyugati végvára]. 1621: Gu-bernator Vra(m) itt leteb(en) paranchiolta vala hogy egy Zekely hadnaginak kezittetnenk egy Gialogoknak valo Dobot [Kv; i.h. 15b/XI. 283]. 1681: Vizi Malom . . . Migh a keő padgiais jobban el nem romlanak, addigh kellene helyeb(en) mast készttetni [Hátszeg; VhU 603-4]. 1766: Hogy ha talám történnék, hogy valamellyik a' Birák közül az irt Constitutio^a ellen hibáznék, Stomp Wásakat készitvén vagy készittetvén . . . exemplariter büntetődgyék [Torockó; TLev. 9/11. — ^aA stompvas-készítést illető végzés]. 1806: (A) pallot minden Esztendőben Viz arádáskor a' Tutajok el rontották, és a' Regeniek ugy készítették a' Mostani Kis Hidast [Szász-régen; Born. XVI. 89 Kádár János (63) vall.]. 1842: Egy mesterséges szép ezüst Canna meg aranyozva. Készít-tette M. Gy. Monostori Mlgs Kabos Ferentz Ur Felesé-gével Mlgs Katona Eva Ur asszonyal 1782 e. [M.nádas K; Rak 93].

2. épített; a dispune să construiască; bauen lassen. 1680: készitetet az Dnus R(acioni)sta Madarász mattyas ur(am) szamara egy nyari deszka tornaczot, mely(ne)k fában foglalt kristályos két kis ablakai is vad(na)k [A.porumbák F; ÁLt Inv. 12]. 1746: Az Thor-dán lévő Ház iránt controversia lévén . . . Susánna az el-ső háznak meg építését segillye 12 szál deszkákkal, Má-ria pedig a több accessoriumokat készíttesse [Torda; TJkT III. 39]. 1748: Mlgs Gróf Boros-Jenői Székely László Ur ő Nga requirálván a' Tiszt. Ecclesiát, hogy Idvezült Felesége meg hidegedett Tetemeit kíváná a' Belső Farkas Útszai Templomba temettetni, és köből Temető Bóltot készittetni e' Temetségre, adpróbálta az Eccla az ő Nga kívánságát és engedett ő Ng(ána)k Te-mető Bóltot készittetni száz Magyar Forintokért [Kv; SRE 179]. 1821: egy Sellér Házat tsináltatott . . . készi-tett rako Boronafából Deszka padlazzattal — vi-szont Deszkaval fedve [Görgény MT; Ks 79. 126].

3. hidat ~ hidat veret; a dispune să se construiască pod; Brücke schlagen lassen. 1732: Az Sáros hidon tul, az Deberke hidgián, innen lévő Viz Csinalta nagj árok mia az ország uttyán nem járhatni Kire nézve . . . Concludaltuk hogj Csatani Ispán oda az hol az regi utt volt jo erős szies hidat készittessen ezen a heten [Dés; Jk 431a].

4. állíttat, emeltet; a dispune să se ridice/facă; verfer-tigen/erstellen lassen. 1812: (A) Groff ur a' Küküllő ár-kát más helyre vétette Csapogatókat készittetett . . . szókó kutakat tsináltatott [Héderfája KK; IB. Os-váth Ferencz (48) jb vall.].

5. ását; a dispune să fie săpat; graben lassen. 1814: A pintze Földe Felettébb valo Nyirkassága elhárítására, abban Árkokat vágattatott, és Csatornát Készittetvén, a' vizet abbol Ki vette [Banyica K; BfR 117/1 Kertész Ursz (60) hortulanus vall.]. 1841: kemény rendelést ka-pot a Közönség, hogy két itato kutat készittessen [Bo-gártelke K/Km; KmULev. 3].

6. (bőrt) kikészített; a dispune să fie tăbăcită (pielea); ledern lassen. 1679/1681: Vannak a Jöszágb(an) oly Ti-marok azok(na)k adasso(n) bőróket ki, s készettes-se(n) . . . mennel töb kordovánt, es Bagariat vélek [Vh; VhU 678].

7. alakíttat; a dispune să fie transformat/făcut; bil-den/gestalten lassen. 1784: a Várhegyi hegjen nehaj Sza-

bo Mihallynak itten laktában Bongorttya volt, fen a' Tetön ... szép térséget készített (bel)öle [Várhegy MT; MNy XXXIII, 337]. 1794: Az ide való M. Madarasi, Veteményes, és Gyümölcsös Kertnek hatulso és Nagyobb Része igaz é, hogy hápa hupás haszantalan, s a' fel Szántásrais tellyességgel alkalmatlan hely volt, s igaz é, hogy aztat az Exponens Gróf Ur nagy szorgalmatossággal s költséggel hozta, készíttette s planéroztat-ta az mostani formájára ? [Ms; BK vk].

8. előkészített; a dispune sã fie pregãtit; vorbereiten lassen. 1769: a' Militaris Quartély Házakat és Epületeket minden szorgalmatossággal úgy készíttesse Kglđ és reparaltassa ... hogy ad 15tüm 8br(is) készen légyenek [UszLt XIII. 97].

9. el/megkészített; a dispune sã se facã/pregãteascã; anfertigen/richten lassen. 1731: Kovats Maria Aszszany egykor Sövényfalván^a feredõtt készíttet vala és még én hoztam Poleka nevű füvet a feredob(e), s meg fõztem a feredõtt, engemet a hideg el lelt vala [Born. XXXIX. 16 Maria Szakács (34) vall. — ^aKK].

10. vmire elõ/felkészített; a dispune sã fie pregãtit pentru ceva; vorbereiten lassen. 1704: Ugyan ma készítteti az úr a lovait, két szekeres lovat és két paripát, kiket holnap ... be akar küldeni Havasalföldébe [WIN I, 246]. 1710: Más ármádát is készíttete a császár, és a bávar ellen Baváriában küldé [CsH 359. — 1705-re von. feljegyzés].

11. fogalmaztat, szerkesztet; a dispune sã se redacte-ze/intocmeascã; abfassen lassen. 1657: sieték instructiókat készíttetni és az követekhez s az dologban interessatus nagy emberekhez küldeni [KemÖn. 306]. 1690: az General ö kglmeis az maga reszirõl kívántatot Patenseket, az szerint az mint pecsetelve ide küldõtte, mennel felesebben készíttessen és külgye ki azon Ország gyűlésére [Törzs. Bethlen Sámuel fej-i instr-ja]. 1775: Azután említett néhai Édes Atyánk a' Ns Vár(me)gyétõl vett Facultással, ugyan azon Ns Vár(me)gye Tisztyei által legitime emanuált Relatoriát készíttet, melytet hasonlóképen exhibealunk [Torockó; Bosla]. 1813: (Az udvar-tól) olly parantsolatot vettem hogy a Birákat vigyem ki és jártassam körül az egész fogást En e szerént a Birákokat ki vittem, és Testimoniumot készíttettem [F. be-rekszó Sz; BfR III. 12/9].

12. (éneket/verset) szereztet; a dispune sã se compunã (cîntece/poezii); (Lied/Gedicht) komponieren/schreiben lassen. 1836: (A) Püspök Ur Fejedelmünk ö felségének születése és név napjára ... szép Hymnusokat készíttetett [Nagykapus K; RAK 14].

készíttetés csináltatás; facere; fãcut; Machenlassen. 1678: feles bogárhátu ezüst sinornak készíttetése felõl parancsolván Uram Kegyelmed nekem a minap, melyrõl való ujjabb parancsolatját Kegyelmednek Uram el-várom [TML VIII, 371 Vajda László Tekli Mihályhoz]. 1748: a' Mester asztal(na)k mellyis allott 12 tal étkekbol ... el költséce concernalta az õreget hatot vagi hetet feleségestõl, két Iffiu mester embert, item a' két Láto Mestert, kikis kötelesek voltak az étkek készíttetésére, hogy ha mi fogiatkozás deprehendaltott hat forintig büntõdtek (!) érette (igy!) [Torda; TJKT III. 223]. 1849: A T. Rendõr igazgatóságához nõ Szabo Kronstãdter Josef által készített és õtven két forint és 7 xrt tartalmazó konto lévén bé adatva ... mondgya meg a'

nõ hogy azon készíttetések ki részére és ki rendelkezére tétettek ? [Kv; Vég. Vall. 54 vk].

készíttetett 1. csinált, készített; fãcut, confectionat; gemacht, verfertigt. 1681: Az vas veretésre készíttetett víz kerék jó, annak forgó tengelye új [CsVh 92]. 1706: Egy pár vekony varallyai gyoicsra készíttetett igen szép reczes lepedõ [LLt Fasc. 146]. 1732: (A templomban) vannak heljhezette mesterségesen készíttetett négi to csokros téli virágok [Kóród KK; Ks 12. I]. 1760: Egy Cziprus Fa Filegránt munkával Ezüst virágokkal készíttetett Ládátska [Mv; TGSz]. 1766: Egy tutzet rosa onbol készíttetett tálok [Lezsnek H; Szer. Harsányi Éva inv.]. 1821: a' Tkts Fõ Biro Ur adistentiájával el vétet-tetett K. Monostoron lako Fusser Richter Miklos által készíttetett 2. garnetura Székek és Kanapék [Kv; AC-Szám. 57].

2. csináltatott; fãcut, confectionat; gemacht. 1598: Zigyarto Balindtwl az Oregbiktwl az Tataroknak készíttet kocyhoz es lowakhoz 4 haamtasakat ... d 40 [Kv; Szám. 7/XVIII. 43 Th.Masass sp kezével]. 1763: Az Nehai Melgs Baro Ur Hazassagara készíttetett kõntõsõn vgyimint mentén es dolomanyon lévõ ezüst gombok is le szedettettek [Hsz; Ks 23. XXIIb]. 1806: A' Regi Pallo helyett készíttetett Hidas akkora, hogy ket õkrû. Szekeret bele lehetne szállíttani [M.régen MT; Born. XVI Gorbai János (32) vall.].

3. épített; clãdit, construit; gebaut. 1680: vagyon ... tõlgy fa boronakbol fel rova uj sendellyes hejazat allat negy külüre, es negy nyilakra készíttetet Kása Törõ [A.porumbák F; ÁLt Inv. 35]. 1753: talaltatik az Bérese lakására készíttetett egy kis házacska pitvarával egyetembe [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7]. 1791: egy borona fábol készíttetett és Naddal bé fedetett alkalmasotska Tselédház [T; CU]. 1803: egy már meg tzon-dollott sendeljel fedett kõ lábakkal erõsítetett kõvekbõl készíttetett Torony [Betlensztmiklós KK; UnVJk 30].

4. felállíttatott, veretett; construit, ridicat; aufgestellt/geschlagen. 1796: a' Nsagod Ádámosi Udvari Tisztye egy állo hidat szándékozik építtetni, a mely-lyel éppen egyenesen praejudicálni akar az Exponens Ur Aszszony ö Nagysága nagy Munkával és nagy költség-gel készíttetet Ádámasi Hidjának ... azért ö Nsága Nsgodat azon Hidnak készíttetésétõl 's fel alíttásatõl inhi-beáltatya 's tiltatya [Ádámos KK; JHb XIX/56].

5. rakott; fãcut, construit; gelegt, aufgeführt. 1774: Tészta némüek sütésére készíttetett kis kerek kemen-tzetske [T; CU].

6. kikészített; argásit, tãbãcit; geledert. 1724: Az Betlsits Timároktol eddigh (pro)ducalt Privilegialis Le-velekbõl, nem constal, hogy az Idegen országokban Szkompiaival készíttetett Bõrök ez országban, leg kõz-lobb (!) ez Városba ne hozzattassanak, sõt Specialit(er) adattatván Brassonak, Szebennek, Beszterczének, és Colosvárnak a' Bõrök iránt Privilegiu(m), azon Specif-icált Varosokon constal, hogi bõvséggel vitetnek és árul-tatnak külsõ helyekrõl hozott Szkompiaival készíttetett Bõrök [Kv; TJK XV/4].

7. előkészített; pregãtit; vorbereiten. 1662: az erdélyi mezei kapitányok: Faragó András, Bánházi István és többek az ö ezerekkel, minden arra készíttetett lõvõ-szerszámaival ... Kassa várasa alá szállott vala [SKr 211].

8. kötött; redactat, incheiat; (ab)gefaßt. 1845: a' Szülő nagy Atyának néhai Márkos Péternek Kis Sollymos Falvával 1728-ban készítettett Contractussa [Kissolymos U; Márkos lev.].

készíttethet csináltathat; a (se) putea face; machen lassen können. 1681: Vadnak az hámor körül füves kertek is holott az marhák számára szénát elegendőt készíttethet [CsVh 107 fej.].

készíttethetik csináltathatik; a se (putea) face; verfertigt werden können. 1799: Ezen erdőben nagyobbára lévő cserefákból gerendák, szarufák és léczek készíttethetnek [Jobbágyfa MT; EHA].

készíttetik 1. csináltatik, előállítatik; a fi făcut; hergestellt/erzeugt werden. 1662: Négy bástyái azután mind földhantokkal regulariter rakattak és felépíttettek vala^a És azokra Fejárvártat huszonnégy mind egyforma középszerű lövészszámok öntettek s készíttettek vala [SKr 201. — ^aAz Ér és a Berettyó egybeszakadásánál lévő pusztá földvár újjáépítésekor I. Rákóczi György országos várépítkezései rendjén]. 1681: Az vas veretésre készíttetett víz kerék jó, annak forgó tengelye új, öreg és vastag fennő fából készíttetett [CsVh 92]. 1807: Jegyzéke Azon eszközök(ne)k melyek . a Császári Csik felé menő utnak meg tsinálására s igazítására készíttettek^a [Usz; UszLt ComGub. — ^aKöv. a fels.]. 1869: Megrendeltetett, hogy minden egyházi számadásokra nézve egy bekötött könyv készíttessék, és ebbe irattassanak be az évenkénti számadások [M.bikal K; RAK 177].

2. vmivé kiképeztetik; a fi făcut/amenajat pentru ceva; zu etw. ausgebildet werden. 1750: vak Ablak . . . gyalult fenyő deszkából. Sárga, veress és zöld festékekkel vass Zárral, vas Sarkakra, egy felé nyíló Ajtócskával Almariumnak készíttetett [Papole Hsz; Hr].

3. építtetik; a fi construit; gebaut werden. 1737: szép nyári mulató hely Nyugot felől való oldalában vagy on egy kűs boltos rejték, mely hihető avégre készíttetett, hogy félelmes időben féltő portékát rakjanak belé és kövel be rakják [CU Petrichevich-Horváth Boldizsár conscr.].

4. állíttatik, emeltetik; a fi făcut/ridicat; aufgestellt/geschlagen werden. 1846: Az Ó hid függő alkotmányának elbonthatása, és feszítőnek fel állíthatása véget szükséges hogy a' hid alá állás készíttessen bé verendő fenyő Czövekek Szegedelmé által [Dés; DLt 858/1847]. 1847: (Az erdőbiztosoknak) Kötelességek . . . megvisgálni és számba venni a határban lévő kerteléseket, hogy az Erdőségekből közönség hejbe hagyása nélkül kert ne készíttessék [Torockó; TLev. 10/9]. 1851: Még a' malom udvarán egy 15 cserefa lábakan álló eres; ez az Örölök számára készíttetett [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

5. hányatik; a fi ridicat/făcut; (auf)geschüttet/gehäuft werden. 1831: abba az egyenes Metalis ductusba ötven ölet előre nézve . . . határ homp készíttetett [Egyenes lineába ötven öl távolságra halom készíttetett [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb].

6. alakíttatik, létesíttetik; a fi făcut; hergestellt/zustande gebracht werden. 1757: egész cultivalo Határunkan mindennémű nevezetes szánto földünk, és kaszálóink nagyobb részint ami (!) értünk, hol erős erdők-

ből, hol pedig bókros tövissel el lepett helyekből nyíttattak és készíttettek [Guraszáda H; BK ad nro 144]. 1843: A tanárok végében lévő kender és len el-áztatásához és bé-hordásához ha kenderázato készíttetik 16 marhás napszám [Csekelaka AF; EHA].

7. felkészíttetik; a fi pregătit/instruit; vorbereitet werden. 1575: Meg tekintwen eo K. varosswl az Mostany zwkseget vezettek azt, hagi az Tyzedekbeol készíttessék Az városnak oltalmara zaz gialog [Kv; TanJk V/3. 123a].

8. szerkesztetik; a fi redactat; abgefaßt werden. 1710 k.: három regestrum authenticum készíttessék, egy pro gubernio, másik pro thesaurariatu. a harmadik pro camera aulica [BÖn. 907]. 1788: a Robbotás Parasztoknak egy néhány Instantiájok nem az arra rendeltetett tulajdon Agensek hanem mások által is készíttettek [UszLt X. 80 gub.j. 1794: Szabo al(ia)s Pityika Jov (!) 58 Esztendő . . . halotta hogy a Dsugya ellen Instantia fog készíttetni [Vályebrád H; Ks 81. 57/56].

9. (törvény) hozatik; a fi legiferat; geschaffen werden. 1809: Azon törvények és Flgs rendelkezések, melyek a Bányászok(na)k, és azok mellett lévő Személyek(ne)k immunitatiojáról Szollanak az arany és ezüst mivelő Bányászokra nézve lévén készíttetve azok a könyörgő Tarsaságra^a ki nem terjesztethetnek [Torockó; TLev. 9/43. — ^aA torockai „Metalurgica Társaság”-ra].

10. előkészíttetik; a fi pregătit; vorbereitet werden. 1710: De semmit azok a rátiók nem használnának Teleki Mihály practicája ellen, mert Isten el akar vala bűneinkért országostul vesztetni s úgy készítteték út veszedelmünkre [CsH 132. — 1677-re von. feljegyzés].

készíttettetik csináltatik, készíttetik; a se face; gemacht/angefertigt werden. 1799: szükségesnek találta a' Királyi Gubernium szoros meg-tartás végett meg hagyni . . . Hogy ennek utánna minden Contrubensre nézve külön külön különböző két felé hajtott^a Rovások vulgo Czinkos (!) nevezettük készíttetessenek, és minden faluban bé-hozattassanak, 's ezen Rovásokra minden Administratio igazságoson feljegyztessék [AszLt 207 nyomt. gub-i körrend. Kv-ról 6014 és 6463/1799. — ^aEgykorú kéz hasított-ra javítottat].

keszkenő 1. (diszes/hímzett) kendő; náframă (impo-dobită/brodată); (verziertes/gesticktes) Tuch. 1576: Wagon igen hytwan wyselth weres kezkenyeo egi Wagon ket kezkenyeo, Egyos gallos giolch, másik feyryten (!) wazon Sahos [Szamosfalva K; JHbK XVIII/7. 8. 11]. 1592: Toth mihalj kezdi mondanj Tamasnak . . . te loptad el az kezkenott engem orrogatnak erte [Karatna Hsz; HSzJP Kun Miklós ns vall.]. | az keontest, es az karsasia zokniat egy kezkenot az en leanio(m)nak Katanak hagiott vala Balas Janosne Katalin [UszT]. 1593: Georgi, Eottues Marton Jnassa, vallia . . . tudom hagi kezkenoat adott Lukachnak az Azzonj [Kv; TJK V/1. 333]. 1604: Az Felperes keres az Alperesen . . . harom giolcz also inget, ket giolcz eleo ruhat egy selyem kendeot ket kis kezkenoat egy feore ualo kezkenoat [UszT 18/35]. 1699: Ket keszkenyo egyik Az masikon puplikany szin selyemből s arany fonalbol kötöt szegletek vadnak [Szarhegy Cs; LLT Fasc. 150]. 1714: Viseltes Keszkenjo No 7. ket hasonlo Csépkével aranj, s

ezüst fonallal ki varrott fl. Hung.35. Keszkenyőnek való egy Par Csipke [AH 29]. 1798: Egy Aranyal varrt keszkenőt is láttam háznál [Dés; DLt]. 1803: egy felleget szőjű keszkenyő [Kvh; HSzJP].

Szk: *aranyos* ~. 1628: Ket arannias kezkenő. Egy Aranniazatlan török kezkenő [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44]. 1633: Szabo Jakabne Azzonio(m) eg' szept arannias kezkenőt uarrot Abruginak mind az legeni neue s mind az Azzoniome rea uolt uarua [Mv; MvLt 290. 120b] * *betűs* ~ feliratos kendő. 1633: egy beütős keszkenőt varratott vala en velem Zabo Jacobne, az melljet azután Abrugi Istuannak adott volt, Ez uolt rea varua^a [Mv; i.h. 124b. — ^aKöv. a szőv; egy részét l. búcsú al. a ~t vesz szk-nál] * *csipkés* ~. 1665: Egy scodiummal varrot csipkes keszkenő — f. 2. Ket selyemmel varrot keszkenő — f. 1. [Kv; RDL I. 29]. 1716: Zöld selymes keszkenő. Más csipkés tarka keszkenő. Egy veres fonatos kendő [Fintaháza MT; MMatr. 67] * *ezüst-fonalas/ezüstös* ~. 1752: Egy Baraczk Virág Szin ezüst fonalas keszkenyő [Nsz; Told. 2]. 1768: Czitrán szinü Gazdag ezüstös keszkenő [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 109] * *fodros* ~ 1789: vettem kezemhez 1. Rendbéli vékony varrott patyalat öltözetet hármas tászlival, ing ujjal, elő ruhával Udvari gallérrel, belső fodros keszkenővel edgyüt [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.] * *fogmosó* ~. 1789: vettem kezemhez 6 kis fog moso keszkenőket [uo.; i.h.] * *gyapottas* ~ 1688: Egy Gyapottas keszkenyőtől f — // 04 1/2^a Egy végh Savostol Egy Végh Hatosol f — // 04 1/2^b [Mv; MvRKLev. Vect. 17. — ^{a-b}A fizetett harmincad]. 1816: Schammel szin gyapattas keszkenyő ... 5 Rf [Kv; Born. IV. 41] * *gyöngyös* ~. 1763: Fejér gyöngyös keszkenő Selyem [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.] * *? hatos* ~? 1671: Czompo Christoph viszen Lengyel) orszagha Fel veghes köz Gyapót Patyolatot negy szaz harminzt vegh(e)t ... Hattos Kesz kenőcöt huszon eöt ve(e)g(e)t [Törzs] * *himes* ~. 1633: en nem latam(m) homi senkj Nagy Peterneken lelt keszkenőt adott volna sem hogy az eőueben himes kezkenőt hordozot volna akkor, nemis hallottam, hogy akkor senkj el veszet kezkeőneőjet kerdezte, es kereste volna [Mv; MvLt 290. 111a] * *karmazsinos* ~. 1714: Egy aranyos karmazsinos Attyok nevet viselő keszkenő [Kv; Pk 6] * *keresztelő* ~. 1824: Egy fain keresztelő keszkenő rozsa Szin Tafota bélléssel, körös környül petinét Cspikével gármirozva [Fugad AF; HG Mara lev.] * *kézbeli* ~. 1806: kézbeli keszkenők 5 5 Rf [Szentkirály Hsz; HSzJP]. 1837: Hat kézbeli keszkenyők [Kvh; i.h.]. 1847: vagon két kézbeli keszkenyő [Szentkatolna Hsz; i.h.] * *kézi* ~. 1589: Ket fejeres kezy kez keuo nyak. Ket Arannias kezy kezkeno [Kv; KvLt Vegyes I/2. 37] * *kockás* ~ → *szőttes* ~ * *mataszával szőtt* ~ selyemmel szőtt keszkenő. 1674: Egy kendő az fiokáb(an). Egy nagy széles mataszával szőtt keszkenő [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.] * *muntyán* ~ havaselve/munténai kendő. 1740: Styrbulnak a Szokmányá csinálásaért Dr 60 Valami Muntyán keszkenőkért Dr 48 [M.köblös SzD; RLt Rettegé István, DiarOec. 7] * *nyomatott* ~. 1630: Bolgar Janosne szolgálja hozot teőreők Orszagbol 3 végh nyomtatot kezkenőcöt ... d 24. 2 végh Jndiaj Gjolczot d 12 [Kv; Szám. 18b/IV. 64]. 1688: Egy Véghe Nyomatot keszkenyőtől f — // 12^a [Mv; MvRK Lev. Vect. 17. — ^aA fizetett harmincad] * *orca-dörgölő*

~. 1777: Orcza dörgölő keszkenyő 6 [Nsz; JHbB 406 gr. Bethlen Rozália kel.] * *portai* ~. 1642: Egy Kaftan, Portai keszkenőök no 4 [Koronka MT; Told. 26] * *refatyol* ~. 1790: Egy fejér retze fátyol keszkenyő [Mv; MvLev. Poka Katalin hagy. 4] * *sléziai* ~. 1788: 1 fain Slesiaj keszkenyő [Berz. 8. 72] * *stráfos* ~ csikos/sávós kendő. 1805: Groff Nemes Josefne Aszszony ő Nga ... Vit el még Szamosfalváról^a ... Nagy Seljem Viola Szin kék Stráfos keszkenyőt [Kv; BLt 12 Nuszpájmer Katalin (30) grófi fraj vall. — ^aK] * *szkófiumos* ~. 1629: Egy Szkofyumos vy kezkenő tt f. 1 d. 50 [Kv; RDL I. 132]. 1633: Zabo Jacobne igen szept skophiumos kezkenőt uarra Abruginak, az madarak(na)k megh az labokis Arani, es ezvst fonal uolt [Mv; MvLt 290. 28a] * *szőttes* ~. 1820: Tiz kézbeli kotzkás szőttes keszkenyők 20. Rf [Árkos Hsz; HSzJP] * *táblás* ~. 1801: Egy forma Tottol vet Tablás keszkenő 22 Ugyan egy forma Tottol vet keszkenő 11 [Pestes SzD; Told. 19] * *tizes* ~? 1674: Egy festett kisbebb lādáb(an): tizen-őtt Török keszkenő. Eőtven egy tizes keszkenő [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.] * *török* ~. 1576: Wagon egy tereok kez kenyo ket wege waroth [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 8]. 1790: veszsős potyolat Elő Ruha, Jng uj, tászlistol, 1. potyolat Török Keszkenő hozzája [A.jára TA; BLt II. 12] * *uri* ~. 1711: 1 Tafota Fersing 13 ... 1 Uri Ingh 15 // — 1 Uri keszkenő ighen friss 26 [ApLt 5 Apor Péter inv.] * *vetkező* ~. 1789: vettem kezemhez ... 2. Uti köteles vetkező keszkenj gjoltsakat [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.] 1824: Egy vetkező keszkenő virágos patyolat rojtos Szélű [Fugad AF; HG Mara lev.] * *zabolai* ~. 1721: Zabolai keszkenő [Körispatak Hsz; Told. 19]. 1770: Két Zabolai Keszkenyő [Köpec Hsz; Köpeci lev.].

2. fejkendő; basma, náframá; Kopftuch. 1576: Wagon egy pattyalath feyre walo Wagon maas feyre walo ... Wagon harmad kezkenyeöys feyre walo [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 6]. 1598: kezkenoemet le tazia hajamot megh foga, migh akara addigh vert [UstT 13/27]. 1603: Zakalos Miklos vallia az Azzony Akkor kel fel az feöldreol es az kezkeneye vagy Az Conthia hatra swwadot [Kv; Tjk VI/1. 694]. 1796: Gáti Pista késsel vágta ki a keszkenyómet a nyakambol hogy meg ne fojlodnám | annak fejről, hogy meg ne fojlodjék keszkenyőjét le vettem [Kv; AggmLt B. 15]. 1800: Az Alperes az felperest ... hatalmasul meg támadván meg Cibárolta meg taszigalta fejerol keszkenyőjét le tépte [Dés; DLt]. 1813: az Exponens Aszszanyinak homlokán felljül keszkenyőjét hajastol edjütt Nagy Borbára meg ragada és tépászni kezdé [Dés; DLt 162. 3 Dani Mária (40) jb vall.].

Szk: *fejre/főre való* ~. 1576: Wagon maas feyre walo Roytos kezkeneye keres kereol waroth tereok warrassal Aranyal teoltot [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 6]. 1604: Az Felperes keres az Alperesen ... egy feore ualo kezkenoet [UstT 18/35]. 1835: három főre való keszkenyők 20 Rf [Ilyefva Hsz; HSzJP] * *főre vető* ~. 1630: Bolgar János. Hozot Teőreok Orszagbol 5 véghe fwre utoő hatos kezkenoet tt f — d 30^a [Kv; Szám. 18b/IV. 33-4. — ^aA fizetett harmincad] * *rojtos* ~ → *fejre való* ~.

3. zsebkendő; batista; Taschentuch. 1638: az Tauali Esztendeoben korzioma borom uala Varga Miklosné ott ijutt Nagi Miklossal, es holt reszegg uolt lattam hogy ... okadozot es ez az Nagi Miklos

honia ala fogta es keozkenőieuel törlötte az szaiat ezt monduan semmi semmi katona dologh [Mv; MvLt 291. 142a]. 1659: tizen hat kűs keszkenyő [Cszs; LLt 118. C]. 1736 u.: az öreg Haller János varrás, csipke nélkül való keszkeneit keresztül tette az öviben, s úgy állott mindenkor; de most a nadrágokban tartják ezek a poszmán-tos ifjak keszkenőjüket; részszerint igen jó nátha ellen az olyan patika-szerszámmal conficiált ruha az orrok szá-jok megtörlésére [MetTrCs 456]. 1803: a Legyenem az alatta lévő Lorol a Muntli szakamat el vesztette, volt pe-dig a Muntli szakban egy Tsukuláté Szin Mente ugyan olyan Szinü Nadrág és egy Lájbi, ezek mellet volt két Ing és három keszkenyő kettő Szebbe (!) való [Nagy-ikland TA; TLt Közíg. ir. 64 Boér Antal kezével].

Szk: orrfúvó ~. 1758: Két orfuvo keszkenőkre Rf 1 x 42 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 165b]. 1781: Négy Or fúvó (!) keszkenő, fejérek [Mv; Told. 9a]. 1803: Egy veres Or fúvó Keszkenő [DLt nyomt. kl] * zsebbeli/ zsebbe való ~. 1691 k.: Az Fiam(na)k az Collegiumb(a) adtam Egy bokor sebbe való keszkenő [PatN 14b]. 1761: (A vádlott) két sebbe való keszkenőt és egy varrat-os Kendőt el lopott [Torda; TJKt V. 29]. 1805: Groff Nemes Josefne Aszszony ö Nga . . . Vit el még Szamos-falváról, egy . . . Nagy Seljem Viola Szin kék Stráfos keszkenyőt, Kétt uj Zsebb beli keszkenyőt [Kv; BLt 12]. 1816: Tubák szin zsebbeli keszkenyő 5 Rf 21 xr [Kv; Born. IV. 41].

4. díszkendő (díszes/himzett, kézbe való kendő); náframā impodobitā/broadatā; (gesticktes) Ziertuch. 1570: Sara pesthy Katws leanya vallya hogy varratot ket kezeneot eo vele Zabo Janosne, Es eomaga Montha hogy az Trombitasnak varratya [Kv; TJK III/2. 32]. 1592: Anna Azzoni Pokos Peterne vallia: Az Mag-dalna ki nekem zolgalom volt negi kezeneonek valo Trupai giolchot attam vala nek hogi meg varia [Kv; TJK V/1. 302]. 1598: lakik uala en neke(m) egy eochem ky megh hala . . . kinek maradt eo nallok kez penze . . . es egy kis kezkenye ki megh ert d. 75. Ezeket megh keuano(m) teolle, merth engemet illet ne(m) eot [Uzst 13/79]. 1633: En nemis lattam Eötuös Samuelnek soha szep kezkenőjét maga közel laktam hozza [Mv; MvLt 290. 111a]. 1681: hallottam, hogy Jngett keszkenőt adott volna Borbelly Janosne Aszszonyo(m) a' Szabo le-ginynek [Dés; DLt 445 Anna Czepellyes cons. Martini Végh (18) vall.]. 1736: (A halottnak) ha catholicus volt, az keszkenyein felyül állott az olvasója [MetTr 401]. 1750: Bizonyoson értettem . . . hogi Sztáns Jánkully . . . Körös Bányán^a tántzolván a Tomnyateki Pap fia Fele-ségivel . . . egy keszkenyőit az Aszszokon el vette volna . . . az Menyetske szép szerént kérte vizá keszkenyejit, de Semmiképpen nem atta [Ribice H; Ks 101. — ^aH]. 1789: vettem kezemhez 1 Czérna fátol elő ruhát fe-jer kötéssel hozzá való keszkenővel [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.].

5. vállkendő; šal; Schultet/Umhängetuch. 1802: Frantz Müller Szattlernek a' Feleségét Delucio Já-nos . . . meg ragadta torkon, földre le verte, főkötőjét Fejéből, Nyakáról a' keszkenyőt és a gránátokat, úgy az elő ruháját le tépvén, azokat el szaggatta, és haso-gatta | az Konyha Ajtajában tanáltam a' Nagy Udvari Szattlerné Főkötőjét, Másliját és Keszkenyőjét egybe szakasztva a Földön [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. 1805: Nagy modi Keszkenő . . . 1 modi Fő Kötő [KGy]. 1840:

egy nagy tarka rojtos keszkenő — helyen helyen juka-tas [Dés; DLt 1590]. 1851: 2. Nagy Fajn keszkenő torók Mustra [Dés; DLt].

Szk: dupla ~. XVIII. sz eleje: Vettem Egi tarka dufla keszkenyőt flor 1 [Kutyfva AF; Törzs] * négy-nyüstös ~. 1805: 2 Fekete nyakra valo 4 nyüstös Kesz-kenyő [Mv; Told. 74]. 1806/1818: négy-nyüstes keszke-nő [Mv; Told] * nyakra való ~. 1743: Kék aranyal, ezüstel elegyes sejemel satiozassal varrot nyakra valo keszkenő [Told. 29/30]. 1787: A más neveletlen Árvának Juczikanak Ingre, Ingajira, egy Kanavász fersingre egy Kanavász elő Ruhára, egy nyakravalo keszkenőre . . . Hf 5 Dr 12 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy.] * székelý szött ~. 1855: küld Feleségem Mimi Hugomnak a Jo nődnek egy Székely szött téli keszkenyőt és egy véka köles kását [Uzon Hsz; Kp V. 405 Kispál György Kispál Lajoshoz].

6. jegykendő; náframā de logodnā; Brauttuch. 1598: Vas Gergelj vallja Zabo Georgy Balassj Amb-russal egyeott mentenek oda Borbelly ferenczhez az leany megh kernj . . . es vgyan akkoron egy gyemantos gyeoreott Adot nekj Jegy gyeoreoben az leanj mint-hogy hozza sem thwdott tartoznj es olyan hertelenséggel leott az gyeoreo valtas, kezkenje sem volt hanem maswt veon masod nap es vgy atta az legennek [Kv; TJK V/1. 236]. 1630: Az meli inget es kezkeőneot ingeibe(n) adot volt az Aszony Martonnak, az leany holta uta(n) visza vetette [Mv; MvLt 290. 209]. 1736: Az kézfogás után az leányt megint bevitték apja vagy anyja házában, s ott megállott, azután az legény két atyafiától az jegyes-gyűrűt béküldötte, azt az leány elvette, akkor az leánynak valamelyik asszony atyafia egy gazdag skófiummal var-rott keszkenyőre mentől tisztességesebb gyűrűt akasztván, az legénynek ugyanazoktól, kik az leány gyűrűt bevitték volt kiküldötte, azt az legény elvévén, rendszerént az legény ujjolag béküldötte két atyafiat, és az leányt hűtre kikérte [MetTr 376-7].

Szk: jegybe való ~. 1763: 3. fehér bíbor jegyb(en) va-lo keszkenő [Nsz; Szer.]. 1766: Szép buja vászon az két végén igen gazdagon négy nagy arany Szkofiommal meg varrot jegybe való keszkenyő [Lezsnek H; Szer. Harsá-nyi Éva inv.].

7. vőfélykendő; náframā pentru vornicel; Brautfüh-ertuch. 1675: Gazdag lakodalmat csináltam adtam az hívogató asszonyoknak f 2 d. 20, az hívogató leá-nyoknak f. 1 d. 20, az két vőfélynek varratam két kesz-kenőket f. 1 d. 80 [Kv; KvE 195 LJ].

8. nyakkendő; cravatā; Binder, Krawatte. 1745: az Ő Thordai Piaczon az J. ő Kgime az A. nyakán ezen je-len valo keszkenőt fogta meg, és é felől mondotta, hogy magáé az A(ctor)é gonoszul veszvén el tőlle ellopott [Torda; TJKt II. 46]. 1849: egy Schlaffrock, egy fekete Selyem egész keszkenyő férfi nyakára való [Kv; Végr. Vall. 55].

Szk: nyakon viselő/nyakra való ~. 1742: Két Nyakon viselő keszkenő, edjike . . . dufla Sellyem [Kiscesküllő K; Somb.]. 1745: az At az J. mind publice Város piaczn mind pedig privatim Sok helyeken tolvajnak mondotta, azért, hogy az nyakán viselő keszkenőt el lopta volna [Torda; TJKt II. 46]. 1815: Ezen Levelünket mutato Nemes Személy Domokos Miklos . . . Visel kék poszto fejér gombos kurta Lájbit . . . fekete Nyakra valo kesz-kenőt [Torda; TLt 1237].

9. asztalkendő; şervet; Mundtuch. 1570: Angalit Emryh gasner Eozwegie Ezt vallya hogy Mikor Gereb Balas Megh holt volna ... Ne(m) oly egieb Marha volt, hanem valamy Also felseo Jmegh Abroz kezkeno lepedeo tal kalan [Kv; Tjk III/2. 155]. 1631: Akkor egy kezkeője veszet el Giörgj kovacznak az Asztalrol ... talala megh az kezkeőneöt Szouaj Tamasnenal [Mv; MvLt 290. 240a]. 1736: A fejedelem mikor ebédelt vagy vacsorált ... Feladván az konyhán az étket ezüst tálokban, mindenik étkefogonak selyemmel varrott keszkenyöket adtak, azzal az étkes tálakot általkötötték, s úgy vitték kezekben [MetTr 333-4]. 1751: Kálnoki Borbára Aszszony életében minémű felkelhető bonumokkal birt? ... különösen káféhoz, herbatéjhez valo portékái? keszkenyei? [Szentlélek Hsz; HszjP. — "Tollban maradhatott: voltak-e?]. 1754: egieb feles edgjetmásokitis szedtenek volt ki, de az Abroszokon és keszkenyöken kívül, mindeneket viszzá rakván ujobban bé Zárák, és bé petsetlé valaki [Gernyeszeg MT; TGsz 33]. 1824: Egy kamuka abroz tizenkét keszkenővel [Dés; Újf. Újfalvi Samu hagy. 1].

Szk: asztali ~. 1714: Abroszn(a)k valo Vászón kötes No. 6 53., 56 1/2 Asztali Keszkenő, Kötéssel No 15 2., 70 [AH 31] * kávéskávéző ~. 1849: Kávéző Keszkenő veress egy [Somkerék SzD; Ks 73. 55]. 1850: Asztal keszkenő Kávé keszkenő [Kv; Pk 5] * ozsóna ~. 1850: Ozsónya kis keszkenő [Kv; i.h.].

10. (findzs) törölő ~ törölkendő/ruha; cirpá de şters vase, ştergátoare; Geschirt/Abwischtuch. 1832: Findzsia töröl barack magos keszkenő tizenkettő [HG Br. Brukenthal lev. br. Wesselényi Anna br. Brukenthal Mihályné kel.]. 1839: Törölő keszkenő Tányértörölő jegyezve [Kv; Ks 73/55].

11. templomi terítő; náframă pentru biserică; Kirchentuch/decke. 1628: Ket Abroz oltarra valo. Egy Corporale. Egy kis kezkenő oltarra valo [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 6]. 1683 k.: Kis Keszkenő aranyos Ur vacsorajához vagy(n) másis de az enkleő székre valo [Somlyóújlak Sz; SzVjk 121]. 1728: Kis keszkenő ... veress selyemmel s rez fonallal elegiessen varrot Pünkösdi Ilona collatuma [Uzon Hsz; SVJk]. 1803: Egy küsed vastagotska Keszkenő [Harangláb KK; UnVjk 168]. 1842: Egy ritka fekete Selyem szövétű keszkenő arannyal által tört, meg gárnyérozva vékony arany rojtal a' szélén. Készítette Füleki Polixénia 1786-a [Szucság K; RAK 66].

Szk: aranycsipkés szélű ~. 1748 u./1770 k.: Méltóságos Groff Ifjabb Iktari Bethlen Sámuel Ur ő nga ajándékozott ezen Ekklesiának egy gesztenye szín arany virágos arany tsipkés szélű keszkenőt [Noszoly SzD; SzConscr. 106] * aranygalandos ~. 1760: Egy zöld selyemmel 's arannyal varrott, arany galandos keszkenő Orosz Andrásné Aszszonyom ajándéka [Kv; KvRLt X. 1. 43d] * aranyos ~. 1643: Rhedai (!) Jánosne Aszszonyom Kornis Margith Aszszony ... adott a' kehely mellé egy arannyos keszkenőt [Erdősztygyörgy MT; MMatr. 141-2]. 1685 k./1770 k.: Szentgyörgyi Mihály Ur(am) conferalt az Ur Vatsorájához egy patyolat aranyas török munka Keszkenőt [Szépkényerűsztmárton SzD; SzConscr.] * csalámpatyolat ~. 1803: ajándékozott ... Magos Mária Kis Aszszony egy csalján patyolat virágos és metzett szélű keszkenőt [Sajókeresztúr SzD; i.h. 53] * csipkés ~. 1732: találtunk ... két csip-

kés fejr keszkenőt, egy oltár takaró csipkés gyolcsot [Köröd KK; Ks 12. 1] * gallérgyolcs ~. 1721 e.: Galambfalvi György Deák adott a Gegesi Ecclának egy galler gyolcs keszkenőt az Ur asztalára, mely(ne)k négy szegeletin vagy(n) szkophiummal varrot, négy gazdagon varrott ág [Geges MT; MMatr. 173] * irás után való ~. 1728: Egy seljmes iras utan valo keszkeno [Martonos Hsz; SVJk] * nyomtatásos/nyomtatott ~. 1699: Vasárhelyi Borbély Peter Ur(am) conferalt az Udvarfalvi Templomhoz egy egy portai veres selyem nyomtatásos keszkenőt, rostos (!) végőt [Udvarfva MT; MMatr. 425]. 1729: Nyomtatott tarkas keszkeno gjapott nro 1 [Hidvég Hsz; SVJk] * rézfonalas ~. 1749: Az Uzoni Ekla is ada egy veres selymes réz fonalas keszkenőt és egy keresztelő on kannácskát [Szentiván Hsz; i.h.] * szkófiomos ~. 1633/1687 k.: Vagyon a Paniti Ecclában ... Egy zöld himes szkofiomos keszkenő 8 him rajta [Panit MT; MMatr. 341]. 1728: Egy kis szkofiomos igen regi keszkendő. Egy fátyol szkofiommal es selyemmel varrot, keszke(n)ő [Nagyborosnyó Hsz; SVJk] * takaró ~. 1633/1687 k.: Vagyon a Paniti Ecclában ... Egy zöld himes szkofiomos keszkenő Egy más kis takaro keszkenő [Panit MT; MMatr. 341] * tarka ~. 1716: Zöld selymes keszkendő. Mas csipkés tarka keszkendő. Egy veres fonatos kendő [Finta-háza MT; i.h. 67] * veres selymes ~. 1774: Gróf Rhedei R: Sigmondne Veselényi Kata Aszszony ő Nga istenes indulattyából adott a' Bodoni Rfta Eccla Számára Egy veres fejtős Abroszt Egy Tászlis veres selymes Fejér keszkenőt, és más Fejér keszkenőt veres selymes [HbEk] * virágos ~. 1803: egy igen fajn fejr virágos szép keszkenő [i.h.] * zöld himes ~. 1715: veress Sigmondne conferalt az Akosfalui Templomban levő Ur asztalára patyolat zöld himes keszkenőt [MMatr. 98. — "MT] * zöld rojtos ~. 1825: Idősb Antal Jánosné Péntek Anna ajándékozott az Ur Asztala Számára egy Szép zöld rojtos Ujj Keszkenőt Isten és Ekklesiája iránt valo Szeretettből [Körösfő K; RAK 140] * zöld selymes ~. 1687 u.: Kis Miklos Ur(am) conferalt 1. zöld selymes szkofiomos keszkenőt az Urasztalára [Csej MT; MMatr. 291]. 1729: Egy aranyas keszkenő. Ket zöld selymes keszkenő [Nyén Hsz; SVJk].

12. keszkenőnyi; cit incape într-o náframă; ein Tuch voll. 1823-1830: a gazda az asztalnál elaludt, én is a keszkenő derelyét kivittem s a kutyaínak kiöntöttem [FogE 267].

Ha. 1596: kezkeneye [UszT 11/11]. 1633: kezkenőjett [Mv; MvLt 290. 131a]. 1639: kezkeneyejeket. kezkeőneőjokban. kezkeneyeiben. kezkeőneőben [Mv; i.h. 291. 180b, 182a, 189b]. 1689: keszkenyöt [Papoc Hsz; HszjP]. 1754: keszkenjő [Gernyeszeg MT; TGsz 33].

keszkenőcske 1. kendőcske; náframűşă, náframioară; Tüchlein. 1570: Anna Semy (!) Jakabne vallyá, hogy Ment volt Zabo Janos hazához es chak ketthen ezek volt Zabo Janosne az Trombitással Az wtan az Azzon vyth volt egy kezkenoehket hogy gombot Rea (igy!) kerdy kinek chinaltatyá azt Mongya hogi az Trombitasnak [Kv; Tjk III/2. 32]. 1576: Wagon egy Jgen zep wekon czynadoffon varoth kezkenyechke kamoka hymel [Szamosfva K; JHbK XVII/7. 5]. 1584: Golchey Sigmond vallia, Latam hogy Zabo Georgnek megh Ada cheob Georgy az tizen egy forintot es meghis

olwassa egy kezkenoechkebe thewe [Kv; TJK IV/1. 211]. 1696 e./1770 k.: Veres fonállal szőtt veres elegyes Keszkenőtske [Bálványosváralja SzD; SzConscr. 210]. 1726: Emleget ellene(m) egy hitván keszkenőtskét [Dés; Jk].

Szk: *árnicsos* ~ színes gyapotszálás kendőcske. 1692: Ket arniczos keszkenőczke den. 12 ... Egy veres arniczos parna hej den 15 [Zabola Hsz; HSzjP].

2. templomi terítőcske; náframá micá pentru biserica; Kirchentüchlein/deckchen. 1732: ezen oltáron vagyon két könyv alá valo kicsinj párnácska, edgj oltár takaró csipkés gyölcs, egy abrasz ... egj keszkenjőtske, egy antipendium [Kóród KK; Ks 12. I].

készkenődik ? festi/kendőzi magát; a se farda/sulimeni; sich schminken/färben. 1631: mondja vala Varga Janos Zabo Pternenek hagi leilek beste leilek kurua Bonyhanis^a egik Deak ... megh basza leilek beste leilek kurua te uagi, am az ha ollia(n) szepe kezkenődeölis (igy!) [Mv; MvLt 290. 258b. — ^aBonyha KK].

készkenőforma kendőszerű; asemănător unei náframé; tuchartig. 1759: Valami nagy készkenőforma fekete selyem materiából való cedelét is vetnek az úriasszonyok nyakokba, melyet mantlinak hívnak [RettE 91].

készkenőgyölcs kendőgyölcs; pinzá pentru náframá; Leinwand für Tuch. 1605: En ott valek mikor Zeoczj Geogyne ki raka az Zakaczne ladajabul valami borsa saphranja kezkenő giolchia, sinora es pozto zele vala [UszT 20/134 Helena Consors Agil(is) Joan(n)is Pap In Vduarhely vall.].

készlet 1. raktári állomány; stoc; Vorrat, Bestand. 1868: Tapasztalván, hogy ... némely hivatalok nem csak az oda nem tartozó sójővedéki raktárak készleteit, hanem a tisztátalan hulladék és gorcz-sót is felveszik: meghagyatik hogy ... csak a tiszta alak, darab és apró só, és ezen sónemek összege, és a marha, gyár, és trágya só vétséssé fel [Désaknai városi lt].

2. tartozák; accesorii; Zubehör. 1870: Két oltár fi számára szoknyára valo piros poszto a hozzá tartozó készletekkel fl. 5 xr 60 [Bács K; RKAK 247].

készőce kb. korpacibere/leves; bors; Kleiesuppe. 1638: az Nagi es io sziles torkü Huzomos italüket keszo-czere szoritotta^a [KJ. — ^aAz Isten]. — A jel-re l. MTsz készőce l. al.

készőcske ? 1714: Egy fa Palcza ... meg aranyozott készőtskekkel fa futralban, melyn(e)k a' gombja Cseh országi Szegeletes Adamas köbül valo fl. Hung. 8 [AH 6].

készpénz 1. bani gheajá/lichizi/peşin; Bargeld. 1546: Bogathy Chaspar ... ezzel ez kecz' penzel, az Zekel feelden aaron maasz fakath weggen az ew haza epylessere, esz chenaltatassara [Panot^a; DanielO 5. — ^aPanád KK]. 1583: kez pinz R 69 d 96 [Kv; KmULev. 493]. 1590: maradot az my edes Atiantkol ... georgiffy Matetol mikor Isten az Vilagbul ki veűe vgj minth haro(m) zaz forinth kez penz [UszT]. 1598: el menteónk Banfy Ferenczhez, Banfi (!) Peterhez es Banfy Mihalhoz, Es eoket ... Bonczydan ... zemiliek zerinth ... egygyt talalvan ...

megh kinalok az felieol megh irt Kozaruari^b zalagos riz Jozaghnak capitalis sum(m)aiaval, az kiz pizt nekyk oth ... megh mutatvan [Dés; SLT BC 9. — ^aBonchidán (K). ^bSzD]. 1679: Kész Pinz jó el kelhető pinz f. 56 | Pinz. Vagyo(n) az Joszagha(n) restantia pinz f. 334 // 63. Az Számtartonal készpinz f. 80 „ 24 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 61. 175]. 1712: a' Nagyfalviaknak vagyon kész penzek fl. 48 [Nagyfalu Sz; SzVJK 53]. 1775: mindenféle felkelhető Bonumot: Réz, On, Ezüst, Arany, Selyem, Posztó Ruházatokat, Drága gyöngyös, köves portékákat, Ládákat, kész pénzt. Testamentario Jure Leányának hagyta átok alatt [Csomafva Cs; LLt].

Szk: ~en ad. 1570: Varga Sandor vallya hogy ... egy Brassay Thymar hozot volt Monostorra egy falka gyartot Jwh beort hyrre Thette az varosbely vargaknak Es latta hagi azok valaztigh (!) hordottak, De mynd kes penzen atta nekyk [Kv; TJK III/2. 152a] * ~en elkel. 1711: mind eddég elé a szénának semmi árosa nem találkozik ... kész pénzen el ném két [Imperfa Cs; BCs] * ~en elvált (aranyat) készpénzzé tesz. 1655: az aranyokat elis váltották volna kész pénzen [Kv; CartTr II. 888] * ~en vásárol. 1733: kész pénzen az emberek nehezen vásárolnak mert igen pénztelenek [Borosbcsárd AF; Borb. II Récsei Boer Samuel lev.] * ~en vesz. 1570: Varga Sandor ... vallya hogy ... egy Brassay Thymar hozot volt Monostorra egy falka gyartot Jwh beort De hogy hytelbe Nem akarta adny senky oth nem veotte kez penze(n) [Kv; TJK III/2. 152a]. 1655: Tudom hogy Ozdi Thamás Hidegh szamosi Csukás György nevű Oláhtol vött kész penzen egy nehány uttal, egy nehány száz forintára por aranyat [Kv; CartTr. III Petrus Szavaj Ötvös vall.] * ~zel el/felvált (zálogból) készpénzzel ki/megvált. 1604: medeseri mihaly meg Zana az nagi laki Janos ökrer oda hadnj minthog Zolgaia wolt, kez penzel öt forintat walta föl, ket weka buzaual ket weka zabal [UszT 18/165 Balog mihaly wyfalwi vall.]. 1743: Ezen Contractus(an) impignoralt földet kész penzel el váltotta Bartos Marton Ur(am) töllem mellyet agnoscalok Barabás István nobilis de Albis^a m.pria [BLev. — ^aHsz. ^bEgy 1699. évi zálogosított-levél hátlapján] * ~zé tesz. 1634: abbol semmitis sohova ne erogalhasanak, se masúua ne conuertalhasanak, hanem menteol hamareb, mindeneket oda fel Beczbe fel kwlduen ... kesz pinze tegienek eo kmgem mindene ket [WassLt 73/1 Cegei Vass János végr.] * (tisza) ~zel megalégít. 1637/1639: Az minuel Stenczel Imre vram masoknak ados volt azokat az adossagokat az houa my illet, kez penzel megh elegitettük az adossagokat [Kv; RDL I. 111]. 1642: Kouacs Gaspar vramott ... 48. forint Summa penzreol tiszta kesz penzel megh elegicze Berger Margit auagy maraduia [Kv; i.h. 129].

2. ~ben készpénzként; in bani numerar/peşin; bar, in Barem. 1803: a' mi kevés fundussa kész Pénzben vagyon a' Czéhnak némely Mester Embereknel ki adva, annak ezután Esztendőnként minden egy forint után 5 pénz Interesse foljlon [Kv; FésCJk 23-4]. 1812: Maradott a' Néhai Szabadi Joseff halálával az özvegy fel adása szerent kész pénzben 52 Rft [Mv; MvLev. Szabadi Jósef hagy.]. 1851: Találatott Kész pénzbe a Czéh Különöse 6 Rf [Kv; ACLev. Kül. Perc. 66].

3. ~ül készpénzben; in bani numerar/peşin; in barem Geld. 1565: az fizetesnek napyat Illyen kepen we-

geztwk koztok hogy harom fizeto napya legyen harmad harmad ezennapon kent kez penzwl [Gyerőmonostor K; KCs I. 49]. 1577: fizetese lezen ... kez pynzewl harom za(z) forynth [Ks Báthory Kristóf aláírásával]. 1585: 13. Decembris be mentwnk a Templomban Es a szokas szerint midőn az egyház marháját megh latogatuk volna talaltunk azuagi attanak az Egyszaz fiak elő kez penzwl f. 272 d. 95 [Kv; Szám. 3/XIX. 46]. 1594: szent Mihali adaiat attanak ezteendő által kez penzwl f. 93 [Bagos Sz; UC 113/16]. 1638: (Az) eőreöksegnek megh ada mi eleőttn(n)k az arrat kez penzwl huz forintot ket monias boruit [Mezőbánd MT; MbK]. 1644: az en jo akaro Apam Vramnak ... maradok adossa (!) kez penzwl tizen eőt forinttal [Aranyosrákos TA; Borb. I]. 1733: (Szüretkor) vagy kész penzwl vagy borul amint válujan fog indolni 20 magyar forintokig téssen Contentumot Dioszegi Mihály Uram(na)k [Dés; Jk].

Szk: ~ül ad. 1546: Banffy Magdolna azony ... keez penzyl aad Bogathy Chasparnak keeth forynthoth [Pannot; Danielo O. — Panád KK]. 1573: Margyt Azzony Zaz Negyedffel forynthot adot wolt ... Buday Gergelnek kez pynzwl Mellyet felysz weth [Diós K; JHbK XLIV/13]. 1583: Torozkaj Jstua(n) vram ada magyar Peterde(n)^a Lakozo Lugossy Miklosnak kyz pinzwl flor 35 [Torockósztyörgy; Thor. II/14. — TA] * ~ül iga zat fogad készpénzbeli fizetésre kötelezi magát. 1607: ez Jwüő hűshagio kedre kez penzwl Jgazat fogada [Mv; MvLt 290. 8a] * ~ül jut (örökségként) készpénzben vkinek részébe jut. 1596: Az Kalmaz arw marhabol ky Vacey Gasparnenal vagion Jüta kez penzwl az Arwanak f 349 d 94 [Kv; RDL I. 65] * ~ül kivált (földet) készpénzben megvált. 1789: Csetri Josef Sogor eő Kglme azon földeket én töllem ki váltta kész penzwl, mely földeket Testvér Battyától Csetri Sámuelől örökös jussal tsere mellett megvásároltam vala in Anno 1781 [Mezőbánd MT; MbK XI. 75] * ~ül letesz. 1550: Az Massodyk hassony felet kedgyh Az folyo Bechert zalagol Adygh tartom Az Mygh Az Nemes Eztrygy Myhaly kez penzwl En Nekem hwz forynthot le nem tézen [Berend K; Bfr VI. 28/2]. 1739: Faragó Simon ő kglme ... kezes, Imreffi Szűcs Janosnéért ... 8. M. forintokig, hogi ... kész penzwl leteszi ő kglme a Nemes Városnak; azért a Palinka főző üstit, viszsza adhattya Hadnagi atyánkfia őkglme [Dés; Jk 518b] * ~ül megelégit. 1619: Borbandi Mihali Relictaia Dienes Margit Aszony az vranak el seob feleségetől ualo giermekit, ez Inuentariumban specificalt Jokrol, es minden egjeb dolgokrolis ... kez penzwl megh elégitte vgi mint f. 50 [Kv; RDL I. 107 Andr. Juncz kezével] * ~ül megfizet. 1580: addig az mig az Eo koltséget faratsagat kez pinzwl meg Nem fizetik addig az Eo portioikat meg Nēm addya zalanczy gyorgy [Pókafva AF; JHb XXVI/8].

4. készpénz-járandóság; salariu in numerar; bares Gehalt, Gehalt in Barem. 1662: Varhoz valo feő aas mesternek Kesz pinze per annum f. 6. Buzaja sax. cub. 8. Bora ur. nr. 8^a [Fog.; UF II, 218. — Folyt. a fels.]. 1665: szegődte megh az feleségem Szvesztrenyi Komsa Beliboka fiat Rádut esztendeigh ugy mint oláh Karacsonigh igertem. Kész pénzt fl. 5 Egy zékét cum fl. 2 No. 1 Ket inget s' lábra valot No. 2^a [uo.; i.h. 250. — Folyt. a fels.]. — L. még i.h. 249, 251-2, 479.

Szk: ~ben megszegődik. 1620: vittem Istókot, az fia mot Kolozsvárra az skólába, szállásra Szabó Menyhárt

hoz. Szegődtem meg Szabó Menyhárttal egy esztendeig készpénzbe f. 32 ftba Azfelett kell adnom hat köbő] búzat, egy vider vaját, 2 vider sóstejet, sajtot [BTN 408] * ~en fogad. 1740: A' Runki és Nagi-Oklosi Szegény jobbágjok szolgálatjok(na)k rendi ez; Van(na)k a' Gy. Sz. Királyi határon bizonyos darab földek szakszokb(an), melljeket tartoznak ők kétszer meg szántani és edgyszer el-boronálni, melljet az ő edgyügyü ekéjek és marhájokkal minthogy nem vihetnek végben, készpénzen szoktanak ekéket és boronákat fogadni [Runk TA; Ks 89].

készpénz-adás készpénz-fizetés; plata in numerar; Barzahlung. 1806: A' piatzon a' Vidéki Szalonnák ... el nem kelvén ... En hozzám a Vidékiek bé jöttek könyörgettek hogy végyek könyörögve meg és mindenkor kész pénzt vettem meg, ebben is egyfelől a' Szalonnát áruló Vidékiekre nézve kész pénz adással a' publicumnak használtam más felől az ilyen Szalonnák idegenek(ne)k valo el adásával a' piatz nem szűkült volna [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

készpénz-adósság készpénz-tartozás; datorie in numerar; Barschuld. 1695: Szabo Janos(na)k, etzeris, mászoris fel rakodott Kováts István Ur(amna)k tartozo kész pénz adósságát ... egybe computálván tött ... florens Hungaricales kilenten negy magyar forintokkal és ötven pénzel [Mezőbánd MT; MbK 78]. 1781: Csikmindszenti Sebescsén Péter ... circiter 17-18 esztendőktől fogva 16 magyar forintokból álló készpénz adósságát pretendálja csikmindszenti Kedves János gyalog katonától, hogy megfizesse [Várdotfva Cs; RSzF 286].

készpénzbeli készpénzben való; in numerar, in bani gheajă; in Barem (bezahlbar). 1669: marad ... adóssá az d(omi)na Relicta ... Agoston Katha Asz(on)na)k f 8// : 71 1/2 mellyet addalva(n) a felső kész pénzbeli negy forint hetven hat pénz sumához teszen edgyütt ... f. 13 // 47 1/2 [Kv; RDL I. 142]. 1837: Tomsa Togyér Bérésnek kész pénzbeli és sertése ára fel tudodik adósságban 20 Rf [Budatelke K; Born. F. Ih].

készpénz-fizetés készpénz-járandóság; salariu in numerar; bares Gehalt. 1661: Arkosi Mihály Ur(am) Hopmesterségében lévő Conventioja ez volt Kész pénz fizetése volt eo kglnek f 200// [UTI]. 1683 k.: miolta Bogdand el szakadt Hadadtol Kesz pénz Fizetese volt az Hadadi mester(ne)k Flor Nro 40 [Hadad Sz; SzVJK 140]. 1693: Quártás Uraimek ... fizetéseket meg jobbitván, így határozta meg, kész pénz fizetése edgyik(ne)k leszen fl. 25 [Kv; SRE 12-3]. 1769: Udvari Pakulárnak Gyik Mátenak vagyon kész pénz fizetése 5 Rf [Déva; Ks 107 Vegyes ir.]. 1800: a' Bérésnek husz Forint kész pénz fizetése volt a szolgálonak tizen öt ezen felllyl köntös mindeniknek [Ms; DLev. 3. XXXV. 6]. — L. még UF II, 216-21; 323, 327, 514.

készpénz-költség készpénz-kiadás; cheltuiei in numerar; Barkosten/ausgabe. 1807: minden meg irtakot^a Csiky Isák Uram is hogy birtokaba vett, szorgalmatosan meliorált mind készpénz költségeivel, mind az Tolnai részen birando Joszága erejével [Apahida K; RLI 0. 2 Jos.Farkas (47) ns provisor vall. — Építményeket].

késpénz-summa késpénz-összeg; sumă în numerar/lichidă; Barsumme. 1662: (Szejdi Ahmed pasa) a bírónak^a a tizenkét polgártársaival tizenhárom hegyes karókat faragtatott . . . mind a tizenhármat azokba belévonatni . . . akarná. Mellytől ha megmenekülni akarnának, rájuk százezer tallér késpénz-summát, néhány száz szekér kenyeret, lisztet . . . sok számú vég posztókat kíván vala [SKr 541-2. — ^aDebrecen bírájának].

késztség 1. felszerelés; echipament; Ausrüstung | eszköz, szerszám; instrument, uneltă; Werkzeug. 1570: Alcz Balas . . . vallyia, hogy mykor eothei vgy mint ennekteleote 14 Eztendewel hytta volt Nagy Jmreh hazat chinalny . . . Mond Nagy Jmrehnek, hogy vegez eleosser zomzedodal feleole hogy valami Banthasara Ne legien Es ew oztan ely vegezte az hazat Minden keszegewel, Senky Semmyt Nem zolt ellene [Kv; TJK III/2. 61]. 1588: mind ket Eokreomet oda visza hajta(m) mind kessegesteol az azzonnak jy ertem kezes leot vala [Zsákfvá Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. 1600: zekerem is eg minden kessegeuel eg ekem vasastol [UszT 15/178]. 1632: Vagion ezen hataro(n) egy luegh Cziwrismind(en) hozzatarozto kessegeuel edgietemb(en) [F.porumbák F; UC 14/38. 168]. 1673: I Réz üstöcske készségével [Gyf; UtI]. 1675: Vagyo(n) . . . Egy Eke, Talyigajaval Egy pár szanto vassal es minden(n) kessegeuel edgyüt [Dés; Borb. II]. 1714: Jakab Falvában vagyon egy forgo Malom, jo ahoz valo kesseggel [Kászonfelsőfalu Cs; LLt Fasc. 85]. 1717: vagyon olaj ütő fa Sajto. Kétt kása Törő külljű egész keszegekkel edgyüt [Aranykút K; Ks 55. 73]. 1826: Ujj Ső örlő malom, minden készséggel hiba nélkülűt [Szentdemeter U; Told. 41].

2. hajlandóság; serviabilitate; Bereitschaft/willigkeiti | szolgáltatételre való készség; promptitudine de a face un serviciu, grabă de a servi; Dienstbereitschaft/fertigkeiti. 1657: en is készséget tettétven felelék; noha mást gondolok vala [KemÖn. 211]. 1726: kérem két Fiaim, hogy az Istent igazán félyék . . . edgimast szeressék, megbecsülyék, edgjesek légienek Az én edes Feleségemet az mostoha Anykokat meg ne szomorítsák, keserítsék, hanem inkább mindenben kedvezzenek és szolgállyanak néki minden készséggel és engedelmességgel [JHb XXXV/21 br. Jósika Imre végr.]. 1730: En Sveinhammer Vr(na)k Ngsd kívánsághára vecturat accommodaltam igen nagy készséggel, kívántam volna örvendetesebb állapotban vékony szolgálatomat meg mutatni [Kv; Ks 99 Boros György lev.]. 1809: Felseges Kirallyi Gubernium! Mi . . . a Flgs K Guberniumnak parancsolatait eleitől fogva a' leg-nagjob alázatossággal és készséggel tellyesítettük, 's tellyesíteni is fogjuk örökké [Torockó; TLev. 9/43]. 1835: Melj ílyétén ki nyilatkoztatatomat hogy a M Déllei Visitationum Protocollumba a Tisztelendő Esperest Úr és Sz Visitation be írja tisztelettel kérem, hogy ide hátrébb lássa az maradék készségemet [M.déllő TA; DobLev. 1209 Dobolyi Sigmund Kiss Sámuel ref. esp-hez].

Szk: ~ét ajánlja. 1798: Az Fell peres Aszszony kívánta a' viszsa ítelt zálogos Joszágot Gergelyfáján^a az Ítélet tartása szerént kezében adatatni, ajánlván készségét, hogy az Ítélet szerént eleget tészen mindenkben . . . a' Groffínának, tsak hogy a' Joszági adattassék kezében [DobLev. IV/797. 1a. — ^aAF]. 1848: Todor Lajos a' me-

netelre készségét ajálva láttam hogy fa fegyverét le is vette . . . ? [Szentlélek Hsz; HSzjP vk].

3. (fel)készültség, készenlét; faptil de a fi gata/pregătit pentru ceva, pregătire desăvîrșită; Bereitschaft. 1667: Kegyelmednek is azért serio parancsoljuk . . . rendeljen elégséges jó puskás lovasokat válogatva, kik jó idején oly készséggel is legyenek, hogy mihelt kívántatik, indulhassanak [TML IV, 193 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1710: Nem is láttam egy hadnak is oly készségeit s bátorságát a viadalra, mint annak^a [CsH 188. — ^aA Gyulafi László alatt lévő erdélyi hadnak 1686-ban]. 1734: V: Colonelus Urnak Militariss ordere érkezett . . . , hogy oly késéggel légjen Comandajo alatt lévő Militiaja, hogy nyolcz orak alat egyb(e) csoportoszhassék [Gyeke K; Ks 99 Bornemisza Ignác lev.].

4. (perbeli) iratanyag; actele (necesare pentru proces); (Prozeß)Akten. 1670: az el mult napokba(n) Némethi Nagy mihály vramnak Némethi Veres matheneval törvénykezese volt Némethi Nagy mihály Vr(am) Comparealvan arra a praefigált napra mindén bizonyossággal, es készséghevel, de az Alperes Relatoriát nem apértaltatván . . . feő porkolab vr(am) az törvent el halasztta [Szűv; RLt I].

készségű szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: egész ~ teljesen felszerelt; echipat complet/cu toate cele necesare; vollausgerüstet. 1737: a Teké felől el folyo Patakon vagyon fellyül csapo, két Kerekre lisztelő egész készségű Malom [Nagyida K; EHA].

készteget késztegetet, ösztökelget; a îndemna/îmboldi mereu; wiederholt aneifern/nötigen. 1636: Parantsolatokat olvasunk Psal, 150. az hol a' szent David a buzgó hveket az musikai eszközökkel való Isteni ditséretre eképpen kisztegeti^a [ÖGr 8. — ^aKöv. a zsoltárbeli idézet].

készttet 1. készít, nógat, ösztökel; a îndemna/îmboldi; aneifern/spornen. 1592: Mezaros Menihartne, Barbara vallia . . . Iuta be azonba Mezaros Fabianne, es monda neki Bachine, te hitetlen arulo miért hogi az en vramat erre keztetted, Ezt haluan fabianne, monda, ne mond azt, mert en ne(m) monta(m) sem hirem sem tanachom benne [Kv; TJK V/1. 232-3]. 1657: Pázmány Péter . . . mondja vala egykor nála létemben: Átkozott ember volna, ki titeket arra kisztegetne, hogy töröktől elszakadjatok, ellene rugoldozzatok, míg Isten az kereszténységen másképpen nem könyörül [KemÖn. 99-100]. 1710: a fejedelem neve alatt a budai vezért nagy igiretekkel s ajándékokkal arra készítet, hogy Thökölyt fogassa s ölesse meg [CsH 162. — 1681-re von. feljegyzés]. 1726: Tordai Márton ur(am) . . . a Kalnaki urfiak embereit ő kglme kisztegete nógatá hogi fogják s vonnyák a Kovács Peter ura(m) udvarába^a [Mezőbánd MT; Berz. XV/14. 8. — ^aA szekeret a borral]. 1820: Engemet ugyan nem kenszergetett senki, de a Testvéremet Opra Gavrilát . . . kisztegette Drégán Juonne . . . mondaná meg hogy kívül látta ötöt a törökbuzába [Aranyosrákos TA; JHb 48 Opra Juon (25) majoros vall.].

2. erőltet, kényszerget; a forța/sili; nötigen, zwingen. 1582: Anna Leany Leorincz Kowachne Zolgaloia^a Egkor Igiartha Georgnel lakom vala a' meg holt felesége Jdeyen es elteben, Egkor kiztegetny kezdte engem ez Igiartha Georg, Akar vala tiztessegeben pratticalny (!) Es en

Nagion Zolek, es be menek az Zobaban ahol az Azzony fekszik vala [Kv; TJK IV/1. 72. — ^aVallja].

3. biztat; a incuraja/indemna; ermutigen, aneiferen. 1847: ha valamelyik gornyik a fejszét valakitől elvette, Varga Katalina azzal késztette az embereket, hogy a gornyikot üssék agyba-főbe [VKp 198].

4. ~ *reá* vkit vki ellen hangol; a *aíjta* pe cineva ímpotriva cuiva; jn gegen jn aufwiegen/hetzen. 1653: az öcsém akarattjából eladák a jószágot bolondul Gáspár Jánosnak; de kételenség alatt lőn, mert egyébaránt is reám ereszkedett vala érette, és a fejedelmet is késztette reám [ETA I, 140 NSz].

5. vmi rábír/visz vkit vmire; ceva determină pe cineva la ceva; jn zu etw. verleiten/bewegen/veranlassen. 1667: mint az uramhoz való kötelességem, mint pedig házamhoz való szeretetem késztetett mint ezekre [TML IV, 68 Naláczy István Teleki Mihályhoz]. 1859: ha csak a' tehetetlenség nem késztet; ma ide Udvarhelyre a' szürke kanczámát bé hoztam oly tzelből hogy ha el adhatom a' barna kantzát a' szó szerént meg veszem [Szu; Pf].

6. vki/vmi kivált vkiből vmit; a indemna pe cineva la ceva; hervorrufen/auslösen. Szk: *hálára* ~. 1895: Itt egy új^a Hálára késztet, ha tán arra méltat, hogy megírja a hibáit [PLev. 175 Petelei István Gyulai Pálhoz. — ^aÍrás] * *undorodásra* ~. 1799: tulajdon magam^a kénlelítetttem tapasztalni, hogy nem tsak az éretlen ifjúság, hanem még meg élemedett személyek is, félre tévén minden szemérmességet, midőn nyári üdőben a Város mellett lefolyó Szamos árkában ferdeznék a víz mellett alá s fel járkáló személyek között anya szült mezitelen a vízben felemelkedni, de még szerte széjjelis sétálni is nem szégyellik, s ez által az okosabb részét ... a Publicumnak undorodásra késztetik [Kv; EM XLVIII, 488 gub. — ^aGr. Bánffy György gubernátor].

késztetés készítés, ösztökélés; indemnnare, imboldire; Aneiferung, Nötigung. 1619: Noha azért az német késztesére kardot is fogott^a az német mellett az hatalmas császár és muzulmán nemzet ellen, de szintén azt látja most, hogy csak hiában cselekedte és inkább országának megmaradott részét is elveszti véle [BTN² 350. — ^aA magyar nemzet]. 1681: Malom fel veresere való kisztesek [Dés; Jk]. 1695: világosan Constal ... hogy az Uraval Cseh mihallal edgyütt hajtottak s Loptak azon két ökröket sőt annak kiszteséből [Dés; Jk 192b-3a]. 1784: azon Communitás, nem a' maga fejtől, hanem a' Tisztek készteséből és parantsolatyokból tselektették azon potentat [Galgó Sz; JHBK LIV/8. 9].

Szk: *minden* ~ *nélkül*. 1853: magam végrendeletét minden kényszerítés, *reá bizás*^a vagy kisztesés nélkül ezennel meg semmisíttem, — érvételemnek nyilvánítom [Kv; Végr. — ^aTollvétség lehet *birás* h.].

késztető 1. vmire készítő, ösztökélő; care indeamná/ imboldește; zu etw. aneifernd/nötigend. 1843: több meghűlt tanúk és a szeliden kikérdezett uradalmi servitorok előadásából kijött az, hogy Varga Katalin a bűsumi, abrudfalvi és kerpenyesi közönségeket ... a templomok előtt és a korcsomákon is lázasztó és ellenszegülésre készítő beszédekkel és veszedelmes tanításokkal izgatta [VKp 121].

2. kényszerítő; care silește/obligă; zwingend. 1841: a tsikot sohonnan semmi nem kergette, és arra készte-tő okot semmi nem szolgáltatott [Dés; DLt 1541].

késztettet kényszergettet vkit vmire; a dispune să constringă pe cineva să facă ceva; jn zu etw. nötigen lassen. 1586: Borbely Palne Borbara Azzony Vallia Igyarto Georgne be kwlde a' toronyba^a Orsoliahoz ezert hogy megh kerdezzem ky Akarattiból irtak az feleletet De Igyarto Georgy Ne(m) kiztettette velewnk arra hogy azt a felelet (!) vizza tagaggya, hane(m) hogy kerneok a leant ky Altal leót volna a' felelet Iratas [Kv; TJK IV/1. 596. — ^aA városi börtönbe].

kesztyű 1. mánusá; Handschuh. 1570: Ifiabik Iweges gergh . vallya azonba leh zeokyk Zeoch Myhal az zekerreol, Eshogy az keztyvert leh haylot volt verny kezdy Eotet, hogy azt lattya ferdeos Kelemen Mond Zeoch Myhalnak Myt vered az legent myth Baromkod lam semyt Nem vethet [Kv; TJK III/2. 186]. 1625: Az B.T. Adatott az Vrünk eő felge Komornyik Deakjanak Kowaczj Jstwannak Ajandekon, Egi szep kesztiwt . f 10 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 273]. 1651: Ugian az Kissebik Kis Azzony szamara küldöttem egy Bokor kesztiút is, hagi ige(n) szep fejeren tarcza az kezét [Fog.; BK. Bethlen Ferencné Kemény Katához]. 1657: Vagion egy arani fonallal szeótt slogos, nestel peremezet kestw [Mihályfva NK; JHB XXII/42]. 1714: 1. Par Kesztyű ezüst Prémme fl. Hung. 10 [AH 9]. 1731: 1 par kesztyű berlesere hasi baran börök [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51]. 1789: vásárlatt ... 1 kalapat ... 1 par kesztyőt [Mv; Berz. 7. 69]. 1801: Két pár viseltes Kesztyű [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 6]. 1805: 1 Pár hamuszín Kesztsű [Mv; Told. 74]. 1811: Erre felel az inctus: én nem is igyírttem se lábravalót s inget, bocskorszíjat, kapcát és kesztsűt [Szarhegy Cs; RSZF 169]. 1828: Egy pár kávészín új kesztyű [DLt 118/1829] | (Vett) 1 pár kesztyőt [Mv; DE 3].

Szk: ~ *t visel*. 1736 u. Boér Sámuel oda jöve lóháton előnkben; meglátván az úr^a, kesztyű vagyon keziben sarcastice bánék vele Több pirongató szavai közt azt mondá neki az úr: Jól teszed öcsém, kesztyűt viselsz nyáiban, mert olyan a kezéd mint a cigány purdnak, most meleg vagyon, annál inkább megfeketednék ha kesztyűt nem vonnál reája [MetTrCs 463. — ^aGr. Apor István] * ~ *t von* → ~ *t visel* * *bélelt* ~. 1599: Filstich Peter. Hozot. Crakay Marhatt ... Bellet keztiwt 3 // [Kv; Szám. 8/XIV. 34 hj] * *galandos* ~. 1683: Egy par galandos kesztyű [Utl] * *nyári* ~. 1627: Negiedfel Bokor nyári kesztiw [Kv; RDL 1.132]. 1736: Az ifjú legények ... Téli kesztyűt ki párduczborból ki hiuzbörből ... viselt . az nyári kesztyűnek hire helye sem volt, ha valakinél nyári kesztyűt láttak volna, bolondnak mondták volna ... egy valaki viselni kezdette vala az nyári kesztyűt, csüfolni s kacagni kezdeték vala, s szégyenletiben letévé [MetTr 349] * *öltöző* ~. 1588: 6 die Novembris veottem coltoeze keztiwt d. 9 [Kv; Szám. 4/V. 43 Gr. Veber sp kezével] * *római* ~. 1714: Harom Pár Romai kesztiő [AH 11] * *svéciai* ~. 1714: Egi Par Sveciai Kesztiő arany scofummal ki varrott, s apro gjöngjöskekkkel ki rakott fl Hung. 3 [AH 37] * *svéd* ~. 1848: 12 pár Schvedisch kesztyű [Bilak BN; LLt] * *téli* ~. 1736: Az ifjú legények ... Téli kesztyűt ki párduczborból, ki hiuzbörből, ki rókabörből viselt [MetTr 349]. 1801: 9 pár téli

kestyő 5 Rf 24 xr [Déva; Ks 120. III. 7]. 1806: 1 pár téli kestyút 1. 30 [Mv; Ks 34. VII] * *tirolis* ~. 1816: Három pár Tyrolis hamu szín kestyű [Kv; Born. IV. 41] * *ujjas* ~. 1777: Valami ujjas kestyűket akarván vásárolni, egy párt a hónya alá téven, ott felejtette [RettE 374].

Sz. XVIII. sz. v.: M G Batthániné a' Pátrubánnál két Contractusokban lévő Adosságokat vetette a' Grofné nyakában 8160 mftb(an) fenyegetvén engemet, hogy majd a Processusba meg tanit kestyűvel dudálni [GyL. N. Solymosi Konz József lev.].

2. páncélkestyű; mánuša de fier (la armură); Panzerhandschuh. 1714: Vas derék Atzélj 3 ... Atzéljos Pantzér, mellj(e)k nyakra valója meg aranjozott ezüst gombotskákkal ékesített, s hasonló kestyűekkel [AH 51-2].

◇ Szn. 1712/1777: Kestyű Mihály jb [Vaja MT; Dob-Lev. I/79].

Ha. 1768: kestyű [Mezősztygyörgy K; Ks 23]. 1771: kestyű [Kv; Told. 56]. 1797: kestyőt [Mv; DE 3]. 1801: Kestyű [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 6]. 1808: kestyű [Mv; Told. 22]. 1810: kestyő [Mv; i.h. 74]. 1816: Kestyű [Mv; DE 3]. 1828: kestyőt [Mv; DE 3].

kesztyűáruló kesztyűárus; negustor de mánuși mánușar; Handschuhverkäufer/händler. 1777: Valami ujjas kestyűket akarván vásárolni, egy párt a hónya alá téven, ott felejtette, másnak pedig megadván az árát, elment onnat. Az kesztyűáruló asszony utána menvén, tolvajnak kiáltván, egyberugdosta^a [RettE 374. — ^aEgy bizonyos Mohai az asszonyt].

kesztyűcsináló kesztyűs; mánușar; Handschuhmacher. Szn: 1646: Keszthiw csináló Jacob^a [Kv; SzC-Szám. I. 3b Szám. — ^aIdegen].

kesztyűcske mánuša mică; Handschühchen. 1651: Vagyon három Kesztyűczke, edgik Szederjes Barsony, az Masik Med szín Barson, az Harmadik Zöld Aranyas Terczinilla Mi(n)d az három Arany Czipkes [WassLt Wass Judit kel.].

kesztyűgyártó kesztyűs; mánușar; Handschuhmacher. 1457: Kesztywgyartho [Kv; Csánki V, 319. — Vezetéknevek közt].

kesztyűs 1. *mn* in mánușat, cu mánușă; behandschuht. 1879: Találkoztam Balázsi barátoddal, a nagy énekművésszel. Éljenek meghatott leereszkedő jósága, kegyes nyájassága, mellyel kesztyűs kezét nyújtotta [PLev. 51 Petelei István Jakab Ödönhöz].

II. *fn* 1. kesztyűsmester; mánușar; Handschuhmacher. 1791: a kesztyűsnek Contoját fizetem 30/50 [WLT Cserei Heléna jk 40b]. 1795: Kesztyűsnek 4 [i.h. 74b]. 2. *?* Hn. XVIII. sz. e. f.: A' Kesztyűsre járo lább(an) [Torda; EHA].

kesztyűsön kesztyűszerűen; ca o mánușă, asemenea unei mánuși; handschuhartig. 1681: Kesztyűsö(n) csinált német kar vas, ighen szép Par I [Vh; VhU 539].

készül, keszei a Keszű (K) tn -i képzős szárm.; derivatult format cu sufixul -i al toponimului Keszű/Chesău;

mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Keszű. I. *mn* 1. Keszű határában levő; care se află în hotarul satului Keszű/Chesău; in der Dorfflur von Keszű befindlich/liegend. Hn. 1765: A' Keszűi Faron (sz) [Szovát K; EHA]. 1844: Keszűi ut [uo.; EHA].

2. Keszűn lakó; care locuiește în Keszű/Chesău; in Keszű wohnend. 1774: Karátson adajában jöt az Motsi, és Keszei ... Jobbagyoktul és Zsellérektől minden Esztendoben két Nemet Forint és hat Grajtzár [Mocs K; KS Conscr. 48] | édgj kotsi kereket is Fentőztem, s falasztam azon Ökör Szekér itten vaszattattván meg az Udvarban egy Keszei idegen Cigánnyal [Keszű K; KS Conscr. Barta János (40) jb vall.].

3. vn-ben v. előnévben (eredetileg) birtoklási/származási helyre utaló jelzőként; in numele de familie, ca atribut, indicind locul de origine; in Familiennamen od. Prädikaten (ursprünglich) als auf den Besitz/Abstammungsort hinweisendes Attribut gebraucht. 1682: Keszi Nohaj Peter [Szjk 172]. 1683: Keszői Vég Judit [i.h. 196]. 1714: Ovari Keszei János [AH 58]. 1741/1745: Keszei Boriskaszszonynak edgy Kláris övet [Kv; Told. 18.]. 1759: Somai Sándorné Keszei Borbara Asszony Keszei Josephné Boër Judith Asszony [Borosbocsárd AF; DobLev. I/290. 5b].

II. *fn* Keszű lakosa; locuitor din Keszű/Chesău; Bewohner von Keszű. 1774: az Hatarunkat meg rentotta az Jég mi Motsiakul Dezmát nem adhattunk, a keszeiektől pedig jöt 20 kalangya Buza [Mocs K; KS Conscr. 19].

készül 1. csinálódik, előállítódik; a se face, a fi făcut; gemacht/erzeugt werden. 1573: adot darochy Matias az leannak egi parta Eowet ky f. 42 vagi 45 keszwlt volt [Kv; Tjk III/3. 157]. 1655/1754 k.: Az Remekes Legény minek utánna a' Remek tsináláshoz fog, tehát a Látó Mesterek kötelességek szerént, míg a' Remek el-készül minden két hétben el-mennyenek és meglássák hogy az Remek ha maga és nem más által készül [Kv; ACJk 12, 23]. 1697: Szebenb(en) az Czimerek s az Zaszlo, s az Kartak készüljenek, az fekete posztot ha meg vetette Uram kgd ne nehezteje el küldenü [Keresd NK; BK]. 1745: az kapu vastag tölgyfákból faragott és cifrán készölve áll három talpakon [Kraszna Sz; ETF 108. 16]. 1748: a nyereg lévén piros bőrral borított és piros bőrből tsinált nyereg parnával készölve [Torda; TjkT III. 219]. 1789: vettem kezemhez ... Egy tetzén Creditor magyar köntöst, atlatz sujtással, vála egész ezüst készöllettel készült [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. 1817: A Csűrös Kertbe mence jobbra vagyon két Rendbéli Török Buza tarto Kas mint egy 5, 5 öles, oldalai sas fák közé rakatt Léczekből készöltek zsendelly fedél alá [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 5].

2. épül; a se construi, a fi construit; gebaut werden. 1742: Az Istálló .. fenyőfa bornából .. készült [Gyke K; Ks 4. VII. 1.]. 1781: volt egy fel ház is vagy Filegoria cserefa ágasokra, és Zsendelly fedél alá készölve [Királyfva KK; LLt 24/25]. 1784: vagyon egy tizenkét ölkörre való marha paja, mely avatagatska fából készült szalmával fedve [Búrjánosbuda K; JHbK LX/18. 8]. 1790: Az Úveg vagy Virág házak készölnek [Sztrezaker-csesora F; TL. Wessényi Dániel gr. Teleki Józsefhez].

3. elkészül; a fi gata; fertig werden. 1657: Solyát most csinálnak urunk számára, csak készöljön, mindjárt ki küldöm [TML I, 52 Kövér Gábor Teleki Mihályhoz].

1677: Sarut, és Csizmakot most csináltatván, mihelt készülnek küldeni el nem mulatom [Fog.; UtI].

4. készülődik; a se pregăti; sich vorbereiten. 1573: Mykor Immar tarswl voltanak egi massal kezwlnek Ide be Erdelbe az organas Ianos adot fl. 158 kes penzt nekik [Kv; Tjk III/3. 171]. 1588: 11. January veottem vizontag hogy az wy Eztendeowel wrunkhoz kezwltek az vtra Negy Soldart, ket Lowat [Kv; Szám. 4/I. 18]. 1595: Biro Wram közüle ala feier Wara [Kv; Szám. 6/XVIIa. 139 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1600: Enis Zeres wol-tam, es Theomeswar ala kezwlte(m) [UszT 15/3]. 1662: Mikes Kelemen is, azt mondják készül, csak bottal ne ütnők az nyomát [Sszgy; SZO VI, 269 Daczó János a fejhez]. 1702: mikor peng a be kövecző Pohárt meg adgia, akkor ugy készüljön hogy az előtt valo napon a Remetket is meg agja [Dés; Jk]. 1720: Az Cserisori^a biro ... ment az Bur Laczk hazához is es az Fiatis akarvan oda⁶ hajtani, mondgia nekie készüljön izib(en), s induljon [Vh; UtI. — ^aH. Vármegyei közmunkára].

5. (haddal) támadni készül; a se pregăti de atac (cu oastea); (mit Heer) im Begriff sein anzugreifen. 1653: Egykor aratás tájatt csak hallani kezdők, hogy a vajda reánk akar jöni, igen készül [ETA I, 104 NSz]. 1663: ennek az hatalmas nemzetnek^a iszonyú nagy készületi vagyon, most is éjjel nappal készül, az mint mi érthettük, igen hamar meg akar indulni [TML II, 482 Gillány Gergely Teleki Mihályhoz. — ^aA törököknek]. 1704: A fejedelem Érsekújvárnak megvétele után készül Leopold alá [Kv; KvE 244 VBGy]. 1736: a Francia az jövő Campaniara erőssen készül láttatik ugjan mint ha a Spanyol ellen volna szándéka [ApLt 2 Kálnoki Mihály Apor Péter-néhez Nsz-ből]. — L. még TML II, 651; WIN I, 79, 527.

Szk: haddal ~. 1562: A király akkoron nagy haddal készült vala a székelek megrottására ugy mint húsz ezer emberrel [ETA I, 19 BS]. 1619: Im hallom s látom, hogy az hatalmas császár parancsol sokfelé, hogy Erdélyre haddal készüljenek [BTN^a 275].

6. készülön ~ sietve készül (haddal támadni); a se pregăti în grabă (de atac cu oastea); eilends/eilig im Begriff sein (mit Heer) anzugreifen. 1584: Esmegh most ywta leweleónk hogy az Boznay Balsat^a haddal waryak Teoméoswarra, es az Bassa kezwlten kezwl [Báthory-ErdLev. 227. — ^aNem olvasati v. sajtóhiba Balsat h. ?].

7. érik; a se coace; reifen, reif werden. 1801: A Szöllő Lassan készül a' rogya sok kárt tesz benne [Koronka MT; IB. Fogarasi János lev.]. 1836: A Török buzák is meg lehetőssön készülnek [Vécke U; Ks 101 Varga György lev.]. 1844: A Szöllők készülnek, de már vagy két éjszaka hó harmátis mutatkozék [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

8. vmihez/vmire elő/felkészül; a se pregăti pentru/de ceva; sich zu/auf etw. vorbereiten. 1592: Chizar ferencz ezzel teobbiti^a ... Azomba oda juta Deuai Martonneis, es monda az embernek: Mikor ennekem az zomzed-sagba meg sugtak volna, hagi zabo Thamas neked akaria az hazat adni, oda menek, es mikor ezembe veottem volna hagi aldomashoz akartok kezwlni, megh ellenzelek rolla, hagi megh ne ved, mert el vetlek rolla [Kv; Tjk V/1. 220-1. — ^aAz előtte valló tanú vallomását]. 1599: az haz előtt az vduaro(n) valanak, en fen az erezbe hagymat tizitok úla vachorahoz kezeleónk vala [UszT 13/105]. 1613: Mint hogy bizonyos okokbul az portara sietseggel kel bocziatanunk ... Haggiuk es serio parancziolluk

ked(ne)k . minden ok uetetlen es haladeknelkwl kezwluen Ke(gyelme)d, Jeotest ieioen ide hozzank, hogy kesedelem nelkwl indulhasso(n) [Törzs. fej-i rend. Fr. Balassi senior de Veczk usz-i kapitányhoz]. 1634: En nagy Dosa Andras ki az hatalmas Istennek fogsagaban igen nehez es súlyos betegh agyban fekszem es esmerem immaro(n) az en utolso oramat en hozzam el közelíteni es keöszüleők ahoz hogy az en Christusimnak lelkemet meg adgyam [DLev. 2. XVIIb. 6]. 1772: Láttam . meg léven tsinálva a' tűz . . Vernes János, Ugy Almási Mihályis egyenlőképen készültek a' petsenye sütéshez [Torockó; Bosla]. 1777: készültyenek mind ketten a Causához . . holnap utánra . . és ha lehet Törvényeket akkor decidalattyák [Déva; Ks 114 Vegyes ir.]. 1800: ugy történt a' dolog, hogy mind a' Kelentzeiek mind a' Ködiek, készültek a' gátnak ujjabbi le vágására [Kelence Sz; BfR II. 58/21 Mertse Togyer (56) ns vall. Vervölgyi Bányai János kezével].

Szk: asztalhoz ~ étkezéshez készül. 1657: Commissariusul azért bocsátá Nemes Tamást és Cseffi Lászlót és Borsai Péter udvari hadnagyot száz lovassal, száz gyaloggal . . midőn azért Désről Lapos vidéke felé mentünk volna, mint nyári időben, egy faluban csűrben készülven asztalhoz, szinte asztalnál ülven egy része leszakada, csaknem oda burita, kit rossz omennek tartottam [KemÖn. 142] * erdőre ~ erdőlni készül. 1669: Tudom aszt hogy az erdőre készülők vala s nagy zeretet hallek, arra indulek, hat hajtyak az Vasar(helyi) czordat [Szentlélek Hsz; HSzJP Roman Mihály ppix. vall.] * fűhöz ~ legeltetni készül. 1661: Mind kocsisok, mind lovaszok csináljanak nyergeket, pányvákat . . Készüljenek a fűhöz [TML II, 66 Teleki Mihály feleségéhez, Vér Judithhoz] * hadba ~. 1614: Kiljen Marton Ez oljian mikor hadba keszwlnek akkor Jobbaginak mongia magát, mikor valaki pöröl vele Nemes embernek [Ménes MT; BethU 39] * halálhoz ~. 1710: A rab uraknak^a megizenik udvarból, másnapra halálhoz készüljenek [CsH 90. — 1671-re von. feljegyzés. — ^aZrinyi Péternek és társainak] * lakodalomhoz ~. 1666: Az császár csak lakodalomhoz készül, noha még mátkája igen messze [TML III, 589 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1736: az lakodalomnak napot rendeltének; az mely napot az leány apjának megizentének, azon napra az leány apja lakadalomhoz készült [MetTr 378] * menyegzőre ~. 1570: Cathalin Dancz Palne, Ezt vallyia hogy Az eo Eoeche vette volt az Markos Antal hwgat orsoliat, Es Mykor Immar az Menegzeore kezwlneken, Megien oda ez vallo Eoechehez [Kv; Tjk III/2. 136]. 1572: Zep Martonne Dorko azt vallyia Azt latta hagi az Menegzeore keswlnek volt egy tabyt zokniat es egi vegh habos che-meletet kwleot neky [Kv; Tjk III/3. 42] * nyugodalomra ~ halálra készül. 1815: már csak nyugodalomra készülék [Kv; Újf. 6 gr. Teleki Lajos Újfalvi Sámuelhez] * örökkévalóságra ~ 'ua'. 1765: en soha harag tarto nem voltam, kivált most a midőn az örökké valóságra készülők [Somogyom KK; Ks 8. XXIV Tolnai János öz. gr. Kornis Antalné Petki Annához] * táborra ~. 1678: Nem mulathatom el, Kgdnek tudtára mint jó Uramnak ne adjam, mivel az császár az táborra készül, az sok jövő s járó miatt mind ló és ember elesége hallatlan áros drága mind útban es itt helyben is [TML VIII, 138-9 Bessenyei Mihály Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból] * traktára ~ tárgyalásra készül. 1679: En félek,

míg mi tractára készülünk, nagyobb rossz ne következék az dolgokból akármely felé gondolkodván is [TML VIII, 462 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz] * *útra* ~. 1849: Kelemen Béni nekem egy billétet mutatott, és ... azt hagyá meg nekem, miszerint készülnék *útra* [Kv; Végr. Vall. 38].

9. akar/szándékozik megtenni vmit; a vrea/avea intenția să facă ceva; etw. zu tun beabsichtigen. 1619: Mondám arra, hogy: Nagyságos uram, az is mind jó, de félek én, hogy igen késő lesz az, ha még nagyságod Tömösvárra megyen, s onnan készül felmenni Dévára [BTN² 290]. 1653: Mikor immár ostromlani készülnék, hogy a várat ostromolják, érkezék a Bocskai levele: „hogy a várvásnak hagyjanak békét . . .” [ETA I, 99 NSz]. 1770: készül a Fő Biro Ur is a hétnek fogja felé magáért ki tenni [Ne; Told. 5a]. 1796: Jó hajnalban ... készültem elmenni szantani [AggmLt B. 15]. 1829: házomhoz jönni készülok vala [Dés; DLt 87]. 1844: felugrott a' Gyértyát el csapta és hozzáam készült jönni [Bágyon TA; KLev. Nutzu János (21) vall.].

Sz. 1811: A' kis más alatt a' fát készül le-vágni, Kényszerítet ötet azon fára hágni [ÁrE 95].

10. vmilyen munkára/hivatásra készül/képezi magát; a se pregăti/instrui pentru o anumită muncă/profesie; sich auf eine Arbeit/einen Beruf vorbereiten/zu et was aus bilden. 1778: kívánnám ő Felségét az Tek(in)-t(ete)s Nemes Táblánis bővebben szolgálni minthogy Cancellarián laktomb(an) arrais készültem [Telegdi-Bacon Hsz; Borb. II T. Bacsoni Boda Márton kezével]. 1815: az Enyedi Kolégymban ... végzett ifju Körösi Sándor ezen kolégymban Censurát adván, nállam magát az aránt hogy a' Papi Sz. Hivatalra készül, és Hazájában vissza jön reversalta [Ne; Nyírk. XII, 139].

11. tanul; a învăța; lernen. 1758: Akkor grammatista voltam s szintén készülnék examenre [RettE 61]. 1804: készültem estvéli Letzkére a Statistikából [Dés; KMN 33].

12. (irat) szerkesztődik/íratik; (act) a fi conceput/re-dactat; abgefaßt werden. 1797: (A) Mutua Fassio nem azon esztendőben és napon készült és iratott ... hanem 1787-ben az elein erő szilva érésének idejében [Kanta Hsz; HSzJP Rátz Josef ns vall.]. 1820: Azon Esketésben, mely ... 1817-ben Babos Gábor, és Markosfalvi Barabás János Regiusságok alatt készült, azt fa-tealvan nagyobbára mind a' Fátensek, hogy Sándor Sigmond nevezetű Urfinál volt Conscriptiobol tudják, amit vallottak [Mv; Borb. II Mátyás Sámuel ügyvéd aláírásával].

készüldegel készülget; a se pregăti/face încetul cu încetul/rind pe rind; nach und nach verfertigt werden. 1708: Az Sindellyek már készüldegel(nek) s szállítodnak [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1783: Mi Sárosi Lege-nyekül negien öton a' közlébb mult Karácsoni Innep-ekre terminált Vendégséghez készüldegelvén . azon szükségre konyharais tűzifa kívántatott [Kissáros KK; JHb XX/8. 7].

készülendő 1. care se face; zu machend/verfertgend. 1825: bé-mutata Rajzba egy ezüstből készülendő Füstölő v: Tuli boriumot (!) [Kv; ÖCJk]. 1843: a' készülendő nagy marason lévő új gátra meg kívántato fát a' Berekbe ... betsültetvén meg [Meggyesfva MT; EHA].

2. előkészülendő/készítendő; (care este) în curs de pregătire; vorzubereitend. 1792: Ime azért az Exponen-sek az Urakat modo legitimo arrol Admonealtattyak, hogy az Urak bizonyoson Magokat declarállyak, ha ál-lanaké, a már Arbitrativára készülendő s respective kés-zült Processushaz ? [Ne; DobLev. IV/702].

3. ~ *félben* készülőfélben, félíg készen; în pregătire, terminat parțial/pe jumătate; in Vorbereitung (befind-lich), halb fertig. 1756: Ezen eddig describált egész épü-letek az Ur Házán és a két Boltokon kívül, mellyek belől meg vakoltattanak alnak készülendő félben vako-latlan [Branyicska H; JHb LXX/2. 23].

készülés 1. készülődés; pregătire; Vorbereitung. 1670: Készülések^a nagy vagyon, melly felé, Isten tudja [TML V, 402 Rédei Ferenc Teleki Mihályhoz Driná-polyból. — ^aA törököknek]. 1704: Ugyan ma is még mind a nagy készülésben voltanak az németek, a tisztek-nek társzekereket rakattak, a generálnak magának is [WIN I, 238].

2. előkészülés/készítés; pregătire; Vorkehrung/berei-tung. 1826: Hibázott a szoszollo abban is hogy midőn a C alatti ... esketéseket a Felperesnek látta ... miért nem közlöttem velem hogy annak ellenére én is esketés ál-tal azon esketésnek erőltetett készülését és cassatoria méltó voltát meg bizonyíthattam volna [Ne; DobLev. V/1114. 4b].

készület 1. előkészület, készülődés; pregătire; Vorbe-reitung. 1586: Az Zwret dolgat varosul Biro vramra ta-nachawal egye(te)mbe biztak, hogy ... rendellienek Napot az wdeoheosz kepest a' Zwretnek, Ez alat penigh lonak laczot eo kgmeknek ha az Gialaiakat^a ideyen megh Inty Biro vra(m) eo kgme az kezwlere [Kv; TanJk I/1. 36. — ^aA közeli Gyalu lakosait]. 1595: Ez közület-kort meg hagyta Biro Wram hogy ismeg Daraat czynal-tassak a Nemet Molnarral [Kv; Szám. 6/XVIIa. 200 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1724: Comenderozo Genera-lis ur(am) ő Excellenciaja bizontalan érkezése után valo Várakozasunk, s arra valo bajas készületünk mia hamar-éb nem lehetet [Verecsygháza AF; Ks 83]. 1753: Orbán Miklós ... készületit láttam, s elis indult volt [Márkos-fva Hsz; Törzs. Sam. Sigmond (30) pp vall.]. 1772: Lát-tam meg lévén tsinálva a' tűz, hogy ... Vernes Já-nos, ugy Almási Mihályis egyenlőképen készültek a' pe-tsenye sütéshez, Serényebb lévén a' készülettel Almási Mihály ... előbb Sütni kezdé petsenyéjét, melly-bőlis indulat szármozván ... Vernes Jánosb(an) meg ta-szítá egyszer ... Almási Mihályt [Torockó; Bosla. Vi-dallyi Mada Száv (40) zs vall.].

Szk: jó ~tel legyen jól készülődjék, jól készüljön el/fel. 1595: Hagya Biro Wram hogy jo közülettel legye-nek, miért hogy annye nep volna most feierwarat, nehez lenne az kostnak és elesnek zeret tenj: Vasarlattam és vittünk velünk^a [Kv; Szám. 6/XVIIa. 140 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — ^aKöv. a fels.]. 1784: Jáno vram az In-nepeken küldet volt ide egy Özöt s eddig fel nem küldhettem mert az időis ugyan alkalmatlan lön, osztán a Király Biro vris tartoztatott biztatván hogy feles vadat vár tsak legyen jo készülettel hogy el küldhessem [Ben-cenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. * nagy ~ben van. 1744: N. Bihar v(a)r(me)gyéb(en) a Generalis Gyűlésen, viritim fel kiáltottak minnyájan, hogy Fegyvert fognak s

fel ülnek mind Mlgok Fő rendek s Szegény Nemessekis nagy készületben vadnak, várván Palatinus Vrunck ö Ex-jától az ordelt, mindgyart indulnak [Dés; Ks 101 Pogány József Kornis Antalhoz].

2. elő/felkészülés; pregătire, faptdul de a fi pregătiti; Vorbereitesein, Vorbereitung. 1661: Deliberatum. Video adatik Olah Mihálynak Jo Istvan es Mihali ellen eszennapigh de oly készülettel legyen minden bizonsagival hogy teobseor exmissio nem leszen [Szemerja Hsz; HSzJP]. 1682: Tetszett a' sz(ent) Szék(ne)k hogy az Aszony azokat, a' mellyekkel férjét criminallya doceallya, és mind a' két fél az jövőendő Partialisunkra jo készülettel compareállyon [SzJk 165]. 1691: Boncz hidai Imrehne az jövő széken oly készülettel legyen, hogy akkor dolgok végh képpen el igazodgyek [Dés; Jk 1220]. 1729: mind az Exactorok, mind a Rationisták ... oly készülettel legyenek, hogy az Ur^a bé jövedele alkalmazosságával a Ratiok folyhassanak [Kv; SRE 158. — ^aA főkurátor]. 1772: tessék Nságodnak, mint szerető Condivisionalis jo Atyafiúnak, a' Nms Kolos V(á)r(me)gyei Tkts Táblára ... illendő készülettel Compareálni [T; JHb XXXVII. 17]. 1813: az Exponens Ur Hitesse osztályos executiot vitt ki, melly a kisebb két Fiu Testvér által admittáltatott MKoppándon^a az osztály alá tartozó egész Massára nézve: de készület nem lévén, az osztályos executio függőbe maradt [Ne; DobLev. IV/951. — ^aAF].

Szk: ~et meglehet felkészülhet. 1808: Az Alperesek Dilatiót kérnek abból az okból hogy hazájakon kívül vagynak, és készületeket meg nem teheték [Born. G. XVI/2] * ~et tesz felkészül. 1760: valamelyik félnek ellen vetése exceptiója lenne, készületet tégyen hogy a parsok készen vadnak a Ns Szék ujjolag ki jöhessen és finaliter Judiciumot tehessen [Oroszfalu Hsz; BLev.]. 1793/1794: 'a Commissio, elegendő készületre való időt engedvén Terminust tett, hogy kiki maga igazságát elő adja el tölt ezután egy Esztendő azon készületre ... de sem edgyik, sem másik vram^a készületet nem tett [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 16a].

3. kb. felkészülés; pregătire; Vorbereitung. 1662: Az ebed az ő idejében, mint olyan hadakozó időben is, elég nagy pompás és friss készülettel elfogadtatván, az urak, kik az asztalhoz lemosdatandók, a fejedelem ajtaja előtt állanak vala udvart [SKr 268-9]. 1764: 22-da temetett a' szegény Décsei Zsigmond bátyám Borsán. Itt gazda voltam Sombori János öcsémnel. Elég jó készület volt [RettE 169].

Szk: asztali ~. 1705: Az asztali készület alkalmasint volt, mert három fogás étek volt, bor is pedig alkalmas magyar bor volt [WIN I, 432] * szép ~tel megy véghez. 1691: temették el Bethlen Elekné asszonyomat, mely is szép készülettel ment véghez [IIAMN 329].

4. felkészültség; (stare de) pregătire; Bereitschaft. 1571: ezen leowe hetfőn az varos nepet fertalionken egy Nap egyket Mas Nap Masikat megh latogassak kapitánokkal egetembe ky Mynemw kezwlletel vagon hogy az kinek fegwere Ninchen visellen gondot rea Azonkeppen az varosnak Trakzyait golobisit porayt lassak megh eo k. hogy legenek myndenek lo Moddal kezwlletel [Kv; TanJk V/3. 39b]. 1593: biro wram el Jarta az Torniokat Tanaczibely wraimmal egiwt hogy meg lattak miczoda kezwlletel wadnak [Kv; Szám. 5/XXI. 28-9]. 1657: Egykorban Egri Istvánnal az fejedelem expediala egy derék

csatát kétezer magyarral azonban utánunk érkezik más ordinantia, hogy visszatérnénk, mert az ellenségnek hírvél esett volna menetelünk, és derék készülettel várának [KemÖn. 75].

Szk: ostromi ~. 1662: Az székely atyafiak egymás között beszélgetvén, az ostromi készületre illy mesterséget gondoltak és tanáltak vala^a [SKr 328. — ^aKöv. a részl.].

5. hadi készülődés; pregătire de război/luptă; Kriegsvorbereitung. 1619: megmondá az vezér, hogy: Az lengyel követ is megtalált vala ezen dolog felől; neki is azt mondám, igazán hogy nem Lengyelország ellen való készület ez, hanem Erdély ellen [BTN² 242-3]. 1653: Ezt a brassai készületet értvén Báthori Gábor, ő is valami hadait igen sietve bebocsátotta a Barczára, mind a maga gyalogival és kékessivel együtt [ETA I, 110 NSz]. 1656: Stefán vajda azt írja pitárjának, hogy az tatárnak semmi készületi sem igyekezeti Erdély ellen nincsen [RákDiplÓ 364 konstantinápolyi követjel.]. 1657: érkezének ily híreink: 1) Erdélyből, hogy az töröknek készületi nagy van, és fegyvert denunciatlanak az ifjú fejedelmnek, Rákóczi Györgynek, ha az apja vissza nem fordulna [KemÖn. 281]. 1661: az Szomszed hatalmas nemzetek(ne)k minden felől derekas készületeknek is hire sűrűden jeöven füleinkben ... szüksegesnek iteltük sem magunknak sem kgték(ne)k nem kedvezhetvén országul kevés napok alatt való consultatoria convocaltassuk (igy!) [UszLt 33 fej.].

Szk: hadi ~. 1644: Fejedelmünk es egez orszagh akarratiabol ez mostani hadj kezületben hazank(na)k megh maradasara, nekemis el kelletik ... mennem [Aranyosrákos TA; Borb.I Barta Miklos Veres Drabant nyil.].

6. hadi/katonai felszerelés; echipament de război/luptă; Kriegsausrüstung. 1619: Az hispániai király az 1619 esztendőben rettenetes nagy készülettel ... megindítá Man Ogilit ... csak öreg hajók, navák volt 100, azfelett sok gálya igen-igen nagy erővel [BTN² 319]. 1623: Az my Kegmes Urunk eo F(elsege) nekünk adattott instructioia szentek Ked Capitan vram^a minden kesedelemnelkul, minden falukra ki mennyen ... az recuperatussok jo fegyverrel keonteosseo(k)kel oly kezek legienek hogy hamar valo napo(n) kuleon mustraioik leuen, io kezuletel talaltassanak [Csikszereda; Törzs. — Mathias Hadnagy Csik, Gyergyó és Kászon vicekapitánya]. 1653: Marko Istuán, szabad akarattiaiból az szabadságot fel veven magát hüttel keotelezte, hogy minde(n) szükseghnek idejen ... maga fegivereuel, puskaiaual, szabliaiaual, es egieb io kezülettel, eleo áll ... es oda megie(n), akar mi hadi expeditio es egieb szüksegh idejen, az houa mondgiak ... Mattheus Arkosj juratus ciuitatis Colosvár Notarius m. pria [Kv; RDL I. 140]. 1666/1681: örökös östül marat Erdőhati Jobbagyim lovok hatan ha mikor kivantatik gyalogis io készülettel fegyverese(n) puskkal, Zöld köntösben hiven Tökéletesen szolgállyanak [Vh; VhU 331]. 1702: Nagyboldogasszony napján ezen commendáns Gentisch commandioja alatt elmenvén a kolozsvári militia szép készülettel, jeles lovas németek ... jó fegyversek, derék jó lovok [Kv; Kve 274 SzF]. 1703: Kgd a maga Székiből annyi számu Embereket allitson ki ujjalag, a mennyi a minap volt rendelve, és mindgiart mennyenek Thoroczka István attjankfia mellé, de job készülettel és fegyveresebben, mint sem az kik most ott vadnak [UszLt IX. 77. 77 gub.].

Szk: *hadi* ~. 1659: Poroncollyuk annakokaert kelmetek(ne)k igen serio minden haladeknelkül jo hadi készülettel jötest jönön utanunk [UszLt 21 fej.]. 1677: A' Személy szerint valo hadi fel-ülésnek idejében, minden Urak, Fő rendek, Nemesség, ki ki maga becsületinek, és Hazájának szeretetiért értéke szerint valo feles számu magokkal, és jo hadi készülettel tartozzanak fel-ülni [AC 92-3] * *tábori* ~. 1596: Haggiuk ti nektek, hogy az menni huzad es Kapw zamrol ualo gialoggal onnet tartoztok, azokat egieb haj^a mod es zokas zerint, minden elesekkel, és tabori kezuletekkel, minden ok uetetlen, mingiart ide feieruarra kulgietak taborunkba [MvLt APol. I. 61 fej. — ²Olv: egyébhaj]. 1678: Nekem is megparancsolták, az táborra készüljek s el kell menni. Ahoz sem szekszenám, sem lovam, sem sátorom sem egyéb tábori készülemem [TML VIII, 176 Bessenyei Mihály Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból].

7. felkészítés; *pregătire*; Vorbereitung. 1705: Az Követeket pedig olljan készülettel es instructioval botásssa kgltek hogy eo Felsegehez valo hűségünk megh mutatását és el pusztult edes Hazánk megh maradását néző dolgokban közönséges jora valott végezhesünk [KvLt I/193 a gub. Nsz-ből].

8. *jó/szép* ~ *tel jól/szép*en készített, jó/szép kiállításban; (care este) bine/frumos făcut/executat; in guter/schöner Ausrüstung. 1729: Dadai Joseph Atyánkfia eo kglme Sullys Quartely Viselését Consideralvan Házánál feles ganajat hagviván az quartélyos arra valo nézve egy napra jo készülettel oldala be fonva nyolcz ~ 8 szekeret adgyon Hadnagy Atyánkfia eo kglme ganey ki hordásra két két emberrel kósárral s kapával [Dés; Jk 387b]. 1736 u.: (Mikes Mihályt) oda tették bé hol apja anyja fekdütt mely különös kis temetőböltot ugyan Mikes Kelemen csináltatott volt a templomnak ajtaja felől való részben, abban felyül szép készülettel valo oltárt is [MetTrCs 479]. 1741: Az le vágotot kert helyett pedig obligalak magokat hogy ezen esztendőben esendő Pünkösöd napjára jo Csere karokkal, Támoszokkal es veszszokkal megsatorozva jo készülettel fell állityak sub pena (!) Hf. 200 [Rücs TA; Ks 14. XXXII. 5].

9. ~ *ben* készülőben, készülőfélben; in (curs de) *pregătire*; in Vorbereitung. 1792: Nagy Ujj Hambár az Udvaran készületben [CU].

10. készítés, készülés; făcut, *pregătire*; Bereitung | megmunkálás; prelucrare; Bearbeitung. 1769: gjakron látogassák az Remeknek készületit [Kv; ÖCJk]. 1772: Nyílik egy Kapu ... mely Kapu jo erős Tölgyfákból eszve kötve vagyan Galambukos (!) sendelly fedél alatt, az bé jaro Ajtaja pedig Fa készülettel vagyon, Kisdéd Gyalog bé Ajta Ajtois mellette hasanlo készülettel [Kozmás Cs; BethKt Mikes conscr.]. 1795: el kerülhetetlen szükségek levén a Kis kükküllő vizen erigalando allando labos hidra mind fel építésében mind Conservatiojában olyan praevisio, s provisio tartassék hogy a szükségés készületek(ne)k s orvoslasok(na)k emulatasok miat, jövendő beli romlasok s károk ne következzenek [Ádamos KK; JHb XIX/46].

11. felszerelés; equipament; Ausrüstung/stattung. 1662: a várason akik borbélyok valának, azoknak nemelyike még jöidején a városról elébbállott volna, s az kik ott maradtak volt is, semmi készségek, készületek nem lévén, csak vesztegettetnének a szegény sebesek tölők [SKR 610]. 1688: midőn ele Giültünk volna az magia-

rok templomahoz ... ot az Birak elő adak hogi Szamos ujvarból ... az komondans azt parancsolta az szekereket jo kiszülettel külgiék el [M.köblös SzD; RLt I Hossu Gabor (38) jB vall.]. 1693: Az uy selyem öv, es uy kard ... hozza valo készületivel és Lodingal edgyüt Andrisnak marad [Ne; DobLev. I/38. 6b]. 1756: külön helyen vadnak vas futató kohóink, és másutt meszsze külön Hámoraink ... ehez képest már két helyen külön külön kell tartanunk Árkokat, Gátakot, négy Fuvot, Gerendellyeket ... ket Silibet, egy szóval vas csináláshoz való egész készületet [Torockó; TLev. 9/8]. 1770: Deszkás szán jo készülettel nro 1 [Királyhalmi NK; Ks 23. XXIIb].

12. kellék; accesorii; Zubehör. 1681: Fegjver derek, minden készület nélkül, hatulso fele lyukas Nro 1 [Vh; VhU 554]. 1752: hat ujj Fekete Német Hám, hozzá való egész készületével [Marossztkirály AF; Told. 19]. 1761: (Átvett) egy Rendbeli Pampadur Szin Anglia kontöst Ezüst Plasportal Övestől, s minden készületivel edgyütt [Gyérressztkirály TA; JHb XLV]. 1764: Adott is ... egy mentének való angliai posztót hozzá való készületivel [RettE 178]. 1788: Sach játékhoz valo készület egy Iskatulyába [Mv; TSb 47].

Szk: *úrasztalára való/úrasztali* ~ *úrasztali/vacsorai* készlet/kellék. 1809: adott ... Egy alsó Varratot tafota sulytásos abroszt Egy fejjér patyolát alsó keszenőt ... Egy leg felső tznára fátjol virágos nagy takarót. Ezen ... Ur aztalára való készületeket ... által adta H. Bodoni^a Ref Domesticus Curator Eő kegyelmének [HbEk. — ^aHagymásbodonban (MT) lévő]. 1871: átadattak ... urasztali készületek, okmányok leltár szerint [M.bikal K; Rak 290].

13. tartozék; accesorii; Zubehör. 1694: Ez mostan meg irt Majorház mellett vagyon a' Csűrőskert Vanak itt eppületek is, ugi mint Egj Csűr, 24 Ágasokon álló koszorú fai, és léttzes szarufái készületivel, bomladozott szalma fedél alatt [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpatai János kúrialeír.]. 1850: itten találtott egy nagy roz éléses almárium minden ajto, és más készülete nélkül [Gyérressztkirály TA; DE 5].

14. készlet; provizie; Bestand. 1764: Temettetett br. Bánffi Farkasné, Bagosi Erzsébet asszony öngysága Kolozsvárott szép halotti solemnitással Nem igen excellens actio voltak. Elhiszem Gernyeszegen Teleki Lászlóné asszonyom öngysága felett, mely azelőtt való vasárnap volt, elköltötték a készületet [RettE 168-9].

15. kb. lőszerszám; harnaşament; Pferdegeschirr/zeug. 1750: Milgos G(ene)ralis Commandans Ur Ö Excellence(n)tiájának ... kivantatnak szekerei eleiben 52 jo készülettel való, hámos lovak [ApLt 3 a gub. Nsz-ből]. 1765: Egy pár rezes hám a tészás Lovakra egész készület [Kóród KK; Ks 19/I. 6-hoz].

16. öltözék; imbrăcămintă, veşminte; Kleidung | öltözetdarab; obiect/artioli de imbrăcămintă; Kleidungsstück. 1755: Kolosvári kereskedő Abrahámtól az édes Aszo(nyo)m Anyám(na)k egész fekete készületet [TL. Teleki Ádám költségnaplója 43b].

Szk: *asszonyi* ~. 1720: Lakodalmak alkalmatosságára kivántató aprólékos Asszonyi készületekre intézettet in paratis f 100 // és ugjan ekkorra Karmasin csizmák f 9 [Gernyeszeg MT; WassLt] * *leányi* ~. 1774: mint-hogy nevelten ... két Leányimat el-nem készithettem,

ha hirtelen ki-készítések előtt, holtom történnék ... két Leányimnak jutandó Jövedelemből vegyenek számokra Gyöngyöt s egyéb Leányi készületet [Kozárvár SzD; Told. 22]. 1785: el szokván Léányom Házamat fel verték vittenek el a' Ház fel verők ezeket: Négy selyem szoknyát Egy Gránát szín materia szoknyát; Más fersinget, fejért és tarkát; uj Tafota Palastat és holmi aprólékos Léányi készületeket és elő Ruhákat, keszkenőket [Nagylak AF; Dob.Lev. III/600. 1 Dobolyi Josef kezével].

17. cífrázat, dísz; ornament; Verzierung, Schmuck | sujtásoszás, zsinórozás; împodobire cu găitane/galoane/șireturi/șnururi; Verschnürung. 1705: Ma vöttem a dolmányomhoz való készületet és tiszta selyemzsinórt, mert a bogárhátú zsinórnak singit nyolc pénzen adják, aki hallatlan [WIN I, 415]. 1759: Egy kék anglia mente minden készület nélkül [Alvinc AF; Berz. 20]. 1760: Edgy Zöld Remek Poszto Mente minden készület nélkül [Mv; TGsz]. 1788: Egy fehér poszto régi mente forma, készület prém és béllés nélkül [Mv; TSb 47]. 1797: Köntössei ... ezüst készülettel sinorosan, és sujtással, a' Dolmány és Nagyrag ... Fekete készülettel [Cege SzD; WassLt Conscr. 565-6]. 1802: Egy ... kitsin ládatskában igen szép arany, és ezüst Skofiumbol készült Mentére való készület [Ne; DobLev. IV/858. 3b]. 1803: Zöld Selem lengyel mentére készület [Kv; CsS]. 1860: 1 darab magyar nadrág készítés és készület f 3//50 [Kv; Újf. 1]. — L. még az ezüst- és selyemkészület címszókat.

Szk: selyem krépin(es) ~. 1763: Egy rend szekfü szín köntös, Mente Dolmány Nadrág Selyem Krepin készülettel [Hsz; Ks 23. XXIIb]. 1788: Egy Aszszony Emberek való hamu szín Trokét Lengyel mente az ajjais nestel prémezve selyem krépinés készülettel [Mv; TSb 47].

18. veret; ornamentatie (de metal); Beschlag. 1805: Egy anglus Flinta, fekete egészsz ágyal rezes készülettel | Egy damascirozott rövid Török flinta félig ágazva rezes sima készülettel [Mv; TGsz 52].

19. kelengye; trusou, zestre; Aussteuer | hozomány; zestre, dotát; Mitgift. 1748: a menyetske Leányarolis hólta után az efféle ruházat viszsza jött, és Juczinakis azon kívül tisztességes készülete volt [Torda; Borb.]. 1755/1785: Vagyon Dései István Uramnál ... in Summa Circiter kilentz száz forint, mely fundus hagyattott a két hajadon Léánynak tisztességes, és a két emaritált Léány készületeihez hasonló emaratiojara [uo.; DobLev. III/596. 230].

20. ágyi ~ ágynemű; rufărie/lenjerie de pat, așternut; Bettzeug/wäsche. 1802: Ágyi Készületek. Imo Őt Derekalak melyek között négynek négy nyűstös haja, egynek pedig tarka két nyűstös haja vagyon 2o Egy cselédnek való hajatlan Derekal 3o hét párnák viseltes fehér hajokkal [Ne; DobLev. IV/858. 4a].

21. asztali ~ asztalnemű; albituri de masă; Tischzeug. 1802: Asztali készületek. Io Egy tizenkét személyre való kamuka Abrosz 2o Egy szép sáhos 12. személyre való Abrosz 4o Mind ezekhez 15. darab elegyes figurájú asztal keszkenők [Ne; i.h. 3b].

22. evőeszköz-készlet; tacim; Eßbesteck | asztali ezüstnemű; tacimuri de argint; Tafelsilber. 1736: már az asztal minden készülettel el volt készítve, ott ezüst sőtartók, estve ezüst gyertyatartók ... hamu-vevők [MeTr 382. — aTi. a lakodalmi asztal]. 1772: Midőn a királyné asszony^a öfelségét acceptálta gödöllői kasté-

lyában ... Hat asztala, amint mondták, csudára méltó készülettel volt [RettE 263. — ^aMária Teréziát. ^bGrassalkovics Antal, a Magyar Kamara elnöke]. 1812: A tisztelt Aszszony el menetelekor ... mit vitt el ... nevezetesen Asztalnémüket, és Asztalra való készületeket, 's ezüst portékákat ? [Mv; IB vk].

Szk: asztali ~. 1710: (Carafa) nemsokára a császár nevel egy asztali készülethez való gazdag argenteriat küldte ajándékban Teleki Mihálynak^a [CsH 209. — ^a1688-ban]. 1812: A' mi az Asztali készületeket illeti a melyek Husz Huszon öt személyre vagy még többre való is voltanak, úgy eltakarította^a, hogy öt személyre valónál többet nem hagyott, a' melyeket pedig elvitt ezüst nyelű kések, villák, és kalánok voltak [Héderfája KK; IB. Bali Jánosné Kis Ersébeth (44) grófi mosóné vall. — ^aA férjét ott hagyó grófné].

23. készülés, tanulás; pregătire, instruire; Lernen, Vorbereitung. 1823/1830: 1793-ban kimegyünk kánikulai vakációra, az úr^a megparancsolja, hogy a gyermekeket úgy készítsem, hogy augusztus végén ott helybe Kuttyfávn cenzurát kell produkálni. Folyt is a készület, az úr is mindenfelől hívta a cenzurára a vendégeket [FogE 111. — ^aSzentpáli Elek, a mv-i tábla „regius actualis adssessor”-a].

24. (szakmai) képzettség; pregătire, calificare (profesională); (Fach)Bildung. 1847: Tulajdon irományában és szelid vallományában is megösméri^a, hogy ... pártólól, ügyvezetőül minden arra szükséges készület nélkül föllépni s működni merészelt [VKp 293. — ^aVarga Katalin]. 1848: Várallyai András, Mihály Domokos, és Pap Sándor meg próbáltatások után, elegendő készülettel bírónak találtatván, hűtös ülnököknek fel vétetni határozatnak 's ezennel felis eskedtetek [Uisz; UszLt XI. 85/1. 86].

25. kb. (vmihez szükséges) anyagi eszköz; mijloace materiale/fonduri (necesare pentru ceva); (zu einer Sache nötiges) Mittel. 1589/XVII.sz. eleje: Valamely Mester az miueltető Gazdaual megh szegődik, valami bizonios epitmenyre, es azt el kezdete volna ugan, de félben hadná el tartozzanak minden haladeknekwl az Ceh Mesterek ugan azont, vagy más io mestert annak az félben álló epitmennek el vegezesere szorgalmatosan rendelni, es ugan kenszeríteni ... es addigh semmi masut miuet fogaduan el ne hagiassak, masua se mereszellienek menni, hanem ha keszwleti az Gazdanak nem volna hozzá [Kv; KőmCART. 16-7]. 1634: miuel menyegzőhöz való kezwteti Njerges Tamasnak nem vala mi adank az Zegeny Birone Azzonyommal 4 veka buzat es abbol kezdettwl el az Swtest, es az sok io Azzontol az Varoson az mit keregethettnwk abbol Czinaltatott vot az zegeni Jstenben el nyugutt Birone Azzonyom egi fodor igler szoknyat [Mv; MvLt 291. 22b].

26. ? berendezés; amenajare, aranjament; Einrichtung. 1777: vagyon ött Ház és egy Bólt, mind Szép Cserafa ajtokkal ablakkal, és egyébb meg kívántato Uri készületekkel Stukaturasan fel ékesittetve [Meggyesfva MT; LLt 28/531].

Szk: belső ~. 1777/1781: (A) Templomnak belső készületi, Botozattának le omlásával le Szedettek, azon Udvari Templom most belső készületi nélkül Szűkölködik [Alparét SzD; JHbK LI/4. 10] * házi ~. 1827: Dobolyi István Urnak itt a Curialis házaiba nem maradt egyéb házi készülete, egy vagy két Széknel, egy fa

ágnál, s abba egy vagy két lepedőnél egyebe; melyre nézve az Exponenten feleségül vette hogy velle ágy néműt, 's egyéb házi szükséges és illő készületeket kaphasson

az Exponens Aszszony hozta is meg a házhöz a meg irt szükséges portékákat [Koppánd AF; DobLev. V/1109. 9].

27. felkészültség (vkinek felkészült volta); pregátire, faptil de a fi pregátit; Vorbereitesein. 1780: néha Karácson előtt olyan idők lévén, mellyek mostohasága miatt a' patak el fogy és jegzése miatt semmiképpen funni nem lehet, ilyen Circumstantiákban, ha valamely Gazdának, a' két utolsó Műve, egész készülete, szere, köve lenne . . . a' futatásra el-készült gazda a' Biráknak maga készületet hírré tévén, a' Birákis . . . kéttzeri futatást restantiába acceptálván jegyezzék fel annyi Restantiát, annak rendi szerént ki futatni meg engedtetik [Torockó; TLév. 5b-6a]. 1805: Törvény alatt vagyunk, 's tudjuk hogj az Esztendő fogytával a' Mivelésnek meg kell szűnnie, ehhez képest nagy alázatossággal esedezőnk Ngodnak, méltóztassék romlott állapotunkat kegyes szívre venni, s Uj esztendő utánrais kevés időt határozni, a mi alatt a' kiknek Mivelésre való készülettiek vagyon, fel mivelhessek [uo.; i.h. 9/42].

készületbeli szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: istenes ~ tiszti elmúlata alapos felkészülésbeli kötelezettségét elhanyagolja/mulasztja; a(-si) negligia obligati; unci pregátiri temeine; die Pflicht zur gründlichen Vorbereitung vernachlässigen. 1662: Az jenciek^a az vezér útban lételeit értvén . . . nem szűnnek vala a fejedelmet a megirt segítség felől szorgalmaztatni. De azonban magok . . . minden istenes készületbeli tiszteket elmúlataj vala [SKr 428. — ^aA borosjenői végvár vitézei].

készületlen I. mn 1. elkészítetlen; nefácút, neterminat; unfertig. 1576: Wagon egy czenadof Ingh wy kezeoletlen [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 8]. 1625: Egy len szál hat singes weres fonallal varrott készületlen kendeo f. I [Kv; RDL I. 126]. 1674: Egy készületlen, Aszszony ember(nek) valo ingh [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.]. 1699: Edgy, őszve toldozott készületlen rosa szín [Kv; WassLt]. 1704: Három ujj angliai Dolmány nro 1 [Kv; WassLt]. 1714: Agira patyolat Ingek készületlenek nro 3 [Kv; i.h.]. 1714: Agira való készületlen varrasok külombfele szín Viragokkal meg varrott No 2 fl. Hung. 3 [AH 31]. 1762: készületlen szűrőknek valo posztot az szűr Takácstol percipialtam [Szókefva KK; Ks 71. 52 Szám.]. 1824: Egy készületlen Csőű Puska [KCsI 3].

2. befejezetlen; neterminat; unvollendet. 1729: Vagyon edgy Udvarház Supos azon fedél alatt hamu tüzes ház és edgy tapasztatlan és készületlen Ház [HSzj hamutüzes-ház al.]. 1776: az Ház előtt egy Borona Fából ki rakott még fel nem szarufázott s egjeb requisitumaira nézve is készületlen konyha [Szurdok SzD; JHbK XXXI/4. 2]. 1793: Talpra épített Istáló padlás nélkül, de Tölgyfa hídásával mindenütt egy része jól meg kertelve s belől tapasztja joll. más fele része egészen készületlen, most csak szín [Szér Sz; JF 36 LevK 170]. 1797: Egy Sendellyes fedél alatt boronából rakott Sajto Szín . . . és ugyan ezen fedél alatt egy gabanás, mellynek még csak falai vagynak boronákkal ki rakva, egyébként készületlen [M.igen AF; DobLev. IV/777] | talaltunk . . . egy

hitván boronafából rakatot Sertes pajtat Szalma fedél alatt egy arnyékkal és egy készületlen pajtával edgyütt [Bordos U; Pf]. 1801: Az Istallo vagy Függő kert köből keményen, appro bolt hajtásokra fedél nélkül a kastély Dél felől való végibe építve (: mellyel edgyütt véve a kastelly edgy Oblongumot formalnak :) az edgy kőfalain kívül minden képpen készületlen [Gernyeszeg MT; TL].

3. kikészítetlen; netábácit; ungar (Leder). 1699: Öreg ökör készületlen nro 3 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László lelt.]. 1754: egy készületlen fejer baranj bőr [Ádamos KK; JHb XIX/10]. 1756: készületlen Juh Bőr 2 [Nagyrápoly H; JHb XXXV/35, 13].

4. éretlen; necopt; unreif. 1847: termés igen kevés van rajta^a, s az is készületlenebb mint egyebütt volt [KCsI 13 Kemény Dénes nyil. — ^aA szőlő].

5. felkészületlen; nepregátit; unvorbereitet. 1571: Mindenek kezen es Io Rendel legenek, hogi ha myh harborwt az vrsten reank bochat Neh talaltassunk keswletlenek lenny [Kv; TanJk V/3. 39b]. 1596: Hoztuk fel velwnk varfalui Boldisart, volt nallunk vachoran de miert hogi Tamas vramis it volt nallam, es eo kegmejs elesetet hozot Ide, minthogi kezwtlenek voltunk, azt fel nem tuttam [Kv; i.h. 6/XXIX. 68 Bachi Tamas sp kezével]. 1677: ha szintén a' törvény tévő Birák Prokátort az olyan meg-fogyatkozot Cauzans mellé adnak-is, a' mint hogj adni tartoznak-is; de impositivé lévén, és készületlen-is a' dologhoz, ugy-is periclitál a' szegény cauzans [AC 208]. 1705: I . . . dicit: En Rab lévén most meg ne(m) felelhetek, mivel készületlen vagyok . . . De liberatum. Az Incta Cserei Judit készületlen lévén, az Inctá(na)k dilatio adatott, hogj intra octava(m) készítse magát [Dés; Jk 348]. 1747: Jollehet ezen Ca(us)a sokszor dilatatott mind azál(ta) p(rae)tendalvan az J. hogj maga mentségére készületlen differaltatik ad futurám (!) [Torda; TJkT III. 181].

Szk: hirtelen- ~ hozzá. 1618: Én elkezdém az Nagyságod levele tenorát; úgy itilém, hogj mint olyan hirtelen-készületlen lévén hozzája, tíz articulusbá szakasztyán és articulatum proponáltam Juszuť csausz által [BTN^a 113].

6. tájékozatlan; neorientat, neiniťat; nicht orientiert, unbewandert. 1679: Sárosi uram elment, semmit ez mostani fennforgó dolgokból nem tud, senki semmit utánna nem ír, készületlen és tudatlan lévén mindenekben, dördületlen meny úti portán, adja Isten jó végét dolgunknak [TML VIII. 456 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz. — ^aA török portára].

II. hsz 1. elkészítetlenül, megmunkálatlanul; (fiind) neterminat, neprelucrat; unfertig/bearbeitet. 1768: Készületlen lévő Bél kerék fa négy darab [Kv; AggmLt C. 36 malomleír.].

2. felkészületlenül; nepregátit; unvorbereitet. Szk: ~ talál. 1853: fogadott Leányom Gyárfás Katha . . . mekkorra engedelmességgel őszinte ragaszkodással és szeretettel viseltetett erántam, s ebből ki indulva aztot is remélvén, hogj ez után is ugyan aztot teendő lészén, ne hogj a csapás készületlen tanáljon, sietek meg tenni végrendeletemet [Lécfa Hsz; Kp V. 387] * ~ találtatik. 1669: N. Banyai Janos uram minden requisitumival minde(n)kor keszen legyen; mert Hadnagy Ura(m) Procatora által meg szollittatvan es készületlen találtatva(n) ha kedve ellen valo finalis decisioja leszen(n) köztök levő controversiajok(na)k sibi impudet [Dés; Jk

278a]. 1772: Kik is ... készületlen találtattak, kik közül sokat levágtak, sokat halálos sebbe ejtettek [RettE 276].

készületlenség 1. előkészítetlenség; lipsă de pregătire, nepregătire; Nichtanfertigung. 1720: Kérem Nagjsagod mindenk felől parancsollyon hogj készületlenségben Néhai Méltóságos Groff Uramnak eő Nagjcságának vegoő Pompaja az én erőtlenségemből en ne okoztasam^a [Petek U; Ks 96 Petki Széki István lev. — ^aA fog. ilyen értelmetlen!].

2. ~ben találtatik elkészítetlenségben leledzik; a fi neterminat; in nichtfertigem Zustand. 1749: nem lehet Securitással a' Házokban lakni, annyira ruinalottak, hogy az fala is az Házoknak dülő félben áll ... az egyeb épületek is egészen készületlenségben találtattak [Köröspatak Hsz; ApLt 1 Ant. Kálnoki lev.].

3. felkészületlenség; nepregătire, faptil de a fi nepregătii; Unvorbereitesein. 1671: Az németek felől hallók én is elég hazug hírt Magunk készületlenségén eleget törődöm de bizom csak az egy Istenben [TML V, 436 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1780/1804: Dilatiók estek a' miatt hogy tsak hírtelen más napra meghivattam minden Instructio nélkül a' Fel-peres az Alperest, ez elé álván akkor tudta meg miért idéztetett Törvényben, 's mindjárt készületlensége miatt Dilatiót kért [Törökó; TLev. 41].

készületlenül 1. felkészületlenül; nepregătii; unvorbereitet. 1661: az mostani állapothoz képest igen készületlenül voltam, hogy ha valami állapot találna történni, semmi készületünk hozzá nem volt [TML II, 96 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1662: De a benn való, hogy nagy készületlenül, rendetlenül lévén, embereket is már a vezérhez kibocsátották volna, nagy világ csodájára magoknak és az nevezetes helynek oltalmára

Váradról is derekasan megerősített ... szép erősségből^a csak egy lövést nem tétetnének [SKr 429. — ^aA borosjenői végvárból].

Szk: ~ talál. 1704: a kurucok megfeszedvén rá akarának volna menni a Graven^a úrral lévő hadakra, de a mieink praeveniálván egy hajnalban rájuk ütöttek és őket készületlenül találván, kétezeret bennük levágtanak, a többit dissipiálták [WIN I, 80. — ^aGraven Ludwig Ferdinand császári tábornok] * ~ találtatik. 1591: kezületlenewl ne találtassam [Gyf; BálLt 93]. 1662: (I. Rákóczi György) a király engedelmeiből Lengyelországban is, noha kevés, de igen szép fegyveres hadat fogadtattott vala egynehány százat, s különben is hogy készületlenül ne találatnék, mindenképpen igyekezik vala [SKr 167].

2. elkészítetlenség; neterminat; unfertig. 1677: Szamos Ujvárról ide igen készületlenül hozták az lövő szerszámokat; azokat is hat mázsa vassal elkészíthetné az ember; hiszem jobb volna készen tartani [TML VII, 416 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

készületű 1. vmilyen felszereléssel ellátott; utilat într-un anumit fel; mit irgendeiner Ausrüstung versehen. 1732: midőn Brullyai Sára Dobolyi Istvánhoz Férjhez ment, azonnal Néhai Brullyai Gjörgjiné nyolcz ökröt, vasas szekeret, és minden készületű ekét adott kezében [Ne; DobLev. I/149]. XVIII. sz. e. f.: Három Eőreg egész Vágasu, Vasas kerekű, allyű, Füles, nyelves vas

fogantyús rudas egész készületű Szekerek [Erdőcsinád MT; TGsz 42]. 1772: Midőn a királyné asszony^a öfelségét acceptalta gödöllői kastélyában, 20 különb-különbféle készületű, hat-hat lovú hintókkal, sok öltöztetett paripákkal ment elébe [RettE 263. — ^aMária Terézia. Grassalkovics Antal, a Magyar Kamara elnöke].

2. vmilyen módon készített; făcut/confectionat într-un anumit fel; auf irgendeine Weise verfertigt. 1748: két rend ezüstös Lóra való szerszámok boglárosok, ezekhezis két Nyereg edgyik Török, másik magyar, mind a' kettő drága és ritka készületűek [Bögöz U; Szentk. Joh. Szabó (70) jb vall.]. 1749: Adának ... Egy Aranyos igen Szép Cziráddal gyenge Sellyem virágokkal elegyesleg készült Lászlit és Palatint, és Ugyan más ehez hasonló készületű ezüst Lászlit és Palatint [Koronka MT; Told. 12/2]. 1761: A Pitvarbol ... hasonló készületű, Záru, és gyontározatu Ajtó nyilik [Spring AF; JHBK LVIII/1. 499-500. — ^aA szobába] néhai Kováts Agnes asszony . tisztességes Uri készületű köntösöket viselt [Mezőbánd MT; MbK IX. 28]. 1801: A kisebbetske és alábbvalotska készületű Hidas [Gernyeszeg MT; TL]. 1802: Egy jo készületű tsontos Nyereg szerszámával kantarjával ... Egy tárnyitza bérlett nyereg, jo készületű [Ne; DobLev. IV/858. 10a]. 1827: Egy erős készületű egész vágásu uj Lo Tár Szeker viseltes ernyőjivel | Vagynak még három derék Béres, erdőlő és ganézo jo erős készületű Szánok [Koronka MT; Told. 34].

3. vmilyen módon épített; construit într-un anumit fel; auf irgendeine Weise gebaut. 1699: fel menvén két rendbeli Sendejezes alatt levő Gradicsokon, Cserefákból valo kötésekre csinált vesszőkből meg font jo készületű tapaszos Sindelyes Hazban [O.csesztve AF; LL]. 1723: egy uj jo készületű Buda mind oldalfelt, mind alol meg deszkázva [Holtmaros MT; Told. 29/7]. 1732: A Küküllőn vagjon edgy árokra csinált Silipes, Sendely alkalmas fedél alatt lévő, alol csapó harom kerekű, mindenképpen jo készületű malom [Kóród KK; Ks 12. I].

4. vmilyen sujtásos/zsinórozásos; împodobit cu un anumit fel de gătane/galoane; mit irgendeiner Verschnürung. 1767: Gubernátor, Groff Kornis Sigmund Vr ő Excellentiája köntössei Égj Fa-olaj színű, Bársöny egészen Nusztal prémezett 's bérlett hosszú Mentéje, tsak közönséges Makkos Arany-készülettel, hozzá valo hasonló készületű Dolmánnyal, és Arany kaptokkal valo Nadrággal [Szentgerice MT; Ks 21. XVIII. 78].

Szk: ezüstös ~. 1779: egy régi ezüstös készületű vas Szin Anglia Dolmány [Nsz; CsS] * meliertes ~ sok színű zsinórozású. 1824: Szederjes poszto melliertes készületű görény prémmal valo mente [Fugad AF; HG Mara lev.] * szkőfium ~. 1763: I. szkőfű szín Szkőfium készületű Roka Torkos mente [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.] * zöld selyem ~. 1758: Cifra köntösben nem jártam, hanem első házasságomra csináltattam volt egy zöld selyem készületű rókanyakas mentét s hozzá való dolmányt s veres nadrágot [RettE 80].

5. vmilyen állapotban lévő; aflat într-o anumită stare; in irgendeinem Zustand befindlich. 1801: A Gát alatt lévő Tsolnok meg avult készületű [TL].

készülget elő/felkészülget vmire; a se pregăti treptat pentru ceva; sich nach und nach vorbereiten. 1661: Ven-

dégeim lesznek-e, vagy nem, még nem tudhatom bizonyosan, mindazonáltal készülni kell [TML II, 65 Teleki Mihály feleségéhez, Vér Judithhoz]. 1784: ugyan csak igyekezem a menyib(en) modom léssen készülni, de most a katanasággalis annyi bajam vagyon mert szinte két hétig hirtzoltanak ála (!) 's fel alig tudék egy kicsiny szabadságot nyerni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

készületés felkészületés; pregătire treptată; Vorbereitung. 1676: ha azért ő felsége ugyancsak több keresztén hívei közti számlálni bennünket is nem akar, Isten és velég előtt okai az következhetendő minden dolgoknak ne legyünk. Ez alatt az jó készületesnek lenni szükségnek látnám [TML VII, 257 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz].

készülhet 1. előállítódhatik; a se putea face/executa; hergestellt werden können. 1664: Édes Komám uram, im posztó mustrákat küldöttem a fejedelemnek Kérem Kegyelmedet, küldje meg s az fejedelem asszonynak egy könyvet, noha nem igen czifra, mert hirtelen nyomtatták Most nem készülhetett cífrább [TML III, 114 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1801: sok Esztendőkiak valo Experientia által gyűjtött Tudományu Hazafiak kezdték szaporítani Czéhunkat ... akkor készülnhetett több, és jobb munka 4 s több Maisterek által [Kv; ACLv.].

2. elkészülhet; a putea fi făcut/executat; fertig sein/ werden können. 1662: És bizonyára, ha a fejedelem indulásáig a város sáncai csak annyira készülnének is, mint azután osztán ... csak az város megholdoltatására is a fejedelem, Rákóczi György nem olly könnyen juthat vala [SKr 492-3].

3. előkészítődhetik; a putea fi pregătiti; vorbereiten werden können. 1744: Ha savanyó vizes üvegek készülhetek Pista Kocsis indúllyon fel [Déva; Ks 78. XIX. 24].

4. felkészülhet; a se putea pregăti; sich vorbereiten können. 1657: soha bizony tisztességes módot abban az lakadalomban nem látok ... bizony még csak köntőseit sem csinálthattja meg ő kegyelme Vas László uram, nemhogy egyébképpen készülnetne [TML I, 81-2 Bornemisza Susanna Teleki Mihályhoz]. 1720: az malom helyet magáénak tartya Batyám ur(am) és az iránt törvényt is inditot ellenünk mi pedig sok vicissitudonk, bajoskodasink s fogyatkozásink miatt azért való perlekedésre nem készülnhetünk, mégh csak nemis inquiraltathattunk [WassLt Czegei Vass László és Czegei Vass József lev.]. 1761: az I Procuratora ithon nintsen, s Causajat ki altal defendaltassa nintsen ... 15 nap az Inek adattassek, hogy készülhessen Causájának defensiojára [Torda; TJkT V. 57]. 1786: 'a Levelek nem Communicáltattak tsak mai Napon, kétség kívül azért hogy a reprobtestas az dologhoz ne készülhessen [Nagyfal AF; DobLev. III/607. 39].

5. vmilyen hivatásra készülhet; a se putea pregăti pentru o anumită profesie; sich auf einen Beruf vorbereiten können. 1823-1830: Továbbá írja Öexcellája hogy ugyan akarta volna, ha nem papságra, hanem egyébre készülnhettem volna, de mivel már a készületet a papságra tettem már jó lesz emellett maradni [FogE 216].

készülhető 1. care poate fi făcut; verfertigt werden könnend. 1844: jonak láttuk, — hogy dészkából kicsiny

Boltak légyenek ... 's azok talpakra elkészítettven állitassanak áruló helyeinkre mely talpra készülhető Boltotskákat tsak annyi nagyságukra tsináltatnok — a' mennyire az eddig elő már ki mutatott áruló helyünk mekkorasága vagyon [Dés; DLt 1366].

2. megszerkeszthető; care poate fi redactat; redigiert werden könnend, redigierbar. 1798: két Planumot jegyzek fel, mely rég a fejembe kovájog. 1° Egy könyvszerrel készülnhet Magyar Szótár. — 2° és Egy Nemzetünk Méltóságához illendő módon készülnhet M.Szótár [MNY XLV, 155-6 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

készülő I. mn 1. elkészülő; care se face; fertig werdend. 1781: az havasban készülő szénből egy ló tereh dr^a — határozatván a' közel való helyekből pedig dr^b — [Torockó; TLev. 9/20. — ^{a-b}Hiányzik az árjelzés].

2. szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktionen: *sekküdni* ~ eldőlni kezdő, eldőelőben lévő; care se află pe punctul de a se dărîma/răsturna; im Sturz befindlich/ begriffen, dem Zusammenstürzen nahe. 1732: A bé-járo nagj-kapura nyilik edj fekkünni készülő sóvény Majorság ól mely 'a régi fenn állást meg únta [Erdőszengyel MT; Told. 11/67] * *megavulásra* ~ avulni kezdő, avulóban lévő; care se află pe punctul de a se învechi/perima; im Verfallen begriffen. 1784: nap nyugotra fekvő része ezen Háznak tornátoz, Sendellyel fedett, meg avulásra készülő [Burjánosóbuda K; JHBK LX/18. 9].

3. készüldő; care se pregătește; sich vorbereitend. 1698: En . . . Visai és Gyulatelki Reformatus Praedikátor Desi Ferencz halálos betegségéb(en) könyörögtetvén ez Istenes életü és igazan lelki nyugodal-mára kiszülő T.N. Ebeni Judith Aszszont sok beszélgetésem után el bucsuzám az Aszszonytul [SLt AI. 50]. 1751: Biro Uram Medgesre a m. királyi Táblára, az Erdők Dolgából és egjeb Causaknak folytatására jo remen-séggel készülő utyára mértünk az ő kegyelme parancsolatyából Harmad fél véka Tiszta buzát, edgyik vékáját megsütöttük, az más fél vékát el vitte gyakorolva, az ára Tészen 90 Den. [Kvh; HSzJP]. 1765: a nagyobb Kérdés maga okozta-e vagy sem? halálát? valójában ha consideráltatik hogy ő eleitől fogva verengző, abban szokásos, Istent káromlo, Annyát s másokat szidalmaz, ezenn verekedésre előre készülő személy volt, ugy esztetis eő okozta [Torda; TJkT V. 256].

Szk: halálra ~. 1710 k.: Jere, hallj és olvass szörnyű dolgokat ... mint hívtam én Kapusit és Horthit magamhoz, és mint halálra készülő ember adtam testamtomot kezekbe [BÖN. 932-3].

4. ~ (jé)ben készülőfélben; in (curs de) pregătire; in Verfertigung begriffen. 1699: Edgj eőreg uj Hajo is készülőben vagjon ezen malom ház előtt, melynek feneke, es edgyik oldala már jo rendin meg készült, de edgyik oldalára még nincsen(n) oldal fája [Mihálcfa AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1794: mentünk a Malomba felső és also kerekei forognak a középső Készülőjiben van de nem éppen uj kövekkel [Backamadaras MT; CsS]. 1831: Egy Ujj készülőben lévő Eke gerendely ködekestől fejestől [Körtvélyfája MT; LLt].

II. *fn* készenlét; faptil de a fi gata de ceva; Bereitschaft. **Szk: ~re vetetti a dobot** készenlétet doboltat. 1657: az fejedelem oly halálban sietett hazájában az bé-kességébéli szokott életre és feleségéhez, hogyha nem

megbékélve, hanem megverve futottunk volna is, soha inkább nem kellett volna sietni . . . gyakrabban éjjel után mindjárt verettette az dobót készülőre, sátorait levonyatta, indította [KemÖn. 286] * ~t ver készenlétet dobol. 1657: nehéz járó lovon az szerszám igen megvert, farszított, annyára elbágyadtam néha, hogy midőn az készültöt verni kezdték, oly nehezen esett, mintha engem is vertek volna [KemÖn. 41] * ~t veret készenlétet doboltat. 1662: Az fejedelem^a . . . elrendelte vala, nem nagy tanácskozással s mindjárt másnapra virradóra idején, hogy a zsákmányosok ki ne menjenek, készültöt vetetvén, egész táborával visszafordult vala [SKr 220. — ^aI. Rákóczi György].

készülődik útra készül; a se pregăti de drum/plecare; sich auf die Reise/den Weg vorbereiten. 1752: Pista kocsis készülődgyék, jövő Postával fog Feleségem parancsolni savanyó vízzel mikor indúllyon [Ks 78. XIX. 24 gr. Haller János Nsz-ből].

készülőfélben 1. készülöben; în pregătire/lucru; in Arbeit/Vorbereitung. 1687: Ferri Saruk készen p(á)r nro 66 Ferri Saruk készülő félben par no 20 [Fog.; Ut]. 1810: van egy most készülő félben lévő négy szakaszú, sövény oldalú mág tapasztatlan szalma fedelű Majorság Ketretz [Doboka; Ks 77. 20 Conscr. 14]. 1832: A mi — a Néhai Pataki Joseff Uram el maradt Marháit nézi, tudom hogy jo négy ökre maradt, és egy vagy két Tehene Pálincának készülő félben lévő Szuszlája is felesen maradt [Récekeresztúr SzD; RLt Borá Vonutz (50) vall.].

2. indulófélben; gata de plecare, pe cale de a pleca; im Begriffe fortzugehen. 1672: az lengyeleknek semmi készületek nincsen, csak elhagyták magokat; sőt némely nagy rendek készülő félben vadnak Danczka^a felé [TML VI, 56 a fej. Teleki Mihályhoz. — ^aDanzig]. 1739: már ipen kiszölo félben voltak ha fiam uram el nem irkezet volna egy orban Elek uramtol is vine biztato levelet, ugy tova b is meg maradtam szegin Csonka házamnál [Csesztve AF; Ks 99 gr. Eszterházi Kata lev.].

készülő-verés készenlétre dobolás; bătutul tobelor pentru a fi gata de ceva; Bereitschaftstrommeln. 1662: még hajnal előtt, nagy idején az ország dobjával készülő-verés, virradva felülö veretvén, az udvar népe és udvari fizetett had a belső városban az öreg egyház előtt való piacra, a vár eleiben gyűltek vala az császár, ország és fejedelem zászlóival [SKr 206].

készült 1. csinált; făcut; gemacht, gefertigt. 1733/1818: Az aranyos tarczala szoknyát, egy rend arany tsipkével, és arany galandal készültet hagyom a' Tisztel. Kolosvári Páter Minoritáknál való nagy oltárhoz tsinállyanok Antipendiumot, és Casulát belőlle [Kv; SLt XLII. 6. 31]. 1736: Tornáztos Gabonás Ház, melyre hágnak fel Tseréfából készült graditsotkán [CU]. 1757: az illyen látható Aranyos köveket . . . a' Bányákbold vagy puská porral való szaggatas által, vagy ahoz való atzélás vasbol készült Eszközekkel a Bányákbold ki vágjuk, ki horgyuk [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével]. 1778: Az Utzára ki menő Vas sorkokon forgo Galamb Bugos Fenyő Deszkából készült igen avatég kapu [Nyújtód Hsz; HSzjP]. 1781: Őz Szarvbol készült Tsuto-

ra, csont Szárral együtt [Mv; Told. 9a]. 1790: Egy fejr Pikkét Fersing, és ahoz fekete Creditorbol készült fejr Rokával prémezett Mejrre valo [A.jára TA; BLt 12]. 1805: Fejszevel Faragott Tserefa Drányitzákból készült . . . kapú [Buza SzD; LLt Csáky-per 124. L. 31].

2. vmilyen célra/vki/vmi számára készített; făcut cu un anumit scop/pentru cineva/ceva; für einen Zweck/jn/etw. gemacht/verfertigt. 1753: (A csürös kertben) Találattik . . . két kostély Török buzának készült Capax Cub 150 [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7]. 1806: a 2dik Czug mellett valo kotsis és Flajtár Számára készült köntösökért 26 Rf. 47 xr [Dédács H; Ks 109 Vegyes ir.] | egy Majorságaknak készült . . . Nádos Pajta [Szászkerd K; LLt]. 1807: S.V. Sertes hizlalashoz készült Labos pajta [Dés; BetLt 6 Gyergyóújfalvi Nagy Ferenc kezével]. 1808: egy Mester Embernek Közüllünk fizettünk a Huszárok Tsákojakhoz készült Lapotzkákért mind ösze 6 Rf [Kv; ACSzám. 14]. 1824: Ezen borona kert végibe bal kézre egy 10 — Marhára készült Istallo [Erdőszenygel MT; TSb 43] | vagyon Rüdég Sertések számára készült Sövény kerítésű oll jó állapotban egy [Mezőbodon TA; Ks 89].

3. elkészített, megcsinált; făcut, executat; verfertigt. 1633: egy Mecczin Barszoni szoknia lant Vyo beouedn Arani peremmel Akar mely keonnien készölt hat Szaz forinban. tizen Niolec forinton vetek singit [Ks Vesseli-ni Kata kel.]. 1720: lattam a szolgálobol lött Toth Jeremiasne, szep tisztességesen készült Agyra valo eszközköket rakott ki az Agyra [Ne; DobLev. 1/96]. 1750: Atlasz Varással Satérozott 'Selymekkel készült Lepadó [Wass-Lt Wass Dávidné portékái közt]. 1754: Fekete lakirozassal arany Virágokkal igen szépen készült fintsia [Nsz; Told. 19]. 1789: Egy Cserefa Deszkából tsinonon készült árulo Asztal [Mv; ConscrAp. 42]. 1792: az Remek lezen egy jo féle kövekkel készült Reszkető Tő es egy Gyűrű [Kv; ÖCJk]. 1816: Egy szálvonásos Ki-varrással készült rostos viseltes Abrosz [Szentháromság MT; Un-VJk].

Szk: jó móddal/módjával ~. 1746: vagyan egy jo modgyával készült Cserefa Sajto egész készületivel Kinek is Szinnye vagi Ereszsze Nád Suppal vagyan meg fedve [Ádámos KK; Ks 23. XXIIb]. 1789: Szekér Szín, melyben találtattak: Egy jo moddal készült Vasas Kerekű Kotsi [Mv; ConscrAp. 18]. 1847: az egész kapu mindenestől ujjadan uj, s jo moddal készült [Kv; Aggm-Lt C. 174] * ménesi módra ~. 1827: Speciális Borok . . . 4 veder Ménesi modra készült 18 veder Mindenféle Gyülevész [Marosillye H; Born. F. IIa] * mesterségesen ~ mesteri módon elkészített. 1813: a' To felett vagyon egy mesterségesen készült Csiga forma állásu veresen festett Tornýú nyári filegoria [Koronka MT; Told. 18] * paraszton ~ a. festetlenül készített. 1736: Az Ur Házában . . . fal mellett álló paraszton készült pohár szék 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 100]. — b. paraszt módra, parasztosan. XVIII. sz. köz.: Egy tisztá paraszton készült szép gyólt Lepadó [MkG].

4. épített, épült; construit; gebaut. 1746: Vagyan Ádámosan . . . egj Cserefa Talpakra Sövényből font Nádsup alá készült Udvarház [Kük.; Ks 23. XXIIb]. 1774: Botos oldalon situatott egy köből készült Fogado [M.kályán K; EHA]. 1798/1821: Vagyon a Majorok közi, vagy két Viz közi Fertállyba . . . egy Tsűrös Kert vagy Major, rajta lévő hitván Szalmával fedett

Csürrrel, és Szin Formálág készült, Szalma Fedelű pajtáskával [Kv; Pk 5]. 1810: Vagyon ... egy Cserefából készült jo Csűr, Istálló Odor alatta Szalma fedél alatt [Bibarcfva U; Hr 1/39]. 1843: vagyon egy kőből készült Gabanas alatta jo bolthajtásos Pintze 'Sendely fedél alatt [Borsa K; BetLt.1].

Szk: jó formán ~. 1685 e.: Egy jo formán készült szaru fás Csűr, mind ket felől két felé nyíló deszkas kapuja [Borbereit AF; MvRKLev. Urb. 10] * jó móddal/módjával ~. 1746: Vagyan égi Cserfa Deszkából rakat, jo modgyával készült Sertest hizlalo Barana óll Szalma alatt [Ádamos KK; Ks 23. XXIIb]. 1786: a Tsürös Kert(én) találtatott jo Modal készült nagy tsür nem igen derekas fedél alat [Szopor K; MkG 36. F. 2 br. Alvintzi Gábor inv.].

5. rakott; construit, clădit; gelegt, aufgebaut. 1776: Vagyon ezen Házban Zöld Kájából készült hosszú széles vas pánthon álló Kemencze, fűtőivel s rajtok lévő Csüppeikkel edgyütt [Mezőmehes TA; WassLt]. 1794: Paraszt kályhából készült rozsatska kementze [Gyalakuta MT; TSb 17]. 1816: egy paraszt kályhából készült főző kementze hasonló fűtőivel edgyütt [Kv; Born. IV. 14]. 1824: A' Pitvarban találtatott Földből készített Sütő kementze egy és annak oldalaba tsak ugyan földből készült Tüzelő Helly és egy cserény jó állapotban [Nyárádszbenedek MT; Told. 37].

6. gyártott/előállított; fabricat; hergestellt. 1787: (A verős kovács) a vasat vagy attzelat ... tartozzek a miven készült több vasaiaval edgyütt a Vas valto házhoz masalasra be vinni [Torockó; TLev. 9/25].

7. kikészített; tábácit; gar. 1724: Specialit(er) adatatván Brassonak, Szebennek, Beszterczének, és Colosvárnak a' Börök iránt Privilegium ... constal, hogi bővséggel vitetnek és árulnatnak külső helyekről hozott Szkompiával készített Börök. Azért ha világosabbat nem p(ro)ducálhatnak az Ak eo kg(me)k, nem arcealhattyák az oly Szkompiával készült Böröknek bé hoztatását, és árulnatását [Kv; TJK XV/4 Itélet a timár céh és Joh. Fogarasi kereskedő perében]. 1740: a' készült büröket kifeszíteni az előtt p(e)d(i)g hire sem volt [Dés; Jk]. 1788: Sárgán készült dirib darab Szarvas Börök [Mv; TSb 47].

8. létesített, létesült; înființat; angelegt, errichtet, zustande gebracht. 1758: A Szénegetőb(en) ... Irtoányból készült uj szőlő [Bh; EHA]. 1784: Egy irotványból készült Rétetske [Diós K; BHn 69]. 1794: a Maras Ujváron készült Sóó akna Számára Szükséges és az I. Thesauriatus által ki nevezett Szeretura nevezetű Helly [Marosújvár AF; EHA].

9. vmire előkészített; pregătít pentru ceva; für etw. vorbereitet. 1792: Ime azért az Exponensek az Urakat modo legitimo arról Admonealtattyak, hogy az Urak bizonyoson Magokat declarállyak, ha állanak a már Arbitratívára készülendő s respective készült Processushaz ? [Ne; DobLev. IV/702].

10. (meg)foglalmazott/szerkesztett; redactat, întocmit; ver/abgefaßt. 1795: az ellene készült inquisitoriak meg világosították bőven az ő Isten Törvénye és Emberek tetzése szerént valo életét, s azt is mely jo féle ember legyen [Elekes AF; BK]. 1805: Néhai Abodi András és György egy Testvér-Atyafiaknok . Jozságinak fel méréséről készült Instrumentum [Makfva MT; DLev. I. VIII. A. 29]. 1850: Gyogyszer Árus Ttes Roth Pál Ur-

(na)k, Kardos Josi nevezetű nagyobb Béresse meg veretése tárgyában ... el kezdett ki nyomozatrol készült Jegyző Könyv [Dés; DLt 1320].

11. átv elvont; dedus; abstrakt. 1797: Kánt Philosophiájáról kíván tudni a' M. Úr. Én tellyes életembe rosz Metaphysicus voltam, az ő egész Tudománnya pedig mind Metaphysicum, azért is nevezi Transcendentálisnak, mivel a' Valóságok országából, a' tsupa képzelmények országába transcendál; ... tsupa abstractiobul készült valóságok, igazságok [MNY XXV, 262 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

12. vmire felkészült; pregătít de/pentru ceva; auf etw. vorbereitet. 1657: Megmutogatván azért az alkalmatlanságokat, ellenben a megerősödsre való hasznokat, persvadeálá néki, és elvégezek az hátraszállást; napestig azért az seregek mind harczra készült állapottal állának szemben az ellenséggel [KemÖn. 72].

13. vmire kiképzett; pregătít de ceva; zu etw. ausgebildet. 1681 e.: az nimet felől ast besilik az ki Banyan uolt akor taiban, igen rendhez könyv hadra kislwt emberek uoltak ... trupokban sem iöttek, Cziak lezengue [Kozárvár SzD; GramTr XVIII. 644 Deesi Ferenc Béli Pálhoz].

14. pusztuláshoz ~ leomlóban/pusztulóban levő; aflat pe punctul de a se dărîma/cădea; im Zusammenstürzen, dem Untergang nahe. 1681: Ezen Hámor házban ... egy kő kémény alatt két szakaszban, pusztuláshoz készült két koh hely [CsVh 96].

két 1. doi, două; zwei. 1542: ew k. felne azon, hog az keth wayda ream zalanak Fogarast az raboknak zabadolasokert, kyth az wr Isten mwtholonk el thawozthaszon [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy lev.]. 1546: az Egyeb appro thehenekbeel, Banffy bernaldnak agyanak keeth thvlok thehenth, Esmeeg adyanak keeth yzee thehenth [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. 1571: Az plebanossag quartayanak Beh takarasat eo k. varosswl Byzak az ket vramira kyk az Eskola quartayanak gongyat viselyk [Kv; TJK V/3. 47b]. 1577: vagion ... két pusztza ház hely mellyen giwmeólch fakis vadnak [F.jára TA; SLt S. 19]. 1613: megh latam az orath hath zynte keth Orakor uagion [Nagsajó BN; JHbK XXIII/31]. 1625: uagtak volt ket ökreimet le meli marhának zörök tarca volt [Uszt 71]. 1641: ket pászma szólótt Szabo Gergely bir benne [Szilágycseh; GyK X. 30/8]. 1698: kit Riz fazik [M.légen K; Klobusitzki lev.]. 1727: az Barany husnak jovanak Czimerit két polturán, alább valot őtt pénzen ... arúllyak [Dés; Jk]. 1805: Tegnap elnyargalának itt Palosi Gyurka és Gyurka Istok két jo derék lovakon [Szárázajta Hsz; HSzj Nagy Sándor (55) lib. vall.].

Vö. a kettő címszóval.

Hn. 1572: az keth wth kozyth ... azth az nagy keminy peter fogta volth el [Gyerőmonostor K; KP. Kayon Ágoston jb vall.]. 1584: Az ket vyz keözben [Kv; TanJk V/1. 286b]. 1646: itt az Jeney hátár közb(en) az Ket viz közt [Jenő SzD; THn 30]. 1648: az két viz közt [Marosvécs MT; EHA]. 1669: az két halom keözt (sz) [Lándor AF; EHA]. 1690: Az falu porgolattjan belől az két arok közt [Hosszúmacskás K; SLt AM. 8]. 1744: ezen Kolosvári ... Két Viz közt [Kv; Ks 15. LIII. 8]. A két gödör mellett (sz) [Szentdemeter U; EHA]. 1748:

A Téglá Csűr két Dombja között (sz) [Koronka MT; EHA]. 1799: Két ág nevezetű Havas [Lemhény Hsz; EHA]. 1807: a két víz közti Fertály [Kv; KmULev.]. 1816: a két víz köze [Várfva TA; Borb. II]. 1864: Ket völgy köze [Alfalu Cs; GyHn 20].

Szk: ~ *ágon levő maradékai/posteritásai* mindkét nembeli örökösök. 1653/1667: azon meg irt falubeli publicált tellyes rész jorzaghi portioi, örökségei, és háza . Kendi János vramra, és két ágon levő maradékira devolváltassanak [Gyalakuta MT; Ks NN. 25]. 1671: Kegls Aszszonyunknak az Méltóságos Bornemisza Anna Aszszonynak ő Naganak magának és két ágon levő maradékinak s' legatariusinak-is, hogy Nagd jobban adhassa donalhassa jure perpetuo Nagodat egész Országul authoralljuk és ő Nagyságát Kegls Aszszonyunkat s' két ágon levő maradékot s' legatariusit-is, Balásfalvának pertinentiává edgyütt való birodalmában meghadni és maradni assecuralljuk [CC 71-2]. 1731: azon Paraszt Ház helyljnek Proprietását és Cum evictione transferalom a Praetitulált Groff Urnak, és két Ágon levő Posteritásnak [Kv; JHb XIX/2] * ~ *izben* kétszer, két úttal/versen. 1657: Pusztán maradván, és ott legyengébb is lévén az sánchely, aziránt annak rohant az ellenség, kit noha két izben is visszavágtak, de végre az sokaság elburította őket [KemIr. 319]. 1790: G. Kornis Sigmond ő Nga, két versen . a kész szénát elvitte két izben pedig vadászat alkalmatosságával fel-égetette [Szásznyires SzD; Ks 33. IV. 15] * ~ *kézbe/kézre/kézzel* mindkét, mind a két kezével. 1570: Chiuka Lazlo zekkercheyet ket kézbe fogttha es vgy wtheotte Bak Myhalt Archwl hagi azonnal ket foga eszet (!) ky [Kv; Tjk III/2. 45]. 1591: Az kepet ket kezzel fogwa(n) vgy monda nekeonk hogy Menietek ell mert Job nektek ha ell mentek [UszT]. 1755: monda nekem ő Nga, Úgyan megkeném, 's meg verém két kézre Asztalos alias Berekméri Ferenget [Gernyeszeg MT; TGsz 33] * ~ *közben/közen* ? kézen-közön. 1666: az Kun és Daczó familia is belé száll az jószágban, s két közben el foglaltathatná az fiscus azzal a praetensioval, mert két közben el pusztulni nem engedi, igazítsák egymás között dolgokat [TML III. 617-8 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1671: Az mi az élés dolgából Husztot illeti, az két közén nem csuda, de keres az maga-magának, ha Isten egészséget ad [TML V, 523 Bornemisza Anna fejedelemasszony ua-hoz] * ~ *rendben* két izben/úttal, kétszer. 1660: Adgyuk p(ro) testimonio ez levelünket arról, hogy Colosvári Uraimék^a ... az Portára be adando nagy Summában adminisztrálta-(na)k két rendbe(n) kezűnkhez Taller(os) Imper(iales) nro 2169 [Nsz; RDL I. 172. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1787: Csia Samuel Uramot Csia László Uram két rendben támadta meg, mezitelen kardal [Cőfva Hsz; HszjP Fr. Séra (26) vall.] * ~ *rendiben/rendivel* kétszer, kétszer. 1684: Az kelevetet két rendiben muskotélyosok fogták körül [SzZs 256 II. Apafi Mihály fej. beiktatása alkalmával]. 1768: Egy újniyi ezüst köts két rendivel Franczianan hányva [LLt Fasc. 109] * ~ *rész(e)* a. kétharmad(a). 1561: Valamefy mester legent az mwyre tarsul fogadna fel es annak felet harmadat wag' neg'ed rezet adna, Az warasnak es az cehmek zokasa ellen eg' gira czwsten maradion ket reze az Biroe az thanache harmada az cehbe leg'en [Kv; ÓCART.]. 1681: Ha mely Törvenj penes appellationem a' Hunyadi várban decidáltak és birsagh által redimaltatik az dologh azon

proventusnakis ket része az földes Ure; az harmad resze az hunyadi Udvarbiroje [Hátszeg; VhU 151]. 1720/1811: A mobile bonumokból ... két rész nézi Szabo Pálné Aszszonyomat, Gyermekeivel, az harmadik rész pedig Szabo Mihály Uramot [Szotyor Hsz; Borb. II]. — b. kétnegyed. 1632: Vagion az Uarasban egy malom az Uamianak két reszett az uarban percipialliak az harmadik quartatt az varas, az Negiedik a' Molnar mesterreke [Fog; UC 14/38. 110] * ~ *úttal* két izben, kétszer. 1582: Attam Cedula hordozastol az keet wttal d. 20 [Kv; Szám. 3/V. 24 Lederer Mihály sp kezével]. 1695: My kik ezen aláb meg irt dologban kezen fogot birak vagyunk^a

Agyuk tudtara mindenek(ne)k az kik(ne)k illik, quod . Bernád Janos Deak Uram ... két uttal is kezűnköt fogdosván bíralt munkót [Impérfa Cs; BCs. — ^aKöv. a nevek fels.] * ~ *versben/versen* két izben/úttal, kétszer. 1595: nyiva(n) tudo(m) hogy a felesége hagia előb el Janost, ket versbeis [UszT 10/50]. 1747: Padurán Nyihaila ... A Falusi Szőlő Pásztorokna(k) vitt Tjukat vagh két versen [Szőkefva KK; Ks 17/LXXXI. 14] * *mind a* ~ mindkét. 1579: Az my az mezarossok keonyeorgesset Illety ... az gywleskor hozza fel eo kegem ... mind a' ket fel keozt talalt leweleket [Kv; TanJk V/3. 150b]. 1655: határt teöttek mind a két részreöl [Gysz; LLt Fasc. 160].

Sz: ~ *közben a földön marad* két szék közt a pad alatt. 1666: Édes Sógor uram, kérem Kegyelmedet, foglaltasson száz forintot bort maga jószágiban, ha élek, megszolgálom Kegyelmednek, melyről is tudósítását el várom, hogy két közben az földön ne maradjak [TML III, 616 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * ~ *urat szolgál*. 1588: Az Malom mestert Biro vram meg Inche, hogg ... ollian sok penzbe epwlt cőreókseginnek romlása bomlassa Ne essek Ha it haznot Akar vennj a' Malombol Masut Ne Jarion hanem Continue it legie(n) ... Mert ket vrat eo kgmek Ne(m) engednek neky zolgalny [Kv; TanJk I/1. 87].

2. egynéhány/pár; cífiva, cíteva; ein paar, einige. 1570: az felperes azzon Engedet az zeoleo ky Meresnek Illen zowal Jo palochy vram(m) én Neked Jo Erekesget attam(m) Bathor vagy ket forinttal megh zegellenel [Kv; Tjk III/2. 166c]. 1629: megyek wala Eotues Gergely vram haza eleot elé s az Inassa be szolita, monda hogy mennyek be vagy két szora [Kv; Tjk VII/3. 113]. 1644: Jambor ezes Ember Borsos Thamas, Mert cziak ket zo-uolis Jo tanaczot tud Anny (!) [Mv; MvLt 291. 428a]. 1775: már nem tudom az Aszszony eo Excellenciaja Causája miben légyen, arról se sajnállyon sógor Uram vagy két rendel tudositanni [Kissáros KK; JHb XIX/19 Árkosi Ferenc sógorához]. 1804: a' Digája nevezetű Erdőben tisztítottat ... az emberek ... tisztítani oda voltak vagy két nap [Csapó KK; Berz. 17b]. 1879: Jakab Ödön! Nem otthom irom ezt a két sort [PLev. 57 Petelei István Jakab Ödönhez].

Szk: ~ *vagy három*. 1594: Husvet napban az Ispannak tartoznak^a aiandekben ket auagi három tikmonnial [Bagos Sz; UC 113/5. 16. — ^aA jb-ok]. 1644: ket vagi három penzara Czeresniet vittünk vala neki [Mv; MvLt 291. 421a]. 1768: A szőlő tsak vékonyon mutat két vagi 3 tscherrel ha leszen egyéb gyűmölts nintsen [Esztény SzD; Told. 5a] * *egy vagy* ~ 1568: Vrsula Consors Benedicti Lakatos fassa est Ezt hallotta(m) hogy mondta Zabo Janos, No Jo annyam Nam mikor bort hoztat

hane(m) (!) zeretked alab el adod eytelyet Egy a vag keth penzel [Kv; Tjk III/1. 171]. 1741: egy vagy két Eszten-dőtől fogva halok szo zárást hogy a' meg irt személyek Grohotrol származtanak ide [Bukuresd H; Ks 8. XXI. 12]. 1837: egy vagy kétt tuttet ezüst kálán [Doboka SzD; BetLt 1 Hodor Károlyné kel.].

3. kettős, kétszeres; dublu, indoit; doppelt. 1842: (A fát) a város nem akarta meg venni jutalmas áron, — a Zsido Ungvarival^a trafikálva fél árron meg vették — s most edgyütt két áron adminisztrályák [Dés; DLT 1480/1843. — ^aA hidépítő mérnökkel összejátszva]. 1843: Ferenczi Josef mondotta volna, hogy a Nemes Város Szamoson álló közelebbi két hidjainak reparatiojához meg kívántató fa mennyiségbe a plánum készítő mérnök akarta a maga fát két árron bé taszítani a Városnak [Dés; DLT 1480].

kétágné becsm, szük. 1693: ram tamadot vert az föld-re is le nyomot vert is tót rajtam szidot santaficertesnek ket aghnenak [Páva Hsz; HSzjP]. — A jel-re l. MNy XLVI, 343; SzE 58-9.

kétágú 1. cu două ramuri; zweigabelig/ästig. 1572: Deseo Benedek ... latta hogy Albert ... gaspart ... az teobytwl ketagw fawal oltalmazza volt [Kv; Tjk III/3. 24]. 1647/1687 k.: Abodi Gergely rétiben vagyon egy két águ alma fa [Sóvárad MT; MMatr. 208].

2. fecskefarkú; in formă de coadă de rândunică; schwalbenschwanzförmig. 1605/1687: Közép ájban egy két águ Szántó föld [Bergenyé MT; i.h. 337]. 1650: Az Lengjelben valo ket agu feold [Szentlászló TA; EHA]. 1763: ket agu föld vegib(en) [F.tök SzD; RLt]. 1766: Se-regelly majban egy darab két águ vagj fetske farkú föld (sz) [Backamadaras MT; LLt B. 339].

Hn. 1729: A két águban (sz) [Csávás KK; EHA]. 1776: A' Két águban (sz) [uo.; EHA].

3. kétfelé ágazó; bifurcat, care se bifurcă; sich verzweigend, zweigabelig. 1631: mely szenafw chyak keozel Nouayhoz az ket Agu to keozet es Pap uoelgie keozet ezek uicinussi, az to farkon fellwl [Kv; Tjk I/1a. 430. — Kiss András kijegyzése]. 1860-1861: A m. madarasi tót a lekenczei hidon feljül felsőnek, azon alól alsónak hívják, valamint a m. bándi észak felől M. Madarásról, és ny.felől Gerebenesről jövő két águ tavakat is [Benkő, Msz-lsm. 7].

4. kettéágazó; cu două ramificații; zweigabelig. 1761: Nájmodi Hoszsú páltza két águ vas a' végén [Szentmargita SzD; Ks CII. 16]. 1823-1830: A fennebb említett logicusok zászlója^a csak kétágú volt és nem volt középső fityegője, mint a többi classisbeli zászlóknak, azért nem is kellett három bojt, csak kettő [FogE 122. — ^aA mv-i ref kollégiumban]. 1842: egy két águ rudátskát (!) találtam [Dés; DLT 916].

Szk: ~ *ja* kétfelé ágazó harangágas. 1756: Vagyon ezeknek Csibi Jánosnál egy kétágú fán egy harangocskájok circ. 4 ejteles [Száltelek MT; ETF 107. 23] * ~ *saoszlop*. 1694: az Külső Kapu előtt, va(gyo)n egy hegyes fakkal meg veretett Le vono Gem, ... ezen Gem is hatulso ket Agu fa oszlopaban nagy erős Vas fejis Sze-gen forog [Kóvár Szt; JHb Inv.] * ~ *lábú kút*. 1656: Jtem ezen híd mellett vagyon allol feleől, egy két agu labu kut horogh, meliben vagyon egy coregh vas szegh [Fog; UF II, 144].

5. két ágból álló; bifurcat, cu doi dinți; aus zwei Zaken bestehend, zweizackig. 1808: A' két tsőjű Puskának Új veszző Sas körömmel együtt két águval Rfr. 1 xr.15 [Kv; TKhf puskaműv.].

Szk: ~ *abárló-villa*. 1848: Egy két águ Abárló villa [Szászkered K; LLt] * ~ *csap fűró*. Két agu csap furu Nro 1 [Borberek AF; MvRkLev. Urb. 7] * ~ *korbács*. 1724: Két agu korbátsot tsináltatott mint az újjom Pekri Uram [M.királyfa KK; BK] * ~ *lanc*. 1720: Közön-séges Ló után valo konyha kocsi két águ láncc rajta [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12] * ~ *sas kétágas sasfa/gerenda*. 1779: tsináltom A Tengei hidlásra, egy Ui két águ sost xr.6 [Szászváros H; BK] * ~ *simító*. 1741: Két águ Simító [Kv; TL 90] * ~ *vas gyújtó palca*. 1681: Vagyon itt a Taraczkhoz . Igen regi forma, ket agu vas gyujto palcza Nro 1 [Vh; VhU 365] * ~ *vasvilla*. 1632: Ket agu vas villa [Fog.; UF I, 144].

Hn. 1643/1770 k.: supra Locum Két águ palló vocatum [Retteg SzD; EHA].

6. kb. kétrészes/részű; (format) din două părți; zweitellig. **Szk:** ~ *faragó-szék*. 1746: Két águ Faragó szék [Borsa K; Told. 49] * ~ *fűtő*. 1825: Egy két águ zöld mázas ujj fűtő, melynek vas táblája régi és boltos, a tűzhelye téglából valo jo [Dés; DLT 595] * ~ *kemence*. 1805 k.: Egy ujudon új Zöld Kályhából épült két águ kementze [EMLt]. 1832/1838: Van egy zöld Kajhaju két águ párkányos melegítő kementze [A.szöcs SzD; BetLt 5].

7. kétkarú; cu două brațe; zweiarmlig. 1608: Egi Rez Giertia tarto, kett agw [Kv; RDL I. 83]. 1662: Vagyon egy réz gyortya tarto két águ, az harmadik ága el teoreot [Kv; SzCLEv.].

Szk: ~ *gyertyatartó*. 1805: Egy sima aranyos, két águ Bronze Gyertya (tar)tó [Mv; TGsz 52].

8. ~ *kapa villás* - v. hagymakapa; sánpálga; Gabelhaue. 1589: Ket agw Kapat vöttem f — d. 20 [Kv; Szám. 3/XI. 44].

9. ~ *puska* kétsővű puska; pușcă cu două jevi; Doppelbüchse/flinte. 1802: Két águ régi modi puska [Ne; DobLev. IV/858. 7b].

10. kettőrnű; cu două turnuri; zweitürmig. **Szk:** ~ *templom*. 1732/1813: az mente árrából az mit tsináltatnak ... hagyom az Kolosmonostori két águ Templomhoz [Kv; SLt XLII. 6. 30 P. Horváth Krisztina végr.]. 1823: Tekintetes Vajdasí Ajtai László a' Szekér . fel dülvén vele a' két Agu Templomnál, a' Czomjában (!) a' Lába el tört s a' miat következett Halála [Gyalu K; RAK 198].

11. ~ *torony* kettős torony; turn dublu; Doppel-turm. 1862: Plébánia két águ tornyával [Mv; MvHn].

kétágúan két ágra szakadva, kettéágazva; despărțit în două ramuri; sich in zwei Arme teilend/spaltend. 1592/1593: az az porond ziget^a igen kichyn porond vala elejn, Az kws zamos keet Aguan ment mellette ket feleol [Döcse SzD; Ks. — ^aA Dés és Szendbenedek határa közt folyó Kis-Szamosban lévő peres sziget].

kétágúlag két (folyóvíz) ágbán/mederben; cu/in două brațe; (in) zweiarmlig(em Flußbett). 1701: Tudom hogj az keresben forgó helljen mikor Apácán lakta(m) két águlagh foljt az Ölt vize, mikor a Viz nagy vólt [Miklós-vár Hsz; BNB V/9 Borsai Bora lev.].

kétajtóju kétajtós; cu două uși; mit zwei Türen. 1842: egy két ajtóju árnyék szék [F.árpás F; TSb 51].

kétakkora kétszer akkora; de două ori mai mare (ca.); zweimal so groß. 1748: A^a Mészárszék(ne)k annualis Taxája lévén tíz forint, az Instansok áruló helye pedig két akkora helyet occupalván az közönséges piactszból, nem sok(na)k itiltetik tizenkét forint pro annuali Taxa [Torda; TJKt III. 225]. 1770: Most egy szigetet vett el tőle^a a muszka, úgy mondják kétakkora, mint Erdély [RetiE 233. — ^aA töröktől].

kétakós kétakójú; de două acua, de un hectolitru; zwei Ohm (groß). 1813: Két Átalagotska az egyik egy a' másik két akos [Kosesd H; Ks 111 Vegyes ir.].

kétannyi kétszer annyi; de două ori pe atita/mai mult (ca.); zweimal so viel. 1547: Es ha walaky Ez zewr-zesth megy Bonthana, keth Annyn Maragion Myynth Az Kyth hozzaya Adnanak [Sv; MNy XXXVI, 53]. 1574: meg Engeztelte az azzont vicey Janos es ados lewelet adot neky Melyben Napot teot volt es Magat ket Annysa ra keotelezte, ha azkorra meg Nem aggya^a [Kv; TJK III/3. 396. — ^aA kétszáz ft-ot]. 1578: A lato mesterek ha my fogyatkozast ertnek az Mezarlas dolgaba tartozzanak eo kegmenek Biro vramnak be mondany es hirre thenny Mert ha el titkollyak, a' my az eo fyeztessek volna, ket annie bwntetessek legie(n) [Kv; TanJk V/3. 171b]. 1606: Kws Kedefaluanak az nyl feleoll illjen deliberatomok vagio(n) hogy az kinek egez nyla vagio(n), ket annyt adgio(n) zedesbe veuesbe mi(n)t az kinek fel nyla vagio(n) [Uszt 19/19]. 1647: mellyet ha nem praestalna . ezen leuelnek ereivel kett annyt exequahasson Szabo Istvan vramon [Abrudbánya; Berz. 17]. 1746: (Egy idegen ember) az A. ő Kglme ki hordott töredékét az Szántó földén elégette Géczi Dávid Vram) mint P(rinci)palis az elégett Töredék helyén két annyt hordattasson és hordgyon az elégett szántó föld(ne)k recialisara [Torda; TJKt III. 93].

kétarasznai kétaraszos; de două palme; zwei Spannen lang. 1585: Margit kerekas leorinczne Vallia hayadon feowel chak egy Ingben vala lukach, egy ket Arazny zabasu fa vala Nalla De Kowach Ianoshoz Nem wteot [Kv; TJK IV/1. 421]. 1680: Vagion ez füresz malomhoz egy örög raspolj mely nyelestől két araszni [A.porum-bák F; ALt Inv. 38].

kétbotú szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ *kásatörő* kéttörős kásatörő; piú cu două pisaloage; Grützmühle mit zwei Stampfen. 1761: Vagyon négy botu poszto Dürützelő Malom s ugyan ezen Dürützelő kérék gerendején két botú kása törő [Siménfva U; Jhbk LXVIII/1. 55].

kétszeglyes ? fecskefarkú; in (formă de) coadă de rândunică; schwalbenschwanzförmig. 1746: A Falu felső végénél, a' Patak martonn lévő két szeglyes kaszáló Rét [Nagyida K; Told. 9].

kétszőjű 1. kétszővű; cu două țevi; doppel/zweiläufig. 1681: Hatt Pár Pistoly par 6 edgyike kett csőjű [UTI] | Vágot puska Par. 4 (egyik párnak ... a két csőjűnek :)

Szkofium aranyal varrot véres bársonyos fedelű tokja [Vh; VhU 538]. 1796: meg tovaj vett asz Uram G: Barentól (?) egy 2 Csőű es mast 2 Spanyol Puskát per 18 ft térszen 243 [WLT Cserei Heléna jk 84b].

Szk: ~ (jäger) fegyver. 1823: Egy két Csőű Frantzia Jäger Fegyver [BK Inv.]. 1835: A Puskámat, melynek járása olyan is, hogy Száz kétszőű fegyver közzül párját nem lehet találni ... által adom a Tekintetes Urnak [F.tök SzD; BetLt 4 Szilágyi Sámuel lev.] * ~ *kovás-pisztoly*. 1842: Egy pár két csővű kovás pisztoly [Dés; Újf. 3 Újfalvi György hagy.] * ~ *pisztoly*. 1678: Buczi Kozmatol ezeket vasaroltatta eo nga hitelb(en) Egy pár ket csőjű Pistolt f 54 [UTI]. 1761: az I ... egy két tsőjű pistojt, egy flintát, egy Kardat az Fogados hire es akarattya ellen ... el lopott [Torda; TJKt V. 30]. 1849: Nyikuláj Dela fintine vitt el egy puskát ... Sárd Nomuj egy két csőű pistalyt 10 P Fr [Héjasfva NK; CzZ] * ~ *puska*. 1808: A' két tsőjű Puskának Uj veszző Sas körömmel együtt két águval Rfr 1 xr. 15 [Kv; TKhf puska-művesség]. 1849: Egy két csőű puska [Dés; DLt] * ~ *stucz-puska*. 1843: egy két csőű stucz-puskát a Tordai berekben aluvo Jäger nyakából ... kivett [K; KLev.].

2. kettős csővű (pálínkáfőző üst); (cazan de rachiu) cu două tuburi; zweiröhriger Brantweinbrennkessel). 1816: Egy két Csőjű fotos Palyinka főző üst Sisakostol [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemissza Krisztina conscr.]. 1842: találatik a' pálínka házba egy katlanon (!) két pálínka főző üst — edgyik 3. csőjű ez 17. vedres — a' más két csőjű, ez 11. vedres [O.kercisóra F; TSb 51].

kétdretteles ? kétharmadnyi ürtartalmú; cu o capacitate de două treimi; zweidrittel Rauminhalt (groß). 1630: On szerszámbol iutot ... Egy harom dretteles kanna, es Egy fél Eyteles. Item két dretteles Kanna [Kv; RDL I. 147]. 1633: Egy palack kett dretteles [Kv; i.h. 103]. 1647: Két dretteles kannak [Kv; i.h. 134].

kétejeles két ejtelnyi/kupányi ürtartalmú; cu o capacitate de două cupe; zwei Achtel Rauminhalt (groß). 1588: On Zersam Egy harmadfel ejteles Kanna Egy ket Eyteles [Kv; KvLt Inv. I/2 18]. 1623: Egi Jo chyfras kanna ket Eiteles [Kv; RDL I. 121]. 1670: Vagyon egy két eiteles karcsi kanna az keozepin abronczy [Kv; SzC-Lev.]. 1693: Mihoknak Egy ket ejteles Fa Palatzk [Ne; DobLev. I/38. 10]. 1715: A Réz edényt fel osztván meg becsülván a munkájatis jutot ... Vass Susi Asz-(szonynak) az öreg bor hűtő két réz Palaczkok az nagyobbik két ejteles [WassLt]. 1740: Egy két ejteles roz üstőcske [Hermány U; ApLt 5 Apor Péterné inv.]. — L. még MetTr 326.

kétel kételkedik vmiben; a se îndoi de ceva; über etw. zweifeln. 1659: Nem kétlem, hogy Kegyelmednek hírvél nem volna, mi dologban küldött urunk ő nagysága engemet ide be [TML I, 441-2 Veér Zsigmond Teleki Mihályhoz Székelyhidról (B)]. 1699: Nem kétlem hogy lesznek oly emberek kik arra ingerlik és kenszergetik Bálintit György fiamot hogy alyon el azon Testamentom mellől [Meggyesfva MT; BálLt 93]. 1731: nem kétlyük Ngd is mostani kevés patientiaját addig, mig jobbal p(ro)videalhatunk^a nem fogja szegény helységünk(ne)k szorultságára nézve difficultálni [Kv; ApLt 1 A városi

tanács Apor Péterhez. — ^a Szállással]. 1742: nem kétlem hogy Nemes Hazánk Törvényén fundált Jussom s kedves Batiám Uraimék előttis nyilván lévő nagj kárain s praetensioim(nak) meg hányására, jól meg fontolására, és következőképpen azokért engemet illető egész Consolatoria ne hajsák s indítsák kedves Batiám Uraimékat [JHb XXXV/33 Jósika Ágnes lev.]. 1779: Ferenzi ... bizony a' Gyermekeket-is tudja tanítani, s nem kétlem fogja-is a Méltóságos Vr Contentuma szerént magát mind erköltséire 's mint tanítására nézve comportálni [Kv; SLt XXXIX Lázár István lev.]. 1804: Nem kétlem, hogy Nsgod előttis tudva ne volna az Erdőnek ezenn a' mi környékünkenn, s nevezetesen a' mi Falunknak, a' melynek égy szál fája sintsen szűk volta [Cserefa MT; IB. Szilágyi Elek gr. Toldalagi Lászlóhoz].

kételen 1. kénytelen

kételkedés 1. kételkedés, bizalmatlanság; indoială, neîncredere; Zweifel, Mißtrauen. 1657: Mivel evangelicus ember^a, annál hívebbnek kell lenni, és mivel írási böcsületes embernek mutatják, kételkedés nélkül hiszem, hogy cselekedeti is igen böcsületes fog lenni, és sem félében, sem árultatásképpen az várat fel nem adja [KemOn. 230. — ^a Szendrő várának német commendánsa]. 1662: Az mások kételkedésének penig nem egyéb, hanem az dolognak kimeneteli éri végét [TML II, 392-3 Bánfi Dénes Teleki Mihályhoz]. 1678: az végbeliek felől is hasonlót beszélnek, azok is igen nyughatatlanok ... bizony nagy kételkedéssel, nagy zúgolódással vannak [TML VIII, 191-2 Vesselényi Pál ua-hoz].

2. kétségeskedés; indoială; Zweifellei. **Szk:** ~ben/~sel van kétségeskedik. 1663: Úgy hinném, ezeket, csak ő nagysága az éles dolgából lehessen valami segítséggel, reá vehetni. Ezek, úgy látom, az békességgel is laktatják magokat, de vannak kételkedésben is, most vehetni mindenne [TML II, 484 Teleki Mihály Gillány Gergelyhez]. 1669: kételkedéssel vagyunk a császár postájának érkezése felől [TML IV, 446 a fej. Teleki Mihályhoz] * ~ben ne légyen ne legyen kétség/kétségeskedés. 1681: (A) P(ro)ventus Vasak ... a hunyadi számtarto gondviselése alá mint (!) be hordatvan ott inventaltattak in genere kételkedésb(en) ne légye(n), azo(n) ott talalt vasak hol, s mint irattak fel [VhU 608] * ~t önt elméjébe kétségeskedik. 1663: édes Apám uram, azon valo gondolkodásim öntenek elmémbe sok kételkedéseket, hogy Kegyelmed ha mit ért is, de nekem vagy igen ritkán keveset, vagy semmit sem ír, hanem az kiket nekem Kegyelmedtől kellene megértenem, másoktól hallom meg [TML II, 657 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz Kőváról].

3. ~ nélkül kétségtelenül, kétségkívül; fără indoială, neîndoială, (in mod) sigur; zweifellos. 1657: (A katonának) sebhelyeiből lyukán az golyóbishelynek néhány cseresznyemagokat szedtenek ki az féle pedig kételkedés nélkül az béből jött, kinek csak mi kicsiny megszakadása is halálosnak tartatik, de ez sokáig éle [KemOn. 269-70]. 1663: Eltöltvén üdömet boldog reménységgel adhassam meg az én lelkemet az én Krisztusomnak, tudván azt minden kételkedés nélkül, hogy bevisi az én lelkemet az örök életre [Kv; KvE 188 LJ].

kételkedhetik 1. kétségbe vonhat; a se putea îndoii de ceva; bezweifeln können. 1619: soha nagyságod^a sem kételkedhetik benne, hogy más volna az uramnak is az szíve, azmit énáltalam mondat [BTN² 197. — ^a Görcsi Mehemet pasa]. 1661: Nem kételkedhetünk semmit abban, hogy római császár öfelsége maga is és az ausztriai háznak szokott kegyelmessége szerint minket oltalma, kegyelme alá ne végyen [Kemlr. 346-7 Kemény János követi ut. Bánfi Dénes számára].

2. bizalmatlankodhatik; a putea fi neîncrezător față de cineva; jm mißtrauen können. 1662: az minemű leveleket nekem Bánfi uram írt egynehányszor, nem kételkedhetem, megnyugodva vagyok az ő kegyelme állapotjában [TML II, 385 Ebeni István Teleki Mihályhoz]. 1667: Noha én már Szilvási uramhoz nem igen kételkedhetem, mindazonáltal, a kitudját eltávoztatván, jobbnak tartom, az inassa ő kegyelmének ne háljon vele egy várban, hanem maga a tizedes ben hálhat vele minden fegyver nélkül [TML IV, 86 Teleki Mihály Katona Mihályhoz].

3. bizonytalanságban, kétségben lehet vmi felől; a putea avea îndoiali asupra unui lucru; über etw. in Zweifel/Unsicherheit sein. 1603: Én az Vr Istennek ajánlok Minnjajatokatt eo szent felsegenek kegielme legien rajtatok, kiben Nemis kételkedhetek, ha Isten feleok leztek [Csapó KK; JHb XXV/23]. 1672: Kegyelmed igaz atyafiságában megnyugodott elmével vagyok, kibem méltán maga sem kételkedhetik [TML VI, 166 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

kételkedhető szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: nem ~ nem kételkedhetni, nem lehetetlen; a fi cu putință, nu este imposibil; nicht zu zweifeln sein/unmöglich. 1662: (A török követ) hováhamarább a vezérhez visszabocsáttatván, amit látott, hallott, a vezérnek s onnét híhető, a portára is megvitetett vala, noha nem kételkedhető, a tatár chám még hamarabb megíratott a császárnak mindeneket [SKr 384].

kételkedik 1. kételkedik; a se îndoii de ceva; zweifeln. 1584: kételkednek a Regestumhoz hogy Nem Veres Tamás emendalta volna nehany helie(n) meg változtattak az eo Irasat a' Cotakban [Kv; Tjk IV/1. 292]. 1590: Az ithon ualo louaknak patkolasokérth fizette(m) Peter kouachnak fl. 3 d. 25 Ha penigh kgtek kételkedik benne hiuassa be kgtek tudo(m) hogi eő sem mo(n)d egiebet [Kv; Szám. 4/XIX. 18]. 1602: Nagy ferenczne Barbara az-zony vallia hogy Ach Mihalinetol hallotta hogy immar Ach Mihalhoz menth volt mondotta hogy eo neky mas Vrais volna kihez kételkedik hogy eel [Kv; Tjk VI/1. 627]. 1629: Csiszar Ferenczenekis sarut uit az Ura, de eo kételkedik benne hogi nem adot penzt az aszony rea [Mv; MvLt 290. 146b]. 1655: ha l(ste)n kldet ide hozza, es kételkednek akarmi punctumában ellenek docealni saját kezek irasokkal kész vagyok [Kv; CartTr II. 897-8 Thomas Ozdi lev.]. 1765: az I engemet feleségül elvévén ... rutul szidott, motskolt vert Leánykori szüzességemben kételkedett [GörgJk 199]. 1814: Hogy pedig mi ... Makai Miklos Testvér ötséne ... valóságos descendensei légyünk, ha Nsgod abban kételkednék azt Nsgodnak ítélet szerént is készek vagyunk Documentalni [Dés; Borb. I].

Szk: ~ magában. 1807 k.: ő Klme beszéllette nekem, hogy tíz Forinttal ados volta (!) Szekelly Mihály Uram

nak a Menye Szekelly Martanne kezibe adta, az után tsak ketelkedvén magáb(an) hogy az Örögnek oda adodaté vagy sem le ment maga Szekelly Mihály Uramhoz és meg mondatta, hogy levitte volt az adosságot [Sinfva TA; i.h. II Fülel Mihály (49) ns vall.].

2. bizalmatlankodik vkivel szemben; a fi neincrezător fajă de cineva, a nu avea încredere în cineva; jm mißtrauen | kételkedik vkiben; a se îndoi de cineva; über jn Zweifel hegen. 1571: szolgámnak Jambor bizsónsagy vadnak Som kereken^a Negy eskwt ember^b kiről semith Ne ketelkegiék kd, kik Eleot veotte az en szolgám az lowath [Somkerék SzD; BesztLt 9 Vas Georg es Gerendy martha Erdeli Miklosné szeoch Gaspar beszt-i bírőhoz. — ^aSzD. ^bKöv. a fels.]. 1578: migh az Eo Nagysaga lewelet es paranchyolattytat kegyelmetek megh nem mutattia, addigh az vrunk Jozagat byrnya kegyelmetek nek nem Engedem, nem azert penigh hogy kegyelmetek feleol valamit ketelkednem, de Tyztem vgyan azt mutattya, hogy Nylwabban es valoba megh Erchyem [SzO IV, 61 Michael Racz Capitaneus Arcis Varhegy Petrus Hersely brassai főbíróhoz]. 1657: néhány rendben unsozt, hogy megnyissam szivemet, és bizvást beszéljek vele, mert úgy látja, mégis kételkedem hozzája [KemÖn. 212].

3. kétségeskedik; a se îndoi; in Zweifel sein. 1598: Bakos Andrasne Orsolia azzony wallia hallottam hogi vgi vegetek volna az Atiafiak hogi amiwel fellieb el adna Bakos Mihaly az hazat az bechewnel, az atiafiak rezt vegienek benne, de zerewel ezembe ne(m) lút hane(m) ketelkdem benne [Kv; Tjk V/1. 168]. 1614: Hunyadon letwnkbennis egyzer ketelkedue(n) abban hogy az megh holt feyedele(m) melleye fekwnnek Dengheleghine^a Azzoniomnak Az Aytora menuén be nézék az kolczylykan tehat egymás mellett fekwznek az paplan alatt [Nsz; Vlt 53/5267 G. Meörtuelyesi (21) vall. — ^aBáthory Gábor fej. egyik kedvese]. 1763: Én penig kételkedvén benne hogy mi légyen a' Cseberb(e), az ujjamat belé ütven a' Cseberben meg kostolám a' szerént az ujjam bégyéről, s hát valóságos Bor [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 39]. 1807: ő Klme beszéllette nekem, hogy tiz Forintal ados volta (!) Szekelly Mihály Uramnak ... a Menye Szekelly Martanne kezibe adta, az után tsak ketelkedvén magáb(an) hogy az Örögnek oda adodaté vagy sem [Sinfva TA; Borb. II Fülel Mihály (49) ns vall.].

4. bizonytalankodik, tétovázik; a sta în cumpănă, a şovăi/ezita; unsicher/unschlüssig sein. 1797: Ki folyván akármellyik Casusokhoz tartozando Törvényes ügyek az Uradalmi (: Dominalis :) Széken, csak nem minden székeken kételkednek mind a Földes Ur, Birák; sótt még a Procuratorokis, hogy a ki folyt per hová vitessék felsőbb kérdőre [Mv; MbK XII. 113].

kételkedő 1. kételkedő; care are îndoie; zweifelnd | bizalmatlankodó; neincrezător; mißtrauisch. 1662: Ne legyen kételkedő elmével, mintha mi afféléket Kegyelmedtől el akarnánk titkolni [TML II, 367 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1677: noha mi az ő kegyelme^a hozzánk való hűségében, hazájához buzgó szeretetiben és az fennforgó magyar igyéhez való dexteritásában is kételkedő elmével nem vagyunk, mindazáltal ... ő kegyelmét megcsendesítettük s itt benn mulatását javalljuk [TML VII, 539 a fej. ua-hoz. — ^aThököly Imre].

2. csalfa, csalóka, kétes; înşelător, amăgitor; (be)trügerisch, zweifelhaft. 1670: Kegyelmed tudja az alkalmatlanságomat, meg lehet ugyan, hogy karácson után két hétig is fenn lehetek, biztat ugyan olyan kételkedő reménység, de az is meg lehet, hogy karácson előtt egy hétel^a [TML V, 409 Veér Judit ua-hoz. — ^aÉrtsd: szűl].

kétélű cu două tăişuri; zweischneidig. 1846: három kövago Csákányok — kettő két élű — az egyik jukaszto — és vago^a [Szászkerék K; LLt. — ^aMalombeli eszközök].

Szk: ~ *kövago csákány*. 1621: Az Alpret Malomról való Inventarium ... Ket elw keo vago Cziakany Nro: 4 [Kv; Szám. 15b/VII]. 1829: égy két élű irtó Sváb Csákán jo [Borosbenedek AF; MkG] * ~ *pallos*. 1583: Hege-dews mathe ... vallia ... Be leowe eg feyerbely kathona ... eg vy ket élő pallos Vala Nalla [Kv; Tjk IV/1. 99]. 1629: Egy ket Elw pallos melynek Eot boglara vagion az fark vasáual Egiwt aestimaltuk tt f. 50 [Kv; RDL I. 131]. 1633: ez az Cassay Ferencz az en hazamra jött vala meztelen kett élő pallossal eczakanak idejen es erőuel be akart jöni [Mv; MvLt 290. 130b] * ~ *tör*. 1662: Nyomorgatásink és erőszakink számtalan és rettenetes voltoknak ... csak meggondolása is, kétélű hegyes tör módjára, ha kövek nem vagyunk, általjárhatja lelkünket [SKr 714].

kétemeletű szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: ~ *almárium* kétrészes almárium; almar cu două compartimente; zweifächerige Kredenz. 1835: Egy ocska fenyőfa két emeletű almarium négy két felé nyíló Ajtokkal kolcsok nélkül de zárral felső ajtai üvegesek [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

keteputa celecula, cókók, retyerutya; catrafuse, boarfe; Siebensachen. 1625: Rigo Mihály es Cyprian virginas, vrunkhoz Akarwa(n) menny Fogaras fele, feleses-gestw egjetmas keteputajwal eggjút, vitte kett Lova Medgesigh | Az nemett Doctor Daniel Brejer Fejerwarra akarwa(n) Mennj, egjetmas keteputawal feleses-gesteöl, szolgastul ... vitte Thordaigh Szasz Balint [Kv; Szám. 16/XXXIV. 203-4].

kétértelmű echivoc, în doi peri; zweideutig. 1829: Az olyan Director csak az olyan Játékokba gyönyörködik, melyek az erkölcselenségtől, durva paraszt kitételektől, sőt még a kétértelmű szoktól is meg tisztítva levén, se vállást, se erkölcsöt ne sértsenek [Kv; KvSzLt].

kétes 1. ~ *vkéhez* kételkedik vkiben; a se îndoie de cineva, a avea îndoie în privința cuiva; über jn Zweifel hegen. 1581: Erre is gongyok legie(n) az vasar biraknak hogy hazy Ember valam yin alat ne merezzellie(n) kenyerswthonek buzat venny, ha kyhöz ketes az vasarbiro, eskwtethesse megh [Kv; TanJk V/3. 234a].

2. kétséges; îndoielnic; zweifelhaft. 1676: Gönczi urammal való beszélgetésimben olyat sejditek hogy ő kegyelmének elein adatott commissiók éppen fel fordultak és kétes is, az intercessio is használna-e már, nem-e? [TML VII, 246 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz].

3. kétségeskedő; care are îndoie; zweifelnd. 1667: De én az magyarországi dologban igen kétes vagyok, multa az Vittnédi uram levelét vettem [TML IV, 157 Teleki Mihály Bethlen Miklóshoz].

4. bizonytalan; nesigur; unsicher. 1843: méheink szaporodása: ... az idén rajzások a' ki késétség miatt kétes reményűek [F.zsuk K; SLt évr. Szigethi Csiky Sigmund P. Horváth Ferenchez]. 1853: Trési ... még fen jár de természet ellen vastag nagyon kétes az állapottya — a' mind az baba aszony mongya [Kv; Pk 6].

kétesztendei 1. két évig tartó; care durează doi ani; zwei Jahre lang dauernd. 1718: méltóztassék ngd meg gondolni melj sokra extendalodgjék azon munka, és engedje azon pénzt ngd az két esztendei munkájokért [Beszt.; Ks 95 Samuel Bedeus judex lev.]. 1725: Üdvességes aldások és köszönetek uta(n) az B. Che előtt szám adások léve(n) az Apank Ur(unk) es Chee Mester Uramek(na)k két esztendei el viselt Tisztsegekről, melyben ez szerent Procedált az B. Chae [Kv; ACJk 130]. 1819: a' bé-panaszolt, maga két Esztendei Falus Biroságával volt é a Falunak valami Kárára ? avagy nem ? [Körös-bánya H; JF 36 Prot. 18].

2. két évi; pe doi ani; zweijährig. 1662: Esküszik vala most is császár fejére, hogy ezek is megteljesednének, ha a summa s két esztendei adó meg nem lennének [SKr 635].

3. két évvel ezelőtti; (care a avut loc) cu doi ani în urmă; vor zwei Jahren. 1725: az mint ez előtt valo két esztendei szám vetelkort tisztába(n) iratott volt [Kv; ACJk 130]. 1823: A Farbabeli erdőbe ... tanáltatott két esztendei vágatlan Nyárfák, Reketyék, borzafák ciherei beültettek 12 Rf [Csekelaka AF; KCsl].

kétesztendő 1. kétéves; de doi ani; zwei Jahre alt. 1632: Ittualo Maiorsagh Tehenek szama. Harom ezten-deös Zeöke Tulok N 1. Két ezten-deös wneö Tehen N 2. Ket ezten-deös eokeor boru N 2 [A.porumbák F; UC 14/38. 188]. 1672: Felső Szivagy¹ Ado Esztendő-be(n) ket Tinot szokta(na)k adni kikeletkor két Esztendőst. Eőszele három Esztendőst [Born. Vld/24. — ²Sz]. 1676: Mihaly Thodor nevű vízben holt jobbagynak egy, két esztendősd fiacskája [Gyf; JHb XXXI. 6]. 1773: A mi a Ketske Tsordát illeti, azokrol leendő fizetésis így determináltatott. Minden két Esztendősen felyül valo kets-kétől Szent-György Napkor 4 ~ negy Poltra [Torockó; TLev. 2/3]. 1797: Három Nagy tehén, egy három Esztendő Ünő, kétesztendősdök kettő, és egy ökör Borju egy Esztendő [M.igen AF; DobLev. IV/777. 19]. 1841: a Mike ur piros pej két esztendősd kantza tsitkoja [Dés; DLt 1541].

2. két évvel ezelőtti; (care a avut loc) cu doi ani în urmă; vor zwei Jahren. 1813: a' Damobeli két Esztendősd vágás [Udvarfva MT; EHA]. 1842: Grof Lázár Josef Ur erdejében ... az Északi végén két Esztendősd vágott sűrű bokrok vagynak rajta [Kakasd MT; DE 2].

3. két évi szolgálatot töltött; care a efectuat/are doi ani de serviciu; zwei Jahre langen Dienst geleistet. 1769: az instansnak pedig Csaknem két esztendősd legénye ... vakmerőképpen céhe és annak előjárói ellen helytelen szavaival ille(t)lenül zúgolódott [Dés; DFaz. 26-7].

kétéves kétesztendő; de doi ani; zwei Jahre alt. 1839: Egy Tino vagy kétéves ünő borju [Kv; Pk 3]. 1840: Rosi nevű Kantzának két éves Tsikoja el adodott 70 Rf [Nagykapus K; KszRLt]. 1842: az Obristleutnant Dobay Ur meg halálozdot Rozália nevű kis két Éves Leány-

kájának egész prádéba a' Temetésére voltam [Kvh; HSzjP]. 1849: A Falusiak egy két Eves Tinot nyuztak le a' Tábor számára 14 pfr [Héjasfva NK; CsZ].

kétévi kétesztendő/éves; de doi ani; zwei Jahre alt. 1850: A' kamarában két évi ludtol tépve, s tépetlenül, zsákban és csebrekben 15 vft [Algyógy H; Born. F. II].

kétezer 1. számn două mii; zweitausend. 1565: En Ez keeth Ezteendeoben hogy tawol wolta(m) Eoreokseghemtewl semy haznáth ne(m) wehettem, keeth Ezer forynthert fel ne(m) weotte(m) wolna [Kv; BesztLt 5 Konth Janos a lekenceiekhez]. 1586: Ladislaus Varga, Antonius Varga ac Vincencius similiter Varga fassi sunt ... Emlkezwnk arra hogy mikor Timar Janos Brassai, Ide Monostorra hozot vala ket ezer Juh borth es zaz keczke bört azert az borth my monostoron wptwkw meg, egez Czyehwl [Kv; TJK IV/1. 189]. 1585: Miert hogy a sendelel az massa-hazat be nem ertuk, wettu(n)k Zvk Petertol ket ezert, ezerewel egy forinton Az arra tezen ... f 2 [Kv; Szám. 3/XIX. 39]. 1636: Azon tul vagon kett Aztagh melyben kett ezer, uagy tize(n) egy szaz kalongia buza (így!) [Siménfva U; JHb Inv.]. 1657: Dávid deák nevű köhalmi királybirótól is ... kértem vala az fejedelem számára parancsolatjából kétezer forintokat [KemÖn. 133]. 1713: Az Varfalui haz penig meg Egvén csak Pusztá uolt es mind magam kolczegeuel Epitem ... mely Extendalodik in summa in flo ket Ezer hetuen forintra [JHb XXXV/18 Jósika Gábor végr.]. 1849: Hordottak el két ezer cserefa karokat [Héjasfva NK; CsZ].

II. -n hr-os formában hsz-szerűen; ca adverb cu sufix adverbial -n; adverbialartig mit der Adverbialendung -n: kétezeren două mii; zu zweitausend. 1629: Hallotta(m) aztis etteöl az Andrastol hogy ... meg emlitik cotett, ha ket ezeren laknanakis it mind az egezz varasnak hirivel leszen^a [Mv; MvLt 290. 156a. — ^aTi. az, hogy baltát fog az urára]. 1737: Egi darab údö mulva jötték két ezeren, aztis gloriose viz(sza) vertek ... , azután adjungálta uyolag kétezer magátt [Abosfva KK; Ks 99 Bálintit György lev.].

kétezeredmagával (cam) două mii de persoane împreună cu el; zu zweitausende(en). 1611: Az fejedelem, Báthory Gábor szaladott Szebenbe mintegy kétezered magával | 13 Augusti. Jöve Szénási Mátyás vagy kétezered magával segítségére Báthory Gábornak [kv; KvE 143 SB]. 1658/1799: Stéphán vajda Moldvában béménvén két ezered magával fele magyar fele másféle nép [Mv; EM XVIII, 451].

kétfejű szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ sas a. kétfejűsasos gyertyatartó-dísz; vultur cu două capete ca ornament de sfeșnic; Leuchter mit Doppeladlerschmuck. 1637/1639: Egi Eöreghe fel fügezteo rez giortjartarto, kett rend cseokkal, meljnek az teteien egi kett feiu sás, sok apro rez madarakkal, az hozzá ualo vas lanczocsjka is Jelen uagion aestim(áltuk) f. 20 [Kv; RDL I. 111]. — b. Habsburg uralkodóház címersasos jelképe; vulturul cu două capete ca blazon al Casei de Habsburg; mit Doppeladler-Wappenschmuck des Herrscherhauses der Habsburger. 1768: Sándor Ötsém ma holnap Betsi

Ember lészen a' mint nékem írja, melyen én nagyon örvendek hogy szerentséje lészen a' két fejű sos Felsőnek Lako helyét nem maga költségén meg látni, 's edes Anyám Aszony se szomorodjék meg rajta, mert az Isten megint szerentsésen viszsza hozzá [DobLev. II/387]. 1823: Egy bór sapka két fejű sas róz sildel [Nsz; i.h. V/1080. 2b]. — c. a Habsburg kétfejű cimersas mint az osztrák uralom jelképe; vulturul cu două capete ca simbol al casei de Habsburg; das habsburgische Doppeladlerwappen als Symbol der österreichischen Herrschaft. 1848: a grókok és bárók pazsurát kapnak Urbántól, azaz sauvegardit levelet, hogy senki se merje bántani, mivel alkalmasint nem ellenzői a kétfejű sasnak [Kv; RevRTr III, 206 Czetz őrnagy a honvédelmi bizottmányhoz].

kétfejű-sasos kétfejű sassal (az osztrák uralkodóház cimersásával) díszített; ornat cu vultur cu două capete (szimból al Casei de Habsburg); mit dem Doppeladler (Wappenadler des österreichischen Herrscherhauses) geschmückt. XIX. sz. eleje: Egy aranyozott kétfejűsasas Loding [BK Inv.].

kétfelé 1. két irányba; în două direcții; nach zwei Richtungen. 1588: Fejervary Iosa vallia Latam Az Bologdy Farkas Mustoha fiat Mod Andrast hogy Nappal ket fele tekinte az Azzony Aytain beleől, Az eleőt penig mikor ben volt Az legheny, sokzor leot ky Estrasat Allany egy leany, Az legheny ket fele tekinte, Nitwa haggya az Aytot es el Mene [Kv; Tjk IV/1. 491]. 1592/1593: egyszeris Maszoris telnj kezdte ot az porond <e>s az dirik vizet ket fele Nyoma es keornywl kezdte folni a viz [Szásznyires SzD; Ks]. 1632: Azután is ugyan uram látta hogy ketten együtt voltak — Szabó Miklóssal Berkeszíné — s hogy eszekben vették, csak két felé futottak [Mv; MvLt 290. 79b-82b átírásban!]. 1727: a' Falu alsó végénél a' Porgolát kapun belől mindjárt két felé ágazó utnak feljövöleg [Széplak KK; EHA]. 1776: (A határ) ezen a Szélen nem megyen egyenesen az árkon le, mivel két felé tekereg az árok [Szalonna SzD; JHbK XLII/9]. 1829: ezen határ kö a' míg a' régi állásában volt olyan formálag mutatott kétfelé mutatott béis, leis [Csókfvá MT; TSb 24].

2. két oldalra, szét; în ambele părți; nach zwei Seiten, auseinander. 1572: Veres Marton betleny fy azt vallia . . . Teobenis zassok hwznj vonnj kezdy (!) gaspart . . . Casparis vag volt ketfele keoztek kardiawal [Kv; Tjk III/3. 25-6]. 1590: Valami barmoth latek hogy ieo uala az giepi (!) feli latom hogy az giepwn res uala ket feli hantak uala az Agath az giepiről [UszT]. 1631: hogy kapdos uala Balint Deak ket fele hat mi megh ragadok s be uonok az hazba(n) [Mv; MvLt 290. 243a]. 1789: Az Ablakon belol vas rudon függő két fele huzo Zöld szőr Materia Firhang Rft 3 [Mv; ConscrAp. 5]. 1799: Rajka Mihály rézte modra kétfelé ingadzo, szápara menésű [DLT nyomt.kl]. 1812: Megtámadták a Grofot, a' Groff magát védelmezte kétfelé tasztván két kezével mind kettejeiket [Héderfája KK; IB. Magyar János (19) grófi kertészlegény vall.].

Szk: ~ nyíló. a. mn 1621: varsoczi Lector pinczeyere fellwl Egj kett fele nyílo ajto fedelet io Eőreget d. 35 [Kv; Szám. 15b/IV. 25]. 1623: Kapw mellyeket es felső küzőbet igen zep Czýffrason teőlgj fabol czenaltas(n) zep bellet az vazy keczeres kaputt ket fele Nyilot gyalult

deszkabol [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1692: Vagyon it egy fel szeres üveg tarto pohar szek . . . ket fele nyílo ajtaja [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1736: Egy két felé nyílo Vasas Leveles Láda [Kv; RLt Somai Sándor és Sára oszt.lev.]. 1853: Egy kétfelé nyílo veres tiszafa asztal [Mv; TSb 4]. — b. fn 1702: Melly kapu(na)k a két felé nyílója ujjadon ujj fenyo deszkabol valo [O.brettye H; Born. XXIX. 4].

3. két részre, ketté; în două părți; entzwei, in zwei Teile. 1562: Akkoron szakada az ország kétfelé, mert némely tarta vala János királlyal, némely Ferdinandussal mindez napiglan [ETA I, 12 BS]. 1568: Matteus Nylas fassus est, hogy mikor az Eotues Tamas hazat my meg oztottuk . . . az keth attyafyw közöt ket fele merők [Kv; Tjk III/1. 215]. 1573: Paisos Istwan Azt vallia hogy veotte volt meg az Zemlie siteo az hazat Smelcer Istwantwl, es akkor keozzel ketfele zakazottak [Kv; Tjk III/3. 134]. 1583: Mindenek az haznak kwreoleotte valamý Eőreókseg volna ket feli ozzak [Légen/Szava K; JHbK XVII/17]. 1653: Megíráom oda fel az arianus vallás miképpen szakada kétfelé, és mint csirázék a szombatos-vallás belőlle [ETA I, 34 NSz]. 1738: 1 koppaszott Malat az kétfelé hasitva [M.bikal K; KLev.]. 1812: mindig áradások víz növések lévén már most annyira két felé vágta a két Berket, hogy a ki nem tudná, azt ítélné, hogy tám igen régtől fogva így lett légyen [Nagyak AF; Dob-Lev. IV/943. 28b-9a Puskás Vaszilic (50) jb vall.].

4. két csoportra; în două grupe; in zwei Gruppen. 1574: Margit nehay Sabesser leorinchne Azt vallia hogi egi vasarnap . . . latta hog zok Eotthwes Inassok Erkeznék oda vgrandozwa es ztkozodwa . . . Es ketfele zakadnak egy Resze az esptal Molna fele Indwl benne, Mas Resze az vthon Igenesen fely [Kv; Tjk III/3. 355]. 1657: Ez második dolgot értem . . . az Istennek csudálatos cselekedeti, mely által két ellenséget mi módon választott kétfelé [KemÖn. 176]. 1678: Aztis az Kőzdi Varsarhelyi Pap Mihály Lovajt be hajtak . . . s ket fele rekesztettek, egy reszet Desi Janosni a' másik reszet ugyan akkor a' Varmegyere Barra Istvanni rekesztettek [Kvh; Bogáts 6]. 1705: Ugyan olyan hír jött bé, hogy a kurucok ismét gyülekezniének Szamosújvár felé, és azt mondják, hogy kétfelé szakadtnak volna a németek [WIN I, 596-7].

5. két helyen/helyre; pe două locuri; an/nach zwei Stellen. 1577: a marha es a Jozag ket fele valo [KvAkKt Mss 343]. 1583: Janos Kowach . . . vallia Leg Elzeoben . . . lakek ez Ilona leany vramnal Gergel kowachnal, De Iarny kezdé Balas kowachhozis, kit hogy Azzoniom ezbe veon Gergel kowachne, Ereössen meg kwrwazza hogy eo Ne(m) zerethne az eo ketfele valo Iarasat [Kv; Tjk IV/1. 158]. 1621: kett fele kellett hordani mind keőuet, mezet seot három fele vgi mint Az scholaba(n) az Teomlőcznek megh Czinalasara, az Magiar Collaborator ablakatis akkor Czinaltuk [Kv; Szám. 15b/IV. 20]. 1640: Néháncor olyan dolog is eshetik, hogy valamely pastor két felé is igirkezett [SzO VI, 147 fej.]. — *Értsd: lelkipásztor]. 1657: az atyám azt felelte: Én kétfelé nem szolgálhatok [KemÖn. 128]. 1761: mikor a fa eszközeket Mester Uram praesentiajab(an) ket fele roknák, en tavol valék [Branyicska H; JHb XXXV/45. 9]. 1797: A két fele valo gazdaságot nem győzte, s' bé ment a Czárába^a [Szgy; HSzjP Zajzon Dániel (68) lovaskatoná vall.]. — *Értsd: a Havaselvér].

6. ~ *kap/kapdos* fűhöz-fához kap, kapkod; a încerca ceva în desperare; sich an jeden Strohalm klammern. 1600: Vgy kezd kett fele kapni, es penzt keresni, de hogy sohult ne(m) talalt, Chiki Miklost kezdte vntatni sok zowal [UszT 154/ Imreh Gyergy Feniedi zabad zekely vall.]. 1657: Bethlen István Budára menvén, azon az fejedelem is nem kevésse rezzene meg, és kezd kapni két-felē, s az embereket édesgetni [KemÖn. 171]. 1722: Már Ur(am) kglmek a' Continuu(m) educillumokrol mint gondolkodik, idején kel providealni, mert ha akkor kapdos az ember két felē, káros [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

7. ~ *sántikál* kétkulacsoskodik; a fi taler cu două fele, a se pune bine cu ambele părți; auf beiden Achseln tragen. 1659: Ha azért Kegyelmetek oly contumax embereket talál, kik ennek előte az hazának annak veszedelmével magokat opponálták és még most is két felē sántikálnak, ha az olyak akarnák is homágiumokat praestálni, Kegyelmetek fel ne vegye [EOE XII, 232-3 fej.]. 1816: miltoztassik Nagyságod magais a' dologba bele tekinteni: ne hogy jöendőben azt mondhasa valaki: hogy talám két felē Sántikáltam [Mv; Ks Miss.I id. Filep József lev.].

8. kb. külön; separat, în două locuri, despărțit; gesondert/trennt. 1657: Mert ennyi ideig ket fele leven, feleslegnekül elven az Egyhazi rend közöt az külső rendeknek botrankozására kezdet lenni^a [SzJk 84. — ^aA feleségétől elhagyott pap]. 1760: S jóllehet még Váraditól el nem választatott volt, mindazáltal, pápistává lévén az asszony, öszveesküdtek s együtt is laktak egy darabig. De annak utána kétféle csapta őket a püspök [RetE 105].

kétféle 1. két különböző-féle; de două feluri; zwei verschiedene. 1589/XVII. sz. eleje: Mind az egész két fele Cehbeli mestereket edgi tisztesseges Uacziorauat meg vendegellie [Kv; KőmCART. 10]. 1615: Ez ket fele adosagot el nem igazithattuk, miuel hogy az szalagokot mostan előnkben nem hozhattak es az Emberek az Város(n) nem voltak kiknel az Zalogok voltanak [Kv; RDL I. 96b]. 1763: a' két fele jövedelmetskéből inkább élhetne [Szökefva KK; BáLlt I.]. 1774: Világos az az Egész Város előtt, hogy feles két fele Militia lévén itten azokat egészen a' Czéh tartotta [Kv; MészCLev.]. 1794: A Pendues fructus két fele lévén az elsőhez számlál-tatik a fű, a másodikhoz tartozik a vetés, és szőlő [Kv; JHb XX/40. 30].

Szk: mind a ~. 1550: My the N lewelenek Engedwyn ... az napon oda Damosra gywlenk, es mynd a keet fele bizonsagot kiket mi elonkbe hozanak ewket erossen meg esketwyn meg kerdezők [MNy XXIV, 289-90]. 1725: Hát azt tudodé ... kit perlették a' Gános István ingó, és ingatlan javaiért ... ugy perlették mint a' kire bono, et quasi optimo jure mente(ne)k volna ált(al) mind a' két fele jók, tudniillik ház, szőlők, szántóföldek, retek, argenteriak, fejérmük, és egjéb portékák ? [Ne; DobLev. I/113].

2. két különböző fajtájú, minőségű, árnyalatú; de două soiuri/feluri; zweierlei Art/Qualität. 1577: senky ket fele bort egy czeger alat egymás vta(n) ne merezzel-lie(n) ky korchiomalny awagy az lo vta(n) hitwa(n)t merny az bornak veztesse Alat [Kv; TanJk V/3. 144a]. 1621: Ezen Czausznak az velle valokal egjut atta(m) ...

Egi mezzelj Vajat varoset ... borsot saffrant ket fele etekheoz [Kv; Szám. 15b/IX. 67]. 1681: Vduezült edes Atyámról ... két fele Jozzagocskám maradat [BáLlt Balintith Sigmond nyil.]. 1736: Abban az időben^a kétféle skarlát posztó volt, velenczei skarlát, annak tizenhat forintot adták singit, csak úri emberek viseltek olyanból köntöst, az másik török gránát volt, négy forintot volt singe ... ilyet viseltek fő emberek, nemes emberek [Met-Tr 351. — ^aA fejedelemtörk végén].

3. két (különböző) ágról/nemzetségből való; din două neamuri diferite; von zweierlei Zweigen/Geschlechtern abstammend. 1580: ha ket fele harmadot kel ky zakasztany tehagy az elseo Anyay harmadot ky tuggyak Annak Akinek illik. Ez vtan az massodyk harmadot vgy aggyak ky azoknak kiknek competal, vegezetre vgy ozol meg az ket rez azok keozt a kiket illet [Kv; TanJk V/3. 227b]. 1724: it Gelenczen két fele For-sok voltak ... egy része innét el származot, más része it meg holt [BetLt 6 Márkos Péter (60) pp vall.].

4. két (külön) házasságból származó/született; nás-cuți din două căsătorii (diferite); aus zweierlei Ehen stammend/geboren. 1573: Keomyes Leorinchne es Nerges Ianosne Azt valliak hagi az halalba^a holt volt Meg Kalmar Imre ... aztalos leorinch lamborokat gywteot uolt es Minden Marhaiat ewstmyvet is az Eomagaet fely Iratta Mind eorekseget, Azvtan az felesegyitis mind ewst Marhaiatis kyleon hagi az ket fele gyermekek Reszeket ky Intezek Belole [Kv; TJk III/3. 195. — ^aA dög-halálban, azaz pestisben].

5. ~ *módon* kétféleképpen; în două feluri; auf zweierlei Art/zweifache Weise. 1826: az Allperes Özvegy ... elégedjék meg a két fele módon is vidualis intertentiojában offeraltakkal ... atyafiságosan jovasollyák a Fell peres Atyafiak [Ne; DobLev. V/1114. 11a].

kétféle-eresztő szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ *hintó* elő s hátra lebecsátható fedelű hintó; caleașcă cu capotă care se deschide și în față și în spate; Kutsche mit nach vorne und hinten herabzulassendem Dach. 1720: Hintó vagon kettő I. Két fele eresztő Cseza forma veres Posztóval borított egész apparatussal, 2dik Közönséges Cseza Zöld Posztóval borított egész apparatussal [Szurdok SzD; JHbK XXVI/12].

kétféle-eresztős szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ *hintó* elő s hátra lebecsátható fedelű hintó; caleașcă cu capotă care se deschide și în față și în spate; Kutsche mit nach vorne und hinten herabzulassendem Dach. 1736: Az magyar hintó is kétféle vala, egyik kétféle eresztős, az drágább is volt, az második orsós. Az mely uraknak kétféle hintaja volt az kétféle eresztősön járt az úr, az orsósan az asszony | Az kétféle-eresztős hintónak az fájának az dereka felül vasban volt foglalva, az kin az hintó fedelit elé s hátra bocsátották, s kivált tavaszszal mikor szép hives idő volt kétféle eresztették, ugy ültek benne mintha fedele sem lett volna [MetTr 364].

kétféleképpen két különböző módon; în două feluri; auf zweierlei Art/zweifache Weise. 1621: Az Tatar keő-uetek erkezuen heten gazdalkotta(m) nekik ez sze-rént^a ... Sos halat attam nekik feozni ket fele képpe(n) feozni (igy!) Libr. 7 ... d 42 Chykott atta(m) kett fele

keppen feőzný d 12 [Kv; Szám. 15b/XI. 24. — ^aKöv. a részl.].

kétfeleségű I. mn bigámiában (két feleséggel) élő; bigam; in Bigamie lebend. 1677: A' mely Oláh pap igaz ok nélkül divortalna valakit, avagy ... két feleségű embert, vagy penig el-ragadott, s' nem penig rendesen meg-kért személyeket ... mind az ilyen Papokat ha az Esperetek meg nem büntetnék érdemek szerént, meg-értvén a' Tisztek, admoneallyák az Esperestet [AC 15].

II. fn két feleséget tartó férfi; bigam; zwei Gemahlinnen haltender Mann, Bigamist. 1593: egy Nemeti fiat Jstuant, hogi ket feleségw uolna fogtak megh d 4 [Kv; Szám. 5/XX. 172/7].

kétfeleségűség bigámia; bigamie; Bigamie. 1726: Contra Martinu(m) Nagi al(ias) Hajdu ... ut Inctu(m), opra Anuczával valo Paráznságaért, és két feleségűségért I negat utrumque Az Actorok ő k(g)(m)ek az Incus Nagi Marton es velle édgjút vádoltattott Olah Annucza ellen semmi világos paráznságot nem importálnak [Kv; Tjk XV/6. 77].

kétfelhajtású szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ lepedő ? 1788: Káv szín nyomtatásu és két felhajtásu felső Lapedő égy, hozzá valo vászon also Lapedő égy, vánkos haj 2 [Mv; TSb 47].

kétféle kétfelől; din ambele párti, si dintr-o parte și din cealaltă; von zwei Seiten (her). 1570: Thoroczkey Gergel Byzonsgy felperesse Kolb Myklos Alperes ellen, Vichey Janos elewth Errewl hogy eo hire nelkwl es az kétfely Zomzedia hire nelkwl Beochwltette ely hazat Kolb Myklos [Kv; Tjk III/2. 84].

kétfelől 1. két irányból; din două direcții/părți; aus zwei Richtungen. 1614: Ráduly vajda igen megveré Székely Mojses^a Azmely harc után az Ráduly vajda hada kiszéled az országbá a Marosig, és Básta György is béballaga túl Szakmár felől: kétfelől bélepék széllel az szegény Erdélyt [BTN² 54. — ^a1603-ban]. 1631: Az legieniek is ket felől oda menenek, kettej az kerten haga által s kettej az uczarol kerüle [Mv; MvLt 290. 239a]. 1657: az midőn az lövést kétfelől elkezdetem^a, az piros berek vagy németi híd felől hatalmas jól szolgálván bé az várban az golyóbis, de az hostát felől feljár vala [Kemőn. 197-8. — ^aSzatmár 1644. évi ostromakor]. 1704: innen^a kétfelől is gyalog német mene ki; egy trupp Hojja (!) felől való berek széliben orozkodának fel, azonban Monostor utcán is más trupp [Kv; KvE 291 SzF. — ^aKolozsvárról].

2. két oldalon/oldalról; pe ambele párti; auf/von zwei Seiten. 1579/1687 k.: Haszszu mál pataka mellett két felől égy hold föld kit a patak ketté hasított [Márkod MT; MMatr. 228]. 1589: Senky Addegh zeoleyebe mywest Ne vigien Amegh ket feleol a' zomzedy az eo zeoleyeketis megh zedik [Kv; TanJk I/1. 116]. 1592/1593: Altal iaro Rewis vala az zygetczkerewl akkor Dees fele, mert az viz ket feleol follla wala az zygetet akkor [Mikeháza SzD; Ks 35. V. 12]. 1629: latam az salabu Janos kertinel, hatt fa labu Janosnett Aba mentes kett felől kopaz homloko iffiu legeni az magok szeouenie teouebe le nio(m)ta vala [Mv; MvLt 290. 32b]. 1699: Ezen njari

haz ... Pitvarab(an) két felől lévén fel járo jo Gradi-csok karfaival es deszkazattyaival edgyütt [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1744: A Csűrnek két felől két odra [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. 1793: Tisztarto Uramat le vonata fejet labát meg nyomata ... Fülep Peter es Kirila Nyitza nevű Jobbágyait melleje két felől két pátzával alitta es megvereté masodiksoriz [Marossztygyörgy MT; Ks 48. 67. 31].

Szk: mind a ~. 1656: ezen csűrös kertnek az közepin vagjon egy jo hoszu eoregh czűr ... boronakbol fel rott, mind az ket felől hoszan eleő mind az ket felől valo fiokjai haszonlo hoszak mint az csűr [Fog.; UF II. 168].

3. két részről; din două părți; von zwei Seiten (her). 1542: en wg erthem az my porkolabynkthol az wraynkthol, hog azon ewk meg eskewtthek, hog ha kewol walo ellensege lenne az haznak, ewk kethfelol walo ellensagre nem wyselnenek gondoth hanem chak az kewlswere [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Janoshoz Poson m. ispánjához, Fog. vára urához]. 1599: Eotweos Fils-tich Leorincz ... vallja Enys Jelen voltam az Adam Annos es Beek Peter keozeot valo zamvetesben ... regestumis extal, mely regestum a my keppen megh vagion Jrattatwan eok mind az ket feleol c(on)sentialtanak annak [Kv; Tjk VI/1. 346]. 1652: Varfialua(n) lako Palphi Andras Nemes szemeli (:32): ... fatetur sic ... keősz bírákok (!) leuen ... az mit akkor mi eleonkb(en) attanak ket felül aszt igazítottuk [Asz; Borb. I]. 1726: mellettem két felől lévő örökségek mint hogy Fundusok az consequentia ez lehetne, hogy az én kertemis Fundus [Kv; Pk 6].

4. két helyről; din două locuri; von zwei Stellen (her). 1673: nekem kétfelől egy nyomon írják, az német ismét kiindult az quartélyokbul [TML VI, 442 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1823-1830: ebédjeiket gróf Bethlen Imre szállására hordattatták és ott együtt ebédeltének, jöllehet kétfelől volt a kosztjok fogadva [FogE 209].

kétfenekű cu două funduri; mit doppeltem Boden. XIX. sz. eleje: egy két fenekű Bódólló [Bh; Kócsi lev.].

kétfélas kétrekeszes; cu două despărțituri; zweifächerig. 1752: Az Nagy familia holmi fa edenyeket osztattak fel eszerint I^{mo} Nagy Sigmond U(rnak), egy Nagy Susek ket fias [Göc SzD; Borb. I].

kétfióknyi két szénaboglyácskányi; de două căpițe; zwei Heuschöberchen (viel). 1823: a rajta termett két fioknyi szenat el is vitte [Dés; DLT].

kétfiókos kétrekeszes; cu două despărțituri; mit zwei Verschlägen. 1681: Vagyon eze(n) Malomb(an) ... Vám buza Tarto, öreg, fedeles, ket fiokos, szűszek, Lakkattyaval Nro I [Vh; VhU 574-5].

kétfiókú 1. kétrekeszes; cu două despărțituri; mit zwei Verschlägen. 1699: Egy nagy öreg ket reszben szakasztott, ket fioku csűr [Szentdemeter U; LLt].

2. kétfiókos; cu două sertare; mit zwei Schubläden. 1837: Kolosvárt égy két Fioku Mahoni almariumok 4 darab [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 28] | Egy hitván két felé nyilo fenyő fa két fioku fejár Almarium [uo.; Ks 73/55]. 1849: Vagyon egy két fioku veres Stelazsi oltska [Somkerék SzD; i.h.].

kétfligelő kétszárnýú; cu două aripi/canaturi; zwei-flügelig. 1832: Ablakja^a 3 kétfelé nyíló — az Istálló felől való két fligelő, 8 ónba foglalt Táblákkal [Sáromberke MT; Tsb 26. — ^aA házé].

kétfogantójú kétfülű; cu două toarte; mit zwei Griffen, zweihenkelig. 1656: Egy, Ket fogantoju eoreg Rez wst ... Egy Ket fogantoju rez palatsinta suteó [Doboka; Mk Inv.16].

kétfokú két lépcsőfokú, rég kétgrádcicos; cu două trepte; mit zwei Stiegen/Stufen. 1694: Jnnét is vissza téven és a' meg irt ket fogú (!) graditson ... menván ... a' pincze felett való házak pitvarara szolgáló Ajtoig [Borberek AF; Bfr Néhaj ifj. Bálpataki János kúrialeir.].

kétfontos I. *mn* de doi pfunzi; zweipfündig. 1632: 5-dik egy hozzu sebes tarazk nioicz masas ket fontos ... 6-dik sebes tarazk nyolcz masas kett fontos [Fog.; UF I, 133]. 1673: Vagjon ... agjuhoz valo goljabis e' szerént ... Két fontos goljabis 3546^a [UF II, 538. — ^aFelsböl kiemelve].

II. *fn* két fontot nyomó mérlegrúly; greutate de doi pfunzi; zweipfündiges Gewicht. 1849: Rész kompona egy két fontos és egy fontosal [Görgény MT; Born. G. XXIVd].

kétforintos I. két forintot érő; (cu o valoare) de doi forinți; zwei Forint/Gulden wert. 1643 k./1687 k.: egy ón kanna kétforintos [Ikland MT; MMatr. 271].

2. két forint árú; care costă doi forinți; im Preis von zwei Forint/Gulden. 1705: A gyermeke tartását fogadták karácsonyig hat véka búzáért, egy kétforintos száz saruért [WIN I, 537].

3. két forint névértékű; cu valoare nominală de doi forinți; im Nennwert von zwei Forint/Gulden. 1823-1830: Itt^a ami császári kevés aprópénzünk volt, felcseréltük saxoni pénzzel, csak a kétforintos tallért és huszast nem, mert azokat egész Németország szereti [FogE 181. — ^aA szászországi Höllendorfban].

kétforma kétféle; de două feluri; zweierlei. 1678: kétforma supplicatiót is írtam az országnak [TML VIII, 73-4 Teleki Mihály lev.].

kétfülű I. két fogantyús; cu două toarte; zweihenkelig. 1679: Üvegh selleg, két két fülű nro 3 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 105, 123]. 1826: Egy drotos fazék két fülű [Szentdemeter U; Told. 41].

Szk: ~ *abarló*. 1679: Égetett, két fülű abarló nro 1 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 28]. 1795: Egy két fülű Abárló Hf 2 [Mv; MvLev. Szabó Mózes hagy. 3] * ~ *bokálycsésze*. 1754: Borsárol^a visznek ... Maros Sz: Királyra Bokájt fedest és fedél nélkül nro 10

Kétfülű bokaly Tsészet nro 1 [Told. 53. — ^aK] * ~ *cseber*. 1652: Egy eoreg kétfülű cseber s egy kissebb ... Vagyon ez Pitvarban három két fülű Cseber [Görgény MT; Törzs]. 1824: benn a' Pinczébe ... egy 3om vedres két fülű tiszta cseber [Erdőszengyel MT; Tsb 43] * ~ *csebrecke*. 1747: két fülű Csebrecke [Aranykút K; Ks 73/55] * ~ *csésze*. 1637: egy Ezüst ket fyleo csésze nyo(m) p. 39 f. 12 d. 87 [Kv; RDL I. 24]. 1818: Egy két Fülű Csésze, és három Porgolok [Mv; MvLev.] * ~

csészecske. 1793: egy retzés szélű 2 fülű fedeletlen csezske [TL Conscr] * ~ *edény*. 1789: Rob Sambua egy két fülű zöld mázos edénybe cir(citer) 20. Fontyi (!) [Mv; ConscrAp. 6] * ~ *fazék*. 1746: Három nagy két-fülű fazék [Vargyas U; DanielAd. 260]. 1761: Konyhára valo mázas nagj két fülű fazék Nro 27 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 27] * ~ *földfazék*. 1679: Öregh, két fülű, föld fazék nro 1 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 28]. 1681: Két fülű Öregh föld fazék Nro 1 [Vh; VhU 530] * ~ *holicsi findza*. 1788: Zöld torkáju két fülű Hollitsi Fintsia 1. pár [Mv; Tsb 47 gr. Rhédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata hagy.] * ~ *kalamárisláda*. 1805: Egy Két Fülű Kalamáris Láda [Szamosfva K; BLt 9] * ~ *kártya*. 1767: Két fülű kártya Hat kád [Marossztkirály MT; Berz. 5. 38. P. 2] * ~ *kondér*. 1756: hoszsuko ket fülű tornyos fedelű konder [MNY XXXVIII, 206] * ~ *kristálycsésze*. 1769: Két fülű, kek kristály Csésze nro 1 | Fejér Kristály Két fülű öreg Cse-sze nro 14 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 24] * ~ *mozsár*. 1761: Közép rend két fülű réz törőju Mosár Nro 1 [Vessződ NK; JHb XXIII/3. 26] * ~ *nádmézes ezüst skatulya*. 1792: Kétfülű Nadmezes ezüst Skatulya [Kv; SLt 17] * ~ *parasztüveg*. 1747: találtunk Két fülű nagy száju paraszt üveget [Szpring AF; JHb XXV/88. 3] * ~ *részfazék*. 1600: Veottem az ház szwksegére egy eoregh kondert, ket fwleó Rez fazakat, miért hogy a' nélkwl ne(m) lehttnwk az Takaráson f 2 d 50 [Kv; Szám. 9/XII. 65 Igyártó Simon isp. m. kezével]. 1637/1639: Kett filw Eöregh Rez fazek az fenekiről az uas abronczj le teoreott, lyukas [Kv; RDL I. 111]. 1664: Ket filu eoreg Rez fazek Nro 1 [Dés; Hr 2/23]. 1675: égi ket főlü resz fazek [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1677: egy két fülű réz fazék [uo.; i.h.] * ~ *rézmedence*. 1788: Nádméz főző két fülű réz medentze, és ehez valo kitsin Fuvocsa [Mv; Tsb 47] * ~ *réz üstöcske*. 1789: Egy két fülű réz Üstetske Rf — xr 6 [Mv; ConscrAp. 6] * ~ *sárgaréz-üst*. 1789: Egy két fülű sárga réz üst Rf 4 [Mv; i.h. 22] * ~ *üveg*. 1692: ket fülű üvegh no. 8 [Mezőbodon TA; BK Inv. 10] * ~ *üvegcsésze*. 1681: kis két fülű üvegh csésze 6 [Vh; VhU 540] * ~ *vanna*. 1679: Vaj tarto két fülű vanna nro 18 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 9] * ~ *vas*. 1787: A Kasza vasaknak masája Fl. h. Kilencz M. forintokkal, a subüliseknek pedig ugy mint a szánto és két fülű vasaknak, és a finum regel attzelnakis masaja ... Fl. h. 10 Tiz Mforintokkal ... fizettessek ki [Torockó; TL. Ev. 9/25] * ~ *veszűkosár*. 1679: Czipo hordo, ket fülű veszű kosár nro 1 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 14] * ~ *vízfordó-cseber*. 1761: Tölgy Fabol Csinált avadag két Fülű viz hordo Cseber [Kémend H; JHb XXXV/39. 33].

2. ? kéttollú; cu floare pe ambele părți; zweibärtig. 1841: két fülű sima kolcs [HSzj kulcs-vas al.].

kétgyermekes cu doi copii; zwei Kinder habend. 1843: Koroj Szimion kerpenyesi falusbíró ... kétgyermekes | Kriznyik Todor bucsun-pojényi közlakos házas, kétgyermekes [VKp 90, 105].

kéthajtású két hajtásnyi széles; cu indoitură dublă; zwei Falten breit. 1776: Egy fejer Lengyel varásu, ket hajtásu lepedő ... Egy más fejer Lengyel varásu ket hajtásu lepedő két parna hajával [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor kelt.].

kétharmad 1. kétharmadnyi; de două treimi; zweidrittel. 1835: A sokaság két harmad része mind maszkara volt [Kv; JHB 35 Kisdobai Bán Mihály Kállay Leo-hoz].

2. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivă; substantivisch gebraucht: kétharmad-rész; două treimi; Zweidrittel. 1855: jollehet az ovári ipam féle közös telekbe mint férjnek két harmadam lenne, 's mégis onnan még 838-ban el üldöztem az hűtlen nóm, 's pártossai által [Kv; Végr.]. 1863: A külmagyar utzai házak és telkek nóm hozománya lévén, a menyiben nékem abban két harmadam van, tehát az egész két telket telyes tulajdoni és szabad rendelkezési joggal hagyom Nöm Konnerth Ersébethnek [Kv; i.h.].

két-három 1. néhány; cîțiva, cîteva; einige. 1632: No-ha k(ne)k ualazt irattam mind az által ket harom szoual magamis ez reouid irasochkammal akaram két biztatni keöztunk ualo bekeseges alkalom es eggiesegh feleöl [Kv; Ks 41. D. 20 Lud. Bornemissza lev.]. 1698: (Az asszony) oily dagályos, hogy ha az Urára megh haragudt, két három hétigh sem szollott [SzJk 310]. 1756: hallottam a' Cséplőktől egykor beszélni, hogy sokszor a buzát fel szorva ' Csürben két három napokig tartotta Tisztarto Uram [Galac BN; WLt Oltyán Nikuláj (45) zs vall.]. 1758: Grof Toldalagi János Ur két három embert hajat ki azak arattják s hordgiak a Buzát [Haraszt-kerék MT; Ks 18. XC. 11]. 1767: imit amot az tisztásán két három borozdát fel szaggattatott igen hibáson s helyen helyen buza szemét is láttunk szellyel az bokorban s szántásban [Hidvég Hsz; Eszt-Mk]. 1810: Kántor Iosefné megis ivutt ket három pohárral [Adorján MT; Born. G. XIV. 1 Pap Gyorgye (36) vall.]. 1840: Kotsisomat Lovaimmal ki küldtettem tul a' Vizre az ugy nevezett horgos Tora, hogy ottan vagy két három kéve kákát vágjon számomra Szöllő kötni [Dés; DLt 921].

Szk: ~ *rendbeli*. 1749: ha továbbad két három rendbeli jég menések találnak Lenni; ... lehetetlen szakadástol meg maradjon^a [O.-csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev. — ^aA malomgát]. 1801: A Mészés ... még az ujj vágásában is hol szereti két három rendbeli Morhát meg hízal rajta [Koronka MT; Told. 10 András Vaszilly (38) zs vall.]. * ~ *renden*. 1729: étető italt is adott be nem csak egy renden hanem két-három renden is [Kovácsna Hsz; HSzjP]. * ~ *úttal*. 1774: el hivattak idősb Déák István Uramot, a mint ara emlékezem két három úttal is [Ilencfva MT; DLev. 1. I. B. 3]. 1794: ket három úttalis kénserittik a hitre [Martonos Hsz; Pf].

2. kétfő vagy három; doi sau trei; zwei od. drei. 1682: ha tobször ilyen színű vetekben deprehendaltatik (: ket három hiteles tanu által megh bizonyosodik :) megh hallyon erette [Dés; Jk]. 1728: azon Sorbánok nem dolgoznak még is minden holnapban két három jo lovakon hantassak magokat [Altörja Hsz; HSzjP Bokor Péter (40) jb vall.]. 1734: az Urfiak gyakran invitaltak ebédelni két, három becsületes Déákat [Kv; TKI Joan Nemethi (46) tricesimae controlor vall.]. 1775/1781: Bárány dézma minden esztendőben egyik egyik részre bé ment a míg Juhaink voltak, két három, bárány [Bokonya H; JHB LXXI/3. 412].

két-háromfüles két v. háromfülű; cu două sau trei toarte; zwei- od. dreihenkelig. 1662: Láthatni vala^a ivo-

lyákat, rosmárinokat mellyek nagyobb részből nagy öreg, vastag két-háromfüles földedényekben volnának ... beültetve és megnevelve [SKr 261-2. — ^aLichtenstein herceg csehországi kastélya körül].

két-háromszáz două-trei sute; zwei bis dreihundert. 1781/1799: A' Groff Ur ő Nagysága ... három három Márjással ki akar bennünkő (!) fizetni, noha némelyikünk tsak egy Retét két három száz forintokbanis zálogosított [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 361].

két-háromszori kétszeri-háromszori; de două-trei ori; zwei bis dreifach. 1834: Az olyan Buza is, melyben 2 harmad rész Buza, két háromszori vetés után nagyon el rosododik úgy hogy ha Buzát nem elegyít közibe utob tsak imit amat marad benne Buza [Sajókeresztúr SzD; Born. F. Ilg Benő József számadó nyil.].

két-háromujjnyi de două-trei degete; zwei bis drei Finger (hoch). 1823-1830: ezen fészű nem szélesebb egy elő arasznál a teteje is két-három ujjnyi magas [FogE 68].

kéthetes két hétig tartó; de două săptămîni; zwei Wochen dauernd, zweeköchig. 1677: Sohul ez birodalomban, mások injuriájával, tíz, tizenkét napos, két 's három hetes szolgálatu szabadságra senki embereket ne gyűjtson [AC 227].

kétheti 1. két hétre szóló/való; pe două săptămîni; zweeköchig. 1655: Ha valamely Legény Vrást s Asszonyát meg nem bétsülvén illetlenül bátor az Asszonyával kötődnéki büntet(ése) két heti bér [Kv; ACart. 12]. 1665/1754: Ha valamely Legény vra s asszonya akarattya elle(n) a' házat s házatját dohánnyal büszhőszti ... ezért büntetése két heti bér | Ha ki pedig a' B. Tarsaság üveg buzogányát el-töri, büntetése léssen egy Tallér. Akár végyen mást helyette, s adjon két heti bért [Kv; i.h. 15, 17].

2. két hétig tartó; de două săptămîni; zwei Wochen dauernd. 1754: (A) Jobbágyoknak ezen Specifíált Taxához accedálnak ezek: ugy mint két Hétí Kaszálás, Gabonátskából való Dézma adás, bizonyos Számu Kászu Szurok [M. gyerőmonostor K; Told. 12/40]. 1756 k.: Egy ember(ne)k nem szabad harmintz vas számnál többet tartani, és harmintz vasat két heti circulusban csinálhat [Torockó; TLev. 9/9]. 1770: én Gábris Flora reménkedtem hogi az Apamrol maradott örökségemet ne vegje el töllem megis hagita mivel magam kértem magamtól Taxára, az Taxa mellett pedig ígertem két Hétí Kapálást [Szélszeg Sz; BK]. 1842: Reggeli 3 orakor Sándor két Hétí forro betegség után meg halálodzott [Bereck Hsz; HSzjP].

3. kéthetes; (in virstă) de două săptămîni; zwei Wochen alt. 1705: Az Teleki Sándor uram kétheti fiacskája is az éjszaka meghalt, minckutánna egynéhány napok alatt a nyavalya szüntelen törte volna [EMLt].

? **kétheti** kétheti; de două săptămîni; zwei Wochen alt. 1723: Bizonyoson tudom hogy Luka Vaszilz Néma-sági (!) ur(am) a tömlőczre küldvén Abafájára^a it a feleségit két hetű gyermekágából fel bolygatván mint verte hurcolta nem láttam, de másuvá kötve vitte s ott lán-

czozza tartotta [Hodák MT; VGy. — ^aMT. ^bLehet a két-heti v. a nyj kéthetűs szó merő elírása is].

kétheverdű két keresztpántos; cu două benzi transverse; mit zwei Querbrettern. 1825: Egy két hevederű ajtónak gyalulatlan deszkából lett összevegyezéseert 15 x [Dés; DLt 3].

kétholdnyi két holdas; de două iugăre; zwei Joch/Morgen groß. 1745: A Kádas tonál edgy rétetske két holdnyi [Ne; Incz.].

kéthónapi 1. kéthónapos; (în vîrstă) de două luni; zwei Monate alt. 1730: Ambrus Mihály ennek Eöcze Márton kinek fia két holdnap János [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4].

2. két hónapig tartó; de două luni; zwei Monate dauernd/monatig. 1704: Ma, gróf Székely Ádámné Bánffy Anna Asszony . . . 18 esztendő korában esztendő és kéthónapi házas korában . . . lelkét teremő Istenének szép csendesen megadá [WIN I, 61].

kéthónapos két hónapnyi idő; (în vîrstă) de două luni; zwei Monate alt. 1811: két hónapos esmét fekete szőrű, vékonyon lámpásos homloku nőtény Csitko [DLt 723 nyomt.kl]. 1842: Jáné Mária tölled terübe esvén . . . Mikor a' gyermek benne két holdnapus volt, — mondotta hogy ő terübe lenne [Dés; DLt 85. 7]. 1853: halt meg Monai Jozsef 2 holdnapos gyermek gyomor görcsben [Dés; RHAK48].

? **kéthónapú** kéthónapos; (în vîrstă) de două luni; zwei Monate alt. 1720 k.: Fülep György^a Gyurka 4 Iztok két holdnapu^b [Szásznýires SzD; Ks 40. XXVIIIc. 12. — ^aUtána két fia. ^bTollvétség is lehet kétholpus h.].

kéthuszasos két huszas áru; care are ca preț de două ori douăzeci; im Preis von zwei Zwanzigern. 1819: Mindenkor Kortsmátol hozatott bort fél Kupát Délre, és Estvére, a két huszasosbol [Kv; Pk 2].

kétistenű két istenben hívő; care crede în două divinități; an zwei Götter glaubend. 1726: Nagy János Kis Anna, Paris János Uram házastársa fossa . . . Egjebet nem tudok mondani ha nem egyben háborodván velem Molnár Mihályné illy bestelen szokot vetett szememre mondván te is olly két Istenű Papista kutya vagy mint Urad [Nagyenyed; Ks 90].

két kapszolás két fedelű; cu capac dublu; mit Doppeldeckel. 1801: Edgy Zseb beli ezüst ora két kapszolás [Mv; MvLev. Tobiás Antal hagy. 1].

két karú cu două brațe; zweiarmig. 1789: Két karju töltött bőrs egyecs Szek [Mihályfva NK; JHb XLVI/2.]. 1801: két karju Pad 4 Labakon allo [Vargyas U; CsS].

két képpen 1. kétféleképpen; în două feluri; auf zwei-fache Weise. 1619: két képpen írtam volt: levelemnek de-rekábá csak ambigue, postscriptában világosabban [BTN² 291]. 1636: Szóval avagy beszéddel-is az Isten két képpen szokott az emberekot ditsőitetni; Avagy tsak az ő közönseges szavok járása szerint; Avagy pedig

. . . versel és ének szóval [ÖGr 7]. 1683: kett keppen dif-famalt engemet [Dés; Jk]. XVIII. sz. eleje: az ember is két keppen Szokot meg ficzomodni a fejeben és a boká-jáb(an) [JHb 17/20 lótarási ut.]. — L. még KemÖn. 84; WIN I, 248, 460.

2. másképpen, megmásítva; altfel, denaturat; anders. 1659: Kegyelmed az Istenért elő ne hozza Pekriné asszonyomnak^a, mert bizony kétképpen leszen az kegyelmed szavainak behozása és nagyobb búsulásunk leszen mindkettőnknek [TML I, 413 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz. — ^aEgy előző beszélgetést]. 1705: Zilahi uramnak is kétképpen mondván az úr szavait, igen meg-szomorodott rajta [WIN I, 418]. 1773: A múlt esztendő-ben, márciusban halván meg a felesége, minthogy soká-ig feküdt, s nehéz beteg volt, sokat zsémbelt. A szegény bátyám valami panaszoikodó szót talált, hihető, ejteni, melyet egy Sebest Mihályné nevű asszony, ki is atyja fia volt az asszonyinak, kétképpen beadván a szegény bátyámat, minden testamentumát, melyben mindenét az urának testálta volt, revocálta, s magát Zilajra vitetvén, más testamentumot tett [RettE 311].

kétkerekű 1. két kereken járó; cu două roate/roți; zweiräd(e)rig. Szk: ~ ágyúcska. 1733: Egj kétkerekű kis ágyúcska [Haccesel H; JHb Jósika Zsigmond udvarhá-zában]. 1766: A Nagy ház hiján ~ két kerekű ágyútska nro 6 [Déva; Ks 76. IX. 16] * ~ erdőölő-taliga. 1791: Két kerekű erdőölő Talyiga egy, két veszsző vasal [Zágon Hsz; CsS] * ~ kocsi. 1823-1830: A kariol kétkerekű kocsi, féderen jár, egy ló két rúd közé vagon fogva . . . ha a kariol felfordul, mely könnyen megcsik, a ló is vele felfordul [FogE 251] * ~ szekér. 1774: A kétkerekű szekeret is akkor^a találták fel, melyet ma is a szegények húznak s nevezték Basta szekérnek [RettE 328. — ^aXVI-XVII.sz. fordulóján, a Basta-járás idején] * ~ taliga. 1727: attunk egj két kerekű fako taligát [Kv; Pk 6]. 1761: Vagon meg, két kerekű Talyiga [Kémend H; JHb XXXV/39. 32].

2. két keréssel forgó; cu două roți; sich auf zwei Rädern drehend. Szk: ~ lisztelő-malom. 1852: A Kecsed^a Patakan lévő két kerekű lisztelő malom [Tötör SzD; EHA. — ^aA Kecsedről (SzD) lefolyó] * ~ malom. 1591: Az Nadas patakan vagion egj ket kerekw Malom [Méra K; AggmLt A. 53]. 1789: A Bozi^a két kerekű Malom most ujtan epitetett [Branyicska H; JHb XXXV/65. — ^aA Bózon (H) levő] * ~ stomp. 1619: Keörpeniesen^a felliw bir vala . . . Bradi Janos ket kerekw Stompot [Abrudbánya; Törzs. Joh. Vargha (36) prov. vall. — ^aAF].

kétkésű szk-ban; în construcție; in Wortkonstruktion: ~ hüvely teață pentru două cuțite; Behälter/Scheide für zwei Messer. 1611: Egj kett késsű hwuelj twrkeses gieongies nio(m) m — p. 13 [Kv; RDL I. 88].

két-két 1. kettő-kettő; doi câte doi; je zwei. 1549: My-korth Ideye lezewn Elevzewr, Napyaban Egy saytoth . . . Annak vthana hogy Az Baran Ewregded lezen Nap-yaban keth keth saythoth kel chynalny [Fog.; NyIRK VI, 375-6 Daczó Máté Nádasdy Tamáshoz]. 1561: Az ceh mestereknek pedig az bochwbel mwnciakiokert ket ket penzek iarion . . . mynden forintbol [Kv; ÖCART.]. 1571: mindenik fél két két zemelh fogianak Jamboro-

kath es azok eleybe aggyák az dolgokoth [Mv; Bállt 79]. 1632: ha kinek diznaia, huzoneotre nem telik, mas ember diznaiaual uetik eözue, azon kiawl az mi megh marad kit kit penzel ualtiak fel [GridF; UC 14/38. 5]. 1681: Ha pedig ő Kégieme Araniat nem adhatna, Tehat egi egi Araniért két két Greczi Talert agion ő kme [Somlyó Cs; LLt Fasc. 120]. 1756: az Cseléd Házban Vagion paraszt fogas Kétkét vas széggel falba foglalva [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 21]. 1773: Adnak ... két két fias juhat taxában, a mellett a havasokért is külön taxálnak [Gysz; LLt Conscr.]. 1849: Ezen Tiszti szabában vagynak két két üveg alaklak hibátlanak [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

2. alkalmanként kettő-kettő; doi cite doi ocazional; gelegentlich je zwei. 1542: chak az keth keth forintalt kmed itt voltaba is Isten thwgia mint magunkath tart-hatthwk [Fog.; LevT I, 20 Olah Balas es Mottokny Lajos lev.]. 1593: Marta nitotta megh az pesselt három vittal, es ammenyzer megh nitotta, ket ket forintot veot ki beleolle [Kv; TJK V/1. 345-6]. 1670: Intertentiojara az meg irt Majorságok(na)k ez fél esztendő alatt Hordot-tak ki a kastélyból ... minden Hétre két két véka Ucsut [Balázsfa; UtI]. 1700: Az Halaszaknak ... Per Annum kett kett olto botskarak 2/2 Az Csikaszoknak ... Per Annum ket kett olto botskarak no 2/2 [Radnót KK; UtI]. 1738: Procurator Nstes Simon István ő kglme mikoronn Városunkra bé-jő, Ebedjére, Vacsorájára adas-son Hadnagi atyánkfia ő kglme két két ejtel bort [Dés; Jk 499b-500a]. 1784: én adtam Tekt. Henter János Vn-nak Tizenkét Esztendőben minden Esztendőben két két Szán nádat vágatlan [A.zsuk K; SLt XLVI. 7 Földvári Ferenc (56) j b ub vall.]. 1845: a Borsai Szolgáló Embe-rek közül kettő szolgat ökörrrel hetenként két két napot a Tenyeresek viszont hetenként két két napot [BetLt].

két-kétfülű egyenként kétfülű/fogantyús; cu două toarte (fiicare); je zweihenkelig. 1746: 4. Pár hosszszukó két két fülű éteknek valo Medencze [Nsz; Ks 40. XXVIIc].

két-kétheti egyenként kétheti; de cite două săptămini fiicare/pe persoană; je zweiwöchig. 1769: beteges és adóságokkal s más nyomorúságokkal terhelt tagjoknak ... istenes elősegéllésekre az ká(n)toros legények gaz-dájok kezek alól két-két heti munkára szoktak általtétet-ni [Dés; DFaz. 26-7].

két-kétnapi egyenként kétnapi; de cite două zile fiicare/pe persoană; je zweitägig. 1609: ket ket napi iaras feoldet forgtasauul ugarlas (!) megh zanczjon az attja-nak [Deményháza MT; Berz. XXXVIII/9. 15]. 1761: Ezen Jobbagyok a Veszsződi Udvarhoz szolgálatot ten-ni tartoznak ... magok erejekben marhával Nyár(ban)-is két két Napit, Cimborával pedig három napit [Isztina NK; JHbK LXVIII/1. 273]. 1797: Uszkát Mihály he-tenként két két napi Robottját pro Anno 797 redimálta 12 Rf [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. 1820: Mű, kiknek egyforma külső örökségeink vagynak, hetenként két két napi szolgálatot tészünk négy vagy két ökörrrel czim-borába, vagy pedig gyalogszerbe [Km; KmUlev. 1].

két-kétörös egyenként kétörös; cu cite o pereche de boi fiicare/pe persoană; mit je zwei Ochsen. 1726: Tize-

des Atyánkfiái magok Tizedgyekből rendellyenek két két ökrös szekereket [Dés; Jk].

két-kétpénzes egyenként két pénz ára; cu prețuri de două monede fiicare; je zum Preis von zwei Geldern. 1586: zegas kaljhak, ket ket penszesek 45 tesszen —/ 90 [Kv; Szám. 3/XXIV. 72]. 1587: Meg Vrunck Jeovetelj eleot giwteottwnk vala ket ket pensses keniereket volt f. 34 [Kv; i.h. 3/XXX.36 Seres István sp kezével].

két-kétvékás egyenként két vékás; de cite două banițe fiicare; (von) je zwei Eimer(n) (groß). 1824: a két kender föld a régi Conscriptioba két két vékásnak vagyan fel té-ve [Szásznyires SzD; Ks 79. 75].

kétkézeseber-rúd kétkézes cseber rúdja; bară de cărat ciubărul de două persoane; Stange eines Zweihandzuber. 1799: Egy pár két kéz Cseber rud [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

kétkéz-háló gyalogháló, húzóháló; năvod; Streich-netz. 1629: Vagion egi vj ket kez halo [Szentdemeter U; LLt]. 1687: Ket Kez Halo Nro 1 Varsa Halo Nro 1 [Csa-pó KK; Berz. 21/11]. — Vö. a *kétköz-háló* címszóval.

kétkézi szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ *dolog* fizikai munka; muncă fizică; manuelle/physische Arbeit. 1825: két kézi dologra tartozik minden zugolodás nélkül közülök meg jelenni [Bodor lev.] * ~ *munka* 'ua.; idem' 1752: Soha nem volt Vár-czán Páskuj igaz két kézi munkájával előszánto vető em-ber [Bikáca Sz; BfR Elek Miklós (56) j b vall.] | Én Vár-czán Páskujt igaz két kézi munkájával elő embernek tu-dom Lenni [Somos^a; BfR Mákszim Péter (44) zs vall. — ^aEltűnt település Szilágycseh táján].

kétkéz-pallos hóhérpallos; sabia/paloșul călăului; Henkerschwert. 1681: Szám tarto Ház Szobája Exe-cutiohoz valo két kéz pallos, hüvelyestől Nro 1 [Vh; VhU 521-2].

kétkézrúdú-cseber kétkéz rudas cseber; ciubăr cărat cu bară (purtată) de două persoane; Zweihandzuber mit Stange. 1823–1830: Szokták pedig ottan^a a kényesebbek gyalogkocsiba (portchais) hordoztatni magukat . . . Benne egy ülés vagon, az oldalain két felől két rúd. s mint a kétkéz rúdú csebert, úgy viszi két ember, kiket Trágereknek neveznek [FogE 241. — ^aGöttingában].

kétkézt két kézzel; cu două mâini; mit zwei Händen. 1761: Szoro Lapát, melyel két kez szornak 6 [Branyics-ka H; JHb XXXV/39. 22]. 1783: Mostoha Fiam ... en-gemet meg tamodván . . . kezében levő matsukájával kétkézt főben akarván útni az hátomat találta szande-kozván egészen halálomra [Mezőbánd MT; MbK XI. 67]. 1794: Két kézt megragadván a haját, a földhöz vág-ta [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt.].

kétkéz-verő kétkéz-kalapács, öregverő, pöröly; baros, ciocan de ajutor; Vor/Zuschlaghammer. 1679: Kovacs fuvoja tengelyestől nro 1 ... Két kéz verője nro 1. Fel kez verő nro 1 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 44].

kétkéz-verőkalapács öregverő, pöröly; baros, ciocan de ajutor; Vor/Zuschlaghammer. 1837: A' Kováts Mihelybe Eszközök ... két Kéz verő kalapács^a [Szentbenedek SzD; Ks 73/55. — ^aFels-ből kiemelve].

kétkontignációjú kétrészes/szintes; cu două niveluri; zweistöckig. 1744: Alsó Suk nevű faluban vagy on udvarház^a, melynek dél felé nyíló vassarkokon forgó, simán faragott kapufelekre épített, zsendellyel fedett, két contignatiójú galambbúg alatt gyalult fenyődeszkából csinált ajtó [A.zsuk K; ETF 108. 11. — ^aGr. Székely Ádám hagyatéki conscr.].

kétkontignációs kétemeletes; cu două etaje mit/von zwei Stockwerken. 1823-1830: Itten volt egy Reichers nevű gazdának két rendbeli háza, a város vége felől való kétcontignatiós ház, holott a földszínen s mind a két contignatióba diákok laktak, s volt egy konyha mellette a közönséges szolgálóháza; az első contignatióba volt az úrfinak három nappali s két éjjeli szobája, itt lakott a doktorral^a [FogE 224. — ^aGr. Bethlen Elek nevelőjével, Gyarmathi Sámuellel].

kétköblös két (kismagyar) holdnyi; (cam) de două po-goane; zwei (kleine ungarische) Morgen (groß). 1618: Az Pokkol allat egy két köblös zanto feöld [Kv; RDL I. 104 And. Junck kezével]. 1665: vagy on egy kétköblös szántóföldem az Borsó-földeknél [Kv; KvE 198 LJ]. 1716: Süket almasbali két köblös szántó föld [Kobátfva U; Pf]. 1730: két köbles, és Sovány helyen valo (sz) [Ne; DE 2]. 1758/1785: A Peresben két Köblös föld [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 277]. 1805: mentünk a' Búdosz Tóhoz azon Födhez mely Két Köblös [Csekelaka AF; EHA].

A köblös szót mint területmértéket CzF a 'hold' szóval értelmezi. Az ÉrtSz köblös al. az 'egy holdnyi' értelmezést adja. Az MTsz a Tsz-ra hivatkozva a köblös-föld értelmezéseként a 'félhold föld' jelentést iktatja be. Az ÉrtSz az 'egy katasztrális holdnyi' jel-sel számol; valószínűleg jobban megközelítene a valóságot e szótár, ha a 'kis- v. magyar holdnyi', azaz kb. 1200 □ ölj terjedelemmel számolna, hiszen CzF 'hold' értelmezése is alkalmazta erre a holdra vonatkozik. A SzamSz. szerint az egy köblös föld „akkor területű (szántóföld), melybe egy köből (4 véka) vetőmag kell”

kétköblösnyi két köből őrntartalmú; cu o capacitate de două găleji; von zwei Kübeln Rauminhalt. 1694: Vagyon Ket köblösnyi öreg Dagasztó Tekenő [Kóvár Szt; JHb Inv.].

A SzamSz köblös értelmezése: kb. 16 liter tartalmú, kétfülű szűretelő dzsua. Uo. a köből értelmezése: négy vékányi őrntérték, négy véka mennyiség. Az ÉrtSz a köből őrntérték értelmezéseket ezt iktatja be: Koronként és helyenként változó nagyságú őrntérték (kb. 62, 94, 125 l). Látnivaló azonban a SzamSz értelmezéséből, hogy a régiségben korunkig terjedő hatállyal ennek az őrntértéknek az őrntartalmú földrajzi szórtágában még változóbb lehetett. L. erre Bogdán, MMért.Mut.

kétköblösnyi kétköblös; de două găleji; zwei Kübel (groß). 1774: a' Véczei Határon . . . Sára János Uraság Jobbágának egy 16. vékás arotványos (!) földiből . . . ell vett egy darabot, mintegy két köbőlni férjét [Vécke U; LLt Vall. 181].

kétköví 1. két drágaköves; cu două pietre prețioase; mit zwei Edelsteinen. 1611: Egj kett keűeő gieőreő az egik Rűbint az másik smaragd nio(m) mas fel Ar(aniat) [Kv; RDL I. 88].

2. két malomköves; cu două pietre de mori; mit zwei Mùhlsteinen. Szk: ~ lisztelő-malom. 1748/1784: A Na-

rad (!) vizén Lévő két köví lisztelő Malam [Galambod MT; Told. 29]. 1796: Vagyon . . . egy két köví lisztelő Malmok [Verebes Cs; EHA]. 1864: van egy két és három köví lisztelő malma [Türe K; KHN 265] * ~ malom. 1661/1720: (Adott) az Szajka patakon edgy két köví fellyül csapo malmat [Dés; KGy]. 1687: az Soo Varadi^a felső határban epittetenek volt fel egy más erejével egj két köví kása törőjű Malmot [Sóváradi Bíró lev. — ^aMT]. 1688: Kétt köví malom fellyül csapo, annak kétt bél kerekei vas karikások [Csicsógyörgyfa SzD; BK]. 1731: Vagyon . . . Kász on Jakabfalvában a Kász on Víz en edgy fellyül Csapo két köví malom [Kász onjakabfva; BCs]. 1765: Tizen ött holnap és két hetek alatt lévén az meg irt Summa perceptuma négy köví malomból mely csak két köví malomrais kevés volna [Kóród KK; Ks 18] * ~ sóórló malom. 1817: Egy két köví So órló Malom [Mv; MvLev.] * ~ ványoló. 1778: Borsóvában^a két köví Ványolo Jo [Ks 65. 44. 13. — ^aCs].

kétköz-háló gyalogháló, húzóháló; năvod; Streich-netz. 1582: Imo etiam retibus imensi oribus ket kéöz halo vocatis (: idempto tamen rete maiori vulgo gyalom vocato :) pistare passint et valeant [Cege SzD; WassLt]. 1594: Az halaszhal ket keöz halo uagion No.1 [Balla Sz; UC 78/7. 22]. 1647: Egy ket keoz halo [M.királyfa KK; BK 48. 16]. 1669: Vagion az haznal egj két köz halo, Egj farczák halo [Királyhalm NK; 67. 46. 24a]. 1681/1741: Tulajdon magok asztalokra ha a' Somlyai Familiák ö Kgimek horogal vagy két köz hálóval kívánná(na)k a' To halából részletetni tartozza(na)k eléb vagy Lugosi Vram(na)k vagy gondviselőinek értékére és tuttokra adni, s ugy halaszatni [Szentbenedek AF; DobLev. I/28a]. 1771: A Tok felől pedig ö kegyelmek azt ígérék hogy az also Ton fellyül valo pusztá To ö kegyelmée legyen őrökön, a' kész Toban pedig maga asztalára, mind horroggal, mind két köz hálóval szabad légyen halaszatni [Fejér m.; i.h. II/428. 7a]. — Vö. a kétköz-háló címszóval.

E hálójárára és jel-ére nézve l. a NrLex. címszavát.

kétkupás rég kétejteles; (cu o capacitate) de două cupe; zwei Achtel (groß). Szk: ~ cilinder. 1832: Muskotáj ö Asszu Szöllő bír egy két kupás Czilinderbe [Sáromberke MT; TSb 26] * ~ fazék. 1836: Erre nézve a' Czéh által meg határozottatott, hogy az inasok midőn fel szabadulnak és legénnyé lesznek, készítsenek proba remekül a' láto mester jelen létében egy két kupás korszot, egy két kupás fazakat; egy két kupás tálat [Zilah; ZFaz. kupás lábas al.] * ~ korsó → ~ fazék * ~ tál → ~ fazék.

kétlábú I. mn két lábon álló; cu două picioare; auf zwei Füßen stehend, zweibeinig. 1621: Orelt Aztalos Janos Myelesa a schola Zwksegera Egj ket labu padot d. 10 . . . Egj 3 labu pad zeket d.14 [Kv; Szám. 15b/IV. 24]. 1622: Egj ket labo uas serpenieő beczwitek f — d. 25 [Kv; RDL I. 119].

II. fn két lábon járó élőlény; ember; om; Zweifüß-(!)er: Mensch. 1879: Vajon nem álom-é, hogy eszem, iszom, mint más kétlábú? [PLev. 65 Petelei István Jakab Ödönhöz].

kétlépcsőjű kétlépcsőfokos; cu două trepte; zweistufig. 1781: ezen házban, egy két léptsőjű gráditson mennek fel, egy kis Bólthajtásos Erkébe [Pálos NK; Hr].

kétlépésnyire két lépés távolságra; la doi paşi; auf zwei Schritt Entfernung. 1734: Az Controversias gyorsát az Anak el nem lopta nemis vitte tovább hanem circit(er) két lépésnyire aztis azért hogy a Sátor szegeleten leven a sátor sötétes volta miatt a világosan akarta meg nézni [Torda; TJKT I. 47].

kétlovú 1. kétlovas (két ló húzta/vonta); cu doi cai; zweispännig. Szk: ~ *batárd* batár (kétlovas, üveges, zárt hintó). 1846: Déváról Laposnyakra haza ment egy két lovu batárdba [Kv; Pk 7] * ~ *kocsi*. 1586: 20 Septemb az varos retire hogj meg giogwlok vala kwledeót biro Vram az zena latogatasra ket low kochin mentem ala — / 25 [Kv; Szám. 3/XXIV. 60]. * ~ *szán*. 1650: telb(en) egy Cziki embert talála az reten, az kit ket lovu szánával be vün Fejeregyszakra^a [KvAkKt Mss 340. — ^aNK] * ~ *szekér*. 1571: Jwlafty (!) Lazlo keresere, Adatot Byro vra(m) egy keett Low zekerett [Kv; Szám. 5/1. 69]. 1633: Zabo Andras oda bé ment volt Zekely foldire buzaert ket louo zekerén [Göc SzD; WassLt Ratony Anna Borbely István felesége (40) ns vall.].

2. cu/avind doi cai; zwei Pferde habend. 1597: egi ket low Embernek . . . d 32 [Kv; Szám. 7/III. 32]. 1621: Zaz Teglat veottwnk fl. 2. — Melliet kett louú Zekeressel hordattu(n)k fel az Czinterembe az Tegla Czürteol | Kellet ket louú Zekeressel főuent hordatnú(n)k [Kv; i.h. 15b/IV. 20].

kétlyukú 1. kétnyílásos; cu două orificii; mit zwei Öffnungen. 1677: Ki jöven immár az vas verő házból, vagnak deszka héjazat alatt kőből fel rakva két lyuku vas futato kemenczék no.2 [Madaras Cs; CsVh 51]. 1715: (A pinczében) két lyuku fa kása törő [Szentlászló TA; JHbK III/5].

2. kétületű/ülőkés; cu două locuri de şezut; zwei doppelsitzig. 1685: Ket lyuku arnyekszekre valo pad Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 8].

kétmáriásos kétmáriás névértékű; cu valoare nominală de doi mariaşi; im Nennwert von zwei Zwanzigern. 1824: 12 ~ tizenkét darab két máriásos Tallér [Dés; Újf. Újfalvi Samu hagy.].

kétmillió două milioane; zwei Millionen. 1662: miért nem szánta meg keresztyén magyar felekezetit, küldött volna a sokából bár csak kétmillió aranyat, megmaradtak volna a pohárok és kösöntyük is [SKr 465. Az 1657-beli szerencsétlen kimenetelű lengyelországi hadjárat után a II. Rákóczi Györggyel szemben megválasztott Barcsay Ákos felelete Rákóczi vádiratára].

kétnapi 1. két napig tartó; de două zile; zweitägig. 1653: Két Deakok az buza meresben jelen leven két nap alatt adtam Napszamot egiknek D. 25. Teszen két napi munkájok — fl. 1 [Kv; EM XLVIII. 364]. 1756: Rob Gligor nevű Jobbágy . . . irtott két napi szántásra való földet [Galac BN; WLt Marikutza Mátéh (40) jb vall.]. 1761: A Ki maga erején ekével ki mehettne, csak két napi szántás exigáltattnék attól [Szászveszód NK; JHbK LXVII/1. 227]. 1765: mikor Paszaroly Lapadátot Grék Kosztántin verte hogy választattam őket s közikben állottam huzot rajtam két Napi Tavaszi szántást 6 poltrát Eget borra, s 1 halat [Marosbogát TA; Mk V. V/97 Tabakár Juon (50) zs vall.].

2. két napnyi munkára való; care durează două zile; für zweitägige Arbeit. 1615/1687 k.: Kőkényesben vagon két napi járó föld [Kibéd MT; MMatr. 200]. 1632/1687 k.: Dajka Mihályné Kis Katha hagyott Templom számára a Középső átalban két napi járás földet [Backamadaras MT; i.h. 102]. 1693: Nagyob Mihály Balásnak adtak volt két napi Járás földet, az Kúrúc Lokán való kézi írotványáért annak az végiben adot volt az Falu Bartalis Jánosnak két napi járás Szántó Földet [Gyszm; CsÁlt Gysz I/1] | Poczoson (?) két napi járó föld [Korond U; EHA].

3. két napra fizetendő/járó; care se plăteşte pe două zile; für zweitägige Arbeit zukommend. 1829: Egy eskütnek a ki az ldegeny embereket az udvarb(an) egybe gyűjtette két napi Diurnumb(an) 30 xr [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod László tt szám.].

4. ~ *heti szolgálat* hetenként két-két napos szolgálat; serviciu de cite două zile pe săptămînă; wöchentlich zweitägiger Dienst. 1853: A' két napi héti szolgálaton kívül, melly vagy tenyeres vagy ökrös napszám volt, egyebet fizetteké? [Mv; Újf. 2 Soos Josef lev.].

kétnapos hetenként két-két napot szolgáló; care pres-tează cite două zile (de serviciu) săptămînă; wöchentlich zwei Tage dienend. 1726: Székely János és Terebesi Péter két napos Sellerek voltak az is meg esik hogj több nap is hajtják, de belé tudatik az Után [Pulyon SzD; WassLt Puskás Vaszily (40) jb vall.]. 1822: Az edgyezés szerént az első pontban kitett 60-vasat minden ember akadály nélkül ki vehesse a' két napus és egy napus a' szerént a' proportio szerént [Gyéressztkirály TA; TLev. 9/28]. 1840 k.: M. 'sákonon' a 3 napos Marhás 8 Két napos Marhás 2 Egy egy napos Marhás 4 Lipitor egy napos 1 | Vétzkén . Van két napos Marhás 41. Marhátlan két napos van 8 Lipitorok egy egy naposok vagy(na)k 15. Uj parasztok Udvari Invention' dolgoznak Hetenként 3. napot [Told. 40a. — ^{a-b}U].

kétnemű kétféle; de două feluri; zweierlei. 1636: az ének szóval való Istent ditsőítésis két nemű, Avagy mesterséges esközdökkel, avagy penig tsak természet szerént valóval lévő [ÖGr Aj. 7].

kétnyelű ?? 1625: 1. ket nielű kes [UszT 8a]. 1810: Egy két nyelű bitskia xr 42 Egy egy nyelű bitskia xr 2 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 17].

kétnyelvű szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *tanú* kétféleképpen valló; care depune mărturi în două feluri; auf zweifache Weise aussagender Zeuge. 1833: azon két nyelvű Tanuk a lehető leg nagyobb serenységgel folytatando és hová hamarebb ellátatando köz kereset alá vettenessnek [AszLt 910 gub. — Kiss András kijegyzése] * ~ *tiló* két vágókarú tiló; melijä cu două limbi/cupite; Hanfbreche mit zwei Schneideblättern. 1685: Ket nyelvű kender rágo tilo nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 9].

kétnyelvű kétfelé nyíló, kétszárnyú; care se deschide în două părţi, cu două aripi; sich nach zwei Seiten öffnend, zweiflügelig. 1680: (A ház) Fáb(a) foglalt ket öveges ablaka, egyike ket nyílásu massik fel tapaszta [A.porumbák F; ÁLt Inv. 24].

kétnyílú szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktionen: ~ (kő)törő-malom kéttörős közúzó malom; concasor de piatră cu două ciocane; Gesteinmühle mit zwei Brechsteinen. 1632: Vagio(n) egy két nyílú es egy kerekű keő teőreő malomis az Iuegh Cziwr mellett [F.porumbák F; UC 14/38. 168]. 1674: vagyon egy kis patakon egy két nyílú törő malmais elő Ngoknak [A.porumbák F; UF II, 628] * ~ *küli* kb. kéttörős kő-zúzó; sfărâmatör de piatră cu două ciocane; Gesteinstampfe mit zwei Brechsteinen. 1680: az havasrol le folyó patakoksán vagyon egy kötörő malom . . . Vagyon benne két nyílú küli [uo.; i.h. 674] * ~ *váli* kb. kéttörős közúzó válú; troacă la sfărâmatör de piatră cu două ciocane; Trog in der Gesteinmühle mit zwei Brechsteinen. 1674: az havastól le folyó patakoksán vagyon egy kötörő malom Vagyon benne két nyílú válú, az nyilaknak vegei vasasok karikások [uo.; i.h. 615].

kétnyüstös két nyüsttel szőtt; (tesut) in/cu două ițe; mit zwei Schäften gewebt. 1802: Agyi Készületek. Imo Öt Derekalak melyek között négynek négy nyüstös haja, egynek pedig tarka két nyüstös haja vagyon [Ne; DobLev. IV/858. 4a].

kétodrú szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktionen: ~ csűr kettős csűr/pajta; ikercsűr/pajta; sură cu despărțituri laterale pe ambele părți; Doppelscheune/Stall. 1734: Az Csűr kertb(en) egy bornafából rakott két odrú csűr, két deszka kapu rajta [Datk NK; JHbB D.1 gr. Bethlen Farkas inv.].

E csűrrajtára és képeire l. NrLex. I, 543, 546. 4. felv.

kétórányi két óra járásnyi; (cam) de două ceasuri/ore de mers pe jos; zwei Stunden Entfernung/entfernt. 1823-1830: Kassától kétórányira vagyon egy fejedelmi vár, Wilhelmstal [FogE 247].

kétorrú szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktionen: ~ *kővágó-csákány* kethegyű kővágó csákány; tırnăcop; Steinkreuzhaue/hache. 1656: Ezen malomban vagyon . . . Egy öregh kettő oru keő vago hegjes cziakanj nro. 1^a [Fog; UF II, 170. — "Fels-ből kiemelve"] * ~ *szán* "1732: (A hid) építésére Mester Ember . . . el hívására expedialtuk Batoni Szabo István Atyánkfiat. Notarius Atya(n)kfia eo kglme ala rendeltessen két oru szánat [Dés; Jk 426a].

Ilyen szánrajtára nem találunk utalást a NrLex. I, 550-1 al. — A SzamSz II, 319 azonban *szánormó*-nak nevezi a két szántalp orr-részét.

kétosztályú 1. kétrekeszes/rekeszű; cu două despărțituri; mit zwei Verschlägen. 1851: van egy két osztályú — lakatokkal ellátott — jó hambár [Erdősztygyörgy MT; TSb 34].

2. kétrekesztékes; cu două despărțituri/compartimente; mit zwei Verschlägen. 1852: Egy két osztályú deszka fedelű és hidlász rakofa még használható sertes ol, ajtókkal, vállukkal el látva [Felfalu MT; DE 4].

kétökrös 1. care posedă o pereche de boi; zwei Ochsen besitzend. 1706: Maxán Vagyon . . . szolgáló Jobbágy, Négy ökrös 7. két ökrös 5. Marhátlan 3 [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.].

Szk: ~ *ember*. 1751: a Jobbágyok tehetségekre nézve alkalmas maga biro két két ökrös emberek [Bac-

kamadaras MT; Told. 29/51] | az elő számlált emberek pedig többire mind két két ökrös alkalmas maga biro tehetsős emberek [Koronka MT; i.h.] * ~ *jobbágy*. 1706: Két ökrös jobbágy [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.].

2. kétökrű (két ökrő húzta/vonta); cu doi boi, tras de o pereche de boi; von zwei Ochsen gezogen. 1763: Mányaika luon . . . Attyafiai is . . . hoztanak két két ökrös szekérrel fát [Gálfva KK; Mk V VII/1 Bába Györgye (36) zs vall.].

kétökrű 1. kétökrös (két ökrrel dolgozó/fuvarozó); care lucrează cu o pereche de boi; mit zwei Ochsen arbeitend/fahrend. Szk: ~ *ekés* kétökrös ekenapszámos. 1750 k.: Két ökrű ekés, mellette lévő eke fogo és ökrő hajtoval egy napi munkájáért érdemel xgr 24 [Ks 91] * ~ *szeke*. 1621: Egy kettő Eokrw Zekeressel, az Czintere(m)bol hordattu(n)k ki 3 zeker Zemetet d 12 | Borbely Martonne Boltiahoz két Eokrew Zekeressel hozattwk fel Keömyes Mihaltól az ayto keoueket d. 7 [Kv; Szám. 15b/IV. 13, 17].

2. két ökrő húzta/vonta; cu doi boi, tras de o pereche de boi; von zwei Ochsen gezogen. 1653: Egykorban valami szegény rendű jóakarói hozának egy fakó taligát — két ökrűt, s arra tevék a testét^a és Báthorba vívék [ETA I, 115 NSz. — "1613-ban a meggyilkolt Báthori Gábor fejedelmét].

Szk: ~ *szán*. 1779: Deák János Uram két két Ökrű két Szánnyai Béres Legénye fogattatott el [Szék Sz; WassLt J. Tasnádi sen. (53) vall. * ~ *szeke*. 1621: Dersi Istuant . . . vízi Tordajg két eokru zekeren Nagy Benedek f — / 25 [Kv; Szám. 15b/IX. 155]. 1806: A' Regi Pallo helyett kesztetett Hidas akkora, hogy két ökrű Szekeret bele lehetne szállítani; de . . . Szekerrel nem járnak rajta [M. régen MT; Born. XVI. Gorbai János (32) vall.] * ~ *taliga*. 1731 k.: Moldován Opră . . . kurváját egy ejtszaka egy két ökrű taligára rakván el szőköt egy Sár Patak^a nevű Falub(a) [Sövényfva KK; Born. XXXIX. 16 — "Marossárpatak MT].

kétöles 1. két öl hosszú v. széles; cu o lungime/lățime de doi stînjeni; zwei Klafter lang od. breit. 1691: Vagyon jo cserefából csinált tizen hat öles hosszúságú két öles, es egy Sing szelyeségű vámos hid [Szentdemeter U; LLt Inv. 35]. 1735: (A) földnekis az Széle két öles . . . az hosszúsága Kilenczölös [Zágor KK; Ks 13. XVIII. 7]. 1757: Vött ő keme egy két öles gyalmot pro fir. hung. 2 Dr. 40 [TL. Teleki Adám költségnaplója 134a]. 1790: Két öles hosszúságú Cserefa [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11].

2. ~ *rúd* két öl hosszú földmérő rúd; bară cu o lungime de doi stînjeni, folosit la măsurarea pămîntului; zwei Klafter lange Feldmeßstange. 1762: Adnak egy Házhelynek való bokros helyet, melynek hosszúsága két öles ruddal harmincz ket rudat teszen [Búrjánosóbuda K; JHbK XXXV/27]. 1848: a' két öles rudakkal meg mérettetvén az hely [HSzj *rúd* al.].

kétölnyi két öl hosszúságnyi v. szélességnyi; cu o lungime/lățime (cam) de doi stînjeni; zwei Klafter lang/breit. 1598: Valentinus Zaz annor(um) 60 fassus est . . . amint mosta(n) az feoldnek allapatia wazion ahöz kepest amint akkoron wala ket colnyre el zakasztottak az wtt iarassal benne [Kv; Tjk V/1. 195]. 1838: Oldala . . .

laposson faragott boronákboi vagyon ki rakva két ölnyi hosszúságára és ött singnyi szélességire [HSzj *mészoltó-verem* al.].

kétpécsetes szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ *posztó* finom posztófajta; un fel de postav fin; feine Stoff/Tuchart. 1687 k.: Egy Vegh Brassaj 2 pecsetes posztotol f 1/20^a [Mv; MvRKLev. Vect.1. — ^aA fizetett harmincad]. 1688: Brassay posztorol. Egy végy két pecsetes posztotol f 3/20. Egy végh egy pecsetes posztotol f — /50 [i.h.].

kétpécsettű szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ *posztó* finom posztófajta; un fel de postav fin; feine Stoff/Tuchart. 1755: Nadrág két pécsettű posztobol [Hosszúaszó KK; Told. 29].

kétpénzes két pénz árú; care are preful unei monede de doi; im Preis von zwei Geldern. 1575: Ket penzes kenyereket Beoweben Swssenek hogi Nem Mint Eoreget [Kv; TanJk V/3. 114a]. 1589: veottem Az Zamweoúeo vram Akaratyabol az Tanachy hazhoz ... Fagyw Georkyat ket penzeseket d. 10 [Kv; Szám. 4/VI. 66 Stenzely András sp kezével]. 1591: 9. May. Romany Sigmond Jeott wyzza hogy a feyedelem papiat el keserte Az zolgaynak 2 pinzes bort 3 Eytelt f — d 6 [Kv; i.h. 5/X. 43]. 1593: Az ket penzes kenieret ketejivelis attam egi Penzen mert mind eozwe penizledet wala [Kv; i.h. 5/XXI. 5].

kétpolcos kétpolcú; (prevázut) cu două polițe; mit zwei Regalen/Gestellen. 1830: Vagyon égy gyöngy színre festett almariom ... két poltzos fejr fenyő, de még is ép vakablakbéli stellasikkal [kv; Somb. II].

ketrec 1. tyúkketrec; cotej de găini; Hühnerstall/steige/korb. 1585: Catalan Philep ferenczne vallia . . . Mikor a' fiart az Osonnat a' keomiveseknek megh Ada, Akoris mind az zegeny azzony vgia(n) vry modon Ada megh, Borat Atta, czipot kemenczewel swteot, es sok tiukokat ketreczel tartot [Kv; Tjk IV/1. 437]. 1597: Anna azzony Zok Peterne wallia . . . az leanka nagi tambalwa iowe hozza(m) monda hogi az azzonya egi ketreczet keret [Kv; Tjk VI/1. 94]. 1638: Eggi ketrecz^a [A.porumbák F; UF I, 663. — ^aFels-ből kiemelve].

Szk: *majorsághizlalo* ~. 1842: Égy déczkával fedett léczekből alkotott hat rekeszű majorság hizlalo ketretz [Oprakercisora F; TSb 51] * *majorságnak való/majorságtarto* ~. 1756: Majorságnak való ketretz 3 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35]. 1830: ezen konyha végeben találatik, két lész majorság tarto Ketretz [Kv; Somb. II] * *tyúktarto* ~. 1679: Tyuk tarto veszsős ketrecz nro 13 Apro marha vizinek valu nro 9 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János lelt. 113].

2. (disznó v. kutya)ól; cotej (pentru porci sau ciini); (Schweine- od. Hunde)stall/hütte. 1839: A' ketretz két sertés (igy!) egy más felette (!) hizló majorságot tarto két also majorság ollal [Kv; Ks 73/55]. 1855: A szakácsok feljajdulására az öreg cigány peczér dorombolva fogdossa fel a kiszabadult kopot és agarat és ölbe ragadva hurczalja ketreczőkbe [Újfe 266].

Szk: *hizlalo* ~. 1636: fa labakon allo berenabol rott Diznok hizlalo keottreöcz az Cziur kerthez ragasztua(n)

[Siménfva U; JHb Inv.]. 1841: A' Ketretzek. Ezen Épület magába foglal kétt Sertés, kétt majorság ollat, mely felet még vagyon kétt hizlalo ketretz is [Egeres K; Ks 89].

3. rekesz; boxá; Fach. 1836: Fenellát^a ketreczbe tettem mert ugy látszik hasas [Zsibó Sz; WLT Kelemen Benjámín lev. — ^aA lovat].

Szk: *szénatartó* ~. 1853: Egy Szena tarto Ketretz bél Deszkákbol [Szentkatolna Hsz; HG gr. Kemény Sámuel hagy.].

kétrekeszes kétrekeszű; cu două despărțituri/compartimente; mit zwei Verschlägen. 1702: Vagyon egy gyalult, fennyű deszkából csináltatott párkányos, fellyül két rekeszes, rostélyos, előlis két rekeszes . . . avadag paraszt Pohár szék [Brettye H; Born. XXIX. 4]. 1829: Van egy . . . Gabonás két rekeszes Hámhárral [Csekelaka AF; KCsl 6].

kétrekesztékű kétrekesztékes; cu două despărțituri; mit zwei Verschlägen/Spinden. 1816: A tsürös Kertben egy tölgyfa lábokon álló lész Két rekesztékű Málé Kas [Szamosfva K; Born. III. 33].

kétrekeszű 1. cu două despărțituri; mit zwei Verschlägen. 1688: A' kert mellett van fenyő fábol fel rótt ket rekeszű perellyekre epített szalma fedél alatt valo Tyuk ol [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 5]. 1797: Égy két rekeszű fedeletlen hambár [M.igen AF; DobLev. IV/777. 17]. 1802: Két rekeszű fedeletlen láda [Ne; i.h. IV/858. 10b]. 1851: Egy két rekeszű árnyékszék elé taszitó zárral [Erdősztygyörgy MT; TSb 34].

2. kétrekesztékes; cu două despărțituri; mit zwei Spinden. 1822: Az udvaron . . . egy vesszőből font két rekeszű majorság ketrec egy fedél alatt Rft 30 | Fáin Boronából rakott 20 darab marhákra valo két rekeszű Istálló, padlás nélkül Rft 160 [Koppánd AF; DobLev. 1057. 7b, 8a]. 1836: A Házhoz közel vagyon egy sövény oldalú két rekeszű rüdeg sertes pajta Nád fedél alatt [Szászkerked K; LLI].

kétrekecskéjű két darabocskából álló; format din două bucăți; aus zwei Stückchen bestehend. 1719: Egy huszan ött remekből allo nyak szorito rubintos. Egy husz remekből álló huszan négy smaragdös nyak szorito két remekecskeü [WassLt Wass Dániel saját kézzel írt inv.].

kétrendbeli 1. kétszeri, két izben való; în două rânduri; zweifach/malig. 1584: Az varosnak sok kwleomb kwleomb fele Zewksegire, ket Rendbelj Aiandekozasokra vgmint az Vy esztendeonek meg vitelekort, es az 2000 f(or)int Summanak meg vitelekort ky wolth es minde(n) egieb sok zwksegekre ment f. 1228/31 [Kv; Szám. 3/XIV. 19]. 1768: Zabnak Szemül v. Erogatioja . . . Méltóságos Groff Bethlen Elek ur, és más izben Méltóságos Groffné Asz(szo)nyom ö Nságok két rend béli itt Létekor Lovai Consumáltanak Metr.04 [K; DobLev. II/390. 7a]. 1787: A Néhai Nagy György eő Kegyelme temettetése alkalmatosságával a Tiszt. PP Minoriták-nak és Franciscanusoknak két rendbeli harangozásért Hf 2 Dr.40 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 10]. 1834: Az két rendbeli Szám adásaiban tsupán egy véka Zabot

teszen fel holott a' lova mindig zabot evett [K; Somb. II].

2. két egymás utáni; de două ori unul după altul; zwei nacheinander folgend. 1574: Sofia Nehez palne Azt vallia hogy hallotta ez ely mwlt vasarnap hogy az Andras kwideot volt ket wttal kent (!) Rendbely Embereket kyk által Zekel Matet Engezteltety volt arrol hagi Ne haragwnnek Rea [Kv; TJK III/3. 343]. 1662: Én Kegyelmednek kétrendbeli levelet irtam, tudositom, adták-e meg, nem-e [TML II, 263 Ebeni István Teleki Mihályhoz]. 1780: Edes Fiam Két rendbeli leveledet vettem Anyai szeretettel [Borb. II Bethlen Kristina lev. Nsz-ből].

3. két csoportbeli; din două grupe; aus/von zwei Gruppen. 1609: Ket Rendbelj palotasoknak attam Geortiat 3 [Kv; Szám. 126/IV. 206]. 1748: A béresetlen-ség mián két rendbeli béres ökröt masuvá küldött ő Nga [Marossztkirály AF; Told. 56]. 1803: kétrendbeli makos sertes pásztorokat fogadtunk [Bodos Hsz; RSzF 300]. 1806: Az oláhok Pünkösztin fizetem két rendbeli musikusok(na)k 5 Rf 30 x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.].

4. kétoldali; de ambele părți; beiderseitig. 1677: A fen megh irt Confirmaltatott dolgokatt mi előttünk mind a' két reszről, á megh nevezett ket rendbeli Attjafiak ha valamellyik fél vel in toto vel in parte violalna, ... tehatt az megh allo fel az megh nem allo félén az fen megh irt szaz Tallerokig plenaria executiot peragalhassan [Ne; DobLev. I/25].

5. kétféle; de două feluri; zweierlei. 1605: Megh etettek eo kgmek az Commissarius Vrak eo Nagh valaz tetelet az ket rendbely szasz es magyar praedicatoroknak zabados praedicalasok feleol [Kv; TanJk I/1. 493]. 1640: Exhibeala ... két rendbeli Articulusokat [Mv; DLev. 5]. 1812: A két rendbeli adosság ... legitimáltatott ad florenos Hungaricales 4373om Dnr 33om [DobLev. IV/944. 2a]. 1825: Elég modgya volt azt a fenn érdeklett keze alatt lévő két rendbeli Fundusakból subtrahalni [Dés; DLT 1078. — Adósságot].

6. két rendre való; pentru două (din ceva); für zwei Reihen, zweierhig. 1696: Két rendbeli ezüst aranjas dolmánja valo Gombok, bogárhátu ezüst kapsok [Kv; LLt Fasc. 146]. 1753: A Sáfár ház hejan vadnak Két rendbeli szakadozott hámok [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1767: (A) kitsi Záros Iskatullya Ládátskában tudom hogy volt Kézre és Nyakra valo két rendbeli jó féle, és Orientalis Gyöngy [Egrestő KK; Ks 21. XVIII. 78]. 1768: Két rend belí Recli hozzá tartozó Fersingivel [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes köntősei kö-zött]. 1784: Két rendbeli ujj fersing [Mezőbánd MT; MbK XI. 72 Kovács Ágnes kel.]. 1804: Két rendbeli Se-lyem köntös edgyik közzüle Fekete Creditor másik Csikos Tafota Viganok két rendbeli Patyolat edgyik varatt közzüle edgyik Babós I Fekete tafota ruha hozza valo ket rendbeli Karton edgyik jó féle Cziz az másik Török Karton [M.köblös SzD; RLt Mohai Farkas hozomány-elmervénye].

7. kétszintes; cu două niveluri; von zwei Stockwerken. 1656: Ezen keő malomnak also es felső reszében vagion ket rendbeli molnar ház, kiknek alsojaban, egi kívül fűtteő kemencze ... Ittem az felső hazakban pen-nigh, ninczen kemenczeje ... Ugyan ezen malomnak vagion, ket rendbeli felső padlasajs kiken az molnarok szoktak magok eggett masokott szalonnajokat tartani

[Fog.; UF II, 156]. 1699: fel menvén két rendbeli Sende-jezes alatt levő Gradicsokon, mely Gradicsoknak a kö-zepin, edgy filegoriacska van [O.csesztve AF; LLt]. 1720: Vagion ... edgy más hátán két rendbeli kö ház ... az felső ház Vendegh Háznak, az allya pedig rab tar-to Háznak rendeltetett [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12]. 1841: A kapu meg hibázása fő képpen azon okból esett, hogy a kapu felet két rendbeli galambug, és az is Szemét-tel meg terhelve lévén aztot erőszakoson dőlni kényszeri-tette [Bács K/Km; KmULev.].

kétrendű '7' 1842: A' kapu ... két rendű sendely ava-ték fedél alatt [Oprakercisóra F; TSB 51].

kétrészes kétharmados, (vminek) kétharmadára jog-sult; cu/de două treimi, îndreptăjit să primească două treimi din ceva; auf zwei Drittel berechtigt. 1649: It az Colosuari teorveni szer(ent) a' jők az Uraeual mind egy-b(e) elegied(ne)k az Aszony harmados, az ferfi ket reszes [Kv; TJK VIII/4. 368]. 1654: Mikoron elmentuk (!) volna hogy Agoston Peter battyok holta utan, teób ket reszes Attyafiakal az dolgot Diuisio szerint eligazitanok ... a dolgot keozteok per sortem Diuisio-nis varos teórueóni szerint ... így vituk^a [Kv; RDL I. 142. — Köv. a részl.]. — Vö. a két címszó 1. két rész szk-ával.

kétrészű kétrészes; (format) din două părți; zweiteilig. 1830: Egy szinetske vagion az udvar napkeleti olda-lába egy ehez hasonló dészka fedelű, és oldalú Istál-lotska ... Ezekhez adodik egy dészka rekesztéssel el vá-lasztot Pintze két részű [Kv; Somb. II].

kétrét 1. kétsoros; (índoit) în două; zweierhig. 1614: Pozto Ruhazat keouetkezyk ... Vagio(n) Egi muruaj ket ret gerezna vyselt bechultek f. 4 d. 33 [Kv; RDL I. 95]. 1688: Egy karikaban vetve ket ret Arany Lancz, melyb(en) van Szaz tizen het Arany. 117. [Mk Kapi György inv. 14]. 1748: Az másik Inctus(na)k ... edgy pár fa kengiele két réten fogott botskor szjiuual össze kötve [Torda; TJKt III. 219].

2. hsz-szerű haszn-ban; cu valoare de adverb; adverbial gebraucht: kétrendben/sorosan; de două ori; in zwei Reihen. 1651: Vagion edgy óregy Kalaris Eőue, kett ret óvedzik be velle [WassLt Wass Judit kel.].

Szk: ~ fogott kettősen fogott. índoit și prins laolaltă; zweifach zusammengelegt/faßt. 1798: Vaszilia két rét fo-gott Ostorral és Nyelivel mind addig utótte ezen Szegény Aszszonyt mig az keziből kiszakadt és Nyele porig tő-rött [A.árpás F; TL. Anká consors providi seniores Va-szilia Maudám (55) vall.].

kétrudas '7' két (földmérő) rúd hosszá v. széles; lung sau lat de două prăjini; von Länge/Breite zweier (Feld-meß)Stangen. Hn. XVIII.sz. köz.: A Két rudas (k) [Gya-lakuta MT; EHA].

kétség 1. indoială; Zweifel. 1583: 7, 8, 9, 10 napig mind ketseg az eo Eley de az vthan Nem felty az oruos enyre mert egy holnapra meg giogiwl [Kv; TJK IV/1. 139]. 1590: Az vasak dolgarol vegheztenek hogy Az vas azert semmi keppen addegh be Ne leőhessen az va-ras hatarara idegen ember zamara, hane(m) ha Colos-

wary ember coonneon maganak megh Weotte sayat zama idegen tarsa ebben Nem lewen, melyben ha ketsegh latatnek, hittelis a' fraussot expiscalliak [Kv; TanJk I/1. 126]. 1657: (Bethlen Gábor) idvessége felől kétség nem is lehet, mind életbeli sok jó cselekedetire nézve ... mind buzgó imádságira és anyaszentegyházához ... való nagy indulatira is nézve [KemÖn. 101]. 1716: Ha jobbagjot repetal(na)k fel ne adgja mingjárt, hane(m) vesse jó kezesség alá és inquiraltassa(n) íranta ha a dolog(an) kétség van [Szászzerked K; LLt Lázár Ferenc instr.]. 1769: Tapasztalya a Cont. Tabla hogy gyakran Némely Regiusok Tudatlansági mián, Nagy homályok, és kétségek származnak az Inquisitoriakban [Uzslt XIII/97]. 1802: Olyan nyilvánlagosan hitelesítettik a SubNro lo lévő Contractussal az adosság, hogy annak igaz volta iránt legkisebb kétség sem lehet [Torda; TLt Köz. ir. szltln Gálfi Jozsef vice ispány nyil.]. 1863: Semmi kétségünk, hogy ezen végrendelet a törvény szék által is teljesedésbe fog menni [Kv; Végr.].

2. kétség; indoiálá; Zweifel, Bedenken. 1572: Byro vram Neged magawal az feyedelemhez Nennyen, keone-regien Az vyonon leot p(rac)dicatorert, Megh Ielentwen hogi Nem oly ember kyhez valamy kettsegh lehetne hogi orzagnak Bantasa lenne [Kv; TanJk V/3. 62b]. 1587: holot Immar Ilona Azzony az Maglas Tamas Elseo Vra Neweth el változtatwan, Samuel deakhoz Ment hazas tarsol, Azert minden ketsegek el tazoztatasaert, itilteok az Arwanak Jowara az Azzonnak Ilona Azzonnak hwitit Venni [Kv; KvLt Inv. I/2. 1]. 1657: Horvát(h) István ... mivel nem adhibeálta az kapitányokat, kik az fejedelemlnek hiteles, zálogos, hü emberi voltak, nevelte az kétséget annyéra, hogy azután soha nem is lón az előbbi hitele [KemÖn. 71]. 1710: A tűz indulatját maig sem tudja senki bizonyosan, sok rátiókkal való gyanúság vagyon, hogy a német praesidium indította volna, melyben kevés kétség is lehet" [CsH 219. — "1689-re von. feljegyzés].

Szk: ~be hoz kétséssé tesz. 1662: Ezeket pedig szívbül monda-e avagy színbül, sokak kétségbe hozták [SKr 572]. 1829: Hogy a pallérozódásra törekedő Nemzetek, a Theatrmut sokra vitték, és hogy ennek befolyása legyen, ugy az tökéletes(s)eb pallérozódásra való vágyakodással együtt Erdelyben — ezt talán senki kétségbe nem hozza [Kv; KvSzL] * ~be hozhat kétséssé tehet. 1772: ezen ratio említett Inquisitoriambeli fatenseimnek fassiojokat kétségben éppen nem hozhattja [Kük.; JHb LXVII/226]. 1796: a' Torotzkai Vas mives Lakosok ... Austriából Torotzkora bé jött Vas miveseknek valóságos maradéki; eztet tehát az All Peres Ur mind addig kétségben nem hozhattja, vala meddig meg nem bizonyította, hogy ők nem Austriából, hanem egyebünnen származtanak bé Torotzkóra [Mv; TLev. 5/16 Transm. 31-2] * ~be hozhatatlan kétségbe vonhatatlan. 1843: Ennyiben tehát ezen két nemes az uradalmat a maga kétségbevonhatatlan jogának gyakorlataba megakadályoztatá [VKp 122] * ~be jó vkinek nemessége vkinek nemessége kétséssé/kételyessé válik. 1770: ezen Nemes vár(m)gye ... nem lévén hazam és benne lakásam azert nem tsudalkódom ha ismeretlen voltam kétségben jött, de különbeni örömemre vagyon hogy nemes Hazában az hunnan vagyon eredetem nemes Udvarhely Székben, és nemes Fejér vár(m)gyében az hol bővőbb lakásom vagyon, igaz nemességem ... kétségben nem

jött [SLt XLIII. 16 Marothi István kezével] * ~ben forog kétséges. 1672: szegény feleségemet lelkem esmérleti nem engedi ilyen kétségben forogó állapotjában oly messzire el nem hagyhatom [TML VI, 140 Teleki Mihály Bornemisza Anna fejedelemaasszonyhoz] * ~ben forog gyanúba/kételybe kerül/keveredik. 1672: Sok volt az szó, elég az, nekem elég baj, mert én előttök is kétségben forgok [TML VI, 193-4 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez] * ~ben forog vkinek a nemessége vkinek nemes volta kétséssé/kétségessé válik. 1773: Nyárádi Imre Torda vármegyében regius perceptorságot viselt, de nemessége kétségben forgott [RettE 298] * ~be vesz kétkedik. 1710 k.: egy magad rendened levő embert is, ha tizszer, hússzor igazmondónak tapasztalsz, nem igen veszed kétségbe szavát, sőt azt mondd felőle: Derék, punctualis, realis ember ez [BÖn. 476] * ~be von 'ua'. 1879: Gyors felfogását s — ahol hibát érez — éles boncoló tehetségét sem vonom kétségbe [PLev. 40 Petelei István Jakab Ödönhoz] * ~et hoz magára kételyt ébreszt magával szemben. 1664: az csaplár is búcsuzik, azt mondja Kegyelmed elbocsátotta volna, de az én akaratomból ki nem menne, ha Kegyelmed is úgy akarná, hogy abból is ne hozzunk kétséget magunkra [TML III, 95-6 Katona Mihály Teleki Mihályhoz] * ~et szül. 1832: Minden ember tapasztalhattya magában azt: hogy midőn valakiről valami rosszat költnék, és mondanak — bátor nemis hiszi az ember 's meg van győződve hogy nem igaz ... egy kis kétséget szül arra: hogy hát ha igaz a mondottból valami [Torda; IB. Demény János udvari tt lev.] * ~nélkül a. kétségtelenül. 1620: kétség nélkül az odafel való országok sokkal inkább ragaszkodnak Magyarországhoz [BTN² 397]. 1844: ha ki jött volna Cseresnyés Dánielné, mind hogy részeg is volt Szakmári Ferentz kétség nélkül keresztül lőtte volna [A.sófalva U; DLt 144]. — b. kételkedés nélkül. 1569: Az Molnarnak az apya ... nyílán el reytegety az Molnart k.med hagia megh neky, hogy el ne reytegesse mert ketsegnely meg hygiek k.tek, ha az Jpya haza nem kyldj valahon kezembe akad nyílan megh bwntetem [Nagysajó BN; BesztLt 56 Horwatt Lukach Nagy Sayoj tt Dombj Gergely besz-i bíróhoz] * minden ~nélkül. 1663: Ha az fejedelmet ott nem értem volna, Kegyelmednek minden kétség nélkül lovat hoztam volna [TML II, 625 Teleki Mihály Kaszoni Mártonhoz].

3. gyanú; bñuialá, suspiciune; Verdacht. 1561: Senky eg' mesteris hamis aranyat: Es sarga rezet meg ne merezlyen aranyazni Es senki el metelt aran forintot tordeltet Se semmynemw lopot ewstot es aranyat ne merest'en venny hamis Contrafact kouet se merezlyen be foglalni. Spt inkab mynden miet az mellyhez valami kétség uolna zabad leg'en mynd addig meg' tartani Mig nem vegere mennek hogy igaz marha [Kv; ÓCArt.]. 1585: ha az Wetket megh Vallia, cz Nagy suspitiot megh vilagosítia hath megh hallion, Ha penigh Nem vallia megh, hát a' ketseghre megh Ne eoillie, hane(m) verek ky [Kv; Tjk IV/1. 454]. 1590: Egy penz engedetlen tiz ftol vehessenek rajta, Akyheoz penigh ketsegh uolna, hittel menche artatlansagat minden zemely valogatassnelkw [Kv; TanJk I/1. 125]. 1657: (A fejedeleme) simulálna hitelt és kedvességet Bakosnak, mert ha mást praeficiálna, az bosszú, az maga-megszégyenlés, és azon jelből eszében lévő kétségben létét, az lelkesméret furdalni fogja, és ex desperatione annál inkább elvetemedné [KemÖn. 263].

◇ Szk: ~be ejt kb. megrémít/rettent; a ínszpáiminta/ingrozi; erschrecken/setzen. 1732: most ezen folydagalo héten Négy Márvásokon vásároltattam egy ütüt ... Mltgs L. Báro Deesi Dioszegi Ur eő Nga Dálnoki Geczi nevű Jobbágy Czigannya egy fel fegyverkezett Legénnyével a Titt Báronak, el lesvén hozul^a, házomra mentenek, és ottan Tolvaj modon hazomot fel vervén lehendeimet öszve hányván, egy kis gyermekecskémét majt kécségb(e) ejtven, utollyára az üllére reá akadván elis vitték hatalmasul [Dés; DLt 321a. — ^aÉrtsd: hazul].

kétségbeejtő (reménytelenül) elkeserítő; ínszpáimintator, ingrozitor; (hoffnungslos) erbitternd, grärend. 1879: Nincs egyetlen rokon lélek körülöm Nem ért senki. Tudod: ez milyen fájdalom? Idegen eszmék szolgálatá mindenütt. Tudod: ez milyen kétségbeejtő lehet rám nézve? [PLev. 45 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

kétségbeesés 1. (reményvesztett) elkeseredés; desperare, deznádejde; Verzweiflung, Erbitterung. 1662: A jó tanítók s egyéb tudósak rész szerént elhalának, rész szerént bedugaték szájak, s a sok becstelenséget nem tűrhétvén, elcsüggedének némellyek pedig lelkek ismeretiben győtrődvén alattomban, mellyből kétségbeesés következhetik [SKr 716]. 1710 k.: Megöl, megemészt engemet az én édes nemzetségemnek és abban kivált a Felség házának mind mostani, mind jövődébéli állapotáról való, szomorú, kétségbeeséssel tusakodó keserves gondolkodásom [Blm. 1003]. 1737: Kilim Marton gaz és Házossága ellen való Felesége tractálásával causalta aztis, hogy a Felesége utolsó Szomorúságra és Kétségbe esésre vévén magát, étetőt vött bé [Kv; TJK XV/13. 35].

2. ~be jut vmi felől kétségkedik vmi felől, kételyt táplál vmi iránt; a se indoi de ceva, a pune ceva la indoială; über etw. in Zweifel sein. 1663: Bánfi Dienes uram es Szent Páli Uram által lejendő alázatos instantiámat az méltóságos fejedelem ő nagysága előtt promoteálni méltóztassék, ne kellessek éppen kétségben esésben (Nagyságok kegyelmessége felől) jutnom [TML II, 581 Teleki Mihály Bornemissza Anna fejedelemasszonyhoz].

3. kétségbeejtés; (ducere la) desperare; Verzweifeln. 1710 k.: A sátán nem vigasztalásnak, hanem kétségben esésnek lelke | Ha azért, édes Istenem, a mű lelkünkkel ilyen a te békességed, ne tégy a mű testünkéből ilyen retentő példát a te házadban, sokak botránkozására és a mű kétségben esésünkre [Blm. 1006, 1022].

kétségbeesett (reményvesztetten) elkeseredett; desperat, deznádajdui; (hoffnungslos) verbittert. 1704: Az szebeni németek pedig micsoda égetést, pusztítást tesznek és töttenek, nyilván vagyon, amelyből is meglátszik, hogy nem bizik az országhoz, azért pusztítja, hanem mint a kétségbeesett emberek nem gondolnak semmivel, hanem rontanak, égetnek, pusztítanak [WIN I, 313].

kétségbeesik 1. kétségkedik, kétségnek tart/vél vmit; a se indoi (de ceva); zweifeln. 1705: A segítség iránt pedig szintén kétségbe esünk [WIN I, 456]. 1710 k.: Anno 1660. hogy tizenkilenc esztendőmbe fordulék rettenetesen megbetegedém Huszton volt ez, ott doktor és egyéb tudós és főember sok volt ... mindnyájan kétségbeesetek életéről [BÖn. 525-6]. 1764: talám a szőlő-

nek reménytelen Savanyúsága ijesztette el Mlgs Ötsém Ur(ama)t mindazáltal mi még Sem esünk kétségbe(e) a jo bornak tellességgel való exterminatioja aránt [Borb. II Nicolaus Kendeffi lev.].

2. (reményvesztetten) elkeseredik; a despera/deznádajdui; (hoffnungslos) verbittert werden/sein. 1657: Úgy vagyon, felséges és igaz Isten, mi vagyunk, akik vétkeztünk; de vallyon Judással együtt kétségben esünk-é? [KemIr. 332]. 1663: Noha azon dolgokat, kiket Bánfi uram ő kegyelme ír, már azelőtt régen tudtuk, nem kell kétségben esni [TML II, 640 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz]. 1799: az Aszszony Ur Fiatskái pedig sirtak rivtak majd kétségben estek [A.csernáton Hsz; HSzJP Stephanus Martin (20) jb vall.]. 1841: Erdélyországban, Abrugbánya környékében felső abrugfalvi, bucusi és kerpenyesi Felséged szegény adózó jobbágyainak — kik az elnyomás súlyától eredő szükség miatt ... kétségbe esve sinlődnék — szomorú sorsukat emberiségből magamra vállalván azoknak már egyszer avégből egy alázatos folyamodásukat elő is mozdítottam [VKp 59-60].

3. ? megrémül/retten; a se ínszpáiminta/ingrozi; sich erschrecken/entsetzen. 1703: a pistallyát a mélyemben felvont sárkányal tartván, szintén kétségben estem [Zabolai Hsz; HSzJP Margareta Rádully nobiles Andreae Mészáros de K. Sz. Lélek Consorts (50) vall.].

kétségbeeső 1. mn kétségbeejtő, kétségbeesésbe sodró; care duce la desperare; verzweiflungsvoll. 1811: 'S Miként el-szélednek a' nyájnak Juhai, Ha meg-verettetnek azok' Pásztorai^a. Ugy, ezen véletlen kárt vallott emberek, Gondolván, hogy niptsen vigasztaló szerek ... Illy' kétségbe eső gondolatok^b között A' szomszéd Falukba ki-ki el-költözött [ÁrÉ 22-3. — ^aBibliai parafrázis, ill. szóláshasonlat. ^bAz Árokaltját csaknem teljesen elpusztító 1803-i nagy tűzvész miatt].

II. *fn* kétségbeesett ember; om desperat, persoană desperată; Verzweifelte(r). 1811: Úgy Árokalya- is óh méltán ditsekszik Egy Jánossal^a, kinek árnyékában nyugszik, Ki itt' Falut és két Templomot építe 'S sok kétségben esot helyre telepíte [ÁrÉ 173. — ^aGr. Bethlen János, a falu földesura].

kétséges 1. bizonytalan; nesigur, incert; unsicher. 1594: Borbeli Georgi ... vallia: Tudom hagi Baka ferencznek veseouel vestek az feiet, es vgi zedet chontot az vram az feiebeol: eleiteis elegh ketseges volt zinte az taiban [Kv; TJK V/1. 253]. 1610: szamosfaluj Mykola Ersebett Aszonj ... Jlete kezczyses Leuen Beteges es az herтелен valo nehezeöljse myat ... teön Ille testamentomott [M.gyerőmonostor K; JHbK LVII. 49]. 1621: Zeme eleott viseluen miuel hagi az teoruen(ne)k kj menetele es uege mely bizonyitan es ketseges legeni (!) [Kv; RDL I. 113 Tuissi János szökefalvi (KK) nyil.]. 1644: Meliekről ado(m) az leuele(m)et miuel az hadi Expeditionak kj meneteli igen kettsyges [Aranyosrákos TA; Borb. I]. 1708: (A ló) mihelyt ide hozta az vad kertb(e) akkor mindgiart le esett, az olta minde(n) nap ... velle bajoltatok de kecseg(es) ha fel epulhet [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1813: a mostani esztendő termesei a török buzába ugyan még kétségesek, de mivel a Tavasz mostohasága miat nagyon el kétek gyanithatok a vékony reménységek [Déva; Ks 117 Vegyes ir.].

Sz. 1712: mire lépik ember ki házából, kétséges [JHb Jósika István Jósika Imréhez].

2. ~ *vkíhez* bizalmatlan *vkí* iránt; a nu avea încredere în cineva; gegen jn mißtrauisch sein. 1540: az Balassy Sygmond zolgay, kyk akor Hwnyadon^a thwl Remethen^b az wtat alyak es eryzyk wala, engemeth meg tartoztattak wala, merth en hozzam kethsegesek walanak, hogy nem the k: zolgaya wolnek [Kv; LevT I, 9. — ^aBh. ^bA XVII. sz. m. f-ben elpusztult település; helye, határa Bh határába olvadt bele (KHn 128-9)]. 1577: arra is hatalmot attak eo kegmeknek hogy ha kiheoz ketsegesek lennenek hwttel is meg tudhassak teolle kit hol veot [Kv; TanJk V/3. 145b]. 1672: Én azon Cserméni uram hozta híreket nem beszélem az oda ki valóknak, mert tudom, ők mentest mire magyaráznák . . . kivált én hozzám kétségesek [TML VI, 143 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz].

3. ~ *vmiben/vmi felől* kételkedik; a se îndoî de ceva; (be)zweifeln. 1562: Az Mathe Pether három hyzlyth (!) dzynt haythot volna el adny az kgték warassaba es hogy Thy kgték kethseges volna az olah dolgaba(n) hogy Loppoth dizno volna [Sáromberke MT; BesztLt 61 Michael Chanady judex (falubíró) a beszt-i bírőhoz és tanácsához]. 1573: Thimár Janos Azt vallya hogy Ad eleh Bestercey georgy Nemy Regestumokat azrol my teole Markos Janos keres, De Nem akart Markos Janos helt adny neky . . . Mert az Mynemwt Mwtat azban ketseges volna [Kv; TjK III/3. 104]. 1662: Mindezekre nézve azért kétséges vagyok az reális békesség felől [TML I, 331 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. 1705: úgy látszik, Glöckelspergné asszonyom igen kétséges az segítség és az ura leérkezése felől [WIN I, 516]. 1721: kétséges vagyok benne hogj Virágh Vasárnpra Paterém légén [Dányán KK; Ks 96 Árva Haller Anna lev-e aláírásával]. 1824: Kétséges vagyok, hogy a' Rhadaianusok triumphálnak [Vaja MT; SLt évr. Balla Mihály P. Horváth Károlyhoz].

4. kétségre vonható; îndoielnic. îndoiós; bezweifeln/streitbar. 1584: domini Judices deliberarunt, Myert-hogy az Suspitio Nagy es felette ketseges ferkeöl Miklosnak Jamborsaga De azert chak egy Oculatus testis sînch aký Zynten a' chelekedet latta volna [Kv; TjK IV/1. 228]. 1593: Hannes Omentnek hyttwan kettseges Regestúma Agyon Jsten Jobot utannok [Kv; Szám. 5/XX. 149]. 1664: Ez étczaka éjfélt után csakhamar egy üstökös csillag látczatot szintén ez vár aránt; az üstöke nagyobb volt hosszúságára egy kopjánál . . . Ez, Uram, nem kétséges dolog, mert az egész várban lévő strázsák . . . és több emberséges emberek látták [TML III, 326 Szeptén Ferencz Teleki Mihályhoz Székelyhídről (B)]. 1764: eő Kgylime számára othon nem létében szénát hozta(na)k, s annak utánna esett tulkána baja, azis világos, de hogy eppen azon egyenetlen járás mia esett volna baja kétséges; mivel követhette egyébb nyavalyais [Torda; TjKT V. 224-5].

5. kétes, gyanús; dubios, suspect; zweifelhaft, verdächtig. 1571: eo K Byro vram Minden Thyzedesnek hagia megh Ereossen, hogy valaky es valamenje vagy drabant vagy katona zaland ha valamj ketseges dologh leynd Jarasa feleol aztis ertený agia byro vramnak hogy eo k. twgion Rea gondolny [Kv; TanJk V/3. 40a]. 1572: Flistich Leorincz azt valia hogy Egykor Jeottek volt Eo hozza Varga peter es Tot Andras Mwtatnak egy

Testamentum lewelet, Mellien ket pecet volt . . . semmy Newek Nem volt Benne az testamentumosoknak Mond neky ez semmyre kelleo . . . Ez ketseges leweleknak talaltatnek, ez Nem twdom Minek walo [Kv; TjK III/2. 198a]. 1588: Ez ille(n) gonoz zemeliekre hiteok Alat Az Capitanoknakis gongioik legien, Capitansagok Alat ha mely zemelt gonoznak es ketseghesnek ertenek, be Aggyak, be mondgyak [Kv; TanJk I/1. 60]. 1640: producaltak egy Adulterina Leuelet Somlyai Bathori Istuanne neue alat sub dato Fogar(as) feria quarta Epiphaniae 1552 emanaltatua(n), melyb(en) confirmallya Maylad Istuantul adot leueleket, de az petseti ketseges, a Leuel subscriptio nelkölis leue(n) [Betlen F; UC 14/48. 17].

kétségeskedés bizonytalankodás; nehötárire, ezitare, îndoiálá; Zweifelmut. 1812: a Groffné Töstént előis kérte a' Párna 'Sákokot; A számtarto tartván valami következhető rosztol adta volnais elő, nemis. illy kétségeskedéssel végre elő adta [Héderfája KK; IB]. 1823: ezen különbözések és Kétségeskedések el hárintása végett . . . szükségnek találta [Kv; DLt. — ^aKöv. a részl.].

kétségeskedik 1. kételkedik, bizalmatlankodik; a se îndoî; mißtrauen. 1657: Én azért Bakos Gábort javallám^a, de az fejedelem kedvetlen vala ahhoz, mert egyéb magaviselésében is igen gyermeki avagy vizelméjű ember vala, hűségében is kétségeskedni kezdett vala [Kem. Ön. 262. — ^aHadvezérségre]. 1746: Még kétségeskedtem vala immár, s azt gondoltam fársángolni . . . indúlt mivel csak híret sem halhattam [ApLt I Jos. Baló lev. Nsz-ből].

2. ~ *vkíhez* kételkedik *vkiben*; a se îndoi de cineva, a avea îndoieli în privința cuiva; über jn in Zweifel sein. 1678: Látom Kegyelmed is kétségeskedik hozzám, nem hiszen lelket bennem [TML VIII, 88 Teleki Mihály Rhédei Ferenchez].

3. bizonytalankodik; a fi nehötárit, a şovăi/ezita; unsicher sein. 1795: az Aszszony, Mltgs Vajna Májorné . . . nyughatatlan gondolatait meg nem határozhatta, és a Ioszágról lemondani a Contractus terminusságig kétségeskedett, tartván kedves Uram Bátyámék meg nehezedésektől [Márkosfva Hsz; BetLt I Barabás Sándor Vajna Istvánhoz].

kétségeskedő kétkedő; neincrezător; zweiflerisch. 1832: Minden ember tapasztalhattya magában azt: hogy amidőn valakiről valami rosszat költnek, és mondanak — bátor nemis hiszi az ember 's meg van győződve hogy nem igaz — s mégis marad abból valami benyomás az emberben, mely . . . egy kis kétséget szül arra: hogy hát ha igaz a mondotból valami — 's mikor megint hazudnak valomit az előbbenihez — mely akkor öszve kaptsolodva, egy valóságos kétségeskedő szinte úgy hizmetet szül [Torda; IB. Demény János udv. tt nyil.].

kétségesképpen kétségesen, kételyesen; nehötárit; zweifelhaft. 1674: György deák uram énnekem azt nem mondotta, hogy soha meg nem segít; én nem írtam Kegyelmednek aperte, hanem kétségesképpen [TML VI, 566 Székely László Teleki Mihályhoz].

kétségesség kétség; indoială, nesiguranță; Zweifel. 1657: szóval eleget esküvék^a, de újabb hitlevelet nem ada, azelőttieket mi is megtartók ugyan, de azért barátságunk csak mind azon kétségességben marada [KemÖn. 266. — ^aA vajda].

kétségkívül kétségtelenül; fără indoială; zweifellos. 1678-1683: az ő szent felsege törvenit, s, az természet regulait, ki ki maga előtt viselven ... kecség kül szent lelke altol, ugi igazgattja s, vezerele az ötöt felőket [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1763: kecség kívül garázdalkodott mert hogy bé ment csak hamar nagy lármát hallok ben a házban, s sajgatókat [Nagyida K; Told. 9]. 1767: a' Szent Mártoni Majorság Szőlőnek Fájai — metztellen és fedetlen maradván ... ugy telett ... kétség kívül az is ártot [Körödsztmárton KK; Ks 19/I. 8].

kétségtelenül kétségkívül; fără indoială, desigur; zweifelsohne. 1848: kétségtelenül napfényre derül az: mikép a gaz camarilla működése oda van irányozva hogy előbb a magyar nemzet a szolgaságba lenyűgöztesék [RevRTr III, 201 Gaál őrnagy Vörös Antal kormánybiztoshoz].

kétsinges két singnyi; de doi coți; von zwei Ellen. 1635: egy eőregh Lada szeöld festekes kett singes [Kv; RDL I. 107]. 1673: Egy két singes matázaval szótt keskenő [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.]. 1730: Ket Singes kora Gyontaras Lada [Körispatak U; Pf]. 1789: Vettem kezemhez ... 4. Nagy két singes hosszúságú új bőres Ládákat 2. Kisebb bőres Ládákat [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.].

kétsingnyi kétsinges; lung de doi coți; zwei Ellen lang. 1631: 2 Februarii. Éjjel nagy hertelen megindula az szörnű temérdek jég, és az Szamoson való óhidat ... elvitte ... Olyan szörnű temérdek jég volt, hogy közel két-singnyi is volt sok helyen [Kv; ETA IV, 201]. 1744: 4 Lotni Lada két signi hosszúságú [Szentdemeter U; LLt Fasc.67].

kétsípú szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ kemence kétsőves/csővű kemence; cuptor cu două fevi; Ofen mit Doppel/zwei Röhren. 1815: Van benne Sárka festékű két Sípú kementze Vas Ajtajával épségben [Görgénysztimre MT; Born. G. II. 20].

kétszakaszos kétosztatú/rekeszes; cu două despărțiri/compartimente; zweifächerig. 1803: Sövényből font két szakaszos Pajtátska [Csókfa MT; UnVJk 231].

kétszakaszú kétrekesztékes/rekesztékű; cu două despărțiri; mit zwei Verschlägen. 1800: Ket sövényből kötöt kasok egyik két szakaszú, a másik egy [HSzj egy-szakaszú kas al.]. 1821: Egy két szakaszú lo Istálló — az egyik Szakasz négy, a másik két lora való [Lozna SzD; LLt]. 1838: Egy két szakaszú gabonatarló kas [HSzj gabonatarló-kas al.].

kétszajú ? kétnyakas; cu două ciocuri; mit zwei Ausgüssen. 1717: Egy Kosárban vadnak. On fedeles bokály nro 1. Egy száju bokályi tarka 2. Két száju bokályi 8 [TSb 5].

kétszárnyú 1. két épületszárnyból álló; format din două aripi; aus zwei Gebäudeflügeln bestehend. 1662: Görgény várának, hogy csak az éjszakra való szőlőhegyről állíttathatnék lövéssel való ártalma, az ellen egy igen-igen erős körakású kétszárnyú öreg kasamatás bástyát indíttatott vala^a [SKr 295. — ^aI. Rákóczi György, a görgényi vár birtokosa].

2. ~ ajtó uő in două canaturi; Tür mit zwei Flügeln, zweiflügelig. 1856: A Nagypalota előtti Csarnok melynek két szárnyu ajtója van, el látva vas Sorkokkal zárral ... bé huzokál és tojogatokál [Mihálcfa AF; HG Br. Gerlitz lev.].

kétszarvazatú kb. manzárdtetős, rég francia fedeles; cu acoperiș mansardat; mit Mansardendach. 1732: egy Négy Szegre jo kö fundamentumon rakott ujj kö Épület jó ujj két Szarvazatu az közepin csatornáson jó Sendelj fedél alatt az két rend szarvazás végeib(en) penig négy pléhes csokros gomb [Köröd KK; Ks 12. I].

kétszarvú cu două coarne; zweihörnig. 1672: Vidi Amsterdami Leopard(em) ... Ibidem, Fejér medvet, evetet, unicornist, de holtat szalmával töltöt volt, vagy mint az ökör, két szarvu, de az felső hosszab [PatN 51].

kétszáz 1. două sute; zweihundert. 1545: En Sombory Janos ... az en atyamfyanak Sombory Mihálnak Somborbely^a az az dalbely^o rezt az ky nalam tewle zalogon aloth ... meg bohattam azon keth zaz forinterth az kibem nalam zalogon volth [MNy XL, 137. — ^aM.zsomboron (K) lévő. ^oDálon (K) lévő]. 1546: Aranyon es Gernyezezen, zam zerenth wagyon, thyz heyan, keeth zaz yoh, Ezekbeel Bamffy bernaldnak adyanak, keeth zazath [Radnót MT; JHbK XXXVIII/19]. 1610 k.: Eoreg hayokat kel yaro hydasokat tartanu(n)k, kiket mikor megh vytunk ugy mint ket eoregh hidast es egy eoregh gyalog hayot, ket zaz forintb(an) nem eppethetw(n)k [Dés; DLt 325]. 1640: Vagion kett szaz Sóó, melliet veott p. f. 17 [Kv; RDL I. 123]. 1721: Komáromi Lajos Ur(am) is igeri hogy az impignoralt Teritorium(na)k zalogos summajat fl. 200 ~ ket szaz magyar forintokat fel veszi [Ingodály NK; JHb XXIV/20]. 1752: (A) Csűr ... Fiokáib(an) pedig belé fer két száz kalganya [Pókafva AF; JHb XXV/73. 15]. 1835: Az egész terméshől a' két száz véka mindenkor vevőden ki [Zsibó Sz; WLt].

2. Összetételekben; în compuse; in Zusammensetzung: 1584: En ket Zaz hetwen het keobeól buzath aminth ezen eztendeoben el Adhatta penzwl tt f 171/64 [Kv; Szám. 3/XI. 13]. 1600: prouidus Franciscus Baka Coloswarien(sis) ... fassus est en attam az Safarnak Toth Istwannak eleibe az barmokat vgyimint ket zaz hwzon harmat [Kv; TJK VI/1. 403a]. 1628: Zlot taller kett szaz neguen kjlencz [Bodola Hsz; BLt]. 1629: Az mely Haz vagion Zena vca szegeleten ... Becziwilleotuk Harom ezer ket száz forintra [Kv; RDL I. 132]. 1693: Az másik rész tartozik az Ket száz ötven forintot ... le tenni [Abafája MT; Told. Húszár lev. 17a]. 1748: Administrált ... Ruszka Pojáni udvarbiro Kovási Illyés u(ram) ő kglme Taxa Naturalaet e szerint: Aszszu halat 220 ~ két száz huszot^a [Kendilona SzD; TKI Cseh Benjamin kezével. — ^aFolyt. a fels.].

3. -n hr-gal hsz-szerűen; cu suffix adverbial cu valoare de adverb; adverbialartig mit der Adverbialendung -n. 1665: magok^a ... itt a körül való falukon élődnek százan, kétszázan [TML III, 381 Budai Márton Teleki Mihályhoz. — ^aA törökök]. 1672: az várbeliek leg-alább voltak ötszázan. Mi bizony, az kik jól megverekedtünk vele, kétszázan sem voltunk [TML VI, 385 Gyulafy László ua-hoz]. 1705: Ma reggel mintegy kilenc óra tájban, a Medgyesi út felől a kurucok eljövének, lehettenek mintegy kétszázan [WIN I, 513].

kétszázadmagával a nyilatkozattevővel együtt kétszázan; cu el două sute; zu zweihundert(en). 1662: Kádár István, híres-neves, az Alföldre csatázással járó ... híres-neves legény ... a fejedelemtől vagy kétszázad magával csatára bocsájtatván ... azt Kádár jó alkalmatossággal, de boldogtalan kimenetellel megállotta vala [SKr 445]. 1705: Jósika Sámuel kétszázadmagával lévén, valamely hidnál tizenhét személyt közülök általküldtenek az hidon, kiket is a miyeink meglátván, őket elkerülték és elbocsátották [WIN I, 437].

kétszázezer două sute de mii; zweihunderttausend. 1562: 1532 esztendőben Szulimán török császár esmét kétszázezer emberrel Bécs alá indula [ETA I, 13 BS]. 1679: Kétszázezer tallér érő jókat mondanak hogy hoztanak el az Bánya városokról [TML VIII, 418 a fej. Teleki Mihályhoz].

kétszázezredmagával a nyilatkozattevővel együtt kétszázezeren; cu el două de mii; mit ihm/ihr zu zweihunderttausend(en). 1619: Göröcsi Mehemet pasa kezdette fenyegetni az követet^a s mondotta neki: ... én magam elmegyek reátok kétszázezred magammal, vendégségbe, meglátom, mint vendégelték meg ? [BTN^a 260. — ^aA lengyel követet].

kétszáznyi kétszázra menő; aproximativ/cam două sute; zweihundert zählend. 1653: Szinán pasa tatáriban — 1594-k esztendőben ... Pesten maradtak vala, és oda telepedtek s házasodtak de nem sok volt, mintegy kétszáznyi volt [ETA I, 50 NSz].

két-szél szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ *abrosz* két vászonszél szélességű abrosz; fajtá de masá din pinzá dublá latá; Tisch Tuch von zwei Leinwandbreiten. 1625: Egy két szel tiszta gyapotból szeot abrosz veres végű f. 2 [Kv; RDL I. 126]. 1637/1638: kett szel feslet varrasu sahos abroz ... f. — d. 50 [Kv; i.h. 111]. 1714: Egy viseltes két szel abrosz [Kv; Pk 6] * ~ *szőszlepedő* két vászonszélből egybedolgozott/két vászonszélnyi széles szőszlepedő; cearşaf din pinză de cîlji de lătime dublă; von zwei Leinwandbreiten zusammengefaßtes Wergbettuch. 1627: Egi kett szel szosz Lepedő f. — d. 16 [Kv; RDL I. 131].

kétszemű alk szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ *káptalanim* két félszemű káptalanjaim; káptalani tisztviselőim; doi funcţionari chiori de la capitul; meine zwei einäugigen Kapitelbeamten. 1736 u. gróf Apor István ... egykor Fejérvártt létünkben oda hívatá a két cáptalan az én praesentiamban, s mondja neki: Édes két szemű cáptalanim (mert mindenik vak

volt a fél szemivel) hányjátok fel a cáptalant, ha valami írásokat tanálnátok az én familiámról, fáradságtok jutalma meglészen [MetTrCs 446].

kétszer 1. (egymásután) két ízben/úttal; de două ori (consecutiv); (nacheinander) zweimal. 1570: Vayda Demyen vallyá, hogy ... Thywadar is ketzer Jgen wthi az kenez [Kv; Tjk III/2. 12-3]. 1585: Mikor az eoregh harangh kiweol az teobit eoowe vonzak, chak ketzer vonniak eoowe, es Egyetembe fizessenek d. 60 [Kv; Szám. 3/XIX. 6]. 1590: Latam hogy kecher leowe az kerezthez vgia(n) pezderiezik vala az kerez [Szu; UszT Kertez Benedek Marta vall.]. 1637: Ezen csak be iöue Kovacz Janos egi nagi faval ... s ugi megh üte ket szer ... hogy mindgiart le csek Ersok [Mv; MvLt 291. 95a]. 1680: Harangozasrul Valo Limitatio. Az Harangozastul elsőben Csensitvén annakutanna kéttzer öszve vonatvan, ha az napon halattyakat el akarvan temetni Gyűlöt, s kiserőt harangozvan rendeltünk d 42 [Dés; Jk 16a]. 1702: kétszer pofon csapám [Nagygyeke K; Ks 67. 46. 19]. 1765: 20 Rhenes Forintokat kétszeris ugyan accuraté meg számláltam vala a Birákkal edgyütt [Vajasd AF; Eszt-Mk Vall. 238].

Szk: ~ *ha* ... alig egynehány/pár ízben. 1630: Ez mostani felesége^a mi olta nala vagio(n) ketzer ha volta(m) nalok [Kv; RDL I. 19. Tot Gergelne Sophia vall. — ^aKalos Györgynek]. 1688: akkor vaczoranis elege kinalak, de ugjan nem euek, sem iuek, hanem talam csak kétszer ha martot az etekben [Mv; MvLt 291. 148b] * ~ (vagy) *háromszor*. 1570: Kis Esthwan varos zolgaya ... vallia ... kerdette ketzer háromzoris hwl veotte az Lowat [Kv; Tjk III/2. 115]. 1590: Hallok hogy lango Gaspar ketzer wagy háromzoris, az Vcziaban fell fuua az Sipoth [Gyerómonostor K; KP. Varga Antal jv és Ferencz Benedek fia jv vall.]. 1755: vagyon szerencsém gyakorta eo Ngokot pusztás szallasomon látai, mivel minden nap kétszer háromszor még látogatnak [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből] * ~ *való kétszeri*, két ízben való. 1560: Azert cum protestatione zolunk ... ugjan azon egi dologban affele ketzer ualo appellatiot nem nyelhetet uolna [Kv; SLt ST. 6]. 1596: Hoggiai Georgy Ura(m) p(ro)testal hogy lm(m)ar ketzer ualo tizen eóted naphoz adott Capitan Vra(m) eo kegme az eó kegme Jobbagynak Cziriaknak es a fianak Ferencznek a' hogy Fekete Istua(n) ha my igazsagat remenli hvozok Respondeallyon [UszT 12/110] * *egyszer (vagy)* ~ *egy* vagy két ízben. 1570: Vichey Antal ... vallyá ... Az hazat megis Beochwltek volt fl. 200, Es felys kyalattat volt Egyzer vagy ketzer [Kv; Tjk III/2. 183]. 1764: Hegyessi István ő kigyelme olyan ember hogy ha etzer kettzer inya adnak még a szokmányát is el lehetne tölle venni, s könnyen akár mire rá veheti akár ki [Udvarfva MT; Told. 44/25] * *vagy* ~ *egynéhány/pár* ízben. 1584: Balint deakne Ania vallia Hallottam vala hogy akihez gjanosag volna az bozorkansagbol a' laba Niomaba kellene lepny es meg zolalna, Latua(n) hogy eleottem megie(n) a' vargane Annia, Es Az Laba Niomaba lepem vagy ketzer ... Es ereosse(n) kezdte zolny magaba [Kv; Tjk IV/1. 278]. 1819: Kretsín Josziv ptrűszszenteni, és tsuklani kezdé otthon is vagy kétszer ptrűszkölővén tsukolván egy két ora mulva megholt [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

2. két alkalommal/etben; de două ori; zweimal. 1570: Cathalin Tot Janos leanya ... vallyá hogy Mykor

ew Zabo Janos zolgaloia volt az azzonya Trombitast oda hywatta . . . Aztis thwgya Mykor az vra hon Nem volt ketser Jeot esthwe oda [Kv; TjK III/2. 22]. 1577: (A földet) kecceris atta mas Embernek be wettny [Küsmöd U; DLev. 2. XVIII. B]. 1586: Dobray ferencz az Tob eoehywel tartozzek Adny Tyzen hatt forintott, mely pinztt kettcezor fizesse, megh, felett szentgorgy Napyara^a, felett szent mihaly^b napyara [Lesnek H; IB VI. 225/16. — ^aApr. 24. ^bSzept. 29]. 1594: Az Ispannak minden hazas ember eztendeoben ketszer, egiszer szenth georgi napban, masszor szent Mihali napban tartozik ferthon penzel niolcz niolcz penzel [Barla Sz; UC 113/5. 38]. 1606: Ennekem atta wala az peöreös feöldet az Nagy Patakba Bogartfalj vram en keczöör meg Zantatam beis vettem buzaual Engem senkj nem ellenzet [Uoszt 20/284]. 1701: Gubernator Ur(am) kéczzeris veté szememre hogy az Ur önacscsága udgy hallya, Udvarhelyt meg akarja venni [Gyf; ApLt Lugasi Ferenc Kálnoki Sándornéhoz]. 1822: Nemes Kis Ferentztől hallattam többszer kéttzernélis beszéleni [M.bölkény MT; Born. 9. XIII. 22 Kováts Ferentz (60) ns vall.].

Szk: ~ se. 1813: Sogor! ezt tsak kétszer se mond; mert bizonyoson el nem Szenvedem [Dés; DLt 71/1814] * *mind* a ~ mindkét esetben. 1744: Két rendben tudom, hogy a gát el szakadot, es Vízével edgyütt hala is el ment, és mind a kétszer szarazon maradt a Tho hely [Tóhát TA; JHb XI/17. 11] * *nem egyszer, sem* ~. 1570: Fazakas gal ezt valla . . . Zeochy Marton . . . kappya eleo symont, es . . . mind kétt pofayatis Nem etzer sem ketzer verthe hane(m) gyakran vtheotte [Kv; TjK III/3. 387]. 1654: monda Mihajl deak Jstuan deak(na)k, megh monda(m) nem egiszer sem ketszer hogi menj ki az hazbol [Ksz; BLt Silester Peterne Borbara Asz(ony) (35) pp vall.].

3. kétszeresen; de două ori; doppelt, zweifach. 1611: Egi zeöld viselt foldozot taffota zoknia sima keötes rayta az alia keczer hant es hat apro karika raita [Kv; RDL I. 88]. 1710 k.: a posta kétszer drágább volt a más alkalmatosságnál [BÖN. 595].

4. ~ ár kétszeres/dupla ár; preț dublu/îndoit; Doppelpreis. 1572: chianady Janosnak hazat eorekseget . . . ha ky Megh akarya venny ketser arran Ne tarca, hanem az my Melto es kepes arra [Kv; TanJk V/3. 63b]. 1592: Vagion nagi panaz az swteokre, hogi ammit swtneiks ilien olchosagnak ideien keccer arran adnak [Kv; i.h. I/1. 192]. 1671: sokadalmok alkalmatosságával . . . az Városbeliek külső embereknek nem engednének vásárolni, hanem magok a sokadalmok, s' vásárok idején az bé-szedett marhát, s' az után-is, majd kétszer árán adgyák-el magunknak és szegénységinknek [CC 84].

5. ~ *subica* ? bélelt subica; subitá/subuliță imblănită/dubliă; gefütertess/dubliertes Mäntelchen. 1572 k.: Kys Myhal zolgalta barat Istwan zolgalatomert ados mynd Enye ydeigh fl 12 d 50, és 1 fodor Jgler keccer swbyoccha, ket Ing ket gatya . . . Mynd eszekel ados nekem zolgalatomba [Kv; TjK III/3. 262f].

kétskereses I. *mn* 1. kétrét-; îndoit; doppelt zusammengefaltet. 1582: Matheus Kis Thamas in Mako Commorans . . . fassus Mas Nap ennekem monda Teoreok Pal: Nem talalom vala a' mellien az Azzonnak a' keos-seonthywt, hanem hat ketzeres volt a zoknia, es onnet veom ky az Azzony keösseontywywet [Kv; TjK IV/1. 7].

2. kettőzött; dublu; doppelt. 1806: Végeztetett, hogy Pál György, minthogy kétszer vétet a végzés ellen, kétszeres büntetést kapjon [Dés; DFaz. 33-4]. 1817 k.: a' hol az Udvar Méltósága meg bántása forog fenn, ott teresebb, és kétszeres a' büntetés [Héderfája KK; IB. Ütő Bálint tt nyil.].

3. kétszeri; de două ori; zweimalig. 1847: Virág László a' kérdésbeni kétszeres verekedéssel elkövetett közbortányért 14. Napi bészásra ítéltetett [Kv; DLt 530a gub.].

4. dupla, kettős; dublu; doppelt-. Szk: ~ *ajtó*. 1597: Az wy fokhazra chinaltatta(m) ket temerde k harsfa aito ket zerezt. Jdem ket eoreg egizeres ajtot mindeniket harsfabol [Kv; Szám. 7/XIII. 11]. 1600: Aztalos Lukach . . . Az plebanos hazanal Egi ketzeres Aitot chinalt . . . fl. 1 d 50 [Kv; i.h. 9/IX. 42-3]. 1675: az pitvar ajtoja egiczeres az első hazba(n) be ménvén vagion egi kettzeres ajto vas Zarjaival kolcsával forditojával edgyüt vas Sarkaival és két vas pántyával edgyüt [Mezőmadaras MT; Borb. II] * ~ *fityegő* ? kettős csüngő. 1686: Más gállor giön-gjös rubintos . . . az tizen ötödik boglár(an) öt szem gjöngj; az kozepin kétszeres fityegője tiz rubint s öt szem gjongj rajta [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kiej.] * ~ *kapu*. 1623: czenaltasso(n) zep bellet az vagy kecczeres kaputt ket fele Nylot gyalult deszkabol [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.] * ~ *lódig* kettős tölténrtartó. 1687: Egy fejer börrrel buritott kétszeres lodingot szijastol, palaczkostol es kulcsostol [Déva; Szer.].

5. ~ *búza* elegybúza, rég nép abajdoc (rozssal kevert búza); triticum mixtum; griu amestecat cu secară; Mischkorn. 1800: az le nyomott buzát az fen alohoz Hasonlitván joságát, mely is Ketszeres buzának neveztet-hetik [Dés; DLt]. 1816: jobbatska tiszta Buza . . . 45 véka . . . kétszeres 74 véka . . . Majorságnak valo aij 23 1/2 véka [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. 1849: Négy véka kétszeres buzáért 3 forintok 44 xrok [Somb. II].

◇ Szk: ~ *pikkelyű gomb* ? XVIII. sz. *eleje*: Egy katoná Verbuvalásra . . . Dolmányhoz 18, mentéhez 15. pár kétszeres pikkelyű sárga gombokért, és a szarka lábokhoz kívántato 8. pikkelyekért . . . Rf I xf. 47 [Kük.; JHbB] * ~ *szij* ? 1595: chinaltattunk az Nagi harang wtejere egi ket zeres ziat, es hogi valami egi nehany uono ziat meg foldaztanak fizetünk Zigiarto Balintnak f—/75 [Kv; Szám. 6/XIII. 42] * ~ *vasrosta* ? 1692: ezen Csűrben egy hosszu garatos kecczeres viselt vas rosta [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1697: Ott lévén egi sendelyes gabonás ház is . . . vagion Egi kétszeres eresztő vas rosta. Más kis kézbe(e) valo vas rosta [Borberék AF; Mk Alvinczi Péter inv.].

II. *fn* elegy/kétskereses búza; nép, rég abajdoc (rozssal elegyes búza); triticum mixtum; griu amestecat cu secară; Mischkorn. 1834: Az 1832ik Esztendei termés Listában Kétskereses buza kalangyát 280 1/2 tesszen be a' Be vételek között 291 kalangya kéttzerest tsépettet el, s' e' szerint 11 kalangya kéttzeres buza beli praevaricia-tioa tettzik ki [Somb. II]. 1847: Csekelakán a Buza is Kétskeres is 4 vékánál többet ereszt kalangyája, — ami ott hallatlan [KCsl 13 Kemény Dénes kezével.] | vetet-tem öszt eszerént . . . October 22k napján az eh mezői tablaba ketzerest [M.köblös SzD; RLt]. 1850: a' Czárinanal valo földbe termett ketzeres [Cikmántor KK; EHA].

kétszeresen duplán; dublu, de două ori; doppelt, zweifach. 1621: Az Teomlec ayatay ketzeresen Czinaltatuk Aczj Georgiel [Kv; Szám. 15b/IV. 23]. 1681: Vagyon két kis bolt az számtartó ház mellett ... Ennek edgyikére nyilik egy vas sarku, pántu, vas retez fejű, retezü fűrés deszkákkal kéttzeresen meg bérlett ajtó [CsVh 93]. 1699: edgj hosszú vesszőből kétszeresen font ágásokra perelljézett szalma fedelű pajta [Vécke U; LLt]. 1716: egy kéttzeresen faragott arany lánczocska [WassLt]. 1800: Szűts Iszária ... az fen irt 80 Veder Mustot, három Esztendő alatt bé fizetni tartozik, külömb(en) ha bé fizetni nem akarna vagy nem lehetne ... tehát ... kéttzeresen az hátra maradot summa Mustat az Creditor Ur az kezeseken kéttzeresen magának contentumat vehessen és vétethessen [Sárd AF; SRE 836].

kétszerezés bélés; cáptusealá; Futter. 1570: Borgyas Matthias ezt vallyá, hogy zemewel Lattha Tawaly ezten-deobe Besterchen az zokadalomba, hogy Az Jsthwan Vayda felesége az Sylwassý olah papnak keo(n)tthese kéttzereset kessel ky hazytota volt es egy erzen penzt vont volt ky beleole [Kv; Tjk III/2. 59].

kétszerezett bélelt; cáptusít; gefüttert. 1657: Damokos Thamás uramnak is küldtem egy csizmát fő komornik uramnak ő kegyelmének két párt, sárga bőrrel kétszerezett a szára [TML I, 47 Kövér Gábor Teleki Mihályhoz].

kétszerezetetik megkettőztetik; a fi dublat/indoit; ver-doppelt werden. 1819: akik pedig ez ellen tselekednének elsőben három Rforintokig büntettenessnek, de ha többször tselekszik mind anyszor kéttzeretessék [Kv; Mész-CLev.].

kétszeri 1. két ízben való; (fäcut) de două ori; zweimalig. 1595: Az ki kewes Buza thawaly az zamadas vtan maradot ket vtal chipeltettem, Az ketzery zorasbol iútót az zeginyek zamara tezen vniüersal(ite)r cub. 30 1/2 [Kv; Szám. 6/XIII. 9]. 1625: Vöttem az Talyiganak meg kenesere egy font háyatt kéttzerj meg kenesere d 08 [Kv; i.h. 16/XXXIII. 9]. 1709: Feleségem el hagyott volt egyszer akkor gratiamb(a) vött(em) az uta(n) ismet el hagyott hivattam hűti mellé ... ilyen két szeri el hagyasaért a sz. szék előtt divortiumot kivanok [SzJk 859]. 1731: két ízben váltotta volna meg Felvinczi Janos Vram Juon Juonuczot az akasztó fától, es ezen kétszeri meg váltásaért ejtette volna magat s posteritását örökös keppen való jobbágyágban [Csapó KK; Berz. 12. 92/51]. 1744: a Gát háromszor el Szakadott, elsőben semmi kár nem let a Halakban, de az utolsobb kétszeri el szakadasakor hala vízével edgyüt el karosodott [Tóhá AF; JHb XI/17. 16].

Szk: ~ *daraszolás*. 1823: Ezen szállókbe meg kívántato kétszeri dorozlására Harom Száz nap számos [Pipe KK; Told. 31] * ~ *kapálás/megkapáltatás*. 1774: Tiszt Uraim ed kygyelmek Török buzájoknak Jobbágyok által lett kéttzeri meg kapáltotások el vonta az Üdöt, és embereket [Mocs K; Ks Consr. 78. 9]. 1824: kétszeri kapálás ... a két rétet le kaszállása [Kv; Pk 5] * ~ *szántás*. 1722 k.: Proventus Pastori ... Mindenik fordulora tizenket-ke^a veka buza vetes az Eklesia földében a Paro-

chus Buzajabol kétszeri Szántásba, melyet a Praedicator arattat meg [Ercse MT; GörgJk 159. — ^aÉrtsd: tizenkét-tizenkét].

2. kétszeres; dublu, indoit; doppelt, zweifach. 1594: Deliberatum. Myert az J ... Azt forgatta hogy edtet meg ne(m) gyraztathatta volna, A hogy meg gyraztat-ta es dolgok hatra maradua wolt, az ghira rah térne per hoc. myert meg byzonytotta az J. Actioiat. Az ghira az Actorra Boldisar Ambrúsar tér. mely keczeri ghirasz f. 2 [UszT 10/81]. 1663: szoktak volt 120 kapura esztendőként felvetni bizonyos számú adót Kővárvidéken, kétszeri adójok egy-egy kapura 20-20 forint lévén [TML II, 496 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

3. másodszori; pentru a doua oară; zweite. 1718: tudom bizonyosson hogy az keresb(en) forgo major haz kéczéri kakas szo tajb(an) eget el [Branyicska H; JHb Lupas Trif (30) jb vall.].

kétszeri-háromszori két-háromízbeli; de două-trei ori; zwei bis dreimalig. 1657-1658: az első napi és éjszakai időn egy óra alatt kétszeri-háromszori újabb-újabb seregek ostromolnak vala [Kemplr. 318]. 1823-1830: Szörnyű bandalgó ember^a volt ... kétszeri-háromszori megszólítással is alig lehetett felébreszteni andalgásából [FogE 89. — ^aKörmendi Gábor mv-i fiskális prokurátor].

kétszer-kétszer (időnként) két-két ízben; (din cind în cind) de câte două ori; je zweimal. 1603: Takachy Janos vallia: minden heten hozot a' molnar ketzer ketzer liztet haza swetot az felesége inkab minden heten ket-czer [Kv; Tjk VI/1. 640]. 1683 k.: Szanto Föld vagy onro 4 ... melyeket az Falu ketszer kétszer meg szánt, Praedikator magvaval be vét [Varsolc Sz; SzVJk]. 1710 k.: Én ugyan Fogarasban a tömlőcbe az én egy inasomnak prédikállottam sokszor, és kivált vasárnap és innepnapokon kétszer-kétszer ... de én most nem prédikálhatok, én nem vagyok pap [BÖn. 703].

kétszerte kétszeresen; de două ori; zweifach, doppelt. 1619: Megállá Mikó Ferenc uram s kezdé ő is szidni^a, amaz kétszerte inkább [BTN^a 283. — ^aA szitkozódó részeg törököt]. 1639: tsak io akaratombol ideigh engedte(m) volt a Sogor aszonynak, felette sok latorságba elegytette volt magat, a ki penig társa volt most azt fogva tartatom felis akaro(m) akasztatny, de az kétszerte inkab meg érdemli tsak kegld inquiráltasson reá [Szentpál U; Szád. Redej Janos Nagy Tamas de Fogaras szu-i várbeli prov-hoz]. 1771: kész kétszerte meg eskünni is ... hogy a Csatányiak^a nem tsak egyszer maszszor hanem mindennap a Város tilalmas erdejet a Városba be hordgyák kereskedés véget [Dés; DLt 321. 43b. — ^aA város tőszomszédos jb falujának, Csatányanak lakosai]. 1776: a Dévai földnek josága és termése kétszerte hasznasab a Bujturinál és Lesnekinél [Bujtur H; Szer.].

kétszer-ványolt piuat de două ori; zweimal gewalkt. 1645: Brassai posztott keczer vanioltat [HSzj ványolt al.]. 1663: Brassai ketszer vanyolt 7 sing [UTI]. 1686: Posztok. — Keczer ványolt 1. vegben ull. 32// ... Edgy-szer ványolt. 1 vegben ull. 39// [UTI]. 1722: Szolgalotís küldette(m) kíván kész pénszt f 13. 2. Inget edgy Ro-kolját Gyapottast. kétszer ványolt előruhát | rettenetes

baj itt most cséledett szerezni fizetést sokat kívánnak ez nem kíván egiebet hanem Aba köntöst, a nadrág legye(n) kettzer vanyolt [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

Szk: ~ *posztó*. 1658: Koczis Istvan fizetése Dolmannak mentejenek ketter uanyolt brassay poztottból (így!) valott ahoz ualo szerszamaual [Góc SzD; Wass-Lt]. 1701: Az Mester Remek légyen edgy kétszer vanyalt vég Posztó, minden hiba nélkül [Kv; PosztCart. 9]. 1736: az köntösnek valo angliai, fajlandis, landis kétszer vanyolt posztó [MetTr 319]. 1756: Vettem ... Kek ketter vanyalt posztott tizenket Singet Rf.10 xr 12 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 76b].

kétszin I. mn képmutató, kétszínű; fajtarnic, ipocrit; doppelzüngig, heuchlerisch. 1710: Barcsai Mihály ... udvari főkapitány, különben is mester practicus kétszin ember^a [CsH 176. — ^a1684-re von. feljegyzés]. 1716: en bizony meg vallom, soha anyi hazug; fondor ket szin tókeletlen embereket nem láttam mint nimeljek közöttünk vadnak [ApLt Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. 1764: Kovátsot is érdeme felett meg betsültem, eddig Bátyám Uramért nem érdemli, az ilyen Jo Atyafiak között háborúságot szerző kétszin Ember, aki előttem szineskedett, hátam meggett pedig mardosott, mint az eb [Középlak K; BfR]. 1776: Csizi Hadnagy ... eleitől fogva sok mesterségeivel, s Kéttzén beszédeivel ő volt, a' Ki Groff Lázárt untatta Anniko Kis Aszonyról, és hogy B. Henterrel meg mátkásodgyék, megis eskegyék, azon mesterkedett [Kóród KK; GyL. Anna Makó (18) ancilla vall.]. 1806: a' Groffne kétszin aszszony és tsak próbállya Ngodat hogy expiscállya gondolatlyait [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.].

II. fn 1. jog két úton való járás, mindkét peres félnek való szolgálás; servirea (prin duplicitate) a ambelor părți; Dienstleistung für beide Parteien. 1587: Praxit (!) Wadasz palne, űallia, Mikor Procatorsagra kertem Igyarto Georgyeot, zolgalt vgia(n) fizetesemnelkwis semmy ket zint Nem esmertem benne [Kv; TJK IV/1. 593].

2. jog patvarkodás, két jogcímen/úton való pereskedés; improcesuare pe două căi/sub două titluri de drept; Gerichtshandel unter zweifachen Rechtstiteln. 1600: miért hogy Jmreh Janos p(ro)katora az itelt teórweny ele(n) azon dolgot forgattia, az ellen Ambrus Janos ki most A aszt mondgya hogy ez kett zin es patwaro(n) wago(n) erette [UstZ 15/203].

3. ~ alatt való ember kétszínű ember; fajtarnic, ipocrit; heuchlerischer Mensch, Heuchler. 1586: Kalmár Ianos Pro Vrsula Egebet ne(m) tudok Mit Mondany Igarto gorgy feleolly hane(m) hallotta(m) hogy montak felette hogy igen ket zin alat vallo Ember volna es hogy mind az ket felnek felleletett Chynalat (!) volna egykwtl masiktwis pinzt vett volna fel [Kv; TJK /1. 584b].

kétszinkedik képmutatóskodik, kétszínűsködik; a se purta cu fajtarnicie/ipocrizie; heucheln. 1760: Br. Henter Dávid úr ... exuáltott minden tisztségeitől. Ez az gyümölcs a minapiban becűszott jubilationak, mivel ha kétszinkedni nem tud, vagy hazája mellett felettébb híven viseli magát, hamar jubilálnak akárkit is [RettE 114]. 1769: Az Ur Fiam Uram Űrmös borbéli ígéretet alázatosan köszönm! Irhatnám a' szokott stylus szerént hogy ne alkalmatlankodgiék magának véle, de én

bizonj nem kétszinkedem [Nsz; Told. 5a]. 1857: Tulu vagy Boér István a' leg kujonabb — ő az asszonymnak a' hirnőke — a' mellett más felől is kétszinkedni akar [Kommolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

kétszinség kétszínűség, kétszínűsködés; fajtarnicie, ipocrizie; Heuchelei. 1776: Én^a ... egy Csizi István nevezetű Gyulaianus Reformatus Hadnagy ... Gróff Lázárnak Nagy Consiliarius volt eleintén mig hamisságát s körülötte való Kéttzénsegeit meg nem esmérte a Groff [Szentdemeter U; GyL. — ^aGr. Theresia Eszterházi (35) vall.]. 1811: Sohult a' kétszinség nints oly' nagy mértékbe, Mint a' Doctoroknak meg-betsülésekbe; A' mig-beteg addig a' leg-jobb baráttya; De ha egisséges nem barat; lódujon [ÁrE 167].

kétszínű 1. kétféle színű; de două culori, bicolor; zweifarbig. 1752: Tiszt. Fosztó Miklós Ur(am) mar meg-bol-dogult Sofia leánya hagyott az Ekla számára egy két színű dufla Selyem ruhát, melyre a' maga neveis reá vagyon irva [Illyefva Hsz; SVJK]. 1758: dio fa Lábra francziáson készített két színű márván kőből csinált fedelő fal mellé valo kis asztal [Déva; Ks 76. IX. 8]. 1790: Szederjes Anglia posztó kaput két Színű vékony nyari Arany pászomántba szegett l [Sv; Ks].

2. kettős; dublu; doppelt; zweifach. 1749: a' detentus ... az Szilágyi János házához bé ménvén irtozas I(ste)n ellen valo karomkodás (!) fokadott attával teremtetével szitkozodott és az meg irt Gazdát égetéssel fenyegette meg kéváno(m) a' jure, hogi ... ézen két színű vétkiert halallal büntetsek [Torda; TJKT III. 258].

3. képmutató, kétszínűsködő; fajtarnic, ipocrit; heuchlerisch. 1758: Ez bizony corruptus ember, állhatatlan, változó elméjű, sok dolgokban igen levis s majd minden sinceritas nélkül való, irigy, kétszínű és egyéb emberi gyarlóságokkal megrakodott [RettE 59]. — L. még i.h. 291, 349, 407-8, 412.

4. jog kb. két jogcímű, két jogcímen birtokolt; posedat pe bază de două titluri de drept; unter zweifachem Rechtstitel besessen. 1742: Ezen Faluban lévő s ezen M: részre valo két színű portio eddig minden nyoltzadik esztendőbe(n) tartozott Birot álitanni [Velkér K; Ks 4. VIII. 1].

5. jog 1586: Sara Leorincz deakne vallia Ne(m) tudok egieb ket zynw dolgat Igyarto Georgyheoz [Kv; TJK IV/1. 586].

kéttáblájú két táblás; cu două tăblii; zweifachig. **Szk:** ~ *olaszfal*. 1736: Ket két Táblájú, zöld, kék, veres, és Sárga festekkel Virágozott olosz fal, vagy Cortina l [Mikefva KK; CU XIII/1. 156] * ~ *üvegablak*. 1674: Ez háznak vagion ket ket tabla ju üvegablaki [A.porum-bák F; UF II, 595].

kéttálpú ? dupla/kettős talpú; cu talpă dublă; doppelsohlig. **Szk:** ~ *saru*. 1638: egy kéttálpú sarut is hordoz vala, csak negyven pénzen is eladja vala [Mv; MvLt 291. 142a-3b átírásban!].

kettébarázdál barázdával kettéoszt; a împărți în două cu o brazdă; durch Furche in zwei Teile teilen. 1733: Vagyon egy Darab szőlő mely Vagyon fel osztva ... Lu-

gosi László Ur(r)al két részre, az egy hassab szőlött az közepin ketté borzoldván [Algyógy H; Born. II. XXIXa. 13 Bornemissza János conscr.].

kettécsap kettévág; a tăia în două; entzweihaueu. 1770: Rusz Alexa azonnal kezében lévő szekerczével ketté csapa egy jó vastag Csapo fát [Szásznyíres SzD; Ks 27. XVI].

kettecskén kettesben; in doi; zu zweit/zweien. 1831: kettécskén által mentünk Ábelhez a Fogadósház, és egy fertály Pálinkát nálla meg ittunk [Dés; DLt 332. 4].

kettédistingvál kettéoszt; a împărți în două; in zwei Teile teilen. 1808: ketté nem distingváltuk az erdőt . . . azomban az erdőt csipegette [Asszonyiné AF; Dob-Lev. IV/378a Borberek József lev.].

kettécsik kettéválk; a se desface/crăpa în două; sich (in zwei Teile) teilen. 1802: Forro Lajos alig lépett kettőt nyomba találta a' Vasvillás kotsissa B. Bánfi Pál Ur elő Nagyságának, s olyant ütött edgyet réa hogy ha kalapja nem akadályoztatta volna az ütés sebes-ségét ketté esett volna a feje [Mv; Born. XXXIX. 53 Susana Venus (19) cons. Iacobi Schreiber cauponis vall.].

kettéfűrésztet a pune pe cineva să taie în două; entzweisägen lassen. 1662: Ésaías prófétát, amint sokan hiszik, ez király^a fűrésztette tetétül fogva talpig ketté [SKr 707. — ^aManassé].

kettéhasad I. a (se) crăpa/despica în două; sich (entzwei)spalten. 1568: Henricus Aurifaber Inquilinūs R(elic)te Marci Kadar . . . fassus est Ezt hallottam hogy haborognak vala az Kadar Markosne leánya az Nemet-neuel, es az Nemetne Egy Tekenőt wg wte az feiebe hogy kettén (!) hasada [Kv; Tjk III/1. 214]. 1570: Segeswary peter vallya Masnap mykor az Mayost megh akarta volna Swtthny felestekemre az felesége hogy az Nyasra akarya volt vonny kettétheo hazadot . . . Es latta hogy Appro Nywek voltak benne [Kv; Tjk III/2. 114]. 1585: Az Scholaba(n) az kemencze keteon hassot (!) wala, es eo magatol preter opinion(em) n(ost)ram le deolt [Kv; Szám. 3/XIX. 42]. 1636: Horuat Simon . . . megh szida Csizmazia Zuczy petitt mondva(n) hádgy bekett az poharnak, mert ugy utom az tanert az fejedb(e) hogy ketteo hasad [Mv; MvLt 291. 64a]. 1687: csiak Miklos Peter Uram egyikhez ütöt volna Is-ten ötöt ugi ségellye' ugi ütte' volna a chieppel hogy mindjárt az fejé ketté hasadot volna [Kézdisztélék Hsz; HszjP]. 1776: elsőbb ütésivel a páltzám mindgyárt ketté hasadott [Szentbenedek MT; Told. 28]. 1846: fel-vétetik Virág Lászlónak azon panaszos és mentő kerel-me melyben panasolja hogy Darvas János ötet ke-zébe lévő páltzájával ugy ütötte artzba hogy ortzaja ket-té hasadat | Darvas László vad módon kezébe volt paltzájával ugy vágott artzba, mingyárt ketté hasadt art-zám s a vér el lepett [Dés; DLt 530/1847. 13, 27].

2. ketté osztódik; a se împărți în două; sich in zwei Teile teilen. 1687: Az eger előtt a Szabad fű hasadgyon ketté [Illyefva Hsz; EHA]. 1715: celebralanak ilyen örökös divisiot Vagyon a Töltesen belől egy hold föld . . . kette hasadot a Felső alla Bakcsi Feren(cz)

Urame az also Bakcsi Istvan Urame [Étfva Hsz; Borb. II]. 1766: nem tsak az két ház között lévő Vdvar(na)k kelletik ketté hasadni, hanem in Concreto kell érteni a' Joszágot, mintha ház sem volna rajta mert külömben Divisio aequalis non esset [Torda; TjKT V. 310].

kettéhasít 1. kettévág; a tăia/despica în două; entzweischneiden. 1598: Eotwes Martonne Ersebet azzony . . . wallia latam hogi hozza chiapa emez chiak megh iaidula monda Ahol bestie lelek kúrwa . . . el veztel tel-liesseggel kette hasitad az feiemetis [Kv; Tjk V/1. 149-50]. 1629: kerekcs Züle kepeben jeot rea . . . aual fenye-geti hogy az Zablyat az gegejenek veti es mind ala ketteo hasitya [Kv; Tjk VII/3. 121]. 1636: latam azt hogy az Cziganyak hozzak uonnyak, en azt tudam hogy kette hasittyak [Mv; MvLt 291. 69b]. 1730: ketté hasitom mingyarást a' fejedet [Türe K; Told. 28]. 1790: Tengeri kutya Bőr kette hasitva . . . 2 [Sv; Ks].

2. kettészakít/vág; a tăia în două; entzweireißen/trennen/schneiden. 1579/1687 k.: Hoszszy mál pataka mellett két felől egy hold föld kit a patak ketté hasított [Márkod MT; MMatr. 228]. 1620 k.: Ázsiát és Afrikát az Veres-tenger hasítja ketté [BTN² 415]. 1655: az nyéki határ szélyben . . . ezen Tatrang vize ez mostani új arok-ásás által ez két felek határit alá ketté hasittya és hatá-rozza [Uzon Hsz; SzO VI, 202]. 1736: vagyon egy darab föld, mellyet az Út és Patak kette hasitt [CU]. 1767: ezt^a a Falu patakja ketté hasította [Göcs MT; EHA. — ^aA szántóföldet].

3. kettéoszt; a împărți în două; in zwei Teile teilen. 1580: (A földet) kezűk merny . . . az elobi meg magya-raztatot halmokig azok az mellyek hasityak azo(n) wa-lya púztat kette [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1715: Va-gyon voncz pataka mellett Szabo gödriben egy darab ketté hasították a patak felől valo álla Bakcsi István Urame a másik Bakcsi Ferencz Urame [Étfva Hsz; Borb. II]. 1717: kette hasittya a Karkos Pojánát, felit Igen patakához felit peng az Czelnai hatarhoz [Celna AF; EHA]. 1766: az eddig közre birattatott Vdvart a' Fundusnak hátulso részhez mérsekelyén kell ketté ha-sittani eppen a' közepin [Torda; TjKT V. 308].

kettéhasítatik kettéosztatik/vágatik; a fi împărțit în două; in zwei Teile geteilt/geschnitten werden. 1712/1777: Vajában Néhai Sárosi Sámuel Ura(m)nak lévín egy Nemes Udvarház helye, rajta lévő Udvarházzal együtt ez a' közepin ketté hasittatván . . . a' más rész atyafiaknak tartoznak Florenus 10 házbeli részeket de-ponálni [Vaja MT; DobLev. I/79]. 1770/1771: ezen Tábla ketté hasittatván . . . Dél felől valo része jutott . . . a' Lugosi részre, a' más fele pedig a' Somlyai részre [Fejér m.; i.h. II/428. 3b].

kettémér a împărți în două măsurind; in zwei Teile messen. 1606: Az eorekségetis kette mérék, Az Árúak reszekre az melj gymeolcz jüta azt zedék mégh [UszT 20/191 Catherina relicta quondam Antony Agoston de Zentlélek vall.]. 1680: Az szallogos Joszagokat penigh meriek kette s vessek nilra [HSzj nyil-vetés al.].

kettémetsz kettéhasít/vág; a tăia în două; entzwei-hauen/spalten/schneiden. 1596: az major hasztol vynek el 12 veder ordat . . . ket teómlöt kettj mechettek [UszT

11/107 Olah Radul az Amade falu^a estenan valo major vall. — ^a Cs]. 1598: Bachy Janos . wallya egy pin-
cze tokot attam ayandekon Thuri Janosnak annak
felette egy takaromatis ketteo mecsete felet el vette [Kv;
Tjk V/1. 182].

kettéoszlik két részre osztódik; a se împărți în două; in
zwei Teile geteilt werden. 1598 k.: Az Attjoktul maratt
eoreksegh pedigh kettj oszolljon [Uzst 13/93 Caspar
Sofalúi de Malomfalú j b vall.]. 1590: az eórekségis ketti
ozlik valamikor oztozasunk lehet [Uzst]. 1604: Az io-
zagh marha feleól pedigh teczik^a hogi az Aszony
resze marha az lianra szal, az Galfy Peter resze kette oszol,
fele az lianie, fele Benedekfy Janosne Aszonio(m)e [i.h.
20/127. — ^a A törvényszéknek]. 1615: az mi Jozagok
akar itt Chyikban, akar egyebwt ualo helyeke(n) akar
mely varmegyekben Salamon Kata Azonnal vadnak,
azok kette oszollyanak [Cszs; BLt]. 1627: elseoben az
nenem tegie le azt az marhat, az melliet az ura az en arua-
saga(m)ban el uitt uala (: ugimint :) negy eokeor, s egy
úneő, hogy ezeket le teszi oszolliek kette [Szentgyörgy
Cs; CsÁlt F. 27. 1/5 Kouacz Georgy Czik Z Georgy
végr.]. 1688: ezeken küül ha mi marha, gabana, egieb in-
go bingo bonomak résmobilisik uadnak, azok kette
oszólnak [Ksz; BCs].

kettéoszt a împărți în două; in zwei Teile zerteilen.
1546: az menes zam zerenh harmycznegy ... Ezzig
Egyth yaryanak Eewzel, ozthan, ozaak kethe, fele, Le-
gyen Egyke, es az masyk fele. Legyen, az masyke [Rad-
nót KK; JHbK XXXVIII/19]. 1577: Szekelsegbely Jo-
zagok feleollly teonek Illyen vegezest es rendelest my
eleottwnk: Hogy a' my Eos Joszagok vagyon akarmy
nemen newetzessenek azokatys myndeneketh mynde-
nwt kette osztanak [Uzon Hsz; BLt 7]. 1585: walamy
eóreoksegek az meg holt gyeorgfi matetol maradtanak
volna az eó attyoktol gagib(an) és Kws galambfaluan
Wduarhely székben, mindenekel igazán kette ozzanak
[Uzst]. 1597: Az Azzony migh az Vra neüet viseli Ad-
digh az Vra testame(n)tuma zere(n)t biria az velle eggitt
zerzett feóldeket, Az teóbbit pedigh ozsak ketti [i.h.
12/129]. 1671: Az Dombon valo földet, Istenesen osz-
szak kette [Imecsfa Hsz; LLt]. 1688: A mi cziptlett buza,
szak uagyon azt ozsak ketti [Ksz; BCs]. 1864: a követe-
lésnek a törvény ugy vetett véget, hogy a virgos helyeket
szinorral a mappán ketté osztotta [Atosfa MT; EHA].

kettéosztat a dispune să se împartă în două; in zwei
Teile teilen lassen. 1585: ezen Kwl minde(nt) mind ér-
deön mezeön az kj eouek kette ozttassanak [Gagy U;
Uzst]. 1589: az my ködz penzwnk wolt aztis kette oztat-
tam azon fogoth emberekel [Szu; i.h.].

kettérekeszt kettéválaszt; a despărți în două; ent-
zweitrennen. 1699: Mint hogi az Udvar ketté rekesztet-
ték az foljosotis kette kel detzkaual rekeszteni [Szókefva
KK; Ks 96 Sárosi János Gyerőfi Borbálához].

kettérendel kb. kétfelé/két részre választ; a despărți în
două; in zwei Teile/entzweitrennen. 1577: Beldy Janos
Bodoláról^a ... Es az Nehay Beldy Kelemenę Lazar
Anna aszson' Vzonbol ... My eleottwnk ezokayrtt in
Summa chez igyeneswlenek ... hogy ezeket ketté ren-

delwe es el osztwa keotek magokoth egyk az ma-
syknak, hogy ez el rendelt es el osztott Joszagokban elte-
kygh megh nem haborgattyak eg'masth semmyben
[Uzon Hsz; BLt 7. — ^aHsz. ^bA javakat].

kettéreped kettéhasad; a (se) crăpa în două; sich ent-
zweispalten. 1846: Darvas János mikor felemelte ke-
zébe lévő bottyát, 's ugy vágott artzul, hogy ortzám ket-
térepedt [Dés; DLt 530c].

kettérő kb. kettévág; a tăia în două (cu toporul); ent-
zweihauen. 1756: Ezen le dölt fát ki rotta vagy rotatta
ketté ? kikkel ? [Póka MT; Told. 36].

kettérótat kb. kettéhasíttat/vágat; a dispune să se taje
în două; entzweihauen lassen. 1756: Ezen le dölt fát ki
rotta vagy rotatta ketté ? kikkel ? [Póka MT; Told.
36].

kettéróvattatik kettéhasíttatik; a fi despícat/ímpărțit
în două; entzweigehauen werden. 1817: a most szomszé-
dosított Föld a közepén kette róvattatván, egész hason-
fele részre Makkai Miklosnak örökös birodalma ala
ment [Udvarfa MT; Told. 42].

kettészakad 1. kettétörík; a se rupe în două; entzwei-
brechen. 1582: Gialaj Molnar Istua(n) leania Anna Az-
zony ezt mo(n)gia, hogy mikor w szilagy Mihalt Zolgal-
ta ... egiszer ... haza ióue riszegen ugi czapa az
pallossal hozza^a hogi az giertia kette szakada keziben
[Kv; Tjk IV/1. 60a. — ^aA feleségéhez].

2. elhasad; a se crăpa; sich spalten. 1779: egy né-
hányszor az öklivel agyba főbe vert a' bőr a nyaka-
mon egészen ketté szakadott vala [Kszeg; BfN Bh-i cso-
mól].

kettészakaszt 1. kettőbe/kettészakít; a rupe în două;
entzweireißen. 1582: Regeny Georg kowach Az lewel el
zagatasat ezzel teóbbity Az lewelet Az vram mind
eg Masnak Adogatak, es hog en kezembe Iuta vg zakaz-
tam ketteó azt az lewelet [Kv; Tjk IX/1. 89]. 1833: egy
rettenetes Szélvész Két Kalangya szenat derékba
ketté szakasztott [Marosludas TA; Kf Miss.].

2. kettészakít/vág; a tăia/spinteca în două; zer/ent-
zweischneiden. 1662: a Sebes-Körös szép folyó vize
. a várast^a ketté szakasztja [SKR 416. — ^aNagyváradot].
1695: vagyon ... egy kis szena rét, melyet a' Patak ket-
té szakasztott [Kelemenfelke MT; MMatr. 131]. 1695/
1717: Közép Agyan edgy föld az Árok ketté szakasz-
totta [Tarcsafva U; EHA]. 1786: Volt Nehai Biro Sá-
muel Vrnak egy jo Darabb Törökbuza földgye a melyet
a Maros kető szakasztván fele tul maradot felit pedig
lassanként a Berekhez öblögette a Maros [Nagylak AF;
DobLev. III/620. 2a Kezdi György (62) j b vall.]. 1801: a'
Lonai Patak ... a' közepin ezen kaszálot ketté szakaszt-
ván meg iszapolta [Kendilóna SzD; EHA].

3. kettéhasít/szabdal; a spinteca, a face bucăți; ent-
zweihauen. 1584: Botha Ianos . valla, Hallotta(m)
hogy igy zidta Danch leorincz Viczey Andrast, The roz
eb, Cwrwaneó (!), ha kezembe Akacz ketteó Zakasztlak
[Kv; Tjk IV/1. 360].

4. kettéoszt; a împărți în două; in zwei Teile/Hälften
teilen. 1753/1781: Kun Gáspár ur ... hanem az öttísvél

(meg) osztozott, a Jozságot ketté szakasztották [Pojána H; JHb LXXI/3. 216].

kettészakasztatik 1. kettéhasítottat/vágat; a fi táiat in douâ; entzweispaltet werden. 1779: Az Falu végin Czirbis földből a' patak által kettészakasztatott (sz) [Nagysajó BN; EHA].

2. kettéosztatik/választatik; a fi împărjit în douâ; in zwei Teile/Hälften geteilt werden. 1735/1760: Ezen nyöltz kötél szélességén (!) és hosszan el nyulo gyepes láb föld a közepin keresztül ketté szakasztatván ... az edgyik láb ... juta B Szentkereszt^a és Antos György Uramék(na)k nyilakban [Elekes AF; DobLev. I/160. 3. — ^aAz András kn tollban maradt].

kettészegik el/kettétörök; a se rupe in douâ; entzweibrechen. 1570: Peter Benedek ... ezt vallya, hogy Borbely Marthon Byro vra(m) Akaratthyabol hytta volt ewtet hazahoz Byzonsagwl Thymar Janossal egetembe hogy megh Lassak labat Kowach Kalaranak ha Twros volt vagy megh Menywl De eok egyebet Nem lattak Rayta hane(m) hogy kethew zegweh volt [Kv; Tjk III/2. 55]. 1597: Attünk egi zegeny Embernek kinek az egik lába kettoe zeget volt Egressy Marton Newnek isten newbe f — / 25 [Kv; Szám. 7/III. 23].

kettétör a rupe in douâ; entzweibrechen. 1570: Zeoch Antal vallya, hogy akarya ky vonny zablyayath Istwan Nagy Jmre ky vezy kezebeol es az holna alath Akarya volt kettew therny [Kv; Tjk III/2. 195]. 1588: voye (?) Lwcacz neweo vaydaia fel vewen egy szalma zalat az feoldreol kettoe teorwen monda czyak ennynek tartia Sombori Lazlo vesseleni ferenczet az ty vratokath [Zsákfa Sz; Wlt Mich. Talas jb vall.]. 1638: Borsai Mihály (38) . Fatetur Latam hogi Kerekes Szabo Istuan egi darab fat kapa es meg utógete^a az maga wduara(n) Pete Szócz Istuanne Borbara Aszion (20) Enniuel tobbiti hogi az fais kette törött raita [Mv; MvLt 291. 160b. — ^aCsiszár Istvánt]. 1730: egy küvel ugy megh hajította hogy a' kü a' fején ketté tört [Türe K; Told. 28]. 1769: Tit. Sándor Mihály uram Harka nevezetű Czigány Jobbágya ... a Putzi András kargyát ketté törte a térgyin [Agyagva U; IB. Goro György (38) pp vall.].

kettétörés rupere (in douâ); Entzweibrechen. 1846: Ezen Hidnak ... huzo gerendái (: Durchzug :) mind két végin elrothadtak, folyo Gerendái a' rajtok fekvő nagy terük mián a' ketté törésig le görbedtenek [Dés; DLt 858/1847].

kettétörök 1. a se rupe in douâ; entzweibrechen. 1574: szepregi (!) Pal ... ezt vallom ... eg hittwa(n) sekerce vala nala(m) Azi kapa vg vtte hoza, az keo falt talala, kettoe torek az nyele [Kv; Tjk III/3. 356c]. 1587: Az korong vasat^a megh hozzatattuk, az Perpence kettoe teoreott volt megh chinalattuk veottwnk ahhoz egy Toroczky vasat d. 20 [Kv; Szám. 3/XXXII. 12. — ^aA malomhoz tartozó]. 1623: Az ebedle haz menyeczty le zakadot ... az gerenda kettoe teort [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1679: Lengyel orszagi, rakott tabla mézes pogacsa, egykik kettő torott nro 2 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 107]. 1715: Betski Miklos Vram palossat ki vonvan, Szalavesztrahoz vága velle, de az

palossa kette törek [Szeszárma SzD; SLt 29. Y. 24]. 1762: Páskully György is megüte Kováts Sigmundot egi rovással, hogy mindgiárt ketté törött a Rovás rajta [Hagymásbodon MT; Told. 48].

2. (vkinek vmely testrésze) eltörök; a se fractura/rupe (un membru al corpului); (irgendein Körperteil/Glied) brechen. 1625: Seres Ambrus es Janos Deak varadj Katonak erkezte(n) ... Az Egiknek laba kettő teőreott [Kv; Szám. 16/XXXIV. 111]. 1737: Lowamnak lába ketté tört [Dés; Jk 228b]. 1767: edgyik keze és edgyik lába ketté törött [Majos MT; Told. 26]. 1794: a Nyak perece ketté volt törve, mely mián az egész Kezét még tsak meg sem mozdithatta [Somlyó Sz; BfN Dobozolt anyag X].

kettétörött rupt in douâ; entzweigebrochen. 1657: Egy kette teőreott Aranyas villaczka [Mihályva NK; JHb XXII/42]. 1772: (A malomkerék) nem forgását okozza a meg kívántatott habzonak egészen ketté törtöt volta [Csüdötelke KK; JHb LXVII/2. 361].

kettévág 1. a táia in douâ; entzwei/zerschneiden. 1629: váltottunk az pohárnak aranyázására egy aranyat 3. d. 50. Az arannyal meg nem értük, hanem egy aranyat ketté vágván, teszen fele f. 1 d. 90 adtam az övesnek az pohár aranyázására [Mv; EM XVIII. 56]. 1632: Kouacs Janos vra(m) azt mondotta hogi az Szanto Martonon giermeket kette vagia ha az ő eletire megie(n) [Mv; MvLt 290. 99b]. 1699: elsőbe Nyega Mihály vagott kette az Kapu Zabe mellett egy karot [Rücs TA; KvAkKt 344]. 1753: látam hogy az kezén lévő kis ujja ketté volt vágva [Erdőalja KK; Ks 38. X. 10]. 1780: meg találtuk ... az agya alatt egy általagba^a sarloval vágták volt ketté, igen jól is ismészett [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir. — ^aA szalonnát].

Sz: ~ja a gordiuszi göcsöt. 1820: Tsudálkozom is én azonn Tkts Ur, hogy az Uradalmi Tiszttség még a' legelső panasza ketté nem vágta azt a' Gordiusi götsöt! [Kőrösbánya H; Ks 119e Óvári György Kakutsi Sándor uradalmi inspectorhoz].

2. két részre/kétfelé vág; a táia/ímpárti in douâ; in zwei Teile/Hälften schneiden. 1807: az Ut mellett egy horgos borgos árok jár el, a melyj árok nemelyj heljen a réa jaro földeket vágia ketté, és Csegjeket csinál [Szentbenedek MT; Told. 37]. 1831: meg próbáltuk a' régi Kapjoni ut mellett levő Buzás Ferentzne Örökös földet, a' melyet az ut készítéseel kette vágtak, és a ... Horváth György Háza után járo Nyilat ... ugy találtuk hogy Téglának leg alkalmasabbak [Dés; DLt 625]. 1864: iten foly a Pajkrol eredő víz Nyiresen^a által lefelé Bábonynak ahont is Bábony helységét kettő vágia [Bábony K; KHn 280. — ^aTözsomszédos település] | Szárhegy régentén Zárheginek iratott minden kétség kívül azon kopacz dombrol, mely az egész vidéket ketté vágni látszatik [Szárhegy Cs; EHA].

3. átszakít/vág; a sparge/táia/strica; durchreißen/schneiden. 1763: a' Falunak nagyob része ide jött fejszé-vel, kapával, és Lopáttal, és ezen előttünk valo Gátot ketté vágták | Titt. Rutkai János Uram a' Gátot meg fej-gezven mondotta minékünk itt vágjátok el, miis a' fejszé-vel, kopával a'kitől mivel lehetet néki rohontunk; és a' meg jedzett helylen ketté vágtuk a' sztupaturát, és a' Vízet meg eresztettük [Szecsel Sz; JHb].

kettévágat kettőbe vágat; a pune (pe cineva) să taie în două; entzweischneiden lassen. 1650: ha haza Jő kovaczi Peter vram kette vagattia az aito Szőmöldöket [Keresztúrfva U; UszT 8/64. 64b].

kettévágatlik két részre/kétfelé vágatlik; a fi tăiat în două; in zwei Teile/Hälften geschnitten werden. 1770/1771: a' fen irt örögek utmutatása szerint ki tzirkalmaztatván körös körül, ezen Tábla keresztül ketté vágatott borozdálással [Fejér m.; DobLev. II/428. 17a].

kettévágattatik kettévágatlik; a fi tăiat în două; in zwei Teile/Hälften geschnitten werden. 1812: ezen két Berek a viz folyamattya által meg különböztetett és a Marosnak egy Águ folyamattya által ketté vágattatott [Káptalan AF; DobLev. IV/943. 15b. 6a].

kettéválík kétfelé esik; a se desface în două; entzweifallen. 1582: Ersebet Zekel Balasne . vallia, hogi latam hog mikor Jsten Az Lowal megh niomodot Azzonak Az giermeket Ada ez vilagra, Az gyermeknek kewes hea hog' ketteo nem valt vala a feye [Kv; TJK IV/1. 16]. 1823-1830: Eszem hát a sarkalat kenyeret, midőn szinte a végére jutottam, kettéválík, nézem, hát közbe vajjal meg van kenve [FogE 203].

kéttokú kéttokos; (prevázut) cu toc dublu; mit zwei Gehäusen versehen. 1806: Egy két toku Zsebbéli Tombak ora [Ne; DobLev. IV/897 Árva Szántó Sándor ielt.].

kéttornyos kéttornyú; cu două turnuri; zweitürmig. 1823-1830: Az elragadott zászlót azután felszentelték a pápisták . Ez pedig történt még a jésuiták idejében, mert a piaci kéttornyos templomot ők építették volt [FogE 123-4].

kettő I. számn 1. doi, două; zwei. 1561: Az myntt hogy chehek lewele azt tarchia, hogy . . . hewteos Chehmesterek legien kettheo, es minden holnap(on) az Eotwesseket megh proballia ha io ezewstbeol mywelnék [Kv; ÖCLev.]. 1562: Ha valami ket farkas hatatis thalálnak kethot lattassa megy kegelmed [Szúv; BesztLt 67 Joan Thorma comes com. Zolnok interioris Gr. Timar beszt-i bíróhoz]. 1573: Takach Balas Azt vallya hogy . . . Jeot volt az eo feleségehez Kadar Antalné Es vgian leikere kerdetto hogy megh Mongia ha myt Thwd Attialfwsagok feleol, vgy Monta hogi az ketteonek Annyok egek voltak [Kv; TJK III/3. 241]. 1633: Az Lidert kéó megetis tudok Egi darab feoldet, de ne(m) tudo(m) Egi hold feolde, ketteoje [M.nádas K; RLt I. — "Értsd: kettő-é]. 1659: kathanak jut ket kappa ernek az kette f. — / 50 [Kv; RDL I. 143]. 1668: aranyas tótt Palástot aranyas Keszkenyot Parnat ketőt mind az cós helyről vitte el [Szentsimon Cs; CsÁLt 27. 1/27 Boros Janos (60) pp vall.]. 1699: Negy Vekony abrosz kette Sahos krakai [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1849: Béres szekeret ha bár kettőt ném állithatunk telyes lehetetlen gazdaskodni illy moddal [Hosszúaszo KK; Born. F. le Bartha György Török Sámuelhez].

Szk: ~ vagy három néhány. 1590 k.: Ludaym fiaywal Egyeteomben ot Jarwa(n) az viz mellet az En saiat feoldeme(n) rea meont es ketteot vagy harmatis megh vteot benneok [UszT]. 1644: hoztak vala . . . Ezwt kalant

ketteote vagj harmat [Mv; MvLt 291. 429a]. 1729: A Lovai es szekérrel való postálkodás . . . sok volt, annyira hogi el romlott, kettő vagj haromnál nem is maradt a Faluba több [Sövényfva KK; TSb 51] * *bár ~t szől vkiel* bár egy-két szót vált vkiel. 1823-1830: Ez a szabóné . . . kér, hogy ha most estve lehetne most, vagy legalább reggel hét órakor menjek az ő, ti. a szabóné házához, hogy a leány bár kettőt szólhasson velem, vagy írjak neki, mert erőszakkal is hozzám jön [FogE 292] * *egy vagy ~ néhány, egy pár*. 1570: Zwfogastol es Nyillastol Job orwosság ennel soha nem lehet, Mint ez² kősek zyuere auagy oldalara, es meggyogyul egy oray auagy kettőig [Nsz; MKsz 1896. 372. — "Köv. a részl.]. 1644: Racz Jakab Mutata oth Valami vérth, latek Egi Czepete vagj ketteót, de miczoda ver uolt Ne(m) tudo(m) [Mv; MvLt 291. 434a] * *hol ~, hol három*. 1772/1802: amint mentünk a Cometaneusakkal edygyütt az Erdőn, a Bezdédi^a Lakosok közül hol kettő, hol három . . . a Jegyes fáknál meg vonták magokat [BSz; JHb LXVII/3. 140. — "SzD] * *mind a ~*. 1573: Maradek pester . . . Azt vallia hogy az Darochy Ianos Maioraba tamadot volna az Twz es vgi Ment volna eleb, Annyera hogi mykor oda Iwt volna hwl a Kis zoros vagion az Kakas Andras es Hennig Iacab zeowenye keozet . . . Mind a ketteo egh volt, Latta hogy Mind ketteot valazitg vonzak volt [Kv; TJK III/3. 187]. 1674: Vagyon más egy veres aranyas Tabit szaknya mind a kettő Vall Nélkül vagyon [Beszt.; WassLt 72/6] * *vagy ~*. 1600: Molnar Janosne Kis Sophia azzony vallya ez ket zeoreos legeny egy bor Jwo chiuporbol Iznak vala . . . az darabantok keozzeol vagy ketteo Jeotth vala [Kv; TJK VI/1. 454]. 1720: Gyermek Lovak promiscue minden szőrűek harmadfű, negyedfű, ötödfű, és vagy kettő köztök hatodfű es hetedfűekis vadnak, nro 31 [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12].

Sz. 1653: Az én apám Nagy Szabó János az elmúlt karácsony tájatt, hogy Konkolyt^a Régennél megverék, legottan felkészült minden házanépével s gyermekével, és többen is a városi főemberek; és látván, hogy e télen a had ugymint a Sigmond pártja itt Vásárhelyt telet, és azokkal együtt lakni nem jó — mert a szerencse is kettő — itt hagyák azért a várost [ETA I. 68 NSz. — "Székely Mózes egyik vezérét, Konkoly Péter hajdúkapitányt 1601 karácsonyán. ^a Báthori Zsigmondé].

2. *ketteje, kettőnk, kettejük* több hasonló dologból, személyből, tárgyból kettő; doi, două (dintre mai multe lucruri, persoane asemănătoare); zwei (von mehreren ähnlichen Dingen, Personen, Gegenständen). 1570: Karas Myklos, Ezt vallya, hogy Esmerete Markos Antalnak az atthiat Mind Annyat harom lowok es ket Tehe nek Maradot volt az germekinek, Annakis kettey az hazba Eget volt [Kv; TJK III/2. 136b]. 1583: Molnar Gergely vallia Eorizeok valank Es mikor egywt meeg tizen egy ora vtannis Rezegekedenek a' korchoma(n) oda terenak vagy harma(n) hogy lassuk michoda embe rek Azonba ketteonket le wtek [Kv; TJK IV/1. 212]. 1592: esmerete Gergelt, Jakabot, Albertot, es Andrast . . . kinek kettej vgian ot megh holt, az kette most is el nek [Dés; DLt]. 1627: Eoregh feiős tehen Nr. 58 az eotuen kettey alat boriu vagion, Negje boriuzo, kettei Tinos [Mezőrűcs MT; BLt]. 1647: harom ablak . . . az egyk rámas az kettei pusztá(n) vagyon [Solyomkó K; SLt GH. 5]. 1681: Vajda Hunyad vára . . . Ország Háza . . .

Örgh ablaka volna haro(m) de ketteinek nagyub részét bé rakvan, hattak mindeniken vas keresztis kicsiny ab-lakoczkat; harmadik örgh ablaka rostely nélkül valo [Vh; VhU 502, 515]. 1734: Halott felett valo egy praed-icatiotol az eddig valo usus szerint lészen 3 :/: 3 májjas, ket praedicatiotol a kettőjők(ne)k eő kglmek(ne)k^a le-szen egy Tallér [Dés; Jk. — ^a A két ref. papnak]. 1770: en Nemes György és Marina Gábor Irtás Földön lakunk és a kettőnknek helyeert tsak 12 Napi Szolgálatot kívánt az vraság mikor oda szállottunk többet nem [Babuca Sz; IB]. 1798: (A házban) paraszt Kályhából való Keme-nzék, és füttök találtattak, mind a' kettejeknek tűz-helyek párkányaikra nézve fából, és fa lábokra téglák-ból ki rakattattva [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27].

3. ketteivel kettősével, kettőnként, párával, párosá-val, páronként; cite doi/două; zu zweit. 1584: Veottem 15 Zegét az sylepke eoreg Zarw zegeoket ketteyüel p(er) d l tezen f — d 75 [Kv; Szám. 3/XIII. 5 malom-szám.]. 1589: Elseoben veottunk Kyss oklosson Dan ke-zenzeol Myluarat 67 Az Mylwara ketyüel tezen egy Johot [Kv; i.h. 4/XII. 13]. 1593: az ket penzes kenieret ketejwel attam egy Penzen mert mind eozwe penizledet wala [Kv; i.h. 5/XII. 5]. 1731: En aban az igen firges bu-zat atam el ket száz ket vikat, ketteivel egy forinton [Var-solc Sz; Ks 83] | E Szabo Samuel Atyánkfia kettejével három májjasával meg edgyezvén, tartozik az arrát meg fizetni. A bornak penig ki arulására, sine praeten-sione facultaltatik eő kglme [Dés; Jk 411b]. 1793: A' Bor adás, vagy vevés irántis mindenütt Curiosuskodtam itt Hadadba^a próbálgatta egy Örmény, kettejivel egy Német forinton hogy vegyen Nyoltsszáz vedret, de ugy nem kapot [JF 36 LevK 366. — ^aSz].

Sz. 1671: Más nagy dologra nézve is ketteivel vannak kebelemben kigyóim [TML V, 428 Rédei Ferencz Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

II. hr-os alakban hsz-szerűen; cu suffix adverbial, avind valoare de adverb; adverbial mit Adverbialen-dungen. 1. ketten két személy együtt, kettesben; in doi, două persoane împreună; zu zweit, unser/euer od. ihrer zwei. 1560: Replicalni akariwk hogy az my Atyank Lep-seny Istvan ... két kew házat Csináltatot nekyk ketten ... sok kewltseggel [Kv; SLT 6]. 1568: Matthias Nyerges fassus e(st), Ezt tudom hogy zaz lörinc fya-ual ketten wptwnk vala ket zaz bört, iuh bört [Kv; TJK III/1. 189]. 1578: my batory elek vrónknek (!) attuk eg Jobagonkat Jambor Palt Dyosadban lakozot zalagban tyz forintban . birnj, Jg hog ew Kegelmetol meg ne valthasa senkj hanem mj Keten egienlő akaratal [Diósad Sz; WLT]. 1590: Az Rawaskor tudom hogy Tyboldban lakik vala Demeter Janos az eőcze Demeter Peter adta az Janos Adaiath kette(n) eőtue(n) penz vala az ő Adajok [UszT]. 1668: meg kerkedek vele ez az Miklos, hog' keten Czelekettek [Kászónújfalú; CsÁLT F. 27. 1/30]. 1767: eők ketten a sok Magyar Legényektől el akarván venni az Hegedüst, Tudom hogy ebből kezdet-tek eők ketten a verekedést [Betlenszmtiklós KK; BK]. 1846: ha bátsi fogja azt irni hogy mű ketten el igazithas-suk, fel mégyek és igazitsuk a leg jobban azon Jozság dolgát [Bözödújfalú U; Pf. Kovács Sándor lev.].

Szk: ~ hordó cseber. 1741: Ketten hordo Cseber [Somkerék SzD; MúzRadák]. 1753: Ketten hordo Nagy Cseber [Beresztelke MT; Told. 19] * ketten-ketten a. kettőnként. 1610: Jutot nekik kette(n) ketten eött keő so

[Kv; RDL I. 6]. 1736: (A temetésen) az keserves-fo-gók mentenek az keservesek házában, ottan az fő-gazda elrendelte volt ketten-ketten egy-egy keserves asszonyt fogtanak [MeTr 408]. — b. kettősével. 1618: Itt, Ke-gyelmes uram, most igen nagy frequentia lészen: most mind az velencei főkövet s mind az flandriai beérkezett ketten-ketten vadnak [BTN² 172]. 1677: Békességes idő-ben az határ szélyben Moduva felől Ghemes váránál minden héten ketten-ketten szoktak őrt állani, avagy strásálni [CsVh 63] * mind a(z) ~. 1630: mind az ket-ten az aztalra keőniökleöttenek vala, s ugi suddoganak de nem tudom mit beszéllettenek [Mv; MvLt 290. 195b]. 1686: Mind a ketten reá hajlának edgy más akarattyára, azutánn ugys birták [Kőrispatak U; Pf]. 1763: Midőn eszre vették volna az Háznak gjuladását, nem hogj hirt tettenek volna, hanem tudván egy más vétékét mind az ketten az háztol el szaladtanak [Torda; TJKt V. 153] * vagy ~ egy-ketten, egynéhányan/páran. 1570: Margith Azzon, Zabo ferenchne ... vallya, hogy Mykor Az Da-bo peter Atthiafiay az Azzonnepek mynd wrolak ege-tembe Altal Jeottenek volt Dabo peternewel perleny, Az Azzonnepekis voltak egy nap vagy kettőn Az ew hazanal [Kv; TJK III/2. 168].

2. ~be két részre/darabra, ketté; in două părți; ent-zwei, in zwei Teile. Szk: ~ hasít. 1801: Délről valo ré-szit^a . a Völgyből le jövő nagy árok kettőben hasította [Légen K; EHA. — ^a A földnek] * ~ tör. 1825: Vagyon az Udvaron^a egy kemény tölgyfa rostellyos Fogoly Ka-litzka, melynek ajtóján van két vas pánt a felső kettőbe törve [Dés; DLt 595. — ^a A városházáén] * ~ tört. 1700: Balog István Ur(amna)k nyil szerint jútát egy sima boglaros parta Eő, egy Aranyos Pohár egy kettő-ben tört ezüst kalan [Ne; DobLev. 1/59] * ~ vág a. ket-téhasít. 1879: Szalag helyett 2 méter atlaszt vettem ... melyet kettőbe vágtunk [PLEV. 67 Petelei István Jakab Ödönhoz]. — b. kettőszt. 1810: Dosa Farkas Ur egy reszről; más részről . Dobolyi Sigmond Ur kérének és egyszersmind arbitrálanak is: hogy még az eddig elé osztatlan az az Excindálatlan Csibi és Nagy Martnál Lévo Kaszálo Retekeket vágnok kettőbe [Nagylak AF; Dob-Lev. IV/928].

kettődfő két évben járó, másodfő; de doi ani; zwei Jahre alt. 1827: Egy harmad Fő Esztendős Bika ... más kettődfő Esztendendős Bika Süldő [Mocs K; Told. 39].

kettő-három I. számn egypár/néhány; cîțiva, cîteva; ein paar, einige. 1665: Úgy is jovallja az úr, elsőben ket-tőt-hármat^a kellene megindítani próbául [TML III, 386 Teleki Mihály Bánffy Zsigmondhoz. — ^aSzánat; a levél kelte: jan. 13]. 1727: az Falunak leven közönséges bőv Széna füvei, mikor abban osztanak nemelylek a' Szegé-nyebbek között, kettő, három áll egy rudra [Mezőcsán TA; Ks 15. XLIX. 5]. 1810: kezében levő darabotska fu-szujka karoval kettőt hármat ütött rájok [Dés; DLt 82]. 1840: a fak őszve hordása nem ugy eset a hogy az embe-rek Bosla Urammal edgyeztek mert vagy kettő három betsületes volt de többi tsak fel várol beszéllet mikor szollitattam a fák őszve hordasa iránt [Várfva TA; Bos-la].

II. hr-os alakban hsz-szerűen; cu suffix adverbial, avind valoare de adverb; adverbial mit Adverbialen-dungen: 1. ketten-hárman egypáran/néhányan; cîțiva

(inşi); ein paar, einige. 1640: Nagy Péterné miatt meg is akartak löni az katonák engemet, mert azt láttam, hogy ketten, hárman is kijöttek az házból s az többi addig ott bánt vele [Mv; MvLt 291. 233a-51a átírásban!]. 1784: Vadnak igen szamoson helységünkben kik ketten hárman azon egy ház helyen lakván nagy szorosságban és nem tagas Joszagban. külső appertinentiat majd semmit nem birnak, megis ... kinek kinek a Taxat reá vetik s' meg veszik [Torockó; TLev. 4/9. 13a].

2. *kettőnként-hármanként* kettesével-hármasával; cite doi-cite trei; zu zweit-zu dritt. 1662: die 28. Decembri, szintén Aprószentek napján ... kettőnként, hármanként ... a városba^a bejövén. kapun strázsáló őrzőkre rohanván, egynéhányat benne meglövéldözének, levagdálának [SKr 682. — ^aNagybányára]. 1662 u.: mindennek Barscai körül Rákóczi jövelete miatt nagy felelemben voltak kettőnként, hármanként és csoportonként is, kik alattomban, kik pedig nyilván ... a Barscai táboráról mind haza oszlottak vala [ETA IV, 292 Enyedi István eml.].

kettő-kettő I. számú 1. vmiből mindenkinek kettő; cite doi/două; je zwei. 1653: Az leianioknak az kik maradnak tölem mindenkinek czinaltason fiam egy egy szokniat agion az ennimből ket ket abrosz lepedőtis kettő készlenőtis mindenkinek kettő ketőt [JHb XLII/3 Kovacsóczy Zsuzsanna végr.]. 1725: (A) Jobbagyok minden Esztendőben tartoznak adni karátson Tyukjat kettőt kettőt [Toplica MT; Eszt-Mk Inv. 21]. 1740: Az jobbagyok(na)k és Sellérek(ne)k csak aratáskor és kaszáláskor jár dietim két két cipőjök, az idegen usorások(na)k pedig három, az asztag rakók(na)k csak kettő kettő [Gyalu K; BfN].

2. kettőnként, kettősével; cite doi; zu zweit/zweien, paarweise. 1681: Ezek négy vasfutatók, edgyik-edgyik héten ketteő-ketteő dolgozik, a ketteőnek szoktanak fizetni egy hétre más fél forintot. fl — 1/50 [CsVh 99]. 1720: Az Udvar Háznal Tanálatott ... Sodor 4 Bog haj 4 Ennek harmaban vagion ketto-ketto össze varva [Alparét SzD; Ks 35. IV. 1].

II. hr-os alakban hsz-szerűen; cu suffix adverbial, avind valoare de adverb; adverbial mit Adverbialendung: *ketten-ketten* kettesével; doi cite doi; zwei zu zwei. 1619: Negyedrészen mentek az gályai kapitánok felöltözve ketten-ketten, ezek után gyalog csidások^a [BTN^a 378. — ^aÉrtsd: dzsidások].

kettőrójú szk-ban; in constructi; in Wortkonstruction: ~ *kásatörő* kettőrórs kásaőrő; piuă de făcut pâsat cu două piuge; Krütmühle mit zwei Stampfen. 1699: A Malom házzal által ellenben ... két törőjú kása törő minden kességivel hát vedres üstivel együtt [Szentdeme-ter U; LLt].

kettős, kettes I. mn 1. páros; dublu; doppelt. 1583: Was Gergely es Zabo Georgy ... valliak ... eg czwt kupat Nem Ada megh Eotweos orban ... Magiary Jlo-na Azzony penigh vrawal eoaze azt mondan No Io Orban vra(m) am lassad De amely kupat meg tartazzys azis ketteős az az egbe lart vala [Kv; Tjk IV/1. 190]. 1703: Egy asszony ember fejére valo kettős Arpa fő Schofiumból valo, jo féle gyöngyel sűrűn rakot [LLt Fasc. 115].

Szk: ~ *karafina* páros üvegpalcak. 1782: Egy kettős fa alajnak etszetnek valo karafina [Nalác H; CsS]. 1803: Egy tört talpu faolajos és etzetes hajagos egybe ragadott horgas száju karafina ... Más ehez hasonló ép horgas nyaku kettős karafinák [Ne; DobLev. IV/858. 2b] * ~ *kerekű* kétékerekű. 1679: Apro madárnak valo, kettős kerekű, veszszős kalitka [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János inv. 31-2] * ~ *késű* két késhez való. 1589: Egy Aranas kes hywely ketteos kesw [Kv; KvLt Vegyes I/2. 32]. * ~ *oszlop*. 1856: Egy jó állapotban lévő Törökbuza kas kettős oszlopokon náddal fedve ... materialéja mint t.i. oszlopai cserfából és oldalai fenő le-cekéből álván [Mezőbánd MT; Tsb 39] * ~ *pohár* egy-bejáró pohárpár. 1793: Kettős kék virágos ... tsukulá-tés poharak [Kv; TL] * ~ *tiló*. 1824: Egy Kettős Tilot vet Tasnádi Pál [CsV].

2. ~ *rovás* páros rovás; ráboj compus din două beje; Doppelkerbe. 1781 k.: A' Juhok és Bárányok a' Konyhák számára vitessenek kettős rovások mellett [Told. 27].

A régiségben, sőt a népi életben korunkig terjedőleg főként az állattal-lomány számontartása kettős/páros rovásból/pálca segítségével történt. A páros rováspálcára hosszában pontosan egyméretű két darabja úgy illesz-tendő össze, hogy a rovásjel mind a két pálcán azonos legyen, és így mind-két félnél, a számadónál és a számvevőnél (gazdánál) kölcsönösen ellen-őrizhető legyen a számadás állása (L. erre NrLex. IV.375-6).

3. ~ *főispánság* kb. társ-főispánság (két főispán egy-idejű hivatali tisztsége); exercitarea funcției de comite de către două persoane (concomitent în același loc); dop-pelte Obergespannschaft (gleichzeitiges Amt zweier Obergespane). 1736: Mindenik vármegyében két főis-pán volt, az egy Hunyadvármegye és Partiumbelieken kívül; ez egyikért azért volt, hogy egyik gyakrabban az fejedelem mellett volt, az másik az vármegyét igazgatta, vagy mivel akkor sokat táboroztak, egyik az hadban ment, az másik otthon maradt. Azért is volt az vár-megyében az két főispánság, hogy az nagy emberek in-kább consolálódjanak és hogy egyik az másik miatt ne éppen azt cselekedje az mit akar hogy maradváink-nál nagyobb világosságban legyen a kettős főispánság, kik voltak főispánok legutóbb Erdélyben ... rövideden leírom^a [MetTr 411-2. — ^aA nevek fels-a után megjegy-zi: Ezeknek egyenlő hatalmak volt].

4. dupla; dublu; doppelt. 1736: Az ifjak pedig nyár-ban ... fekete süvegeket viseltenek ... Az süvegnek azon alsó részén ... hasadékok volt az melyen kiesesztvén az sinórt, megczífrázták ... azon sinór végén kettős volt az a sinór melyeken [fő] s alá járó gomb volt ... mikor nyargaltak ... azt az sinórt az torkok alá tették, s az em-lített fel s alá járó gombbal megszorították [MetTr 348].

Szk: ~ *ajtó* dupla ajtó. 1694: (A fagrádicsnak) az kö-zepin temérdek kőfal által az Bastyakon vagyon egy erős temérdek deszkából csinált Vastag Vas sarkos pan-tos retesz es retezfős kettős Ajtó [Kövár; JHb Inv.]. 1796: Kettős vagy duplász ajtó edgyik ... ó fa zárral [Déva; Ks 76. IX. 26] * ~ *aljú* duplaaljas. 1849: egy kettős aju női diszelmeket tartó négy szegű polituras asztal [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] * ~ *gallér* dupla gallér. 1791: Köpenyeg ... feje Lintzertzájg béllésű kettős Gallérral [Dés; DLt hiv. nyomt.] * ~ *karikagyű-rű*. 1651: Edgy kettős Karika Gyűrű edgy Gyemant ben-ne s edgy Rubint [WassLt Wass Judit kel.] * ~ *szál* dupla szál. 1879: Rózát láttam Vásárhelyt ... váloga-

tott valami — ruhanéműeket. Bizonyosan azt ügyelte, hogy jó tartós legyen, kettős szállal szövött, szíjas lannel bevert, elnyúhetetlen [PLEv. 54 Petelei István Jakab Ödönhöz] * ~ *tászlí* dupla kézelő. 1770: Egy pár virágos Fatyol Ing ujj, ahoz valo belső Gallér, kettős Tászlí az szelin aranyos Blonding kötés [Kisesküllő K; RLt 0. 4]. 1789: vettem kezemhez . . . I Rendbéli veszszős palyatalt magyar Öltözetet ki csipkézve kettős tászlival, elő ruhával belső gallerral együt [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.] * ~ *tetejű*. 1810: Vagyon a' Léányok háza vagyon benne egy kettős tetejű, gombos párkányos ajtó nélkül való kementze [Doboka; Ks 76 Conscr. 37] * ~ *zár*. 1805: Egy fekete fa Aranyozott Bronzébann körös körül virágosan pántozott Anglia Láda, kettős zárral [Mv; TGSz 52].

5. kétszárnyú; cu două canaturi; zweiflügelig. 1789: Ezen nagy Patika Háznak az Uttza felől (valo) Ajtaja kettős, és két fele nilo [Mv; ConscrAp. 90].

Szk: ~ *levelű kapu*. 1785: A Csűr fenyő boronabol epült igen jo sub fedellel fedelezett, kettős Levelű Sarkokon forgo kapui mind két felől [Miklósfva U; Ks 73/55].

6. kétrekeszes/részes; cu două despărțituri; mit zwei Verschlagen. 1757: Egy kerek gabonás kas, kettős cir. öt vékás [Nagyercse MT; Told. 36].

Szk: ~ *fiók*. 1789: Nagyobb és kissébb Üveg Dugok egy kettős fíjokban [Mv; ConscrAp. 44] * ~ *rejték*. 1787: Egy zöld festékű Záros rejtékés Láda . . . Ezen Ládában, 's ennek kettős rejtékjeiben találtattak^a [M.igen AF; DobLev. IV/777. 2. — "Köv. a fels.] * ~ *szűszék*. 1688: Az malom hazb(an) egy őregh deszka szűszék kettős [Csicsógyörgyfva SzD; BK].

7. két rekesztékes, két ölfias; cu două boxe/despărțituri; mit zwei Verschlagen/Ställchen. 1716: Egy romlott hizlalo pajta kettős, ajtó nélkül valo [HSzj hizlalo-pajta al.]. 1847: balrol vagyon egy kettős Istálo, a végiben todva egy kettős Sertéspajta, zsup fedelezzettel [i.h. istálló al.].

8. ~ *kereszt cruce* dublá; Doppelkreuz. 1732: a' megírt kapu láb tornyozattja tetein van edgi jókora pléhes gomb, teteiben eresztett kettős pléhes kereszt, és ezen keresztnek Szárán egy pléh csillag [Kv; Ks II. 40. Varia XXVIIIc]. 1841: vagyon a' Fedél tetején, egy kettős kereszt bádokból [Km; KmULev. 2].

9. ~ *ágú* kétágú/karú; cu două brațe; zweiarmig. 1793: Ket gyertya tarto, mely(ne)k küpuje kettős agu nyoltz edgyes gyertyatarto [TL].

10. (egyidejűleg) kétféle; de două feluri (în același timp); gleichzeitig) zweierlei. Szk: ~ *kereset*. 1800: Groff Kornis Gáspár Vr ő Ngának Geréb Borbára Imets Imréné Gyermekei ellen kettős keresete lévén, egy felől az ingatlan és ingo joknak Competentiája ki adása végett Divisionak Mandatum kévántatik, más felől . . . Geréb Susánna bizonyos summa pénzeket adván költson arra egy Admonitoria Instructio kévántatnék [Kóród KK; Ks 94 Vegyes ir.] * ~ *kötelesség*. 1704: Ma küldöttem választ a kolozsváriaktól Serédi István aramnak és Váradinak is odahaza, melyben írtam, hogy soha nem hittem volna, hogy ilyen módon elfeledkezék mind rólam, mind maga kettős kötelességéről, hogy ennyi időtől fogva sem nem tudósított, sem semmivel nem sucu-rált [WIN I, 268] * ~ *temetés*. 1688: talahtam az Vas Ládáb(an) ezer magyar forintokat . . . mely ezer forint

az kettős temetésre mind el költ [Szamosfva K; JHbK LVII. 34].

11. kétszeres; dublu, indoit; zweifach, doppelt. 1669: Megvallom, böcsületecskémnek kettes sérelmét sajnálom [TML IV, 406 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710: Gondolja meg azt is Felséged kegyelmesen, hogy senki kettős büntetéssel nem büntethetik^a [CsH 86. — "1671-re von. feljegyzés]. 1764: onnan ujjabban fel men ni kettős fárodság [Mv; Told. 5]. 1812: Én mind vártam, mostanig hogy az borok után küldenek, a beszéd Szerint, De aban Semmi Sem telik — Már pedig ketős kart okoznak nekem [Sárd AF; KmULev. 3 Szilágyi Ádám lev.].

Szk: ~ *jobbágság*. 1778: helységünk(ne)k nagyob része, kettős Jobbágságot visel, egyik az hogy a Földös Vrunkat kell szolgál ni, másik az, hogy helységünkben lévő Tehetősebb Gazdáknak egész esztendő által kellett a tereh miatt napszámaskadni [Torockó; TLev. 14/3]. 1785: ma hogy . . . paraszt Jobbágyi szolgálatais szorítottat ezen Hellység, nem egyéb sorsa, hanem kettős Jobbágság, mert a Vasbol Urbarát p(rae)stalunk effelett paraszt Jobbágyi Szolgálatat tészünk [uo.; i.h. 6/1. 22a].

12. egy fedél alatt levő két . . . ; doi/două sub un singur acoperiș; zwei unter einem Dach, Doppel-. Szk: ~ *csűr*. 1761: Ezen Csüros kertnek közepire . . . vagyon erigalva, régi de még meg szolgálható, egy fedél alatt kettős Székelyes Csűr [Siménfva U; JHbK LXVII. 49. — "Két istállóval egybefoglalt székely kettős csűr képt l. NrLex. I, 546] * ~ *ház*. 1673: Vagyon egy ketteős, ház es egy hituán csűr is [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152]. 1799: kettős kisdég ház egy fedél alatt [Nyújtód Hsz; HG] * ~ *istálló*. 1629: Egy kisded kettős istálló nro.1 [Szu; SzO VI, 103 Székelytámadt vár lelt.]. 1695: Az barom akol végiben találtunk egy kettős jstállót jó fedél alatt Az egygyik istállóban találtunk kilenöz ökröt [CsVh 116]. 1763: Sendellyel fedett . . . 20 Lora valo ketős Istalo Nro 1 [Pókafva AF; JHb XXV/77. 2] * ~ *pince*. 1744: Ezen Udvarban vagion köből álló pince kettős [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12] * ~ *tornác*. 1736: az

Filegoriátskábol hosszú Gráditson hág fel az ember az . . . Palota kettős Tornáztába [CU].

13. ~ *gyermek* ikerpár, ikrek; gemeni; Zwillinge. 1668: Margitan Iako Sütő Janos kivan tölle hütötlenül el futot feleségetől Pap Erskotol el valast ilj ok alat hogy nem tsak el hagita hütötlenül de meg paraznasagba lelekzet (!), mely paraznasaga által kettős gyermekeket szült [SzJk 103]. 1828: (Kereszteltem) Gyurka Martzinak és Ujvári Ersók(na)k kettős gyermekeket Jánost és Ersókot [Damos K; RAK 52] * ~ *leány/leányka* leányikrek. 1754: (Kereszteltem) Finta Péter Vr(amna)k kettős Leányt Klárát, Ersokot [Gyalu K; RAK 59]. 1818: Ifj. Mátyás Mártonnak és Héja Ersebetnek kettős Leánykajok Kata, és Ersébeth el-temettettek [Vista K; RAK 105].

14. ~ *házas (ember)* egy telekről adózó két családó (egyháztag); doi contribuabili (enoriași) care stau sub același acoperiș; zwei auf Grundstück wohnende und dafür Steuer zahlende Familienoberhäupter (Kirchenglieder). 1676: Deliberatu(m). A kettős emberek(ne)k fizetéséről. Mivel a' mi eleinkkel be irattatot az Ecclesiának könyvéb(en) hogy minden hazas ember külön szemelyerül fizesse(n) de sok helyeken a' vakmerő emberek megh nem akarják adni, Concludáltuk az illyenek ellen

hogy ab hoc tempore valamely kettős hazas ember külön nem akar fizetni a' p(re)dikator es a' mester ne tar-
tozzek az illyenek(ne)k szolgáltni, akar halottya essék, el
ne temesse, ne harangozzon, neis enekellye(n) a' mester
megh ne eskütesen. A keresztelest mindazo(n) által
megh czeleküdgye, ez observatioval hogy két annyit fi-
zesse(n) mint az egész bér fizető ember [SzJk 128]. 1698/
1750 k.: Az egy Teleken vagy Háznál lakó kettős Haza-
sok is külön külön való bért adgyanak a Praedikator-
(na)k minden helyeken, mivel a Protocolumban a va-
gyon, hogy minden Házas ember egész bért adgjon az
Sellérekén kívűl, kinek ez az értelme: főrl főre fizessen
nem együtt kettő vagy három Házas, bár egy Teleken
vagy Háznál lakanának is [RGyLt A. 12].

Amint a fenti adatokból látható, az egy telken lakó két gazda minde-
nye külön-külön adózó családfőnek, egyháznak számított, és ezért az
ilyen telekről szedett pénzbeli járandóságot a kettős bér beszédes megjelölé-
ssel illeték.

15. ~ *bér* egy telekről adózó két családfő (egyháztag)
béré; taxá care trebuie plătit de doi contribuabili (eno-
riași) care stau sub același acoperiș; Lohn zweier auf ei-
nem Grundstück wohnender und dafür Steuer zahlen-
der Familienoberhäupter (Kirchenglieder). 1640: Ket-
tős berről. Mivel hogy sok helyeken az Hazassok az kik
egy teleken laknak es egi kenieren vadnak ... az Bert
nem akarjak megh adni; Tetzet az sz. szeknek hogy az
ollian temerarius emberek czieledestol excludatassanak
[Sajókeresztúr SzD; SzJk 48-9].

16. ~ *arany* arany-pénzermefajta; un fel de monedă
de aur; Art Goldmünze. 1625: Wagon egy ketteos
arany, megint egygy arany is [Kv; RDL I. 126].
1637: arania is vagjon ketteoss hatos arania [Mv; MvLt
291. 90b]. 1651: egy kettős arany, ket tizes arany [Sza-
mosfva K; JHbK XVIII/27]. 1656: Igaz ligában valo he-
tes, négyes kettős es egygy aranyak három száz hetven
hét [Cege SzD; WassLt]. 1725: tanálatot arany Tóvi-
sen. Egi regi arany, melyis lehet ötvenes . egy
negyvenes regi arany . tizenkettőt (!) arany egy . . . ti-
zes arany hat . ötös arany egy . hetes arany egy . . .
harmas arany egy kettős arany, egy . . . egyes arany ti-
zenharom huszas arany egy [ApLt 5. — AF].

Huszár Lajos a Bethlen Gábor uralkodása idején vert pénzérmék fel-
dolgozása rendjén tizes, ötös, négyes és kettős aranyérmékről aprólékos
pénztörténeti leírást ad ugyan, de magára az elnevezésre nézve semmi tájé-
koztatást nem nyújt. Herepei, Adatár III, 581 az aranypénz „összetett
egységei”-ként csak ugyanczekeket az érmefajtákat sorolja fel. Így a szerk-
nek is általános értelmezéssel kell megelégednie.

17. ~ *dutka* ? hatgarasos pénzérme-fajta; un fel
de monedă de șase groși; Art Sechsgroschen-Münze.
1655: 1150 O Dutka 8 ketteos Dutka [Kv; RDL I.
29].

Huszár 90, 106 Bethlen Gábor 1620-1625 között vert pénzérméi sorá-
ban *dutka csegely* és *dutka* mellett a kisebb értékű váltópénznek között a
háromgarasos pénzérme leírásakor (!)-ben a *dutka* elnevezést adja, *kettős*
dutka-ról azonban nem emlékezik meg.

18. ~ *tó* ? ikertő; două lacuri aflate unul lângă altul;
Doppel/Zwillingssee. 1622: Esztrang riti vegeben egy
ketteos To keőseőt (sz) [Kozár SzD; EHA].

◇ Hn. 1758: A kettős domban (sz) [Egrespatak Sz;
EHA]. 1772: a Kettős Kereszten selylül (sz) [Kozmás
Cs; EHA]. 1780: A Kettős Patakba [Zentelke K; KHn
140]. 1850: Kettős keresztfálnál [Gyszyn; EHA]. 1864:
Kettős mező [M.sárd K; KHn 229].

◇ Szk: ~ *cimbora* páros társasága; două atelaje a cite
două persoane formate prin întovărașire; doppeltes/ge-
paartes gemeinsam gestelltes Joch. XVIII. sz.m. f.: Két
hoszu utatt Kettős Czimborába tegyenek magok költsé-
geken és marháival nem ugy a mint szokták négyen tsi-
nálják ki egy négy lovu szekeret [Hr 11/5] * ~ *kanál* ?
1789: A' másik Fijokban 10 Sárja réz kettős kised Ka-
lanyok [Mv; ConscrAp. 43] * ~ *kohó* ? 1758: Rátz Is-
tán (!) ... különb különb helyekre lévén ados, refu-
giált volt a B. E. Bartok Andrásához és kért volt fel a' ket-
tős kohoban a' viz felől valo kementzére az also kereken
valo kohoban 2 napra Negyven Forintotok [Torockó;
Bosla] * ~ *ostábla* ? 1848: Egy ostábla — hijuba. For-
niros kettős ostábla hijuba [Szászkerked K; LLt] * ~
plajbász ? kétszín-beles ceruza; creion cu mină de două
culori; Bleistift mit zweifarbigem Mine. 1806: a Rector
egy mappát adott Amerikát, Nagy Mama egy kettős
plajbázot [Dés; KMN 208] * ~ *szegfejező* ? 1840:
Egy nagy kettős szeg fejező 20 xr [HSzj kovács műszer
al.] * ~ *taliga* ? 1810: nyoltz nyoltz ökrü kettős Talyi-
gak [Kackó SzD; DLt 434] * ~ *ülőhely* kétülőkés ülő-
hely; loc de șezut pentru două persoane; zweiseitziger
(Sitz)Platz. 1756: a Seccusius ... Also részin kettős ülő
helye áll Gyalult fenyő Deszkából [Branyicska H; JHb
LXX/2. 22-3].

II. *fn* ikerpár, ikrek; gemeni; Zwillinge. 1752: Dobos
János(na)k^a Gjörgjöt és Jánost kettősöket [Gyalu K;
RAk 58. — Ti. kereszteltem]. 1759: . Márkodi Susa
Fattyat vetett. kettősse lett [Szentlászló MT; Sár.].
1764: Kethelinek^a adta azt a két kancát, az egyik öszvér-
csikót vemhezett, a másik pedig kettőt s mind a kettő
megélt [RettE 172. — Keczei Jánosnak]. 1779: fél na-
gyon hogy kettősse leszsz [Km; KLev.]. 1807: (Keresz-
teltem) Péter Pálnak és Molnár An(na)k kettősse szü-
letvén Ferentzet és Annokot [Magyarókerke K; MNy
XL, 376]. 1818: (Kereszteltem) kettőt Andrast és Erse-
betet [Damos K; RAk 44].

III. hr-os alakban hsz-szerűen; cu sufix adverbial,
avind valoare de adverb; adverbial mit Adverbialen-
dung: ~ *ével* párosával; cite doi; paarweise, zu zweien.
1638: ejel ki megjek, s ketteősiuel talalom az lovat az
kertembe(n), de en nem tudom ha lopot loe avagy ne(!)
[Mv; MvLt 291. 140a]. 1772: Láttam szemeimmel hogy
Bányai Györgynéhez a katonák szoktak volt járni ket-
tessévelis ... de még Dadai Uram ezt mondá énékem
hát Madarasine Aszszonymo kettessével vagon a kur-
va Bányai Györgynénél [Dés; DLt 321. 50a Maria Sos
cons. Nobilis Ioannis Madarasi (30) vall.].

◇ Hn. 1891: Kettős [Sárvásár K; KHn 135].

kettősleg kb. kétszeresen; dublu; doppelt, zweifach.
1826: Nyárad Sz. László: Veres Márton a' felső aja-
ka a' mikor katzag kettősleg ki-dűjjed [DLt 966 nyomt.
kl. — MT].

kettősmezei a Kettősmező (Sz) tn -i képzős szárm.; de-
rivat al toponimului Kettősmező/Chechiș format cu su-
fixul -i; mit dem Ableitungssuffix -i gebildet Form des
ON Kettősmező. 1. Kettősmezőhöz tartozó; apartinind
de Chechiș; in Kettősmező liegend. 1782: egy Metalis
Nyerges Fejér kö vagon, mellyis a Galgai határt a Ket-
tős mezei határtól ... meg különböztette [Galgó Sz;
EHA].

2. Kettősmezőn lakó/működő; care stă/slujește în Chechiș; in Kettősmező wohnend/tätig. 1793: el költ italok ára vagy a Kettősmezei fogadás Papp Juonnál a computus szerint Hflor. 28 Dr 62 [Kettősmező Sz; JHb XLVI. 8].

kettősön kétsorosán; cu două şiruri; doppelreihig. 1679: Galambducz Ezen Fas Udvaro(n) nro 1 ... Felső Contignatioja, Galambok lako helye ez is kettősön vagy on csinálva, vgi hogi közöttte el járhaso(n) ember [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 95-6].

kettőzik szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: *vmi felől ~ a hir vmi felől/vmiről* kétféle hír járja; a circula două zvonuri diferite despre același lucru; über/von etw. verbreitet sich zweierlei Nachricht. 1661: Az elenségnék útja felől az hír kettőzik: némelyek azt hozzák, Piskolthoz^a érkezett lövészerszáma ... másképpen mit írjon Bánfi Dienes uram in ea parte, igaz paráját küldöttem kegyelmednek [TML II, 157 Kemény János Teleki Mihályhoz. — ^aB].

kettőzött szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: *francia ~ fedél* manzárdfedél/tető; acoperiș mansardat; Mansardendach. 1788: Francia Sendeljes Kettőzött Fedél alatt [FiscLt XII. 15].

kettőztet 1. megismétel; a repeta; Wiederholen. 1662: Örökös állandó szokása ez császárnak^a, hogy amit egyszer megparancsol, abban állhatatos lévén, ugyanazont újból nem kettőzteti [SKr 426. — ^aA török szultának]. 1755: most is közelebb irt Levelemb(en) Ngtok Mlgos házára kívánt áldásokat kettőztetem [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ból]. 1758: Koszta Mihály ... kénszeríti vala a Falut ... kettőztetvén tolvaj kiállítását, hogy menének Segítségire [Erdőalja KK; Ks 66. 45. 17].

Szk: ~ *i beszédét a.* megismételi szavait. 1573: Valazto Eothuos gergel vallassa az azzon kettőztete Bezedet mo(n)da Battya Battya Ne had lmar az En seghen arwawmat semisse mert soha megh nem attad az En reze-met [Kv; Tjk III/3. 255]. — **b.** kétféleképpen beszél. 1592: Zilahi Janos vallia mit felelt legien akkor, nem vehettem iol ezembe, de tudom hogi bezedett kettőztetti vala. Jut ezembe hogi az ewzteot pliknek mongia vala, kire monda Nimeti Istuan neki, na(m) az eleot neke(m) comorlasnak mondod vala [Kv; Tjk V/1. 246].

2. megkétszerez, vmivel (még) tetéz vmit; a dubla; verdoppeln, durch etw. krönen. 1792: ijjetén Erőszakoskodásokat, s hatalmaskodásokat Nagy kár tetelekkel kettőztette is az Excellentiad fenn irt Tisztye [Kük.; JHb XIX/36].

3. szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: *a harang ~ ve szól* a harang szaggatva kong; clopotul sună cu întreruperi; die Glocke läutet mit Unterbrechungen. 1683: Wago(n) egy harangh, mely kettőztetve szól [M.kecel Sz; SzVjk 35] * ~ *ve szóló harang* szaggatva kongó harang; clopot care sună cu întreruperi; mit Unterbrechungen läutende Glocke. 1683: Wago(n) két harang, az nagyobb kettőztetve szollo az kissebbik harmasztatva ha akariak vonatni kettőztetveis [Bagos Sz; i.h. 51] | attam ec Consensu Toties Eccl(esi)ae a Szi-lagytsehi varbeli Ecclesiab(an) ... azon Egerhati kettőztetve szollo szép harangot [Szilágycseh; i.h. 117].

kettőztetett kétszerezett, kétszeres; îndoit, dublu; doppelt, zweifach. 1849: réam egy átaljába semmi ősi vagy on nem szálván a fenn érintett vagyont, kedves nőmmel, kettőztetett iparral, 's fáradsággal együtt szerzem [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.].

kettőztetik megkétszerezetik; a fi dublat/îndoit; ver-doppelt werden. 1826: A ki kalandosbeli társát^a méltalan és illetlen szóval megsérti, vagy szidalmazna ... büntetessék elengedhetetlenül d.30. A ki pedig ezt cselekedné, másodszor is büntetése kettőztessék [Kv; EM XI, 376. — ^aA Külközép-utcai kalandos-társaság art. XIX].

kétujnyi de două degete; zwei Finger (lang). 1715: Az merő rud(na)k az hoszsza volt kett őregh ölni s kett arasz ket ujni hoszu [Kide K; Kidei lev.]. 1716: megh ház-asodom, es ha csak két ujni gyermekeis csinálók, ne birja az Földvári Páll gyermeke az én jószágomat [Nagyida K; Told. 22]. 1768: Egy vont ezüst Szoknya, Satirozott Selyemmel arannyal varrott hozzá való vallával edjütt két ujni Szelessegu két sor nyári poszomantal csipkével [Nsz; TGsz 51]. 1802: Egy veres Anglia poszto Sapka két ujnyi szélessegu arany poszomantal [Ne; DobLev. IV/858. 3b].

kéturú ? kétférjű, bigámiában élő; bigamă; bigamisch, in Bigamie lebend. 1622: Az katonáktól hallot-tam, hogy Barcza Gergelyné két uru boszorkány, ez s ez lélek kurvának szidták. Azt is mondották neki: Essez két urú lélek kurva, ha az mi országunkban volnál, eddig vagy megégettünk volna vagy kövel vertünk volna agyon [Mv; MvLt 290. 27a átírásban].

kétülésű 1. kétlyukú/ületű; dublu, cu două locuri; doppel/zweisitzig. 1851: Az épület ... végibe^a vagy on egy két ülésű árnyékszék, és egy cseléd árnyék szék [Erdősztyörgy MT; Tsb 34]. 1852: Készíttem egy Két ülésű Árnyékszéket Sveler (?) és Slág rámaival [Kv; SLt Vegyes perir. Máyer József ácsmester nyil.].

2. 1803: Egy két ülésű zöld posztos Veres festékű Bika viseltes kanapé hozzá tartozó minden párnáival [Ne; DobLev. IV/858. 1].

kétületű kétlyukú/ülésű; dublu, cu două locuri; doppel/zweisitzig. 1836: az Arnyek Szek két ületű [MNy XXXVIII, 385].

Szk: ~ *árnyékszék*. 1833: egy két ületű árnyék szék [Katona K; Ks 73/55 Kornis János lelt.].

kétvedres 1. két veder ürtartalmú; cu o capacitate de două vedre; mit Rauminhalt von zwei Eimern. 1674: két két vedres üstök nr. 2^a [A.porumbák F; UF II, 595. — ^aFels-ből kiemelve]. 1695: két vidres üst [LLt]. 1717: edgy két vedres igen finom kis altalagot forrasztattam [Darlac KK; Ks 96 Fogarasi Péter lev.]. 1765: Két vidres Cseber I. Ivo Kártos I [Mezőcsán TA; Ks 26. X]. 1792: Két Vedres Szapullo Réz üst [CU]. 1797: Egy két vedres Kanta [M.igen AF; DobLev. IV/777. 16].

2. két vedernyi; de circa două vedre; zwei Eimer (viel). 1840: Két vedres pálinka sehol adattatva nem találódik [Görgény MT; Born. G. XXIVc Gaál István számt. nyil.].

kétvedresnyi mintegy kétvedres; (cu o capacitate) de circa două vedre; etwa zwei Eimer (groß). 1797: Két vedresnyi Nagy cserép fazék egy [M.igen AF; DobLev. IV/777. 16].

kétvékányi két véka mennyiségű; de două banițe; zwei Scheffel (viel). 1678: Uzonból vitte(ne)k el ... Egy saczkoba(n) két-vékányi sellenget [BLt 1. — ^aHsz].

kétvékás 1. két véka férőjű (két vékányi magra való); de două banițe, de o jumătate de iugăr/pogon; (für Samen) von zwei Scheffeln. 1684/XVIII. sz. eleje: A Nagy arok végiben egy Csegelly két vékás [Komjátszeg TA; AbN]. 1731: vagon ... cir két vékás kender Föld [Is-pánlaka AF; JHb XXVIII/32]. 1745: egy két vékás szanto Földecse [Bethlen SzD; Ks 17/LXXXIV. 3]. 1753: két vékás zab föld ... parlagjában hevervén, én fel fogtam [Szováta MT; Told. 3a]. 1793: A' követses-bé 2 vékás kender föld [Torboszló MT; MMatr. 456]. 1818: A' Stábálsinnál lévő két vékás föld [Árapataka Hsz; EHA]. 1823: az Eklésia Erdeibe lévő mint egy két vékás föld eddig a' Papé volt; de most az Egyházfű birja [M.köblös SzD; RLt Incze István lévita-lelkész nyil.].

2. két véka ürtartalmú; cu o capacitate de două banițe; mit Rauminhalt von zwei Scheffeln. 1770: Az Hijjuban Két vékás Kasotska [Esztény SzD; Told. 29].

kétvékásnyi két véka férőjű; de două banițe, de o jumătate de iugăr/pogon; für zwei Scheffel (Samen). 1855: mada völgyiben lévő darab két vékásnyi gyeplje (!) a pusztá szőlő alatt [Csekelaka AF; EHA].

kétzárú kettős zárú; cu închizătoare dublă; mit Doppelschloß. 1708: Vagyon egy Két Zárú Zöld Singes Lada [Kv; ACJk 69].

kéve 1. snop; Garbe. 1587: Ez felett ezen vetésbeol egy aztaga maratt az varosnak melyben vagon huzoneot keueuel kalongia 192 [Kv; Szám. 4/XXII. 3]. 1592: El-seobe megh Erthwen eok. biro vramtwl hogy az keosseg haznara az kalongia 25 kewe lenne zoltak eo k. rola ... De myert hogi az 20 kalongiara valo vot ... Regy alla-patba hagiak, De eo k. Byro vram megh kialtassa hogy az 20 kewe Jo Eoreg legen [Kv; TanJk V/3. 64b]. 1604: nagilakj Janos Törwinhez Jnditotta wala medeseri mi-halt buzat keres wala rajta tizen öt kewe hijan 18 kalon-giat [UszT 18/165 Antal Lukaczj körispataki vall.]. 1683 k.: Samsonban minden házias ember ad az Mesternek egy egy keresz buzat, melly Teszen 14 Kevet [Sámszon Sz; SzVJk 167]. 1775/1781: Eö Nagysága ... olyan asztagokat rakatott, hogy két állásokrol hányták fel tsak az asztag koszorujáig a kévéket [Máda H; JHb LXXXI/3. 384]. 1797: itt a Kalongyát rakják 28 kévéből [Cege SzD; WassLt Conscr. 682].

Szk: ~be köt. 1799: A (föledekbe) a' Pap ád magot, az Ekla ketzer meg szántja, el is veti a' Leányok le aratják a' Tanításért; az Egyháziak kévé(e) kötik [M.bikal K; RAk I. 1] * ~t csépel. 1804: Firtos Varollyai Jancsi Miklos Uram fiai, Egre kialto káromlással Szidalmazni, káromolni, tolvajozni kezdenek ... azonban ... Pap Jánosra futának ... valamint a kévét ahogy tséplik ép-pen ugy verték [Pálfva U; Pf Dömötör György (19) sza-

bad székely vall.] * ~t köt. 1589: Az Aratas holot Im-mar Telen vagon Biro vra(m) keötteszen egi Jo kewet, es ky tetesse keöz lato helyre, megh kialtassa hogy minde(n) ollya(n) kewet keosseón [Kv; TanJk I/1. 115] * ~t köit-tet. 1573: Akaryak aztis Eo k. varosswl hogy Byro vram kewet keotteszen ollyat Mely Teorwen zerennt valo, Es fely fyggeztasse az kapwkban [Kv; i.h. V/3. 89a] * gaz-dai ~. 1827: Egy kalongya buzát raknak 30 közönséges gazdai kévékből [Balázsháza Sz; WassLt Conscr.] * törvényes ~. 1793: Egy aratonak enni valo mellet 12 D(e)nar. Ha kalangya Számát arat s törvényes kévét köt kalangyájáért 3 D(e)nar [Szu; UszLt X. 80].

2. Jeltői haszn-ban; cu valoare de atribut; in attributivem Gebrauch: vhány kévényi; (de) un anumit număr de snopi; einige Garben (viel). 1598: ment volt kje egy yneó tehene(m) es menth volt be az J. kerten tett volt kart Zabiaban ... tizenhat keue zabert egy zantasomat tarta el erette [UszT 13/52]. 1771: csiktaplocai Simon Péter az falu helyett felfogadá a strázsálást üjlesztendő napjáig ... Gabonahordáskor pedig minden ember iggirt egy kéve gabonát [Taploca Cs; RSzF 94-5].

3. nyaláb; mánunchi; Bündel, Bund. 1609: Az meli kender kiostottunk meg chinalni hostak be benne ka-longiat Nro 9 keue 20 [Gyalu K; Sennyei 47/11]. 1774: mi jöt ... Szalmából, Nadból, Hársból mi Proventus, ugy Szöllő-kötő veszőből ha kévéként el adták ? [KS gub. vk].

4. Jeltői haszn-ban; cu valoare de atribut; in attributivem Gebrauch: vhány nyalábnyi; (de) un anumit număr de mánunchiuri; einige Bündel (viel). 1665: Veot-tünk 2 kéve szalmát az Czéh szeolejéhez f — d. 24 [Kv; SzCJk]. 1746: az én tehenemet hogy 3rom kéve török buza Zsupját meg vesztegette és valami keveset meg ét benne bé hajtotta házához [Szentegey SzD; WassLt Labontz Urszuly (30) zs vall.]. 1836/1840: Kotsisomat Lovaimmal ki küldettem túl a' Vizre az ugy nevezett horgos Tora, hogy ottan vagy két három kéve kákát vágon számomra Szöllő kötni [Dés; DLt 921]. 1852: A' Berek Pásztor Télbe mennyi karo vágás esik az Be-rekke szolgálaton fejlül Tartozik vágni 10. kéve szőlő kötő veszőt szedni [Nagyak AF; DobLev. V/1341 Dobolyi Bálint kezével].

kévébúza snop de grâu; Weizengarbe. 1679/1681: Ara-taskor a' hites vice udvarbirajaval, szamtartojaval, és más hiteles esküdekekkel ki menvén, mindenüt, minden nemű vetések(ne)k kalongiait igazan olvassak megh ... igaz ravast tartasso(n) a' hites Csűrbiroval, az asztagok körül forgolodoknak a' kéve buzakat el tapodtatni ne engedgye [Vh; VhU 669. — ^aAz ub]. XVII. sz. v.: az kéve buza maradgyon az Auditornal [Egrespatak Sz; SzVJk 33].

kévéhányó-vasvilla furcoi; Garbengabel. 1693: Jan-
konak Egy kis keve hanyo vas villa, egy sarlo [Ne; DobLev. I/38. 9].

kéveköttél kéveköto; legátoare (pentru snopi); Gar-ben/Wiedenband. 1635: az en buzamat mind egez ve-gigh az bórózdaja(n) el arattuk hol killyeb hol belljeb helyel, helyel, közepetis keue kotelet uettének i az mel-lete ualo buzabol az Aratai keue kotelet Meczettenek [Mv; MvLt 291. 46b-7a].

kevély I. mn 1. fennhéjázó, gőgös; infumurat, trufas; hochmütig, überhehlich. 1614: (Jósika István) egy bolond ifjú kevély cancellarius vala [BTN⁴ 46]. 1619: Mikor ezek után Mikó Ferenc uralom búcsúzik vala, monda az vezér Mikó uramnak: Mondd meg az uradnak én szóm-mal, másszor olyan kevély bolond követet ne küldjön az Portára, mint Kamuti^a vala, mert bizony nem használ véle [BTN⁴ 281. — ^aKamuti Farkas országos főkapitány 1618-ban volt portai követ]. 1633: azért haragusz-nak az Vasarheli Iffiak en ream hog' őket ne(m) szere-te(m), hane(m) azt^a igenis szerete(m) mert az talpig skar-latba(n), es minde(n) nap kveleomb fele keonteosben jar megis nem kevely es azert szeretem [Mv; MvLt 290. 121b. — ^aAbrugi Istvánt]. 1780: egy alkalmatossággal Cserei Uramnak egy szegény Asszony Attyafia ide jött volt elő kegyelméhez azt kértem: mit keres ked itt? melyre azt felelte: ide jöttem volt az ötsémhez Csereihez, de olly kevély, hogy még hozzám Sem szoll hogy elő ment dolga a Bethlen Lajos pénzből pedig az előtt ő is olyan szegény és rongyos volt mint én most va-gyok [Bethlen SzD; BK].

Szk: ~ had. 1614: Báthori Zsigmond is kiméne^a Szilágyba nagy kevély haddal, de Básta György és Mi-hály vajda igen erősen megverék az erdélyi hadat [BTN⁴ 50. — ^a1601-ben]. 1619: Kegyelmed is, igaz, hogy irta nekem, de én annál is jobban tudtam, mint jára ezen az őszön az kevély lengyel had [i.h. 222] * ~ világ. 1736: noha mind tudom, micsodás méltóságos familiakból va-lók voltak azok az alázatos urak, de hogy az mostani gő-gös kevély világban meg ne csemereljenek azon méltósá-gos uraknak maradvái, nevet nem adok, melyik méltó-ságos familiakból voltak^a [MetTr 416. — ^aAz erdély-iek alázatosságáról felsorolt példák bevezetéseként].

2. büszkélkedő; ingimfat; stoltzierend. 1633: az Aszoni azt mo(n)dotta az fertelmes kuruak az vasar-hely legeniek ha egi karasia köntöst kaphatnak oly ke-veljek velle hogy nekik sem szolhatok. De ez az szue(m) lekem, Talpig Iskarlatba es granatba(n) vagio(n) meg-is ne(m) kevely [Mv; MvLt 290. 123a]. 1823-1830: akko-ri esperes Dersi János azt mondja a gogánváraljaiak-nak: Hogyha ketek a papjoknak új házat nem építenek, elteszem innen a papot más eklézsiába. Azok szerettek engemet, sőt kevélyek voltak velem, azért megigérik a házépítést [FogE 295].

◇ **Szn.** 1569: Catherina famula petri kevel. Catherina c(on)sors petri kevel [Kv; TJK III/1. 246]. 1570: Kewel Peter [Kv; TJK III/2. 146-7]. 1592: keweli peterne [Kv; Szám. 5/XIV Eppel Péter sp kezével]. 1601: Varady Kewely Janos al(ia)s Kalmar [Kv; TJK VI/1. 558].

II. fn gőgös (személy); infumurat; Hochmütige(r). 1618: nyilván vagyon: az szent Istennek kegyelme s nagy hatalma gyakorta nem a felfuakodot kevélyek ál-tal, hanem az sincerus emberek által szokott előmennni [BTN⁴ 156].

Sz. 1662: mert az Isten a kevélyeknek ellenek áll, az alázatosaknak pedig adja az ő kegyelmét [SKr 718].

kevélyen fennhéjázva, gőgösen; ingimfat, fudul; über-heblich, hochmütig. 1614: Istennek kegyelmességéből indultam el házamtól, Maros-Székelyvásárhelyről az Báthori Gábor kapitáhságára. Die 20 Aprilis^a lött szembe velünk az fejedelem, Báthori Gábor, és ugyan aznap adá fel az követséget imigy-amúgy nagy kevélyen,

hogy úgymond: Mondjátok sok szolgálomat az hatal-mas császárnak én szómmal [BTN² 65. — ^a1613-ban.]. 1710: Bánffy Dénes nagy kevélyen izente egyé-nhánszor a fejedelemnek, hogy rövid nap a zöld bár-sonydolmányt kirántja a nyakából. Éppen pünkösöd el-ső napján a szebeni mezőre szállíták az erdélyi hadakat, oda jöve ki nagy kevélyen s pompáson Teleki Mihály [CsH 57, 186. — ^aAkkor országos főkapitány]. 1747: mások reprehendálván káromkodásit, az felelte nagj ké-véllyen: Mikor Dörög ne fély a menköttől, hanem buj rosta alá, mert nem tudja a' menkö mellyik jukon üssön meg [Torda; TJKt III. 180].

kevélykedik fennhéjázik, gőgösködik; a se mindri/fä-li; sich überhehlich/hochmütig benehmen. 1705: Igen kevélykedtek az asszonyok a német világgal, hogy mi-csoda becsületük vagyon, és hogy feljebb becsülik őket a férfiaknál [WIN I, 498]. 1710 k.: De mint a páváról mondják, ha igaz, hogy a farkában gyönyörködik, ke-vélykedik, de mihelyt rút lábait meglátja, mindjárt elszor-morodik [BÖn. 444]. 1811: Erdély ama híres Ménesek-kei. A' Mikes^a, Bethlen Pál, 's Vesselényiekkal kevélyke-dett [ÁrÉ 133. — ^aA gr. Mikes Istvánéval. ^bA br. Vesse-lényi Farkas- és Miklósséval].

kevélykedő pöffeszkedő; ufmlat in pene; aufgeblasen, protzig. 1732: ezen palotának két aintai felett két felől az ajtó Szemöldök párkánján vannak heljhezttetve két vilá-gi gjönjörűségekben magokat mulatozo, edgik pénzvel kevélykedő, másik koczkában gjönjörködő, kaczagva bolondok ábrázattját representalo effigiesek [Kóród KK; Ks 12/I].

kevelység gőg, gőgösség; trufie, ingimfare; Hochmut, Überhehlichkeit. 1589/XVII. sz. eleje: Mikoron az Mes-terek tisztesseges lakasnak okaert cöszsze giuluten, le wl-nek, az Heti Beres Legensegh minden személy valogat-as nekw tartozzanak, fenszolgálni, forgolodni az Meste-reknek. Ha ki keuelysege miat nem szolgálna, ket forin-tal bwntessék [Kv; KómCArt. 11]. 1657: olyan király kellene, mint az ifjú fejedelem, familiaris, kevelység nél-kül való, martialis humorú [KemÖn. 308]. 1710: Sárosi János ... mikor hozzája mentenek, elejekben ki nem jött házából, ki nem kísírte, mikor elmentek, noha azt ő nem annyira kevelységből, mint régi szokásából csele-kedte [CsH 320]. 1765: midőn Murvai a Házban bé ment ezek ottan betsülett mulatván, maga boszuságában és illetlen kevelységéből külömbenn be köszönniis nem tu-dott, hanem illy büszke s vérengzésre másokat ingerlő beszédekkel: Jo szerentsével Legények, mi szándékkal vadtok? [Torda; TJKt V. 253]. 1780: Strausz Domokos ... fel szollalvan a felesége mellett veszekedni kezdenék edgyütt^a ... Ezen Veszekedés pedig mind tsak a kevely-ségből származott [Ne; DobLev. III/540. 5b. — ^aTrett-ner Josef gyf-i serfőzővel].

Sz. 1662: Isten a kevélyeknek ellenek áll **Kevély-ség** jár a romlás előtt [SKr 710].

kever 1. kavár; a amesteca; (um)rühren. 1585: Mas-sodnapis megh három embernek a kik mezzet kewertek es keowet hortanak attunk f 0 d. 27 [Kv; Szám. 3/XIV. 30]. 1593: Mikor az hazot meg tehelek Attam 2 Ember-nek a kj meszet keuert es hordot f — d 14 [Kv; i.h. 5/Xx.

132]. 1736 u.: égettort töltvén táiban, azt megmézezték, egy vagy két fűgét vagy egynehány szem malozsaszőllőt tettek köziben, meggyújtották az égettort, s úgy keverték táiban kalánnal [MetTrCs 449]. 1756: Serfőző házban tanáltatik egy nagy serfőző üst . . . malátás kád mellyben a szaladot keverik [Déva; Ks 92. I. 32]. 1757: az Aranyat . . . fél ölnyi hoszsúsága, s meg annyi széleségű menedékesen álló válura töltjük, vizet botsátván reá addig agitállyuk, keverjük, míg annakis a' zavarja elszűrődvén meg marad az Arany a' Váлубan [Zalatna AF; JHb].

Szk: *mész ~ ni*. 1592: weottem Egi chiebert mesz kewernj f 0 d 5 [Kv; Szám. 5/XIV. 162 Eppel Péter sp kezével]. 1621: keomyesek melle fogadnunk kellett 7 Eoreg nap zamosokat mez keouerni [Kv; i.h. 15b/IV. 19].

2. másodsor/másodjában szánt; a ara (pentru) a doua oară/din nou; nachpflügen, überackern. 1595: (Amikor) koloswarot zantotanak, kewertek, Arattanak kapoztara, hwsra, hagymara, olayra Echyetre Retekre, egyet masra keolteotunk f 2 d 22 [Kv; i.h. 6/XV. 101]. 1647: Veres Janos . . . Azt igirte hogi maga erejével szekerevel njolcz ökerrel egy hetig őszel kever [Tötör SzD; Ks 42 G]. 1731: azon földet . . . keverve bé vetette [Tövis AF; Kath.]. 1840: Görgény^a Marhássai szénát hordtak és keverték [Born. G. XXIVb — ^aMT]. 1853 k.: még most kevernek még itt nem vetettek [Kv; Pk 6].

3. *lágyszemre ~ érés alá kapál (szőlőt); a praži (via) în vremea coptului; (Weinstock) zur Reife häufeln*. 1596: hogi lágyszemre kewertenek voltak 13 tezen f 1 d. 56 [Kv; Szám. 17/40–1].

4. *sebbe/vér(é)be ~ vkit a umple de sînge pe cineva; in Blut mischen/mengen (totschlagen)*. 1596: az mostani 1596 ezt(endeo)be mindzenth napian az J rah menth Ar-ra az hazra melybe lakott s lakik fia vthan, az haznak erezebe egy feizewel le verte verebe keuerte [UszT 11/81]. 1599: W nekem Vnoka(m) verembe keuere Vere ereosen [i.h. 14/35]. 1647: az Inctus . . . az orszagh uttian, ismet ram tamadot az feoldre le uert, uerbe keuert [Kv; TJK VIII/4. 226]. 1662: hol egyik, s hol a másik fél megfutamtatván, egymást üzik, verik kergetik, sebbe keverik vala [SKr 629]. 1761: az 4dik fatense mongya hogi az I. Feleségestől edgyütt vérben) kéverte volna Inczénét [Torda; TJKt V. 70]. 1766: mentem egyenesen Székelly Jánoshoz, hogy meg nézzem és látám, hogy egészen verbe volt kéverve az Agyában [Szilágycseh; BfR 104. 2 Joan. Illyés (32) vall.]. 1787: féjsze fokkal le verték vérben keverték [Tarcsafva U; Pf]. 1824: ifj. Fülep Sándor ugj verte Gado Martat hogi vérebe keverte [Ara-nyosrákos TA; Borb.].

5. *árv vmibe belekever; a amesteca pe cineva în ceva; in in etw. verwickeln*. 1678: de úgy látom, most is ez az alatta valókkal való nem egyezés bántja ő kegyelmét s czekért engemet is úgy kever a dolgokban, a kit ő kegyelme rosszul cselekszik [TML VIII, 154 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1766: Petrucz György nevezetu Jobbágyát Aszszonyunk eő Exellentijának . . . mindenkébe Petrucz János nevezetű Attyafiának irigysége keverte [Grohot H; Ks 40/9].

Szk: *becstelen hírbe-névbe ~*. 1724: Bányaí Ilona azon tisztátalan Szemelyt Házánál tartotta, és Férijét betstelen hírbe nevébe keverte [Kv; TJK XV/4. 127] * *becstelenségbe ~*. 1766: Ifiabb Petrucz János az irt kurvának egy Arannyat igyirt, hogy terhit fogja Petrucz

Györgyre, és Docz Juont (: aki Petrucz Jánosnak veje :) oly bestelenségbe ne keverje [Grohot H; Ks 40. 9 Balog Juon (40) jб vall.] * *bübbe ~ kb. gyalázatba/mocsokba kever vkit*. 1691: eddigis nem voltam olyan Ember, hogi valakit bübben keverjek — s megint magam Tisztitsam ki [Kv; TJK 13/468]. 1710: az erdélyi igaz ós hazafiai kellett bübben keverni s azokat elveszteni s azoknak jo-vaibul, jószágiból Teleki Mihályt úrrá tenni [CsH 60] * *gyalázatba ~ → nyomorúságba ~ * gyalázatos hírbe ~*. 1811: az Alperes Meszáros Arkosi Istvanne Nagy Aniska a Felperes Horváth Antalné Kerekes Máriát az Actionált időben Hajadon Léánykori idejében azon gyalázatos hírbe keverni kívánta légyen; hogi . . . az édes Anyja . . . othon nem létében egy Ágyba Férfji Legénnyel edgyutt fekke látta volna [Dés; DLT 250/1808] * *hírbe-névbe ~*. 1697: Pater Mihaly uram . . . igen meg szidta volt Peter Deakne Aszszonyomat hires kurvának, azert hogi holmi hírben, nében (!) keuerte vala az Pátért [Szensimon Cs; CsJk 10] * *labirintusba ~ vkit kb. kiút nélküli szövevénybe kever vkit*. 1811: Még inkább sajnálom az ártatlan embert, Kit Labirintusba gonosz Ember kevert [ÁrÉ 94] * *mocsokos hírbe névbe ~*. 1679: nekem jambor igaz es tisztességeli Borsai Sophi aszont Gyalázatos Rutt es mocsokos hírben nevben keveren [Dés; Jk] * *nyomorúságba ~*. 1710: hogi kiszabadulván, azokat, kik őket hamisan elvándolták, törvény szerint hadd prosequálhassák, nehogy ennekutána is vagy őket újobban gonosz praticával gyalázatba s nyomorúságban keverjenek [CsH 131–2] * *rossz hírbe ~*. 1612/1613: megh lattiák az Essez kurva fiak, hogi az kik engemet abban az roz hírbn kevertenek megh keresem őket erette [Szászszombor SzD; KJ]. 1827 k.: micsoda Mesterséges fogásokkal vitte véghez azon személy, hogy Szabo Josephez régen Férhez ment Léányomat Susit mikent keverte rossz hírbé, melyért ő Templomból ki tiltatott [Torda; TLt Praes. ir. 65/827-hez özv. Vas Gergelyné Fülep Ágnes nyil.] * *rossz hírbe-névbe ~*. 1761: az Actrix eőkegyelme fasi doczalvan mikeppen kévanta légyen az I. az At, lopást réáfogván roz hírbn, névben keverni [Torda TJKt V. 67]. 1766: Ifiabb Petrucz János nevezetű Attyafiának egyenletlensége Sok roz hírbé, névébe keverte [Grohot H; Ks 40/9 Balog Juon (40) jб vall.] * *rút hírbe-névbe ~*. 1680: engemet Rutt hírb(en) nev(ben) kevert es gyalazatosan megh mocskolt [Dés; Jk]. 1697: Egykor Peter Deakne Aszszonyo(m) uett vala egy Sajtot Pater Kaszoni Sigmond uramnak, ki miatt nagy rút hírbé nebe (!) keuertek vala, én mondam neki, Margith Aszszonj miért kellett vened azt az sajtot, micsoda rút hírbé nebe (!) uagy miatta [Szentgyörgy Cs; CsJk 7–8 Szeben Györgyné Katalin (40) pp vall.] * *sárba ~*. 1583: hallotta(m) ezt Igiarto Georg feleől hogi azt monta volna hogi ha az Zorosban talalna Igiarto Ianosnet tahah az Sarban keverne [Kv; TJK IV/1. 137] * *szóba ~ pletykába kever vkit*. 1697: egykor Pater Janosfi uramot holmi szoba keverte Peter Deakne Aszszonyom [Szentgyörgy Cs; CsJk 7].

keveredik 1. kb. (szándéka ellenére) vmibe belekeveredik; a se amesteca în ceva (contra voinței sale); (wider eigene Absicht) sich in etw. verwickeln. Szk: *bajba ~*. 1811: Mindennapi szóllás formájává vált az: Hogy Labirintusba esett ez, vagy amaz; Melyen értetik: hogi

bajba keveredett [ÁrÉ 91] * *perbe* ~. 1846: azokat, miket néki adtam . . se Férje, se több vérei kezéből ki venni, azért velle perbe keveredni, minden a' rendelésben nekik hagyatának el veszteség terhe alatt, ne Cselekedjék, és azokért háborgatni, meg rövidíteni, ne törekedjenek [Kv; Végr.] * *rossz hírbe* ~. 1775: (Rhédei Józsefné) 24 esztendősen maradtott volt el az urától Valami Borbély Dániel nevű borbélylegénnyel keveredett volt valami rossz hírben, de nyaka szakadtott, a jóforma, egészséges legény hirtelen meghala [RettE 353].

2. kb. belebonyolódik vmibe; a se víri/bága in ceva; sich verstricken. 1619: Kegyelmes uram, az hatalmas Istenért . . Felséged kegyelmesen megbocsássa, hogy egyikből kj nem feshelhetek, addig másba kell keverednem [BTN² 368]. 1636: meny ki Lator, Teis Borbely Janosne utanna kurva az Latornak, egyikbol ki gázlal, az masikban keverettetek, idegen vallashoz folyamottatok, ollianok úattok mint az folyato Ebek [Mv; MvLt 291. 67a Erszenyes Lengyel Martho(n) vall.].

3. egymásba ~ egymásba/összeakaszodik/kap; a se încăiera; aneinandergeraten. XIX. sz. köz.: kiki maga Gazdáját jól borozván, betsmérelte, utollyára magok elől Járójokban belé akadván azt megis verték onnat ki fogyván égy másban keveredni bátorokdakt [Kv; AC-Lev.].

4. *vére* ~ *vére* borul; a se umple de sînge; in Blut versinken. 1750: Kabos László Uram ragadván a maga Nád-páltzját verni kezdette Bogdány Pétert . . fejit bé törte úgy hogy majd egészen vérben keveredet [Told. 43].

? *kevereg* ' ' Hn. 1740: A Keveregben (k). A' Keverék két pataka között (k) [Gyerővásárhely K; EHA].

keverés 1. másod/újrászántás; aráturá dublă, arătura a doua; Nachpflügen, Überackern. 1623: Aratásra Vgorlasra Zantásra keueresre kazalasra amit keuania az Zwksegh es parancziolliak nekik vgy Jeöyének az Zolgalattrá [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1653: Ughar szántásnak és keverésnek, auagy öszy szántásnak vetésnek idején . . . az kinek három vagy két ökkre léssen, egy ökröt adgyon az eke eleiben [Cege SzD; Wass-Lt]. 1787: öt Hetet külön külön mindenik m(a)gok erejében Ökörrel szolgálának illy rendel, az Első léssen Ugorlásnak idején, 2 dik A' Hordáson vagy is takaradasan, 3 dik a' Keverésen [Majos MT; Told. 35].

2. szőlőkapálás; prașitul viței de vie; Weinstock/Rebenhacken. 1568: Cinekne (!) az leaniaual Egycoth, három forintath wonck fel palockytol, illyen modal hogy az elotus, adoth volt nekky Egy Egy hordo borth es ez penzt az vtan szolo keueresere ada hogy Mindenik, szász, szasz veder Mustoth tolchyon [Kv; TJK III/1. 229 Petrus fwszjes és Mich. erszengyartho vall.]. 1593: Borgia Janos . . . vallia: Ez elmúlt keuereskor talalam it az piacon Nagi Gergelt [Kv; TJK V/1. 359]. 1595: Keweresre ment 7 napszam fel d 90 l Elseo keweresre keolt f 2/44 Massodzor valo keweresre keolt f 3/22 [Kv; Szám. 6/XIII. 13, 30]. 1664: Az B: Céh szeolejét szegoeitük volt el negyven eot forintban . . De mivel az homlítás, es egyiknek égy darab keverése el maradvan attunk nekiek negyven égy forintot [Kv; SzCLev.].

Szk: *lágý szemre/szölőre való* ~. 1590: Az lagi zeőleőre ualo keuerest, keuerte megh 58 Ember fizettem ne-

kik fl. 6 d. 92 [Kv; Szám. 4/XIX. 11]. 1629: Az melj molnar Legenj úgy mint Bandi ot en nallam volt tavajl az Lagy szemre valo kewereskor volt ot [Kv; TJK VII/3. 23].

3. ? 1882: Vetem éleszt a Keverésbe | Vetem a Keverésbe éleszt Ketőbe [Etéd U; NkF]. 1884: A Keverésbe éleszt [uo.; NkF].

4. *vére* ~ *vére* borítás; felul în care cineva a fost bătut pină la sînge; Inblutmenen (Mord). 1630: hallottam kialtasat és az Azzony Syvalkodasat is de az vére keuereset en nem lattam [Kv; RDL I. 20 Csizmazia Marto(n) felesége Borbarazzony vall.].

keverésbeli másod/újrászántásbeli; din arătura a doua; vom Nachpflügen/Überackern. 1738: Mint hogy a controversiaban lévő buza földnek proprietássa vilagson constál hogy Szekhalminé Asz(szonyo)mé légyen, Németh András Vr(am) penig ugarlás és keverés beli culturáját per errorem vicinitatis magáje helylet adhibeálta [Torda; TJKT I. 152].

keverget kb. hajkurász; a fugări; hetzen, jagen. 1806: a' kutyak 'a Sertésekent tsak hamar 'a Deberke Patakjában szorítván ott kevergették őket [Dés; DLt 82/1810].

? **kevergődik** ' 1585: Monda Viczej Andras Kedden Mennyen ky zekeresed, es ozzuk meg tizenket orakort, Kedden is Mind vartuk Az Zenaual a' Iaromba(n) kevergeottek Az zenafwbe(n) Ne(m) Mertem ky fognys, vgian Ne(m) leowe [Kv; TJK IV/1. 516].

keverhet szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: *bűzbe* ~ *vkii* gyalázatba/mocsokba keverhet vkit; a putea amesteca pe cineva într-o infamie; jn in Schande bringen/Schmutz ziehen können. 1710: valamig Apafi Mihály erdélyi fejedelem leszen, addig soha az ország-nak csendes nyugodalma nem lehet, mert levis és változó ember, s a mellette való udvari szolgál minden rossz dologra ráveszik, s a hazafiait szüntelen bűzben keverhetik [CSH 133].

keverő I. *mn* 1. keverésre való; de/pentru amestecat (ceva), de amestecare; Umrühr-. Szk: ~ *kád*. 1744: pálinka főző katlan, benne lévő eget bor főző réz fazakával Sisakjával, Csőjivel Csebrivel és keverő kádgyával együtt [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1852: Fenyő Dongáju Keverő kád [Körtvélyfája MT; LLt] * ~ *lanc*. 1840: Egy masina üst 40 vedres sisakkal keverő lántzal és Masina Rézcsővel [Görgény MT; Born. G. XXIVd] * ~ *üst*. 1840 k.: az üstel ki lehet naponként 36 vékát főzni, ha Keverő üst is van [Msz; i.h.].

2. ~ *eke* másod/újrászántásra való eke; plug folosit la aratul al doilea; Pflug zum Überackern. 1844: 5a Aug. Volt keverő Eke 14 [Born. F. IIb].

3. ~ *napszám* kapálást végző napszámos; zilier la prașit; Hacken verrichtender Tag(e)löhner. 1596: Levelezo napza(m) 50. Kewereo napz(am) [Kv; Szám. 17/II. 44].

4. (papirosmalomban) az anyag keverésére szolgáló; de amestecat pasta (în moara de hirtie); (in Papiermühle) Umrühr-/zum Umrühren dienend. Szk: ~ *gereblye*. 1842: a keverő kádban van egy keverő gereblye négy szegű fogakkal [Km; KmULev. 2] * ~ *kád*. 1842: ezen

kádhoz tartozik még egy e' felett álló kisebb kád, a' melyis keverő kád, .. ezis tölgyfából van vas abroncsokkal szorítva ... a keverő kádba van egy keverő gerbelye négy szegű fogakkal [Km; i.h.].

II. fn 1. kb. szőlőbeli kapás; prášitor in vie; Häcker, Hauer (im Weingarten). 1587: Az Zeoleonek meghewereseh 20 die July az Zeoleoben voltanak kewereok 10 [Kv; Szám. 3/XXVI. 22] | Az Kayanto wty Zeoleoheoz walo keolchyegeh ... Kapaltak elseoben wakyaban 6. ... Homlito volt 3 ... d. 36 ... Volt kewereo 7 ... d. 84 [Kv; i.h. 3/XXXIV. 5 Zabo György isp.m. kezével]. 1596: 5 Die July ... voltanak keuteozeok Nro 3 tezen d 36 Kapassok awagi kewereok 9 tezen f l d 8 7. Septembris hogy lagy zemre kewertenek voltak 13 tezen f l d 56 [Kv; i.h. 17/40-1]. 1606: 19 Juny voltak Hasongartban keuerők negien ferfiak ... 5 July voltak Szent Giörgj hegien azzonnap keuerők heten ... 12 July voltak zent Giörgj hegien ferfi keureők heten [Kv; i.h. 12a/1. 44].

2. " 1530: Ittem eligonizaribus secundarum in wlga-ri keureőknek hominibus [Vh; MNY XXXI, 195].

A lat. értelmezés az *eligo* 'kigyomlál' igének hazai lat. szárm-a lehet, és így a címszóbeli szót 'gyomláló (napszámos)-nak' értelmezhetnők.

3. (papirosmalomban) az anyagkeverésre szolgáló szerkezet; mecanism de amestecat (in moara de hirtie); Umrührwerk/vorrichtung (in der Papiermühle). 1842: forgattya ezen keverőt egy hoszsú fenyő gerenda mely fogakkal ellátva van, melyek a keverő korongjába járók [Km; KmULev. 2].

kevert I. mn 1. amestecat; gemischt/mengt. 1662: (A gerenda) semmi olly nyíl-fáktól belől nem szoríttatnék, hanem csak valami kevert mésszel, a kőfal színén hosszára lefektetve odaragasztatni láttatnék [SKR 601].

2. elegyített; amestecat (cu ceva); vermengt. 1793: Horváth Farkas Urnak vajba kevert egér követ küldött, hogy meg vegye [Páva Hsz; HSzjP Csekme András (62) gy. kat. vall.].

3. elegyes; amestecat, pestrij; misch(farbig), meliert. Szk: ~ színű. 1800: Egy melért, vagy kevert Színű fél posztóból való felső ruha [LLt]. 1825: egy otska kevert só's bors színű Frack [DLt 736 nyomt. kl].

II. fn 1. keveréktakarmány; nutre; mixt/combinat; Mischfutter. 1675: Kötettem megh egy boczkat az Lovak számára kevertnek [Kv; Szám. 35/I. 6].

2. " 1680 k./1715 k.: Disznokkal kevertet kés nélkül ugy egyél Hogy szépen is egyél 's bé se keveredgyél [Rozsnyai, HorTurc. 173]. 1815: Napjában leg-alább egyszer forrázott kevertet adni, Korpából durván őrlött Arpa, vagy Zab-lisztből [DLt 168 nyomt. kl].

Valószínűleg az az állateledel, amelyet a MTsz erdélyi tájszóként így értelmez: 'vízzel v. malátával összekevert korpá-, kukorica- v. másféle liszt, amely közé hégymaszarárt is szoktak vagdalni (baromfi, malac, sertés eledele, sőt marháé is)'

kevertes szk-ban; in construcii; in Wortkonstruktionen: ~ cseber? kevert-tartó dézsa; ciubăr pentru lăturii; Mischzuber. 1725: (A) Sütő házb(an) ... egy kevertes Cseber [Beresztelke MT; Eszt-Mk 6]. 1729: Két kezben hordozo kised kosár egy kevertes Cseber [Usz; Pf]. 1743: Kevertes Cseber [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158] * ~ hordó pálínka főzőhöz való hordó; cadă de amestecare; Faß (gebraucht) zur Branntweinbrennerei. 1793:

A Palinka Főző Házban ... Kevertes Malátás Hordok [Nagyalmás K; JHBK XXIX/38] * ~ kád? 1840: Kevertes Kád 2 [Nagykapus K; KszRLt] * ~ sajtár? 1743: Kevertes Sajtár [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158] * ~ üst? 1847: A' kevertes üst ennek alján van egy a' bráhát kibocsátó sárga rézcsap hosszu vas nyelivel [M.fenes K; KLev. Pálínkaház-felszerelés].

kevertet másodsor/másodjában szántat; a dispune executarea aratului al doilea; nachpflügen/überackern lassen. 1697: mar vetni valo buzát kel czipeltetni mostan kevertetem az földeket [Szilágycseh; BK. Kőműves Gergely Bethlen Gergelyhez]. 1785: A Béres ekékkel kevertetek s holnap ha Isten segít magnak is bé ágyalok [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1793: én már van egy he-te hogy kevertetek [Drassó AF; GyL].

kevertetés szőlőkapáltatás; prášitul viței de vie; Weinstock/Rebenhacken. 1589: A Zeoleok Keuertetese 2 Septembris kezdettem a' Zeoleo keueresehez voltanak 8 f — d. 96 [Kv; Szám. 4/XI. 27].

kevertetik szk-ban; in construcii; in Wortkonstruktionen: gyalázatos hírbe ~ rossz hírbe hozatik; a fi amestecat într-o afacere rușinoasă, a scorni cuiva nume rău; in übeln Ruf gebracht werden. 1730: akkori szolgálja által ... valami gyalázatos hírből kevertetett volna [Dés; Jk] * gyanúba ~ gyanúba hozatik; a fi bânuit de o faptă condamnabilă; in Verdacht gebracht werden. 1662: Felette siralmas ez is, hogy ha az evangélicusok valamely atyafia atyafiát ... meglátogatja, legottan a pápásoktól, vagy egyebektől ... gyanúba kevertetnek, gyaláztatnak és hírekben-nevekben megsértetnek [SKR 116].

kevés I. htlan számn 1. kis mennyiségű/számú; puțin; wenig. 1557: Ty. k.nel nyilwan wagoon az hogy a' kewes bogyoy Jozagoth sokagy .kthek kere mygh .knek adam en az kewes Jozagot thy knek mjnden Terhewel attam [Nagyfalu SzD; BesztLt 70]. 1573: Eötetys hogy el wette Jsten ugi maratt az mj keues marha uolt az en kezem-n(e) [UszT 20/127]. 1631: lata(m) hogi fel gyűjtöttek az szenat ... , megh mondam hogi azt az keueset negi Bagliaba(n) raknak [Mv; MvLt 290. 53b]. 1674: keves ember vagion az kinek valami njavalaja n(e) vona [Bethlen SzD; BLt 7 Fileki Mihály Beldi Palhoz]. 1710: (Szénából) a mi kévesz volt még tákáritottuk nagy Gonddal [Dánfva Cs; BCs]. 1727: többet ne mongjanak, hanem inkább kevesebbet [Dés; Jk]. 1754: tudom azt kevés ember vagion itten Boldogfalván a ki a Veszszósi Határról fát ne hozot volna [Boldogfva KK; WLt Pascuj Veszszosan (50) zs vall.]. 1812: A' Groffné igen kevés portékákat hozott magával ide [Héderfaja KK; IB].

Szk: ~ beszédű. 1785: Basa Maria Asszony ... igen csendes komor, kevés beszédű volt [Mv; DLev. 4. XXXVII]. 1823-1830: (Sombori Zsigmondnak) volt egy öreg anyja, aki kevés beszédű volt, gutaütött is lévén [FogE 282] * ~ foganajta van. 1703: meg irtuk vala k(gk(ne)k, hogj a szebeni Czitedalla epítésére . rendeltetet dolgozok(na)k hátra maradot reszet fel számláltatván maga szekib(en) fogyatkozás nélkül menten be küldesse, de azon Intimationk(na)k igen keves foganattya volt kglmektnél [UszLt IX. 77. 63 gub.] * ~

gondja van vmire. 1763: bé hordattván azon szénát, gyült belőle egy egész jo Kalangya, és egy fél, de Cir(citer) hány szekér lehetett benne akkor kevés gondom lévén arra mostis hozzávetőleg vagy aránzólag meg határozni nem tudom [Záh TA; Mk V. VII/1. 8–9 Pakulár Gabrilla (70) zs vall.] * ~ *hija, hogy* 1692: Igaz dologh feles Kapu szamjokra nezve keves hija hogy az Szasz Natio az terehnek felét ne(m) supportalta [Szökefva KK; Törzs. Sárosi János kezével]. 1736: Vagyon . . egy darab Sziget, mellyetis a Kukulló Tekervényes árka korulfolly, kevés hija hogy viginél öszve nem Szakad a' Küküllő Árka [CU] * ~ *hiján.* 1573: Anna Eottues Gergnie . . vallia hogy meg volt az giolch 12 zing Meg teob kewes hean fely fertialia [Kv; TJK III/3. 269]. 1723: Vagyon kevés hiján három sing tettzin Sima pántlika [Koronka MT; Told. 29/2] * (*csak*) ~ , *hogy* kis hija, hogy. 1577: az zeoleo hegese erdeienek chiak keves hogy az bercz ne(m) tartia az hatarath [Jobbágyfva MT; EHA]. 1582: veres Lukach meg Mente teorweny zerent magat De chak kewes hogy ez Azzony hazugsaga es hamissaga miat el Nem vesze az Veres Lukach [Kv; TJK IV/1. 47]. 1584: ez Zeoldne az zegeny giermekel vgy Banek hogy tizen eggyed Napra kewes hogy vgian kezbe Ne(m) hala [Kv; TJK IV/1. 258] * ~ *kivétellel.* 1855: A személyzet^a kevés kivétellel, csekély eszű, gyalár emberekből állott [ÚjFE 157. — ^aA bécsi udvari kancelláriáé]. 1867: Nép iskoláink kevés kivétellel a' leg salynálakra méltobb állapotban vannak [Gyalu K; RAK 139] * ~ *számból álló/számú.* 1658/1799: meggyőző a nagy sokaságú pogányság a kevés számból álló székelységet [Mv; EM XVIII. 451–2]. 1835: A hajdoni háborus üdőkbe a Falu Also Sinfálva elpusztittatván, a Falunak elpusztittatato (!) között meg maradtott kevés Számu Also Sinfálvi Lakosak kintelenittettek a közzelebb valo Hellysegekbe lakásokat által változtatni [Asz; Borb. II] * *egy* ~ valamicske. 1569 k.: Vegy l loth valazto vyzeth es Egy keues ewzstöt [Nsz; MKsz 1896. 357]. 1688: Egy hitván füles kosárban egy kevés Tollu [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4]. 1716: égy kevés egrést küldöttem [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.] * *egy-egy* ~ . 1699: maradot egy egy kevés marhájok [Meggyesfva MT; Bál-Lt 93]. 1766: Néhai Sepsi Pál cö kgyime szántogatott két vagj három versb(en) benne égy égy keveset [Vaja MT; VH] * *felette/felettebb* ~ . 1785: a Biro és Birák authoritassa a bűntetésb(en) felettebb kevésre szorittatik [Torockó; TLev. 11/4. 1b]. 1826: ezen rész jóságotska felette kevésből áll [Mezőnagycsán TA; TGsz 51] * *fene* ~ . 1896: Azért legyen időd (fene kevés van pedig, úgy láttam!), ird meg e pár sort addig [PLev. 179–80 Peteleci István Jakab Ödönhöz] * *mennél/mentől kevesebb.* 1589: kertek zechoy Mihalj vramat hogy ezt az mwntat fel wewen . . mentewl keonnyebben es keucs(b) keolchyegegel wegheoz vihetj, eo kgme vigye vegheoz [Kv; TanJk I/1. 88]. 1817: mennél kevesebbet kíván Nagyságod tölle, annál kevesebbel kívánnya Nagyságodat meg tsalni [Szászszombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.] * *mi* ~ vmilyen kevés. 1662: mely meg is lehetett volna, ha csak mi kevés napok alatt tart vala is olly szárazon az idő [SKr 183–4]. 1673: az sok abba(n)^a lévő egerek vesztegetési miatt, harmada, s sok(na)k csak mi kevés része sem maradt meg [Déva; Törzs. Ersek Uyuári András kezével. — ^aA búzaasztagnban]. 1728: akárkinek mi keveset el adna [Dés; Jk] * *minél*

kevesebb. 1710 k.: A hűt vagy vallás annál igazabb, minél kevesebb emberi iz, szag és szín vagyon rajta [BÖN. 431] * *nem* ~ . 1623: a kulseo orzagbelik es mind ezen harom zekbeliek ha mit . . . behoztak zabadosan arulhattak, kj az zeknek nem keves haznara volt [HSzj kereskedés al.]. 1788: azonn folyasonak fedeléről Hó és Esső idején le folyo viz miatt nem keves alkalmatlanságot szenvednek [Kv; Pk 3] * *se sok, se* ~ . XVIII. sz. v.: A ki jövendő káptalan urak határozzák el Lélek szerént, hogy a Grofné mennyi Adosságot végyen magára, se sok, se kevés ne legyen [LLt N. Solymosi Kontz József nyil.] * *sem több, sem kevesebb.* 1557: ah (!) mynd mondotta az Betegh azzon, Wgy Jrtham, Sem thewbeth, sem kewesbet nem yrtham hozzaya [Borsa/Szentmacskás K; SLt Sub Litt. ST Nro 5] * *vmely/vmi* ~ . 1540: kerem minth kegyelmes uramath, hogy the k. kwlgyn walamy kewes penzt kywel gywyghassam meg a labomath [Kv; LevT I, 9 P. Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1589 k.: lehetetlen dologh az hogy valami keűes terehteol megh ohasuk (<ma>)gunkatt [Szu; UstZ]. 1740: az Varga Céh . . . az It valamely kevés tseres szijunak árulásáért megis taxálták [Torda; TJKT I. 189].

Sz. 1673–1683: Azert ez vilagh alhototlonsaga minniajunk előt vilagos, sokat igr keveset ad [Ks Kornis Gáspár kezével].

2. csekély, kis; puţin, mic; gering, klein. 1570: Medig en vytttem, keues Munkauai Nagy dolog [Nsz; MKsz 1896. 367]. 1597: az Jegy werte bwszabwl witedtem az Tiwkoknak de ebbenis kewess haszon wolt [Kv; Szám. 7/XIV. 41 Th. Masas ps kezével]. 1621: Zam weöket zoktanak valaztanj, kik az varosnak kewes Jówedelmeczkejenek exitusarol . . . az Tiztviseleő vrainktol zamot zoktanak vennj [Kv; TanJk II/1. 335]. 1662: ugy jnfomaltatunk az Adonak igen kevés része giült volna még öszve [UstZ IX. 75. 48 fej.]. 1712: inkább kívánom magam kevés kárával hasznodot látnom, hogy sem mint magam kevés hasznommal karadot [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. 1786: az Thoroczka Lakosak . . Határok nem tsak hogy kevés de sovány is [Torockó; TLev. 4/13. 31]. 1815: azon környék havasos és erdős lévén nagyon kevés betse van a' fának [O.nemegye BN; Ks 77. 19].

Szk: ~ *szaporája lesz vminek.* 1679: Én az mit írással végben vihetek, el nem mulatom, de úgy hiszem, kevés szaporája lészen [TML VIII. 415 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz].

Sz. 1623: Az Jo zamtartora nem keueseb Zwkség vagion mint az kenyerre [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

3. Időre von. haszn-ban; referitor la noţiuni temporale; in Bezug auf Zeit: rövid (idő); scurt (timp); kurz(e) Zeit). 1593: az zegeni Eottues ferencz valaztasa es halala keozot keues wdeo intercedalt [Kv; TanJk I/1. 208]. 1762: kevés időt Nötelenségiben dolgozhassék [Kv; ÖCJk]. 1770: nem volt szüntelen e' szerint a' szolgálat hanem néha engedet is kevés keves (így!) időt nekémis a' Tiszt néha egy hétet szolgáltam mást [A.várca Sz; IB]. 1808: a Vetőből kevés időre viszsza térven már akkor én ötött halva találtam [Déva; Ks 119b]. 1854: tanítónk . . . feddő hangon figyelmeztetett, hogy a szolgafiú^a a mi kevés időt kötelessége megenged tanulásra s nem ledérségre fordítja; mi pedig drága időnket ellesbeljük [ÚjFE 100. — ^aKőrösi Csoma Sándor].

Szk: ~ *ideig/ideiglen*. 1582: Cathalin Stomp Ianosne vallia Attam Vala fekete Iacabnenak faggiath . . . egkor . . . kerem ha meg Adhatna, Azt monda . . . Variak chak eg keves Ideigh . . . megh Aggia [Kv; Tjk IV/1. 112]. 1612: eo Fge en altala(m) kegiemeteknek azt parancziolla hogi kegiemetek legie(n) ueztsegbe(n), es egi keues ideiglen uario(n) eo Felsegetul [Nsz; JHbK XLII/11 Wesselenyi Pál lev.] * ~ *idő alatt*. 1645: mostis az keues ideo alatt migh Kaproncaine Aszonjom keöltőzeődött nagy kár lett az tilalmas es Makkos Erdeőnek le vagasaba(n) es tekozásaba(n) [Ajton K; Törzs]. 1764: tsak egy hetetis lakván edjütt, oly kevés üdö alatt haragot nem tarthattunk [Torda; TjkT V. 246] * ~ *múlva*. 1570: Zigartho Andras . . . vallya latta hogy . . . keues Mwla az lean Beh Jeot az kapwn [Kv; Tjk III/2. 82]. 1573: Borbolia Aztalos Ianosne Azt vallia hogy . . . mykor haza vzyz volt az lyztet szokal teob volt az lyzt egi Negednel Azomba egy keues Mwla hat az Telmanne esmet feyen hozza vyzza az Litzt kyt ely vyt volt de Nem volt keozelis annyé Mint azkor hogy ely vitte volt [Kv; Tjk III/3. 213] * ~ *idő múlva*. 1599: Egy keües ydeo mülua Nagy Janosne Jstenkedni kezdé en nekem^a [UszT 13/105. — ^aKöv. a részl.]. 1803: a' Reme-teiek kevés idő múlva vjra réájok menvén Ordáékra meg vonták őket [Várhegy Cs; Born. XVc. 1/12] * ~ *időtől fogva*. 1725: Diodnak már kevés időtől fogva, két három rendbéli dolgais volt illyen [M.csesztve AF; Ks 95 Borsaj N. Pál lev.]. 1763: Ngod kevés időtől fogva kezdette azon gátnak . . . végít . . . el-vágatni és bontatni [Körtvélyfája MT; JHb IX/44] * ~ *idő vártatva*. 1751: edj kevés üdö vártatva Sombori Andras Uram kezét adat az edgyik oláhnak [Torda; CsS]. 1783: Azután osztán kevés idő vártatva Köntzei Gábor Urammal . . . béis jöve Pócsa Dávid Uramhoz [Feltorja Hsz; HSzjP Jos. Pethő Cantor seu Ludi Magister (53) vall.] * ~ *idővel* röviddel azután. 1792: én pedig tsak látám Tordai Gjörgjöt tsak kevés idővel ott jární [Usz; Borb. II Agillis Paulus Jakabfi ex. Sz.Ersebeth (26) vall.]. 1836: kevés idővel ifj. Dobolyi Sigmond Uris meg érkezett [Csekelaka AF; KCsl 16] * ~ *vártatva*. 1574: Katalin Bala Imrehne Azt vallia hogy ez ely Mwlt Napokba estwe hallot valamý zaygast az vchan . . . egy keües vártatwa az Ayton kezdenek zérgetny [Kv; Tjk III/3. 401]. 1591: Az wtan egy keües vártatva megh Jzene az biro egi Polgartul allasson teorwent ha mi swksege vagion [Szk; UszT Barta Leorinczj fej-i jb vall.]. 1631: Borueine az hatolso hazban, mene, es egi keues vártatua az szolgais be mene utanna [Mv; MvLt 290. 48a].

4. kb. gyenge, gyöngye; slab; schwach. 1578: Ertwe(n) az mezaros Vraink is az eo Naga paranchiolattyath melnek ellene törökedny keweseknek Itilik magokat, keonyeorognek, hogy törökednek eo kegmek Barany Janosnal hogy a' my nemeo zaraz börök volnanak ez Mezarosoknak engedne el adny [Kv; TanJk V/3. 169b]. 1590: varosul vgian megh tapasztaltak eleyteol fogwant mostis a' Mezarosok kemenysegeket holot Az hentelek el Jarnak hywatalokban Niömorultabbak es Kewesbekis lewe(n), Az Mezarosokkal [Kv; i.h. I/1. 139].

5. egynehány; cjtíva/citeva; einige. 1591: jeowe oda az Peresnek egy keues apro malaczkaioi [Szu; UszT]. 1698: Lörinczi Boldisar . . . most ennek előtte keues napokkal mulatsaga leuc(n) a' B. Cehnek ighen alkalmatlanul viselte magat [Kv; ACJk 29]. 1706: Maxán^a . . . az

Udvarház el egett, az körülötte lévő kevés épület is igen pusztás [Törzs. Rákóczi inv. — ^aMaksa Hsz]. 1790: Ngd kevés oráig tarto fajdalmai után szép furtsa, fürge fiut hozott a' Világra [Kv; TKI Bodoki József prof. lev.]. 1825: a Blosai^a kevés birtokosok magok kevés pojánaikra, és kaszáloikra valaha marhákat fogadtak bé pascuatiora [Kötelesmező SzD; Tsb 47. — ^aBalázsszeg SzD]. 1847: kevés esztendő múlva el praedolodott volna az az erdő [F.árpás F; Tsb 46].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; substantivisch gebraucht: 1. kis darab; bucată mică; Wenig. 1684: egy keues vagattassek el az füleben [Dés; Jk]. 1788: két tehén . . . a bal szarva kisuvadván a csugájából egy kevés kitörött a hegyiből [HSzj két al.].

2. kis dolog; lucrú neinsemmat; eine kleine Sache. 1570: Anna Bartha Esthwanne . . . vallia Nely azt Monta^a hogi eo ely megien Mert Jth kewesert ely veztyk az Embert [Kv; Tjk III/2. 107. — ^aMolnár Jakab]. 1574: Darochy Boldisar Azt vallia hogy . . . ez Margit ott al az Géreg eleot es kezében az gylch Eleozer az Terdere Erezty az giolchot Az vthan tytkon egy bal giolch Mege vety, Es ely fordula onnat, Eo azt latwan kerdy az Géreg et ha votte ezebe, Mond hogi Rea Nezek de zanam az kewesert zegent tenny Rayta [Kv; Tjk III/3. 362a]. 1751: ne kéntelenittemsem kevesért kedvetlen módon a magaméhoz jutni [Karácsonfva AF; Told. 25].

3. kis érték/összeg; valoare/sumă mică; ein kleiner Wert/eine kleine Summe. 1568: Immaron Enneke(m) chyak hath forynthom Maradoth, Chaky wram ys Chodalya wala hogy kegték chyak anny keweset hagytho volna [Torda; BesztLt 31 Lucas Pysthaky de Bongarth a beszt-i bíróhoz]. 1593: Margit Keomiwes Esaiasne vallia . . . eömaganak Jstwannak zajabol halla(m) ezt, Bizony kewesben Zegeodem en Daniel deakhoz [Kv; Tjk V/1. 361]. 1675: az pénz(ne)k az eo mennyiségéhez képest, többecskéből, vgy mint kilenczven három forintból, tize(n) kilencz forintot negyven pénz héján, kevesebből viszont, kiből két forintot, kiből kevéssebbet csipegetvé(n) el, ekképpe(n) meg károsított [Kv; Tjk VIII/12. 98]. 1723: rendeltetett, hogi a lma Juny, az Olá Zlotok egi garassal kevesebbé vgy mint csak huszon egi garasb(an) az az Szaz huszan hat penzb(en) járjanak [Kv; Ks 18/XCIII gub.]. 1813: amit most kevéssel bé lehetne érni, majd nagyobb költséggel, és több fáradsággal kel ki potolni [Dés; DLt 652].

4. kevese vkinek kevés holmija/vagyona vkinek; ave-reá puțină ce are cineva; js kleine Habe. 1584: Viczey Caspar yra(m) vallia . . . Egkor hallam hogy panazolokdik vala^a fia feleol . . . Im az Bestie kurwafy Minde-nemet el veszte, Nem tudom howa teszy az en kewesemeth [Kv; Tjk IV/1. 229. — ^aDaroczy Gáspár]. 1588: Ertyk eo kegmek az paticularisne feleol valo panazt hogy Egy Zabo legennyel egygywt Laknek hwtneklwl, es a' zegeny Arwanak Marhachkayat tekozollyak . . . Azert Biro vramat keryk, hogy eo kgme az teorwenybe legie(n) szorgalmatos, hogy a' zegeny Arwanak az eo kewesse ne wezzen el [Kv; TanJk I/1. 80]. 1600: Az my kevessem nekem megh marad Azokrol az kjknek en Ados volta(m). Azokra hagiom Tútornek es gonduisseleonek az en io Akaro Sogor vramath Janos Kouaczoth [Kv; RDL I. 70]. 1703: a mi kevesse maratt szegénynek, ugj itélük bőcsületes emberek, el nem vész [Kv; Eszt. Serédi Zsófia Serédi Gáspárhoz]. 1721: meltoztassék ezen vásárlást

ugj moderálni, hogy' miis szegeny Nemes emberek magunk kevesünk(ne)k birodalmában, meg maradhasunk [Gyalu K; Ks T. 24].

Sz. 1764: Gazdag az aki meg nyukszik az I(ste)n akarttján, s a maga kevesét haladatáson költi [Középlak K; BfR].

5. *kevesek* kevés ember/személy; puĵini oameni; we-nige (Personen). 1655: Az urunk hadának a dézmája sem volt ott, hanem imitt-amott a megszállásra el volt széledve, mikor Isten kevesek által erejét és segítségét hozzánk megmutatta [ETA I, 160 NSz]. 1662: inkább akartak embernek mintsem Istennek engedni és a hatalmasokkal s többekkel a veszedelemre vívó tágas úton járni, mintsem a világ előtt tekintet nélkül levő kevesekkel a szoros kapun menni az életre [SKr 714].

III. ragos alakban hsz-szerű haszn-ban; in formă sufixată, avind valoare de adverb; mit Adverbialendung: 1. ~ben a. kevésen/kicsin; puĵin; wenig. Szék: ~ben maradt kevésen/kicsin múlt. 1716: az Arok gátját kevésb(en) maradt hogy el nem vitte a jég [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1793: Serbán Péter ... egy Lovát elis lopta vala, mellyen rajta érvén tsak kevésben maradt hogy fel nem akasztották [Somlyócséhi Sz; TKH 13/34] * ~ben múlt. 1600: mikor az kapw keozze be futa az dardaert Lazlo kevesben mult hogy eotetis Atal nem eoteotte az dardawal [Kv; TJK VI/1. 455]. 1657: És így török engedelmevel Bethlen Gábor is anno 1619. haddal indult Ferdinandus ellen Bécs alját is nyargalták kevésben múlt, meg nem vöttek [KemÖn. 33].

b. kis hĵa/hĵján; puĵin a lipsit (ca ...); es fehlte wenig/nicht viel. 1657: Nem tudom mint, csak magokban meg-rezzenének az lovak, és kevésben hogy el nem tiporának magunkat is | (A fejedelem)^a újokban fekünni esék Gör-gényben, s kevésben hogy meg nem hala [KemÖn. 218, 293. — ^a1648-ban I. Rákóczi György].

c. kis mértékben; in mică măsură; in kleinem Maße. 1750: alig vártom modgyát mikép velem (: gyámoltalan-ságomban :) mutatott Istenes kegyelmességét ... eő Ex(e)ll(entia)jának tehetségem szerént ha mi kevésben is meg hálálhassom [Kiscég K; Ks 83 Casp. Szatsvai lev.]. 1827: Ezen Plántának két neme szokott lenni, Egyik a Tollas (:Pennata:) a másik a Hajas hajka ... de a ket-tő egy mástol kevésbe' különböz [TLt Közig. ir. 836].

2. *keveset* a. kissé; puĵin, un pic; ein wenig. 1762: innen az Aranyos Pataka ezen Bikfánál édg keveset kan-yarodván az Aranyos Füben járo utig [Szentlászló TA; EHA]. 1795: Feleségem ... mihelyt ... egy keveset crössedik leg ottan kedves Bátyám uramék atyafiságos látogatására sietni el nem mulatom [Köröd KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.]. 1806: egy-egy Kád ... egygy keveset szivárgott [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII]. 1807: Abadi Kata, Születesére nézve Nemes Háromszéki za-bolai beszél Magyarul ... keveset Oláhul-is [DLT 849 nyomt. kl]. 1814: a' Gróf Ur Ő Nagysága ... porontsolt ... egy néhány Asztagok el csépettetések iránt ... miis ekkor egy keveset ki haladtunk abból az irtoz-tató környű állásból, mijlent ez az Emberi nyom nem hiszem hogy ért volna [Banyica K; BfR Asztalos Ilia (40) col. vall.].

b. alig, kevésbé; abia, puĵin de tot; kaum, (ein) wenig. 1793: egy hibás tsoka szemű keveset láto ökör Borju [Szér Sz; JF 36 LevK 230 Vintze István lev.].

Szék: *keveset* bízik vmihez nemigen bízik vmiben. 1620: (A muĵi) monda, hogy: Mind jó az, hogy az hocsa jovalotta azt az dolgot, hogy írjanak s jégedet elbocsás-sanak, de abba keveset bízzatok [BTN² 402]. 1764: Bátyám Urammalis soha haraggal, vagy riogatással sem-mire nem akartam menni, mert esmérven, mindenkor keveset bíztam Bátyám Uram atyafiságához [Középlak K; BfR] * *keveset fog vkin vmi*. 1630: Szalaj Giörgj ugja(n) eleget pantolodek mind az gazdaval ... s mind penigh Janos Mesterrel, kiert en valthigh pirongata(m) feddeodem rea, de eő rajta igen keveset fogat [Mv; MvLt 290. 205b]. 1794/1795: a' ki tsak egyszer masszor mengyen a' Templomba azon a' leg jobb Tanitas is keveset fog [M.bikal K; RAK 16] * *keveset gondol vmivel*. 1589 k.: Tudom azt hogy Magiarj Thamas varas akarattiabul eleozor meg tilta az hatart egy forintba(n), de miel hogj áual igen keüesett gondolnak vala ... vgj toltá (!) megh Varos akarattiabul vizontagh 12 forintal [Szu; UszT]. 1740: midőn az Militia nyári Quartélyb(a) Szállat, az nyari Quartélhoz competalo Regulamentaris dispositioikat mindenfelé ki adtam ... de az Militia aval keveset gondolván, tsak meg vészi a magáét [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.] * *keveset nyom kevés/kicsi* sullyal esik latba. 1663: én eddig elrekesztetvén az szol-gálatúl, nem szolgálhattam; ezután is, jól tudom, az én szolgálatom igen keveset nyomna [TML II, 441 Teleki Mihály Bornemisza Susánnához] * *keveset vigyáz vmi-hez* nemigen figyel vmire. 1640: Azt látom, hogy Bíró Pálnénak szállója vagyon, s mennek oda az katonák. isz-nak ott, de én ahoz igen keveset vigyázok [Mv; MvLt 233a-51a átirásban!].

c. kevészer, ritkán; de puĵine ori, rar de tot; nur we-nig, selten. 1761: miolta meg osztaztanak egy más ajto-jan igen keveset alkalmatlonkadnak [Branyicska H; JHb XXXV/45. 15].

d. *keveset-keveset* egy-egy kicsit; cĵte puĵin; öfters ein wenig. 1662: szokott szép vadászóhelyeit megvadászhat-ná, csak keveset-keveset menvén napjában [SKr 291].

3. ~sel kicsivel, valamicskével; cu puĵin/ceva mai ...; (um) ein wenig. 1607: (Bocskai István) Holt penig meg 51 esztendő korában, regnált csak kevéssel többet egy esztendőnél [Kv; Kve 137 SB]. 1723: ha a Viz Part-yán a Silipen fellyűl az Kris Mihaly Házáig s még egy ke-véssel fellyeb Jászlót csinálnának, senkinek Háza s ház helye körül semmi Kára nem lenne [Sövényfa KK; MbK 150]. 1761: egy véka vetes után, kevéssel aratunk többet, egy kalangyánal [Tirnavica H; JHb LXX/8. 128]. 1775: a maga részt Titt. Keceli Gergélj uram vette vőlt Pétrán Nyikuláj Nevezetű Sellértől, tsak kevéssel ennek meg halálozása előtt [Topaszkirály K; JHbK LVII/21. 5]. 1788: égi kevéssel, a dühösködéssel érkező Paraszt Nép előtt Rápolti Udvaromb(a) érkezvén, tsak annji időm Sem volt, hogy Házomat fel nyithassam [Brá-nyicska H; JHb XXXI/26]. 1820: a' Néhai Báro Ur még halála előtt egy kevéssel így szolla hozzám [Aranyos-rákos TA; JHb Fasc. 48 Gál Juliánná (24) „főző” vall.].

kévés kévébe kötött; legat in snopi; in Garben gebun-den. 1679: Horsa Gabor ... edj szeker kiuis buzat vit az veres Peter czjöríhez [Iklód SzD; RLt I].

kevésbé 1. kisebb mértékben; mai puĵin; weniger, minder. 1659: Most pedig az én szolgálatom kevésbé

kelletik, mint az jövő nyárra [TML I, 482 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. 1703: (A vihar) A piacon, a tanács-ház szerin egynehány héjazatokat lehányt, némelyeket inkább, némelyeket kevésbé [Kv; KvE 281 SzF]. 1847: Ötféle bort kellene készítenem: u.m.: 1. — Pésőt 2. — Aszut, édest 'Tokaji' szabásut. 3. — Szalmabort, kevésbé édest 'Sect' szabásut [KCSl 13 Kemény Dénes lev.].

Szk: *annál/annyival* ~. 1710 k.: én ezt a szállást sem tudtam . annál kevesebbé tudtam s tudom, hogy kegyelmednek ott lovai vannak [BÖn. 962]. 1809: (A kereskedő) sem puská port, sem golyobist, vagy selétet, sem pedig darabjában onat, akár uraságnak, akár nemesnek még annál kevésbé köz embernek . Confiscatiobéli büntetés terhe alatt adni ne mérészellyen [UszLt ComGub. gub. 1697]. 1862: csak az ideiglenes haszonélvezeti jogra nézve teszem e' rendelkezést, önként értendő, hogy hasznát élvező leányaim arra semmi nemű terüht nem fektethetnek, annyival kevésbé leend joguk abbol valamit elidegeníteni [Kv; Végr.].

2. keveset, nem nagyon; puţin, puţin; ein wenig, bißchen. 1827: a belső házi portékákbol is nénye hamarabb lett férjhez menetelével hogy specifice miket hagyott meg a néhai Dobolyi István Urnak arra kevésbé ügyeltem [Koppánd AF; DobLev. V/1109. S Boros Mihály zs vall.].

kevesebbecske vmivel kevesebb; mai puţin cu ceva; etw. weniger. 1730: Tiszteletes Praedicator Uraink eö klgmek fizetések iránt . Semmi fundusunk nem lévén ketelenítettünk hogy . . . fizetések(ne)k felit magunkra repartialtassuk, ött Classist observlan az Repartitiob(an) . . . az Portiot nem fizetők legyenek az elsőb Classisb(an) mind egy iránt, Az második Classisbeliekre kevesebbecske Az 3dik Classisbeliekre a legszegényebbekre annális kevesebb [Dés; Jk 401b].

kevesebbedik csökken, kevesbedik; a scădea, a se împuţina; sich vermindern, weniger werden. 1671: Az huszti praesidiariusok állapatja felöl való Kegyelmed tudakozását leveléből értjük . . . hetenként bár csak húsz-húsz számú lovasokat viritim (nem soldosok által) ültessen fel. Az lovas szükségét is foganatosabban véghez viszik . az expensa is kevesebbedik [TML V, 437 a fej. Teleki Mihályhoz].

kevesebbedmagával a nyilatkozóval együtt kevesebben; el şi încă ciţiva, dar mai puţin ca altădată; mitsamt der die Äußerung tuenden Person weniger. 1693: Neha huszad magammal s, néha többed, s, kevesebbed magammal jártam az ösvényen [Pete K; Ks 4. VI. 13 Gr. Pap (67) valachicus minister vall.].

kevesebben mai puţini; weniger. 1657: némelyek szentegyházban szorulván maradának meg, némelyek kevesebben lovakon szaladának [KemÖn. 76]. 1765/1766: Gerendi László Uram a' Hat ezer Magyar Forint tott intra Decimum quintum Diem nem deponalna, ugy a Méls Ur, és Aszszony a' Nagylaki és Csekelaki jóságokat Gerendi László Uramnak által adni . . . nem akarnák, a Pénzt nem akarnák Levalni vagy mással akár kivél többen, vagy kevesebben transigálnának s . . .

a transpositiot denegálnak, tehát az ött száz forint Vinculumatt, a' meg álló fél a' reuens felen desummalhassa [Koppánd TA; DobLev. II/372. 3-4]. 1823-1830: Ezen betegségemben éjjel-nappal rendre mellettem voltak barátaim, tanítványaim, hol többen, hol kevesebben [FogE 132].

kevesebbség kisebbség; minoritate; Minderheit. 1848: A majoritásnak úgy, mint a kevesebbségnek vannak jogai, melyeket tőle elvenni nem lehet. A minoritás mennél kisebb, annál szentebb kötelessége a többségnek úgy szólván gyöngéd érzéssel viseltetni iránta [Közlöny 1848/45. 204 Kemény Domokos nyil.].

kevesecske kevéske; puţin, puţin; ein wenig, bißchen. 1663: Erdélyben az mi kevesecském ezelőtt volt azokhoz való jutásimat is ő nagyságok telyességesen meggátolták [TML II, 570 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. 1710 k.: Bort kevesecskét mindenkor, sert eleget itunk [BÖn. 575]. 1725: az uton belől egy kevesetske^a el szakad a' meg irt Tökés Mihály nevű Felében lakó szabad ember részire [Ménes MT; BK. — ^aFöld]. 1736 k.: az hol mi kevesecskét vetettek volt is, semmi termése nem volt [Csz; SzO VII, 380].

kevesed kevesecske; foarte puţin; ein bißchen. 1826: a praetendált jövedelemnek kevesed része az özvegyi keves Jozságnak az igazi jövedelme [Ne; DobLev. V/1114. 9a].

kevesedés megcsappanás/fogyatkozás; scădere, împuţinare; Verminderung, Abnahme. 1632: Sebestyen Andras . . . Biroság viselt ember közéötteők, nekwnk nagy karunkra, es az ado fizetesnek kevesedesere közwleők^a ki akarvan allani, nobilitaltatta wneön magath [UszLt IX. 75. 2 fej. — ^aA szu-i városi rendből]. 1677: Az Hadban szolgáló Lofó és Darabanti renden lévő Székelyeknek, a' köztők lako Nemességtől bántodását, és azok miat az Ország szolgáltyára valo hadakozo népnek kevesedését látván boldog emlékezetű idősbik Rakoczi György Fejedelem az egész Székelységnek állapotját szorgalmatosan perlustralta [AC 151-2].

kevesedik megcsappan/fogyatkozik, kevesbedik; a scădea, a se împuţina; sich vermindern, abnehmen, weniger werden. 1632: nemely nemessek magok nemes ioszagokat el advan, ado fizeteo helyre szállottak az adot megh nem advan, abbolis az mi ieövedelmwnk kevesedett [UszLt IX. 75. 2 fej.]. 1657: Ezalatt pedig napról napra kevesedik vala az urunk hada [ETA I, 162 NSz]. 1742: Ha valakinek esztendőnként nevedeknek vagy kevesednek vas tsinalásbéli része, tehát tartozék az akkori Biráknak, maga vas tsinalásbéli portiojának számát hirrre tenni, és a' fútatást ahoz alkalmaztatni [Torockó; TLev. 9/2. 2a]. 1749: az Boldutzi széna fű hét részre van osztva^a, a' melly részen meg szaporodtak az emberek, kevesedet a' széna fű, a' melly részen nem szaporodott, egészzenen birta az azon részen lévő ember [Szind TA; DobLev. I/236. 11b. St. Halmi de Thur (40) ns vall. — ^aHét birtokos család között]. 1778: a Victuálékba . . . elég nagy bővség van, ritkább az pénz, és üdőről üdöre kevesedik [Dédacs H; Ks 96 Gyulay Ferenc lev.].

kevesedmagával a nyilatkozattevővel együtt kevesen; el și încă cijiva; mitsamt der die Äußerung tuenden Person wenig. 1596: Cristoph Deak Izent vala Biro vramnak hagi Azzoniunknak eo felgenek gazdalkoggiek, egi ebeden chak keuesed magawal lezen [Kv; Szám. 6/XXIX. 141 Bachi Tamas sp kezével]. 1609: Az Bek^a Ebedet euen Bezterczere Indula Vrunk vtan cziak keuesed magawal [Kv; i.h. 126/IV. 393. — ^aÉrtsd: a bég]. 1653: Ó maga Gyulafi László elszaladt volt igen kevesed magával tova Segesvár felé [ETA I, 96 NSz]. 1740: az sogorom . . az irodéákját egy udvarbírájával el küldötte hozzám hogy eő Protestál, mely dologért derekasint fel attam az leczkét az két expressusnak . . es igen kevesed magokkal marattanak az factiosusok [Ks 99 Kornis Antal lev.].

kevesell kevésnek tart/vél; a considera (drept) prea puțin; für wenig halten. 1575: Byro vram az Mynappy adot kewesly . . . Annakokaert . . . vetettek esmet eo kegek egy vonasra d 50 [Kv; TanJk V/3. 110a]. 1586: Ha penigh Ez temeteo emberek a' hopenzt keweselnek, Eo kgmek varosul Biro vram beolch Jtiletibe eresztik, mywel kellien fizeteseke Jobbitany [Kv; i.h. I/1. 35]. 1593: Martha Nemet Janosne vallia, filemmel halla(m) hogy Istwa(n) megh zegeodek Az farsangh vegibe(n) ez ezten-deón Daniel deakhoz Zent Georgy Napigh^a harmadfel f(orient)ba . . . Megh ez Istwa(n) kewesli wala a' fizetest [Kv; Tjk V/1. 361. — ^aApr. 24-e]. 1596: Waczorara, tehat panaszolúa keuesettek az előbj adast [Kv; Szám. 6/XXVIII. 1 ifj. Heltai Gáspár kezével]. 1639: Keczelej Gergelj Deak keuesle az marha melle rendelt masfel szaz forintot [Kv; RDL I. 116]. 1653: Ha valamellyik fel sokallia az Ezer forint summat, vagi vas Lazlo és Janos vramek, Ellenben penigh Ebeni Lazlone Azzo(nio)m keueselli, az elebbi Contractus szerent . . Limitalliak az Tabla fia . . az Czegei Jozagot hagi abol pro emaritatione mit kellene Ebeni(n)e Azzo(nio)mnak . . fizetni [WassLt]. 1711: Notarius Bösörményi András atyánkfia, búcsúzván maga Notariusi Hivatalától, keveselvén maga terhes Hivatalához valo fizetését [Dés; Jk 545a].

kevesen 1. puțin; wenig. 1573: Stamp Ianos azt vallia hagi Nagi fwstet latot az Darochy Maioraba . . vgi futamk elch valahonnat Darochynak egy zolgaia Tamas Kezd tolwayt kialtany, Mond conekey No lob ha ky Erezted az Eokreket az paytabol mert my kewesen ez ellen Nem alhatunk [Kv; Tjk III/3. 190]. 1671: Ha kik penig priwatim, vagy kevesen es nem számossan mennek, vagy találatnak mások érdekében, procedallyanak az olyanok ellen, a' Decretum és Approbata Constitutioban irt processus szerént [CC 39]. 1678: az szek gülése(ben) kevesen valánk [Alfalu Cs; LLt Fasc. 120]. 1740: a' juhokból . . az Mlgs Vraság(na)k tartozná(na)k dézmát adni; de minthogy kevesen tartá(na)k, még eddig dezmat belöllek nem adta(na)k [Algyógy H; Ks 89 Inv. 83]. 1747: Akár mint mondgák hogy a' Tudománynak is kevesen veszik hasznát de még is ugy látom, azoké a' jobb rész a' kik tudosok [LLt Fasc. 135 Litt. C. Cserei Farkas Lázár Ferencnéhez].

2. ~kint egy-egy kevés; puțin câte puțin; je ein wenig. 1710 k.: apránként s kevesenkint maraddogalt minden Esztendőbe mind bor mind buza [CsV].

kevesít 1. apaszt, csökkent, kevésbít; a scădea/reduce; vermindern/ringern. 1595: küldenének első vttal 2 loas legent, az meg az útát meg tanolnak Az útát penig en 25 mely földre vetem vala, de az Legenyek panaz keppen 27. mondak: És kerenek hogy ne keuesitenem az Mely feldnek fizettesetis illyen felő úton, melyre Eleket és feyeket vetnek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 132 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1600: Feies Janosne . . . Ezt Valya

mikor az hazat megh epitette volno (!) Jsten kegiel-messegebol azon erőlködöt hogy örökseget szörözön, a mi maradot töbitötte nem keuesitette [Kv; Tjk VI/1. 381a]. 1759: (A törökbúza) egy felé is nem vesztegetődöt, de a' sok sertés meg emésztette', a veresek kivált olyan természetűek, hogy ha nyárban is szemmel nem táplálatnak, szem látomást vesznek, számokot ide hát-réb kevesiteni jobnak látom, mint sem szaparítani [Déva; Ks 94. 24. 2]. 1826: A Gyomor erősítő mixturát meg készítettem, két óráb(an) kell belőlle venni egyszer, v. másképpen 4–5 versen 24 ora alatt, azaz ha két óráb(an) véve legalább 2 székét nem tsinál úgy a dosist szaporítani kell, ha ellenben 2, 3 széknel többet tsinál 24 ora alatt, úgy kevesiteni kell a dosist [Dés; Ks 101 Bod Elek lev.].

2. kb. (vmivel) kevesebbet vall; a declara mai puțin (cu ceva); (etw.) weniger gestehen. 1601: Nemtheory Antalne Cristina azzony . . . vgy vall minth az elseo es masodik tanw, ewel kewesithy hogy mihelt az darabanth megh hagyította az mezarost, es az hagyas vthan kardot rantanak el Jedet es el futott onneth [Kv; Tjk VI/1. 531].

kevesítés kevesítés; scădere; Verminderung/ringering. 1826: (A felpereseknek) helytelen kérések, és Felperességek nem lehet az Alperes ellen, vidualis interention birato 5 szolgo embere meg osztására kevesített-sére és annak 2/3 részének lehető el vételére [Ne; DobLev. V/1114. 9b].

kevéske kevesecske; foarte puțin, puțințel; ein bißchen/wenig. 1589 k.: Az Demeter deakott penigh tudom hagi foglalt egi keueskett az attia birodalma vtan Vgian ott az szeken valo feoldben [Szu; UszT]. 1879: Megpróbálom értékesíteni azt a kevéskét, amim van [PLev. 38 Petelei István Jakab Ödönhöz].

kevésnyi kevesecske; foarte puțin, puțințel; ein bißchen/wenig. 1601: Keohalmy Pal . . vallia ez azzonys erkezek az Tabor feleol le ewlwen coys egy kewesnet mikor kerdezketet volna toellom melyre volna Job Coloswar fele Jeony vgy igazitam az eoswenyre [Kv; Tjk VI/1. 560]. 1669: Im édes Bátyám uram, Kegyel-mednek küldtem valami kevésnyi vizát; adja Isten Kegyelmednek jó egészséggel elkölteni [TML IV, 588 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

kevéssé 1. egy kis/rövid ideig; pentru scurt timp; für kurze Zeit/eine kleine Weile. 1570: Eneyd Kelemen Varas Zolgaya . . . ezt vallya Mond Zeoch Demeter az leannak Borbara, Jer el velem egy kewesesh az Mayorba [Kv; Tjk III/2. 79–80]. 1573: Paisos Istwan Azt vallia hogy veotte volt meg az Zemliesiteo az hazat Smelcer Istwantwl . . . de eo keuesse birta az hazat [Kv; Tjk III/3. 134]. 1590: Thudom hogy Pribek Gergely hiitta az

leant az leannis oda ment melleie fekut es ott mulat-
tak keusse^a; Jsmegh fel keolt az leany melleole [Szu;
UszT. — ^aFöléje betoldva: Jdeigh]. 1599: Fazakas Pe-
terne Anna azzony vallya Ez leanzo . . engemetis
zolgalt, ennallam keusse lakott . . Egy holnapnak fe-
lette nem volt nallam [Kv; Tjk VI/1. 335]. 1638: monda
czillag Giörgy az Aszonnak, varga Miklosnenak, feke-
gyünk le s monda az Aszony vigadjunk csak megh egy
keuisse [Mv; MvLt 291. 146a]. 1710: eő Nga is Fél Fog-
ta volt, ezt az napolyi resz jószágot, s birta is egy keuisse
[Csepegőmacskás K; JHb III/74]. 1730: Ezt hallottam a
Varró Asz(szony)tól hogy mondotta néki Borbára Asz-
szony: fogja kld egy kitsinnyeg ezt a keszenőt az előru-
hámat had igazítsam meg, mert el oldott . . láttam .
hátra maradt volt egy keüssé, s' ott bibirkált az elő
ruháján [Torda; MvRKLev.].

2. kissé; puţin; ein pic; ein wenig/bißchen. 1573: Ka-
talin Kis Boldisarne Azt vallya azomba Erkezik
Molnar Kelemen, Mond gergelne te chywkas kelemen
Myre Marchongoltad meg az en vramat az korchoman,
Azonnal Meg zydia Kelemen hozza wag az zekerce-
wel Az Aiton essik az vagas es az Eleo Rwhan az kez-
zetis Meg Ery keuisse [Kv; Tjk III/3]. 1574: Anna Er-
sen Iarto Iarfásne Azt vallyia hogi . . azkor az lean vala-
my keuisse hogi ely tawozot volt katalin Satora Melleol
de Nem Ment sohova [Kv; Tjk III/3. 362f]. 1627: Egy
Erdely vy Sáhos Abrosz tt f. 1 . . Annal keuisse alá-
ualo sahos Abrosz tt f. — d. 80 [Kv; RDL I. 132]. 1730:
Az Actor eo kegyelme egy bizonyssággal ezt compro-
ballya egy keüssé hátráb maradt volt az ekétül .
a meg szántot földin fogta meg s onnan hozta be [F.volál
Hsz; HSzjP]. 1732: Láttam . az molnárt . egy ke-
vesse Tavuljab az szenátul [Türe K; Told. 21]. 1745: én
köszönék néki de semmit sem felele hanem Csak az ka-
lapját emelíté egy keüssé [Bálványosváralja SzD; Ks].
1799: Rajka Mihály . keüssé siketetske [Dés; DLT].

Szk; nem ~ nem kis mértékben. 1662: Az országyü-
lési azelőtt az öreg egyházban^a szoktak vala lenni, mely-
miatt hogy nehánykor a közönségesen való isteni tiszte-
letnek hogy múlása is esnék, azt a fejedelem nem keüssé
nehzelti vala [SKr 301. — ^aGyf-t a székesegyházban].
1802: a' daganaton kívül hét aprobb és egy a' csontokig
hato Sebet találtam, a' melyek előbb hatrabb nem
keuisse veszedelmesek [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

3. keüssel, kicsivel; (cu) puţin mai .; mit wenigem.
1576: Wagon egy wy ezeost pynz walamy keuisse kyseb
talernal [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 3]. 1704: éppen
az én szállásom előtt két mozsár, egy keüssé meg tovább
a piacon ismét más rendbeli szakállasok [WIN I, 204].

4. kevésbé; mai puţin; weniger, minder. 1811: Egy lé-
ven egy Kolósvári Papnak az élet terhe által való el-
nyomtatása .; nem tsuda, ha Hivatala méltóságá-
n(a)k keüssé felelhet-meg [Kv; RGyLt Ref. Kons. ad
nr. 32/1811 Krizbai Deső Elek ref. pap nyil.].

keüsség 1. egy kis ideig, egy keveset/kicsit; un pic, pu-
jin; eine kleine Weile, ein wenig/bißchen. 1604: zola
alard matene hog' uarna egy keueus es meg agja [UszT
20/207 farkas laky mihalj zent kiralj vall.]. 1632: leken-
czej polgar molnar pal monda, varakozzek kegielmetek
egy keueus ., meg kerdem biro uramat hafel vegiuk
az niomot a vagy nem [Szászlekenec BN; Told. I]. 1642:
lakek ithon egy keuissegh ismet ugy mene el innet

Szolczuara^a [Nagyoklos TA; Berz. 12. 92/52. — ^aSzolcs-
vára (TA)]. 1711: nálam is volt egy keueus az utrum-
b(an) fel tött marhák fél(ben) egy kis kék ökör [Ditró
Cs; WLt St. Pál (40) pp vall.]. 1716: az el mult napokban
az víz égy kévésség még keszdven apadni az Malomhoz
akarunk vala fogni [Szentdemeter U; Ks Fodor Márton
lev.]. 1761: ezen földöt birám égy keueus az után
Benő Miklos kezére ment által [Jedd MT; Told. 45/3].
1797: Egy keueus viselte itt Egerpatakon Lázár a kato-
naságot [Egerpatak Hsz; HSzjP Fejér György (58) gy.
kat. vall.]. 1807: csak keueuség laktak [Makfva MT;
DLv. 4. XLA]. — L. még BTN^a 285; CsH 105; Ethn.
XXIV, 87.

2. egy kissé; puţin; ein wenig/bißchen. 1738: Szamos-
falván . . Feleségemis egy keueus meg unta magát ot-
tan [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1789: én egy ke-
ueuség meg indulván a Rusz Dumitru fiát meg pirangat-
tam, és az orrát egy keueuség meg ütegettem az ujjommal
[KLev.]. 1805: Gligore másként Gyicza Flori . keue-
ség himlő-hellyes [DLt nyomt. kl]. 1809: igaz hogy egy
keueuség itasok voltunk [UszLt ComGub. Szilágysom-
jai Bako Iosef (75) vall.].

keüsszer 1. ritkán; de puţine ori, rar; selten. 1630:
Jollehet ennekem sogorsagom uolt de keueizzer uoltam
hazoknal Kalos Giörgynek, az megh holt felesagetis
nem igen ismertem [Kv; RDL I. 19 Matthias Varadi
vall.].

2. nem ~ nemritkán, rég gyakortább; adesea, ade-
seori, de multe ori; nicht selten, des öfter(e)n. 1768:
mondották nékem Gyermekségemtől fogva fell serdült-
ségemig nem keüsszer, hogy azon hely Groff Kornis
uraké [Mezőpagocsa TA; Ks 8. XXI. 36].

kéz 1. miná; Hand. 1570: Anna Mezaros Gërgh zol-
galo leanya . vallya hogy megyen . Az Taligas
felesegestwl zolgstwl fa volt kezekben [Kv; Tjk III/2.
174]. 1588: az mint az teorweny talalta akkeppen sok
Jambor eleot kezembe twet eowembe zekerczet, hatam-
ra kaphath wopen meg kereoltam az en eorekesegemet
[Zsákfva Sz; WLt]. 1591: Az kepet ket kezzel fogwa(n)
vgy monda nekeonk hogy Menietek ell mert Job Nektak
ha ell mentek [UszT]. 1626: az Beldj wra(m) molnára, az
Mezes Mihaly kertiben al, az keze igen ueres uala [Szent-
györgy Cs; BLt 3 Antal Balintne Ersebet vall.]. 1736:
Constalvánn Világosonn az Incta Néhai Varga Péterné
Kádár Ilonának nyilván valo paráznsága ki-
kisértetvénn a Piatzra, végien vesszót a kezéb(e) es há-
romszor halható szóval kialltta meg, hogy azzal a kezé-
b(en) lévő vesszővel lett volna méltó, hogy kemennyen
meg-verettetett volna az Hóhér által: mely vesszőzótis,
mind addig, mig a más Inctát meg vesszőzik maga kezé-
b(en) és vállann tartson [Dés; Jk 220b]. 1741: Sipos Ist-
ván azonnal nagy haraggal meg támadá Balog László-
t . de meg fogok a vas villát a keziben ne hogy
valamiképpen belé üsse [Szilágycseh; IB III. 106/16].
1844: Pál István eő kegyelme elé álván, halható szóval
protestalt, és kezében lévő páltáját fel emelvén repellalt
[Szárzapatok Hsz; Berz. 17].

Szk; ~be/kezebe akad (véletlenül) kézbe/vki kezébe
kerül. 1585: Egy Czapragya igen zeep es draga . .
akat(h) wala kezben [Gyf; Báthory, ErdLev. 271].
1591: Nagi Balas . . eleo zamlala, kinek mit adot, es

miuel ados, azt egi Jeccesben megh Jratta, Lippai Daniel Deakal, meli Jecces Daroczi Pal kezében akadt ammint ertelt [Kv; TJK V/1. 79]. 1644: Marton Uram kialtani kezdte hogy hocza az Csepet hocza, hagi az Csep kezében akada, eö kglmeis uerni kezdte az olahot feöben, az Cseppel [Mv; MvLt 291. 418b] * *keze kimarjult kifcamosodott/menyült kezü*. 1772: Nékem ugy láztik hogy azon szerentsétlenség . nem szánt szándékkal csett, mivel a' kire ök dölteek reá, ahöz harmadik volt azon szerentsétlenül keze ki marjult iffiu [Torockó; Bosla. Vidallyi Mada Száv (40) zs vall.] * *keze mosutlan*. 1593: Hallottam Balintot mo(n)dotta hogy mikor Sewkeöbeöl^a kj megien, keze mosatlan kj ne(m) megien [Uoszt. — ^aSükö U] * *~en fogva*. 1603: Hannes Luczy . vall Bwrkeorne ott ieo, az onokaiat kezen fogva hozza [Kv; TJK VI/1. 677]. 1782: a Tektis Nemes Vármegye Executor Tisztét réajok ki vivén megdulasokra, az megholt Togyerek Tyitul nevü fiát ugy adták kézen fogva által [M.fodorháza K; Eszt-Mk] * *kezén hal meg a. fegyverrel kezében/harc közben hal meg*. 1710: a basa^a körülnyargalván elrendelt sergeit, rövideden ezt mondá nekik: ... bízattok Istenben és vitézi módon harcoljatok, jobb, hogy dicséretesen itt kezünkön haljunk meg, mint gyalázatosan elszaladván, hatalmas császár mind engemet, mind titeket megfojtasson" [CsH 52. — ^aKusuk basa 1662. jan. 22-én a Kemény Jánossal való nagyszöllösi csata előtt]. — b. önkézzel vet véget életének. 1710: Mikor Zrínyi Pétert fővételre kihozná^a, és két jesuiták jönének mellette, nagyot fohászkodván mondotta: „Vajha bárcsak most egy kard akadhata kezemben, hogy kezemen halnék meg, s ne kellene hóhér keze alá mennem" [CsH 90. — ^a1671-ben] * *kezet csap*. 1657: Seregéből kijüvén az alajbég kérdé: Hol vagyon, s melyik az az úr, ki én helyettem zálag lészen? úgy monda. Én is seregemből kirugaszkodván megfelelek, hogy én vagyok; s egymással kezet csapván, azután a többi is. egymás mellett elmenénk, mi amoda, azok ide [KemÖn. 180] * *kezet fog*. 1653: Azonban csak kijöve egy bjárója és behíva. Mikor bémentem volna, köszöntem kezét fogván [ETA I, 125–6 NSz] * *kezét (meg)csókolja a. kezet csókol vkinek*. 1710 k.: Kétszer csókolám meg a kezét s eljövök [BÖN. 924]. 1812 k.: a Groff engesztelni kívánván mérgességeit a Groffnének le térdelt és kezét lábát térdét tsokolta [IB]. — b. kézcsokot küld vkinek. 1799: 'A Feleségem és 5 Hetüs fiam alázatos tisztelettel tsokolják Ngtokek kezeiket [Szászcshásv KK; IB. Szász István ref. pap lev.]. 1808: Kedves Ferjem a Nénémnek velem együt Csokallya kezeit [Körösbánya H; RLt O. 1 Medve Susánna Bornemiszáné Somkerekéi Máriához]. 1842: Anyám kezit tsokolam gondoljan réám [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] * *~tól ad enni*. 1844: Leányom nékem kéztől ad enni; és nem akkor a mikor én ehetném hanem csak a mikor ő akar [Dés; DLt 1143] * *bal ~*. 1832: Haidinger Mihálynak . bal kezén hibázik a' mutató ujjá [DLt 776 nyomt. kl] * *bal ~re balra*, bal kéz felől, balkézt. 1699: Ezenn kert mellett el indulván mentünk bé egi alacson ajtócskán, bal kézre edgy kis kertbe [O.csesztve AF; LLt]. 1773: ezen Házból bal kézre nyilik más Ajto egy Sövénnel be kerített csesztékére [Szászpéntek K; Mk]. 1824: Ezen borona kert végibe bal kézre egy 10 — Marhára keszult Istallo [Erdőszengyel MT; TSb 43] * *csonka ~*. 1632: ezen közbe be juta oda Timar Janos is es az Csonka keze-

uel mutata az vizre [Mv; MvLt 290. 102a]. 1772: (Egy katona) Fejedelem Ifiabb Rákotzi György szolgálattából Csonka kézzel el szabadult [Bálványosváralja SzD; Ks 101 Inv. 95] * *egy ~zel nyomorék fél kezére nyomorék*. 1654: Gyafas Janos nőtlen An. 15. niomorik egy kezuel [Mezőrűcs MT; Ks Bánffy Anna urb.] * *egyik/fél kezéhez/kezére szól* (a felperes az alperes) fél kezének levágatását kéri. 1592 k.: azok az feo gilkosok ... ezert hywtam az tetem fely hogy ezek az en megholt czyganiomnak balintnak halalaban reszeszek es tanacziosok kiertt mind az harmat gilkos felnek mondo(m), es mindeniknek fel kezehez es fel labához zollok erette kuleon kuleon [Uoszt]. 1595: Az masik Alperes . zabliat vona hoszam, hoszam vaga, vgj minth halalomt akarta . Ergo myert itt a' zabad varosban chelekedek, mi(n)deneknek eggik eggik kézére zollok kylene kilen. Az zitokert pédigh még holt djomo(n) zollok [i.h. 10/19] * *(egyik/jobb) keze elvágattatik* (fél/jobb) keze levágásával büntetettik. 1629: az J. wernj kezdte agyat be teorte sebesitette, veres Ingetis mutata; melj factumert, hogy vrara tamadot megh sebhette azt kevannia hogi keze el vagatlassak seot megis halyon erette [Kv; TJK VII/3. 200]. 1647: Gagia Gaspar etszakanak idein minden igaz ok nélkül jnuadalua(n) az megholt Mihály new leghent es toluaj modo(n) eggiet massat elseöben el fosztotta, es . . . megh eölte . . . tecczik az teörveninek hogy az czielekedetiert elseöben vagatlassak el az job keze az Toluaisagert, es hogi megh eölte . . . feje vetetessék [Kv; TJK VIII/4. 208]. 1677: ha Attyát, Annyát szidalmazza, vagy poenitentiazassék, vagy egyebirant castigaltassék a' Birák itileti szerént; Attyoknak s' Annyoknak meg-veréseért, edgyik kezek vágatassék-el [AC 132]. 1746: az J . . . Paniithi Szabó Sára Aszszont edes szülő Annját keménnyen meg verte, vérit kiontotta . . . meg kívánom á jure hogy elsőben kezei vágatassanak el, annak utánna feje vétessék [Torda; TJK III. 15] * *jobb ~*. 1597: Borbely Peter wallia . . . monda az sebes ember . . . az job kezében penigh egi chiakany wala azzal az eochemhez ewte [Kv; TJK VI/1. 30]. 1754: a' szánból a rakanczát ki ragadván, megütte erőssen velle a' Jobb kezemen lévő nagyobbik ujjamat [Koronka MT; Told. 27] * *jobb ~re/~ről jobbra*, jobb kéz felől, jobbkézt. 1614: az derék út innet Drénápoly felé Jambolira megyen, onnat jobb kézre hadja egy, napi járó földdel Drénápolyt és Bábára megyen [BTN² 68]. 1761: A' Kapun belől jobb kézre vagyon egy . . . u paraszt ház építve [Bolya NK; JHbK LXVIII/1. 303]. 1837: jobb kézről a Wölgyben 11, tizenegy búkkfák találtattak levagdalva [Jenőfva Cs; RSzF 120] * *jobb ~t 'ua'*. 1817: a Tornácson jobb kézt vagyon a Konyhára nyilo ajto Innet bé menvén az hátulso v(agy) is cseléd Házba . . . találtunk benn jobb kézt egy ujj Kemenczét [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz. 2]. 1832/1838: Ezen háznak vagnak négy ablakai . . . a job kézt valónak egy üveg táblájá hibázik [A.szöcs SzD; BetLt 5] * *puszta ~zel*. 1573: egi kewes Mwlwa esmet ely leo paisos Ianos Masod Magawal . . . Es kyaltany kezdnek az ayton leoietek ky esse lelek kwrwak . . . teoryk az vcharol valo aytot es eok azt latwan ky futamnak az vchara chiak pwzta kezeli [Kv; TJK III/3. 137]. 1722: Az Utrumba Specificált Bikát Soha nem tudom hogy emtsak bert, marhát s egyebet meg Sebhettet volna puszta kézzel fa nélkül is ki hajtották még az gyerme-

kek is [Marosbogat TA; TL. Kovács Mihály (33) zs vall.] * *üres ~zel jár/megy* ajándék nélkül megy vkihez. 1731: Tudom aztis hogy azon Jozsaga beli Tisztek, és Is-pányok Groff Teleki Samuel Urnak titkon egyszer mászszor tsak hozogattak hol hét hol 9 Márijást, ne-hanykor edgy arannyatis . . . tsak nem akartak üress kézzel jární [Kendilóna SzD; TKI]. 1765: Perceptor uramnak maganak valami ollyas nevezetes Discretiot nem adtunk, sem Dólgost, hanem mikor administratio-ra mentünk, üres kézzel szégyellettük eő kegyelméhez menni [Szescsor H; Eszt-Mk Vall. 257].

Sz: *bársnyos ~zel bának vkivel*. 1888: Nincs tárgya az érzékenkedésnek. Veled igazán bársnyos kézzel bántunk, de a heccet te provokáltad, úgy, hogy nem lehetett kitérni [PLev. 137 Petelei István Jakab Ödön-höz] * *a csuprot vagy üveget úgy jó próbálni, hogy az em-ber ejtse ki a kezéből*. 1710 k.: egyszer a fejedelem it-tas korában tréfálódni kezdte, s mond: Nosza ijesszük meg ezt a két rabot, hogy elűtik a fejeket. Tophaeus ud-vári prédikátor mond rá: Igenis, mert a csuprot vagy üveget úgy jó próbálni, hogy az ember ejtse ki a kezéből [BÖn. 689–90] * *a fogót azért tartja a kovács, a kezét meg ne égesse*. 1662: Iratja azt is Nagyságod, az fogót azért tartja az kovács, a kezét meg ne égesse, úgy Nagy-ságod engemet is, hogy itt való búsulásoktól oltalmaz-nám és azért volnék főkapitány, az alattam valók tölem dependálnának [TML II, 409 Teleki Mihály Lónyai Annához] * *horgas a keze, mint a cigánynak*. 1573: ezt monta Agoston te Erdely gaspar olyan Boszorkany az Anyad hoki Neked kezedet Megh keotette hoki leaniat Meg Neh verhesd soha myg Te els, Mert az egi chigan ollian horgas az keze Mint az kapwban valo chigannak [Kv; TJK III/3. 87] * *tiszta ~zel és szívvel járt*. 1710 k.: tiltid meg pedig, én Istenem, volt-e nekem legkisebb réz-sem, hírem, tanácsom ebben a mai támadásban . . . én abban is tiszta kézzel és szívvel jártam [BIm. 1003–4].

2. szk-ban; in construcjii; in Wortkonstruktionen: *keze bokája csuklója; incheietura műnii lui/ei; sein/ihr Gelenk*. 1774: Gligor a kezével ellent vetett, melyet úgy meg ütött hogy a keze bokáján, Negyed napig is a kéke meg láttazt [Bábahalma KK; Ks 19. VII]. 1778: ha az orczajok nagyon tüzes, a fejek fáj, félre beszélnek . . . pulsussok, a 'kezek bokája hajlásában, belől a' hüvejkek töve alatt erőssen és szaporán vér, a' betegeken hala-dék nélkül véagassanak eret [MvAlt Mátyus, Cons-San.] * *keze feje dosul műnii lui/ei; (sein/ihr) Handrück-ken*. 1597: Zekely Palne Catalin . . . wallia . . . latam te-hat az zeginy giermek mind verbe fogiot mind aiaka ze-me ki fordult az keze feiebeol en zedem ki a tewissetis [Kv; TJK VI/1. 39]. 1621: talalua(n) Bukfalui Janost hoo penzes darabantot, melinek az keze feiet el leottek volt [Az Sanczba(n) Fwlek alat Attam neki f 2 [Kv; Szám. 15b/XI. 292]. 1843: égytzer tsak meg ragadja Szabo Já-nos Pekárikat . . . 's a' mint öklelte az keze feje aija tsupa vér volt [Dés; DLt 856. 15] * *keze fejecskéje dosul mű-nutei lui/ei; (sein/ihr) Handrücken (eines Kindes)*. 1759: (A gyermeknek) tsak a kezefejecskéib(en) láttzottak az inak, és erek nem annyira reszketés, mind rángatolog mozgani | az Gyermekek többet nyugodatt, . . . 'a keze fejecskéjeis korántis annyira nem mozog [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.] * *keze háta dosul műnii lui/ei; (sein/ihr) Handrücken*. 1710 k.: arccal a földre esém, borulék, s így könyörgék: Uram Jézus Krisztus, könyö-

rülj rajtam . . . mondá: Jöszte. Felkelék a földről, oda-menék és jobb kezemet keze alá, homlokomat pedig keze hátára tevém [BIm. 1028]. 1848: egyik keze hátán egy nagy sümölcs [Dés; DLt] * *keze nyele alkar; antebra; Unterarm*. 1770: láttván a' Társomnak veszedelmét halálra vettem magamat belé szalattam, és akkor a' jobb kezem nyelin lévő inaimat el vágta kezében lévő szekerczeivel [Szászyi SzD; Ks 27. XVI]. 1796: Tkts Csernátóni Ur(am) Czigányai . . . Pap Juonnak a' Keze-nyelét elis törték [Mocs K; Eszt-Mk]. 1847: a' bal keze nyele égés miatt forradásos [Dés; DLt 994].

3. kar; braj; Arm. 1584: Barbara Zabo Palne vallia igen beteg valem, kiüantam Zabo Catot, Azt monda hogy keotes volna raita(m) Ada be valamit Innom Es mi helt be veóm, mingiarast az karom meg haboro-dek es most(is) chak Naponkent el zarad a' kezem [Kv; TJK IV/1. 219]. 1592: Tolnai Boldisar vallia: Ez el mult Aldozoba megíwnk vala Eniedre, latam hoki Meggiesi Boldisarne, és Moldonas Mathene az leginniel . . . egi zelbe wnek vala az zekerbe, es az legini az Meggiesi Boldisarne niakan altal vetette vala az kezét az legini vgi eoelte altal [Kv; TJK V/1. 268]. 1729: maga Capitánj Vr(am) disponálván a Falubeli paraszt Strazának meg kötözésének modjáról, ugi kötöztetvén meg mint a Boszorkányokat szokták kötözni kezét, lá-bait, horgas ina alá rúdat húzván gomboljagban kötöz-tette [Sövényfva KK; Tsb 51]. 1764: kezében lévő kis gyermeketskéjét le teszi [Nagyida K; Told. 78]. 1796: Gitzi Jösi . . . Czepusával . . . énnekem Pap Juonnak a' Kezemet eltörte a nyelv(en) [Mocs K; Eszt-Mk].

4. *keze-lába vkinek a. vkinek végtagjai; membrele cuiva; js Gliedmaßen*. 1584: Mezaros Marton Aky Pochy Miklos (igy!) hazasolt volt meg Annak az felesége gyermek agyba fekyz. eo maga pedig az kolikaba fekyz mind kezeze Laba ellesset Attunk d. 50 [Kv; Szám. 3/XV. 18]. 1593: Mierthogy constal Mondro Peternek nielue vallasabol az eo Istentelen gonoz chelekedi lo farkon megh hordoztassek . . . keze laba el vagdaltas-sek [Kv; TJK V/1. 449–50]. 1722: Csudálatos betegség grassal az Havas alatt lévő két három Faluban . . . Kezei lábai az ember(ne)k özve sugorod(na)k [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1748: Lötsei Samuel Vr(am)at ör-dög attának meg szidván, ki nyakravaloját, ki kezit lá-bát meg ragadozván a' maga ud(va)ráról az piaczi uttzá-ra ki hurczolván, ingét nadragát rolla le hasogadták, és az földhöz tsapták [Torda; TJK III. 246]. — b. *div min-denes, bizalmas, vkinek a jobbkeze; (a fi) mîna dreaptă a cuiva; js Vertraute(r)*. 1652: mikor Barla Miklos Sa-muelt tartotta . . . az houa kellett penigh mindenue kül-deözste marhaja <u>(a)</u> ekeje melle az houa kellett kezek l<a>bok uolt [Aranyosrákos TA; Borb. I. Letaj Istua(n) Veres Drab(an)t (32) vall.]. 1780: Cserei Uram a közelebről valo Cselédyge eő Ngának, eő kegyelme mindenesse, keze lába, s mintegy udvari kapitánnya eő Nagyságanak [Bethlen SzD; BK. Joh. Ersek (43) jb vall.]. — c. *div cselekvési képesség/lehetőség; libertate/posibilitate de acțiune; Handlungsfähigkeit*. 1618: Nagyságod annyi ideig, azmég Kamuti^a urammal együtt voltam, olyan keserves rabság alá vetett volt, kibem nem-csak kezem-lábom volt kötözve, hanem lelkem, szemem, filem, szám, kit én, noha nehezen türhettem, de az Nagy-ságod méltóságáért hűségesen mind eltürtem [BTN² 118. — ^aKamuti Farkas Erdély portai követe, az emlék-

iró felettese: a kettejük közötti rossz viszonyt az emlékirat több helyt tükrözi]. 1619: Mondám^a arra csak hirtelenséggel: Bizony jó volna, ha Nagyságtok jó idején az én uramnak kezét-lábát meg nem köti vala [i.h. 250. — ^aGörsci Mehemet nagyvezérnek].

Sz. 1710: megverik a törököt, tizenkétezerrel többen veszvéen el a harcon^a A fővezér csaknem ette meg kezét-lábát, hogy meg nem segíthette az általment hadat, de nem volt módja benne a nagy vizek miatt [CsH 59. — ^a1664-ben].

5. kéz alakú ékszerdísz; ornament de bijuterie in formá de miná; handförmige Schmuckzierde. 1728: gjémántos szűves gyűrű ket kéz össze fogodzva rajta 10 gjémánt benne [Nsz; Ks].

6. a kéz mint az útés/bántalmazás eszköze; miná (care te bate/loveşte; Hand (durch die jm stirbt). 1598: Kowachy Janos vallja monda Pazthor Jstwan egy veresbelj mezarosnak az en kezem miat kel megh halnj [Kv; Tjk VI/1. 253b] | kweón kweón mindenik heted magauol megh Eskegiek Jamborokul hogy eők az Tott Mihaly halalaba(n) nem rezessek, ew kezek mja megh nem holt [A.jára TA; Berz. 7. LXV/8]. 1600: Kalmanchehy Miklos Deak vallia Az megh holt ember kezdé elotteonk Nyawaliaia feleol bezelgetny Jmmar latom hogy halálnak vagiok fia, Ennekem az Barbely Marton keze miatt es Kozma Jstwan myatt kell megh halmom [Kv; Tjk VI/1. 498]. 1652: semmi potentiat nem patraltam, az en kezem miatt meg ne(m) holt [UszT 8/64. 60]. 1757: sokáig sinlet Pakulár Vaszilj az Orbok uram keze mián s mostan sintens előbbeni egességében [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 14]. 1822: valamennyit még meg félszegesített, némellyik keze mián megis holt [K; KLev.].

Szk: kezének helyegét viseli. 1751: efféle dolgairól ... Vándorék(na)k az egész Falu tehet tanobizonyoságot mivel kevés számban vagynak azok a' kik kejetlen veréseket vérontásokat ... ezektől nem szenvedtenek, sőt ma is némellyik kezét(ne)k beljégét viseli s holtigh valo nyomorékká lett miatta [Balázstelke KK; IB. Michael Rempier (60) jé vall.] * *kezét emel vkire*. 1847: (Varga Kata) merészsége s elvetemülése annyira ment, hogy a lakosokra kezét is emelni s azokat megverni is bátorkodott [VKp 296] * *kezét felhúzza 'ua'*. 1568: Laur(entius) Zekel fassus est ... Vaczy Peter ezen fel huztha az kezét mondot az feyerbelinek the bestye kuruafty miert bantod az en zolgamis [Kv; Tjk III/1. 143]. 1594: Borbeli Balint vallia Fodor Gergelit latam hogi az Aito fele tazita az Azzont ... azonba kezatis fel huza az Azzonihoz, de en nem lattam hogi megh wteotte volna az Azzont [Kv; Tjk V/1. 472] * *kezét hozzáhúzza vkéhez*. 1568: Martinus Simon, Joannes Veres P(rae)tor ciuitat(is) fassi sunt parformit(er), hogy mikor az Tanach hazboly ki ioptek volna brassay Janos Es berete mihal, es vetekittenek volna ... mond brassay janos, hazuc bestye veren termet, arulo kurafiaul, benne, es ezen kezetyis hozza huzta volt brassay szoch mihalhoz [Kv; Tjk III/1. 218] * *kezét veti vkire*. 1570: Eothwes Andras, es Eothwes adam ... vallyak az ceh Mesterek cehet gywteotek hywatak Eothwes palt be nem Jeot Esmet ket Mestert kwitnenk hozza hogi fely Thylciak legeny az Engedetlensegert, Az ket Mesterre kezét vetette [Kv; Tjk III/2. 1] * *segyveres ~ zel*. 1570: lata(m) hogy ... ky vgrek hazabol fegueres kezűel,

mind wlesűel Es mind Egetesűel mind az falut Rutul feniegete [Oroszfalu^a; BesztLt 114 Demyen Janos vall. — ^aA. v. F. oroszfalu SzD]. 1588: Az myntt eő kegme felely hogy Az my jobagionk chyan Janos, fegyweres kezzel zantt zandekkal megh allotta volna vthat [Somlyó Sz; WLt]. 1627: Ezenközben erkezenek az Somosdi Uraim fegiueres kezzel, szabliaual puskaual vizza szegezet kasszaual [Nagyernye MT; BálLt 82]. 1792: az Arendatorokat fegyveres kezzel ki verték belőle [Brassó: Ks 101 Tamási András lev.] * *hatalmas ~ zel*. 1584: egy Akarattal hatalmas kezzel maiorymotth es paztorimott ... az Maior hazbol ky kergettek [HSzj majorház al.]. 1688: hatalmas kezzel, tulajdon saját földere mentem es ot megh vertem s veresitettem volna [Dés; Jk] * *kiszabadul vki keze alól*. 1697: afféle dolgairól feddette az Anyya az Sütőben csak ott ugj meg verte, kinzotta afféle dolgaiert, rettenetesen, mikor osztan az Anya keze alóll ki szabadult, hallotta(m) mondotta, csak héya(ban) uersz s őrsesz, mert ha rea uetem magamot, csak oda lesz dolgom egy órában [Szeztimon Cs; CsJk 10 Göve Mihaly (38) pp vall.] * *kiszalad vki kezéből*. 1764: ki indulván Udvaráról Szentkulecz Juon ki szaladott á kezéből [Polyán H; XXXII/37] * *lefeslik vki kezéből*. 1711: A Birohoz kapa Bodo Pal azonban le feslek a kezéből a Biro [Karatna Hsz; HSzjP Zölde János (99) jé vall.] * *megemlegeti vki kezét*. 1774: ha az uton meg szoríthatlak meg emlegeted a kezemet mig élsz a Világom [Bábalma KK; Ks 19. VII] * *megszabadul vki kezéből*. 1771: Pap Andrásné a Leányomat az Uczán, meg tépte, meg verte, ugy anyira hogy Tolvajt kiáltott a Léányom s ugy szabadult meg a kezéből, éngemet is a patakon hajomnál fogva Léányommal edgyütt hurtzolt, vontzolt, és még most is a kezem nyomorék a kezei mián [Dés; DLt 321. 12b Eva Onaki Szabo cons. Alexandri Kis ns vall.] * *(mezitelen) szablyás ~ zel*. 1570: Vrsula Molnar Boldyzarne vallya hayadon fewel wzte ky az ayton zabo Janos az felesetet, zablyas kezzel alah kergette az vchan [Kv; Tjk III/2. 34]. 1599: migh en ... az vduarra erkezem, tahagh eois az vthrol tartozas nelyl be ieott az Vduarra mezitele(n) zablyas kezzel [UszT 13/105 Mathias Chanj de Rugonffalua ns vall.] * *üres ~ zel fegyvertelenül*. 1613: mük hogy lássák hogy nem vagyunk üres kézel egy pistallyal egyet löttünk, tsak ugy pusztájában [Déva; Ks 117 Vegyes ir.]. 1768: üres kezzel sohová sem mennek, baltát, vasvillát, s Lántsát hordoznak magokkal [Nyáradkarácsonfa MT; Told. 3a]. 1836: mit érsz te itt előttem egyedül üres kézzel hisze (!) veled egyedül meg küzdem — lenni kénék leg alább tiz tizen kettőnek melletted [Csekelaka AF; KCsl 16].

7. a kéz mint a munkavégzés eszköze; miná ca instrument de lucru; Hand (als Mittel des Broterwerbs). 1545 k.: Sombori Janos^a kezewel [Zsombor K; MNy XL. 138. — ^aA közlésben sajtóhibával]. 1559: Elewzewer Byro Wram ew kegyelme Myndenky Mezarost kyk yth Coloswarath lakyk (így!) az Thanacz hazba Be hywassa ... Ees wgyan waloba Reya kerdgye ha Mezaros mestersegewel, kyth kezewel thanolth akar elny yth az waroson ah wagy Thewzerseget akar ywzny [Kv; TanJk V/1. 57]. 1602: Bachmeghyey Mikloss vallya ... Theoreok Caspar valamith ket keze munkayaual talal awal tartia felesetet [Kv; Tjk VI/1. 610]. 1687 k.: Proventus Pastoris A' melly férfiak(na)k s aszszonyi állatok(na)k vono marhájok nincse(n) s mégis kezek munkájok

vagy fizetések által szántatnak, adgyanak másfel kalongya buzát egyet a Papnak s felet a Mesternek [Vadásd MT; MMatr. 149]. 1740: Kováts György a maga két kezével irtott ott [Szásznyíres SzD; Ks 17. LXXXIV. 13]. 1809: mindenféle Erczek(ne)k a' Bányákból való kihordatások után, míg azok . . . tökéletesen ki miveltenek hany rendbéli kézen fordulnak meg [Torockó; TLev. 9/43].

Szk: kezéből bárdja kivétetik a mészároságtól eltiltatik. 1692: végeztetett hogy minden mester szerrel Vágion az ki penigh szerire nem vágh az a mester büntetődik egy forintal . . . az ki penigh hus mellet részegen taláztatik annak az kezéből az bargya ki vétessék haladék nélkül [Kv; MészCLev.] * *keze elfogódik/feltiltatik* mestersége gyakorlásától eltiltatik. 1692: az B: Czéh édgút lévén végeztetett az vágás felől, hogy az ki nem vágh nagy marhát vagy nem igyekezik ez a mester ember mikor három szerit el mulatná ebben az esztendőben egyéb mészárlás-tolis el fogodik az keze migh az mostani szükség tart [Kv; i.h.]. 1814: Timár Ujvári Samuelnének már utolb-szori nyilván valo Talp lopásaiért . . . a' végeztetett, hogy a' Czéhbol örökre ki vettessék, és keze a' Mesterségtől fel tiltassék [Dés; DLt 56. 20] * *kezét felszabadítja* vkinek mestersége gyakorlására engedélyt/szabadságot ad. 1657: haluan az Egesz Czeh kezét eő Kglk megh fogák^a az Bardott el fogak tölle mind addig valamigh az Bőczülletes Czehnek keduet mereni . . . az mostani Giwlesb(en) Egesz Czehwl eő kigielmek kezét fel szabaddityak de így hogy ez utan utolsó Mester leszen az Kilinczet fogja sirt asson [Kv; MészCLev. — ^aA tolvajsággal bélyegzett céhtagnak]. 1729: fel szabadittani méltotassek kezét Dersi Mosesnek [Kv; ACJk 142] * *kezét mártja* vmibe más munkájába beleavatkozik. 1589: ha valamely mester, ualamey Mesternek ueghez ment es eppen megh szegődöt miuere menne, akar it ez Varoson, s akar hol, abba martna kezét . . . aszt az Mestert tizenket forintal meg bwntessék [Kv; KőmCArt. 6] * *kezét megfogja* → *kezét felszabadítja* * (*maga/önnön/saját/tulajdon*) *keze írása saját kézírása, sajátkezü fogalmazványa/írata*. 1555: Em Malom wyzy Kendeffy Gaspar . . . Megh esmerem hogy az erdelybely feyrwary kaptalan az Ianos kiraly keth leveleth kyketh annak elette hatwnk volth My Imbre esperesthnel ennekem megh attak Melyeknek Megh adasarol azon kaptalanth ezen kezem Irasawal es pecetewel Mente hagyom [Há-cog/Gyf; GyfKápt. A. I. V. 101]. 1556: Errol Adom az En lewlemeth Mynth kezem Jrassath Emlekezethwl Mindeneknek [Mikefva KK; BfR VI. 283/3]. 1597: praesentalak az Demeter Deak Testamentu(m) tetele-reöl valo léuelet mely éonne(n) keze Irasa [UstZ 12/129]. 1655: ha I(ste)n kgldet ide hozza, és ketelkednek akarmi punctumában ellenek docealni saját kezek irasokkal kész vagyok [Kv; CartTr 897-8 Th. Ozdi kezével]. 1739: ksz vagyok [Kv; CartTr 897-8 Th. Ozdi kezével]. 1739: ksz vagyok [Kv; CartTr 897-8 Th. Ozdi kezével]. 1739: ksz vagyok [Kv; CartTr 897-8 Th. Ozdi kezével].

Kováts Péter Uram maga keze írását az Néhai, edes Attyáinktól vótt harmincz forintokrol . . . cassáltossék es annihialtossék senki véle ne elhessen [Mezőkölpény MT; MbK VII. 8]. 1745: Constal világoson minémű motkos és holtig el felejtethetlen gyalázatos s tulajdon keze írásával irtt pasquillussával, injuriálta és afficiálta az I. az A vrát ó Ngát . . . docealvan meg kívánom a jure, hogy in exemplum alior(um) az Iro keze vágattassék el [Torda; TJkT-II. 27].

Sz. 1789: Nem el hiszem (igy!) hogy Nsgodnak teljes contentuma lehessen ebbe a székek asszony gazdaszonyságáb(an), mert ha a kezeis olyan lenne mint a nyelve, úgy sokat érne [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

8. a (jobb) kéz mint a megegyezés/eskü megpecsételésének jelképe; mîna (dreaptă) ca simbol al pecetluiirii unui acord/jurămînt; die (rechte) Hand als Symbol der Besieg(e)lung der Übereinkunft/des Eides. **Szk:** ~ *beadott közbíró* kézbeadással/fogással döntőbíróvá nyilvánított személy. 1615: Mi kik ez ide alab megh irt dologb(an) kez be adott köz Birak vagyunk [Kál MT; Berz. 3. 39/48] * ~ *en fogott (köz)bíró*. 1678: Mi kik ez ide alab megh irt dologban kézen fogot Birák vagyunk úgy mint Samuel Déák mostani állapattyában Sz: Királyi Schola Mester, Sükösd Máthé major és Sebesten Peter, ló fi Sze-melyek, Sepsi szekben Sz: Királyban lakok [BLt 3]. 1726: mi előttünk kézen fogott közbírák előtt szép meg edgjezett akarathol, tőnek eő kglmek ilyen meg másolhatatlan és fel bomolhatatlan cserét és alkalmat [Mezőbánd MT; MbK 167]. 1831: Mü . . . Bőződi Sebestyén Dániel és Nagy Joseff az kik az ide alább meg irando dologban kézen fogott köz Birákok vagyunk [Bőződ U; Borb. II] * *kezét ad* fogadást/megegyezést kézfogással megerősít. 1590: tudom, hogy Andras Leörinczne kezét nem ada, hane(m) azt monda Imreh (?) ura(m) sem lett kezes, eo sem artia bele magat [UstZ]. 1641: Az mely onust mivel hagi mindgiarast nem deponalhatot, Legen-be lako Mohaj Andras nemes személy leot kezes erette kezét adua(n) ily Conditio(n), hogi ha . . . Kozta Clara Azzoni azt az onust le nem tenne visitatoria, eő kegem anniet exequalhassunk [SzJk 57]. 1703: mindnyájan a' Megyebéli emberek . . . kezét adgyanak hogy ha megye Törvénye szerént szo fogadatlanságáért valakit közzü-lők meg büntetnek imide amoda nem Csaponga(na)k új-jat velek nem vonnak, hane(m) engedelmeskednek [Selye MT; MMatr. 217] * *kezét beveszi* kézbeadással kötelez vkit vmire. 1568: Mikor eottwes gergel es ötves or-ban kőzot az vrain bekeseget zerzetek volna, az bekese-gnek mogyat ky akaruan Jelenteny, mindeniknek keze-keket be ueuek, ha meg alnak az zerzesben, es az kőtel-ben, mellyet kőzykben vetnek [Kv; TJk III/1. 179]. 1644: Nemszetes Swki Pal Uramnak egi, ugian it Botha-szan Kolos v(a)r(me)g(ye)b(en) lako Szekely Gyeörgi nev v Jobbagya . . . kere minket hogi lennenk keöz bi-rak, es venneök be eő erette leuő haro(m) avagi negi ke-szeseknek keszeket [SLt Y. 40] * *kezét fogdossa* vkinek kézfogással fogott/közbíróvá/döntőbíróvá nyilvánít/tesz. 1631: Mü nekünk peniglen kezönköött fogjodosa(n) Es mönnkött mind az ket fel megh biraluan tőnek mü előttünk Ily köttett^a [Újfalu Cs; LLt. — ^aKöv. az egyezés szöve]. 1650: Teőnek mw eottwtnk illjen eőrókós es megh allando compositiot es Concambio-mot, kik mw nekwn kezwnköötis fogdosak [Maksa Hsz; Eszt-Mk Cserei lev.] * *kezét fogja* vkinek a. kézfo-gással bekességet megpecsétel. 1598: egy mast megh keőuetűe(n) mind az kett fel es kezeketh fogva(n) egy masnak, minden haborusagh haragh le zalla keőzeő-teők [A.jára TA; Berz. 7. LXV/8]. 1600: Balogy Farkas es Eottwes Fenessy Marton . . . valliak . . . Zeoch Bol-disar . . . monda . . . minthogy zegeny ember vagyok en Nem perleodeom, ha nem en eo kgemnek megh bochyat-ok . . . mikor így megh engedet volna az eott tallertis fel

vewen kezét fogwk és Marthon vram kepeben megh
keowetoók eoys penigh minekeonk kezeonket fogvan
my Altalunk telliessegesen megh bochyata es engede
Barbelj Martonnak [Kv; TJK VI/1. 496]. — b. kézfogás-
sal fogott/közbíróvá/döntőbíróvá nyilvánít/tesz. 1630:
engemetis bírálta akkor Azzonyo(m) eo kegme seot keze-
metis foga [Illyefva Hsz; BLt] * *kezet fogott közbíró*.
1764: Mi a kik idealább Subscribaltunk és ezen dolog-
ban kezett fogott közbírák vagyunk^a [Fejér m.; TKI. —
^aKöv. két aláírás] * *kezet red meri tenni vkire/vmire* kéz-
rátevessel meg mer esküdni vki bűnös voltára. 1771:
Csobai Samuel ö Klme . . ezt mondá én bizony ke-
zemet rá merném tenni esküvéssel hogy a fiam(na)k a
mostani nyomorusága nem más dolga hanem a Peter
Anutza bővölése, mestersége [Dés; DLt 321. 29 Joannes
Bölkényi alias Horvat (55) ns vall.]. 1838: Dobolyi Bá-
lint Ur vette és oroza el pénzt — miért réa is meri
tenni kezét Tkts Dobolyi Bálint urra — s ugy eskünni
meg réa [Nagylak AF; DobLev. V/1221. 10a Gyarmathi
Dénés (45) ns vall.] * *kezet vki fejére (rá) teszi és meges-
küszik vmire/redesküszik vkire*. 1710 k.: Mikor megfog-
tak estve, Mikes Kelemen és Bethlen Gergely azon vol-
tak, hogy csak ölessen meg a fejedelem, ők készek, keze-
ket fejünkre tévén, reánk esküdni; a fejedelem rá hajlott,
de a fejedelemasszony és a tanácsurak nem engedték
meg [BÖn. 689]. 1838: Tktes Komáromi László ur azt
mondotta, hogy a' kezét a' fejére rá teszi Tktes Dobolyi
Bálint Urnak, s meg esküszik arra, hogy az Thordán el
vesztett pénzét, nem más, hanem Tktes Dobolyi Bálint
Ur lopta el [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1221. 9b Fosz-
to Sámuel (47) ns vall.] * *~ül fogott bíró*. 1693: Mű kik
ez itte(n) alab valo dologban kezül fogot birakok va-
gyunk [Egerpatak Hsz; BLt]. 1715: Mű kik ez ide aláb
meg irt Dologban kezül fogot és választot Birakok va-
gyunk tudni illik Szabo Mihály Márton fia Nobilis és
Benkő László primipillus [Dálnok Hsz; HSzjP] *
(jobb) *keze beadásával megbírált kézfogással (döntő) bí-
róvá nyilvánít/tesz*. 1667: Mjv Bardocz Istua(n) Futas-
falui Es Laszlo Istua(n) Ikafalui, kezdi Szekjek, nobiles
Jöuenek miű Elonkben szabad jo Akarattjok Sze-
rent, minket kezek be Adasokkal megh biralvan, illjen
bezületes Szemeljek^a [Ikafva Hsz; Borb. I. — ^aKöv. a
nevek fels.]. 1671: munkót mind kett reszről szabad jo
akaratiok szerent kezek be adással megh bírálóan;
mű előttünk tőnek eo kglmek egi más között illien attia-
fiságosh alkalmot, és kötést [Szentimre Cs; Hr 2]. 1790:
jobb kezek bé adásával bírálóan meg munket [Ara-
nyosrákos TA; Borb.] * (jobb) *kezét beadja megegye-
zést/fogadást kézfogással megerősít*. 1568: Michael
Bezpremi fassus e(st) Tudom azt hogy az Ceh özne
bekeltete pket, es kezét be ada ötues orban [Kv; TJK
III/1. 179]. 1590: my harma(n) egy Arant adtuk be ke-
zinket, Abranffaluy Istuan(n)ak, Antal Palnak es And-
ras Leörinchnek Eökis harma(n) egy arant adtak ki
Kosa Geczith [UszT]. 1786: szabad Joakaratyok szerint
minekünk Job kezeket bé adák huszan öt Forint
Vinculum alatt, hogy minden egjezesek(ne)k meg állói
lesznek [Asz; Borb. II].

9. *átv* a cselekvő/szóban forgó személy/közösség;
persoană/colectivitate în chestiune; die handelnde/ge-
nannte Person/Gemeinschaft. 1559: ez Jeowendeo
Zenth Margit Azzon napiara Az okleuleket, mindene-
ket, az melyek az Zengiel Jozag feol wolnanak Bar-

chaj Farkas kezebe Zengielbe tartozzanak adnya [Me-
zőszengyel TA; BfR VI. 304/29]. 1595: Regestum az
szolgak Szolgalok es az Mies legenieken szedetet penz-
reól Melliet . . . az Capitanok fel szedienek es mj Ke-
zwnkben szolgaltassanak vgj mint Szétczj Eötwéos Ist-
wan és Beichel Andras kezeokhoz [Kv; Szám. 6/XVIIA.
1]. 1604: Az Harangozo mikoron halotnak harangoztat
az nagy harangal haromszor az teob harangokkal egye-
temben akkor az Varosnak Juth az Egjhazfiak kezekhez
f 1/40 [Kv; RDL I. 77]. 1659: az fel vetet summat ejjel
nappal siessen be küldeni jo penzbül az komornik keze-
hez, küldhessük be az Portara mentől hamareb az mit
küldhetünk [UszLt]. 1719: Egyéb Fejér ruhái és fegyve-
rei közül, ki kezénél latott avagy hallott lenni . . . ?
[Beszt.; Ks 83 vk]. 1731: Toslaban edgy darab^a.
Ezent Pakurarok birják szoktak adni annuatim öszi Tur-
tot, hol negj vedret, hol többet Provisor Ur(am) kezében
[Impfva Cs; BCs. — ^aSzénafű]. 1780: Sokszor láttam
hogy Cserei Uram hol kissebb, hol nagyobb tsmo por-
tékákat küldött Kolosvárról bé varva, s bé petsételve az
említett Öreg Asszonynak keziben [Bethlen SzD; BK.
Juliana Ersekújvári conj. St. Butzi (24) vall.].

Szk: *~be/kezebe ad* a. vmit vkinek kezébe (át)ad/
nyújt. 1556: az zegen föliti flarkasnak wolt egh zolgaya
Zekel Bertalom kynek marhaya Bezterchen wolt egh
Jambornal kyt ty k. Megh tartot . . . azért te K. Kerem
Minn (!) Yo wraymat Es Baratimat hogh te K. az Mar-
hat agya Erdeli Myklos Wram Kezebe [BesztLt 6 Ant.
Kendj a beszti-bíróhoz és a hites polgárokhoz]. 1577:
ezt az leuelet . . . az mykor Almady Gasparnok es Al-
mady Andrasnak zwksig lenne magok otalmara tartoz-
zek kezbe adnj [Szükerék SzD; JHb VII. 16]. 1605:
melj penzt sokzor meg kérdőztwnk teolle hogy hol wa-
gion adna kezwnkbe, azra egynehanizor Jllen walazt
teoth, hogy az Jo helyen wagion az feöldben [UszT
19/9]. — b. kezébe/rendelkezésére bocsát. 1575: eo K.
varosswl Tablara Iarwan walaztottak eo keget Swrdok
Symont az zas vram keozwl Az Espotal Mestersegre,
Az Niolez vram holnap vigiek Beh helheztessek Beleh es
Minden Inuentariumot Regestum zerent agianak keze-
ben eo kegnek [Kv; TanJk V/3. 112a]. 1635: Hallottam
Kamutj Janostol . . . hogi aual kerkedett hogi v czialta
hitta Begani Georgyót Tótórbe hogy loúat ad neky hogi
mennien el rajta az lovaj keresni az kitt el loptanak twle

ket loúat ada kezebe(n) [Eszény SzD; RLt O. 5 Ko-
vacz Benedek (58) ns vall.]. — c. (be)szolgált. 1558: Az
komora ispannak az aranyat le viuen es az chementes
kezeben aduan . . . Minden aranyakat Meg p(ro)baluan
az o mogia zerenth az kuon [Nsz/Nagybánya; MKSz
1896. 300]. 1621: Az Var alat valo malom Inventariuma
. . . Vogner Mihaly vra(m) Keszeben adtunk vam buzat
Cub 27 [Kv; Szám. 15b/VI-hoz]. 1700: Méltó considera-
tioban veven Csatani Csörke Varacsuj Janosnak . . .
erötelen venseget circumscribaltuk . . . esztendei
valo immunialtatasanak állapottyat ad fl. 3 Hungarica-
les . . . azo(n) harom forintokat adgya az Uj Hadnagy
kezeben es azon esztendőben minden Jobbagyi Szolga-
lattal immunnaltassak [Dés; Jk 302a]. — d. vmely tiszt-
séget/megbízatást vkinek (át)ad, azzal megbíz. 1552: az
en anygom melyth annazon, ennekem kezembe agya az
tutorsagoth [Beresztelke MT; JHbK XVI/31]. 1833: A'
Harangazok ki választása s meg tétele leg inkább e' T.
Papokat illetvén, ezt a' just kezekbe is adom [Vaja MT;

HbEk] * *kezébe* bíz rábíz vkire vmit. 1573: Orsolia veg Bartosne hogy eo puskarnet zolgalta, latta hogi Negy Eot aranyas kupat parta Eowet aran gwreoket rakot ky puskar Ladaiaabol ... esmet ely rakta, Nem byzta az felesége kezébe [Kv; Tjk III/3. 170]. 1600: biszott volt kegtek kezembe eszer Niochad fel zaz sótt [Kv; Szám. 9/XIII. 1] * *kezébe* bocsát a. rendelkezésére bocsát, átad. 1605: az Colosy Camaranak gonduisselesere valasztottak Teleky Istvant Az be Iktataskor legyen gonnyok Zam Veweo Vraimnak . az elebby Camara Ispanokis mellettek lewen s' vgy bocsassanak mindeneket Inventarium zere(n)t kezében [Kv; TanJk I/1. 497]. 1699: a' quartalatlan földeme(n) két teslás ökör le szakasztva, kalangyaim között járván kalangyaimat téptek huztak ily karomatt latvan tilalmas is hogy szabadon ökröt ki ne ereszenek behajtatattam a' Dezmások kezébe bocsátotta(m) [Dés; Jk 294b]. — b. döntés/ítélőhatalom végett eléje ad. 1560: kezwnkbe bochyaták, Az minemw per patúar thamadott volt, Ez el múlt Napokban, az kiraly eó felsege tablaian, az valaminemw Magyar Regeni határba keöz feöldeón, az maros vizenn, vyonnan Malom chynálás felől [Mv; JHbK XII/7] * *kezébe* jár a. kezébe befizetődik. 1559: Az Tanach az Negyven emberel egyetembe walazanak keth polg<art>h, kyk kezében Jarion minden Jewedelem, Egyk Magyar masyk szaz legyen, Ezek az Negyven ember es az thanach elewth aggyanak zamoth mykor annak Ideye lezen [Vizakna; TT 1881. 189]. — b. megőrzésre vki kezébe adatik, rábízatik. 1667: tudja Kegyelmed, az én szállásomon csinált conceptusban nem volt semmi emlékezet, kikre biztosság az vár és kik kezében járjanak az kezcok az uraknak ott nem létében [TML IV, 21 Keczer Ambrus Teleki Mihályhoz] * *kezébe* jő a. kezéhez jut/kerül. 1780: mihejesleg a pénz a kezemben jó mindjártast asztán tudositom édes Asszony Anyámat [Kp III. 203 Újfalvi Sámuel édesanyjához]. 1803: a' melly Contractusom Pataki Sándor Urral a' Csapai és Gyulasi Portiok iránt inéálva vagyon ... el-mulhatatlanul meg-kivántatik hogy meg-kerüllyen 's kezembe jöjjen [M.dellő TA; DobLev. IV/868]. — b. állás/tisztség vkinek jut/vki számára adódik. 1676: ha Isten dolgomot bodogitya s az portussi^a Inspectorsagh kezembe(n) jön [Gyf; Told. Ia. — "Marosportus (AF), egykor a sóhajózás fontos rév-helye]. — c. bejő/folyik. 1590: Giapiu penigh ieoth en kezembe 140 [Kv; Szám. 4/XIX. 24] * *kezébe* küld. 1696: melly summa penzt mostan zlotul kezemb(en) küldöt ... Fogaras varasab(an) lako Hajdu Mihally által [Gyf; Szád. Bethlen Gergely aláírásával] * *kezébe* megy a. kezéhez befizetődik. 1582: Az Keth Espannak Balogh Farkasnak es Kozma Balintnak az harom falurol^a valo Zamadasok. Menth az keth Espanoknak kezekbe az harom falunak Jeowedelmekbeöl Buzabol Adobol, egieb maiorsagokbol Jeowedelmekbeöl es korchomalasbol ez egez ezteendeot által f 107/47 [Kv; Szám. 3/VI. 14 Diósy Gergely not. kezével. — "A. és F.füle, Asszonyfva (TA), a város három jbfaluja]. 1817: minden obvenialando Proventus egy aránt illeti mind a' Civis mind a' nemessi rendet, mellybéli jövedelem az Allodialis perceptor vagy város Gazdája kezében menyen [Szu; UszLt VIII. 68]. — b. kezébe jut/kerül. 1645: Miuel az fogoly nem comprobálta hogy az Sarkeozi Janos A. marhajaz mely szauatossagh szerent raita akadot meg, attol az személyteol-veotte a kit neuzet ... megh exami-

naltassek honnat mentek az marhak kezében [Kv; Tjk VIII/4. 37]. 1807 k.: Szekelly Mihally Uramat aluva talaltam oda adtam az Menyinek mind az husz Forintat ... az után látogatására ismet le mentem ... hogy meg tudgyam hogy a kezib(e) ment e a pénz [Sinfva TA; Borb. II Pető Ferentz (67) szabad személy vall.] * *kezében* kap vkinél meglet/talál vmit. 1569: ez Nylwan walo, es rea byzonytottak ezh kezében kaptak [BesztLt 77 Lucas Pistakj de Bongarth^a a beszt-i bírőhoz és az esküdt polgárokhoz. — "BN]. 1646: Lengyel Laszlo foglyot accusalua(n) director Ur(am) hogy a p(rae)dicallo szekbeol az szeonyeget le votte ki vitte s el akarta lopni kezéb(en) kaptak; Azert az Sacrilegiumert azt kevannyak hogy keowel verettessek agyon noha tüzet erdemlene [Kv; Tjk VIII/4. 81] * *kezébe* szolgáltat beszolgáltat. 1572: az falwnak feleknek^a . Adayath eo kegelme Byro vra(m) kezébe Zolgallassak [Kv; TanJk V/3. 59a. — "Felek, a város tőszomszédos jbfaluja]. 1613: (A malmot) Ez Jeoueo Karaczion napiaygh megh Arendaltam volt azt az Arendat eo kigme kezében zolgallassam [Abrudbánya; Berz. 17]. 1865: 12 for büntetést vegyen fel és szolgáltatassa 'a biro kezébe [Kelemen-telek MT; Pf Kerekes Mihály lev.] * *kezébe* vesz magához vesz. 1714: a Bölöni Bírós el érkezik a Falu Regest-rumával, mellyet én meg látván kezemben vök hogy az zalis ne retrahalodgyék dolgunk, az Emberek nevét én dictálván, Szörcei János irván [Bölön Hsz; INyR Tako András (60) ns vall.]. 1796: a Rovásakat a kezemben vevén, mikor ujra visgalatra vétetötöd igaz az hogi a Buza Rovás a Házalattal nem edgjezett [Aranyosrákos TA; Borb.] * *kezéhez* / ~ *hez* ad a. vkinek vmit átad, kezéhez juttat. 1570: Arrol walo memorial, Ferenc deak kezehöz mit attonk Zabo Janos Hagiomasat fl 200 kez penz [Kv; Tjk III/2. 8b]. 1605: nem tagadom en azt hogy Berze mihaly nem adoth volna en kezemhöz flor 100. [Uzst 19/9]. — b. kezébe bocsát, kezéhez szolgáltat. 1571: Az so aknat az elebbi kamara espan mi moddal atta kezhez, es mychyoda Inuentariomott hagjott ott, lassa meg a rawo [SzO III, 336 Báthory István ut.]. 1695: ujjabb Comendans jöven ide, az Bastjtákát járván aszt kéványa hogi mind vár es Czet haz kolcsait keziehez adgjom [Fog.; BK. Boer Gáspár Bethlen Gergelyhez]. — c. kezéhez bead/szolgáltat. 1582: attanak ennekem kezemhez az Ado zedeo wraym f. 60 [Kv; Szám. 3/V. 1]. 1587: Attak wala Vizontak kezemhez Joh beort kechke beorrel egygywth 56 [Kv; i.h. 3/XXXIV. 26 Zabo György isp. m. kezével]. 1606: az el lopot Juhokot ualogassak ki agiak az biro kezéhez mind az paztorokkal egjvt [Uzst 20/227] * *kezébe* bíz rábíz. 1602: Cheleego Janosne Margit Azzony ... vallya ... mikor el menthis az haz kulchiatis eo kezéhez bizta [Kv; Tjk VI/1. 598] * *kezéhez* kerül vkihez, vki kezéhez jut. 1586: Kowach Janos vallia Az lonak az Bekoiat a' zamosba vetette volt ... vgia(n) a' zamosba talaltak megh Az Bekot, es kezwnkheozis kerwlt vala [Kv; Tjk IV/1. 567] * *kezéhez* küld vkihez eljuttat/küld. 1569: Em (!) ez leuel uiueo emberinteol (!) ... kmed kezéhez kyltem hyt leuelet [Nagysajó BN; BesztLt 56 Horwatt Lukacz Nagy Sayoj tykt tarto Dombj Gergely beszt-i bírőhoz]. 1708: En a' Sarkanyi Fohnagyot Ispant a' Falu örögeivel edgyütt be hivatva(n) fatealtattam és Testimonialisb(a) vevén fassiojokat subscriptio alatt kgd kezéhez küldötte(m) ur(am) [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.] * *kezéhez* megy a. vki kezébe jut/kerül vmi.

1590: ez Alperes hazanal niuztak volna megh benne, es nekys hyrewel lett volna, es az en Jobbagym Juhaynakis beorebennis menth volna kezehez [UszT]. 1598: Kadar Gieorgy wallia. Ot woltam mikor az haznak aldomasat megh iwak eggiewt ment kezekhez Biro Mihalnak az feleségewel az haz arra mert az Aldomas italbannis eggiewt walanak [Kv; TjK V/1. 170]. — b. vki kezéhez befolyik. 1582: Ez eztendey ado Menth ez keth ado zedeonek kezehez ky theőt egy Summaba Amint fellywlis megh Vagion mondva [Kv; Szám. 3/VI. 8 Diósy Gergely not. kezével] * *kezehez/~hez vesz a.* átvész. 1560: En thorouk (!) Marton Nagylaky feyer warmegey Jspan . . . vewtten kezzemhez Ez — tyzteletes zemeltewl Zewch Lenartwl bezterczey polgartul, három aranyas kwpat es Egy kys azywsth (!) Kanaskath [BesztL 27]. 1589 k.: (A láda) kolchiat kezedehez veöd es az en hazamtól el wwd [Szú; UszT]. 1789: vettem kézhez . . . Egy fekete tafata uti kalapot [Medgyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva lett]. — b. magához vesz. 1786: constál, hogy Költze István kérte el a fejszét és kezéhez vette [Árkos Hsz; RSzF 289]. 1846: nekem pedig hazol mennem kellettven, csakányomat magamat oltalmazni kezemhez vettem [Dés; DLt 530/1857. 28]. — c. visszakap/vesz. 1765: annak utánna hogy Katana lön Foka el vőve egy Kanczámot, addig hurczalta egy helyreis más helyreis, hogy el rontotta és megis vakította egy Szemiben . . . ugy vővem a kanczámot kezemhez [Marosbogát TA; Mk V. V/97 Marcsinán Toma (40) zs vall.] * *kezénél/~nél vagyon a.* nála van, gondjára van bízva. 1582: Berckazy Lukach es Zabo Leorinch valliak, Lattuk az Babot hog eg kereszt modra chinalt karara eolteoztettek vala de Immar hogy oda lutánk az eorizeo Drabantok kezenel vala [Kv; TjK IV/1. 32]. 1592: walamy wolt mind az te kezedenel wolt walohaua teotted te magad teotted [UszT]. 1806: (A bivali) elhozták és kéznél van [F. rákos U; RSzF 221]. — b. éppen keze ügyében van, rendelkezésre áll. 1698: Recognoscalom per p(rae)sen(tem) hogy Csik Sz. Mihály Sándor Mihály Ur(am) a' nyolcz szaz forintokrol contentalt, de mint hogy obligatoriaja kezemnel nem volt eő kg(nek) viszzá nem adhattam, hanem: annihilalom [Zabola Hsz; Borb. II]. 1752: Most Hunyadi Ferencz Ur(am) ben vagyon Medgyesen, és alig ha kezénél nintsen azon Sententia ha nem terhelte nék Ur(am) Kglđn(e)k [Aranyosgyéres TA; BLt 11 Bogdány János lev.] * *kezén kap vmit kezénél/nála meglel/talál.* 1746: az I . . . egy Szelistjei Táth Jakab nevű Oláh ember(ne)k egy lovát el lopta és Egerbegy felé vivén utól érték, kezín kapván l(e)g(iti)mo modo elis eskütték, minthogy ez pedig tagadhatatlan . . . meg torturaztatván fel akasztassék [Torda; TjK III. 38] * *kezén tart a.* fenntart, állhatatosan állit vmit. 1710: Teleki is megbátorodék, mert addig olyan volt, mint az agyonütött, s kezín tartotta, hogy Carafa megöletí [CsH 208. — 1688-ra von. feljegyzés]. — b. (tisztéget) maga számára tartogat. 1774: a püspökséget Major a kezín tartotta, de amaz nyerte el, ökegyelmét arestumba teszik Sezenben, onnat küldik Munkácsra, az holott hét esztendeig hevert egy pokrócon [RettE 333. — *Gr. Maior balázsfalvi gkat. püspök, a románság nemzeti egyenjogúsításáért küzdött; 1764–1771-ig volt Munkácson internálásban] * *kezére bíz vkire rábíz vmit.* 1738: (Az alperes) minek utánna vőtte eszéb(e) a

Tulok(na)k, nem Tordai, hanem idegen helyről való léteit, mindgyárt kell vala Hadnagy Vr(amna)k híré tenni, avagy oda hajtani, nem penig más idegen ember kezére bízván a Tulkot el tévejeszteti [Torda; TjK I. 175] * *kezére járhat vkinek szíveséget tehet vkinek.* 1899: Még egyszer szeretettel köszönöm az eddigi és mostani kedvességét, boldog lehetnék, ha már én is járhatnék valamiben a maga kezére [PLev. 204 Petelei István Gyalui Farkashoz] * *kezét beleavatja* beleavatkozik/elegyedik vmibe. 1600: Az mely feöld weget Marthonossi Miklos Istwha(n) teorwenybe wolt Mathe Pallal, es el wegezet (!) wele az dolgot, Marto(n) Gyeörgy penigh kezit awatta bele, az teorweny Miklos Istwhant eönne(n) karara megh Zabadiotta [UszT 15/207] * *~ról ~re ad.* 1648: rationkat . . . tsak kezről keze attak s el nem igazithattak [Alvinc AF; Szád. Casp. Bodo Petrus Zenas de Bolliokhoz] * *(maga) kezére vesz a.* magához vesz, kézhez kap/vesz. 1763: világosan ki nem lehet tanulni . . . hova lett azon muntliszák, midőn Mészáros Péter . . . tagadgja, hogy kezére nem vette [Torda; TjK V. 171–2]. 1854: Feleségem a pénzt kezére vette s még egy annyával fel potolta vásárolt vele egy ezüst Ibriket [Uzon Hsz; Kp V. 389 Kispál György lev.]. — b. magára vállal. 1726: a Ns Város maga kezére vőtte a malom építését [Dés; Jk] * *más ~re kel* másához kerül. 1618: az első dolgokat illendőbbnek itiltem lenni, hogy elsőben arról resolváljam magamot, más okát is gondolom, hogy talám más kézre is kezdené kelni ezen levelem, mely az Nagyságod bölcs itéletin áll [BTN² 113].

Sz; az idő kezére jár az idő vki kezére/keze alá dolgozik. 1894: Most így vagyunk! A feleségem sír. A testvére meghalt Kolozsvárt . . . Zsuzsika vigasztalhatatlan. Az idő öfélése kezemre jár, s tán már csak rendbe jövőnk [PLev. 167 Petelei István Jakab Ödönhoz] * *egy ~re dolgozik vkivel* egy húrón pendül vkivel. 1843: minnyájon újból is erősíték, hogy őket május 6-án erdővetni senki ki nem küldötte, és hogy a gornyik Juonutz Sándor hamison állította azt, hogy őket kiküldötte volna . . . úgy látszik, hogy a fennirt gornyik a fennirt ellenzőkkel egy kézre dolgozott, s vélek egy értelemben lévén, a munkásokat ki nem hajtotta [VKp 120–1] * *nem szól keze alá* nem avatkozik vki dolgaiba. 1766: Teleki Mihály azt felelte: . . . „Hagyj békét feleségem, hadd vegyem el, ne szólj kezem alá, mert valamint most nekem hordják mindenfelől az ilyen ajándékokat, aszerént fogja az én maradékom mindazokat másoknak” [RettE 201]. 1854: Jöjjetek Ti Csapora it hárman edgyüt élhetünk én a mink van mindent által adak soha kezéd alá nem szollak [Csapó KK; DobLev. V/1372 Réz György vejéhez, Dobolyi Bálinthoz].

10. átv vmely munkát végző/vállaló/irányító személy; persoană care execută/dirijează o muncă; irgendeine Arbeit verrichtende/unternehmende/leitende Person. 1590 k.: Ez peresek keőzt valo dologh ket versebe volt en keszembe, Előzőr mikor napunk volt vegeszűe hogy az feöld zynere menúe(n) ki megh Alkossuk eőket [UszT]. 1715: az Görögök Lava ennek előtte circiter három vagi negjedfel hete nagyon santalt az fél ülő lábával, most már nem oljan sánta, épült az keze alatt [Kv; TjK XV/1. 131]. 1721: korcsomarolatott az korcsomarolas(na)k olly jó idejen bor csak Szaz tizedfél veder . . . holott bor elegeges volt keze alatt [Dés; Ks 26. XIV. 1]. 1749: a' két ezüst Kehely Brassoban ötves kezé-

nél vagyon [Sszgy; SVJk]. 1803: A' műszerek kezek alatt meg bomolván, romolván üdö Vesztegetésével állítatnak helyre, és költséggel, ezen történetben is csak a Gazdák károsodnak [Torockó TLev. 9/35].

Szk: ~be/kezébe ad a. (munkaeszközt/anyagot) ad vkinek vmely munkához. 1684: Parancsollyuk kgimesse(n) is igen serio; adgyan fél mása Vasat Boér Gaspar-(na)k kezében; Lovaink patkoltatása Szükségére [Szád. Bornemisza Anna fejedelemasszony rend.]. 1745: adtam az négy béresnek negy beszterczei fejszét kezekbe [Szász-erkek K; LLt]. 1806: ejtelt és vedretis a' Biro késiit, és ad a' Batsok kezébe [F.rákos U; Falujk 18b Sebe János pap-not. kezével]. — b. (állatot gondozásra) rábiz vkire. 1589: Diznok Zama. Attak en kezembe eoreg pasitdiznot 24. Tavalj apro Malacot 13 [Kv; Szám. 4/XI. 13]. 1745: két csitók, vagy gyermek Lovakat ... az J Ménés Pásztornak kezében adott volt [Torda; TJkT II. 19]. 1781: Borbély Ferenc az pásztornak hite letétele után tartozik az contraversioban levő marhát kezében adni a pásztornak [Jenőfva Cs; RSzF 214]. — c. (felügyelet-működtetés céljából) átad. 1587: Az Malom dolgarol Biro vram tanachawal es az Venseggel veghezze(n) ... valamely legh Jobnak tedzik eő kgmeknek vgy Aggyak kezbe az Molnoth [Kv; TanJk 1/1. 5c]. 1683 k.: Szöllőt ... adgyak szepp epp — allapattal az Pasztor kezében [Lecsmér Sz; SzVJk 59] * be vesz (állatot gondozásra) átvesz. 1568: Valentin(us) Kozta fassus, Mikor az Vacey Janos kezétől az Johoth kezbe veüek akor enge(m) el kwidenek az Joh mellől, es demient fogadak meg [Kv; TJk III/1. 183] * keze alá ad a. (munkához szükséges anyagot) rendelkezésére bocsát/kezébe ad. 1823: az építéshez kívántató fákat ki nagyolva, sinorra faragva adja keze alá [Dés; DLt]. 1855: Bozsia Ferentz Ur is tartozik anyagot és polyvát kezek alá elegendőt adni hogy munkájokba akadaj ne történjen [Torockó; Bosla]. — b. (állatot) vki gondviselésére biz. 1731: feles juhat advan keze ala az Maros partjan egy csoport juhat talalek, az Szarvakat meg esmerem az Nehai ur belyeget [Fejér m.; KGy]. 1750: Adot . keze alá edgi Szopo bornyut [Mezőzáh TA; Told. 22]. * keze alá megy a. (megmunkálás céljából) kezéhez kerül. 1778: Percipialtam hét véka Fejer Földnek az árriba Ez is yers lévén a mikor az Che mesturam keze ala ment a mikorra meg száradt el apadot 'S perditumba ment egy véka Flor 2 Den 4 [ZFaz. fehér föld al.]. — b. vki gondozása alá kerül. 1789: a Potsfalvi Határon Radvántz nevezetű szép szálós vastag Csere Erdője a miolta a mlgs Groff arendátor Ur eő Nsga Keze alá ment, az olta igen meg ritkult ... mind onnan hordattanak az udvarba Tüzre vaio fát [Abosfva KK; Gyl. Gligor Vaszily (50) col. vall.] * keze alá vesz (állatot) gondozásba vesz. 1749: (Keresztes Péter) ket lovailam maga ajánlasával Pasztorsagi gondviselésre maga keze alá vöte [Torda; TJkT III. 250a]. 1803: ezen pásztorok, midőn számadások és kezek alatt lévő nyáját pásztorlások által kezik alá vészik, minden megeshető veszélyektől hiven szorgalmatosan őrizni tartoznak [M. hermány U; RSzF 191] * keze alatt vagyon gondviselés/felügyelete alatt van. 1585: Matol fogwanth Az három falwk^a mind felekkel^a egy(te)mbe Az Espanok keze es gondwisselese Alat legienek mindenkppen [Kv; TanJk 1/1. 2. — ^aA. és F.füle, Asszonyfva TA. A városal tőzsomzédos Felek jb-falu]. 1774: Szimion nevű Fiam keze alatis volt egy néhány Fejős Tehény mellynek

parjáért három V. Forint arendát fizetett [Mocs K; KS Consr. 21–2]. 1818: a panaszois hibázott azzal, hogy az mig a Berbéts a' Gornnyik keze alatt volt miért nem ment utánna [Iszkrony H; JF 36 Prot. 24] * kezébe biz (földet) megművelésre kiad. 1584: Ennekem wadnak Maros zekben az Keozuenyess hatarban zanto feoldeym Zena retem, kiket valamely Keozweniessy Neuezetes darabantok kezében biztam [Torda; Berz. 15. XXXVIII/1] * kezéhez ad a. (elvégezendő munkához anyagot) rendelkezésére bocsát. 1588: Peter Kowachynak attam Kezehöz Torozkay 74 wassat Kybol Chinalt Kapükhoz Kysz Aytokhoz (így!) Pantokat Sarkokat [Kv; Szám. 4/III. 41]. 1629: Ombozi Palne ... huszon egy bokor csismanak valo boert adua(n) kezehez mellyet felis szabot [Kv; TJk VII/3. 138]. — b. (állatot gondozásra) kiad. 1681: Az mint a' Molnar mondgia, Tavaszkor szoktak kezihez adni az disznot hizlalni, es hidegh őszig hizlaltattjak a' tisztek [Vh; VhU 576]. 1717: adott volt ket ökröt kezehez hogi visellje gongiat elődjek utánna [Tarcsafva U; Pf]. — c. használatába bocsát. 1609: Attam . az ket Porozlonak eg eg ködből buzat; Miuelhog az el oztot buzat ell attam uolt abbol nem adhattam Nekiek Magam buzaiat kellet adnom iöüen-dőben ki tuduan az oztasbol, az mikor Zekeli Gaspar-nak attam kezehez az molnot akkor tuttuk ki beléölle [Kv; Szám. 126/IV. 57] * kezén/kezénél hagy. 1679: mégh ecer kezeknél hadgyuk^a az Meszárszeket [Dés; Jk. — ^aA. mészárosoknál]. 1856: (A bérletet) kezén hagyom s gondjaira bizom ötszáz Váto Magyar forintba számítva az évi bert [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.] * kezére vesz a. munkába vesz, művelni kezd (földet). 1726: Lévén a T. Ecclesianak Tuzok málban egy regtül fogva nagy pusztasagban lévő Szöleje melly az idők(ne)k viszontagsági miatt igen el pallagosodott . Mostan pedig T.Cantor Sz. Kiralyi Gerson Atyánkfia kezere véven s munkában vette [Kv; SRE 151]. — b. (per folytatását) kézbe veszi. 1774: kérem . kedves Bátyám Urat (!) mindenütt való Jóságotskáimba Pereimnek mind mostaniaknak mind ezután lehetők(ne)k szorgalmatos folytatásokat kezére venni [Kozárvár SzD; Told. 22].

11. a mátkaság/házasság jelképeként; ca simbol al logodnei/cásătoriei; als Symbol der Verlobung/Heirat. **Szk:** kezéhez vehet feleségül vehet. 1680: Magyarai Ersők Procuratoranak vallyia Nagy Sebestyent Szabo Janos ellen . I. Nem vallasunko(n) valo. 2. Obligalta volt magat arra hogy vallasunkra ál, de nem tselekedte, seőt ezt mondotta hogy ha kezéhez veheti maga vallasára haytaya az leant [SzJk 146] * keze-hite vagyon vkínél feleségül eligérkezik. 1649: Foristól hallottak hogi el veszi, es aztis monda Esse leania, tudode hogy kezéd hűtőd va(gyo)n ennal(a)m hogi hozza(m) jedsz [Kv; TJk VIII/4. 416] * ~en fogott mátká. 1674: Sibői Meszáros Mihály kézen fogot mátkája leven mással párasználkodot [SzJk 123]. 1701: a szentgericei visitatiokor jegyzik fel, hogy Nagy Ernyében lako Kááli Kata asszony repudiállyá kezen fogott mátkáját illyen okkal, mivel őszve mátkasodásoknak idejénis nem volt kedve hozzá. Attyafiai doblották reá kedve ellen [MVJk II/1. 210]. 1703: Szakács János Vajda Ilonát kívánnya maga melle házas társul mivel ő néki kézen fogott Mátkája [SzJk 246] * kezéről elűt. 1779: a Henter Ádám úr fia, Antal elmátkásította a gr. Nemes János úr leányát, minekutá-

na a Kornis Ferenc Geréb Zsuzsi híres nemesleány feleségétől való leányát elmagkísítván hitesek is voltak gr. Lázár Jankó, egynéhány ezer forintnak elköltsége után, kezéről elütötte volna [RettE 406] * *kezet ad*. 1701: I(ste)n ötöt úgy segellye ne(m) engedi Ilonát mert neki ajandeka vagy(n) nálla es meg tavaly kezét adott neki [SzJk 333]. 1776: a' M. Kis Aszszony ő Nganakis ezen alkalmatossággal hallottam ilyen szavait; a' Mgs Groff Lázár János Urffi ő Nga eskütt igiretűre, énis Kezet adok Groff Lázárnak, hogy máshoz nem menyek, hanem Groff Lázárhoz [Kóród KK; GyL. Lad. Lenger (20) famulus vall.] * *kezet beadja*. 1628: migh az nap fén volt addegh az Lean a kezét be nem atta [SzJk 24] * *kezet fog vkivel* jegyet vált. 1632: Nemetiben^a lako Kouaczi Istua(n) Jegzette volt el Deveczierben^b Molnar Giórgh leaniat Ersebetet kivel kezétis fogot volt [SzJk 40. — ^aSzamosújvárnémeti SzD. ^bNagydevecser SzD] * *kezet fogdos* 'ua.' 1598: Kis Peterne Martha azzonj... vallja Jeowenek oda Balassy Ambrus Zabo Georgiel es zenteol zembe vgj kerek megh az leant, es vgy Ada egy gyemanthos gyeoreott nekj Jegyben, s vgy fogdossanak kezét mind az leannyal, es mind Anniawal [Kv; TJK V/1. 238] * *megtagadja vki kezét*. 1854: Igy a szülőök rövidesen megtagadták tőle leányok kezét s jól kikirholva házuiktól elutasíták [ÚjFE 17].

Sz. 1811: A' Férfji az apját és anyját el-hadja, 'S Szép Feleséginek kezét 's szívet adja [ÁRÉ 200].

12. a nevelés/gondviselés jelképeként; ca simbol al educatiei/ingrijiri; als Symbol der Erziehung/Fürsorge. 1680: Tanko Judit az ő kglmek engedelme nélkül kezek alol eyel szökre nasz es nyuszolyo nélkül ment volt ferhez [Szentimre Cs; Hr 2/35]. 1739: az Actrix Asz(szony) ... a keze alatt lévő leánka meg halván, minden reszib(e) jutot mobile jovatskáját, azon leány atyafiainak önként vissza adta [Torda; TJKT I. 162]. 1763: az én Dobai Györgyöm ... amig ide haza az én kezem alatt lakot, olly virtuosus Gazdátka volt, hogy nem tsak a Retegi hanem mind a körül való Nemesség tsüdalkozot az iö szorgalmatossagan [Rettg SzD; TL. árva Bágyi Sussanna lev.].

Szk: *keze alá ad* vkit vki nevelése/oktatása alá ad. 1710 k.: Kolosvárra menénk, és ott mindkettőnket az öcsémnel együtt ... a scholába Apáczai János keze alá adának, és az új Farkas utcai kollégiumban nappali tanulószállással a kapu felett való házat rendelék [BÖn. 549–50] * *keze alá jó* vki vkinek nevelése/oktatása alá kerül. 1823–1830: 1792: november 15-ik napján jött kezem alá tábla regius actualis adessor méltóságos Szentpáli Elek úrnak fia, Elek, és adtam be a grammatica classisba [FogE 111] * *keze alatt* vagon. 1710 k.: Megért ember lévén, mint atya gyermekével, úgy bánt tanítványival^a. Hogy osztán éppen keze alatt voltam haláláig, majd három esztendeig tanított tizenegyet, tizenkét, tizenhárom esztendőig koromban [BÖn. 533–4. — ^aKeresztúri Pál, a maga korában eredményes tanítási-nevelési módszeréről híres gyf-i professzor] * *kezehez fog/vesz* felnevelni magához vesz. 1586: Catalin Paztor Jacobne vallia ... egik Attiafu sem voweo kezeheoz az Arwakat, hane(m) ez a' Iambor keölte reaiok het eztendeigh [Kv; TJK IV/1. 542]. 1596: az gyermek Job anyja az ew leanyanak Viczey Anna Azzonnak vy hazassaganak keonniebsegeert az gyermeket kezehez vootte, hogy ew tarchia newellye fel [Kv; RDL I. 65]. 1633: Biro Istuant

Mattjus Anna Déesy Nemes azzony foga kezehez az tartá fel kiczinsegetül fogua [Dés; DLt 380]. 1725: Concludaltattott hogy néhai Déesi János Arva Fiacskáját, Pap Györgytől el vevén Nztz ... János Atyánkfia eö kgle vegye kezehez és Scholaztatván tanitassa [Dés; Jk 376b].

13. a közelség/hozzáérhetőség kifejezésére; pentru a exprima apropierea/accesibilitatea; zum Ausdruck der Nähe/Zugänglichkeit. Szk: *keze ügyében esik a. kéznél van*. 1773: az Ngod irt földé nekem kezem ügyib(en) vicinitásomb(an) közel esik [Pálfa Cs; Ks 65. 44. 13]. — b. kb. kapóra jön. 1880: A Kelet szerkesztőségéből írom hozzád e sorokat. Itt vagyok alkalmazva. Tárcaikat firkálok s egyet-mást, mi a kezem ügyébe esik [PLEv. 80 Petelei István Jakab Ödönhöz] * *(jó) keze ügyében lesz/vagyon/nincsen a. közel/hozzáérhető helyen van/nincsen (birtok, erdő)*. 1771: minthogy ez az Uraság erdeje keze igyiben (!) vagon innen viszén fát, azt mi nem csak egytzer kettzér lattuk, hanem huszszarnális többször, ök^a ide úgy jönek, mint ha tulajdan az magak Erdejek volna [Kismuncsel H; JHb 93. XIX. 6. — ^aA kérgesiek]. 1793: Retegi Kata és indivisus Testvérei ... tőnek ... iljen allando és meg másolhatatlan vásárt és transactiot hogy tudni illik lévén ... Arpaston és Középfalván három Appertinentias Ház helyek ... mivel hogy meg Nevezett Négy indivisus Testvér Atyafiak(na)k kezek ügyekbe Nincsenek és Semmi hasznát Nem vehetik ... tehát el adová tevén elsőben ... meg kínálták a több vér szerént való Atyafiakat [Árpástó SzD; RLt O. 2]. 1839: Ha kedve volna két szép jóságat venni jutalmasan, kérem tudósítsan engemet ... Az említett két jóságak a' leg jobb keze ügyibe léssnek [A.szentmihályfa TA; Bosla. B. Miske Ferenc Bosla Ferenchez]. — b. vki számára hozzáérhető vmely dolog. 1672: Mivel penig odavaló híreknek bizonyos megtudakoztatása Kegyelmednek volna inkább keze ügyiben, mi is Kegyelmedtől várhatnánk ottan-ottan tudósítást [TML VI, 56 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1697/1767: Kegyelmednek keze igyiben lévén a' dolog [Hr 8/16]. 1796: feles Jóságokrol valo perek meg vagnak inditva, a' Sogor ... a' Septemvirális Tábla mellett lévén, leg jobb keze ügyiben lésszén, hogy ezen pereket folytassa [Kv; Incz. XI. 22b Josintzi Sándor lev.] * *(jó) keze ügyében lévő/való közel/hozzáérhető helyen lévő (birtok)*. 1712: ha el adhatná kész pénzen, azon pénzel másutt, és inkább keze ügyiben való oeconomiáját folytathatná [Batizháza AF; DobLev. 1/74]. 1727/1785: (Ada) Trauzner Sigmund Uram az két Fordulon öt köblös földet Détéi István Uramnak keze ügyiben lévő földeket [Szentbenedek AF; DobLev. IV/596. 340]. 1832: még 1807-be ... Ispánlaki és Sugadi telles rész portiomat, ugy a' mint nekem nyil vonás szerint Nehai Testvérem Borberek Mária Zabolai Pálnéval valo osztózással jutott: Job kezem ügyiben lévő Jóságom ki váltása tekintetiből Zalogban adtam volt [O.asszonynepe AF; i.h. V/1187].

Sz. 1887: Kéz alatt megtudtam, hogy az Ellenzék ... hozni fog egy bírálatot a Beszélyek és apróságokról, mégpedig kedvezőtlen — no, ez az ő dolga! [PLEv. 135 Gyarmathy Zsigáné Petelei Istvánhoz].

14. a birtoklás, birtokbavétel kifejezésekként; ca exprimare a posedării/a luării în posesiune; als Ausdruck des Besitzes/der Inbesitznahme. 1600: Az chere negy haz iobbagy, mellie(t) az waros nekik^a zertzet wolt ki me(n)t az Berzeek kezéből, Zabád Zekelie leött [UstZ 15/258].

— ^aBerzéeknek]. 1619: en azan szegeni megh holt Boyer István batianknak joszagat es resz eörökseget szok farsagom(m)al es nagy summa keöltsege(m)el váltottam es szerzette(m) idegeni emberek kezebeöl [Fog.; Szád.]. 1675: Egy szeghiny Arvan maradott kisd Erdely Andras neuü Atyamfianak . . . minden jouacskey praedara költenek az sok kezen valo fordulasanak miatta [RLt 2]. 1749: Erdő szép tilalmas volt, mikor occupáltak a' Kornis urak . . . jó fiatalas volt, a' Kornis Vrak keze alatt egészen el pusztult [Mezőcsán TA; DobLev. 1/236. 21a]. 1753: Ezen kívül mit, és miben tudgya a' Tanu hogy azon Falu mostani Possessor urak keze alatt el romlott es alacsonodott volna [H; Ks 72 vk]. 1846: Hol tam törtévé minden felkelhető vagyonom . . . minden árva Bíró befolyás avagy osztályos Vérei belé elegyedése nélkül, senkinek tiltakozása nem gátolhatván egyenesen adassanak által es kezében kedves Léanyomnak Katona Klárinak [Kv; Végr.]. — L. még AC 45, 80; CC 38, 63.

Szk: ~be/kezébe ad birtokába/tulajdonába bocsát. 1569: az Lapos Tot kezebe aggya pynz nelkw [Diós K; JHbK XLV/13]. 1591: Az korbely Zakmar varmegebelj Vise Ispanoknak is hatalmat adok es adt(am) Cziak az en leuelemnek ereyeuel ki meny, es ez feleol megh neuzet rez Jozagomath ell foglalni Es Bathori Elekne Azzoniomnak Jakczi Anna Azzon(n)ak az uagi Germekinek kezeben adny [Percsen Sz; WLt]. 1625: wzeöges Zent Peter nap tayat . . . attam volt kezebe(n), birodalma ala harom feöldet [UszT 7]. 1629: az Incta akkor mikor az Zeoleot kezben atta az Anak, megh nem ocualtatta, most sem lehet hogy meg ocuallyak [Kv; TJk VII/3. 167] * keze alá áll/száll jobbágyul vki keze alá adja magát. 1617: Tudom azt hogy Lazar Istua(n) keze alla alla az Jakab falui Kayczja Marton [BLt 2 Jmericus Kayczia de Vyfalu] (80) ns vall. — ^aCs]. 1765: mikor . . . Muntyán János a Néh: Pető István ur(am) földgje és keze alá szállott, akkor nem voltak fiai [Nyárádkarácsonyfa MT; Told. 76] * keze alá jó a. birtokába/tulajdonába kerül. 1789: Bethleni, Maluti (!) és Málomi Jozzagaimat . . . Rajthmon Salamonnak, ezzer száz Mforintokért Négy esztendeig által adom, arrendában . . . Istáló Uttya fölől epulendő Venitze ház, Udvarház, és a Jozsáz Körül lévő Kertek Jo moddal fel állítva légjenek és ugi jöjenek . . . kezem alá [Bethlen SzD; Ks 20. XIII. 1]. — b. jobbágyul vki keze alá kerül. 1700: Pakulár Sztáncsul . . . ujjobban jó ide Csonokosra Csonokosi Bálint uram eö kglme földéré edgisszersmind keze alá [Csolnokos H; Szer. Petrus Csonokosi (46) ns vall.] * keze alá megy a. tulajdonába kerül. 1762: Egy két Esztendő ünnötirtol el adván az is a keze alá ment [Torda; TJkT V. 76]. 1789: Imreh Sára Asszonyanak amely szőlőji Nyil huzás által keze alá mentenek azon részeket homlítottá é . . . szaporította é . . . ? [Karácsonyfa MT; Told. 76]. — b. jobbágyul vki keze alá áll. 1770: Egy apahidi zsellére kimenvén a földéről megbizonyította, hogy mikor keze alá ment, négy ökre, szekere volt, de most nincs több két ökröcskéjénél, mivel télben-nyárbán hajtottá, ha két ökrén annyi fát nem vitt, mint a négyökrösök, levonatta s megverette [RettE 243] * keze alá vesz tulajdonába vesz, kezét ráteszi vmire. 1604 k.: Az en Attyamtol inlegittima etate marattam volna el mynd magamott marhaymatt hazamott eörökseget mekzek alá vettek Antálfi Tamastol [UszT 18/93]. 1830:

az egész Zállog Summának le tetele mellett . . . a' Praediumat Kezem és birtokom alá vettem [Nagyikland TA; TLt Köz. ir. 1748] * keze alatt vagyon a. tulajdonában van. 1699: az melly kaszálló penig és egyéb mezei örökség ezen fundus után kezem alatt vagyon, azt senkinek el nem idegenitem [SzJk 321]. — b. (jobbágyul) vki keze alatt szolgál. 1614: Abraham Mihály . . . Gaspar Janos ki vötte kezességén^a, azulta Gaspár Janos keze alatt vagion [Fele MT; BethU 35. — ^aA fogságból] * keze alól elszökik/ugrik (jobbágy) a földesura keze alól megszökik. 1663: Szűcs Laszlo Nehai Rettegi Istva(n) Uram(na)k iobbagjull atta volt magát s az eö kglmek földökön lakot . . . az uta(n) ugrek el keze alól . . . ujjobba(n) vissza köttötté magát Iffiabbik Rettegi Istva(n) Uram(na)k [Retteg SzD; RLt 1 Muntya(n) Janos (46) vall.]. 1753: A terhes szolgáltatás mián kezek s birodalmok alól hányan szöttek ell . . . ? [H; Ks 72 vk] * keze alól kikel (jobbágy) a földesura keze alól kikerül. 1699: En Kovats Istva(n) Vr(ama)t Jobbagj keppen szogalta(m) migh keze alól eö kgl(ne)k ki nem kelék [Mezőkölpény MT; MbK 90 Kölpényi Kocsis János (40) jb vall.] * kezébe bocsát/enged tulajdonába bocsát/átad. 1547: Bochiatta My Kezwknk Az tho helth hogy Birjwk mind ewrewken ewreke [Sv; MNy XXXVI, 53]. 1559: o ys az yozagotth kezebe bochatotta hara(n)glabi myklosnak [Désfva KK; Bfr VI, 279/3]. 1595: eö nekj kezebe engette Janos Gerebe azt az Árúa feöldet [UszT 10/71]. 1698: miuel egy Pap fiam Albert Uagion oda fel ha megh talalna jöni es az megh irt belső fundushoz hozzá akarna niulni eo kglme Pure bocsassa kezeben [Csatóség Cs; CsÁlt F. 27. 1/44] * kezébe ejt tulajdonába juttat. 1579: Megh ertettek eo kegmek Az Zeochy Imrehne Jelentesset az haz felől kit Akarna Nemes Ember kezebe eörök Arrw keppe(n) eyteny [Kv; TanJk V/3. 199b]. 1678: elsőben az Attjafiakot hogy megh kenalta volna aval az megh irt öröksegevel Bato Marto(n), an(na)k uta(n)ja Biro Thamas Urunkotis Hogy valami oly hársatos peres patvaros ember kezeben ne eytene vicinussa(na)k akarattja ellen [Homoródsztrmárton U; Eszt-Mk Cserei lev.] * kezébe ereszt tulajdonába átenged/ad. 1569: Miert hog my Hawadot az my hywewwnknek More Lazlonak attwk parancholywk Noked hog Hawadot az my donatio lewelwnk tartasa zerent erzd More Lazlo kezeben [SzO II, 263 a fej. Telegdi Miklósához, a hat székelv szék kapitányához]. 1592: az Vitezleő Bathorj Ferencz vram . . . ennekem kezemben eretty az Jozaghot [Percsen Sz; WLt]. 1650: Gauay Peter Ur(am) . . . az Sárközy Uram sok teörökedisit . . . latua(n) . . . kezebe(n) ereszte az megh irt marhakat [Sófva BN; Ks 41. B] * kezébe esik tulajdonába jut/kerül. 1696/1781: olim Néhai Nagy Rápolti Matskasi familiától egy rész Jozsázok Kapi familia kezében esett volt [Branyicska H; JHb LXXI/3. 455]. 1772: az Apabótlóh Imrét bé csalta ide Anyámra Kopias Dorottyára nemes Leányra, es nemes Jozzagba Csomafalvából, már a' nemes Jozsázis velünk edgyütt az udvar kezibe esett [Sárhegy Cs; LLt Fasc. 152] * kezébe itél tulajdonába odaitél. 1591 k.: valamy az Eöstoél maratt Eöröksegh kyt az törweny kezekben itelt az rezet meg nem haborított [UszT]. 1603: aztis be hozak az bizonsagok keozwl hogi az haz a fel pereseknek attioke uolt marton kouaczie a törwin a fel pereseknek kezke Jtelte [i. h. 17/25] * kezébe jó birtokába/tulajdonába jut/

kerül. 1699: Az Arany és ezüst Resmobilisek ... Testamentum szerént jüttenek kezembem [Meggyesfva MT; BálLt 93]. 1805: Mig az Exponens ő Nsga kezébe jött, meddig biratatt az Erge Most pedig ki hasznallja ezen Ergét? [Dés; DLt az 1825. évi iratok közt vk. — "Diószegi Ferenc"] * *kezébe jut* a. vkinek birtokába/tulajdonába kerül. 1573: zago gal harmad Magawal valo hity vtan tartozyk Mindeneket Ele hozny valamý az eo meg holt attiafiar halala vtan eo kezebe Iutot annak penzebe es Marhaiba es Masnalis ha kinel myt tudna lenny [Kv; TjK III/3. 124]. — b. jobbágyul kezébe kerül. 1619: Tudom azt hogj szolgakal Veczj Palnet, Szep Janos, Varga Miklos, Mihaly Kouaczj, Boldisar Peter de én ne(m) tudom mikeppe(n) Juttak uolt kezebe [BLt 3 Endes Peter Zent Simonj^a (45) ns vall. — "Cs] * *kezébe kel* tulajdonába jut/kerül. 1585: Daroczy Peter kezebe kele Daroczy Ianosnak minde(n) Eoreoksegy az kyweól Akibe feyerwary Iosa lakik [Kv; TjK IV/1. 393]. 1607: az Christoph benedek eorogseget (!) tudom hogi kezebe kele Becz Palnak azuta(n) eo birta bekesegeesen [Tusnád Cs; BLt 3 Petrus Beteg (73) pp vall.]. 1631: De mint keólt s hogi keólt Egresi Martonne kezében^a en azt ne(m) tudom, Aru zerint veotteie megh, Ittake aldomasat Auaggy ne(m), en ne(m) tudom [Mv; MvLt 290. 26b. — "A ház] * *kezébe megbocsát/ereszt* tulajdonába átad/enged. 1586: Az melj hazat Zabo Georgteol Az Jesuitak megh vetettek volt az Varossal f 1000 Azt a' Jesuitak Zabad Akarattioi zerent az Varos kezebe megh eresztettek [Kv; Szám. 3/XXIX. 19 Gr. Diosy not. kezével]. 1591: az Tutor mynden okwetetlen tartozzek Zowatt^a Almadj balint kezében meg erezten es meg bocczatany [JHbK XIV. 6. — "Szava K] * *kezébe megy* tulajdonába kerül. 1749: a' Jozság proprietassa ... divisionis via ment az Urfi kezében s birodalma alá [Királyhalm NK; ApLt 1 br. Henter Dávid aláírásával]. 1757: minek utánna Gáborffi uram kezébe ment Keményes itt nem Laktam ezen tartományba [Gyszm; DE 3] * *kezében vagyon* birtokában/tulajdonában van. 1572: az nagy kemény Peter, kabus lorynchytül, egy haz helyeth, penzen voth, ky mostis kezikben vagyon byryak [Gyerómonostor K: KP. Thamo Mate jb vall.]. 1779: Jóság volt az Ratzok Dombjan ... ez kezegben van az Csetri Fiaknak [Mezőbánd MT; MbK X. 54] * *kezébe száll* tulajdonába jut/kerül. 1584: Ez eleot valo eztendeokbely Repositum uolt Summa Zerenth Pethessy Giarfasnal es Breiber Lazional melj Petessy Giarfas holta vta(n) Breiber Lazlo kezebe zalloth kj theót In sümma f. 479/44 [Kv; Szám. 3/XII. 20]. 1591: Akkor mindenek valamik voltanak mind haz es Eoreoksegh, mezeobely Jrtas, Eoreok Es nyl feoldek valamik ahoz valok voltak En kezembe(n) szall(an)ok [UszT] * *kezébe vesz* birtokába vesz. 1606: az effele feoldek ... engem illetnek cleób az J. aszon(n)al Mattias Miklos neúy nekem hatta hogi kezembe vegiem es megh tartsam [i.h. 20/29]. 1709: (A jószágot) az felljeb denominalt személyek iure Sangvinitatis kezekben veven, mostanig manutenealtak [Impérfva Cs; BCs] * *kezéből kibocsát/ereszt* tulajdonából kienged. 1559: Zent Janos npn elot walo chotortoken ... thorozkot az thorozkay Wraimnak kezekbol ky bochatak mynden Jwedelmewel [Torockó; Thor. 4/14]. 1654: valamikor ... a sümma penzt megh adjak ...; tartozzek Andok Gergely es a' füveket kezibül ki bocczatani [Bikfva Hsz; BLt]. 1703/1780: Borberekí Gáspár

ur(a)mis meg szerezvén a pénzt az Aszszony ő kegyelmeis minden perpatvar nélkül tartozzék a pénzt Lévalni, és a Zalogos portiot Cum omnibus appertinentiis kezéből ki ereszteti [Marossztkirály AF; DobLev. 1/58] * *kezéből kifog/foglal* vki tulajdonából erőszakosan elvesz. 1588: az Tomoriak kezibwl ky akarya úala Gerendy Peter az ioszagot foglalny [Kövesd NK; SLt V. 14 Sizar Gyeorgy jb vall.]. 1672: (A felperes) eo rea az eo Uer attyafiáról szallot, es eo mint ueris haeres magais birta az peres földet, massalis biratta, pacificum dominiumban leuen foglaltak ki kezéből uitte el Gabanaia az Inc(t)a [Ksz; BLt 3]. 1775: egy földért Sokat ellenkezet mint-hogj az ő keziből fogta volt ki [Bodok Hsz; Eszt-Mk] * *kezéből kikel* tulajdonából kiesik/szakad. 1605: Gepesi Gyeörgys eo Jobbagia leon, az feoldetis kezebe hagia Sigher Janos Gepesi Georgynek, ekkor kele kj Marto(n) Janos kezéből [UszT 19/16 Joannes Biro de Kwsmeód (40) pp vall.]. 1650: (Az örökség) Sandor Gergely kezéből ki kele [Farcád U; i.h. 8/64. 17b] * *kezéből kiszerez* vki tulajdonából erőszakosan elvesz. 1664: Úgy értetem Szentpáliné asszonyomtól, hogy az mint Paszmost ki szerezte kezéből Bánfi uram, valamiképpen Szentpétert is ki ne szerezze [TML III, 33 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] * *kezéből kivesz* tulajdonából ki/megszerez. 1567: En Thomory Myklos. Adom Emlekezetre Myndeneknek kynek Jllik, hogy En Latwan Jozagonknak felettheb walo pwztwlasat, Orozfajabel^a, es septerbelj^b Rezeonknek, mellyek Halabory Palnal Zalogon Thartatthanak, kenzeritettem Arra hogj az meg Jrth rezetek valamint es valahogy kezebeol ky veghyem, hogj thelliessegel el ne pwztwlina [Gyf; Ks. — "Oroszfáján és Septérben (K) levő]. 1649: poronczolatot hozanak Szilvayi Vr(am)ra, s ugy vevék ki ő kme kezéből fiscus szamará^a [M.fodorháza K; TGsz 51. — "A malmot] * *kezéhez/hez ad* tulajdonába bocsát. 1584: Ersebet feyerwary Iosanę, Es Jlona ferenczy Istwanne^a valliak elseobe az eggik Tot es a kertet Daroczy Peter Atta vagy Jdegenitette el, holta vta(n) penigh Daroczy Peter felesége Sara Azzony Atta Adossagba az kis Tot es a' hazat kezheoz [Kv; TjK IV/1. 232]. 1604: (A földet) atta uolth Galambfalui Ember kezéhez, birny [UszT 18/11]. 1719: Timoffi Gyermán nevű jobbágyomtól, hogy kezemhez atta, Tekts Nem(zete)s Suki László Uram ő kglme, per praesentes attestalok fide mediante Arva Horváth Christina m. pr [Gyulatelke K; SLt Zf. 12] * *kezéhez bocsát/ereszt* birtokába/tulajdonába enged. 1600: Az melj portiot es Reęzt Bodoni Georgi vram birth volna, Telliessigesen v kglmenek Bodoni Marthon vramnak kezyhez bocsyata Bodoni Janoss vram [M.köblös SzD; Ks 90]. 1618: melly hazat Bela Ist-vannak kezéhezis ereszte birnja [Kv; Incz.]. 1635: attam^a Tasnadj Istvan diak uram(na)k egy darab retecziket Zalagul ugi mint flo 3 hogi birja eo kigelme mind addigh megh az eo kigelme pinzet megh adhatam ha mikor penigh megh adhatam eo kigelme tartazek fel venni es az retet kezemhez botsatoni [Ne; DobLev. 1/9. — "Michael Tott alias Zeóchyl] * *kezéhez ejt* magának megszerez. 1657: egykorban Fogarasban jüven Csáki, lőnek ily dolgai: mivel mindennémű javait az fejedelem-asszony ő kezéhez akarja vala ejteni, az mint meg is lőn, mert azelőtt, mint megirtam, egyszersmind negyvenezer aranyat, azután minden clenodiumit adta kezéhez [KemÖn. 119–20] * *kezéhez jut*. 1585: Daroczy Balint

vallia, Minden Marhaia Daroczy Ianosnak Akik voltak ... Daroczy Peter kezeheöz lútanak [Kv; TJK IV/1. 394] * *kezehez kel* tulajdonába jut/kerül. 1569: toth Janos byrya volt mynd ez Egyz totok Jozagat de bernald balas kezyhez mynt keolt Nem twgya [Kr; BálLt 78]. 1591: (A föld) Magiari Thamas kezebeul hogy Capitanj vram kezehez kele en vgia(n) barazdas vagiok az feold-del [UszT] * *kezehez nyer* tulajdonába megszerez. 1598: Az mi az bwrkeosy Jozagomat nezj, azt en nehez teoruenyly nyertem kezemhez, Annak okaiert hagiom az leanyomnak, Gerendj Ilonanak [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pal végr.] * *kezehez száll* birtokába jut/kerül. 1669: Kollatuit (!) Vram is mind addigh birta az mig Mikola Sigmondne Kamutj Susánna Aszszony kezehez szállott az Kereszt uri jóság [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXXV/5] * *kezehez/ ~hez vesz* birtokba vesz. 1570: Veseleny Myklos zalagos haza feleol varoswl eo kegek lgh vegezet, hogy az Varas zamara kezhez vegyek Az hazat, kyalchayk fely es aggyak ely, Es az arrabol Veseleny Myklos penzet aggyak ky [Kv; TanJk V/3. 4a]. 1600: Kowachj Thamasne Korondi Annor(um) 100 azt felele hogy az mint az eotueos lazlo eoreokseget fel felle valo sofaluj Janos most a feleol feleltetenek es meg felle(m) hogy semi keoz niincz hozza hanem chiak hatalomal vette kezehez [UszT 15/173] * *kezénél vagyon* vki-nél/vki birtokában van. 1573: Kis Marton Katalin nehaj Nagy Myhalne, Azt vallia hogi ... Kalmar Imrehnek ... Latta Lowait es zekeret kyn Zokadalmokra lart Ne(m) twgia holta vitan ky howa leot benne az felesége kezelen volt [Kv; TJK III/3. 195]. 1622: Zalanczi Istuan-ne azonjom megh ereszti, ez megh neuezet ket zalagos Embert marhajokkal es magok sajatt Eóreóksegekkel de azon kül, ha mj Eóreókshigh zanto föld, uagj akar mys kezeknel volna azt Eó kgme nem adgia [Mihályfa NK; JHb LXVI. 11] * *kezére bocsát/enged* tulajdonába átenged. 1623: Mely megh irt szena fw helynek . az negjed reszet pedigh eppésséggel penz nelkwl kezekre bochyata az vitezleó Réthty Istuan Deak Benkeő Gieörginek es Benkeő Gásparnak [Márkosfva Hsz; Borb. I]. 1784: azon földet . mind a két fél magok megösmerték falu adományának lenni . mind a két fél közönséges falunak kezire engedék, s mán túl egyik fél is magának nem tartja [Taploca Cs; RSzF 161] * *kezére jut* birtokába/tulajdonába kerül. 1764: azon ház hely Nehai Szilágyi Mihály Vrnok jutván kezére, Nyisztor Mihályt Szállittá abban a' ház hely(en) [Nagycserged KK; Ks 65. 44. 12]. 1769: (A) ház beli portékais . ki kezére jutott légyen nem tudom, minthogy régi dolog [Ne; DobLev. II/408. 4b Anna Dobolyi Samuelis quondam Sipos Rlcta (75) ns vall.] * *kezére megy/száll* birtokába/tulajdonába jut/kerül. 1623: Ha hol pedigh fel nem akarnak uenni az megh irt szaz huzonkétt forint es harmintz hat kész pénzt az megh mondot vitezleó Rethy Istua(n) Deak auagi posteritais, es az megh mondot szuafw helyet kezekbeöl ki nem bochyatanak, zállaghiais el uezzen, es az megh irt szena fw hely penz nelkwl kezekre mennyen es megh szabadullion az Benkeő fiaknak [Márkosfva Hsz; Borb. I]. 1715: Püspök kezére szállat az Jóság [Lupsa TA; WH Mikle alias Kriznik Iuon (43) vall.]. 1756: Kretsun, Miklós, Jösa, Juon és Mihály^a az Makrai Vrak kezére szálván öket F. Pestesre transponálták [Bukuresd H; Ks 72. I. 9. — ^aMindannyian cigány jb-ok] * *kezét ki/leveszi vmből/vmiről* vminek a

birtoklásáról lemond. 1560: Az vi^a malombol, valami bamfi menyhartott Jiletthe volna, kezét es birodalmat ki veüen viszontak, bamfi pál, Engette es attha io Akarattyaua, bamfi menyhartnak . . az also molnot [Mv; JHbK XII/7. — ^aOlv.: új]. 1604: ki veotte kezett az fell-iwl meg veott hazbol [Kál MT; Berz. 2. 39/50]. 1758: négy, négy hold szántó földeket . . az mellyeket eddig birt azokról kezit le végye, hozzájok ne p(re)tendállyan [Asz; Borb. I] * *kezét reáteszi vmire* birtokba vesz. 1725: Mikor mi formáb(an) tötték kezeket reá azon széna füre . . ? [Héviz NK; JHbT vk]. 1782: azon Jóság . . . Sokáig pusztán állat, Jármí Uraimék ismét réá téven kezekt kertelgetni kezdtették, a' mikor eő kegyelmek bé kerteltették Groff Toldalagi Pál Ur eő Nga le vágata és el hányatta [Galamod MT; Told. 29] * *kezét tartja rajta/vmin* tulajdonában tart, birtokol. 1604: Peter ferencz tartia kezét . Eteden vduarhelj zekben ualo egi wles helyen hazastol [UszT 18/39]. 1730: Leven ket leanyocskája is az Aszszony ember(ne)k kiket edgiütt meg vett volt Bartos Marton Ur(am), azokat nem manu-mittálá ő klme, hanem kezit tartja rajtok [Albis Hsz; BLév.] * *kezétől el/kikel* vki tulajdonából másnak birtokába jut/kerül. 1570: Kowach Janos vallya, hogy Thwgya Az peres feold Kaczkan Janosse volt . De eo ne(m) Thwgya mynt keolt ky Kaczkan Janos kezetwl [Kv; TJK III/2. 116]. 1604: Bedeo Istuan kezeteol az malo(m) el keolt [UszT 20/129] * *~ről-~re jár/hányódik* egyik tulajdonos kezéről a másikéra jut/kerül. 1759: az Utrizált szántó földek Mlgos Bornemisza Anna Maria Asz(szony) eő Ngat de Jure concernallyák. Mert ugyan is az első Kis Harcsa Janos Jobbágyé volt, el bujdosván pedig kezről kézre hányodott vetődött, ugy annyira, hogy ez idejig négy vagy öt Urais volt [Unoka MT; JHb IX/40]. 1791: eddig ezen Buzamezei Jóság kezről kézre járt . sem a' Határ Metáit, sem pedig az Erdőket nem curálták [Buzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 10] * *idegen ~ből meghoz/vált* nem vérrokon tulajdonából visszaszerez/vált. 1598: az megh neuezett peres feöldeket . en idege(n) kezbul hoztam megh mynth vpr Atiafi ha a' teorúeny úgy itilneis hogy vizza men(n)e az feöld, de az penzt megh keua(n)nok [UszT 13/48]. 1646/1667: váltott meg Zágorban . Kendi Janos vram idegen kézbul két ház hobbágyokat, ugymint Ordás Jánost és Varga Györgyöt [Siketfva MT; Ks NN. 25].

15. az eltulajdonítás/lopás jelképeként; ca simbol al însuširii/furtului; als Symbol der Entwendung/des Diebstahls. 1710 k.: magával elis vitte a' mit belölle az szebeni hoszszas lakás, költözködés, gondviseletlenség, Németek lopása, s olykor talán az Gazdáknek is sik keze meg nem emésztett | Az buzdogany hulladéki soha bizony nem tudom hová lettenek, el tevedhetek az hányodásba, elis olvadhatott az sik kezek közt [CsV]. 1737: Világos lévén Tokai Marianak sokszori nagy lopási . . . hogy pedig minden b(ecső)ll(e)(t)(e)s ember ezután Szurkos kezitől oltalmazni tudhassa magát, az homloka gonosz lopasiért meg bélyegeztetik, ha pedig többször lopásban tanálattik fel akasztatik [Kv; TJK XV/13. 46].

Szk: *keze ragadozó* lopó, tolvajkodó. 1644: szigyarto Gergelyne felöl ezt hallotta(m) . . . hagi lopogatot s a fele keze ragadozo [Mv; MvLt 291. 399b]. 1771: Ugy hallottam Sziki Sarirol hogy keze ragadazo volna a Malom-

ba is lopot . . . egy vagy tob vékányi Gabonát [Dés; DLT 321. 16b Barbara Szölösi cons. Ladislai Mak (25) ns vall.] * *kezét (rá)teheti vmire* megkaparinthat vmit. 1771: Miklos Jánosné Széki Sára a mire rá teheti kezét akár házban akár kün, ő bizony el lopja [Dés; DLT 321. 15b Maria Szabo de Szék cons. Francisci Imbrefi alias Szöts (44) ns vall.]. 1777: arra kezdé erőltetni . . . Ruz Vaszilika azon Czigánt, hogy lenne nékie Fertáttya, és valamire tsak kezit teheti; akár Lo, akár Marha légyen vigye hozzája és nekie Lopjon [Berend K; KLev. Franc. Kentzler (33) caupo vall.]. * *kezét redteszi*. 1814: a' Czéhban . . . én betegségem mián jelen nem lehettem, de fel gyógyulásom után meg jelenvén a' Czéhban akkor azon Határozása a' Czéhban nem tanálatott. Ki tette kezét réá, nem tudom [Dés; DLT 56. 7-8].

16. (katonai/politikai) hatalom/parancsnokság/felügyelet jelképeként; ca simbol al puterii/supravegherii (militare/politice); als Symbol der (militärischen/politischen) Macht/Befehlsgewalt/Aufsicht. 1643: Ha azert hatalmas gyeözhetetlen Csaszarunk Magyar orszag-han mostani nemet Csaszar kezebeol, es birodalma alol valo ki vetelebe(n) elegendeo seghitseggel lesze(n) esztendeonkent tiz ezer Tallert adunk es küldünk be az eo hatal(mas)saga Tarhazab(a) [Törzs. fej.]. 1662: semmi példák nem mutatják azt, hogy az mely erősségeket egyszer török aprehendált, azt csak szép szóval kicsalhatták volna kezéből [TML II, 331 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. 1786: Én az Meltóságos Thoroczka Ferentzné Aszszonyom részéről 18. Esztendeig voltam Taxa szedő, de én soha az én kezem alatt olyan engedetlen Vakmero Embert nem tapasztaltam tsak edgyetis az ki az Taxát meg fizetni nem akarta volna [Torockó; TLev. 4/13. 18].

Szk: *keze alá esik* vki hatalma alá kerül. 1710: Erdély is mindenkor elpusztult akkor, valamikor a német keze alá esett [CsH 186] * *keze alatt vagyon* vki parancsnoksága/irányítása/felügyelete alatt van vki/vmi. 1647: Az czejt hazban semmit nem Inventáltunk, mivel a Prefectus s Porkolab keze alatt vagyon felis vagyon minden Inventalva az Prefectusnál [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1786: Valamely Uram eo Nsga Emberei kik ezen Városbolis kezem alatt vadnak. tsak edgyet sem tudak hogy az Mlgs Uraság vagy Tisztei parantsalattyak ellen rugodoztanak és vakmero képpen magakat annak nem tellyesítésere opponáltak volna [Torockó; TLev. 4/13. 59] * *kezebe ad* a. felügyelete/gondviselése alá helyez. 1577: Keryk ezenis byro vramat hogy valazzo(n) keteot az vram kezeol. kik az ket ispannak az falukat^a kezekbe aggiak, es be vigiek a tyztibe (igy!) [Kv; TanJk V/3. 150a. — ^a A város három jób-faluját: A. és F.füle, Asszonyfa TA]. — b. (várat) vki kezébe/parancsnoksága alá átenged. 1587: Kalnai Bornamiza Janos Jeowe ide Hadadba, Es vesseleni ferencz eo Naga kepeben Sarmassagi Miklossal es feleségével Rewai Annawal sokat tractálnak mind hogy az varat vesseleni ferencz kezeben adnak [Hadad Sz; Wlt]. — c. az lsten (vkít, vmely várat/országot) vki hatalmába enged kerülni. 1619: Bizony, nagyságos uram, azt az én uram meg sem gondolta, hogy az hatalmas császár kegyelmessége után másnak vegyen országot, hanem ha az Úristen kezébe adja annak birodalmát, maga is akarja birni [BTN² 343] * *kezebe bocsát/ereszt* (várat, várost, országot) átad/jenged. 1562: a gyermek apja Szapolyai nagy János király

halálakor a tutorságot császárnak^a vallotta volna, kinek fiának azt húsz esztendő korában mind az egész országgal együtt esmét kezébe ereszténé [ETA I, 14 BS. — ^a A török szultánnak]. 1619: (A) német császár bocsátotta Bocskai fejedelem kezébe azokat az várakat [BTN² 200. — ^a Erdély két délnyugati végvárát: Jenőt és Lippát] * *kezébe/vmilyen ~be ejt* vki hatalmába/fennhatósága alá enged. 1562: Akkoron szakada az ország kétfelé, mert némely tartja vala János királlyal, némely Ferdinandussal mindez napiglan: mely pártolás teljeséggel a török kézbe ejt az országot [ETA I, 12 BS]. 1619: Man Ogi^a mind biztatta az hispaniai királt, hogy csak légyen segítséggel az ő országába való hazamenetelre; azt az országot az hispaniai király kezébe ejti, és azon az úton s abból az országból az Szentföldet s Jerusálemet is mindjárt kezébe veheti [BTN² 319. — ^a „Triopolis ország”-ból Florenciába menekült trónkövetelő] * *kezébe/vmilyen ~be esik* vki hatalma alá kerül. 1657: féltem vala igen, hogy practicájokat végben ne vigyék, és Munkács is Csáki kezében ne essék [KemÖn. 144]. 1662: az országnak megbecsülhetetlen kárával ismét török kézbe esett vala^a [SKr 98. — ^a Lippa vára] * *kezében/vmilyen ~ben leszen* (vár) hatalma alatt/birtokában lesz vkinek. 1619: Jenő oly helt vagyon, hogy az még Jenő keresztyén kézbe leszen, az Dunán innét az töröknek, pogánnak derék ereje nem lehet [BTN² 255]. 1679: Hallottam másoktól, hogy Cserei György Uram azzal kerkedett volna, valamikor akarjuk akkor kezünkben lészen Fagaras [Törzs. Joan. Daczo de Sepsi Szent György (55) ns vall.] * *kezéből kibocsát* (várat) birtokából/hatalma alól kienged/vkinek átenged. 1659: ha Váradot ki boczatotta kezebeol . . . Kegyelmetek az paranczolat szerent czelekedgyek [Borb. I konstantinápolyi követjel.]. 1662: Ím Váradot, Kövart Pártiummal együtt kezünkől az ország törekedésére kibocsátjuk [SKr 474] * *kezéhez/~hez vesz* a. (vmely vár fölötti) hatalmat/parancsnokságot átvesz. 1659: vegye kézhöz Kegyelmetek az várat^a . . . elsöben Ebeni István uramat instellálván az vicekapitánságban [EOE XII, 213 fej. — ^a Váradot]. — b. (ország részt/várat) elfoglal. 1618: azon leszen Bethlen Gábor, hogy jó módjával kezéhez vegye Jenőt és az hatalmas császárnak^a megadja [BTN² 130. — ^a A török szultánnak] * *kezénél/vmilyen ~nél vagyon* vki hatalmában/uralma alatt van. 1659: ha penigh Várad keznel vagyon, eyel nappal muniallya az nagy lstenert Nagysaghtok [Borb. I konstantinápolyi követjel.]. 1662: Váradot a veszedelem nem találta, és ez napig is a magyar kéznél volna [SKr 630] * *kezét elveszi róla* (vmely várat/ország részt) kezéből kienged. 1618: monda az pasa, hogy: Ha sok vitéz ember vagyon benne^a meg nem veheti az urad, tehát vegye el kezét róla, ne tartsa semmi közit hozzája s megveszi az hatalmas császár [BTN² 95. — ^a Jenő várában].

17. a büntetés, megtorlás jelképeként; ca simbol al pedepsirii; als Symbol der Strafe/Vergeltung. 1635: Császár Ferenczy monda, vid el, vid el, vid el nagy büntet, ad az hóherök kezében [Mv; MvLt 291. 44b]. 1677: (A szökött jobbágy) adassék kezében Földes Urának! Ha étszaka, vagy nappal, valamely uczán oly riadás esnek valamely malefactor miatt . . . akarmi féle ember légyen a' malefactor meg foghassák, és a' Tiszteknék kezében adhassák [AC 79, 225]. 1703: Váltottam volt meg a' Csiki romlás alkalmatosságával el rablot három

Csik széki Ifjú Legényeket rabságból a' Tatár kezéből adván értek in Summa nyolcz száz Izlotokot [Marossztyörgy MT; Ks 14/XLIIIb özv. Torma Jánosné Petki Anna végr.] 1768: in Ano 1767 fogságban esek Siliában Breslau városában a' Burgus keziben [Sárfva Hsz; HSzjP St. Kondráth (39) ns vall.] 1847: ezután is a tüzelésre használható Erdőbe valaki vágo eszközzel nyers fát vágna ha többször is azon erőszakos Egyén hibáznék ekkor a Biztosság adja Megyei Tiszt kéze a kitől érdemlett büntetést nyerjen [Torockó; TLev. 10/9]. — L. még AC 194; VKp 291.

Szk: ~be/kezébe ad büntetés céljából kézre ad. 1558: Annot az darabanthal megh fokthak wolph ees az thyzedes kezebe Atthak wolt annak wthanna Byro wram kezebe [Kv; Tjk]. 1559: Ez el mult napokba az En zolga-im fogtak volt meg Eg' fw orrot . kit En meg tartottam Nag szok ideig törwenre, es kezbejs attam törwen zeren, az w Bwneiről lakolt mert fel akasztottak [Retteg SzD; BesztLt 24 Cristophorus arros officialis castri deserti Chichio a beszt-i tanácshoz]. 1745: Illjen actiom vageron az Jk ellen, hogy tolvaj módra még támadván Thordai Nzts Korodi Samuel Vram Boronyai János nevű szolgáját, rútult meg verték, vérit ki ontották . de ő Kglmek az említett szolgálókat kézben nem adták [Torda; TjKT II. 61] * ~be/kezébe akad (büntetés/megtorlás céljából) vki kezébe kerül/fogságba esik. 1568: Emericus Lanthos . fass(us) est, hogy egy estue haza Menenk gergel dealk, es monda a felesége. vram) valaky a haz hyan Jar, es monda gergely deak de bizon kezbe kel akadny [Kv; Tjk III/1. 237]. 1569: Az Molnarnak az apya . nyilván el reytegety az Molnart k.med hagia megh neky, hogy el ne reytegesse mert valahon kezembe akad nyilván megh bwntetem [Nagysajó BN; BesztLt 56 Horwatt Lukach Nagy Sayoj tizt tarto Dombj Gergely beszt-i bíróhoz]. 1630: ha az az Eótuős Ferenczne kezében akad bizony el meczi az orrat ajakastul [Mv; MvLt 290. 204-a] * ~be/kezébe esik kéze kerül, fogságba esik. 1614: 1609 esztendőben . Kornis Boldizsár kéze esék, es elűteté az fejét Báthori Gábor az kolozsvári perengér alatt [BTN² 57]. 1680: Deliberatu(m). Redeallyon^a Ura melle, az urais . vegye visza magához, mert el valasra valo illendő okait ne(m) talállyuk. ha penigen végezesünknek nem enged(ne)k Tiszt kezében esnek [Szjk 150. — ^aAz asszony] * ~be kér (büntetés végett) vkit kikér. 1671: Jött ide egy német követ, ki a Magyarországból hozzánk bebujdosott urakat kézben kérte töllünk [AMN 150]. 1749: De Ursuly magát észere vévén hogy utánna is jártat Teleki Pál úr, jobbnak alitotta elébb állani a Néhai Pópa Nyikuláj Udvarára . bé is szökött, kit is Néhai Pópa Nyikulájtól a Cancellisták kézben(en) kérvén ő azon maga Udvaráról ki nem adta [Vajdaszeg TA; TKI Vlád Ilie (60) jb és Groff Tógyer (70) jb vall.] * ~ben/kezében vagon vkinék kezében/hatalmában van vkinék vki/vmi. 1570: az orr mostan keezben wagon keezbe akadoth [Meggyes; BesztLt 3 Gaspar(us) Zeoch Judex Petrus Lanius Juratus lev.]. 1585: Monda Ersebet . kezben vagiok Amyt Erdemlek azzal bewtessenek, cölínek megh . hetwen hetczet megh érdemlettem a' halalt^a [Kv; Tjk IV/1. 454. — ^aGyermekgyilkos leányanya nyil.]. 1647: Hiyata magiar Nadassi Bese Peter neüü iobbagiot . Besc. Peter semmit nem felele, hanem cziak azt hogi, szabad Vram) kgd uelem, kgd kezében

uagiok [K; Rlt I] * kezéből kisikámlík kisiklik vki kezéből. 1842: a dorbézőző Legényeket Tokai Sándoron kívül ki a Tized kezéből ki sikámlott, el fogtuk [Dés; DLt 1516] * kezéhez/~hez ad kezébe szolgált. 1677: tartozzanak vagy a kárt meg-fizetni, vagy a latrot kézhez adni | Idegen külső embert pedig tartozzanak egy általlyában kézhez adni [AC 108, 225]. 1749: az eő kglme Selleret complex tarsával együtt . az Inek be szegődött conventios Blágully nevű beressevel edgyütt kézhez kerettem, hogy azokat . Tordai hűtös Biramnak adgya kezéhez, hogy érdemlett buntetéseket el vehessen, de az J eő kglme azokat biram kezehez nem atta [Torda; TjKT III. 259] * hóhér keze alá megy. 1710: Mikor Zrínyi Pétert a fővételre kihoznák^a, és két jesuiták jónének mellette, nagyot fohászkozván mondotta: „Vajha bárcsak most egy kard akadhatna kezemben, hogy kezemen halnék meg, s ne kellene hóhér keze alá mennem” [CsH 90. — ^a1671-ben] * a pálcá kezébe adat-tatik vkinék jogot kap a pálcával való büntetéshez. 1731: Aki Gazda Ember büntettség ej ej forintig aki penig Cseléd vagy napszamos azok ellen Malom bírak s Paller Atyank fiainak a palcza kezebe(en) adattatik [Dés; Jk].

Sz. 1661: Az paszmosi béres elszökésén szívesen búsulok; leszen gondom reá, sonne bizony, ha kezemben akad, többet nem eszik [TML II, 105 Teleki Mihály feleségéhez, Vér Judithoz].

18. az Isten (kegyelmes/látogató/ostorozó/súlyos) keze az Isten (juttalmazó/büntető) akarata/hatalma; mína lui Dumnezeu, voia/puterea Domnului; die Hand Gottes/des Herrn, der/die (belohnende, strafende) Wille/Macht Gottes. 1567: Meg Mutatwan az hatalmas Isten, en raytam valo kegyelmes kezyt, kegielmesseget, meg holt tarsom helyebe atta Ennekem hazastarsul az vitez-lew gyeroffj Mihál vram leanyat [Fráta K; BesztLt 78 Gr.frahtaj a beszt-i bíróhoz és tanácsához]. 1598: En Gerendj Pal latuan az Istennek kezét rajtam azt nyilván tuduan hogy életwnknek üegenek kel lenny, Azert mostan epp, es igaz elmeuel bírúan, tezek illyen testamentumot^a [Gerend TA; Törzs. — ^aKöv. a végr. szövé.]. 1600: Leg Ellőzőr Ayanlom az en Lelkőmeth az hatalmas Istenek kezében . . . Testemeth hagyom az Eő Anyanak az földnek [Kv; RDL I. 70]. 1603: az Vitezlo Kozarvari Gergely Vrunk az vristennek sullyos keze alatt nagy beteghsigbe(n) es halalos agiaba(n) kinlodua(n)^a, minket kire ezen hogy ielen lennink es az mi nemeo testamentomat mi előteonk tenne fel iegyeznok [SLT AB. 7 Vizaknaj Jeremias buzai predikator kezével. — ^aMellegföldváron (SzD)]. 1667: Isten az én reménységem, az kinek keziben minden biradalam, az ki megalázhat s fel is magasztalhat [AUT Bornemisza Anna fejedelem-asszony kezével]. 1733: in A(nn)o praeterito 1732 Isten eo Sz. Felsegének súlyos ostorozo kezeit az nagy Jég esső mia tapasztalván helységünk, melyis az Tavasz határunkot annyra el rontotta volt hogy Semmiféle vetésünk(ne)k hasznát nem vehettük [Kilyén Hsz; MvRKLev.]. 1766/1800: az Istennek ő Felsegének súlyos, és latogato keze engemet az ágy fenekében szegezett [Harasztkerék MT; Told. 30].

Szk: az isteni ~ kívág vkit e világból az Isten kiszólt vkit e világból. 1728: Nagy szomorúságára Szomorú gyászára a T. Refor. Kolosvári Ecclesianak ditséretes és fundamentumos Tanitóját az Isteni kéz e világból ki vágta [Kv; SRE 155].

Sz. 1619: Itt is igaz sententia az szent Dávid mondása, hogy: Iobb Isten kezébe esni, hogynem mint ellenség kezébe [BTN² 215]. 1661: Ha szinte halnak is Szamos-Ujvárárt, jobb Isten kezében esni, hogy nem az ellenség kezében [TML II, 214 Bornemisza Anna fejedelemasszony Teleki Mihályhoz].

kézbeadás 1. átadás, kézbe szolgáltatás; predare, înminare; Übergabe. 1618: Az maradék kenesőről ... Eötves Mihály nekem számot adott ... ezt az keneső maradékot melyet mértünk meg újólág ... több lött 108 okánál az Eötves Mihály kézbeadásánál [BTN² 105–6]. 1665: Az vajda levelét meghozták, melyben reménkedik, hogy haladjon az felesége dolga, de már megengedettett bennmaradása, noha költséggel és az vajda javainak kézben adásával [TML III, 435 a fej. Teleki Mihályhoz].

2. fogságba/rabságba adás; predarea cuiva ca prizonier; In-Gefangenschaft/Haft-Geben. 1663: Sancz nélkül szabadulva(n), ide edes hazájába megh iött, de kezbe adása á vagy sancza megh fizetése felől akarva(n) eo kglme Mikola vr(am), mind minket az országgal olya(n) busulástol és magatis megh fizethetlen sancz adástól oltalmazni, eokglme ez hazából ki menve(n) Assecuralluik ... semmi nemű jovaiba(n) megh nem haborrítatik, károsittatik, seot inkább oltalmaztatik [JHbK XIX/21 fej.]. 1710 k.: Azt állította azután Teleki így mondta a fő török: ha annak a szép úrnak^a esze lett volna, fejedelem lehetett volna. Kézbeadásokat végbe nem vihetvén, sem pedig ott való megölettetéseket, azt vitte végbe, hogy tegyék a Jedikulába őket, s oda tették [BÖN. 712. — ^aBethlen Farkasnak].

3. (fogadást/megegyezést megpecsételő) kézfogás; stringere de mină (care consfințește o prinsoare/injelegere); (für Wette/Vereinbarung gegebener) Handschlag. 1681: Meg borosodva(n) Sz: Martoni Janos Atyankfia kézbe adásával obligala magát, hogy ha teöbbe meg reszegiti magát, bator deponallyia a Sz: tarsaság, ez tekintetből az egyszer meg engettünk nyavalyias Atyankfianak előttünk viselve(n) erőltlen venseget, es az bornak meg győzesere való tehetetle(n)ségett [SzJk 152]. 1691: Mely (ör)ökös es allando Csere, s az mellett való megh hihatalan alk(a)lom, mi előttünk kéz be adással, es aldomás itallal az két fel között ekképpen menvén véghez miis azon dologról attuk es irtuk ez kezűnk írása, es szokott pecsetünk meg erősi(tte)tett Levelünket [Ne; DobLev. I/34]. 1705: Azon választott bls személyek a T. Consistorium tagjai között bé vétetennek, kéz bé adással kötelezvé(n) o kglk magokat a T. Ekklesia hűségés szolgálatára e' nehéz időben [Kv; SRE 91] | Békési János Kovács vr(am) Felesége Gulácsi Kata Igrivén mi előttünk arra magát kézbeadásal hogy ennek utánna mint Isten felő Aszonyi állathoz illik, tisztességes, szent és kegyes eletet igikezik tellyes tehsége szerint élni [Dés; Jk]. 1731: kezbe adással egjmás között meg bekellenek 40 forintot tartozzek fizetni egyik fél a másik(na)k a melljk fél felbontja a bekesseget [O.rákos TA; JHbK XXIV/26]. 1767: (A tanúk) kézbe adással minnyájon magokat arra obligálák hogy valamikor az Exponens Aszszony eo Nganak teczeni fog, azon két földnek metait, és végeit ki nyomják, a melyre áldomást is ivának [Vajdasztiván MT; JHb IX/49]. 1779: Muntyán Iliszie ... Jo Téteménnyiert és adomannyiert a

Praetit(ulatt) Urnak magát kéz bé adással ugy három fiait ... örökös Jobbágságra le kötelez meg hihatalanul [Asszonynépe AF; DobLev. III/537. 1a].

Szk: ~ által/~sal roborál kézfogással megerősít. 1748: Ő Kglmének tettett az Contractus inéalasanak alkalmatosságával azon Contractusban meg irt conditionokat kéz bé adással roborálni [Torda; TJkT III. 232]. 1766: A' mely circumscribált Erdőket a' meg nevezett Falu ada Bartok András Albert és Istok ő Kglme(ne)k ... Huszon öt Mforintokon, ötven Pénzekben, Két veder Bor áldomás italon kéz bé adás által roboralván adák ... harmintz Esztendőkig hogy magak hasznokra fordithassák 's vágthassák [Torockó/Gyertyános TA; Bosla] * ~sal megszegődik. 1699: alkuvának megh, Kolosvárárt lako, Dési György, Haydu Miklos, Huszár András, és Bihari Ferencz Fa Acz Uraymék, hogy az Tekéntetés Nemzetes Béli Kelemen Uram eo klme Kolosvári Lábos házaynak minden fedelit, héyazattyát az edgy Asztalos munkán kívül fedél alá vesz (így!) ... az több Aczok képekben, Dési György Ur(am) kéz bé adással meg szegődvén lészen fizetések e szerént^a [Kv; BLt 7. — ^aKöv. a részl.].

4. vkit (döntő)bíróvá tevő kézfogás; stringere de mină prin care cineva este acceptat ca arbitru; jn zum (Schieds)Richter machender Handschlag. 1669: Mj Belényesi István és Szathmári Gáspár, az mi kglk Ur(u)nk eo Nga meltosagos Táblájának hűtes Jró Deáki, és Thorda Vár megjeb(en) Ó Thordan lakó Bánházi Pál Nemes személj jöt(e)nek mi előnk(b)e egj felől Désen lako Nemzetes Makai Mihály és Enjeden Fejer Vármegyében lakó Nagj Enjedi Marto(n) Ur(am) kéz be adás alatt minket ez ide aláb megirt dologb(an) Köz Birak(na)k fogván tőnek illjen adást és vevést [Borb. I Szathmári Gáspár kezével]. 1694: Mű Kik az ide aláb megh irt dologhban Kez be adás által lött birak vagyunk Ugy mint Sepsi Sz: Kiralyban lako Kozma Peter Deak Siksed Mathe és Vida István, mind hárman primipilusok Mikoron volnank Sepsi Sz: Kiralyban jövenek mű előnk(b)e ilyen bősületes szemelyek^a es tőnek mű előttünk ilyen örököskeppen való cse-relest [BLt 3. — ^aKöv. a fels.]. 1733: Mű Udvarhelyszeki Janosfalvi Vas Pal, Gedő Istvan, Sántard Janos K. Kelemen Andras Nobiles, Adgjuk tüttara mindenek(ne)k ... Kertenek volt minköt Udvarhelj szeki Janosfalvi N. Vas Janos es Vas Gergely Uramek, meg biralvan minket fen denotalt szemeljeket arbitrate kez be adás es magok le kötesevel kezek be adasaval bekellenek megh mű előttünk [Janosfva U; Borb. II]. 1755: Kez be adas alatt valo Köz birakok vagyunk [Kissolymos U; Márkos lev.].

Szk: ~ által/~sal megbírál kézfogással (döntő)bíróvá tesz/választ. 1665: mely dologról minket kez be adas-sal megh biralua(n), attuk ez mi leuelunket jövendőbeli megh allasaert es erősegere ... szököt peczetunkelis megh erossitue(n) [Köröspatak U; BLt 11]. 1715: münköt ... mind két reszről kéz bé adással megh bírálván tőnek egjmás között illyen eorökös és megh masolhatatlan cserét és concambiumot [Szermerja Hsz; Kp I. 106]. 1775: á ... condivisionalis Atyafiak minyán münköt kéz bé adás által meg bírálának [Farkaslaka U; NkF] * ~sal arbitrál 'ua' 1714/XVIII. sz. v.: münköt fenn Specificalt Szemelyeket kéz bé adással Arbitralanak, és meg Bírálának ő kglmek, hogy ha mi olyan dolog interve-

nialna a miben ő kglmek meg nem edgyezhetnének arról Deliberativé pronunczialjunk [Albis Hsz; BLev.] * ~sal autorál (közbiráknak) kézfogással (döntőbíráskodásra) felhatalmaz. 1702/1780: mind ketten ő kegyelmek az ide alább le írt dologban kéz bé adással authorálának mind ketten köz Biráknak [Marossztkirály AF; DobLev. 1/158]. 1714: eő kglmeket ... betsülettel convocálván, kéz bé adással authorállyák s arbitrályák Sine omni difficultate, az említett Controversia(na)k revisiójára [JHb XLV a gub. Nsz-ből].

5. mátkaságra kötelező kézfogás; stringere de mină prin care se consfințește o promisiune de logodnă; zum Brautstand verpflichtender Handschlag. 1700: Vajda Kamaráson^a lako Kertész Istvánnak hajadon leányát Kertész Margitot Kékesen^a lako Nagy György nevű ifjú legény fiának képében édes attya Nagy Miklós jövőendő bel házasság fejéb(en) kézbé adással Mátkáául el kötelezte volt [SzJk 325–6. — *K. ^bSzD]. 1776: esküvéssel erősítet igiretit, M Groff Lázár János Urffi ő Nga á Groffné, és Kis Aszszony ő Ngok előtt Kéz bé adásával is bizonyította [Kóród KK; GyL. Lad. Lenger (20) famulus vall.].

kézbeadás fogolyként való átadás; predarea cuiva ca prizonier; Gefangenenerübergabe. 1657: Azután Gavrilas vajdaságát is másnak adván .. Ivánnal együtt

Erdélyben Bethlen Gáborhoz folyamodának s jüvének, kiket nehezen s különben nem is tarthata meg, az porta kézben-adatásokat kívánván .. mert az szultán Szulimán idejébéli és azután való athnamék, törökkel való végezések szerént nem vala szabad az oláh vajdákat és bojérokat Erdélyben befogadni [KemÖn. 139–40].

kézbeocsátás átadás, kézbe szolgáltatás; predare, înminare; Übergabe. 1710 k.: Husztnak apprehensióját is illettem oda fel; solennisebb kézbeocsátásának kell vala lenni Eckler és Simonfi ítélőmester által [BÖn. 937].

kézbekerítés elfogás; prindere; Festnahme. 1657: Érkezik pedig hírem erről is: hogy akkor Homonnai Jánosnak, Barkóczinak, Csákinak is emberei és levelei érkeztek volna, kiknek az ármádához kellett volna menniük levelekkel és izenetekkel, és Árvában szaladtak volna Adván azért néhány tallérokat Kerekes István s Boros Péter nevű hadnagyoknak ... elküldém ha lehetne kézbenkerítésére [KemÖn. 231].

kézbéli kézi; de mină; Hand-. 1805: Hogy Bosor Nyikorát akkor valami kézbéli ártalmas eszközzel verte vagy taglotta volna azt nem láttam [K; KLev.].

Szk: ~ *keszkenő* kézi (disz)kendő. 1806: kézbéli keszkenők 5 5 Rf [Szentkirály Hsz; HSzJP]. 1821: Vagyon 1 Pár kézbéli keszkenő 3 Rf 20 [Oroszfalu Hsz; i.h.]. 1837: Hat kézbéli keszkenők 5 Rf 20 xr [Kvh; i.h.] * ~ *ruha* 'ua'. 1842: utamba el vesztettem a kézbéli Ruhát [Bereck Hsz; i.h.].

kézbesít átad, kézbe ad/szolgált; a preda/inmîna; übergeben, aus/einhändigen. 1845: állittatik, hogy bizonyos el adott bőrök áránban 10 Rhft 50 xrt által vett volna^a, és Balog Istvánnak az ő nyilvánítása szerint — nem kézbesítette volna, — hogy az Sik Tanu a' bé panaszoztanak 10 Rhft 50 xrt adott Balog Istvánnak kézbesítés vé-

gett az igaz; de más felől az is igaz, hogy a' bépanaszozt Balog Istvánnak azt kézbesítette is — minek el tagadása Balog Istvántól könnyen ki telik [Dés; DLt 591. — ^aSzékelly Anikó]. 1849: Kelemen Béni . azután irt egy levelet, s nekem kézbesítette [Kv; Végr. Vall. 38]. 1850: a papok teendői közé tartozik össze írni azon Kisdédeknek neveket, kikbe ... a himlő bé nem oltatott, s ezen ... össze írást, a himlő olto orvos meg érkezével, neki kézbesíteni [Nagykapus K; RAK 4 esp. kl].

kézbesítendő átadandó, vki kezébe adandó; de predat; ein/auszuhändigend. 1851: töstént kézbesítendő [Nsz; DLt 92].

kézbesítés 1. átadás, kézbe adás/szolgáltatás; predare, înmînare; Übergabe, Aushändigung. 1845: hogy az Sik Tanu a' bé panaszoztanak 10 Rhft 50 xrt adott Balog Istvánnak kézbesítés végett az igaz [Dés; DLt 591. — A teljesebb szöve. *kézbesít* al.]. 1862: A fizetés részletekben ... fizetendő, 's a mérés bevégeztével az egész díj két harmada kifizetendő, a még hátra levő egy harmad új térkép és telekkönyv kézbesítése után Malom Zsigmond m.k. mérnök [Kv; Ks 92].

2. kézhezvétel; primire; Erhält. 1853: Betze Trési kért hogy ezen levelet külgym el kézbesítésről nyugtass meg . — a másik levelet kézbesítsd [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

kézcsók sárutarea/sárutatul műinii; Handkuß. 1879: Tercsinek add át alázatos kézcsókomat és szíves köszönetemet, nemkülönben egész családodtoknak [PLev. 47 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

kézcsókolás kézcsókkal való köszöntés; sárutarea/sárutatul műinii ca salut; Gruß mit Handkuß. 1766: Ez az asszony^a tagadhatatlan, hogy mind familiájára (mivel gubernátor Bánffy György leánya volt), mind szépségére s mind jóságára fejedelmi asszony volt, és igen nagy világi pompával élt. Szintén úgy jártak hozzá némely úri-, fő- és nemesi rendek, férfiak s asszonyok kézcsókolásra, mint valami regens fejedelemasszonyhoz [RettE 197. — ^aGr. Bethlen Ádámné gr. Bánffy Klára]. 1824: utazásunk pedik oljan derenduccal ment, hogy bé nem térhetünk sem hozzád, sem a néném kéz tsokolására [Kv; EM XVII, 173 gr. Csáki Rozália lev.].

kézcsókoló kézcsókot küldő; care transmite sárutări de műinii; Handkuß schicken. 1808: kívánnuk kedves kéz csokalo gyermekeimel hogy az Ur Isten oltalmazza mind szerentsétlenségétől . . . Kedves Ferjem a Nénémnek velem együtt Csokallya kezeit kedves gyermekim fejenként csokallya kézeket (igy!) [Körösbánya H; RLt O. 1 Medve Susánna Bornemiszané Somkereki Máriához].

kezd 1. el/megkezd vmit; a începe ceva; etw. beginnen/anfangen. 1560: Meg lasd Mykoron cementelny akar, hogy ahoz valo signu(m)ban kezgyed Mwuedeth [Nsz; MKsz 1896. 351]. 1597: Anna azzony Zok Peterne ... wallia ... az azzony monda enneke(m), Nem thúdom zerelmes azzoniom meggiek^a mert az wram ream tanakozot hogi ez eyltre megh eöl ... Azútan ... esmet nagi keserwesen kezde panazzat hogi ne(m) túdgia

medgie(n) [Kv; Tjk VI/1. 94. — ^aÉrtsd: mit tegyek]. 1606: ez dologh Janos Kiraly Idejébe vala mikor az Varat kezdek az Vtan valo nyaro(n) [UszT 20/72 Valentin(us) Kowacz de Sofalua (50) lib. vall.]. 1690: Rosz játék kezdett . az ki a törököt elsőben ebben az hazában behívta [IIAMN 327]. 1696: Tiszteletes Tudos Szathmári Pap János Uram(na)k . . adván hivatalt Tiszt Ecclesiank Praedicatorásra I(ste)nn klmeből ő kezdette ez mai napi reggeli órán szolgálattját az Ecclesiában [Kv; SRE 47]. 1731: Az Ui Török Sultán . ha az Persával meg békél . . az Muszkával fog valamit kezdeni [Nsz; Ks 83]. 1767: Mit ítéltet a Tanu valyan talám irigtségből Cselekette é a ki azan tiltást vagy manthatni ujtást kezdette ? [K; JHbK LVI/5 vk]. 1819: a' mig ezt a' mostani feleségét el nem vette, addig az ideig soha se ivut, hanem azután kezdte a' mod felet valo pálinka italát Rakosi Boldisár Ura(m) [Kv; Pk 2].

Szk: *bányát* ~ *bányát* nyit. 1780: Sellérek, és jövevények közül a' Torockzai Jozságbán . . eddigis Bányát kezdett volna, vagy ezután kezdeni akarna, Jobbgyi szolgálatot praestálljon és a' Bányát ugy colálhassa [Torockó; TLev. 2a] **irtást* ~. 1787: Csiktaplocai Csedő Ignác pretendálja a csiktaplocai határban: Pál Bács nevű örökös szénafühelyének közötté orotást kezdett taplocai Lajos Miklos, minden ok nélkül. Azért azt kívánja irt Csedő Ignác, hogy^a az őkegyelme örökös szénafühelyei között orotott, őkegyelmit illeti [Taploca Cs; RSzF 138. — ^aEzután tollban maradhatott: *amit*] **italnak* ~ inni kezd. 1640: Ugyanakkor bort hoztak az asszonynepek Szentgyörgyről s még újabb italnak kezdetek Beörveinénél [Mv; MvLt 291. 233a átírásban!] **korcsomát* ~ a. korcsomát nyit. 1677: A' Fiscalis jóságokban penig, az eddig observáltatott usus tartassék meg. Paraszt ember Nemes emberek korcsomájokra, azoknak meg edgyezet consensusok nélkül Korcsomát kezdeni ne mérészellyen [AC 107]. — b. megkezd a korcsomárlást. 1797: 'a jövő Csőtörtökön lehet in Nominie Domini Kortomát kezdeni [Brád H; Ks 75. VII. 258] **mészároltatást* ~ mészárszéket nyit. 1782/1799: Minekutánna pedig az Urak ő Nagyságok kezdettek a' Mészároltatást, annakutánna a' husnak fontyát egy poltrán mérk [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 366].

Sz. 1666: Én, Uram, micsoda bajjal legyek s mennyi terhet hagyja Kegyelmetek rajtam megírni nem tudom, mert ha tíz napnyi volna is egy nap, de itt a hajnal kezd az dolgot, az este sem végzi el sokszor [TML III, 614 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. ts igealak tárgy nélkül; verb tranzitiv cu complement direct neexprimat; objektive Zeitwortform ohne Akkusativobjekt: elkezd/indit (vmit/vmilyen dolgot/cselekvést vhogyan), a începe (ceva/un lucru/o acțiune într-un fel); etw. irgendwann beginnen/anfangen. 1663: elsőben kevesen kezdjők s lassan-lassan mind végben vigyók [TML II, 480 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1667: Ha Zölditől ír is urunk látogató levelet . . . ő nagysága nekem küldje . . . kérem Kegyelmedet, ha már én általam kezdte Rottal uram, vegyen is én általam is választ [TML IV, 53 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1668: Tegnap Sobokot, Farnast elrablotta az török . . Ime, Uram, az új passa jól kezdte: mihelyt valamit távozom, menten kicsapnak [i.h. 308 ua. ua-hoz]. 1781: Igen dicsőségesen kezdé felséges urunk második József császár [RettÉ 416].

Sz. 1659: Sokat hever az róka még az tyúk előtt is; ne szaporán, mert kifogy az bor sok erszényből, vakon kezd, hamar végezd [TML I, 439 Kapi György Teleki Mihályhoz].

3. a beálló cselekvéssel/történéssel kapcsolatban segedígeszerűen; ca verb auxiliar exprimind începutul unei acțiuni; als eine Art Hilfsverb in Verbindung mit einer/einem eintretenden/beginnenden Tätigkeit/Ereignis: vmit tenni/vmi történni kezd; a începe să facă/să se întâmple ceva; etw. zu tun beginnen, etw. beginnt sich zu ereignen. 1550: az monostoryak ez vtan allottak aloi az vegheben^a es vg' keztek veghőtte haborgany, az valkayakkal [MNy XXIV, 357 St. Weres de Petri^b j b vall. — ^aA Cylla mezőnek. ^bK]. 1563/1569: mynek előtte omlásra menthwnk volna zerzeodny kezdenek my welwnk [Mészko TA; Told. 27]. 1588: Chyoma Balas perechény, Bathory Sigmond Jobagia ezt walla: hogy hallam Az zendeólest hogy león, oda tekintek chyan Janossek fele, hogy Az zolgam kezde mondany, hatt Immar Erdeótheleki Marthon kezeben nyncz kopia [Percsen Sz; WLt]. 1600: Keowesdy Janosne Anna Azzony fatetur . . Annak vthanua egy Palchawal vgy verte az azzonth Zenthmiklossy hogy . . vere kezdte folny [Kv; Tjk VI/1. 503]. 1626: Boczkor Matthias fel kele es bezelgetni kezd az Beldj vra(m) Tiztartoiaual [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Ficiz Janos pix. vall.]. 1636: ha ennek utanna mas tavul valo Attyafiakis az Teóltzeki Mihalnetol maradot jok felől Teóltzeki Mihalt haborgatni kezdenejek [Dés; Hr 6/8]. 1728: mingiart reménkedni kezdém Székel Elek Uramnak, hogy uram ne bántasson kgyelmetek [Szemerja Hsz; HSzjP Petrus Bora (50) ns vall.]. 1762: hajnalb(an) az okreimet ki hajtván . . esni kezd az eső [Körödsztrmaron KK; Ks 17/LXXXI. 21].

Sz: *ágya vetődni* ~ *vkinek*. 1725: Teleki Joseph bizony elegend mondott ellennem, M. Gubernator ur(am)is kapot volna raita, de bizony I(ste)n meg pirittya az orrát, az ágyais vetődni kezdet az jo Telekinek mind itt, s mind Becsben [ApL 2 Apor Péter feleségéhez] * *füstbe* ~ *menni*. 1619: Kegyelmes uram, félek, hogy az assecuratio majd igen füstbe kezd menni [BTN^c 199].

4. vmilyen állapotba kezd kerülni; a începe să ajungă într-o anumită stare; in irgendeinen Zustand zu gelangen/geraten beginnen. 1572: Am egyky megh holt az masykis megh kezd halny [Dés; DLt 247] | Jsten Akarattyabwl chyak mostan keztem fel labodny [Torda; BesztLt 3704 Lucas Pysthaky és Colomanus Fekete Gr. Daum beszti-bíróhoz és hites polgáraihoz]. 1592: Negi vekoni regi zalonnat ki wezni kezdet vala immar attunk el f 6/5 [Kv; Szám. 5/XIV. 384 Eppel Péter sp kezével]. 1632: Pete Jstuan . . megh kezdé iozanodni, mert ittás uala [Mv; MvLt 290. 100a]. 1724: (Az) őt hordo borok nyulni kezdettenek [Koronka MT; Told. 29/12]. 1773: elmejébenis mint őrdg ember tompulni kezdett vala [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. 1790: Egyik Kakas nevű Mag ló kehesedni kezdett [Sztrézkercsesora F; TL. Vessényi Dániel jóságig. gr. Teleki Józsefhez].

5. (boros hordót) megkezd; a da cep (unei buți/unui butoi cu vin); (Weinflaß) beginnen, anstehen | (bort) árulni kezd; a începe să vîndă (vin); (Wein) auszuschenken beginnen. 1570: Garadich Matthias, Es zeoch Gërgh . . . vallyak, hogy eok ketten Bort keztenek [Kv; Tjk III/2. 165]. 1578: ennek vtanna a' ky hat penze(n) akarya borat kezdeny, az vasar birak hireknelkw

ne merezellie mywelyn, hanem előtte valo nap hyrre tegiek az vasar byraknak azok megh kostollyak, es ha megh ery a' hat penzt, kezdyek haton ha ne(m), ne kezgyek, hane(m) a' mit Erdemel azon kezgyek [Kv; TanJk V/3. 172b]. 1583: Senky keth fele bort egy czezer alath eg' mas vthan Ne merezellien ky korchomarlany, Awagy az Jo vthan hithwant meerny Vag' a' lot mas zegeny borral vag' Vizzel megh Elegytheny husz forint bwnetes alath, hanem el fोगiwan bora, be vegie czezeret, es ha mast akar kezdeny, eg ora el thelwen tamazthassa ky Vizontagh Czezereth [Kv; KvLt Vegyes III/2]. 1593: Vram eo keme^a eleottis az mely kapitaniok tizartok voltanak, es en eleottemis ky porkolabok voltak ... addigh ky nem keszte az bort migh nem az porkolabnak hirre atta es lato pohart adot az porkolabnak kostolasra, eo Jtlete megh hani penzre kel kezdeni kupaiat [UstZ. — ^aA kapitány]. 1677: Ha penig valamely Patronus oly szeginy bort kezdeny, a' ki illendő modon elkelesre alkalmatlan volna; a' korszomállás rendiben következendő ember, Vice Ispánt vagy Szolga Birót hivatván, és megkostolván, ha ugy találatik, a' rend szerint következendő Patronus, szabadon ki-kezdhesse borát [AC 106]. 1740: az idegen borok(na)k beszállittásokb(an) ... Concludáltuk hogi, ... Senki indifferenter Hadnagi vagi Borbirák atyánkfiai hírek nélkül, a' Székerről se tehessen le borait a' Nms Város tudhasson Diszponálni arról, mikor és meddig ne lehessen; vagi lehessen kezdeni korszomákra, az idegen borokat, Nemes Városunk Privilegiuma meg-sértődése nélkül [Dés; Jk 539b].

6. vmirez hozzáfog/kezd; a se apuca de ceva; etw. anfangen/beginnen/in Angriff nehmen. 1570: Alcz Balaz vallya, hogy mykor eothe^t ... hytta volt Nagy Jmvaly, hogy hazat chinalny az ew vduaraban, Es hogy az hazchinalashoz kezdet volna, Mond Nagy Jmrehnek, hogy vez eleosser zomzedodal feleole hogy valami Banthasara Ne legien [Kv; Tjk III/2. 61]. 1585: Biro vram eo kyme Ez leowendeo htefore giwche be eo kymeke^t ... Addegh penig Biro vram semmy derek theorwenyheoz Ne kezgyen [Kv; TanJk I/1. 5]. 1599: Ez kwwl mind Aranim, mind Apro penzem az mi lezen mind Egi Arant ozollion, Cziak hog Elsoben az kinek kozzwlók mit Attam, Eló tuggiak, es Annak vtanna kezgienek az penz Oztasahoz [Szava K; JHbK XXI/7]. 1654: Az Modi Thamas hazanal ualo lakodalomkor mideon jmmar az Tanczhoz kezdettünk uolna hallam egikor hogi mondanj kezdek Pap tancz, pap tancz [Ksz; BLt 7 Kaszony Andras Vice Kiralj Biro vall.]. 1781: holnap ismét az feredőhez kezdek [TSb 13 gr. Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsa lev.]. 1801: én Tantsra^a még érkezvén majd, meghalék Csudámb(an) hogy az szöllő Levelezetlen, az Törökbuza kapálatlan Buza mind el van készölve s egy Czigány sintsen athan hogy az aratáshaz kezgye(ne)k. hanem osztán Komlodrol az Czigányakat haza hozatám és az Aratáshaz ugy fogaték hozá [F.zsuk K; SLt Margitai János P. Horváth Ferenchez. — ^aK].

Sz. 1672: az ki dolgához jól és fundamentomosan kezd, felét munkájának elvégezte [TML VI, 96 Teleki Mihály a fej-hez].

7. közös cselekvést több személy közül vki elsőnek megindít; a incepe/porni primul o acțiune comună; eine gemeinsame Tätigkeit von mehreren Personen als erster beginnen/anfangen. 1585: Hegedws Mathe vallia Nem

tudom ky kezdte a' harcztot, Az Egher leorincz oth Nem lyuth, chak lata(m) hog' veressen be leowe, es ez fogolira foga, hogy ez vagta volna eotet [Kv; Tjk IV/1. 520]. 1657: mellyk kezdette elsoben az szitkozodast nem tudom, de hallam hogi Dobos Georgi mondgia vala, jöy ide csak az kapumra jöy ide bizoni megh vasarlok ueled [Szentmárton Cs; Berz. 12. 92/127]. 1744: Ki volt oka, ki tanátsából esett hogy az Emberek a Connumeratióra elő ne állyanak, s mikor kezdődött a Faluk és Kösség között ez a fel Zendülés, s ki kezdette? [Hsz; INyR 3 vk]. 1758: midőn az Erdő-allyai Falus Biro a Falu Tagjaival bé érte a Titt Sombori György Uram ekéit, az Erdő allyaiak kezdettek elsőbben ... Szitkozodni és verni, vagy e Contrario ő kegyelme és Cselédgyei offendáltak az Erdő allyiakot ...? [Kük.; Ks 66. 44. 17f vk]. 1783: ezen ele mutatott Matsukával ki verekedett Ki kezdette leg elsőbben, és in Specie kit Matsukával meg ütni [Agárd MT; Told. 10 vk].

8. vmire ~ vmit kezd/kezdemenyez; a iniția/incepe ceva; anregen, veranlassen. 1618: Ezek eddig így lévén, először erre erőltete ... hogy én neki megesküdjem az én hűtömre, hogy valamire kezd, igazán megmondom, mert neki igen nagy beszédi vadnak énvelem, ő is igazán megeskszik, hogy igazán megmond [BTN^a 129. — ^aA vezér Görcsi Mehemet pasa].

9. kezdődik; a (se) incepe; beginnen. 1619: 14 die Augusti estve kezdének az rettenetes esők, égszakadások, azki harmadnapig tartá [i.h. 285].

kezdemenyezett javasolt; propus; vorgeschlagen. 1895: a Baross által kezdeményezett zónaidómérő^a d.u. 5-öt mutatnak a mánusai [PLEv. 173 Petelei István Jakab Ödönhöz. — ^aÓrának].

kezdendő 1. care urmează să fie construit/ridicat; beginnend. 1623: kezen legyen mind keoue teglaya mezeys arra valo kezen megh hordua oltua legyen az arokhaton az kezdendő bastia feleöll [BGU 122].

2. kezdeményezendő; care urmează să înceapă; veranlassend, anregend, Anstoß gebend. 1662: Magyarországnak minden dolgaiban törökkel vagy akármilyen szomszédságbéli nemzettel kezdendő és leendő tractáknak, végezéseknek, hogy világi rendbéli magyar haza fiaival kellene lenni ... hasonlóképpen végeztetett^a [SKR 272-3. — ^aA linzi békekötés pontjaiból].

kezdés 1. megkezdés, kezdet; inceput; Anfang, Beginn. 1605: Az Var kezdese^r zabia vala ott az teteoben Nagy Gergelnek [UstZ 19/42 Joannes Veres de Marefalua (56) lib. vall.]. 1634: (A szolgák) be állasanak, napya, ideye nyilwan es igazan fel legyen irua, hogy kinek meddegh iart, mikor végeztet mikor kezdetet praebenda adása, végezése, kezdése es egieb fizetésejs, tudathassék es constallyon bizonyoson [UF I, 328-9 I. Rákóczi György gazd. ut. gyf-i gondviselőjéhez].

2. hozzáfogás/kezdés; incepere; Inangriffnahme, Anfang. 1636: Dezmanak Cseplesehez valo kezdeshez ... az jövő hetfűn, minden ok vetetlen, Na(gysa)gos Ura(m) hosza kezdetek [Teke K; BK]. 1677: Dézmálás-hoz kezdésért, határ fel-szabadításért, ne huzzanak vonnyanak [AC 255]. 1728: A Malom építéshez Hadnagi Lőcsej Joseph Atyánkfia az kivantato necessariumokatt veszzőtt Tövissett Léczet hordassa

meg, hogj a munkához valo kezdeskor fogjatkozás ne légjen a necessariumokb(an) [Dés; Jk 377b].

3. *vki ~éből* vki kezdeményezéséből; din iníiativa cuiva; aus js Veranlassung. 1603: azmi(n)t arra keres engemetth hogy en eotett zo nelkwł wtettem en Ne(m) zo nelkwł indwłttattoth (igy!) hane(m) w kezdessebeol aszert esett wolnaes w adott okott rea az w oda Jeowes-séből leotth [UszT 18/68].

kezdet ige 1. vmihez hozzákezdet/fogat; a pune să înceapă de ceva; beginnen/anfangen lassen. 1580: Leg elő-z vezetgek eő kegmek hogy Regwel Mykor az vinceler ky wyzy az Mwest, Otth ... mingiart az mwheoz kezdesse(n) wellek [Kv; TanJk V/3. 214]. 1665: az egyik bástya elhánytatásában munkálkodik most^a De én addig az elhánytatásához nem kezdetek, míg a benne valókot mind ki nem vitethetem [TML III, 398 Bánfi Sigmond Teleki Mihályhoz Székelyhidról (B). — ^aA Szatmárról jött mérnök].

2. vmit elkezdett; a pune să înceapă un lucru; mit einer Sache beginnen lassen. 1669: ezen dolgot ... kezdje ő nagysága el, ne én velem kezdesse [TML IV, 415 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1758: Demján Mihály ... építeni is kezdete ... Gorbai^a Gondviselőnk is észrevevén inhiheáltatta az építéstől ... de ő azon inhihiót is postponálta nem cessálván [Galgó Sz; JHbK XL/1. — ^aSzákigorbói (SzD)].

Szk: törvényt ~ pert elindított/kezdett. 1570: ha Melatlan es Ne(m) Jgazan chelekedet, Byraia vagion Koloswarat keressh fwstin ... otthan tartozyk Theorwent allany hwl kezdetet [Kv; Tjk III/2. 108].

kezdett fn 1. vmely területnek az eleje, vmihez közelebb eső fele; începutul unui teritoriu; der vordere Teil eines Gebiets. 1765: az ujj, most ázni kezdett árok felső végéhez, vagy kezdetéhez közel olly helyen, holott kereken totskának való helyet ástanak a^a Városiak [Mv; Told. 48/28].

Hn. 1748: A Hoszszu hágo kezdetin egy Pallag [Korona MT; EHA]. 1801: a Kis Gondos kezdetén (szó) [M.igen AF; EHA].

2. *vmely patak ~e* vmely patak feje (forrásvidéke); izvorul unui pîrîu; Quellgebiet eines Baches. Hn. XVII. sz. köz.: az Küss ágh patakanak kezdete [Nyújtód Hsz; EHA].

3. *vmely cselekvés/történes megindítása/indulása/kezde; începutul/inceperea unei acțiuni/intîmplări; Anfang/Beginn einer Tätigkeit/eines Geschehens.* 1573: Simon Nerges Mate zolgaia, Azt vallia hogi ne(m) latta mynt leot az habornak kezdety, hane(m) chiak halotta eleosser Mongia volt gergel Imrehnek, Te califactor meg dwłtat hazamat [Kv; Tjk III/3. 230]. 1582: St(ep)hanus Bereocz In Lona commorans, Iobagio fassus est Latam hog ez fel perest ky vonak kettén hayanal fogwa ... en az oda be valo kezdetben semmit Nem lattam [Kv; Tjk IV/1. 14]. 1599: megh mondo(m) kezdetith a^a köztink valo dologhnak [UszT 14/41]. 1606: az cecesis nem latta(m) kezdetitt sem lata(m). sem wegeztitt, hanem chjak az középepitt^a [i.h. 20/189 Nagy Ferenc Vagasi Veres Darabantt vall. — ^aA verekedésnek]. 1740: elig várna valami háboruságnak kezdetit, suhajtozott eő klgme gyakran [Szásznyíres SzD; Ks 54. 72]. 1753: Kezdetit nem tudom az irogatásnak, de Continua-

tioja ittenis volt Torján [Altörja Hsz; Törzs.]. 1774: mi-keppen esett bajoskodásak(na)k kezdete folyása, s vége is ... nem tudom [Bábahalma KK; Ks 19. VII].

Szk: *vminek ~étől fogva* vminek elejétől kezdve. 1615: Nylyan lehet kegmtetknel, kezdetitwl fogwan Isten kegmessegebeol az my bodogh Fejedelemsegwnknek, mely szorgalmatossaggal igiekeztwnk szegeni hazankatt ... az sok belseo Vezekedeo romlott allapatbol ki szabaditani [Törzs. A fej. Usz-hez]. 1662: valakik szegeny Barczai Akos Fejedelemseginek kezdetitől fogva eddig perceptorj voltakak kegltek között az porta Contentatiojara valo Contributionak, mingyarast ige(n) szorgalmatoso(n) fel circallya [UszLt IX. 75. 42 fej.].

Sz: *adja Isten jó végét is, nemcsak ~ét a dolognak.* 1661: Adja Isten jó végét is, nemcsak kezdetit az dolognak [TML II, 86 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz] * *ha tetszett a ~e, tessék a vége is.* 1710: a fővezér ... megparancsolá, hogy mind a fejedelem, mind a hadak ki-menjenek^a ... Ha tetszett a kezdete, tessék a vége is, még most fogtunk a hadakozáshoz, s immár megunta [CsH 166. — ^aAz 1683-i német elleni hadjáratkor] * *minden dolognak ~e és vége Isten dldásától jő.* 1676/1681: Minden dolgok(na)k kezdeti es vege Isten áldásátul jöven; szükséges annak okaért, hogi az ujonna(n) be állott német vitezekből álló szolgálaim a Felséges Iste)nt hivan segétségöl, annak széntséges neveb(en) kezdgyék el szolgaltattjokat [Vh; VhU 661] * *rút ~nek rút vége.* 1710 k.: Így volt a Szász János tragoediája Rút kezdetnek rút vége [BÖN. 957].

4. *vmely időszakasz eleje; începutul unei perioade; Beginn/Anfang einer Zeitperiode.* 1640: az Tauasz vetes az predicatornak nem az eztendejenek vegeben, hanem kezdetiben szokot lenni [SzJk 49]. 1657: Anno 1625 ... vagy végin júniusnak vagy kezdetiben júliusnak indítá az fejedelem követül cancellariusát Kovacsoczk Istvánt [KemÖn. 50]. 1726: tavaly késő őszel vagy tél kezdetin a tilalmas Erdő sziliben Csináltak vekony tölgy fa fajtá-lakbol Juh kertet [Esztény SzD; Told. 29]. 1770: Az Udvari Diszno Pásztor ... az ősz kezdetitől fogva ... mind őszve Huszonnyolcz köből Ucsut hordot ki nekiek [Balázsfva AF; UtI]. 1830: Az önként meg ígért Árenda Summát tartozik a tisztelt Árendátor Ur két rátákba felét az esztendő kezdetével a más felét pedig a fél esztendő végével ... mindenkor előre ... bé fizetni [Km; KmU-Lev. 3]. 1841: az előre már felszámított szükséges fa késő ősztől fogva tavasz kezdetéig lassanként terjeszkedve ... vigyázattal száloltassék ki [Nyárádsztanna MT; LLt].

5. *~ben* eleinte, először; la început, mai întâi; anfangs. 1843: Valami három év óta tartózkodik itten Varga Katalin többnyire Pojényben, kezdetben egy nyarat töltött Csernyicén [VKp 104].

6. *írásmű eleje/bevezető része; introducerea/parteá introductivă a unei scrieri; Beginn/Einleitung eines Schriftstückes.* 1582: (: amint ez Regestumnak kezdetyben ki tetczik :) Az elseo zaz forintot ... Az zam veweo vram Attak az varos Ladaiaabol kezehez [Kv; Szám. 3/V. 59 Lederer Mihály sp kezével]. 1657: császár ... engemet esmét Pozsonban az cardinálhoz expediala ad consilium; az ki ugyan dicsekedvén mutatá es kezdetit olvasá császár irta levélnek [KemÖn. 105]. 1710 k.: az egész bibliát ifjantan minden esztendőben egyszer által-olvastam ... kezdetitől fogva végig [BÖN. 505].

7. vmely tudomány alapjai/alapelemei; bazele unei științe; Grund/Basis einer Wissenschaft. 1786: a nationalis vagyis Falusi Oskolák tüzje az, hogy tanuljanak a Gyermekek olvasni, írni, énekelni ... ide értve ... az ártimétika, historia s egyéb dolgoknak első kezdetei [Csetri, Kőrösi Csoma 40 a ref. konz. iskolaügyi rend.]. 1797: Az oskolamester ... szorgalmasan tanítsa olvasásra, írásra, aritmetikára, szent historiára, a keresztyén vallásnak ágazataira, geografiára, erkölcsi tudományra, éneklésre, s a nagyobbcskákat a deáki tudományok kezdetire [Hsz; i.h. esp. rend.].

kezdetett kezdett; început; begonnen. 1599: az Vitezlő Chyerenj Lazlo az ... it Erdeljben zalagban leueo haznossab Jozagit ... idegen kezbeol megh valt-hassa, es kezehez vehesse, kyket ez mostani rigen kezdetet hadakozasba valo rea leot sok kwlleomb kwlleomb fele fogiatkozasinak resarcialasaert^a [Dés; SLt 29. Y. 10. — ^aTollban maradt: zálogba vetett]. 1662: Mellyben noha mind elég okai volnának mind maga személyére nézve, de főképpen keresztyéni vallásának Magyarországon is kezdetett nagy oppressiója, üldöztetésére nézve nem örömet akarja vala magát olly bajos nehéz dologban egyvelíteni^a, mellynek kimenetele igen bizonytalan [SKr 203-4. — ^aI. Rákóczi György].

kezdet vméhez hozzáfogathat/kezdetet; a putea pune/dispute să înceapă/să se apuce de ceva; mit etw. anfangen lassen können. 1662: Haller Gábor Jenőben^a kinn lakván, a helynek erősítésében nagyon emberkedett vala ... nyáron egy-egy külső reguláris bástyáját a várnak megépítteti vala ... Az negyedikéhez ... nem kezdetetvén, hanem az csak a régi palánkkal való építésében maradván a veszedelemig [SKr 319. — ^aBorosjében, Erdély egyik délnyugati végvárában]. 1672: remélem, hogy hasznosabban kezdetet Nagyságod az dolgokhoz [TML VI, 96 Teleki Mihály a fej-hez].

kezdetik 1. kezdetét veszi, kezdődik vmi; a începe; seinen Anfang nehmen, beginnen. 1570: fazakas peter ezt valla, hoga ew fazakas Jmreh zolgaya volt az halalkor, Es az halal^a hogy kezdetet eleőzeris az lean holt ky az hazbol [Kv; TJK III/2. 51. — ^aÉrtsd: döghalál, pestis]. 1586 k.: Nyörö Kalman ... vallia ... az ozlasok peneglen ekkeppen kezdettenek az mint az Regestromba megh wagio(n) Irwa [Kv; TJK IV/1. 566a]. 1590 k.: Az mynd Az ket fel feleletekbeol ki techik az feleleth harmad ezten ez nap (igy!) kezdessek [Szu; UszT]. 1608: az Per rege(n) kezdetet volt [i.h. 19/101]. 1622: Augustusban kezdeték igen szörnyű hertelen való pestis [Kv; KvE 154 SB]. 1634: En egiebet dolgokba(n) nem tudok mint indult es mint kezdetet az uezekedes köztök [Mv; MvLt 291. 7a]. 1744: Még ennekelőtte in Anno 1740 kezdetett a Kösség között hogy füstre adozzanak [Bölon Hsz; INyR 33 Német János (38) vall.].

2. segédigeszerűen fn-i igenév mellett; ca verb auxiliar lingă un infinitiv; hilfsverbartig in Verbindung mit dem Infinitiv: vmi tétetni/történni kezd; a începe să se facă ceva; sich zu ereignen/geschehen beginnen. 1636: azok az Isteni tiszteltben levő musicalasok sok seculumokkal azok után^a kezdetett egytől-is másol-is gondolatni, és lassan lassan cifraságnak okáért az Ecclesiákban bé tsuszni mászni [ÖGr 8. — ^aJézus Krisztus,

az apostolok és egyházatyák kora után]. 1662: De minekutána mindkétfelől sűrű trombiták, dobszók zengedetésekkal az ütközetre jel adatni kezdetett volna ... az ég azonnal megháborodván ... nagy sebes forgószél szemközbe jönni kezdett vala [SKr 552]. 1756: Ungur Avram fogván fel egy szőlőnek való helyet ... 3 esztendőtl fogva kezdetett szőlővel bé Plántáltatni [JHb LXX/2. 68].

3. vmi vhonnan/vmitől kezdve kezdődik/indul el; a începe de undeva; etw. irgendwoher/von etw. beginnen/seinen Anfang nehmen. 1681: Sáfár házak előtt leuó nagi széles Tornác, ennek keöböl rakott gradicsa a' Kapolna ajtajanal kezdetik [Vh; VhU 559]. 1724: Tudgiae ... a Tanu, hoga ... a Küküllő réghi folyása, mellyet Holt Küküllőnek hittak, hol kezdetik? [Kük.; Ks 12/III vk]. 1766: (A) kaszáló kezdetik immediate a Hidtol fogva és felmegyen az Megye Erdejéig [Csitsztiván MT; MMatr. 481]. 1778: Illő kerttel határunkot bekerítve, kezdetvén az kertnek folyása az taplocai alsó határának véginel [Taploca Cs; RSzF 145].

4. létesül; a lua ființă, a se înființa; zustande kommen, entstehen. 1592: miolta az var kezdetet azultatul fogva tilalma volt hoga nemes Ember affele parazy coreokseget ne vehessen [UszT].

kezdetődik 1. kezdődik; a se începe; beginnen, anfangen. 1677: Az arenda fizetésnek első részének ideje, Szent György nap^a előtt két héttel kezdetődvén, tart Szent György nap után-is két héttel, az Uj Kalendarium szerint; az arendának másik részének bé-szolgáltatásának ideje penig, kezdetik Szent Márton nap^a előtt két héttel, és telik-el Szent Márton nap után két héttel | az Erdélyi Nemességnek első terminussa kezdetődött Remiscere Vasárnap^a után való hétfőn és tartot Virág Vasárnapig^a; második Terminus kezdetődött Sz. Lukács napjának^a nyolczadik napján, és tartot harmincz napig Vasárnapok nélkül [AC 73-4, 175. — ^aApr. 24. ^bNov. 11. ^cA húsvét előtti 5. vasárnap. ^dHúsvét vasárnapja előtti vasárnap. ^eOkt. 18]. 1689: Brassoban Gyuladás lön ... az Gyuladás négy ora előtt mint fel fertályal kezdetődék [ApLt 6 Lázár Erzsébet férjéhez, Kálnoki Sámuelhez]. 1715: így kezdetődött az verekedés [Szentgothárd SzD; WassLt Moczán Danila (40) jb vall.]. 1745: Egész veszedés miképpen kezdetődött ...? [K; Ks 5. X. 6 vk].

2. vmi vhonnan/vmitől elindul/kezdetődik; a începe ceva de undeva; etw. irgendwoher/von etw. beginnen/anfangen/seinen Anfang nehmen. 1690/1745: Midőn ... Hevizi és Hideg kuti ket Faluk között hatarak felől való Controversiájok(na)k el igazítására jöttünk volna; és az Földnek színére az holott az Controversia kezdetődik ... el érkezünk volna [Kük.; Ks 67. 46. 21]. 1694: az Toronybol alá jöven azon ... kerengő Kő Garadison, kinek is also véginel kezdetődik az Kőből rakot Felső Cognatiok(na)k Kőlabokra inteztetet Folyosója [Kővár Szt; JHb Inv.].

kezdet 1. el/megkezdet; început; begonnen, angefangen. 1581: tizen hat Ember zalotta es kezdet vala Epiteni ... Jntem hoga ki ki az honnat oda Iwtt haza menne. Az kezdet hazakat kit falwnak neweznek En el hanyatam vagdaltatam [Törzs. Szentpáli Kornis Mihály Gyf-t a fej-hez]. 1679: némelyek nyughatatlanságokkal praecipitálják vagy akarják veszedelmeztetni az jól kez-

dett dolgokat [TML VIII, 464 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1747: az I (ste)n és haza Törvénye ellen, a' Respublica(na)k botránkozására régtől fogván kezdett paráznaságtól nem desistalt, sőt napról napra ujjította, a' midőnis sokakat meg paráznított [Torda; TJKt III. 133]. 1765/1770: ezen mostan kezdett Malom ... ha fel épülhet ... a' Mlgos P. Horváth Familia földéből könyen kétszáz öletis el szaggatt és veszteget [Széplak KK; SLt évr. Transm. 229–30]. 1851: a' Május 6án kezdett inventálás szerint a' következők adattak a Haszon bérli keze, és számadása alá^a [Erdősztygyörgy MT; TSb 34. — ^aKöv. a fels.].

2. vmit tenni/vmi történni el(kezdet); început să se facă ceva; etw. zu tun/sich zu ereignen/zu geschehen begonnen. 1657: Az német hadak is mind közikben esni kezdett döggel halás ... miatt három részre szakadozának [KemÖn. 74]. 1765: az ujj, most ázni kezdett árok felső végéhez, vagy kezdetihez közel ... kereken totskának való helyet ástanak a' Városiak [Mv; Told. 48/28]. 1768: Gondos nevezetű közönségesből fel fogni kezdett edj darab szőleje [Boroskrakkó AF; EHA]. 1777: a Nagy Erdő Nevezett alatt Levő, csak mostan nevekedni kezdett erdejét praedaltattyák, Pusztittyák [Koronka MT; EHA]. 1798: a' Könyörgők ... az erdők(nek) pusztulására törekednek, midőn a' le vágott, és sarjuzni kezdett tilalmas erdőkben Csordájokat, az apróbb és fiatal fákból, s bokrokból allo Cserékben pedig ... a' Ketskéket jártatni kívánn(ák) [Déva; Ks 76. VIIIc. 183]. 1837: a' Szász Sebesre járo ut mellett építettnei kezdett Fogado ház [Alvinc AF; EHA].

3. milyen állapotba jutott/került; ajuns într-o anumită stare; in irgendeinen Zustand geraten. 1679: Leanak való viseltes, mar rothadni kezdett német Czipellytis Par. 3 1/2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 27]. 1715: Nyulosodni kezdett savanyu bor [Ebesfva; Utl]. 1729: Vagyon egy szép hegy tetejin pasintos helye(n) építettett kő templomocska, festett, de már hulladozni kezdett menyezettel [Buza SzD; JHb V/2]. 1767: bornából rakott ramladozni kezdett Két tágas ház [Kilyén Hsz; LLt]. 1783: Az Udvar ház kapuja Tölgy fábol, jó kősekkel; már lyukadozni kezdett Sendeley fedél alatt lévő két rend Galamb-búggal régen állítatott [Mocs K; JHbK XXXI/1].

4. (fogasztás céljából) megkezdett; început (cu scopul de a se consuma); anfangen/geschnitten (zwecks Verbrauch). 1601: Zalonna Nro 5. Kezdet Darabba nro 2 [Kv; AggmLt A. 41]. 1673: Oreg egész darab on nro. 2, az harmadik kezdett [UF II, 537]. 1685 e.: Egész Szalonna Nro 6. Kezdet szalonna Nro 1 ... Kezdet diszno háj Nro 1 [Gyf; MvRKLev. Urb. 26]. 1765: Kezdet Háj 1 [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/49. 8].

5. árulásra/korcsmárlásra fogott/tett; pus în vânzare; zum Ausschucken/Verkauf gebracht. 1677: A' Korcsomárlásnak rendi ... a' Tisztek által limitaltassék a' rend kívül kezdet bornak feneke ki-vágattassék, vagy az Executor vitesse-el [AC 106].

6. nyitott, művelni kezdett; deschis, luat în exploatare; eröffnet, betrieben. 1780/1804: Vjionnan kezdett Bányák mellett más Bányákat miként szabad nyitani [Torockó; TLev. 2/4 bis].

kezdet 1. vmit el/megkezdett; a dispune să înceapă ceva; etw. anfangen/beginnen lassen. 1746: Hogy az

mostan M: R: Fiscus által impetalandó Város hidgyán lévő Vám iránt, a pert ... in merito kezdetessék ... sok költség és fáradság kívántatnék [Torda; TJKt III. 37].

2. vmit tenni kezdett; a pune/dispușe să facă ceva; etw. zu tun beginnen lassen. 1700: Die 2 Juny. Kezdettem az Spotály Buzait gjomlátatni cum Pers. 13 | Die 19 Juny. Kezdettem az Spotály Buzajat őriztetni ket Gyermekekkel [Kv; Szám. 40/I. 19–20].

3. árulni kezdett; a dispune să vândă; ausschenken zu lassen beginnen. 1752: Bor majd Semmi nem költ ... az uj bort Csapoltattam 4. pulturán az őt, pipej^a 8. pulturára kezdettem [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev. — ^aÉrtsd: A Pipéröl (KK) való ő-bort].

kezdet 1. vmi elkezdetik; a fi început ceva; etw. anfangen/begonnen werden. 1677: A' Kik peng a' Harminczadhoz tartozo személyekre ... támadnának Ha jobbágyok lésznek Földes Ura előtt kezdetessék a' törvénye [AC 57].

2. vmi tétetni kezdett; a începe să fie făcut; etw. beginnt getan/gemacht zu werden. 1790: hogy a viz fel ne iszapallya ki kezdettetet volt Sántzaltatni^a [Msz LLt 10/2. — ^aA föld].

kezdet 1. el/megkezdhet vmit; a putea începe ceva; etw. anfangen/beginnen können. 1554: Ezeket Mw Byrak hytwnk Serent megh irtwk ... a menemw keoteleth az Wr Seky eleoth ő Magoknak wottek wolth, wgyan azon kewtelen maragijanak ket zaz forintot le tegijenek wgh kezhesseken ebbe perth [Bölön Hsz; SzO II, 115]. 1672: Talám Isten sziveket az szegény magyarokhoz hajtja az törököknek ... és minden dolgokat jobb fundamentummal kezdhet Kegyelmed [TML VI, 379 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. vmihez hozzáfoghat/kezdet; a putea să se apuce de ceva; etw. in Angriff nehmen können. 1613: Mely mostanj maga Jghireit az megh neűezet modzerint ha nem prstalnah 80 forint lenne az kötele melljet leghe elseobe(n) le teűen vgj kezdesse(n) teóruinj zerint ualo p(ro)cessushoz [Kv; RDL I. 92]. 1667: Ha az itélő mester nem kezdet az osztályhoz, így 22 ha lehet Sárdon Hedry uram, de úgyis jókor volna [TML II, 23 Keczer Ambrus Teleki Mihályhoz]. 1749: meltoztassek ingemet Sietve illuminálni hogy annalis jobban kezhesünk az dologhoz [ApLt I br. Apor László lev. Nsz-ből]. 1802: a fen Specificalt Summat ... méltotassék hozzánk küldeni, hogy miis holnap után ... az assignatiohoz kezdesünk [M.zsombor K; Somb. II].

3. óbort ~ óbor-korcsmárlásra foghat, rég óbort ki-kezdhet; a putea începe vinulua vinului vechi; mit dem Ausschucken des alten/Lagerweins beginnen können. 1570: Byro vram vallazon keth Embert hozza kik(n)ek hyreknelkw senky ő Borth Neh kezdhessen ... chegeret penigh ky thegye vgj kezde meg [Kv; TanJk V/3. 5b].

4. bányát ~ bányát nyithat; a putea deschide o mină, a avea voie să înceapă exploatarea unei mine; Grube/Bergwerk eröffnen können. 1747 k.: interdicatitk, hogy senki az jövevények, és Sellérek közüll bányát az Torotzkai jóság(an) magá(na)k ne kezdhessen; hogy ha pedig valamely ollyas személy eddig-is kezdett volna, avagy ezután is kezdeni akarna, tehát magát adgya Jobbágy(na)k [Torockó; TLev. 2/1]. 1756 k.: Egész Kő Bányán, ugy porond Bányákanis szabad helyen kiki a'

más Bányájától 3 ölnyre kezdessen ortat magának, vagy Bányát [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.].

kézi kézdiszéki; din scaunul Kézdi; von/aus dem Kézdi Stuhl. 1662: az háromszéki sepsi, kézdi, orbai főkapitányság [SKr 128].

Szn. 1603: Blasius Kyzdi [Vadasd MT; SzO V, 253]. 1614: Kyzdy Georgi zs. Kyzdy Janos zs. Kyzdi Georgi ppx [Gyszm; BethU 483, 486] | Kyzdi Miklos zs. Kyzdi Peter zs [Alfalu Cs; i.h. 487–8] | Kyzdi Barabas zs [Csomortán Cs; UszLt VI/56. 462].

kézdivásárhelyi a Kézdivásárhely tn -i képzős szárm.; derivat al toponimului Kézdivásárhely/Tirgu Secuiesc format cu sufixul -i; mit dem Ableitungssuffix -i gebildet Form des ON Kézdivásárhely: Kézdivásárhelyt lakó; care locuiește la/in Kézdivásárhely/Tirgu Secuiesc, din Kézdivásárhely/Tirgu Secuiesc; in Kézdivásárhely wohnend. 1599: Nagy Miklos Kizdy Vasarhely | Bartha Benedek Kizdy Vasarhely Sennyei Vram kochissa [Kv; TJK VI/1. 345]. 1678: Aztis az Kezdi Vasarhelyi Pap Mihály Lovajt be hajtak [Kvh; Bogáts 50].

kezdő I. mn 1. (el)indító, kezdeményező; care începe/provoacă; Anstoß gebend, veranlassend. 1843: melyik volt a kettő közül a verekedést kezdő fél? melyik provocalta egygiky a' másikat? [Dés; DLt 17 vk].

Szk: ~ ok. 1767: eők kettlen a sok Magyar Legények-től el akarván venni az Hegedűst, Tudom hogy ebből kezdették eők kettlen a verekedést, melynek mondhatam hogy minden kezdő oka Kis Vaszilia volt [Betlensztmiklós KK; BK].

2. kezdődő; care începe; anfangend, beginnend. 1862: ma egy fiatal életének alig kezdő tavaszán tűnik le a világ színpadáról, hol őt rózsaszínű szép reményekkel kecsegtette a jövőndő [Kv; Végr.].

3. kb. indulás/kezdéskori; din perioada începutului; anfänglich, Anfangs-. 1741: Tudom hogy a kezdő Czimborak(na)k maradékból tsak Borbély Ferencz vagyon [Torockó; Bosla. Varga Ferentz (66) jv vall.].

4. 1772: oly földek Vadnaké akiknek kezdő vagy fogyato borozdáját ugy also vagy felső végét valaki el foglalta. ? [Márkod MT; Berz. 15. XXXVII/6 vk.].

II. fn 1. kezdeményező fél/személy; initiator; Veranlasser, Anreger. 1667: Az mi az elfoglalást illeti ... Istennel bizonyítom, kezdője nem voltam [TML IV, 158 Teleki Mihály Bethlen Miklóshoz]. 1746: az A. két izben volt kezdője a veszekedésnek [Torda; TJKt III. 91]. 1748: én oka ezen atyafiságtalanságnak nem vagyok, kezdője sem voltam, de hogy rajtam annyira kopátsollyon, nem engedhetem [Somlyó Cs; ApLt I gr. Kálnoki Ferenc lev.]. 1770: Nem tudgyuk ... hogy azon Dolognak inditoja es kezdője ki volt [Bikácsa Sz; IB]. 1774: Hát ezen veszekedésnek ki volt Fővebb oka vagy kezdője. ? [Kük.; Ks 66. 44. 170 vk]. 1806: ezen Ügynek legfőbb kezdője, szerzője, s akadályoztatója ki volt — azt meg valani nem tudom [Szu; UszLt ComGub. 1753u.].

2. vmit el/megkezdő személy; incepător; Anfänger. 1876: A' második csoportis kevés híjással feljáró, a' betűzést végezvin A' harmadik egyszer mászer feljáró: Gón-czi táblát s más betűzéseket kezdők [Bádok K; RAK 254].

kezdőbetű monogram; monogramă; Anfangsbuchstabe, Monogramm. 1865: Azon ládák melyek^a ... betűk vagy nevekkal vannak megjegyezve, általam beltartalmakkal egygyütt azoknak hagyományoztattnak, a' kiknek nevők vagy kezdő betűjök a' ládán felirva találattik [Kv; Végr. 4. — ^aKöv. a nevek és betűk fels.].

kezdődés kezdet; început; Anfang, Beginn. 1662: Rákóczi fejedelemnek Gyalunál megverettetése, sebben esése, halála. És azután való dolgok Kemény János fejedelemsége kezdődéséig [SKr 528].

kezdődhetik el/megkezdődhetik; a putea începe; anfangen/beginnen können. 1784: A Szemelyes actusokból származó causák ugy regulaztattnak, hogy az approb verekedések, és tépelődések, az hol vér botsátas nem esik, ugy a Diffamationis causak kezdődhetnek, és el iültetthetnek a Torotzkai Forumon, lévén innen az efélében az Tktes Tábla eleiben az Appellatio [Torockó; TLev. 2/6. 4].

kezdődik 1. kezdetét veszi/elkezdődik vmi; a începe ceva; seinen/ihren Anfang nehmen. 1651: ki mene Czeriek Pal, Moses is ki utanna, s oztan ott kun mint kezdődöt nem tudom [Zoltán Hsz; HSzjP Kovácsi Giorgi vall.]. 1681: Az Malom p(ro)ventusabol az itt valo praedicator(na)k Sabbathale jár, terminussa ez: Szombaton vecsernyekor kezdődik, s vasarnap ugyan az üdő tajban vegeződik [Hátszeg H; VhU 149]. 1695: az Ecclesia ugy végezte, hogy prima Junii kezdődgyék a' Malombiroságnak ideje, és Május fogytán terminállyon [Kv; SRE 42]. 1741: Néhai édes Szüléimről Nemzetes Dobai Péter Uramrol és Tarsoly Judit Aszszonyrol reám devenialt Portiok iránt két Atyától Született Gyermekeim között csak már is Sok Controversiak, atyafiságtalan gyűlölségek és vissza vonások kezdőttenek [Dob.; RLt]. 1753: A nyár tájban kezdődött ezen hírnék bővebb zudulása [Maksa Hsz; Törzs. Alexius Maksai (32) pp vall.]. 1767: Az Marha Dögi Processusomban ... in anno p(rae)terito 1766 Sztantsesd Ohában meg in Mense Augusto kezdődöt [Lapusnyak H; Borb. II Kádár Péter lev.]. 1796: mihelt pedig az aratás kezdődik, egész tavaszig van mit öröljön [Verebes Cs; Berz. 7. 66. V. 1. — ^aA malom]. 1813: így kezdődött a' harag tartás Dobolyi Mihály Uramra [Dés; DLt 56. 10].

2. vmit tenni/vmi történni kezd/kezdetik; a începe să facă/să se întâmple ceva; etw. beginnt sich zu ereignen/zu geschehen, begonnen/angefangen werden. 1757: ez az föld ... tsak nem regi üdőtől fogva kezdődött irtoztatni, mind bé nőtte volt az bokr [Gyulas KK; Ks 66. 45. 17g]. 1772: szörnyű nagy jég kezdődött a Szilágyságban esni [RettE 280]. 1787: Ha avagy a' Lakosok, vagy a' Marhák között valami ragados nyavalya kezdődne magát jelenteni a' Notarius a Processualis Szolgabironak meg jelenteni köteles legyen [Kövend TA; Borb.].

3. vmből/vmin elindul/kezdődik vmi; a porni/incepe ceva din ceva; losgehen, einsetzen. 1761: Haragjak miből kezdődöt ... nem tudom [Branyicska H; JHB XXXV/45. 11]. 1762: Makave György hurczolodván Kis Istokkal egy Palcza felett Makave Györgi meg verezte az orrát s abbol kezdődöt a verekedés [Hagymásbodon MT; Told. 48]. 1796: a Verekedés helyjétől távol lévén szemeinkkel miből kezdődött, miből esett a Verekedés

Nem lattuk [Fodorháza SzD; RLt]. 1818: a Bardocz engemet gyalázni károsítani intézett tanácsából kezdődött . . . ezen Perlekedés [Szentbenedek AF; DobLev. V/1013 Mohai Lőrincz Bartok Ádámhoz].

4. vhonnan elindul/kezdődik; a începe de undeva; von irgendwoher/einer bestimmten Stelle beginnen/anfangen. 1694: Hogy pedig az határ(na)k osztasához közönségesen nyultunk egy darabot köz hely(ne)k hadtak, mely(ne)k is barazdalása kezdődik az üdösbik Vas György Ur(am) csűrös kertinek felső szegeletin kívül . . . egy kis Vermen fel borozdolva, az Vasarhelyre menő úto(n) által [Mezőmehes TA; WassLt]. 1715: Az Dragány Város kezdődik a Vártól fogva . . . mégyen az Sorompo kapura le felé és meg fordul az malom felé éppen az Ucaig [Somlyó Sz; EHA]. 1748: Egy darab To hely mely kezdődik a Néhai Rhédei Ur el Pusztult Malom helyinél . . . tart egészen le az hidig [Nagyercse MT; EHA]. 1764: a malom árkanak dagálya a meddig tart a malmon felé, látható képpen attól fogva kezdődik s láttik a viznek szelyedése, szerte menése [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149].

5. divatba jön, divik; a ajunge/fi la modă; in die Mode kommen, in Mode sein. 1823–1830: a mostani magas tetejű kalapok pedig mintegy 1790 tájba kezdődtek, úgy hogy még 1794, 1795-ben s azután is büntették a deákokat, ha magas vagy csákótetejű kalapjuk volt, sőt konfiskálták is | A dupé nyírás 1790-ben kezdődött, és a deákoknak eleinte nem engedték meg [FogE 64, 67].

6. forrás ~ forrás fakad; a izbucni un izvor; eine Quelle entspringt. 1740: a víz a Ngod Udvarát fél vetté a Csűrben forrás kezdődöt [Noszoly SzD; ApLt 2 Bak András Apor Péternéhez].

7. 1704: Ezután ismét exhibeála valamely bizonyos írást . . . melyeket kívánt öfelségének felvitetni Az írás pedig eképpen kezdődik és íratik, melyet ugyan elkezdvén olvasni, mindjárt apprahendálának az urak [WIN I, 173]. 1751: ezen két Név Toma és Timófi egy betűnn kezdődnek [Nsz; TL 42 Christoph Gyemant (53) vall.].

Ha. 1766/1802: kezdődött [BSz; JHb LXVII/3. 5]. 1767: kezdődött [Bettlensztniklós KK; BK. Solymosi Miháj (18) conventus szolgál vall.]. 1770: kezdődött [Nagyercse MT; Told. 3a]. 1772: kezdődöt [Tordavilma SzD; TL. Gecző Márk (38) ns vall.]. 1788: kezdődött [Mv; TSb 47]. 1813: kezdődött [Dés; DLt 56. 6–7]. 1814: kezdődött légyen [Kajántó K; KLev.].

kezdődő 1. care începe; beginnend, anfangend. 1696: Tiszteletes Tudos Szathmári Pap János Uram(na)k adván hivatal Tiszt Ecclesiának Praedicatorására . . . Az ő klme Contorként kezdődő es terminalo fizetésének ideje kezdődik a die 1 Juny anni praesentis, végeződik esztendőnként die ultima Maji [Kv; SRE 47].

2. épülni/fejődni kezdő; care începe să se dezvolte; sich entwickelnd. 1823–1830: kiindultunk Theresienstadt-ból, de hogy inkább lehessen képzelődni, milyen egy kezdődő város, most juta eszembe megírni, hogy az utcákon szörnyű nagy csendesség uralkodott [FogE 179].

kezdődött 1. indult; ivit; losgegangen. 1768: a' Kolosvári Betsülletes Asztalos Vénség, Le ülő Mesterek, és Mester legények között kezdődött difficultások el igazítása [Kv; ACJk 35].

2. elkezdődött; început; begonnen, angefangen. 1710 k.: a mulandó, véges üdő légyen mintegy grádus, lajtorja a kezdődött, de soha el nem végeződő örökkévalóság-nak, és ez viszont a kezdet és végezet nélkül valónak tanulására [BÖn. 458].

3. létrejött; stabilit; zustande gekommen. 1656: Kérlek édes kedves Öcsém uram . . . tarts meg amaz egymás között nem most kezdődött igaz atyafiúságot, mert nálam az soha meg nem hal [TML I, 38 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz].

kezdőleg kezdődőleg; începînd din; angefangen von. 1845: Conto. Tekintetes Dobolli Bálint Ur számára készített nyerges munkákért 1840től kezdőleg egész 1845ik év Januv(arius) 21 éig bé végzőleg [Ne; DobLev. V/1254].

kezdve 1. vhonnan/vmin/vmitől fogva; începînd de la/de undeva; angefangen/begonnen von. 1746/1831: A' Véczke felől való résznek pediglen a' metán kezdve első nevezetes helye, Hallyagos völgy oldala [Szentdemeter U; Told. 38]. 1801: a' meg tsonkittatott gát foldozása meg mérettetvén találtatott Más fél ölnyinek, innen az el hanyattatás helyettől kezdve [A.jára TA; BLt 12 Ujhellyi János (66) zs vall.]. 1824: A' Pataktól kezdve az udvarra bé járo nagy kapu zabéjáig 7. sas fák közt álló fenyő fábol rakatott kollát kert jo [Erdőszengyel MT; TSb 43]. 1829: Az Istáló szegeletétől kezdve, a Csűrös kert kapujáig két tábla Deszka kert avatég [Csekelaka AF; KCsl 6].

2. vmely időponttól fogva; începînd din/de la; von irgendeinem Zeitpunkt an. 1787: az Erdők Conscriptiojáról való Udvari Normativum az Esztendőnek minden Angariája elein, az Ujj Esztendőtől kezdve minden harmad Honap mulva szoross meg tartás végett, a Notarius által az egész Falusi kösségnek olvastassék fel, és értelmesen magyaráztassék meg [Torockó; TLev. 3/2. 2a]. 1836: a' mái naptól kezdve Esztendő ez mái napig bé állittának kéz bé adás mellett a' következendő F.Rákosi 6 pásztor Emberek [Frákos U; Falujk 129. — "Köv. a fels.]. 1839: (Meghalt) Péntek István 45 esztendő Születésétől kezdve testbéli félszégése következéséből [Körösfő K; RAK 149]. 1853: ifb Wida György a Külső Közép uttzai kertemben lévő Szőlőmnek most a' kinyitástól kezdve egészen az el Temetésével járo mindeném művét köteles légyen becsületesen és kívánta módon meg tenni [Kv; RLt O. 4 Rettégi Imre kezével].

Szk: mostantól ~. 1818: ha nevezett Impetrans az ő eleibe szabott feltételek(ne)k és tartozásnak tökéletesen eleget fog tenni nem tsak Privilegiummal szabadoson élhet hanem mostantól kezdve tiz Esztendőnek le folyásáig senkinek ezen N. Fejedelemségbe vagy a Partiumba szabad nem fog lenni rajta kívül az ő általa feltalál és fen-nebb megirt vízemelő Machinát készíteni [DLt 456 gub.].

3. vkin elkezdve/indulva; începînd de la/cu cineva; von jm angefangen. 1847: A 4. kérdőpont intézve volt Varga Katának a polgári közigazgatás ellen s a falusbírótól kezdve fel a legfelsőbb hivatalokig tett kitörései, bujtogatásai s becsmérései kivilágosíttatására [VKp 295].

kezebeli I. mn 1. kézbe való, kézben viselt/használt; de minä, purtat/jinut in minä; bei/in der Hand befindlich/

gebraucht. 1632: vst giarto Jstua(n) engemet biro vra(m) peccetuel ki hiut uala hog' megh lassuk az feöldnek mi uoltat, mi megh latok es megis merők az feöldet de az vstgiarto Istua(n) feölde kisebb uala az Aztalos Mihali feölde peng ez kezembeli bottal es ket arassal uala nagiob az vstgiarto Jstuan feöldenel [Mv; MvLt 290. 992]. 1657: Páris Pál is annyéra ment, hogy kezébéli tollas botját behajtotta egy német után az sáncba [KemÖn. 47–8]. 1761: kicsoda, mi okbol, kicsoda Conditioju, és hunn lako személy aggredialta az Exponenst mocskos szitkokkal, és kezébéli pálcájával ha tudgya nevezze meg kinek hívják azon aggressort [BSz; Ks 25. III. 69 vk]. 1800: kezünk beli fával ki Fejszevel lévén le ütöttük és... be hoztuk ide a Faluba [Zágor KK; Ks 67. 47. 27]. 2. vkinek kezén esett; a műnii cuiva; an js Hand. 1772: Hát azt tudgyae a' Tanu, ha tudgya nevezze meg, hogy azon háboruságot, a' melyből a' Szász János fiának kezébéli marjulása lett, annak fővebb indito oka mellyik volt? [Asz; Bosla vk].

II. fn kézbe való védőszerszám; object de mină pentru apărare; Handwerkzeug. 1582: Michael Nag' ... fassus est ... Danchak Ianos chak hamar Monda hog Aggiatok valamit kezembelit el veztenek az Arulok Nam egkinek sem vettem^a [Kv; TJK IV/1. 10. — ^aÉrtsd: vétettem].

kezecske minűjű, minűsűjű; Händchen. 1759: az Gyernek azon reszkető kezecskeit Feleségem Kámforos Spiritussal mosogatván tegnap semmi ollyas felettebb valo nagy változása nem volt az Gyerneknek [M.csesztve AF; Ks].

kezel 1. a administra; bewirtschaften, verwalten. 1860: Nevezett fiam Léczfalvi Vilmos gondnokául fel kérem Te tekintetes Szász Ádám urat, oly formán hogy nevezett fiam növeléséről gondoskodjék, 's csekély vagyont kezelje [Kv; Végr.]. 1873: ha a birtokott kezemhez veszem nem ugy kezelem mind erre fellé látom gazdaszkodnak hanem maroszszerűleg | annak örvend a tulajdonos is ha a haszon bérlő a keze alatt lévő jószágott ilölög kezelli [Szombatfva U; Pf].

2. intéz; a aranja/rezolva; verrichten/waltn. 1847: Pesten lévén az irt közönségeknek egy ügyvédjek kezelte néha az ügyet [VKp 168].

kezelés 1. minuire, manipulare; Verrichtung/waltung. 1845: Kováts Moses volt Levél Tárnok kéri: hogy az esztana pénz 11. évig folytatott kezelésiért az 1836-ban meg állított fizetés részire ki adattatni rendeltessék [Usz; UszLt XI. 85/6. 52]. 1847: Bucsumi kisbíró Dáncs Juon Varga Katalin által hivatalából kicsapása, és az adópénz tulajdon Varga Katalin által történt kezelése [VKp 202].

2. gondnokolás, gondnoki gondozás; curatelă; Kuratel. 1865: azokra nézve kik ezen életkora^a el nem érték a' fenn rendelt kezelés maradván meg [Kv; Végr. 4. — ^aA 24 évet].

kezelet művelet; operațiune; Operation | kezelés; minuire, manipulare; Handhabung. 1846: Adórendszer Velnicéktől és Szeszgyáraktul Velnicéknél: fejadó az alárendelt Személyzettől fejenként lehet két két-annyi, mennyi a helybeli al-mennyiség. Magáé a Velni-

césé (: ki t. i. az égetési kezeletet vezeti :) két-annyi mint az Alszemélyek közül Egyiké [EMLt Kemény Dénes, Érdekegység (kézir.) I/VII. 288].

kezelhet a putea administra; verwalten können. 1862: maradjon az én kedves nóm Tamási Anna a vagyonnak szabad tetzése szerénti rendelkezője, azt rendelkezése szerént kezelhesse, vagy ha tetzik el is testálhassa [Kv; Végr.].

? kezelit '. 1766: Úgy látom, maga is gondolkodott Kegyelmed Béli uram ellen való megindult állapotja feől ... immár nem tudom, ki hiszi, ki nem. Ha egymást kezelitjük, talám inkább elhiszik [TML VII, 260 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

kezelő I. mn szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ személyzet manipulatori, manipulanți; Bedienungspersonal. 1846: Adórendszer ... Velnicéktől és Szeszgyáraktul ... javasolom: Velnicékre (: az az gép-szerkezet nélküli közönséges kazánakkal ellátott pálinkaházakra :) a kezelő Személyzet fejadójánn fölül Kazán-pénzt is kell vetni [EMLt Kemény Dénes, Érdekegység (kézir.) I/VII. 288].

II. fn 1. gyám; tutore; Vormund | gondnok; curator; Verwalter. 1865: (A hagyományozott vagyont) kezelje az, kit végrendeletem végrehajtói e végre kineveznek, ennek történhető halála esetében pedig az, kit ezen kezelő maga helyett végrendeletileg ki nevez 's így tovább, melynél fogva felkérem az ily módon ki nevezendő kezelőt, hogy mindjárt ki nevezése után végrendeletileg utódjáról gondoskodjék [Kv; Végr. 4].

2. kb. kijáró; mijlocitor; Vermittler, Rechtsbeistand. 1847: A feladott mintegy 600 váltó rénes forint útiköltségek annyira csekélyek lévén, hogy azokkal többszöri bécsi utakat tenni, ott mulatni, kezelőket fizetni, teljes lehetetlen [VKp 169–70].

kezelő manșetă; Manschette, Stulpe. 1576: Wagion egy wontaran galler wnikornesses mynd kezeleosteol Bewssegesse(n) gyongyes | En Melyth Anna hattam Baranyay Annok Zeoksegere Egy galernak walo fekete <ar>anyas zelt feyr Aranyas zelt egy eleo rwhachkara eleo Keteo feonek walo, es egy Inghnek kezeleore walo [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 4, 13]. 1615: Feyer Ruhazatbol vagyon Duruttya Aszszonnall ... Wagion het bokor kez elők ... f. 6 [Kv; RDL I. 96b]. 1655: egy bokor kéz elő jahor köröm bele foglalua njo(m) Ar: 9 1/2 [Kv; i.h. 29]. 1681: Egi Iskatulyab(an) ighen reghi forma gallerok . Kez elők 20. husz darabbol álló [VhU; VhU 555]. 1694: Negy darab kéz előre valo varrasoczkak [Kilyén Hsz; BLt 4]. 1736: Egy Pár Szkófiómos Kezelő [Kv; RLt Simai Sándor és Sára oszt. lev.].

kezeltet gondoztat; a pune pe cineva să administreze; verwalten lassen. 1853: Tisztartó által kezelteti a' jászágot [Nagylak AF; DobLev. V/1359 Bartok Ferenc Dobolyi Bálinthoz].

kezeltetik kezelődik; a fi administrat; verwaltet werden. 1859: Tamás Zsófia özvegy Czako Jánosné végrendeletében megnevezett felkelhető javai ... az egyház biztosai által el árvereztetvén, tökéssítessék, az egyház fő pénztárába ... kezeltessék [Kv; Végr.].